REPUBLIKA HRVATSKA I DOMOVINSKI RAT 1990.-1995.
MEMOARSKO GRADIVO

KNJIGA 1.

PRILOZI ZA POVIJEST HRVATSKE RATNE MORNARICE U DOMOVINSKOM RATU (1991.)

Nakladnik

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata

Urednik
Ante Nazor

Lektorica
Julija Barunčić

Priprema za tisak
Kolumna d.o.o.

Tisak
Stega tisak d.o.o.

Autor studije
Stjepan Bernadić

Sjećanja sudionika
Augustin Kontrec, Vid Stipetić, Nikola Bokšić, Panajoti Gilve, Zoran Radman, Ante Bilić (pok.), Andrija Gerbec, Mladen Milošević – Braco, Zvonimir Franjković, Ante Budimir, Aljoša Nikolić, Rudi Butković, Petar Matana

Priloge prikupio
Stjepan Bernadić

CIP zapis dostupan je u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 632101

ISBN 978-953-7439-05-7 (cjelina)
ISBN 978-953-7439-06-4 (Knj. 1)

REPUBLIKA HRVATSKA I DOMOVINSKI RAT
1990.-1995.
MEMOARSKO GRADIVO

Knjiga 1.

PRILOZI ZA POVIJEST HRVATSKE RATNE MORNARICE U DOMOVINSKOM RATU (1991.)

Zagreb 2007.

Riječ urednika

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (dalje Centar) osnovan je radi prikupljanja i sređivanja arhivskoga gradiva iz Domovinskog rata. Jedna od zadaća Centra je prikupljanje i predstavljanje memoarskog gradiva, odnosno izjava, zapisa, studija i sličnih radova sudionika Domovinskoga rata, kako bi informacije o tom razdoblju hrvatske povijesti bile što dostupnije istraživačima i cjelokupnoj javnosti. Upravo zbog toga Centar, uz seriju zbornika dokumenata pod naslovom *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. – Dokumenti*, pokreće i seriju *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. – memoarsko gradivo*. Dakako, memoarsko gradivo je zbog subjektivnog dojma izlagača podložno neobjektivnim prosudbama i zaključcima. Da bi se mogućnost neobjektivnoga prikaza i pogrešaka u sadržaju što je moguće više smanjila, sadržaj svake knjige predviđene za tisak pregledat će najmanje dva stručna recenzenta. Tako su recenziju sadržaja ove knjige obavili viceadmiral u mirovini Vid Stipetić i brigadir u mirovini dipl. ing. Davor Matanović (ratni načelnik Logistike), a potom i kontraadmiral u mirovini Ante Budimir.

Knjiga *Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom ratu (1991.)* prva je u predviđenoj seriji, a podijeljena je u dva dijela, s prilozima. Prvi dio zapravo je studija o ustroju i djelovanju HRM-a 1991. godine, koju je napisao kapetan bojnog broda u mirovini dipl. ing. Stjepan Bernadić, a drugi dio su sjećanja sudionika događaja iz 1991., koja je također prikupio i Centru dostavio Stjepan Bernadić, inicijator i voditelj ovoga projekta. Među prilozima su i dokumenti koje je autor studije prikupio od privatnih imatelja. Dakako, navedeni sadržaj podložan je kritičkoj raspravi, uz napomenu da je njime obuhvaćen tek dio povijesti HRM-a 1991., a da je za cjelovitu sliku stvaranja i djelovanja HRM-a u Domovinskom ratu potrebno nadopuniti sadržaj ove knjige novim podacima i prilozima o događajima i problemima koji ovdje nisu navedeni. O tome u svojoj recenziji rukopisa ove knjige govori kontraadmiral u mirovini Ante Budimir, uz napomenu da je on recenziju pisao kao da je riječ o cjelovitoj monografiji, a ne o memoarskom gradivu, kojim je obuhvaćen tek dio povijesti HRM-a u Domovinskom ratu. Dakako, prikom pisanja cjelovite monografije o HRM-u u Domovinskom ratu, spomenute primjedbe trebat će uzeti u obzir. Ipak, budući da je riječ o memoarskom gradivu, a ne o posebnoj monografiji o HRM-u u Domovinskom ratu, te da i A. Budimir drži da izneseni materijal »ima dobru podlogu da se tema razradi i da se dobije potpuna i kvalitetna cjelina sa svim pozitivnim i negativnim čimbenicima«, ova knjiga pred-

stavit će se javnosti, upravo zato da bi potaknula na daljnje rasprave i da bi se njezin sadržaj, barem dijelom, iskoristio za pisanje monografije o HRM-u u Domovinskom ratu.

Pojedini događaji navedeni u ovoj knjizi već su opisani u drugim knjigama, pa se međusobno mogu usporediti. Primjerice, o akciji »Zelena tabla – Male Bare« (14./15. rujna 1991.) i osvajanju skladišta Male Bare pisao je general Petar Šimac u knjizi *Svjedočanstva o Domovinskom ratu u Dalmaciji 1991.* (Split, 2001., str. 97-103), a gotovo isti sadržaj o prebacivanju dijelova 4. brigade ZNG-a na područje Kruševa (jer ga je pripremao autor studije u ovoj knjizi) nalazi se u knjizi generala Ive Jelića – *Čovjek i rat* (Split, 2005., str. 330-347). Neke od događaja navedenih u ovoj knjizi spominje i Boris Čupin u knjizi *Stvaranje HRM u Domovinskom ratu* (Split, 2006.): o prebacivanju dijelova 4. brigade ZNG-a morem na područje Kruševa (str. 20-22), o stvaranju Odreda naoružanih brodova Kali na otoku Ugljanu (str. 23-28), o Odredu naoružanih brodova i stvaranju mornaričkih postrojbi na šibenskom području i »Remontnom zavodu Šibenik«, odnosno bivšem MTRZ-u »Velimir Škorpik« (str. 29-34), o stvaranju mornaričkih postrojbi na dubrovačkom području (str. 41-44), o razvoju mornaričkih postrojbi HRM-a (str. 51-54), te drugo. U njegovoj knjizi spominju se i događaji koji u ovoj knjizi nisu navedeni; primjerice, utemeljenje Sektora mornarice pri Zapovjedništvu ZNG RH u kolovozu 1991. (str. 45) i osnivanje »6. cetinske flote« u Omišu (str. 35-36), pa je i o tome potrebno nešto više reći.

Da svi prilozi nemaju jednak opseg, pa su neki relativno važni događaji zauzeli manje mjesta, čime im se može neopravdano smanjiti značenje u cijelom kontekstu povijesnih događaja, primijetio je u svojoj recenziji sadržaja rukopisa ove knjige i viceadmiral u mirovini Vid Stipetić. Primjerice, prilozi o Odredu naoružanih brodova iz Dubrovnika koji su dobiveni za ovu knjigu ne mogu kvalitetno prikazati povijest i ulogu te postrojbe. Ipak, oni su navedeni da bi se barem upozorilo na njezino postojanje, pa se i dijelovi iz govora kapetana fregate Predraga Matane, koji je bio zapovjednik mornaričke komponente u Dubrovniku, navode da bi se upozorilo na problematiku, a ne zbog toga što je u njemu prikazana povijest HRM-a u Dubrovniku. Slično je i s Odredom naoružanih brodova Kali (otok Ugljan), čije su posade bile legitimni pripadnici HV-a iako nisu bile u sastavu HRM-a. Više prostora trebalo bi posvetiti i doprinosu Korčulana. Jednako tako, spomenuta su imena pripadnika pojedinih postrojbi, odnosno zapovjedništava, a za neke postrojbe o tome nema nikakvih podataka. S obzirom na to da je riječ o memoarskom gradivu, odlučeno je da se u ovoj knjizi objave svi popisi koji su dostavljeni Centru, a da se ostali prikupe ili postojeći prema potrebi nadopune u sljedećim izdanjima. Dakako, monografija o HRM-u u Domovinskom ratu trebala bi imati imena svih pripadnika HRM-a u tom razdoblju, posebice imena poginulih i ranjenih.

U knjizi se na nekoliko mjesta o istom događaju govori više puta, no budući da je riječ o prilozima raznih autora, takve priloge se nije znatnije mijenjalo, posebice ne one dijelove u kojima se u opisu pojedinih događaja navode različiti podaci. U tekstu su ostavljene riječi i kratice koje su korištene u »vojno-stručnoj« komunikaciji toga vremena, zbog čega se na kraju knjige nalazi popis kratica. Usprkos iznesenim primjedbama, zbog niza podataka koji su do sada bili nepoznati široj javnosti, kao i zbog njihova iznošenja na stručan i metodološki prihvatljiv način, te zbog toga što su recenzenti u konačnici dali pozitivno mišljenje o kvaliteti pročitanoga rukopisa, odlučeno je da se sadržaj knjige predstavi široj javnosti. U prilog opravdanosti takve odluke govore dijelovi iz recenzije viceadmirala u mirovini Vida Stipetića:

U napisu pod naslovom HRM u Domovinskom ratu 1991. godine, s uspjehom je opisano stvaranje i ratni put HRM-a u Domovinskom ratu, čime je popunjena dosta velika praznina u samoj temi u našoj, kako vojnostručnoj, tako i u literaturi namijenjenoj znatiželjnicima i široj javnosti općenito. ...
Ovo je knjiga koja će poslužiti svima onima koji izučavaju ili primjenjuju spoznaje o našoj vlastitoj pomorskoj prošlosti, vojnopomorskom ratnom umijeću, ali i ostalim znatiželjnicima željnim istine o onome što se dogodilo na ovim prostorima uz more, na moru, obali i otocima. ...

urednik knjige:
dr. sc. Ante Nazor

Brod bivše JRM PČ-176 »Mukos« pogođen 14. studenoga 1991. navođenim torpedom diverzanata HRM-a, a potom nasukan u uvali Nečujam (otok Šolta).

Priprema za tegljenje u Šibenik u remontnu bazu.

Stjepan Bernadić:

STUDIJA O USTROJAVANJU I DJELOVANJU HRVATSKE RATNE MORNARICE U 1991. GODINI

Uvod

Prilozi za gradivo o povijesti Hrvatske ratne mornarice (HRM) u 1991. godini izraz su potrebe za istraživanjem i sagledavanjem njezina razvoja i borbenog djelovanja u Domovinskom ratu, posebice u prvoj godini njezina nastanka. Tekstovima u ovim Prilozima nastojalo se metodološki obuhvatiti HRM kao granu oružanih snaga RH, koja se zajedno s ostalim granama OS i drugim oblicima otpora borila za očuvanje suverenosti i teritorijalnog integriteta RH. Dosadašnji radovi na ovu temu: *Borbena djelovanja HRM-a tijekom 1991. godine*, kao službeno izvješće HRM-a iz 1999., i *Bitka za Jadran – Razbijanje pomorske blokade jadranskog plovnog puta 14.-16. studenoga* Željka Seretineka samo su naznačili i opisali određene probleme iz ove tematike. Primjerice, Željko Seretinek – zapovjednik bitnice topova ZIS-a na Lovištu i Blacama, koja je aktivno djelovala u boju između HRM-a i jugomornarice od 14. do 16. studenoga 1991., u svojoj knjizi je prikupio brojne podatke iz ratnih dnevnika zapovjedništava Korčule, Pelješca i Hvara. Svojim prilogom on je pridonio i stvaranju ovdje iznesene studije. Pored toga, bilo je još napisa na temu povijesti HRM-a u Domovinskom ratu, na primjer knjige Gradimira Radivojevića *Nepokoreni Jadran – Kronika jednog bezumlja* i Borisa Čupina *Stvaranje HRM u Domovinskom ratu* (Split, 2006.). Valja spomenuti i monografije poduzeća pomorske privrede, prije svega »Jadrolinije«. Dakako, i mnoštvo novinskih članaka, intervjua, uspomena na obljetnice, videozapisa, snimaka s TV-a itd., te monografija pisana za potrebu sukcesije vojne imovine, u kojoj su podaci o tome gdje je i kako završila vojna tehnika kojom je raspolagala bivša Jugoslavenska ratna mornarica (JRM). Budući da su i nakon navedenih napisa mnoga pitanja ostala neistražena, gradivom u ovim Prilozima nastojalo se popuniti postojeće praznine, te prikupljenom faktografijom dobiti što cjelovitiju sliku o nastanku i borbenim djelovanjima HRM-a.

Za istraživanje i utvrđivanje povijesnih činjenica o nastanku i razvoju HRM-a korišteni su dokumenti iz arhiva HRM-a, te privatne zabilješke i sjećanja djelatnika HRM-a koji su obnašali određene dužnosti u HRM-u u razdoblju koje se opisuje. Dakako, rad na prikupljanju gradiva i opisivanju događaja pratili su određeni problemi. Prije svega, relativan nedostatak službenih zabilješki za 1991. godinu. Tada se općenito malo pisalo o događajima koji su bili u tijeku, a i od onoga što se napisalo puno je izgubljeno ili je još uvijek nedostupno. Zbog toga su uzimane izjave više svjedoka, da bi se prikupilo gradivo za buduće rasprave i pokušaje rekonstrukcije povijesti HRM-a u Domovinskom ratu.

Mediji su bili vrlo revni u prikazivanju određenih događaja, o čemu svjedoči ogromna količina sačuvanoga materijala (izvadaka iz novina, videozapisa s televizije, privatnih snimaka određenih događanja itd.). No, oni ne mogu biti relevantni za pobliže pojašnjenje ili argumentiranje povijesti HRM-a. Jer, ma koliko bili ažurni u prikupljanju podataka, mediji ipak nisu mogli dati pravu informaciju o događajima, bilo zbog subjektivnog doživljaja novinara, ili, što je bio najčešći slučaj, zbog toga što novinari uglavnom nisu poznavali pozadinu događaja. Pisanje je bilo otežano i zbog toga što personalna služba nije imala sređene podatke o pripadnicima djelatnog sastava za 1991. godinu. To najbolje znaju zapovjednici postrojbi koji su naknadno morali uložiti velike napore kako bi se evidencije ažurirale i popunile potrebnim podacima. Slično je bilo i s logistikom. Nitko od djelatnika koji su bili angažirani u logistici nije htio napisati prikaz rada te službe. U ono vrijeme izgledali su prilično zaposleni. S druge strane, mora se iskazati zahvalnost onima koji su pomogli koliko su mogli i svojim prilozima pomogli »da se ne zaboravi«. To su uglavnom isti oni koji su se i za vrijeme obnašanja svoje službe zalagali da svoj posao naprave na najbolji mogući način.

Bilo je poteškoća i u prikupljanju kvalitetnih fotografija o djelovanju HRM-a u Domovinskom ratu. Dakako, one postoje, ali većina njih privatno su vlasništvo i »uspomene« sudionika tih događaja. Mnogi su bili voljni ustupiti slike na kopiranje, no, nažalost, tehnika kojom su autori raspolagali nije omogućavala da se iste kopiraju (skeniraju) na vrijeme ili na neki medij i da se prezentiraju u prilozima. Sada, kada postoji Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata to neće biti problem, pa će sljedeći Prilozi za gradivo HRM-a u Domovinskom ratu (za razdoblje od 1992. do 1995. godine) biti zastupljeniji fotografijama.

Stjepan Bernadić

Okruženje stvaranja HRM-a

Vojnopolitička situacija

Vojnopolitička situacija na cijelom prostoru bivše Jugoslavije počinje svoje jasne obrise poprimati 1990. godine raspadanjem jugo-komunističkog sustava i počecima demokratizacije društva, a vrhunac srbočetničkog pritiska osjeća se već početkom 1991. godine. Priopćenjem SSNO-a (24. 01. 1991.): »Ako se u Hrvatskoj odmah ne raspuste svi mobilizirani oružani sustavi, JNA će podići borbenu gotovost svojih jedinica.« jasno je s najvišeg vojnog vrha rečeno kakvu će ulogu imati jedna od najjačih oružanih sila tadašnje Europe. Naime, planom »Tiho umiranje« (general-potpukovnik JNA prof. dr. Radovan Radinović) bivša JNA trebala je Hrvatsku baciti na koljena i osigurati uvjete za stvaranje jedne nove – stare države. Po tom planu i bivša JRM imala je svoj dio zadaće – trebala je pod punu kontrolu staviti područje svoje odgovornosti, obalu, otoke, međuotočni prostor i otvoreno more.

Slijed događaja tijekom 1991. godine olakšao je provedbu navedene zadaće JRM-a, jer je Hrvatska prioritet morala dati ustrojavanju i opremanju postrojbi za vođenje borbenih djelovanja na kopnu. Iako je u Beogradu 1. rujna potpisan sporazum o prekidu vatre, ratna djelovanja su nastavljena, a sredinom mjeseca zahvatila su i obalni rub od Zadra do Ploča. U ovim djelovanjima aktivno sudjeluje i JRM, paljbeno djelujući po ciljevima na kopnu na području Šibenika, Splita i Ploča. Uvedena je i svijetu obznanjena pomorska blokada luka i otoka. Djelovanjem neprijateljske mornarice u tom vremenu, a osobito u razdoblju od rujna do studenoga, život u Dalmaciji, osobito na otocima, doveden je do granica preživljavanja. Svi gospodarski kapaciteti gotovo su prestali s proizvodnjom, kopnene komunikacije bile su presječene, sve veće luke blokirane, a dužobalne i međuotočne plovne rute pod stalnim nadzorom njihovih brodova.

U takvim uvjetima potpune prevlasti neprijatelja na moru počela se 12. rujna stvarati Hrvatska ratna mornarica. U početku su se poglavito ustrojavale postrojbe koje su mogle učinkovito djelovati, s obzirom na naoružanje i opremu s kojom se u to vrijeme raspolagalo. Oslobađanjem grada i luke Ploče (14./15. rujna), gdje se, između ostaloga, nalazilo skladište streljiva u Malim Barama i skladište podvodnih mina u Tatinjama, HRM je došla do prvih moćnih oružanih sustava, a osvajanjem obalnih topničkih bitnica na Žirju, Smokvici, Zečevu, Šolti i Korčuli, te preuzimanjem brodova iz Brodoremontnog poduzeća Šibenik, stvoreni su uvjeti za oprema-

nje određenih snaga HRM-a. Ustrojene su snage za minska djelovanja, odred pomorskih diverzanata, postrojbe obalnog topništva i pomorske snage, odnosno namjenski organizirane snage za izvršavanje određenih zadaća. Uz to, sportski klubovi, te poduzeća i institucije koje su orijentirane moru i žive od mora, pružili su nesebičnu pomoć i ponudili na raspolaganje HRM-u sve svoje stručne i materijalne resurse.

Gotovo istodobno s ustrojavanjem prvih postrojbi otpočinju i borbena djelovanja, a njihov cilj i način planirani su i određeni u Zapovjedništvu HRM-a. Snagama za minska i diverzantska djelovanja trebalo je narušiti ustaljeni sustav opskrbe brodova iz pomorskih baza i ograničiti manevar protivničkim flotnim snagama. S tim ciljem izvršeno je polaganje mina ispred ulaza u Ratnu luku Lora i u Splitskim vratima. Tijekom listopada uređeni su i posjednuti paljbeni položaji obalnog topništva na Žirju, Zečevu, Smokvici, Šolti, Braču, Splitu, Pelješcu i Korčuli. Tako su već početkom studenoga 1991. godine operativnim rasporedom snaga HRM-a stvoreni povoljni uvjeti za konačni obračun s tehnički opremljenijim i nadmoćnijim neprijateljem.

Oblik i veličina Jadranskog mora (prostor na kojemu se izvode borbena djelovanja)

Jadransko more veliki je zaljev Sredozemnog mora koji se proteže u smjeru sjeverozapad-jugoistok, između Balkanskog i Apeninskog poluotoka. Nazvano je prema antičkoj luci Adria, koja je danas zbog nanosa i podizanja obale udaljena 25 km od obale, a nalazi se između rijeke Adige i rijeke Po u Italiji. Njegova južna granica obuhvaća Otrantska vrata i ide spojnicom: rt Santa Maria di Leuca u Italiji – sjeverna obala otoka Kerkira u Grčkoj – ušće rijeke Butrint u Albaniji. Uzdužna os prolazi od ušća rijeke Butrint, a završava na ulazu Lido u Venecijansku lagunu u dužini od 475 nautičkih milja.[1] Najveća širina Jadrana, mjerena okomito na uzdužnu os, je na spojnici Omiš-Vasto i iznosi 117 milja. Prosječna širina iznosi 85 milja, a širina Otrantskih vrata 40 milja. Površina Jadranskog mora je 138.595 km^2.

Pomorski prag koji se proteže od poluotoka Gargano preko otoka Palagruža na Lastovo dijeli Jadran na sjeverni i južni dio. Polazeći od sjeverozapada, dubine Jadrana postupno rastu. U sjevernom dijelu su manje i ne prelaze 200 m, izuzev Jabučke kotline, gdje dosežu 270 m. Južni Jadran mnogo je dublji – najveća dubina je 1233 m, a u Otrantskim vratima 600-800 m.

---

[1] 1 nautička milja = 1852 m.

Na Jadransko more danas se oslanjaju teritoriji šest država: Hrvatske, Italije, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Albanije. Razvedenost obale[2] povoljno utječe na uporabu obalnih i pomorskih snaga ratne mornarice (RM), omogućuje dobro maskiranje, baziranje i rastresitost elemenata operacijske osnovice pomorskih snaga, te pripremu, organizaciju i izvođenje bojnih djelovanja, osobito u međuotočnom području. Otoci Jadranskog mora poredani su ispred njegove istočne obale u nekoliko nizova, paralelno s protezanjem obale i smjerom pružanja dinarskih planina. Jedini prekid u otočnom lancu je u rajonu rta Ploča, između Šibenika i Splita. Južno od Cavtata nema otočnih nizova, tako da je obala otvorena. Otoci na našem dijelu Jadrana podijeljeni su na zapadnoistarsku, kvarnersku, sjevernodalmatinsku, srednjodalmatinsku i južnodalmatinsku skupinu. Na talijanskoj strani Jadrana jedini otoci su Tremiti, u sektoru Abruzzi, blizu Gargana. Otočni nizovi čine prirodnu prepreku za pristup ratnih brodova, podmornica i podmorsko-desantnih sredstava prema našoj obali, olakšavajući odvijanje dužobalnog pomorskog prometa unutarnjim plovnim rutama.

Istureni otoci omogućuju postrojbama obalnih snaga da brane i nadziru širok obalni pojas i teritorijalno more RH.

Uskost Jadrana omogućava njegovo brzo preplovljavanje brodovima i prelijetanje zrakoplovima. Na primjer, brod koji plovi brzinom 30 čvorova (čv)[3] može preploviti Jadran po uzdužnoj osi za oko 16 sati, a po prosječnoj širini za oko 3 sata. Zrakoplov brzine 880 km/h može preletjeti Jadran po uzdužnoj osi za oko 1 sat, poprijeko za oko 10-11 minuta.

Orografski sklop obale i njezinog zaleđa određuje protezanje operativno-taktičkih pravaca koji s mora vode prema obali i dalje u dubinu kopna. S naše obale prema unutrašnjosti vode sljedeći operativno-taktički pravci:

– tršćansko-riječki,
– riječko-karlovački,
– kninsko-unski i
– neretvanski.

Za agresora je najpogodniji kninsko-unski pravac, koji je operativnog značaja; ima široku zonu za iskrcavanje s mora i uzdužni manevar između rijeka Zrmanje i Cetine, s najvećom dubinom kod Knina. Ostali pravci su manjeg kapaciteta i propu-

---

[2] Pod obalom u vojno-geografskom značenju podrazumijeva se obalni pojas kopna koje pripada pomorskom bojištu, potom obalni rub (uski pojas uz more, gdje su izgrađeni uređeni obrambeni položaji) i obalno more (međuotočni akvatorij koji obuhvaća unutarnje vode i teritorijalno more širine 12 milja). To prostranstvo svakako je različite širine, zavisno od primorskog reljefa i razvedenosti obalne crte.

[3] Čvor je jedinica za brzinu; 1 čvor = 1 nautička milja (1852 m) na sat.

sne moći. Svaki od pravaca oslanja se na više pogodno iskrcajnih mjesta u određenom rajonu ili području mogućeg iskrcavanja:

– tršćansko-riječki i riječko-karlovački pravac na prostor poluotoka Istre i kvarnerske grupe otoka;
– kninsko-unski pravac na desantno pogodan prostor Ravnih kotara i šireg rajona rta Ploča;
– neretvanski pravac na prostor Župskog zaljeva i šireg rajona luka Ploče i Ston.

Istočna obala Jadranskog mora većim dijelom je visoka i strma, kraškog karaktera, teško pristupačna i prohodna, osobito za težu borbenu tehniku. Visina obale i njezina razvedenost s puno uvala (zaljeva) omogućuje vrlo uspješno maskiranje pomorskih snaga i svih ostalih elemenata obalne obrane. Pogodna je za izgradnju podzemnih skloništa i maskirnih vezova za brodove i podmornice, vatrenih položaja obalnog topništva i obalnih raketa (OR) i drugih elemenata infrastrukture. Visoka obala omogućuje povoljan položaj obalnih radara, čime se povećava njihova daljina otkrivanja. Navedene značajke obale otoka i kopna povoljno utječu na organizaciju i izvođenje protudesantne obrane na Jadranskom pomorskom vojištu (JPV).

Za izvođenje bojnih djelovanja klimatski uvjeti na Jadranu su u većem dijelu godine povoljni. Jaki vjetrovi, kao što su bura, jugo, tramontana, a u ljetnim mjesecima kratkotrajni i snažni vjetrovi lebić (s jugozapada) i oštro (s juga), ukoliko su jači od 3 po Boforu[4] otežavaju plovidbu manjih brodova, rad brodskih posada, iskrcavanje desantnih snaga i sredstava, uporabu brodskog naoružanja i zrakoplovstva i izazivaju zanošenje topničkih zrna i raketa. Temperature na Jadranu rastu od sjevera prema jugu i ne utječu bitno na pripremu i izvođenje bojnih djelovanja, osim jakih zima, kada može doći i do poledice.

Prosječne temperature zraka na Jadranu:

– najviša prosječna temperatura (u srpnju) je oko 23° C u sjevernom i
25° C u južnom Jadranu,
– najniža prosječna temperatura (u siječnju) je oko 2,6° C u rajonu Venecije, a 9,8° C u rajonu otoka Visa,
– srednja godišnja temperatura zraka u sjevernom Jadranu je 14° C, a u Otrantskim vratima 18° C.

Oblačnost i magla ograničavaju uporabu zrakoplovstva, posebice iznad morske površine. Tako je, na primjer, godišnje prosječno oko 4% potpuno oblačnih dana. Na

[4] Bofor Fransis (1774.-1857.), britanski hidrograf i kontraadmiral. Autor prve skale vjetrova koja je po njemu dobila ime. Boforova skala je međunarodno prihvaćeno mjerilo za jačinu vjetra. Npr. 6 bofora odgovara brzini vjetra od 39 do 49 km na sat ili 10,8 do 13,8 m/sec.

sjevernom Jadranu magla je češća pojava i godišnje je prosječno ima između 39 dana u Veneciji i 69 dana u Puli, a na srednjem i južnom dijelu Jadrana 2-3 dana.

Vrijeme kao astronomska pojava neposredno utječe na pripremu i izvođenje bojnih djelovanja. Naime, iako suvremena tehnička sredstva omogućuju točno vođenje navigacije i upravljanje vatrom raznih bojnih sredstava, što sve više izjednačava bojna djelovanja u noćnim i dnevnim uvjetima, ipak je izvođenje bojnih djelovanja noću, osobito za zrakoplovstvo, složenije i teže. Ovu okolnost naše pomorske snage koriste za izvođenje bojnih djelovanja u uvjetima neprijateljeve nadmoći u zraku.

Dubina mora utječe na uporabu podmornica, mina i torpeda, na sigurnost plovidbe i na mogućnost pristupa desantnih snaga i sredstava obali. Pravocrtna torpeda ne mogu se koristiti na dubinama manjima od 20 m, a samonavođena manjima od 60 m. Polaganje nekontaktnih ležećih mina zasad je ograničeno dubinom mora do 60 m protiv površinskih brodova i 150 m protiv podmornica. Sidrene kontaktne i nekontaktne mine mogu se upotrebljavati do dubine mora od 5 do 400 m. Amplitude plime i oseke nemaju bitnog utjecaja na sigurnost plovidbe i sigurnost brodova u vezu.

Temperatura, gustoća i slanost morske vode utječu na uvjete rada podvodnih električnih lokatora (PEL), podvodnih električnih goniometara ili šumosmjerača (PEG) i radio-hidroakustičnih plutača (RHAP). U kolovozu su temperature najviše, a najniže u veljači. Prosječna temperatura površinskog sloja morske vode u sjevernom Jadranu je 7-9° C zimi i 20-22° C ljeti, u srednjem Jadranu 11-13° C zimi i oko 24° C ljeti, te u južnom Jadranu 12-13° C zimi i do 25° C ljeti. Slanost morske vode u Jadranu iznosi u prosjeku 38,5%. Prozirnost morske vode ljeti kreće se u sljedećim granicama: u sjevernom Jadranu od 10 do 30 m (zbog riječnih nanosa i plitkog mora), u srednjem Jadranu od 29 do 33 m, u južnom Jadranu od 24 do 56 m.

Prozirnost mora utječe na dubinu otkrivanja podmornica i minskih prepreka u moru iz zraka. Tako se, na primjer, podmornica može otkriti iz zraka na dubini od oko 30 m, a mine na dubini od oko 2,5 do 5 m, pri mirnom moru i vedrom danu.

Iskustva bojnih djelovanja koje je prošla HRM u Domovinskom ratu nedvojbeno pokazuju kako se malo pozornosti pridavalo izučavanju hidrogeografskih, meteoroloških i geomorfologijskih uvjeta na Jadranskom moru. Posebno je bilo iznenađenja kod minsko-protuminskih djelovanja, gdje se prozirnost mora, uvjeti morskog dna, valovi i morske struje nisu poznavali u dovoljnoj mjeri. Isto tako, bilo je nepoznanica u korištenju sustava radioveze i motrenja. Sve je ovo bilo više puta naznačeno u literaturi koja se pisala i prepisivala, ali kada je ratna praksa ustupila mjesto teorijskim formulacijama, bilo je to nešto drugačije od onoga što se neprekidno ponavljalo u nekim udžbenicima.

Prostor Republike Hrvatske

Primorska regija čini jednu od tri izražene geografske cjeline RH. Odvojena je od ostalih regija planinskim masivom Dinarida kao pregradom u fizičko – geografskom, komunikacijskom i vojno-operativnom pogledu.

Prostor je karakterističan po svojoj izduženosti u pravcu sjeverozapad – jugoistok, a neke od temeljnih značajki su:

– dužina osi	300 M (556 km)
– srednja širina	30 M (56 km)
– dužina obalne crte kopna	1890 km
– dužina obalne crte otoka	4000 km
– ukupna dužina obalne crte	5890 km
– dužina granice teritorijalnog mora	470 M (870 km)
– broj otoka, hridi i grebena	1185
– površina otoka i hridi	3170 km^2
– ukupna površina prostora	31.000 km^2

Duž većeg dijela obale pružaju se paralelni nizovi otoka, a otvoreni dijelovi su samo zapadna obala Istre, rajon Dalmatinske ploče i obala od Dubrovnika do rta Oštro. Prostor je u cijelosti bio u području odgovornosti JRM-a, a njegova struktura i uređenost u operativnom smislu omogućili su neprijatelju da u početku relativno lako ostvari punu kontrolu nad njim s obzirom na snage s kojima je raspolagao.

Prostor na kojemu su vođena borbena djelovanja (b/d)

Razvojem situacije tijekom 1991. godine, osobito u razdoblju rujan – studeni, prostor RH na kojem su se izvodila borbena djelovanja dijelom je ograničen na područje Dalmacije, odnosno obalni rub od Zadra do Dubrovnika s pripadajućim skupinama otoka i međuotočnim akvatorijem. Na području srednje Dalmacije neprijatelj je u to vrijeme imao najveću koncentraciju snaga. To je i razumljivo jer je osloncem na pomorske baze u Šibeniku, Splitu i Pločama, te vojnopomorska uporišta Vis, Lastovo i Korčulu mogao u potpunosti osigurati potporu svim svojim manevarskim snagama u pripremi i izvršenju borbenih zadaća na moru i obalnom pojasu. S toga prostora moguće je ostvariti kontrolu nad većim dijelom Jadrana, a snagama Flote djelovati na svakom njegovom dijelu. Nadalje, na taj prostor s kopna izlaze i operativno – taktički pravci: kninsko – unski (s više manjih pravaca) u područje međuriječja Zrmanje i Cetine, te neretvanski (s gravitirajućim manjim taktičkim pravcima iz crnogorskog područja) prema ušću Neretve. Navedenim pravcima izvršeni su i glavni pokreti neprijateljskih snaga tijekom napada na Hrvatsku.

Upravo na tom prostoru, gdje je neprijatelj imao potpunu prevlast u zraku, na moru (pod morem) i na kopnu, HRM je osmislila i ispoljila težište svojih borbenih djelovanja, ostvarivši rezultate kojima je u relativno kratkom vremenu uspostavila kontrolu na većem dijelu područja svoje odgovornosti.

Organiziranje pomorskih časnika u okviru 4. brigade ZNG-a

Hrvatski časnici u sastavu JRM-a nikada nisu prekidali nit koja ih je povezivala s hrvatskim narodom i hrvatskom domovinom. Hrvatski časnici u tadašnjoj 17. brigadi torpednih čamaca (TČ), kojima je zapovijedao kapetan korvete Zdenko Simičić, stavili su se već početkom 1991. na raspolaganje hrvatskoj državi i predsjedniku dr. Franji Tuđmanu. U početku je organizacija djelovanja izvan vojarne *Lora* povjerena Petru Perkoviću, kojemu su bile dostupne informacije. On se povezao s Miroslavom Skokom i Petrom Šimcem, preko kojih su dobivane potrebne informacije o ustrojavanju Hrvatske vojske. Izrađeno je više planova o napuštanju JRM-a. Planirano je bilo uzeti što više brodova i opreme, oštetiti vitalnu opremu na pogonu, te pripremiti sve koji su se stavili na raspolaganje hrvatskoj državi da na poziv napuste JNA. Nakon detaljne analize plan o preuzimanju brodova odgođen je, jer je zaključeno da bi bilo teško izvršiti pregrupiranje brodova bilo gdje na obali, a da ne budu vraćeni u *Loru* ili uništeni zrakoplovima. Primjerice, u zadarskom dijelu planirano je brodove smjestiti u potkope na Dugom otoku, a među planovima je bio i put u Italiju, no on je bio pun neizvjesnosti i opasnosti za obitelji koje bi ostale u Splitu.

Napadom Jugoslavenske armije na Sloveniju krajem lipnja 1991. Hrvati časnici u tadašnjoj 17. brigadi TČ odlučili su napustiti JRM i time totalno dezorganizirati spomenutu postrojbu, koja je u to vrijeme slovila kao najbolja brigada u Floti JRM-a i bila pohvaljena od Generalštaba JNA. S odlukom o napuštanju JNA upoznali su Miroslava Skoku, a u Zadru Zvonimira Rodina, koji im je obećao svekoliku pomoć. Donesena je konačna odluka da se u što kraćem roku podnese zahtjev za odlazak iz JRM-a i da za njima pođu svi hrvatski dočasnici i mornari. »Skidanje« iz odore JRM-a u roku od 24 sata omogućavala je »spasonosna« rečenica: *Ne slažem se s politikom koju provodi JRM*. Jedino je kapetan korvete (kkr) Zdenko Simičić čekao još pet dana. Zbog činjenice da je bio zapovjednik divizijuna održao se partijski sastanak 17. BTČ u kinodvorani, kojemu je nazočio i tadašnji zapovjednik Flote JRM-a kapetan bojnog broda Nikola Ercegović. Među nazočnima je bio »odani« dočasnik Predrag Čirić, koji je postavio pitanje: *Da li zapovjednik divizijuna kkr Zdenko Simičić organizirano radi s hrvatskim časnicima na slabljenju borbene moći cjelovite 17. BTČ?* No, rasprava nije donijela rezultate koje su očekivali protuhrvatski raspoloženi časnici JRM-a. Najveći dio vremena u dvorani je bio muk. Na kraju je za-

ključeno da nema dovoljno dokaza da se utvrdi odgovornost kkr Zdenka Simičića u organizaciji rada »grupe hrvatskih časnika«. A tu »grupu« činili su: Zdenko Simičić, Ivan Anić, Petar Perković, Jakiša Franić, Vojko Marelić, Ivan Stanković, Žarko Bartulović, Mile Čatlak, Radomir Delić Nikić i Ivo Rafaneli. Ovi časnici tada su bili prvi u strukturi zapovijedanja.

U razdoblju od 1. do 15. srpnja 1991. JRM je napustilo 68 djelatnika iz 17. BTČ, a trend odlaska Hrvata, Slovenaca, Makedonaca i Albanaca iz JRM-a nastavljen je. Kapetan korvete Zdenko Simičić razriješen je dužnosti 13. srpnja 1991.; u tom trenutku bio je po činu najstariji hrvatski časnik koji je napustio Flotu JRM-a. Povezanost kkr Zdenka Simičića i ostalih hrvatskih časnika u *Lori* temeljila se na povjerenju. U toj skupini časnika nalazili su se: kbb Stjepan Bernadić – nastavnik u Školi taktike i operatike, kkr Ivica Supić, kkr Marin Stošić, pbb Robert Hranj i pbb Tihomir Erceg iz 18. BRČ, te pbb Ante Urlić iz divizijuna patrolnih brodova. Oni su imali svoj plan o napuštanju JRM-a.

Nakon što su spomenuti časnici napustili 17. BTČ, od 14 brodova (jedan je bio u Šibeniku – kasnije u sastavu HRM-a) ploviti je nastavilo svega 5 torpednih čamaca (TČ). Ubrzo su, do početka rujna, svi u teglju napustili Loru, otišli prema otoku Visu i više nisu isplovljavali (do odlaska u *teglju* za Boku). Spomenutoj skupini časnika pridružio se i Nedjeljko Stanić, napustivši eskadrilu protupodmorničkih helikoptera, koja je iz Divulja prebačena u Mostar. Svi su se javili zapovjedniku 4. bri-

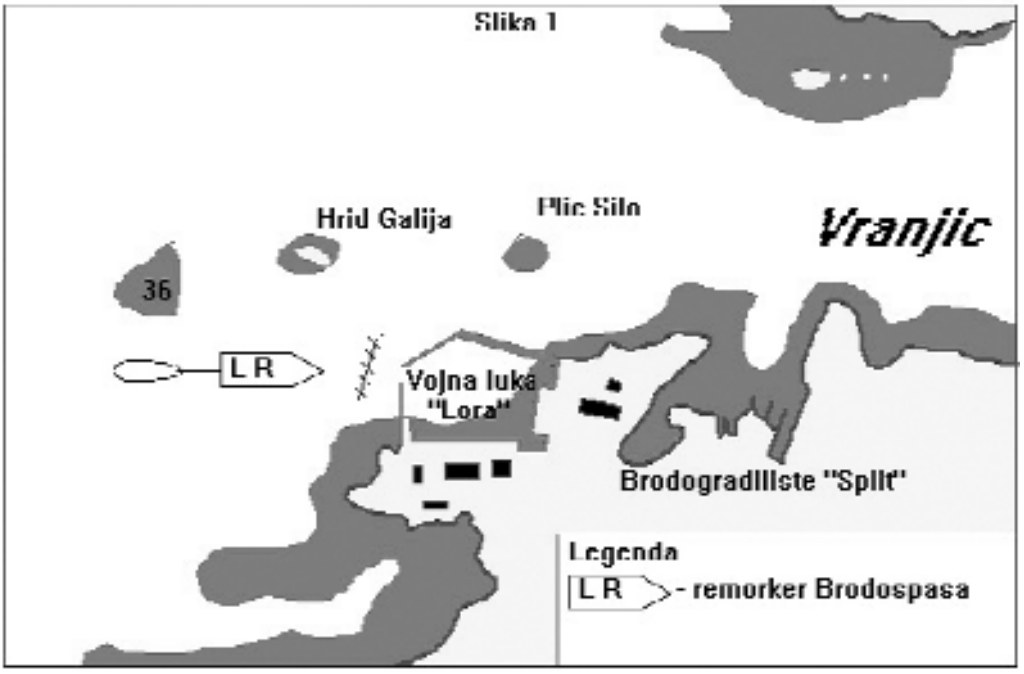

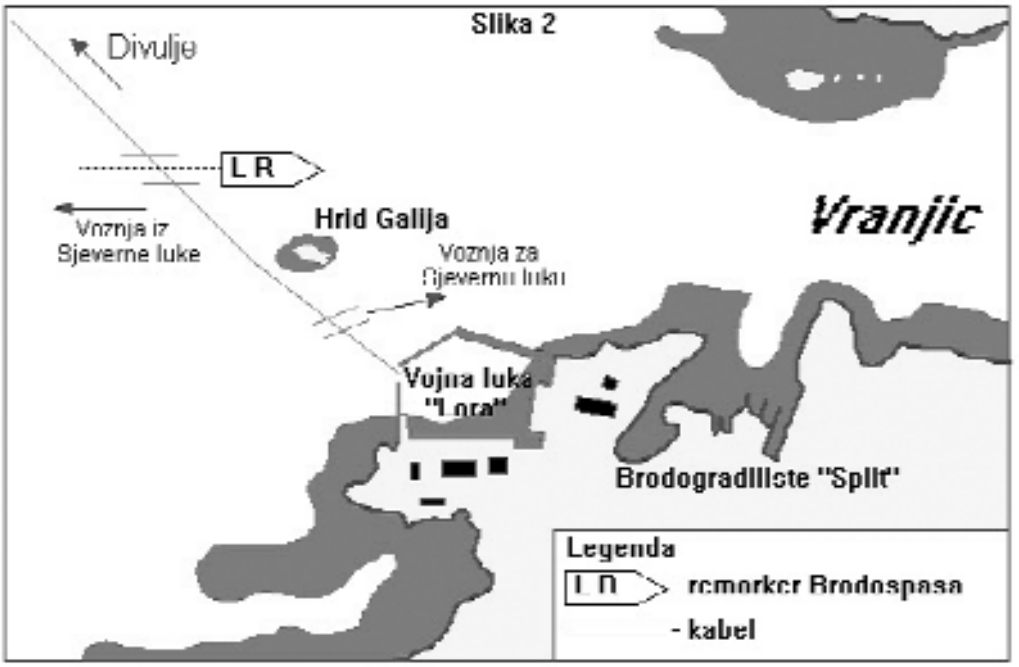

gade ZNG-a Ivi Jeliću i nastavili koordinirati s Miroslavom Skokom, kojemu su predlagali planove za blokadu Ratne luke Lora. U njoj je, naime, bazirala Flota JRM-a s udarnim pomorskim brigadama 18. BRTOR-RČ (raketna), 17. BTČ (torpedna), 4. B VPBR (patrolno-protupodmornička), BP (podmornice), logistički brodovi i zapovjedni brod; ukupno oko 30-35 ratnih brodova s podmornicama.

Postojale su samo dvije mogućnosti blokade Lore: blokada s kopna, koja je bila učinkovitija jer se kanalizirala prometnicama koje vode iz Lore, i blokada s mora, koja je ovisila o tome jesu li ratni brodovi u Lori ili su isplovili iz nje. Naime, kad su ratni brodovi u Lori, tada u obzir dolazi blokada samog ulaza u luku, a kada oni isplove, tada je moguć samo nadzor njihova kretanja, zadržavanja i sidrenja. Na zahtjev gospodina Ive Jelića da se planira blokada Lore s morske strane, skupa s Vickom Batinicom iz »Brodosplita« napravljen je plan kako s remorkerima blokirati ulaz, odnosno koje plovno sredstvo treba potopiti ispred ulaza u Loru (Slika 1).

Vojarna u Divuljama sa svom ratnom opremom bila je velika prijetnja za cijelu kaštelansku regiju i grad Split. Najveća postrojba po bojnoj moći bio je ORD (Obalni raketni divizijun), naoružan raketama obala – more, ruske proizvodnje. Iste su imale bojevu glavu s 550 kg eksploziva i goriva s oksidantom 600 l, koji ako ne izgori tijekom leta rakete, postaje nervni bojni otrov. Takvih je na lanserima i u pričuvi bilo oko 20 komada. No, u Divuljama nisu bazirali značajniji ratni brodovi, a danju je zbog opskrbe i prevoženja zapovjednika postrojbi na važnije sastanke u Za-

povjedništvo Flote, iz Divulja redovito isplovljavala BRM (motorna barkasa) za Loru. Napravljen je i plan presijecanja telefonskog kabela u sustavu veza zapovijedanja koji je bio položen između Divulja i Lore, čime bi se bitno narušio njihov štićeni sustav veza (Slika 2). Traženi planovi bili su gotovi do kraja srpnja 1991., međutim, nisu provedeni.

Početkom kolovoza 1991. brodovi JRM-a počeli su napuštati Loru i sidriti se u Kaštelanskom zaljevu, poglavito VPBR-ovi (veliki patrolni brodovi) i RTOP-ovi (raketne topovnjače). Prateći njihovo kretanje unutar Kaštelanskog zaljeva, primijećeno je da se gotovo uvijek sidre na njegovoj sredini, te da se VPBR noću sidri zajedno s 1 do 2 RTOP-a na bokovima. Tada je predložen noćni plan napada na taktičku grupu koja bazira na sidru u Kaštelanskom zaljevu, koji je gospodin Jelić prihvatio (Slika 3).

Brze glisere koji su trebali biti korišteni za napad osigurao je Siniša Poljak, a rakete tipa »osa« osigurao je Mile Čatlak, koji je već bio na planini Svilaji (114. brigada).

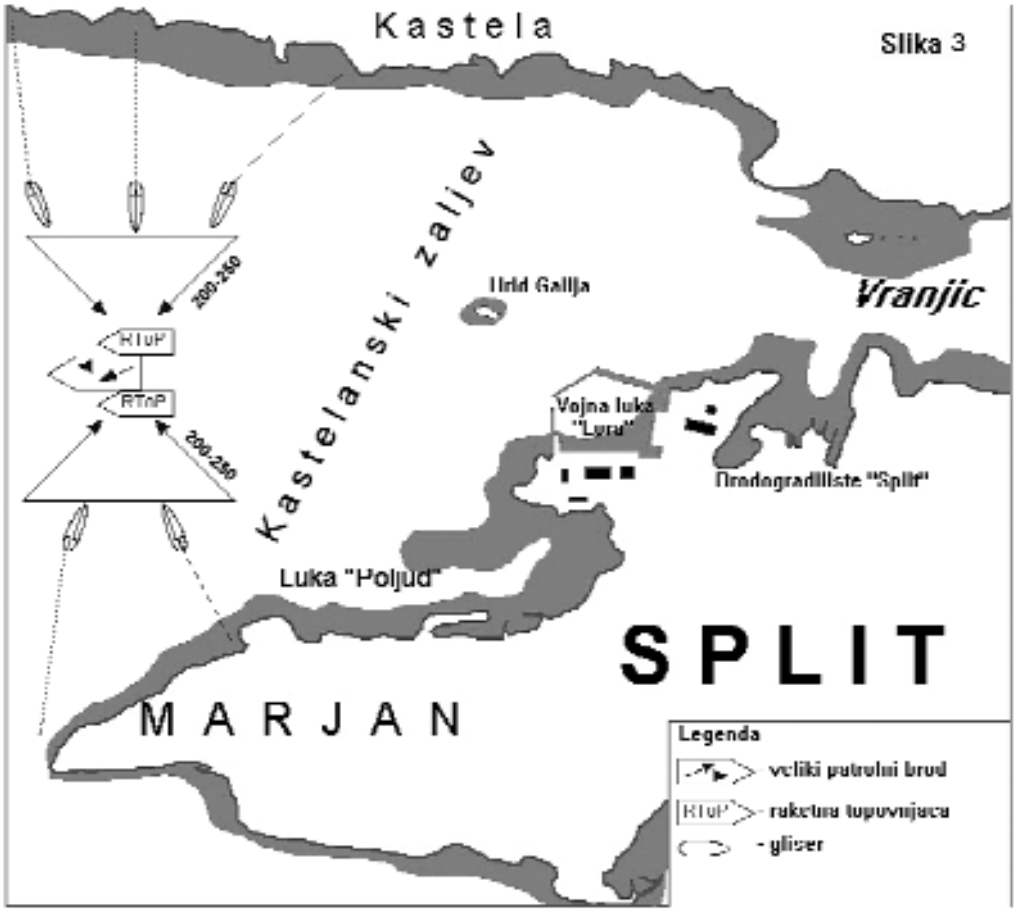

Izvršen je obilazak polaznih rajona lučice Split, od Zente do Poljuda, te obale Kaštela, ovisno o točki sidrenja taktičke grupe brodova JNA. Grupa za napad bila je podijeljena u pet skupina koje su trebale istovremeno izvršiti napad, a činili su je: Zdenko Simičić, Petar Perković, Jakiša Franić, Tihomir Erceg, Vojko Marelić, Nedjeljko Stanić, Vladimir Janković, Ivan Stanković, Duško Mrduljaš, Siniša Poljak, Nadomir Kodžoman, Mile Čatlak, Nikola Prizmić i Josip Pocrnja. S obzirom na to da su dobro poznavali karakteristike brodova JRM-a, točno se znalo gdje su komore za streljivo i rakete u lanserima, što je i bio cilj napada, jer su brodovi bili popunjeni do punog borbenog kompleta. Iznesena je i procjena kakve bi bile posljedice u ekološkom smislu nakon potapanja brodova i izlijevanja veće količine nafte u Kaštelanski zaljev. Plan je bio odobren, ali znak za početak njegove provedbe nije dobiven.

Paralelno sa spomenutim planovima radilo se na ustrojavanju mornaričke postrojbe unutar 4. brigade ZNG-a, no težište njezina djelovanja tada je bilo na kopnu, pa takva postrojba nije osnovana. Krajem kolovoza već su se nazirali obrisi budućeg ustroja HRM-a na kojemu se intenzivno radilo. Prvih osam časnika koji su 5. rujna 1991. potpisali ugovor za osnivanje HRM-a – Zdenko Simičić, Augustin Kontrec, Karlo Grbac, Zvonko Majer, Nedjeljko Stanić, Goran Bonačić, Petar Perković, Boris Čupin – bili su na platnom spisku 4. brigade, sve do odlaska u neke druge postrojbe Hrvatske vojske.

Civilne strukture

U samom početku pružanja otpora agresoru, ljudi i grupe građana po gradovima i naseljima uz obalu organizirali su se u cilju zaštite života i materijalnih dobara. Po mjesnim zajednicama, poduzećima i raznim ustanovama osnivani su krizni stožeri koji su provodili organizacijske mjere i radili na ustrojavanju najboljih oblika zaštite. Građani u priobalju odmah su se javljali u Zapovjedništvo Hrvatske ratne mornarice želeći pristupiti u njezine redove, a tražili su i stručnu pomoć za poboljšanje svoje osposobljenosti za odgovore u slučaju opasnosti.

No, HRM nije mogla primiti toliki broj ljudi koliko ih se javilo. S druge strane, ni HRM se u početku nije dovoljno organizirala za sve oblasti djelovanja te je trebala pomoć građana, a posebice stručnih poduzeća, organizacija i instituta koji su pokrivali one oblasti za koje mornarica nije imala organizirane aktivnosti. Tako je ostvarena vrlo uska suradnja s poduzećima »Brodospas«, »Jadrolinija«, lukama u Splitu i Pločama, autoprijevoznim poduzećima (Split, Ploče, Rijeka, Šibenik itd.), brodogradilištem u Splitu, Brodoremontnim poduzećem iz Šibenika, poduzećima za turizam (pružanje usluga smještaja), PTT-om itd. Javljali su se sportski klubovi čije su aktivnosti bile vezane uz more; primjerice Sportsko društvo »Mornar« koje se s cjelokupnim članstvom i opremom stavilo na raspolaganje HRM-u. Tu su bile i znan-

stvene i školske ustanove (FESB i Hidrografski institut), udruge pomoraca, sportske lučice i marine i mnogi drugi koji su se zaista nesebično stavili na raspolaganje. Autori mole ispriku od svih onih koji ovom prilikom nisu spomenuti. Naprosto nije bilo oblasti ljudske djelatnosti u priobalju čiji se čelnici zajedno sa svojim djelatnicima nisu stavljali na raspolaganje HRM-u. Ove su usluge korištene u velikoj mjeri, a o nekima će biti riječi u nastavku.

Civilne strukture dale su veliki doprinos da mnogi složeni i stručni poslovi za potrebe HRM-a budu odrađeni uredno i na vrijeme, čime su pomogli da se HRM usredotoči na svoje temeljne zadaće. One su u svim konačnim raščlambama zauzele visoko mjesto, jer se bez njihove pomoći ne bi mogle provesti ni najobičnije zadaće. Angažman civila i njihovih sredstava pomogao je da se i vrlo složene zadaće naprave u tišini i na optimalan način. Treba li spominjati razvoz podvodnih mina šleperima iz Ploča do Trajektne luke Split, gdje su odmah viljuškarima ukrcavani na trajekte. Tako je bilo s organizacijom teritorijalnog sustava veza, utemeljenjem sustava motrenja na obali i otocima, razvoženjem ljudi, organiziranjem pomorskog transporta na srednjodalmatinskim otocima i onoga za Dubrovnik, pružanjem stručne medicinske pomoći, izradom sredstava ratne tehnike itd. Upravo zahvaljujući stručnosti ovih ljudi, HRM je mogla kvalitetno provoditi svoje zadaće. Slobodno se može reći da je širina djelovanja civilnih struktura jamčila da će HRM vrlo brzo moći parirati protivniku, koji je u borbenom smislu bio neizmjerno jači.

Potpora mornaričke komponente u djelovanjima dijelova 4. brigade ZNG-a na području Kruševa

(kolovoz – rujan 1991. godine)

Uvodne napomene

U počecima stvaranja HV-a prvo su se ustrojavale postrojbe na kopnu, dok nije došao red na ustrojavanje pomorske komponente. No, bojna djelovanja poglavito vođena na kopnu uskoro su zahvatila i područje obale te se ukazala potreba organiziranog angažiranja plovnih sredstava za njihovu potporu. Idealno bi bilo da su tu potporu pružale organizirane snage Hrvatske ratne mornarice (HRM), koje bi to, da su postojale, učinile najbolje. No, srpanj 1991. bio je vrijeme početaka stvaranja HV-a, kad su nedostajala mnoga sredstva, pa su mnoge stvari »rađene preko noći«. Bilo je to herojsko vrijeme stvaranja nove države, kad na moru još nije bilo hrvatskih ratnih brodova koji bi plovili i mogli pomoći. Za stvaranje HRM-a potrebni su bili domoljubi, koji poznaju vojnu organizaciju, njezin ustroj i način funkcioniranja. U pripremama za obranu ljudskih života i spašavanje vrijednosti društva po općinama, mjesnim zajednicama, ali i po poduzećima i raznim institucijama, s radom su započeli krizni štabovi. Njihova zadaća bila je organiziranje ljudi i sredstava za ratne uvjete. Tako su i na području od Zadra do Novigrada, na koje je upućena 4. brigada ZNG-a, krizni štabovi već bili utemeljeni, čime je umnogome olakšana komunikacija i suradnja između različitih subjekata. U to vrijeme Hrvatska vojska i njezine postrojbe bile su u početnoj fazi organiziranja i ustrojavanja, a situacija na terenu tražila je trenutni angažman protiv organiziranog i dobro naoružanog protivnika koji je imao inicijativu. Neprijateljske pripreme trajale su duže vrijeme, sve pod plaštom redovnih aktivnosti JNA, što im je dalo ogromnu početnu prednost. Jedna od faza pripreme za agresiju na Hrvatsku bilo je veličanje snage i mogućnosti srpskog vojnika, što je planski bilo provođeno praktično od kraja Drugoga svjetskog rata. To je posebice bilo naglašeno u JNA, u kojoj su se protežirali srbijanski kadrovi.

Pitanje ratne mornarice krajem srpnja 1991. godine bilo je složeno. JNA je imala respektabilnu ratnu mornaricu, tzv. Jugoslavensku ratnu mornaricu (JRM), koja je u svom ustroju imala brojnu flotu različitih brodova, a bazirala je od Pule na sjeveru do zaljeva Boke kotorske na jugu. Posebnost JRM-a ogledala se u činjenici da je imala i brojnu kopnenu komponentu, cijeli jedan korpus po ustroju sa sjedištem u Kninu. Ova kopnena komponenta u sastavu JRM-a očitovala se i u činjenici da je

cijela JRM bila organizirana za protudesantnu obranu kao obrana od pomorsko-zračnog desanta širih razmjera na srednji dio jadranske obale (ili ondašnjim vojnim rječnikom rečeno – Jadransko pomorsko vojište). Kopnene snage iz sastava JRM-a bile su smještene u Kninu, gdje su bila brojna zapovjedništva i najveći dio gotovih snaga. Djelatni sastav kopnene komponente sa sjedištem u Kninu bio je uglavnom sastavljen od pripadnika srpske i crnogorske nacionalnosti (68%), dok je situacija u samoj JRM bila puno povoljnija jer su djelatnici hrvatske nacionalnosti činili 47% od ukupnog djelatnog sastava. Upravo u to vrijeme (srpanj, kolovoz i rujan 1991.) počelo je veliko raslojavanje unutar redova JNA i JRM, koje su u većem broju počeli napuštati djelatnici nesrpske nacionalnosti. Međutim, i nadalje su to bile respektabilne snage, sa zavidnim brojem raspoloživih sredstava.

Na moru je u to vrijeme djelovala samo JRM, koja se već tada počela organizirati prema borbenoj organizaciji u tzv. združene taktičke sastave (ZTS) sastavljene od jedne fregate, 2 – 3 raketne topovnjače, 2 – 4 raketna čamca i 4 – 6 torpednih čamaca. Zadaće ovih sastava bile su, kako je javno objavljeno, provođenje nesmetane plovidbe morem, a prava namjera bila je upravo suprotna – nametanje blokade morskih luka i prekid pomorskog prometa na moru. Brojnost flote JRM-a i njihova nazočnost svuda i uvijek bile su odlika toga vremena, a svi oni koji su koristili more morali su o ovoj činjenici voditi računa. Kako su se časnici hrvatske nacionalnosti, a i mnogi drugi, skidali i odlazili iz JNA i JRM-a, na brodovima su prevladali ljudi srpske nacionalnosti. Pod utjecajem propagande i zapovijedi iz Beograda brzo su se prometnuli u neprijatelje svega hrvatskoga, a sredstvima kojima su raspolagali mislili su da mogu sve.

Prošlost Hrvata, posebice na obalama Jadrana, ispunjena je neprekidnom borbom za opstanak, slobodu i nezavisnost. Da bi se u toj borbi naš narod obranio i održao na ovim prostorima, bili su potrebni iznimni napori. Od samih početaka pisanja vojne povijesti, u provedbi bojnih djelovanja širih razmjera na obali i u priobalju, zabilježena je uska suradnja između snaga ratne mornarice (RM) i kopnene vojske (KoV). Pri tome je zanimljivo napomenuti da već prvi veliki vojni povjesničar Tukidid (Thucydides, umro oko 390. godine pr. Kr.) spominje četiri vrste zadaća koje provodi ratna mornarica za potrebe kopnene vojske u okviru tzv. mornaričke potpore krila kopnene vojske. To su: osiguranje bojnih djelovanja kopnene vojske s mora i vlastitog pomorskog prometa; osiguranje manevra kopnene vojske na pomorskim i dužobalnim pomorskim komunikacijama; logistička potpora kopnene vojske; napad na pomorske snage protivnika. Te zadaće ostale su do danas, uz napomenu da su nova sredstva ratne tehnike dovela do proširenja vrsta i oblika bojnih djelovanja kojima RM podupire djelovanja kopnene vojske. Vojna povijest nas uči da je u uskim i zatvorenim morima suradnja između KoV-a i RM-a neupitna i da su ove snage jednostavno upućene na zajednička djelovanja kako bi uspješno provele svoje zadaće. Lekcije iz ove suradnje u prošlosti pokazuju da je spomenuta

suradnja – dobro organizirana, čvrsto vođena i uspješno provedena, preduvjet za ukupni uspjeh vojnih djelovanja. Temeljni preduvjet uspješne provedbe zadaća iz domene ratne mornarice je utemeljeni nadzor na moru, čija je svrha osiguranje nesmetanog djelovanja vlastitih pomorskih snaga i plovnih sredstava.

Prebacivanje dijelova 4. brigade ZNG-a morskim putem iz Novigrada prema Kruševu

Kad je 4. brigada ZNG-a dobila zapovijed za prebacivanje i bojna djelovanja na području Kruševa, krizni stožeri bili su u punom pogonu i već su imali mnoga saznanja koja su bila od koristi brigadi i njihovim ljudima. U njih su izabrani domoljubi na koje se moglo osloniti i vjerovati da će ispuniti zadaće koje im se nalože. Tako je bilo i sa zadaćom prebacivanja gardista iz 4. brigade ZNG-a na područje Kruševa, odmah po njihovu prispijeću u rajon Novigrad. To je bilo moguće organizirati jer je u širem rajonu Novigrada postojala brojna ribarska flota, na čije se brodove, koji su već bili na popisu u kriznom štabu, i posade moglo u potpunosti osloniti. U organizaciju zadaće prebacivanja 4. brigade bili su uključeni krizni stožeri općina Zadar i Novigrad, kao i sve njihove podređene »veze«. Iako je to bila prva zadaća prevoženja u kojoj su sudjelovale »pomorske snage«, tj. flota ribarskih brodova, s obzirom na činjenicu da su se poznavali ljudi i brodovi, te akvatorij djelovanja, u kojem su domaći ribari bili danonoćno i po svakom vremenu, prevladalo je mišljenje da neće biti većih problema.

Akvatorij Novigradskog i Karinskog mora navigacijski je teško područje koje ostali brodovi najradije zaobilaze, uključujući i znatiželjne turiste. Ove vode ušle su duboko u zaleđe kopna, kao nastavak otočnog niza koji se pruža južnije. S otvorenim morem povezuju ga dva uska prolaza – Ljubačka vrata i Maslenički prolaz, koji se s kopna mogu kontrolirati. Od početka kolovoza 1991. oni su bili u hrvatskim rukama. U to vrijeme nitko ih nije organizirano i stalno čuvao, osim redovitih policijskih ophodnji, što je bilo nedostatno. Obala kopna se na krajnjem obalnom dijelu svuda strmo spušta u more, te je teško organizirati i postaviti obranu, a s uskih prolaza je moguće ugroziti pomorski promet i običnim streljačkim naoružanjem. Ratni žamor bio je ovim obalama sve bliži i bilo je samo pitanje dana kada će se na obalama otpočeti odvijati aktivna bojna djelovanja. Svjesni toga bili su i ljudi koji su dobili zadaću da organiziraju prijevoz dijelova 4. brigade morem prema Kruševu, smještenom nedaleko od mora. Štab brigade dobio je zapovijed za hodnju bojne i bojna djelovanja u području Kruševa. U dogovoru s kriznim štabovima na terenu utvrđeni su pravci i putevi hodnje brigade, koja je sve pokrete trebala izvesti u što većoj tajnosti. Kako se kopnom nije moglo doći do rajona razmještaja, taj dio puta brigada je morala prijeći morskim putem, a najpogodnije luke za ukrcaj i iskrcaj bile su Novigrad – kao polazna luka, i mol u mjestu Ribnica u neposrednom zaleđu Kruševa – kao mjesto iskrcaja. Udaljenost između jedne i druge luke nije bila

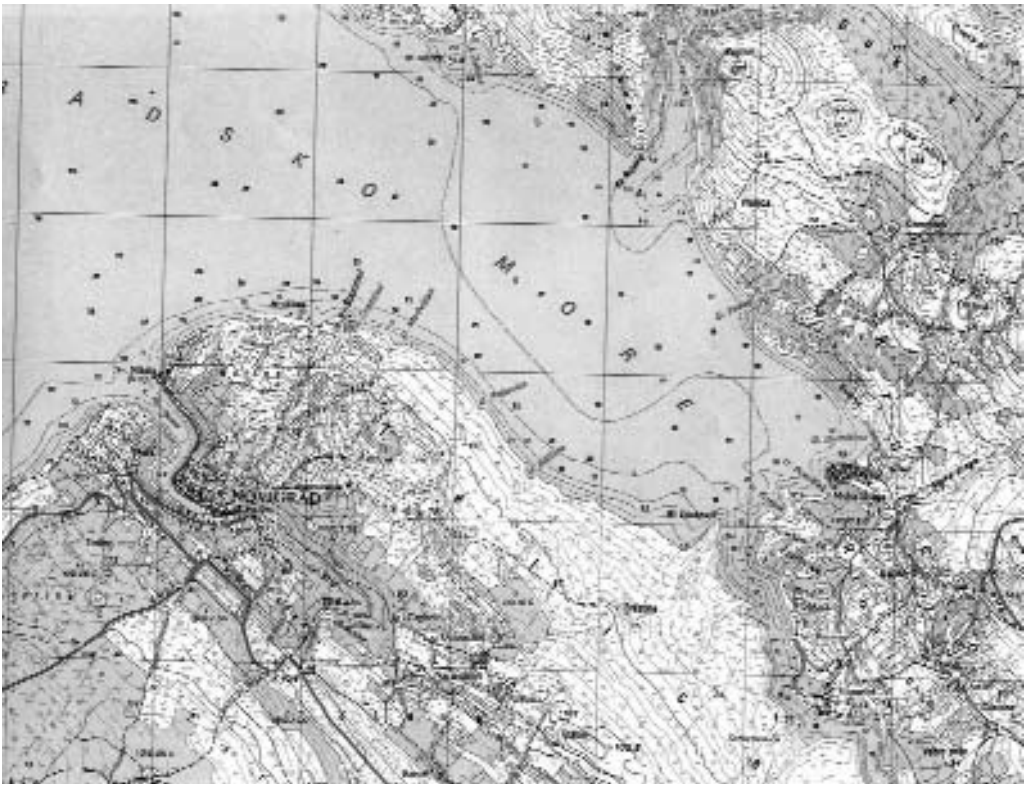

Zemljovid rajona Kruševa

velika, tek dvije i pol milje (oko pet kilometara morem), koje su brodovi mogli proći brzo. S obzirom na to da se radilo o dosta malom vodenom prostoru i da je bilo ljetno doba, nije bilo problema s vremenskim neprilikama.

Uvjeti hidrogeografskog i hidrometeorološkog okruženja

Zadaća potpore 4. brigadi ZNG-a s mora odvijala se u južnom dijelu Velebitskog kanala, u području Novigradskog i Karinskog mora, koje je povezano Karinskim ždrilom. Ta zatvorena vodena površina povezana je otvorenim morem preko Novskog ždrila. To je kanal koji spaja krajnji jugoistočni dio Velebitskog kanala s Novigradskim morem. Obale u kanalu su visoke i strme, mjestimice gotovo okomite, a njime mogu ploviti i veći brodovi jer su dubine u kanalu velike. Preko kanala, na oko pola milje južno od rta Baljenica (na ulazu u kanal iz Velebitskog kanala) sagrađen je betonski most, koji je svojim središnjim dijelom 77 metara iznad srednje razine vode. Kroz Novsko ždrilo morali su proći svi brodovi koji su sudjelovali u zadaćama potpore i koji su pristigli iz Zadra. Oni su putem od Zadra do Novigrada

morali proći kroz teško navigacijsko područje (složeni uvjeti za plovidbu) i prolaze: Privlačkim gazom u Kanal Nove Povljane, Ljubačka vrata, dijelom Velebitskoga kanala kroz Novsko ždrilo u Novigradsko more i samu luku Novigrad. Ovi prolazi bili su jedini put povratka u matičnu luku baziranja. Stoga se moralo voditi računa i o tome jesu li ovi prolazi slobodni za plovidbu, jer su udaljenosti do obale male, tako da je protivnik mogao ugroziti plovilo i posadu samo streljačkim oružjem. Ovakvo stanje pogodovalo je našim plovilima jer se brodovi iz sastava JRM-a nisu usuđivali zaći u ove vode, što je našim brodićima davalo potpunu slobodu djelovanja. Sama potpora brigade odvijala se na relaciji od luke Novigrad do šireg područja Kruševa, odnosno lučica u Karinskom ždrilu, područje Ribnice, da bi se odatle ubrzo pomorski promet preusmjerio na Meku Dragu u uvali Dumičina.

U Novigradskom moru, u njegovom sjeveroistočnom dijelu obale su strme i kamenite te su uočljive izdaleka i danju i noću, a na njegovoj južnoj i zapadnoj strani vidljivi su brežuljci obrasli borovinom s blagim nagibima. Na sjeveroistočnom dijelu zaljeva je ušće rijeke Zrmanje, vidljivo po visokim i strmim liticama iznad kojih se prostire visoka krševita zaravan. Boja kanjona mijenja se u zavisnosti od doba dana i osvijetljenosti, a krajolik odiše nekom osamom koja privlači. Grad i luka Novigrad nalaze se na južnoj obali Novigradskog mora, u dnu uske, duge i vijugave uvale. Na luku ukazuje kapela sv. Nikole, zaštitnika pomoraca i putnika, koja se nalazi na sjeveroistočnom dijelu ulaza u samu uvalu. Kao pomoć pri ulasku u luku postoji svjetlo na rtu Sv. Nikola, kao i vidljive ruševine kule iznad samog mjesta.

Luka Novigrad zaštićena je od svih vjetrova, osim od bure koja uzrokuje bibavicu (izraz za veće valove mrtvog mora) i valovito more, osobito u vanjskom dijelu luke. Luka je dugačka i prostrana, u unutarnjem dijelu dubine su uz samu obalu oko 1,4 metra, a može primiti velik broj malih brodova. Trajekt *Klimno*, kao jedan od većih brodova, bio je vezan za dio obale namijenjene većim brodovima. Imao je dovoljno dubine i manevarskog prostora za siguran privez. Cijeli taj dio mola bio je cestovno povezan sa zaleđem, te su veći tereti ukrcavani bez teškoća. Privezište brodova i brodića bilo je pregledno tako da je i osiguranje brodova i komunikacija između posada bila jednostavna. Luka Novigrad pružala je sve pogodnosti za zadaće potpore jer je imala ostale potrebne elemente, kao što su priključci za struju, vodu, te dom zdravlja. Mobilizirani brodovi povezivali su grad i luku Novigrad s lukama na području Ribnice i Kruševa. U početku se za to koristio mol kod crkvice u Ribnici, a kasnije, izgradnjom zemljanog nasipa i mola, uvala Dumičina.

Prekrcaj u lukama Karinskog ždrila napušten je zbog više razloga. Prilazi položajima na kojima su se nalazili pripadnici 4. brigade iznad Ribnice bili su strmi, a i samo Karinsko ždrilo je usko, ponegdje širina ne prelazi 100 metara, što je stvaralo poteškoće u plovidbi noću. Uvala Dumičina nalazi se na istočnom kraju Novigradskog zaljeva, iza ušća rijeke Zrmanje u more. Izdaleka se prepoznavala po strmim stijenama svijetle boje iznad same uvale. Za ovu priliku, mol i pristanište u uvali

Dumičina napravila je inženjerija 4. brigade, od zemljanog materijala koji je bio dobro nabijen i proširen te je sve bilo povezano s prometnicom koja je vodila u zaleđe kopna. Na tom molu uskoro je pristajao trajekt *Klimno*, kao i ostali brodovi iz sastava ove male flotile za potporu. Tako je postavljena »lučka infrastruktura« i napravljena improvizirana luka u uvali Dumičina, preko koje se najvećim dijelom vršio prekrcaj i održavala veza s lukom Novigrad. U početku djelovanja brigada je mogla dobivati opskrbu i preko kopna, prometnicom preko Karina i Ribnice. No, kako su se borbe pojačavale, jačala je i prijetnja na tu prometnicu, koja je više puta gađana iz minobacača, a na nekoliko mjesta protivnički topnici imali su točne koordinate. U slučaju pojačavanja prometa te su točke bile ciljane u točno određeno vrijeme, te je opasnost za promet na tim dijelovima bila očita. Stoga se sve više koristio pomorski prijevoz koji se pokazao sigurnijim i fleksibilnijim. Ovdje se još jednom pokazalo kako pomorske komunikacije nisu ograničene širinom rute, ukoliko ih ne ograničava kopno, te ih, za razliku od kopnenih, nije moguće prekinuti topničkom zaprečnom vatrom. Kritične točke su luke i mjesta pristajanja, posebice ako su vidljive ili im se mogu topografski odrediti koordinate.

Korištenje mora za potporu bojnih djelovanja povećalo je ukupni prostor s kojega je djelovala brigada, a davalo joj je i neophodnu dubinu, koju nije imala na kopnenom dijelu koji je branila. Povećanje prostora u borbenim djelovanjima povećava mogućnost manevra i pregrupiranja snaga i time se elementima rasporeda omogućava primjena svih mjera borbenih sposobnosti za potpuno iskorištavanje manevra i borbene moći, te veći izbor načina uporabe postrojbi kojima raspolažemo. To je bilo od velike važnosti u početnim djelovanjima brigade, koja su zbog terena i po-

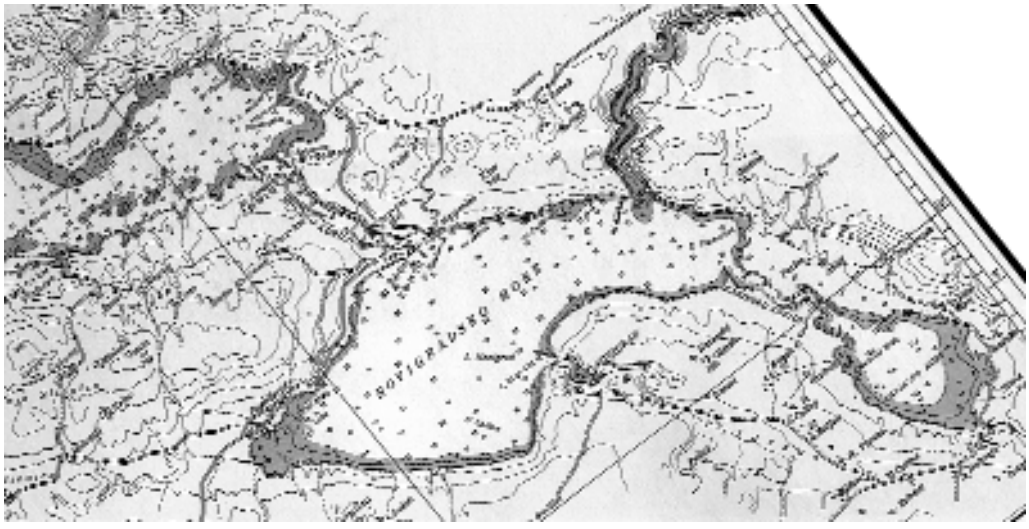

Novigradsko more

četnih uvjeta bila statična i usredotočena na obranu prostora i važnih točaka. Za razliku od borbi na kopnu, morski prostor ne može se niti dobiti niti izgubiti. U zatvorenim vodenim sredinama, kao što je ovdje bio slučaj, more se kao prostor može koristiti jedino ako imamo prevlast na obalama i pogodna sredstva za korištenje tog mora. Takav je bio slučaj u početku i morski prostor koji smo imali korišten je na najbolji mogući način. U početku je to bio samo komunikacijski prostor, a naknadno je postao i manevarski. Budući da ga je stalno gađao minobacačima, neprijatelj ga je očigledno uključio u svoj popis ciljeva koje je trebalo tući.

Flotila koja je bila u potpori brigade omogućila je zapovjedništvu brigade racionalno korištenje snaga svih dijelova brigade. Prostor na kojemu je plovni sastav djelovao, omogućio je brigadi da svi njezini dijelovi budu uključeni prema planu angažiranja zapovjedništva brigade i prema njihovim stvarnim mogućnostima. Novigrad je kao mjesto bio pogodan za smještaj većeg broja ljudi. Ovaj živopisni gradić, čiji su se stanovnici bavili turizmom, obrtom, ribarstvom i poljoprivredom, nudio je dosta prostora za ljude i opremu. Grad je bio dobro cestovno povezan sa zaleđem, imao je poštu i dovoljan broj telefonskih linija. Znalo se da će dijelovi 4. brigade ZNG-a stići u noći 30./31. srpnja i da će ih odmah trebati prebaciti na područje Kruševa.

Organizacija rada pomorske komponente

U početku djelovanja 4. brigade ZNG-a na ovom području, krizini stožeri svoj su posao radili mirno i bez ikakvih većih uzbuđenja, osim uobičajene užurbanosti da se dnevne zadaće naprave na vrijeme i po planu. Pretpostavljalo se da će zadaće prevoženja brigade pomorskim komunikacijama koje su predstojale prerasti u zadaće potpore, a to je već nešto drugo. Zadaće potpore s mora bojnim djelovanjima postrojbama koje se bore na kopnu složene su i zahtjevne te traže ogroman angažman ljudi i opreme. Sama zadaća prevoženja organizirana je relativno brzo. Na čelu Kriznog štaba Novigrad, odgovoran za plovna sredstva, bio je gospodin Mate Blašković – »pravi čovjek na pravom mjestu«, srednjih godina, visok i kršan, prava slika i prilika čovjeka iznikloga na kamenjaru i moru. Bio je ribar po zanimanju, što mu je kroz život na moru dalo iskustvo poznavanja okružja, ljudi i prirode. On je, zajedno sa svojom družinom ribara, spremno odgovorio poslovima koji su stajali pred njima. Poznavanje okružja – i mora i kopna, davalo je prednost ovim ljudima. Na kopnu se prostirala krševita ravan Ravnih kotara. Gore prema sjeveru bila su brda i planine, i protivnik.

Ribarska flota već je bila organizirana za ratna djelovanja. Prema nekom starom ustroju (JRM) dio tih brodova imao je mobilizacijski raspored, kojim se ti brodovi stavljaju na raspolaganje određenim vojnim zapovjedništvima, nakon čega se opre-

maju teškim strojnicama, a ljudi dobivaju odore i streljačko oružje. Sada to nije bio slučaj. Stara linija zapovijedanja u bivšoj Jugoslaviji bila je narušena, skladišta ispražnjena i devastirana, tako da su brodovi zadaću prevoženja dočekali onakvi kakvi su bili za svoje redovne poslove ribarenja. Brodovi i posade bili su evidentirani u Kriznom štabu Novigrad, uredno su popisani i naloženo im je da budu u stanju povišene pripravnosti. Organizirano je dežurstvo i stražarska služba te svi neophodni elementi za funkcioniranje ovakve postrojbe kao dijela vojne strukture Kriznog štaba.

Kad je dobila zadatak za prevoženje, ta postrojba brodova pripremila se kako je i koliko mogla. Brodovi nisu bili naoružani, tako da nije bilo potrebe za obukom, niti za oružjem, jer je to područje dosta zatvoreno i bila je zaista mala mogućnost da se pojave brodovi JRM-a. Osim toga, protivnički brodovi ne bi mogli proći neopaženo. Taktička obuka u združenom plovljenju također se nije provodila, jer su ovi ljudi navikli jedni na druge, pa bi uvođenje novina koje ovi ljudi ne poznaju više štetilo nego koristilo. Njima je samo trebalo reći što se od njih traži, a oni bi se potom snalazili i činili najbolje.

I tako je flota ribarskih brodova dočekala dijelove 4. brigade ZNG-a, koji su stigli malo poslije ponoći 31. srpnja 1991. godine. Gospodin Mirko Šundov, operativni časnik u spomenutoj brigadi, koordinirao je Kriznim štabom i bio od velike pomoći kod organizacije ukrcavanja ljudstva brigade. Za prebacivanje brigade uporabljeno je pet ribarskih brodova i dvije portulate.[5] Svih 170 pripadnika brigade sa streljačkim naoružanjem prebačeno je u rajon Kruševa do svitanja 31. srpnja 1991. godine. Sam prijevoz protekao je mirno i bez zastoja. Iako su izvođene prvi put, sve aktivnosti odrađene su kao da su bile uvježbavane. Posade brodova ispoljile su svoju umješnost u plovljenju. Svi manevri brodova bili su uobičajeni i skladno izvedeni; brodovi su plovili ne ometajući jedan drugoga. Isto tako bilo je i kod iskrcavanja. Sve je prošlo kako se planiralo, bez ikakvih problema.

---

[5] *Portulata*, ribarski brodić na motorni pogon – čamac kojega tegli veći ribarski brod i koji mu služi kao pomoć u radu s mrežama i ribarskim alatima. Raznih je veličina i izvedbi.

Posade i brodovi koji su tu noć bili angažirani u prevoženju ljudstva 4. brigade ZNG-a:

	Posada broda	Oznaka broda
1.	Kap. BRANKO BLAŠKOVIĆ posada: KREŠO ANZULOVIĆ JAKOV VLATKOVIĆ	NG 16
2.	Kap. AUGUSTIN MAROJA posada: BRANKO ANZULOVIĆ DAVOR BAŽDARIĆ	NG 12
3.	Kap: ZDENKO IVČIĆ posada: LOVORKO PAVLIĆ JOSO OŠTRIĆ	NG 43
4.	Kap: TJEŠIMIR IVČIĆ posada: SVETO KNEŽEVIĆ DAMIR BRATOVIĆ	NG 90
5.	Kap. ŽELJKO VLATKOVIĆ posada: IVICA BUTERIN	»VRABAC«

Potpora bojnim djelovanjima 4. brigade ZNG – prijevoz pomorskim putem

Brigada je prebačena na područje Kruševa, gdje je u to doba situacija bila složena i teška i bilo je jasno da predstoje bojna djelovanja. U tim okolnostima bilo je potrebno osigurati potporu bojnim djelovanjima ljudstvu brigade, a to je zahtijevalo puno veće transportne mogućnosti prijevoza morem nego što je to osiguravala ribarska flota. Prva stvar koja se nametala sama od sebe, bila je potreba prebacivanja vozila i teških tereta i potreba brzog dolaska i odlaska ljudi. Trebalo je razmišljati i o brzom pružanju liječničke pomoći, zbrinjavanju ranjenika itd. Sama bojna djelovanja vode se protiv protivnika koji je nepoznat, moguće su radikalnije promjene situacije i treba biti prilagodljiv mogućim novim situacijama, a sve to treba biti osigurano sigurnim pomorskim prijevozom. Zapovjedništvo brigade prosudilo je situaciju i zaključilo da će za djelotvorna bojna djelovanja biti potrebno priskrbiti dodatna plovna sredstva, prije svega jedan trajekt i glisere za hitne intervencije. Zahtjev za ovim sredstvima upućen je Kriznom štabu općine Zadar, na čijem je području bila respektabilna flota brodova koji su se mogli iskoristiti.

Potom je trebalo riješiti veličinu plovnog parka, tj. odgovoriti na pitanje koji brodovi i koliko ih je potrebno. Brigada, odnosno njezine postrojbe koje su izašle na teren Kruševa, nisu imale svoj stalni ustroj, pa se tako nisu poznavale norme utroška sredstava. I samo oružje koje su gardisti imali mijenjalo se iz dana u dan, a time i potrebe dopremanja sredstava za njihovo održavanje i djelovanje. Za vrijeme dje-

lovanja brigade na tom prostoru bilo je gotovo pravilo da se javljala potreba za prevoženjem novih oružja, težih ili lakših, koje je brigada primala i odmah slala na položaje: od snajpera, protuzračnih prijenosnih raketnih sustava, navođenih raketa, PZO topova, do velikog oklopnog transportera kojega je splitski »škver« darovao brigadi. Nije trebalo stvarati preveliki plovni park, da ne bi bilo previše gužve ili mogućnosti nepotrebnih gubitaka brodova, koji su bili skupi. Nadalje, ta je flota trebala biti prilagođena na način da može odgovoriti potrebama prijevoza: od teškog naoružanja (topova većeg kalibra koji traže veće dimenzije plovila i šire pristupne ceste), do prijevoza ranjenika kojima je potreban kakav-takav smještaj na brodu i brzi prijevoz do mjesta za potpuno sanitetsko zbrinjavanje. U načelu su se izbjegavala veća i sporija plovila iz jednostavnog razloga – da ne bi bili laka meta protivničkim minobacačima.

Kad su se procijenile općenite potrebe, trebalo je naći i mobilizirati pogodna plovila. Prilikom mobilizacije nije bilo nikakvih problema, ljudi su se spremno odazivali, davali su ono što su imali i pri tome su se mnogi sami javljali da osobnim angažmanom pomognu. Pri traženju plovila nepisano je pravilo bilo da ono bude mobilizirano s posadom. Ovakav način izuzimanja plovnih sredstava imao je svoje opravdanje u činjenici da posada sama najbolje poznaje svoje plovilo i ako bude trebalo poduzeti bilo kakve zahvate (popravke, održavanje itd.), ona će se najbolje snaći. Jednako tako, posada najbolje poznaje ćudi svoga plovila i može ga najuspješnije koristiti. Nastojalo se da se uzeta sredstva završetkom aktivnosti vrate u stanje u kakvom su i uzeta. Plovna sredstva su skupa, popravci i održavanje isto tako, što je bio dodatan motiv da se o njima vodi primjerena briga. Nadalje, plovila i brodovi troše dosta goriva, koje im treba priskrbiti, a trebalo je osigurati i vezove, te puno drugih stvari ukoliko se željelo da ta flota djeluje danju i noću. Poslove vezane za držanje, uporabu i održavanje brodova mogu dobro i brzo raditi samo već obučeni ljudi – profesionalci, a vremena za eksperimente nije bilo.

Trajekt Klimno

Za potrebe prijevoza većih tereta i većeg broja ljudi bio je potreban adekvatan brod koji će biti sposoban pristajati i na neizgrađenu obalu. Zapovjednik 4. brigade ZNG-a za bojna djelovanja u rajonu Kruševo, brigadir Ivo Jelić odmah je po dobivanju zadaće uputio zahtjev »Jadroliniji« u Rijeci, podružnica Zadar, da odredi i uputi odgovarajući brod u akvatorij Novigradskoga mora. »Jadrolinija« je za tu svrhu odredila brod iz sastava njihove »bijele flote« – motorni trajekt *Klimno*. Brod je do tada bio angažiran na redovitoj zadaći prevoženja putnika i tereta na relaciji Tkon – Biograd u Pašmanskom kanalu. Za ovaj zahtjev i dodjelu broda bio je dovoljan telefonski razgovor zapovjednika brigade s nadležnim osobama iz »Jadrolinije« i brod je uskoro bio na putu za odredište. Trajekt *Klimno* izuzet je sa svoje redo-

vite »pruge«, a s istom posadom uputio se 4. kolovoza u luku Zadar. Tu je posada upoznata s budućom zadaćom i rajonima u kojima će ploviti. Posadi se nije moglo puno toga reći jer je još bilo nepoznanica o tome što ih čeka i koliko će se brod i posada zadržati. Uprava poduzeća obećala je redovitu smjenu posade kao u redovnim prilikama, tj. svakih sedam dana. Nakon što je opskrbljen dodatnom »panatikom« i »proviš̌tem«, brod je isplovio iz Zadra u 20.15 sati prema luci Novigrad. Vozeći gotovo cijelu noć po bespućima i tjesnacima od Ljubačkih vrata i Novigradskoga ždrila do Novigradskog mora, brod je u ranim jutarnjim satima pristao u Novigrad. Članovi Kriznog štaba i operativci iz 4. brigade posjetili su zapovjednika broda i posadu i upoznali ih sa zadaćom. Posada se prihvatila novog posla mirno i staloženo kao da se radi o redovitim zadaćama. Na prvo isplovljavanje nisu dugo čekali. Upoznavanje nove rute uslijedilo je odmah to jutro na relaciji do mola u Ribnici i natrag. U danima koji su slijedili bilo je dosta prilika da zapovjednik broda »uhvati ruku«, tj. dobro upozna ćudi okružja i samo područje plovidbe. Na prvu plovidbu brod je isplovio s posadom koju su činili: Božo Staglečić – zapovjednik broda, Vinko Medić – vođa palube, Goran Medić – kormilar, Mladen Todorović – upravitelj stroja i Omer Tomašević – motorist.

Trajekt *Klimno* na ovoj je zadaći prevozio sve i svašta. Najveći broj postrojbi, vozila i tehnike prevezen je upravo tim trajektom. Posada se nagledala kolona izbjeglica, vojske, kamiona, topova, pa čak i stada stoke koju su ljudi plašeći se najgorega prevozili na drugu stranu. Trajekt nije bio brz. Vozio je, za tu klasu brodova uobičajenih, 8 čvorova i trebalo mu je vremena da odveze »turu«. Gledajući ga izdaleka s brda Ribnice i Kruševa, izgledalo je kao da stoji. Svojom laganom vožnjom sličio je tovaru: nosi veliki teret, ide polako i ne žali se. Uskoro je uočen od suprotne strane pa je nerijetko gađan minobacačima. No, starina je uporno vozila svoje i srećom je sve prošlo bez posljedica. Brod je sudjelovao u konačnom izvlačenju brigade s toga područja i vozio je do zadnjega dana. Budući da su neprijateljske snage izbile na sjevernu obalu Novigradskog mora i došle na obalu Novigradskog ždrila, odlučeno je da brod ostane u Novigradu, a da se posada povuče. Drugu posadu, koja je napustila brod 12. rujna 1991. u ranim jutarnjim satima, činili su: Darko Aralica – zapovjednik, Tomislav Kurić – vođa palube, Krsto Jureško – kormilar, Drago Begonja – kormilar, Zvonko Hromin – upravitelj stroja i Omer Tomašević – motorist.

Ljudi na brodovima

Republika Hrvatska poznata je po svojim pomorcima, njihovoj snalažljivosti i hrabrosti, što je i omogućilo da se nađu ljudi svih struka i profila okrenuti moru i pomorskim vještinama, koji će moći odgovoriti na potrebe i izazove situacije. Ovdje se mora istaknuti naglašeni voljni element koji su ljudi izražavali kroz htijenje da svoj posao naprave na najbolji mogući način. Svaki pojedinac koji se našao u ovoj

flotili brodića za potporu bojnih djelovanja 4. brigade znao je svoj posao na brodu i oko broda i znao je svoje mjesto u svemu tome. Ovdje nije bilo mjesta amaterima i onima koji su željeli nešto naučiti. Oni su tada bili samo putnici u tim brodovima po nekom drugom zadatku. Za ljude je organiziran odgovarajući smještaj u zgradi odmah na obali te su svi bili na okupu. Zanimljivo je spomenuti odore u kojima su boravili i radili. Ljudi su bili šaroliko obučeni, iako su prevladavale maskirne odore. No, i one su se razlikovale – materijalom, proizvođačem ili odabirom onih koji su ih nosili. U to vrijeme još nije bilo činova.

Ljudi na brodovima, izuzev trajekata *Klimno* i *Puntamika*, nosili su oružje. Oružje je bilo na visokoj cijeni i do njega se tada teško dolazilo. Mnogi su ga kupili svojim novcem, zajedno s odorom. Ljudi su se snalazili da bi imali oružje, iako ga na moru nisu mogli uporabiti. Na moru se na većim udaljenostima koristi oružje većeg kalibra. Streljačko naoružanje koje su imali na brodovima više je služilo za neku vrstu psihološkog rasterećenja i kao dodatno osiguranje, nego kao stvarna pomoć. U nekoliko navrata za vrijeme provedbe potpore brigadi, ljude u čamcima napali su helikopteri i zrakoplovi. Posebice su se helikopteri nisko spuštali i mitraljirali brodove i posade. Velike vibracije i skakanje broda, kao i nagli okreti koji izbacuju čovjeka iz ravnoteže mogu dovesti do pogubnih učinaka ako strijelac nije vičan i nije dobro vezan za brod. Ovo nisu bili filmovi niti unaprijed napravljen scenarij, ovo je, nažalost, bila okrutna stvarnost. I u toj stvarnosti čovjek se morao ponašati prema nekim racionalnim i mogućim obrascima da bi ostao živ i bio u stanju pomoći drugome. Ljudstvo brigade bilo je na položajima i uspjeh borbe u velikoj mjeri ovisio je o daljnjim mogućnostima tvarne potpore. Uz to, dobro organiziran prijevoz morem povoljno utječe na voljni moment ljudi. Ljudi na položajima puno su sigurniji i opušteniji kad znaju da im je dostava sredstava sigurna i da imaju osigurano zaleđe. Krizni štab iz Zadra spremno je odgovorio na zahtjeve Zapovjedništva 4. brigade i uskoro je brigadi stavio na raspolaganje plovna sredstva koja su tražena. Nakon kontakata s poduzećima i osobama koje su posjedovale brodove i plovna sredstva, za potrebe brigade angažirano je gotovo 30-ak plovila.

Tbl. 1. Brodovi koje je Krizni štab Zadar dodijelio Kriznom štabu Novigrad za potrebe potpore bojnih djelovanja 4. brigade ZNG-a.

Ime broda – plovnog sredstva	u vlasništvu:
Trajekt »K L I M N O«	»JADROLINIJA« – Rijeka
M/B »KALAFURIJA«	Luka Zadar
M/B »PUNTAMIKA«	»AUTOTRANSPORT« Zadar
Gliser »NIRVANA II«	Mladen Lovrinov – Krešo
	Damir Dukić
M/y »NEDA«	Posada:
	Gregorije Barić
	Damir Goleš
M/y »BAHIA«	Posada:
	Miljenko Dunatov
	Budislav Taraš
M/g »ADRIATIC«	Ivan Legati
M/g »MAŠA«	Vlasnik: Marija Čosić
	Posada:
	Gorki Kurtin
M/g 3 ZD 758	Vilim Glavan
10 brodova	»SAS« Zadar
M/g MUP RH	Posada:
	Davor Zupčić
	Anđelko Vujević

Tbl. 2. Brodovi iz poduzeća »SAS« – Zadar, ustupljeni Kriznom štabu Novigrad, koji je za njih izdvojio posade. Brodovi su stigli u Novigrad 6. kolovoza 1991. godine.

posada	ime broda
Zdenko Ivčić	»PREKO«
Joso Oštrić	
Lovorko Pavlić	
Drago Anzulović	»ADRIANA«

Željko Buterin Žilić	
Roman Buterin	
Zdenko Vlatković	»UGLJAN«
Tomislav Vlatković	
Tomislav Baždarić	»IVANA«
Joso Radošević	
Tomo Cvitan	
Ive Baždarić	»TIHANA«
Ante Ivčić	
Robert Buterin	»ŽUT«
Alan Kociper	
Ante Baždarić	»GIRA«
Miro Knežević – Đoli	
Boris Anzulović	LADA«
Ivan Kaštela	
Željko Vlatković	»ANA«
Enisej Anzulović	
Ivica Buterin – Loki	
Ozren Baždarić	»MOLAT«
Jure Oštrić	
Ante Baždarić	

Tbl. 3. Brodovi iz Novigrada koji su se stavili na raspolaganje Kriznom štabu Novigrad.

Brodovi su s posadama bili podređeni Kriznom štabu Novigrad, koji je određivao poslove i redoslijed isplovljavanja.

posada	oznaka broda
Šime Baždarić	NG 412
Jerko Oštrić	NG 129
Roko Oštrić	NG 20
Žarko Anzulović	NG 30
Branko Blašković	NG 4
Ante Baždarić	NG 8
Šime Vlatković	NG 512

Krizni štab Novigrad

Svim poslovima oko pripreme, organiziranja i provedbe potpore plovnim putem koordinirao je Krizni štab Novigrad u suradnji sa Zapovjedništvom 4. brigade. Zapovjedništvo 4. brigade za vrijeme borbi na području Kruševa bilo je smješteno u Novigradu. Zajedno s njima, u gradu je bio smješten najveći dio logistike brigade. Koordiniranje aktivnosti između Zapovjedništva, logistike i pomorske komponente vodio je operativni časnik iz Zapovjedništva brigade i Kriznog štaba Novigrad. Predsjednik Kriznog štaba bio je Šime Vlatković – Lemi, a dopredsjednik Šime Vlatković. Zapovjednik novigradskog odreda bio je Branko Vlatković, a članovi: Enisej Anzulović, Bruno Žunić i Boris Ivčić. Glavni koordinator za plovni park bio je Mate Blašković. Ljudi iz štaba međusobno su se dobro poznavali, vladali su zdravi i dobri međuljudski odnosi, tako da nije bilo nikakvih problema u planiranju i odradi svakodnevnih i budućih zadaća, kao i u sustavu donošenja odluka. Dobro su poznavali i lokalne prilike, tako da im je bilo relativno lako iznaći sve moguće izvore i olakšati poslove oko svakodnevnih zadaća i aktivnosti koje je trebalo odraditi. Takvi odnosi uvelike su olakšavali svakodnevne poslove. Nije bilo puno sastančenja i papirologije, a odluke su donošene na temelju iskustva i odrađivane u hodu.

Zapovijedanje

Zapovijedanje plovnim sredstvima bilo je povjereno Kriznom štabu Novigrad, koji je skrbio o tome koje će sredstvo ploviti i radi čega će ploviti. Vodila se uredna lista dežurstava i pazilo se da ne dođe da premorenosti ljudi. Ljudi su se sami javljali, dežurajući i prekovremeno. Određivanje izbora rute prepuštano je zapovjednicima plovila. Njima su dani samo opći napuci o trenutnoj situaciji, a na moru su se snalazili sami jer su tek tada mogli vidjeti što se događa. Nije bilo dopušteno nikakvo isplovljavanje radi zadovoljenja nekih drugih potreba. Strogo se poštivala zapovijed o racionaliziranju broja isplovljavanja i sva su bila isključivo vezana za potrebe brigade i u skladu sa zapovijedima operativnih časnika koji su djelovali po nalozima zapovjednika i ovlaštenih časnika. Ribarskoj floti nije bio dozvoljen odlazak u ribolov, već su brodovi ostajali na vezu, a posade u dežurstvu. Ovakve mjere uvedene su iz sigurnosnih razloga kako se protivnika ne bi previše provociralo na djelovanje protiv brodova koji bi plovili izvan redovitih zadaća.

U radu s posadama i brodovima temeljno načelo u sustavu zapovijedanja bila je jednostavnost. To podrazumijeva jasnu pripremu, razumljive i jednostavne planove, kratke zapovijedi, kako bi se kod svih sudionika osigurala potpuna razumljivost. Kada se sudionici nalaze na različitim medijima, što je slučaj s brodovima na moru, onda se podrazumijeva uporaba radioveze. Nastojalo se da poruke budu »šifrirane« jednostavnim i shvatljivim »slengom« i uobičajenim pomorskim rječnikom. Jedno-

stavnost se ostvaruje samo onda kada su zapovijedi i zadaće što ih iniciraju jasne i logične. To je znak da su ljudi koji su organizirali pomorski prijevoz poznavali svoj posao, ljude i prostor. Nedvojbeno je to znak uspješnog vođenja ove postrojbe, za koju je najodgovorniji zapovjednik u ovom slučaju bio Mate Blaškić. Sustav zapovijedanja počinje i završava na najvišem zapovjedniku, dakle, zapovjedniku brigade generalu Jeliću. Svim pomorcima bio je poznat jer se s njima i vozio i družio i svi o njemu i danas imaju vrlo visoko mišljenje, kao čovjeku i kao vojniku.

Naravno da je bilo i propusta u zapovijedanju. U zapadnim vojskama postoji termin »vanjska fasada«, a odnosi se na vanjski pogled na postrojbu, odnosno njezin svakodnevni život i rad. Svaki bi vojnik odmah uočio da ljudi koji su bili u sastavu flotile ipak nisu bili pravi vojnici. Njihove odore nisu bile jednake, odijevali su se šaroliko, a takvo je bilo i naoružanje. Ostale elemente vojničkog ponašanja po vojnom službovniku ne treba niti napominjati. Oni nisu bili primjereni niti organiziranijim postrojbama HV-a u to vrijeme, tako da ih nije trebalo tražiti niti među pomorcima. No, zato se mali broj izgovorenih riječi i papira koji su pokretali ljude i brodove na zadatak, te činjenica da su ljudi koji su plovili na ovim brodicama točno znali što treba činiti, može usporediti s djelovanjem visokoorganiziranih sustava. Nažalost, nedostaje pisani materijal o tome što se tada radilo i tko je što radio. Ne ulazeći u vojnu strukturu koja mora imati pisane dokumente, kod pomoraca je pravilo da se vodi neka vrsta brodskog dnevnika u koji se upisuju isplovljavanja i uplovljavanja, podaci o teretu, o vremenskim uvjetima tijekom putovanja, prevaljenom putu, utrošku goriva, stanju plovila itd. Brodski dnevnik takvoga formata vođen je samo na trajektu *Klimno* i čuva se u matičnom poduzeću.

Zaključno razmatranje

Pomorski transport za potporu bojnih djelovanja 4. brigade ZNG-a na području Kruševa, koji je ovdje opisan, bio je prvi organizirani nastup hrvatskih pomoraca u Domovinskom ratu. Svi koji su sudjelovali u ovim aktivnostima na moru, ploveći na različitim vrstama plovila, od motornih glisera do ribarskih brodova, od putničkog broda do motornog trajekta, bili su pomorci i služili jednom cilju – potpori bojnih djelovanja brigade. Opisani događaji napisani su prema sjećanju sudionika, dostupnim pisanim materijalima i dokumentima. Broj vožnji, količina tereta, datumi itd., nisu se ovdje mogli navesti, jer o tome posebnih zapisa nema. Evidencija se nije vodila, a trebala je, jer je bilo razloga i vremena za to. Nesumnjivo je da su pomorci odradili dobar i zahtjevan posao, a najmjerodavniju ocjenu njihova učinka dao je zapovjednik 4. brigade general I. Jelić, istaknuvši da su pomorci u zadaćama brigade na području Kruševa obavili vrlo važan posao na najbolji mogući način, te da su u punoj mjeri pomogli brigadi u njezinim naporima. Brigada se povukla, a postrojba plovnih sredstava izvukla je brigadu u područje Novigrada i dalje prema

Zadru. Najveći dio pomorske komponente djelovao je sve dok se i zadnji pripadnik brigade nije prebacio plovnim sredstvima u sigurno područje. Iz navedenoga, može se zaključiti da je ova postrojba pomoraca i mobiliziranih plovnih sredstava odradila svoj posao zaista uspješno. Iskustvo koje je tom prilikom stečeno na moru ima veliku cijenu. Danas svatko ima pravo očekivati da će se u slučaju rata angažirati profesionalne snage HRM-a. Za takve poslove potrebno je veliko znanje pomorskih vještina, koje valja primijeniti u uvjetima postojanja određenenog rizika. Takve ljude Hrvatska će uvijek trebati i na čast je svim mornarima koji su sudjelovali u Domovinskom ratu, posebice onima koji su došli dragovljno, a takvi su bili u većini.

Odabrani pomorci, odnosno posade plovila za potporu bojnih djelovanja 4. brigade uglavnom su dobro poznavale korišteni akvatorij, ali i šire okružje. A riječ je o iznimno teškom navigacijskom području u kojemu se, zbog zahtjeva sigurnosti plovidbe i potrebe velikog umijeća na moru, usude ploviti samo vješti pomorci. U određenoj mjeri tome treba zahvaliti što brodovi JRM-a nisu intervenirali i spriječili ovu malu flotu brodova da obavlja svoj posao, iako im je u to vrijeme trebao neki uspjeh na moru, radi podizanja morala svojim posadama. Prosuđujući situaciju na terenu, Generalštab JNA sigurno je zatražio od čelnih ljudi JRM-a da svoje brodove angažiraju za prekid pomorskog prometa u potpori brigade u Novigradskom moru. Zašto to nisu učinili, nije poznato. Vjerojatno zbog prevelikog rizika od vatrenog djelovanja s obale u prolazima Novsko ždrilo i južnim dijelovima Velebitskog kanala, kao i zbog straha od djelovanja 4. brigade u Novigradskom moru. Time se ničim ne umanjuje hrabrost hrvatskih posada, jer one bi plovile i da su brodovi JRM-a bili u blizini.

Prvi hrvatski mornari koji su izvršavali zadaće u području Novigrada za obavljenu zadaću zaslužuju pohvalu. Učinili su ono što se od njih tražilo i to na najbolji mogući način, na slavu tradicije hrvatskih pomoraca. Izdržali su do kraja i uspjeli prebaciti sve pripadnike 4. brigade na sigurno. Bili su njezin oslonac od početka do kraja djelovanja na području Kruševa. Pri tome je svaki sudionik nastojao odraditi zadaću najbolje što je mogao, ne obaziruć se na posljedice. Alternative nije bilo. Istina, u tim aktivnostima trajekt *Klimno* ostao je zatvoren u Novigradskom moru, te je u luci Novigrad napušten od posade i predan sudbini, tj. ostavljen neprijatelju. Bez obzira što je planom matičnog poduzeća bio planiran za raspremu i rashod, posadi je bilo žao napustiti ga. No, takva sudbina zatekla ga je zbog toga što su izbjeglice stalno dolazile i što se nije mogao procijeniti njihov broj i količina prtljage, pa je brod većih sposobnosti prijevoza morao biti na raspolaganju do zadnjega trenutka. Brzi putnički brod *Puntamika* isplovio je 15. rujna 1991. s Mladenom Katićem – šefom Autobusnog kolodovora Komunalnog poduzeća »Liburnija« u Zadru i Veseljkom Kurtom – direktorom »Liburnije« i uspio proći tjesnace i uske prolaze. Nažalost, u trenutku kad je brod već prošao ispod Masleničkog mosta iz neprijateljskog snajpera, iz pravca motela Plitvice, smrtno je pogođen Mladen Katić. Do-

kaz više da *Klimno* nije imao nikakvih izgleda za uzmak. Tako je prestala djelovati mala flota koja je potporom bojnim djelovanjima 4. brigade otvorila novi list u povijesti Hrvatske ratne mornarice. Koje li podudarnosti, upravo na dan kada je posada trajekta *Klimno* morala napustiti brod i prepustiti ga sudbini – 12. rujna 1991. – ukazom predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana utemeljena je Hrvatska ratna mornarica (HRM), a njezinim zapovjednikom imenovan je admiral Sveto Letica – Barba. Već za koji dan njezini pripadnici nastavili su sa sličnim, gotovo identičnim aktivnostima na drugim mjestima i područjima.

Uz navođenje mornaričkih čimbenika koji su sudjelovali u aktivnostima u potpori djelovanja 4. brigade na području Kruševa, iz današnje perspektive mogu se izvući mnogi relevantni zaključci. Primjerice, istina je da se ljudstvo brigade pred naletima nadmoćnijeg neprijatelja, koji je raspolagao daleko moćnijim ratnim strojem, povuklo sa svojih položaja i da je protivnik dobio taktičku bitku na kopnu. Gledajući iz perspektive mornarice, oni su svoje zadaće izvršili korektno do zadnjega trenutka. Može se govoriti i o nadopuni tradicije, da su mornari opet potvrdili svijetlu tradiciju naših predaka. Gledajući u cijelosti, brigada je sagledala posljedice na taktičkoj razini: izgubljen je prostor koji je u prometnom pogledu značajan, ne samo na razini općine i regije, već i države; protivnik je za duže vrijeme ovladao prostorom koji se godinama i desetljećima pripremao za protudesantnu obranu i obranu od invazije s južnog pravca, koji je već u fortifikacijskom i prometnom smislu uređen za obranu i odakle će se teško moći ponovno istjerati. Protivnik je u moralnom pogledu također dobio, ostvario je planirane namjere i zadobio važan prostor. Međutim, opet je dokazano da izgubljene taktičke bitke ne znače i izgubljeni rat i da taktička pobjeda ne jamči pobjedu u ratu. Ishod pojedinačne bitke rijetko rješava i ishod pojedine operacije, a da se o ratu, koji je tek bio započeo, i ne govori. Pobjeda u bitci ne smije biti pobjeda za sebe, već se mora promatrati kao sredstvo za ostvarenje cilja više razine. I upravo je 4. brigada ZNG-a iskoristila ovo iskustvo »vlastite kože« za buduće bitke. I svako naredno iskustvo skupo se plaćalo. Stoga samo laicima može biti čudno da se od svih parametara moći jedne vojske, upravo ratno iskustvo posebno cijeni, a ono ima posebnu »težinu« kad je riječ o pobjedničkoj vojsci.

Snage Hrvatske ratne mornarice

Utemeljenje Hrvatske ratne mornarice

Hrvatska ratna mornarica (HRM) utemeljena je 12. rujna 1991., kad je ukazom predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana admiral Sveto Letica imenovan zapovjednikom HRM-a, sa zadaćom njezina ustrojavanja, kako bi se čim prije suprotstavila neprijateljskoj JRM i osigurala slobodnu komunikaciju morem. Polazeći od procjene ciljeva i načina djelovanja agresora, te mogućnosti vlastitih snaga, raspoloživog kadra i sredstava, prišlo se ustrojavanju i organiziranju onih postrojbi koje je bilo moguće najbrže staviti u funkciju obrane RH na moru i obalnom rubu. Tijekom rujna i listopada, u vrijeme ustrojavanja samog Zapovjedništva HRM-a, ustrojavane su sljedeće postrojbe:

– postrojbe za minsko i protuminsko djelovanje
– postrojbe pomorskih i kopnenih diverzanata
– pomorske snage
– postrojbe obalnog topništva
– postrojbe PZO
– postrojbe mornaričkog pješaštva
– postrojbe mornaričke policije
– zapovjedništva ratnih luka Ploče, Šibenik i Pula.

Zapovjedništvo HRM-a

Zapovjedništvo Hrvatske ratne mornarice počelo se ustrojavati danom imenovanja zapovjednika HRM-a, a započelo je s radom u Splitu, u zgradi na adresi Jadranska 1. Admiral Letica bio je aktivan i prije samog imenovanja na mjesto zapovjednika HRM-a. Obilazio je Zapovjedništvo 6. operativne zone Split u više navrata, a nekoliko dana prije svoga imenovanja javno je objavio da se uskoro formira Hrvatska ratna mornarica i da kadrovi mornaričkih specijalnosti, koji su napuštali bivšu JNA i JRM, budu spremni odmah se uključiti u postrojbe HRM-a. Tijekom 1991. časnici i dočasnici koji su bili u bivšoj JRM proživljavali su na svojim radnim mjestima pravu pokoru. To je bilo vrijeme velikih promjena, započela je tzv. balvan revolucija, Hrvatska se osamostaljivala, JNA se otvoreno stavljala na stranu srbijanske

politike itd. Bili su izloženi strahovitoj torturi i psihološkom maltretiranju propagande srpskocrnogorskih kadrova u JNA, koji su bili u većini. Malo-pomalo, u Ratnoj luci Lora, koja je bila najmnogoljudnija vojarna u ratnoj mornarici, otpočelo je okupljanje hrvatskih kadrova, koji su se udruživali radi zajedničkog djelovanja. Ohrabrivao ih je mr. sc. Mladen Bujas, načelnik Ureda za obranu grada Splita. Nakon osnivanja ZNG-a, gospoda Vlado Matulović i Đuro Hrženjak stupili su u vezu s pripadnicima bivše JRM – kfr. Stjepanom Bernadićem, KK. Antom Urlićem i kfr. Kuzmom Pecotićem. Oni su organizirali djelatnike hrvatske nacionalnosti u Lori i prenosili im poruke koje su dobivali iz redova ZNG-a. Među ljudima je tada vladao opravdan strah od djelovanja agenture KOS-a, koje je bilo usmjereno prema kadrovima hrvatske nacionalnosti. Časnike hrvatske nacionalnosti nije mogao umiriti ni gospodin Vlado Matulović, s obzirom na to da je i on bio nekadašnji visoki časnik u službi vojne »bezbednosti«, koji je 1990. otišao u invalidsku mirovinu. To su bila turbulentna vremena kad se moralo voditi računa o svakoj izgovorenoj riječi, o svakoj osobi s kojom se čovjek druži, jer KOS nije mirovao. Znalo se da iza toga slijedi vojno-istražni zatvor u Beogradu i poznata procedura. Morala se čuvati glava na ramenima. Stoga je sve djelatnike hrvatske nacionalnosti obradovala vijest da se uskoro ustrojava HRM i da su za nju potrebni kadrovi. Dakako, svi Hrvati iz JRM-a nisu prešli u HRM. Mnogi su potražili posao u civilnom sektoru (ukrcavanje na brodove trgovačke mornarice, pomorska privreda, škole i fakulteti itd.), kao što su mnogi ljudi drugih nacionalnosti i manjina pristupili HRM-u.

Admiral S. Letica bio je čest gost u kavani »Bumerang«, gdje se formirala tzv. grupa Bumerang u sastavu: Miro Lozina, njegov brat Milan – Mićo, Goran Jurin i još nekolicina dragovoljaca koji su bili uz admirala kada je ustrojena HRM. Tijekom rujna u Zapovjedništvu se okupilo više od 30 pripadnika:

– Sveto Letica – zapovjednik HRM-a
– Ante Budimir – načelnik stožera, te
članovi: Karlo Grbac, Augustin Kontrec, Stjepan Bernadić, Kuzma Pecotić, Franko Perković, Niko Pezelj, Nikola Bokšić, Niko Ninčević, Dane Vidošević, Davor Matanović, Lovre Korda, Kruno Ivančić, Miro Lozina, Milan Lozina, Tiho Pražen, Ivan Anić, Marin Stošić, Vatroslav Carev, Robert Hranj, Goran Jurin, Šime Marasović, Damir Gulin, Franko Grgat, Dušan Jovanović, Ante Franičević, Ivan Matić, Rozario Lovrić, Grgo Mišić, Ivo Barčot, Marin Rebić, Šime Omrčen, Meho Skelić, Ingrid Gamulin i Radojka Ševo.

Većina njih napustila je bivšu JRM, što je u velikoj mjeri doprinijelo bržem ustrojavanju i osposobljavanju postrojbi HRM-a za izvršavanje namjenskih zadaća. U to prvo vrijeme pripadnici Zapovjedništva nisu službeno postavljani na određene dužnosti, već su radili po specijalnostima za koje su bili stručni i najbolje osposobljeni. Primjerice, većina djelatnika je u početku bila angažirana u pomoći preuzimanja oružja, streljiva i opreme iz zauzetog garnizona JNA u Pločama, nakon akcije »Ze-

lena tabla – Male Bare«. Potom je najveći angažman bio na izoliranju i blokadi Ratne luke Lora i preuzimanju ostalih vojarni u Splitu. Krajem rujna Zapovjedništvo HRM-a premješteno je u zgradu »Montera« (Trstenik, Split), gdje se tijekom listopada i studenoga gotovo u cijelosti formira po zamišljenom ustroju, a u siječnju 1992. preseljava se u preuzete objekte bivšeg Mornaričkog nastavnog centra u Lori, gdje se nalazi i danas.

Ustrojavanje Odjela za podvodna djelovanja

Pri ZHRM-u je 16. rujna 1991. godine s radom započela minerska grupa HRM-a, koja je odmah angažirana na razminiranju skladišta podvodnog oružja u Tatinjama i streljiva u Malim Barama. Uskoro se pri ovom Odjelu ustrojavaju i ostali odjeli i postrojbe:

– minska skupina (16. rujna 1991.),
– diverzantski odred (1. listopada 1991.),
– odjeljenje za pomorski promet (2. listopada 1991.),
– protuminski odred (10. listopada 1991.),
– logistička baza za potporu podvodnih djelovanja.

Budući da su se postrojbe međusobno potpomagale i zajednički djelovale, i budući da je svima njima zapovijedao kfr. Stjepan Bernadić, od navedenih postrojbi utemeljen je 4. listopada 1991. Odjel za podvodna djelovanja HRM-a. Krajem listopada (28. listopada 1991.) sastav postrojbi čini:

– zapovjedništvo,
– 8 podvodnih diverzanata (ronioca),
– 55 mornaričkih diverzanata,
– 42 protuminska ronioca (po pozivu),
– 25 skipera – voditelja plovila,
– 8 djelatnika iz pomorske baze za potporu djelovanja Odjela.

Zapovjedne i operativne dužnosti u Odjelu obnašali su:

– Stjepan Bernadić – zapovjednik Odjela za podvodna djelovanja;
– operativni časnici: Sakib Imširević (ONO), Vladimir Naletilić (oružni sustavi), Nebojša Vasić (podvodno oružje), dr. Dubravko Martinović (sanitet), Rozario Lovrić (miner i pirotehničar), Smiljan Marinković (sanitet), Ivan Kekez (uredski poslovi), Alda Bulić (daktilograf);
– Mile Čatlak – zapovjednik Odreda pomorskih diverzanata;
– Dragan Stipković – zadužen za minska i protuminska djelovanja;
– mr. Tihomir Luković – koordinator za pomorski promet – južni Jadran;
– Tonči Bulić – koordinator za pomorski promet – srednji Jadran.

Odjel za podvodna djelovanja prestao je djelovati 20. prosinca 1991., kad se zbog glomaznosti rasformirao, a postrojbe u njegovu sastavu osamostalile (Minsko – protuminski divizijun i Divizijun podvodnih diverzanata), prešle u druge postrojbe HRM-a ili dijelom demobilizirale (ekipa skipera diverzanata i Baza).

Pomorske snage

Tijekom rujanskog rata u Šibeniku (od 16. do 23. rujna 1991.) postrojbe 113. brigade HV-a i PU šibenske osvajaju vojarnu Kuline, a radnici Mornaričkog tehničkog remontnog zavoda »Velimir Škorpik« (danas Remontno brodogradilište Šibenik) preuzimaju Zavod u svoje ruke. Tom prigodom na navedenim lokacijama preuzeta su ukupno 34 broda i plovila:

– 15 u vojarni Kuline,
– 19 u MTRZ-u »Velimir Škorpik«.

Pripadnici Zapovjedništva Ratne luke Šibenik 24. rujna 1991. obilaze osvojene brodove i utvrđuju stanje, a od 28. rujna, zapoviješću zapovjednika HRM-a, počinje njihova popuna ljudstvom. Za dovođenje brodova u operativnu uporabu izuzetno velike zasluge imaju djelatnici RB-a Šibenik, koji su danonoćno radili na njihovu osposobljavanju. Od osposobljenih brodova ustrojavaju se 2 borbene skupine:

– borbena skupina udarnih pomorskih snaga (UPS) i
– borbena skupina obalnih pomorskih snaga (OPS).

Borbena skupina UPS bila je u sastavu:

– RTOP-402
– RČ-310
– TČ-222
– PČ-180
– PČ-181
– PČ-171.

Prvi zapovjednik skupine bio je Marin Stošić, sredinom listopada zapovjednikom UPS-a imenovan je Ivan Šarinić, a postrojba je bazirala u RL Šibenik.

Borbena skupina OPS (puni naziv MDP i Dbr – mješoviti divizijun pomoćnih i desantnih brodova) bila je sastava:

– DTM-219
– DSM-110
– PDS-713
– PT-71
– PS-12 »Spasilac«
– PH-33
– DJČ-602
– DJČ-603
– DJČ-612
– DJČ-613
– DJČ-623
– DJČ-624
– LR-71
– LR-73
– BRM-42
– BRM-51
– BRM-83
– LKB-1.

Zapovjednik skupine bio je Ivan Bakavić, postrojba je bazirala u RL Šibenik, a temeljna zadaća joj je bila prevoženje ljudi i sredstava.

U obje skupine bila su ukupno 24 broda, a kasnije im se priključuju RTOP-410 (u Brodogradilištu Kraljevica) i DBM-242 (u splitskom brodogradilištu). Od 4. listopada 1991. brodovi se popunjavaju i pričuvnim sastavom (mobilizirano je 128 mornara – 94 preko Ureda za obranu Šibenik, a 34 u Splitu). Tijekom napada na Šibenik dio brodova bio je uključen u sastav PZO grada, a poslije ustrojavanja borbenih skupina izvršavaju zadaće po planu ZHRM-a i RL Šibenik.

Napomena: Prvi brod koji je ušao u sastav HRM-a bio je DJČ-612 (kasnije DB-103), koji je u noći napada na Ploče (14./15. rujna) preuzet u Veloj Luci (otok Korčula), te pod zapovjedništvom Ante Franičevića i Ivana Matića premješten u ušće rijeke Cetine (Omiš), gdje ga je osobno dočekao zapovjednik HRM-a.

Obalno topništvo

Sredinom rujna 1991. krizni stožeri, civilna zaštita, MUP, te postrojbe ZNG-a poduzimaju razne djelatnosti radi osvajanja i preuzimanja obalnih topničkih bitnica JRM-a. Postrojbe MUP-a iz Šibenika osvojile su 14. rujna 1991. Obalnu topničku bitnicu 90 mm Žirje.

Pripadnici Civilne zaštite Rogoznica, MUP-a Primošten i dio pripadnika 3/4 br. ZNG-a 16. rujna zauzeli su Obalnu topničku bitnicu 100 mm Zečevo i vojarnu Kruščica (Rogoznica). Tom akcijom na Zečevu je preuzeto 5 topova 130 mm (tri topa bila su u položaju za otvaranje paljbe po Šibeniku), 4 obalna topa 100 mm, 4 obalna topa 88 mm, 6 obalnih topova 85 mm i 11 topova PZO 20/3 mm. Od preuzetih topova ustrojavaju se Obalna topnička bitnica 100 mm Zečevo, Obalna topnička bitnica 85 mm Murter, Pokretna topnička bitnica 130 mm, te Pokretna topnička bitnica 85 mm i svrstavaju se u 113. brigadu ZNG-a.

Postrojbe MUP-a i Civilna zaštita otoka Šolte 17. rujna preuzele su topništvo na Veloj straži i Marinča ratu. Od dijela topova preuzetih u Rogoznici i na otoku Šolti HRM 20. rujna ustrojava Obalnu topničku bitnicu 88 mm Marinča rat (otok Šolta), 24. rujna Obalnu topničku bitnicu 85mm Ražanj (otok Brač), a 1. listopada 1991. Obalnu topničku bitnicu Kašjuni te Duilovo (Split). Pješačka bojna ZNG-a i MUP Korčula u rujnu 1991. preuzimaju vojarne na otoku Korčuli, između ostalog i Obalne topničke bitnice 88 mm Ražnjić, 85 mm Privala i topničku bitnicu 76 mm M 42 ZIS. Ustroj i popuna izvedeni su do 21. rujna 1991. godine. Otok Smokvicu je 19. rujna 1991. oslobodila skupina specijalaca ZNG-a i MUP-a Primošten i zaplijenila bitnicu 88 mm s cjelokupnim naoružanjem i opremom. Dva dana kasnije pristupilo se popuni i ustrojavanju bitnice.

Na otoku Šipanu Civilna zaštita i MUP 18. listopada 1991. preuzimaju Obalnu topničku bitnicu 88 mm Šipan i odmah izvode popunu. U studenome na otocima Lošinju, Premudi i Molatu MUP i HV preuzimaju neke vojarne, a od zaplijenjenih topova 88 mm 20. studenoga ustrojavaju Obalne topničke bitnice Premuda (otok Premuda) i Bonaster (otok Molat). Do kraja 1991. (23. prosinca) ustrojena je i Obalna topnička bitnica 85 mm Pelegrin na otoku Hvaru.

Većina obalnih topničkih bitnica uključena je u sastav HRM-a do kraja 1991., a preostale početkom 1992., kad se u pomorskim zapovjedništvima ustrojavaju obalne topničke skupine. Na ustrojavanju i formiranju obalnog topništva u ZHRM-u u početku njegova stvaranja rade Franko Perković i Vatroslav Carev, a u drugoj polovini listopada ovu dužnost preuzimaju Ante Bilić i Josip Macanić.

PREGLED OBALNIH TOPNIČKIH BITNICA USTROJENIH NA PODRUČJU ŠIBENIKA, SPLITA I OTOKA KORČULE (do 1. studenoga 1991.)

Red. br.	OBALNA TOPNIČKA BITNICA (lokacija)	Broj topova i kalibar	Nadnevak ustrojavanja	OPASKA (u sastavu)
1.	SJEVERNO ŽIRJE (o. Žirje)	2 x 90 mm	14. 09. 1991.	MUP Šibenik
2.	JUŽNO ŽIRJE (o. Žirje)	4 x 90 mm	14. 09. 1991.	
3.	ZEČEVO (Rogoznica)	4 x 100 mm	17. 09. 1991.	113. brigada ZNG-a
4.	SMOKVICA (o. Smokvica)	4 x 88 mm	21. 09. 1991.	
5.	MARINČA RAT (o. Šolta)	4 x 88 mm 1 x 85 mm	20. 09. 1991.	HRM (Izravno pod zapovijedanjem ZHRM-a)
6.	KAŠJUNI (Split)	1 x 88 mm 2 x 85 mm	01. 10. 1991.	
7.	RAŽANJ (o. Brač)	3 x 85 mm	24. 09. 1991.	
8.	PRIVALA (o.Korčula)	2 x 85 mm	17. 09. 1991.	Obrana otoka Korčule
9.	VELO DANCE (o. Korčula)	2 x 85 mm	17. 09. 1991.	
10.	RAŽNJIĆ (o. Korčula)	4 x 88 mm 2 x 85 mm	17. 09. 1991.	
11.	POTB 75 mm ZIS (o. Korčula – p/o Pelješac)	6 x 76 mm	17. 09. 1991.	

Do odlučujućeg boja u Splitskom i Korčulanskom kanalu borbeno su djelovale bitnice na području Šibenika:

– OTB Žirje: od 16. do 20. rujna – borbeno djeluje po skupinama brodova ispred Šibenika i ciljevima na kopnu u potpori 113. brigadi ZNG-a.
– OTB Zečevo: istaknula se u rušenju 4 zrakoplova i helikoptera (događaj zabilježen videokamerom 21. rujna 1991. kada su u jednom naletu Goran Pauk i Neven Livajić pogodili 2 zrakoplova, a njihovi suborci Filip Gaćina i Ante Klarić pogotke popratili uzvicima – »OBADVA, OBADVA, OBA SU PALA«).

Od bitnica na splitskom području borbeno je djelovala OTB Brač – 12. studenoga otvorila je paljbu po PT-72 (istodobno kad su djelovanje na njega vršili i diverzanti HRM-a s otoka Brača).

Postrojbe PZO

Formiranje postrojbi PZO HRM-a na području Splita započelo je 21. rujna 1991., kad se pristupilo osposobljavanju PZ sredstava zarobljenih od JNA. Dana 15. listopada 1991. formiran je lad PZO namijenjen za PZO Splita, uključujući i Zrakoplovnu luku Split. U sastavu divizijuna nalazilo se 13 PZ topova 40 mm (D-60 i M1) i 3 PZ topa 20/3 mm A4. Situaciju u zraku divizijun prati slušanjem vala obavješćivanja kojeg emitira Regionalni centar za obavješćivanje.

Uz lad PZO, od raspoloživih sredstava formirana su i tri samostalna voda PZO, te jedan vod u sastavu OTB-a Kašjuni.Vodovi su bili raspoređeni prema sljedećem:

– lav PZO pri ŠTO Omiš – namijenjen za PZO hidrocentrale Zakučac,
– lav PZO pri ŠTO Trogir – namijenjen za PZO brodogradilišta »Jozo Lozovina – Mosor« (Trogir)
– lav PZO pri ŠTO Solin – namijenjen za PZO trafostanice Konjsko,
– lav PZO u sastavu OTB Kašjuni – namijenjen za PZO paljbenog položaja bitnice.

Svi paljbeni položaji i zapovjedna mjesta divizijuna i vodova bili su u potpunosti uređeni. Zadužen za ustrojavanje i organizaciju PZO-a u ZHRM-u bio je Nikola Bokšić.

Mornaričko pješaštvo i policija

Do 28. listopada 1991. ustrojena je satnija mornaričko-desantnog pješaštva (mdp) u Splitu. Sastav satnije bio je: 135 vojnika, 4 zapovjednika voda i zapovjednik satnije, a temeljna zadaća bila im je osiguranje objekata i blokada vojarni JNA. Istodobno je ustrojen i vod mornaričke policije (35 pripadnika) sa zadaćom kontrole ponašanja vojnika u gradu, praćenja vojnih transporta i zaštite osoba od posebnog značaja za HRM.

Ustrojavanje ratnih luka

Zapovjedništva ratnih luka (RL) ustrojena su krajem rujna 1991. s ciljem da se preko njih koordinira djelovanje snaga HRM-a s obrambenim snagama u gradovima na čitavoj zoni odgovornosti HRM-a. Uz to, zadaća im je bila ustrojavanje postrojbi HRM-a od teritorijalnih snaga na terenu, te planiranje i organiziranje obrane ratnih luka. Osim tih temeljnih zadaća, imali su i dosta poslova oko usuglašavanja vojnih evidencija, popisivanja materijalnih sredstava značajnih za obranu te uključivanje svih subjekata na terenu u obrambene napore. Tijekom rujna i listopada imenovani su zapovjednici ratnih luka u Pločama, Šibeniku i Puli, a uz njih je u svako

zapovjedništvo određena i skupina od nekoliko operativnih časnika za provedbu planiranih zadaća. Tijekom 1991. godine u svim ratnim lukama formiraju se zapovjedništva i ustrojavaju:

– postrojbe mornaričkog pješaštva,
– postrojbe PZO,
– postrojbe mornaričke policije i
– opslužništva vojarni,

a sukladno mogućnostima i raspoloživim sredstvima i druge postrojbe.

Krajem 1991. zapovjedništva RL mijenjaju naziv u pomorska zapovjedništva.

Ratna luka Ploče

Ratna luka Ploče utemeljena je 22. rujna 1991. kao prva službena postrojba HRM-a. Zapoviješću zapovjednika HRM-a od 20. rujna 1991. u Zapovjedništvo RL Ploče određeni su:

– Zvonimir Franjković – zapovjednik RL
– Dragan Stipković – operativni časnik
– Zoran Šimić – operativni časnik
– Martin Kuliš – operativni časnik.

Ratna luka Šibenik

Pripreme za ustrojavanje Ratne luke Šibenik počinju 15. rujna 1991., a skupinom za ustroj, okupljenom u hotelu »Solaris« u Šibeniku, rukovodi Ante Budimir iz ZHRM-a. Zapoviješću zapovjednika HRM-a od 24. rujna 1991. u Zapovjedništvo RL Šibenik postavljeni su:

– Lukin Mirko – zapovjednik RL
– Vinko Papak – dozapovjednik
– Ivan Bakavić – operativni časnik
– Kemo Glavašević – operativni časnik.

Ratna luka Pula

Pripreme za ustrojavanje Ratne luke Pula počinju 15. listopada 1991., kada je u ZHRM-u za ovu zadaću određena skupina časnika u sastavu:

– Ante Budimir – čelnik skupine
– Dubravko Zulin – operativni časnik
– Agim Rustemaj – operativni časnik.

Zapovjednik HRM-a admiral Sveto Letica je 20. listopada 1991. za zapovjednika RL Pula imenovao Antu Budimira.

Snage obrane na otocima srednje Dalmacije

Snage obrane na otocima srednje Dalmacije počinju se formirati tijekom prve polovice 1991. godine. U početku su to organizirane, a nenaoružane skupine pojedinaca i grupa. Tek s preuzimanjem vojarni, naoružanja i opreme ustrojavaju se postrojbe na Korčuli, Hvaru, Braču, Šolti i Mljetu. Ove grupe, koje se formiraju unutar kriznih štabova po mjesnim zajednicama, uskoro se povezuju sa Zapovjedništvom HRM-a. Vrlo brzo, zbog potrebe organiziranja obrane, na otocima se ustrojavaju regularne postrojbe, opremljene i obučene za bojna djelovanja. Veliki broj njih aktivno je sudjelovao u obrani RH. Do kraja 1991. sve postupno ulaze u sastav HRM-a i dobivaju formaciju.

Snage obrane otoka Korčule

Otok Korčula je prije početka Domovinskog rata bio vojnopomorsko uporište. U travnju 1991. počinju prve obrambene pripreme premještanjem vojne evidencije na sigurne lokacije, a već u svibnju formiraju se prve naoružane postrojbe (osobno naoružanje). U kolovozu se formira samostalna bojna ZNG-a, koja je prvi puta postrojena 20. kolovoza, a u svom sastavu ima 4 satnije s oko 450 vojnika (zapovjednik je Zdravko Žuvela). Dana 15. rujna 1991. preuzimaju kompletno naoružanje bivše TO na otoku, a 16. rujna 1991. potpisan je i sporazum između općine Korčula i garnizona Korčula o preuzimanju vojarni, te ukupnog naoružanja i opreme. U idućih nekoliko dana (do 19. rujna) preuzete su sve vojarne i naoružanje na otoku i pristupa se ustrojavanju ostalih postrojbi.

Odmah se ustrojava Zapovjedništvo obrane otoka Korčule na čelu s Tomislavom Katićem, a od postrojbi:

– pješačka bojna ZNG-a,
– obalne topničke bitnice (Privala, Velo Dance i Ražnjić),
– pokretna topnička bitnica 76 mm,
– odred naoružanih brodova,
– vod za podvodna djelovanja,
– motriteljske radarske postaje,
– zapovjedništvo doma.

U listopadu 1991. u sastavu snaga obrane otok Korčula ima 1064 pripadnika (u potpunosti opremljenih i naoružanih). Od sredine rujna do kraja studenoga postrojbe obrane djeluju kao ZNG, a poslije toga prelaze u sastav HRM-a. Postrojbe obra-

ne otoka Korčule borbeno djeluju tijekom boja protiv brodova JRM-a u Korčulanskom kanalu, a u prosincu se uključuju u obranu poluotoka Pelješca,[6] koju 7. prosinca preuzima HRM.

Snage obrane na otoku Šolti

Na otoku Šolti se 11. rujna 1991. preustrojem postrojbe TO počela ustrojavati satnija mdp (zapovjednik Zoran Radman), koja u prosincu ulazi u sastav HRM-a. Obalna topnička bitnica Marinča rat (4x88 mm i 1x85 mm) ustrojena je 20. rujna, a bila je izravno pod zapovijedanjem ZHRM-a i sudjelovala je u boju protiv brodova JRM-a u Splitskom kanalu.

Snage obrane na otoku Mljetu

Na otoku Mljetu tijekom lipnja 1991. ustrojavaju se nenaoružani odredi Civilne zaštite, 17. kolovoza dobivaju naoružanje, a 6. listopada 1991. ustrojena je satnija mp (zapovjednik Herman Hajdić), koja ulazi u sastav HRM-a. U sklopu satnije osposobljen je 9. prosinca 1991. i vod obalnog topništva 88 mm na paljbenom položaju OTB Goli. Tijekom 1991. satnija nije bojno djelovala.

Svrha djelovanja postrojbi na otocima

Ustrojavanje prvih postrojbi HRM-a na otocima imalo je za svrhu obranu otoka od bojnih djelovanja protivničke JRM i stalne prijetnje od iskrcavanja pomorskog desanta. Ustrojavanjem ovih postrojbi, od početka listopada protivnička JRM nije iskrcala niti jedan desant na otoke. Uz to, jačanjem otočne obrane otoci su bili u stanju obraniti se i od drugih opasnosti koje su prijetile iz zračnog prostora. Nakon obaranja zrakoplova od strane bračke PZO niti zrakoplovstvo više nije djelovalo po otočnoj infrastrukturi. To je već bila velika razlika od mjeseca rujna kad je protivničko zrakoplovstvo gotovo uvijek bilo nad glavama otočana. Sukladno s ustrojavanjem i obukom postrojbi otočne obrane, one su s vremenom uključivane u bojna djelovanja na kopnu od Maslenice, dalmatinskog zaleđa do dubrovačkog ratišta. Ostale snage otočne obrane opisane su u drugim poglavljima: sjeverni jadran u VPS-u Pula, Pelješac u djelovanjima na stonskom i dubrovačkom bojištu (s.b.k.).

---

[6] Obrana p/o Pelješca obrađena u raščlambi b/d ZP Ston

Satnija momp Elafiti

Uvod

Elafitski otoci su bili od strateškog značenja za grad i okolicu Dubrovnika, te se pred ZHRM postavila zadaća da Odred mornaričkog pješaštva HRM-a Dubrovnik službeno formira i drugu satniju »Elafiti«, te da se uspostavi učinkovita koordinacija svih postrojbi na Elafitskim otocima (obalna bitnica, pomorski transport, PZO i motrenje) Odredima Mp Dubrovnik i Pelješac. Samo formiranje satnije »Elafiti« započelo je tijekom rujna i listopada 1991., kada je JNA s drugim paravojnim skupinama iz Crne Gore i istočne Hercegovine definitivno presjekla kopneni put prema Dubrovniku, tj. preko Zavale se spustila u selo Slano i okolne zaseoke, te počela pripremati mostobran za daljnje napredovanje prema Pelješcu, dolini Neretve i Elafitskim otocima. Brodovi JRM-a stalno su bili na području od otoka Mljeta preko Velog i Malog Vratnika do luke Slano, te bi s tim okruženjem i sam grad Dubrovnik, prema njihovim planovima, brzo pao u ruke neprijatelja. Zato su Elafitski otoci (koji nikad nisu osvojeni i zaposjednuti od snaga JNA) bili jedina spona tj. »magistrala života« za obranu i preživljavanje grada i stanovništva Dubrovnika. Svaki otok imao je svoj Krizni štab (Šipan – Marin Murati, Suđurađ – Antun Goravica, Lopud – Duško Svetac, Koločep – Luko Šoletić i Božo Matijević), koji je organizirao mještane (10 – 15 ljudi po selima) da sa svojim lovačkim i nešto kupljenog oružja organiziraju ophodnje i izvidnice, da ne dođe do iznenadnog iskrcavanja četnika na otoke. Na otocima nije bilo struje, gorivo se moralo dopremati iz Stona, a jedina telefonska veza bila je žičana (bili smo sretni što je podvodni kabel za sustav »Neptun« bivše JRM neoštećen i povezivao je sva tri otoka sa Stonom, ali ne i s Dubrovnikom), tako da su se preko Kriznog štaba Ston obavljale sve neophodne radnje da bi otoci ostali u funkciji mosta prema Dubrovniku. U nedostatku snaga da se fizički brane Elafitski otoci, na njihovim svjetionicima istaknute su hrvatske trobojnice, kao znak da je HV i na njima. I protivnik se nikada, mada je imao snage za to, nije iskrcao na te otoke. Da je zauzeo samo jedan od njih, Dubrovnik bi bio definitivno odsječen.

U tom vrlo neugodnom okruženju za stanovništvo otoka, odmah je reagirao zapovjednik HRM-a admiral Sveto Letica, koji je organizirao poslove oko uspostave pomorske komunikacije za opskrbu Dubrovnika borbenim potrebama preko svog Odjela za podvodna djelovanja. Uspostavljena je baza u mjestu Broce na poluotoku Pelješcu, gdje su držani čamci i gliseri, skladište opreme i smješteni skiperi koji su prevozili materijal probijajući protivničku pomorsku blokadu. Prvi konvoj u organizaciji HRM-a krenuo je prema Dubrovniku 4. listopada 1991., s pripadnicima HRM-a: zapovjednik Mihailo Vicelić, Emilijano Obradović, Igor Goran Bušelić, Miodrag Perkušić Major i Mate Mrčelja. Na tom zadatku, na Šipanu je poginuo Igor Goran Bušelić. I zapovjednik obrane grada Dubrovnika, pukovnik Nojko Ma-

rinović je 8. listopada 1991. na otoke i Ston poslao Željka Pavlovića s nekoliko skipera da organiziraju stalnu pomorsku vezu s Pelješcem, koristeći mjesne dragovoljce i resurse u dogovoru s tadašnjim zapovjednikom obrane Stona, sada pokojnim Matom Šarlijom zvanim Daidža. U pokušajima organiziranja bolje obrane (u tom vremenu već je dosta ljudi odlazilo naoružano iz Dubrovnika te smo ih htjeli barem zadržati i iskoristiti za obranu otoka) tragično je poginuo pripadnik diverzanata Igor Bušelić (7. listopada 1991.), što je unijelo pometnju i strah na otocima i u Stonu. Vidjelo se da vojna organizacija ima mnoštvo slabosti koje je trebalo hitno ispraviti. Prva baza diverzanata i skipera (iz HRM-a, kojima se priključio skiper Milan Grba iz Dubrovnika) bila je u selu Broce u Stonskom zaljevu (u vikendici obitelji Paparella), te su oni svojim svakodnevnim prevoženjem oružja, streljiva i ljudstva prema Dubrovniku podigli moral stanovništvu Elafita, poboljšali organizaciju, naoružanje i sustav veza, opskrbu hranom, lijekovima i gorivom. Tako je tijekom listopada počeo funkcionirati pomorski transport u koji su bili uključeni i mještani otoka Šipana sa svojim traktorima, te skiperi iz grada (Dubrovnika) koji su dolazili u selo Suđurađ (na južnoj strani otoka Šipana) s gliserima. To su bili vrlo hrabri i odvažni momci, jer nije bilo lako voziti noću po moru i između otoka, a znalo se da u akvatoriju patroliraju neprijateljski brodovi. U tom razdoblju još se osjećala izvjesna nemoć i znalo se da obrana otoka nije na potrebnoj razini, što je bio razlog za strah kod pučanstva, tako da je pri svakom povratku skipera na Pelješac dovođeno dosta civila – žena, djece i starijih nemoćnih ljudi, ali i ljudi sposobnih za borbu koji su bježali iz Dubrovnika i otoka, jer psihički to nisu mogli podnijeti.

Ustrojavanje Zapovjedništva obrane poluotoka Pelješca

Da bi se još više poboljšala obrana tog područja, 27. listopada 1991. službeno je formirano Zapovjedništvo obrane Pelješac (sastava dvije mješovite satnije Ston i Kuna) ispred Zapovjedništva obrane Južnog sektora Dubrovnik. Zapovjednika ovih postrojbi p.b.b. Zorana Šimića imenovao je zapovjednik HRM-a. Snage Elafitskih otoka su 6. studenoga 1991. stavljene pod Zapovjedništvo obrane grada Dubrovnika, koje je u to vrijeme imalo dosta problema u obrani grada i okolice. Tijekom studenog Zapovjedništvo obrane poluotoka Pelješca pojačalo je obranu, posebice otoka Šipana i Lopuda s postrojbama Lučke garde iz Ploča, pripadnicima 4. brigade ZNG-a, satnijom Ston i dragovoljcima, tj. dubrovačkim studentima iz Zagreba. Takav način jačanja obrane nije se pokazao dobrim, jer su novi branitelji ostajali kratko vrijeme na otocima, često su se mijenjali, nisu mogli sagledati sve probleme obrane otoka, a vremenom im je padao i moral, kako su četnici napredovali prema Dubrovniku. Zapovjedništvo mornarice u Dubrovniku (formirano 1. studenoga 1991.) početkom prosinca službeno je formiralo Odred mornaričkog pješaštva. U svom sastavu odred je imao 1. satniju »Grad« i 2. satniju »Elafiti«. Dok je prva sat-

nija imala oformljen zapovjedni kadar, u drugoj satniji to nije bio slučaj. Naime, nije bilo zapovjednika satnije, već je tu funkciju obavljao časnik iz Zapovjedništva mornarice Dubrovnik (mijenjali su se Boris Grbin, Tomo Velić i Vladimir Janković). Lopud i Kalamota također su mijenjali zapovjednike otoka. Zapovjedno mjesto bilo je na otoku Šipanu u prostorijama obalne bitnice. Iako ju je JRM onesposobila i odnijela streljivo, obalna bitnica odigrala je veliku ulogu u davanju čvrstine obrani cijelog ovog područja i doprinos u dizanju morala otočnom stanovništvu tijekom 1991., kada su brodovi bivše JRM krstarili u tom akvatoriju. Naime, uz veliko zalaganje branitelja i skipera Ante Ondinija iz HRM-a Split, koji je nabavio zatvarače za topove (jedan iz Remontnog brodogradilišta Šibenik, a drugi s Korčule), te uz pomoć Marina i njegova oca Vlahe Muratija i ostalih dragovoljaca s otoka Šipana, sredinom studenoga obalna bitnica stavljena je u funkciju obrane akvatorija, te je davala veliku sigurnost skiperima u pomorskom transportu za grad. Siječanj i veljača 1992. bili su mirniji na području Elafita i to je vrijeme iskorišteno za kvalitetnije naoružavanje otoka: uvedene su PO rakete »Maljutke« s posadama, po nekoliko MB-ova 60 i 82 mm, RPG-9, »Ose«, »Zolje«, 29. siječnja na Šipan su dovezeni PZO topovi 40/1 »Boffors« i 20/3 »Hispano«, 29. veljače »Boffors« je prevezen na Lopud desantnim jurišnim čamcem (DJČ) flote HRM-a, poboljšana je interna veza na otocima s induktorskim centralama i telefonima, povećan je broj motorola, 11. veljače na obalnu bitnicu instaliran je navigacijski radar »Furuno« i kvalitetno je organizirana logistička potpora (svaki otok imao je svoju kuhinju i logistiku). Sa svim ovim poboljšanjima sigurnost pomorskog transporta se znatno povećala, te su skiperi s gliserima i brodovima direktno prevozili ljudstvo i opremu iz luke Prapratno na Pelješcu do uvala Lapad i Gruž.

Praćenje operativno-taktičke situacije

Sustav prikupljanja i prijenosa informacija, te praćenje operativno-taktičke situacije na moru, otocima i obalnom rubu, razvijeno je od samog početka formiranja HRM-a i sustavno je razvijano za vrijeme trajanja borbenih djelovanja. Izvori informacija bili su:

– izvješća zapovjedništava ratnih luka,
– izvješća postrojbi HRM-a u rajonima razmještaja (podaci vizualnog i radarskog motrenja),
– izvješća i informacije Centra za obavješćivanje – Split (periodična i tekuća),
– informacije ostalih regionalnih i općinskih centara za obavješćivanje (na zahtjev HRM-a),
– informacije sa svjetionika i brodova u plovidbi preko obalnih radiostanica (na poziv HRM-a),
– informacije prislušnog centra (radio-poruke),

– izjave osoba koje su napustile JRM i
– dojave ostalih organizacija i građana.

U cilju organiziranja i pravodobnog protoka informacija formirani su centri veze u Zapovjedništvu HRM-a, te zapovjedništvima RL Ploče, Šibenik i Pula, a oslanjali su se na HPT – TKC navedenih mjesta.

Logističko osiguranje HRM-a

Osnivanjem HRM-a u rujnu 1991. počelo se s ustrojavanjem i organizacijom logistike HRM-a. Uočavajući značaj RM-a kao pretežito tehničke grane, predloženo je zapovjedniku HRM-a da se ustrojem predvide dva pomoćnika zapovjednika za logistiku – jedan za opću logistiku i jedan za MT struku. Sektor logistike sastojao se od 3 odjela:

– Odjel za operativno-planske poslove logistike,
– Odjel za MT struku i
– Odjel pozadinskih struka – (financije, sanitet, nabava, graditeljstvo i intendantura).

Osvajanjem skladišta goriva na Bržinama – Sv. Kajo (15./16. rujna 1991.) sa znatnim količinama goriva i kompletnom infrastrukturom, te mornaričko – tehničkog skladišta i skladišta pričuvnih dijelova u Segetu (17. rujna 1991.) dobivena je početna materijalna baza za daljnji razvoj i djelovanje logistike HRM-a. U početnom razdoblju stvaranja i rada logistika HRM-a oslanjala se uglavnom na gospodarske kapacitete Dalmacije. Nesebičnu pomoć po MT struci davala su joj brodograđevinska poduzeća: RB Šibenik, »Brodosplit«, brodogradilište u Trogiru i drugi. Za prevoženje ljudi i sredstava morem HRM se najviše oslanjala na »Jadroliniju«, »Brodospas« i »Plovput«, a transporti kopnom odvijali su se zahvaljujući tvrtkama »Jadrantrans« Ploče, »Promet« Split i prijevoznim sredstvima radnih organizacija (Pošta, »Brodospas« i dr.). Medicinsko zbrinjavanje pripadnika HRM-a vršilo se preko Kliničkog bolničkog centra Split i bivše Vojne bolnice koja je 17. rujna prešla u sastav HV-a. U zapovjedništvima ratnih luka, kasnije po vojnopomorskim sektorima, utemeljene su garnizone ambulante. U garnizonoj ambulanti Lora, koja je imala velike kapacitete, uz redovite preglede primarne zdravstvene zaštite, zbog zauzetosti kapaciteta bolnica u Splitu, vršeno je postoperativno zbrinjavanje i tretman bolesnika. Veliki doprinos na ustroju, materijalnom opremanju i održavanju svih elektroničkih sustava u HRM-u, a i za potrebe ostalih postrojbi HV-a, dala je skupina elektroničara – djelatnika bivšeg Mornaričkog elektronskog zavoda. Od ovog Zavoda kasnije se razvija PCE – Pomorski centar za elektroniku, kao tvrtka u vlasništvu Vlade RH. Preuzimanjem vojarne »Lora« s postojećom infrastrukturom, te preseljenjem Zapovjedništva HRM-a na tu lokaciju početkom siječnja 1992., počelo se s ustrojavanjem PloB-a Split, koja postupno preuzima većinu logističkih poslova.

Logističko osiguranje RL Ploče, Šibenik i Pula organizirala su zapovjedništva RL oslanjajući se na raspoložive gospodarske kapacitete i preuzetu infrastrukturu u osvojenim vojnim objektima.

Jugoslavenska ratna mornarica

Domovinski rat i uloga JRM-a

Raspad bivše Jugoslavije, nakon dugogodišnjih trzavica u tako nehomogenoj višenacionalnoj sredini, započeo je u rujnu 1987. kad je na čelo Saveza komunista (SK) Srbije došao Slobodan Milošević. Godinu dana ranije u javnosti je bio prezentiran *Memorandum* Srpske akademije znanosti i umjetnosti (SANU), u kojemu su iznesene glavne točke srpskog nacionalističkog programa i koji je naglašavajući podređeni položaj i ugroženost Srba izvan Srbije i u pokrajinama, tražio dalekosežne preinake federativnog ustroja radi ujedinjavanja svih Srba u jednoj državi. Takvim aktivnostima uskoro se pridružila JNA, a time i JRM kao njezina sastavnica, nastojeći biti aktivnim sudionikom rješavanja krize. Početkom 1991. sastav JNA broji oko 150.000 do 180.000 ljudi, od toga oko 70.000 čine profesionalni časnici i dočasnici, a oko 100.000 novaci na odsluženju vojnog roka. Vojnopomorska oblast (VPO) u kojoj je bila JRM u to doba broji 28.758 ljudi, od toga većinu časnika i dočasnika, od kojih je nemali broj onih koji su tek sklopili profesionalni ugovor. U mornarici je, općenito, bio relativno mali broj ročnika, jer je mornarica kao tehnička grana (»vid«) oružanih snaga tražila struku. U to vrijeme prednost JRM-a svodi se na nesrazmjernu nadmoć u tehnici. U vrijeme početka rata i JRM prolazi kroz reorganizaciju (plan »Jedinstvo«), pa se značajno mijenja organizacija i ustroj snaga. Nacionalni sastav u JRM-u bio je dosta povoljan za Hrvate, jer su mnogi ljudi s obale i otoka odabirali vojni poziv. Tome treba dodati i broj građanskih osoba u JRM-u (radnici u vojnoj industriji, radnici kao pomoćno osoblje na objektima, zaposlenici po uredima, medicinsko osoblje po bolnicama i ambulantama), koji su najvećim dijelom bili Hrvati s teritorija gdje su bili smješteni vojni garnizoni. Zapovjednici VPO-a do tada su bili većinom Hrvati ili ljudi rođeni u Hrvatskoj. Iako je, za razliku od kopnene grane JNA, u JRM-u bio visok postotak starješina i službenika hrvatske nacionalnosti, isti su bili potiskivani i stavljani na margine tadašnjeg života i zbivanja u Jugoslavenskoj ratnoj mornarici. Dakako, to se nije odnosilo na sve one koji su nosili odoru. Nemali broj djelatnika hrvatske nacionalnosti kretao se normalnim uzlaznim trendovima u svojim vojničkim karijerama, ali su redovito bili polaznici škola koje su završavali u inozemstvu (SSSR). Međutim, toliki broj Hrvata u JRM-u doprinio je tome da se u sredini i mjestima gdje su živjele starješine srpske nacionalnosti nisu mogli ostvariti ciljevi koje su protežirali njihovi mentori iz Beograda.

Izrazita politiziranost i politička organiziranost JNA, kao i svrha i djelokrug rada KOS-a, proširili su ulogu oružanih snaga daleko izvan klasičnih okvira obrane od vanjske agresije i stvorili od vojske politički faktor unutar sustava i oružani instrument ideologijske represije. Aktivno sudjelovanje u suzbijanju nemira na Kosovu (počevši od 1981. godine) potvrdilo je uvjerenje vrha JNA da su oružane snage pozvane i sposobne rješavati unutarnjopolitičke sporove, bilo političkim pritiscima, bilo snagom oružja. U tom su smislu temeljni koncepcijski i doktrinarni dokumenti iz osamdesetih godina podrobno obrađivali uporabu JNA u eliminaciji »izvanrednih prilika« i »kontrarevolucije«, pri čemu se JNA mogla angažirati i kao samostalna snaga, bez potpore dotad nezaobilaznih institucija Partije i vlasti.

Nakon rata u Sloveniji u ljeto 1991. godine, u kome se JNA nije snašla niti koncepcijski, a još manje svojim djelovanjem i ponašanjem, intenziviraju se sukobi u Hrvatskoj. Srpske paravojne snage, potpomognute dobrovoljačkim odredima iz Srbije i pod izravnom zaštitom JNA, tijekom ljeta izvele su niz akcija u kojima su zauzele mnoga mjesta i široka područja u istočnoj i zapadnoj Slavoniji, na Banovini, Kordunu, u Lici i u sjevernoj Dalmaciji. Izabrana taktika srpskih snaga pretežno je snažnija i dulja topnička i minobacačka paljbena priprema kojoj hrvatske snage, zbog nedostatka teže tehnike, ne mogu parirati; nakon što je protjerano civilno stanovništvo, počinju se povlačiti i hrvatske snage, i tada srpske snage ulaze u nebranjena naselja. Na nekoliko važnih smjerova dolazi do kaosa u vođenju i zapovijedanju hrvatskim snagama. U nekoordiniranim, nepromišljenim, nevješto vođenim i nepripremljenim djelovanjima, Hrvati u kolovozu i rujnu gube važnu Hrvatsku Kostajnicu i Pounje, Beli Manastir i Baranju, Petrinju i Drniš. U kolovozu su pobunjeni Srbi i 5. (Banjalučki) korpus JNA okupirali Okučane, presjekli autocestu Zagreb – Beograd, te prodrli prema sjeveru, prijeteći presijecanjem vitalno važne Podravske magistrale. Hrvatska strana pak ima više uspjeha u obrani većih gradova.

Među obranjenim gradovima je Šibenik, koji su u rujnu napale snage JNA s kopna, s mora i iz zraka. Dakako, s mora su napadale snage Jugoslavenske ratne mornarice (JRM). U sedmodnevnoj bitci (16. – 23. rujna 1991.) branitelji Šibenika uspjeli su zaustaviti tenkove koji su iz unutrašnjosti prodrli do šibenskog mosta na zapadnom prilazu u grad i protjerati brodove jugo-mornarice koji su iz luke i iz zaljeva bombardirali povijesno središte grada i druge objekte. Istovremeno s obranom grada, hrvatske snage uspjele su osvojiti ili staviti pod svoj nadzor više objekata JNA i zaplijeniti značajne količine streljiva i oružja. Iznimno značajno bilo je osvajanje obalne topničke bitnice na otoku Žirju (nedaleko od Šibenika), s koje su hrvatske snage napadale neprijateljske pomorske snage u luci Šibenik i na prilazima Šibenskom zaljevu te oklopne snage na položajima oko mosta. Obrana Šibenika može se smatrati prvom međurodovski koordiniranom operacijom HV-a. Hrvatske snage imale su tri poginula i 113 ranjenih; uništile su ili onesposobile 22 zrakoplova i helikoptera, 25 tenkova, te potopile, oštetile ili zarobile 34 broda JRM-a.

Gotovo istodobno s bitkom za Šibenik, od 14. do 19. rujna počelo je zauzimanje vojarni JNA. Oslobođene su sve vojarne u Splitu (njih devet), osim Lore i Dračevca. Zaplijenjene su mnoge topničke bitnice (Zečevo, Rogoznica, Šolta), velike količine naoružanja i streljiva (akcija »Zelena tabla – Male Bare«, garnizon Ploče i skladišta s pričuvama federacije), a mnoge institucije predale su se i stavile na raspolaganje HV-u i HRM-u.

Operacije na jugu i na zapadu

U skladu sa svojim planovima, JNA je snagama Hercegovačkog korpusa te 2. korpusa iz Crne Gore, koje su bile razmjerno uspješno domobilizirane, na krajnjem jugu Hrvatske zauzela Prevlaku i Konavle, okupirala Cavtat (15. listopada 1991.) te izvršila blokadu Dubrovnika zauzimanjem položaja oko i iznad grada. Nakon toga je u skladu s uobičajenom taktikom otpočela granatiranje grada; teški topnički napadi izvedeni su 11. studenoga, i osobito 6. prosinca 1991., kad je na grad ispaljeno oko 500 projektila koji su ubili 14 i ranili 52 osobe. Granatiranja Dubrovnika, posebice njegove povijesne jezgre koja je izvanredan spomenik kulture, revoltirala su političare i državnike diljem svijeta. Napad na Dubrovnik i okolicu, gdje nije bilo ni Srba ni blokiranih garnizona JNA, pokazao je da JNA i srpske paravojne postrojbe napadaju Hrvatsku isključivo radi teritorijalnih osvajanja i ovladavanja visokovrijednim područjima. Grad je ostao u okruženju do proljeća sljedeće godine, branjen od malog broja hrvatskih branitelja.

Jedna od najvećih opasnosti za Hrvatsku nastala je blokadom Zadra, prema kojemu su se iz kninsko-benkovačkog područja kretale snage 9. (Kninskog) korpusa JNA. One su u rujnu prekinule cestovnu komunikaciju Rijeka-Dubrovnik i izbile pred grad. Cilj ove operacije bio je prodor na obalu i razbijanje hrvatskih snaga na potezu Šibenik-Biograd-Zadar te prodor obalnim smjerom do Karlobaga. Zadar je odolijevao, a njegova obrana postajala je organizirana i svakim danom sve jača. Prema srpskim izvorima, osvajanje grada, koji je napadačima navodno već bio »u šaci«, spriječeno je zapoviješću o zaustavljanju prodora, a hrvatski izvori govore da je neprijatelj zaustavljen na ulasku u grad nakon grčevitog otpora hrvatskih branitelja. Ciljevi napadne operacije JNA djelomično su ostvareni, jer su snage JNA uspjele okupirati mali dio obale između Maslenice i Rovanjske. Rušenjem Masleničkoga mosta 21. studenoga 1991. prekinuta je jedina veza između sjevernog i južnog obalnog dijela. Zbog toga je sve do 1993. godine promet između sjevera i juga morao ići preko otoka Paga, kombinacijom trajektne veze i cestovne komunikacije, ali to nije bitno ugrozilo manevar prevoženja hrvatskih snaga u budućim operacijama.

Na smjeru koji iz središnje Like vodi prema Gospiću i Karlobagu, hrvatske snage uspjele su zaustaviti prodiranje i osvojiti jaku vojarnu JNA u Gospiću. Bojišnica se nakon toga stabilizirala u okolici Gospića, a grad je došao u poluokruženje u koje-

mu trpi neprestane topničke napade. Pojedini velebitski vrhovi ostaju u hrvatskim rukama, što je bilo ključno u narednim operacijama. JNA ipak uspijeva 17. studenoga osvojiti strategijsko mjesto Slunj, čime pobunjeni Srbi ostvaruju kontinuitet zauzetog teritorija i spajaju Liku i Kordun. Na području Gorskog kotara hrvatske vlasti su s lokalnim srpskim stanovništvom sklopile sporazum o miru i međusobnom povjerenju, pa na tom području nije bilo ratnih djelovanja. U ljeto 1992. stanovništvo četiri mjesne zajednice vratilo je oružje koje je dobilo od JNA, a koje nikad nije uporabljeno.

Nakon što je 7. listopada 1991. Jugoslavensko ratno zrakoplovstvo izvršilo raketni napad na sjedište hrvatskog predsjednika i Vlade u povijesnoj jezgri Zagreba, Sabor RH proglasio je sljedeći dan, 8. listopada, samostalnost Hrvatske i raskid svih državno-pravnih odnosa sa SFRJ. U odnosu na malobrojne, slabo organizirane, naoružane i loše opremljene hrvatske snage koje su u ljeto 1991. branile Hrvatsku, Hrvatska vojska je u međuvremenu, u svega dva mjeseca, postala brojčano jaka i razmjerno dobro naoružana snaga; stvoren je jedinstven sustav zapovijedanja, a moral je bio u usponu. U rujnu se uspostavlja jedinstvena Hrvatska vojska sa svim potrebnim sastavnicama i unutrašnjim vezama, posebice od 21. rujna 1991. kad je osnovan Glavni stožer (GS HV), s načelnikom generalom Antonom Tusom. Prvi značajniji uspjeh HV-a i HRM-a imao je za posljedicu jasnije formuliranje koncepcijskih, doktrinarnih i strategijskih rješenja, koja su bila transparentnija i jasnija od onih kojima se služila suprotstavljena strana. Uz proglašenu samostalnost države, do kraja godine obranjen je veći dio zemlje, a dio teritorija je i oslobođen, zadobivene su simpatije svijeta, međunarodno priznanje praktično je bilo osigurano, a ograničenja ratnog gospodarstva nisu bila uvedena.

Velikorpski ciljevi bili su djelomično postignuti. Do prosinca su JNA i srpske snage ovladale nad oko 17.000 km^2 (ili 30%) hrvatskog teritorija i zauzele cijelu Baranju, dijelove Slavonije i Srijema uz Dunav, prostor oko Okučana, Banovinu, Kordun, veći dio Like i sjevernodalmatinskog zaleđa, dubrovačku rivijeru (osim Dubrovnika) i njezino zaleđe. Većina velikih gradova ostala je u dometu srpskog topništva, a dubina nezauzetog teritorija mjestimično je iznosila manje od 15 km. Krajem studenoga dogovoren je odlazak blokiranih, a nezauzetih garnizona JNA u Hrvatskoj, koji su potom s cjelokupnim naoružanjem prešli na teritorij pod nadzorom JNA, te u Bosnu i Hercegovinu, iako se hrvatski vojni vrh tome protivio. Međutim, na teritoriju pod srpskom kontrolom ostalo je manje od 40 posto Srba koji su živjeli u Hrvatskoj, a granica Virovitica – Karlobag nije ni izdaleka dosegnuta. JNA je pretrpjela velike gubitke, što je u Srbiji izazvalo plimu nezadovoljstva i dodatno otežalo mobilizaciju, pa je manjak ljudstva bio kroničan i osjećao se posvuda. Nastavljanje rata od strane oslabljene i razvučene JNA nije bilo izgledno.

Mirnodopska struktura i sastav JRM-a 1990.-1991.

Jugoslavenska ratna mornarica u okviru oružanih snaga SFRJ-a bila je organizirana u okviru Vojnopomorske oblasti (VPO) sa zadaćom da s drugim vidovima JNA, TO i ostalim snagama u okviru tadašnjeg obrambeno-zaštitnog sustava SFRJ, obrani teritorij Jugoslavije od agresije s i preko mora. Osnovna joj je namjena bila vođenje oružane borbe na Jadranskom moru (odnosno Jadranskom pomorskom vojištu – JPV) i unutrašnjim plovnim putevima (UPP). Svoju ulogu i temeljne zadaće JRM je trebala provoditi u sastavu strategijske grupacije OS na JPV-u i riječnih snaga u sastavu strategijske grupacije ili operativnih sastava u zahvatu unutrašnjih plovnih puteva. Organizacijska struktura JRM-a bila je izgrađena na način koji bi joj omogućavao provedbu temeljnih zadaća u ratu i narastanje i održavanje stupnja borbene spremnosti u miru. Prema mirnodopskom ustroju, JRM se sastojala od rodova i službi i vrsta rodova JNA, te od njih formiranih jedinica, sastava i ustanova vojnopomorskih i riječnih snaga. Vojnopomorske snage bile su namijenjene za vođenje oružane borbe na Jadranskom pomorskom vojištu (JPV). Činile su ih: pomorske snage, obalske snage i avijacija u JRM-u.

– *Pomorske snage* bile su namijenjene za izvođenje borbenih djelovanja na moru, pod morem i u zraku, te vatrenih udara po objektima na kopnu. Dijelile su se na udarne pomorske snage (UPS) i obalske pomorske snage (OPS):
– *udarne pomorske snage* bile su namijenjene za napadačka bojna djelovanja na otvorenom i prilazima teritorijalnom moru. Činili su ih: veliki patrolni brodovi, raketne topovnjače, raketni i torpedni čamci, podmornice i pomorsko-diverzantske jedinice.
– *obalske pomorske snage* bile su namijenjene za izvođenje bojnih djelovanja na otočnom i dijelu otvorenog mora i na prilazima obali i otocima. Činili su ih: patrolni brodovi i čamci, minolovci, minopolagači, desantni brodovi, desantno-jurišni čamci, pomoćni brodovi i jedinice za podvodna djelovanja (Mornaričko-inženjerijski odredi za podvodna djelovanja – MIOzPD).
– *Obalske snage* bile su namijenjene za izvođenje b/d u obalnom i dijelu otvorenog mora, te na otocima i obali. Činile su ih: obalsko-artiljerijsko-raketne jedinice (OARJ), jedinice mornaričke »pješadije« (mp), obalne jedinice osmatranja i javljanja (OJOJ), artiljerijske jedinice, oklopno-mehanizirane jedinice, jedinice veze, jedinice za protuelektronsku borbu (PEB), jedinice atomsko-kemijske obrane, jedinice »vazdušnog« (zračnog) osmatranja i javljanja i jedinice ostalih rodova i službi u JNA.
– *Avijacija u Ratnoj mornarici* bila je namijenjena za izvođenje bojnih djelovanja po pomorskim snagama neprijatelja, izviđanja na moru, te izvođenje vatrenih udara po ciljevima na kopnu, a činili su ju: avijacija za izviđanje i vezu, protubrodski i protupodmornički helikopteri.

Vojnopomorska oblast (VPO) je i u miru i ratu imala teritorijalno ustrojstvo, koje su činile organizacijsko-formacijske cjeline u vidu *vojnopomorskih sektora* (VPS) i *vojnopomorskih uporišta* (VPU). *Vojnopomorski sektor* je združena operativno-taktička jedinica obalske obrane namijenjena za obranu otoka, obalnog mora i obale u dodijeljenoj zoni JPV-a. On je u okviru osnovne namjene odgovoran za održavanje povoljnog operativnog režima i osiguranje operacijske osnovice u svojoj zoni odgovornosti, kao i za baziranje i logističko osiguranje snaga koje se oslanjaju i djeluju s akvatorija – teritorija VPS-a. VPO je u svom sastavu imala tri vojnopomorska sektora:

– Vojnopomorski sektor Sjeverni Jadran sa sjedištem u Puli (5. VPS Pula);
– Vojnopomorski sektor Srednji Jadran sa sjedištem u Šibeniku (8. VPS Šibenik);
– Vojnopomorski sektor Južni Jadran sa sjedištem u Boki kotorskoj, odnosno u Kumboru (9. VPS Boka Kumbor).

Vojnopomorsko uporište (VPU) bilo je združeno-taktička jedinica obalske obrane namijenjena za obranu s mora i iz zraka, jednog ili grupe otoka. Pored svoje osnovne namjene, VPU je bio predviđen kao oslonac za baziranje i djelovanje dijela pomorskih snaga. VPU su bila planirana za dugotrajnu i krajnje upornu obranu otoka – grupe otoka, te su opremana i osposobljavana da u svoj sastav prime potrebna pojačanja i objedine sva djelovanja jedinica operativne i teritorijalne komponente koje bi im se podređivale.

Koja je snaga obalne obrane bila u to vrijeme stacionirana na otocima u tzv. vojnopomorskim uporištima, najbolje ilustrira podatak preuzet iz *Monografije o sukcesiji vojne imovine Republike Hrvatske* (ovdje je ostavljen vojnički rječnik koji se koristio do 1991. godine).

1. VPU LOŠINJ, VP 8054 Mali Lošinj

– komanda s komandom stana i vodom veze
– pješački bataljon (3 x pješačke čete, prateća četa i pozadinski vod)
– 4 x samostalne pješačke čete
– 2 x baterija MB – 120 mm
– mješovita protivoklopna baterija (vod topova 76 mm i vod protivoklopnih raketa POLO 9K11)
– 2 x baterija PZO 20/3
– inženjerijska četa
– pozadinska četa (vod za tehničko snabdijevanje, vod za tehničko održavanje, intendantski vod i sanitetski vod)

VPU MOLAT, VP 5714 MOLAT

– komanda s komandom stana i vodom veze
– pješački bataljon (3 x pješačke čete, prateća četa i pozadinski vod)
– baterija PZO 20/3
– pozadinski vod

VPU LASTOVO (VOJARNA »MARŠAL TITO«)

– Komanda VPU
– 1. pješačka četa – ročnici
– 2. pješačka četa – ročnici
– MAD (Mješoviti artiljerijski divizion) vojarna »Nižino polje«:
  1 bitnica MB-120 mm (6 komada)
  1 bitnica topova ZIS – 76 mm – samohodna (6 komada)
  2 bitnice haubica 105 mm – M2A1 (12 komada)
  2 bitnice PZO topova 20/III (12 komada)
  1 bitnica PZO topova 57/II – pokretna – podvoz tenka T-54 (6 komada)
  vod veze
  intendantski vod
  tehnički vod s radionicama
  inženjerijski vod
– garnizona ambulanta
– Dom JNA
– hotel »Sirena« – iz sastava VUU »Dalmacija«
– skladište goriva Jurjeva luka
– skladište mina Jurjeva luka

Uz navedeno, na otoku Lastovu bilo je:

203. ORD Velje more
URB (uređeni rajon baziranja brodova – Sito i Kremena)
OROSt Hum
Radiorelejno čvorište
Obalna topnička bitnica Velje more
Obalna topnička bitnica o. Mrčara
vod veze:
– 1 komplet RTU – 100 na m/v AR-55
– 1 x HVT – 14 na m/v AR-55
– 10 x RU 2/2 K
– 2 x PRC – 320 L (radio-uređaj 20)

2. VPU (otok) VIS VP 8022 VIS

– Komanda VPU
– pješačka bataljon (ročno-pričuvni)
– MAD:
    – 1 bitnica MB 120 mm (6 komada)
    – 1 bitnica haubica 105 mm (6 komada)
    – 1 bitnica topova ZIS – 76 mm – samohodna (6 komada)
    – 1 tenkovski vod T-34 (5 komada)
– 1 bitnica topova 130 mm, pokretna (6 komada) – vojarna »Ravno«
– 1 radar SNAR – 10
– četa veze
– intendantski vod
– tehnički vod s radionicama
– inženjerijski vod
– garnizona ambulanta
– automobilski vod, oko 20 m/v
– PP odjeljenje (2 navalne cisterne)
– skladište mina Češka vila
– skladište goriva Stonac
– skladište streljiva Korita
– IKM KVPO Velja glava

Uz navedeno, na otoku Visu bilo je:

– topnička obalna bitnica Smokovo
– topnička obalna bitnica Nova pošta
– topnička obalna bitnica Barjaci
– topnička obalna bitnica Stupišće
– 202. ORD vojarna Stupišće
– URB Nova pošta – uvala Parja
– OROSt Hum
– radar VOJIN Hum
– dio pogona VUU »Dalmacija«
– Dom JNA Vis
– Dom JNA Komiža
– radiorelejno čvorište Radino brdo
– četa veze:
    – 2 kompleta RTU – 100 na m/v AR-55
    – 2 x HVT – 14 na m/v AR-55
    – 16 x RU 2/2 K
    – 3 x PRC – 320 L (radiouređaj 20)

Reorganizacijom ustroja u organizacijski sastav Komande VPO-a ulazi korpus kopnene vojske sa sjedištem u Kninu. On je bio glavna manevarska i udarna snaga na kopnenom dijelu JPV-a, čija je zadaća bila suzbijanje desantnih djelovanja protivnika i sprječavanje prodora njihovih snaga u zaleđe kopna. Bio je brigadnog karaktera s vrlo brojnim sastavom jedinica A-sastava, popunjen velikim brojem djelatnih vojnih osoba i u cijelosti opremljen opremom i naoružanjem za djelatni i pričuvni sastav.

Mornarička pješadija bila je zastupljena s brigadom mornaričkog pješaštva koja je po mirnodopskom ustroju bila stacionirana u Trebinju. Namjena ove jedinice bila je protudesantna obrana na obali i otocima i za izvođenje pomorsko-desantnih i drugih napadnih djelovanja snaga obalske obrane.

Obalska artiljerija i rakete dio su snaga obalske obrane koje su bile namijenjene za nanošenje vatrenih udara s obale – otoka po pomorskim snagama agresora. U JRM-u su bile brojne i gotovo sve su bile aktivnog sastava.

Važeće postavke doktrine JRM-a

Prema dostupnim dokumentima[7], razvoj mornaričke doktrine bio je uvjetovan promjenama u doktrinama mornarica supersila, te tehnološkim inovacijama u samoj RM. Dugo očekivani prijem VPBR-a u flotu JRM-a stvorio je potrebu ažuriranja važeće zakonske regulative i izradu adekvatne doktrine uporabe snaga JRM-a. I nadalje se pod temeljnom zadaćom u to vrijeme smatrala borba s pomorsko-zračnim desantnom s kojim se trebalo sukobiti na otvorenom moru. Dotadašnja polazišta uporabe snaga UPS-a imala su ishodište u raketnom udaru raketnih čamaca i raketnih topovnjača koje bi napadale iz rajona potkopa, na temelju podataka Komandno-informacionoga sistema (KIS-a) ratne mornarice. Problem koji su smatrali potrebnim riješiti odnosio se na ulaženje u marševski poredak i sjedinjavanje udarnih grupa nositelja raketnog udara s VPBR-om te njihovo pravovremeno raščlanjivanje u borbene poretke za izvođenje glavnog udara. Pri tome je trebalo iznaći optimalne marševske i borbene strojeve i postavišta brodova u kojima bi se moglo provoditi sustavno osiguranje brodova, posebice u PZO smislu, te provoditi mjere protubrodske i protupodmorničke obrane, što se u uvjetima uskog mora kakvo je Jadransko u konačnici svodilo na jedno te isto. Na taktičkoj vježbaonici simulirani su različiti modeli strojeva i postroja brodova iz sastava UPS-a na temelju prijedloga odgovarajućih zapovjedništava, ali i prijedloga slušatelja Komandno-štabne škole RM-a. Analizom su utvrđeni različiti modeli postrojavanja i grupiranja snaga UPS-a na

---

[7] CVVŠ-RM »MARŠAL TITO« Split, »Stanje i aktuelna pitanja izgradnje i razvoja ratne mornarice«, predavanje admirala B. Mamule u Komandno-štabnoj školi taktike i operatike RM, Split, 1987., te Doktrina ratne mornarice, nacrt, 1990. godine.

temelju proračuna vjerojatnosti najveće otpornosti grupiranih snaga i njihove najveće djelotvornosti prema protivniku. Dobiveni rezultati proigravani su na MTV-u više puta, međutim, isti nisu bili uvježbavani u praksi niti su dobili ikakvu zakonsku verifikaciju koja bi ih kao takve mogla preoblikovati u prihvaćena načela ili određena borbena pravila.

Iz dokumenata je vidljivo da su vojni autoriteti upozoravali na nedostatak zajedničke obuke zrakoplovstva i flotnih snaga. Iako su postojale velike snage zrakoplovstva (97. avio-brigada u Mostaru) nikada nije došlo do većih zajedničkih vježbi niti uvježbavanja između zrakoplovstva i mornarice. Isto tako, nisu primjenjivani zajednički sastanci mornara i zrakoplovaca gdje bi se jedni s drugima mogli upoznati i razmijeniti iskustva. Vježbe koje su provođene bile su između grupa brodova i manjih avio-grupa čija se iskustva nisu stručno vrednovala niti su proslijeđivana na dodatne analize i dorade. Gotovo sve te vježbe održavane su u dnevnim uvjetima tako da pravih iskustava u zajedničkom nastupu jednih i drugih snaga nije bilo. Iako su zrakoplovstvu davane napadne zadaće, u koje su uključena djelovanja u glavnom udaru, ovakvo stanje uvježbanosti jedva je moglo omogućiti uporabu zrakoplovstva u zadaćama eksploatacije glavnog udara te uvid i izvještavanje o eventualnim gubicima kod protivničke strane. Neka sustavna borbena djelovanja zrakoplovstva protiv snaga osiguranja konvoja i snaga u PZD-u (pomorsko-zračni desant) jedva da bi bila moguća. Metodološki, doktrinarna pitanja vezana za obuku i uporabu snaga JRM-a u cijelosti su pratila postavke *Strategije oružane borbe* (SSNO, 1983.).

Pitanje sposobnosti manevra snagama također je plijenilo pozornost taktičara JRM-a iz toga vremena. Bilo je često spominjano kao jedno od glavnih pitanja i u drugim ratnim mornaricama. Sposobnost manevra u JRM-u odnosila se poglavito na mogućnost jednovremenog prevoženja i izmještanja kopnenih snaga od polaznih do naređenih rajona. Potreba za razmatranjem ovog problema ogledala se u činjenici kako spremne snage iz prvog ešalona neće biti u stanju osigurati dovoljno čvrstu obranu na svim ugroženim pravcima, te će u takvim prilikama biti naglašena potreba za dodatnim pojačanjima određenih rajona i ugroženih područja. Kapaciteti za prijevoz elemenata KoV-a pomorskim i zračnim putem u sastavu vojnopomorskih snaga 1985., bili su u taktičkim okvirima. Ovo nije zadovoljavalo visoke vojne dužnosnike u JRM-u; prema njihovoj ocjeni, »stanje i mogućnosti ovih snaga u jednom izlazu su oko 4200 vojnika (30 DJČ, 12 DTM), što je dovoljno za ojačanje, pregrupiranje ili izvlačenje, ali ne i za osnovne zadaće u protudesantnoj obrani, a posebice u napadnim djelovanjima na JPV.«[8] To nije zadovoljavalo niti u pogledu brzine izvođenja samog manevra, uzme li se u obzir dotrajalost i mala brzina brodova tipa DTM.[9] Rješenje se vidjelo u novogradnjama tri DBM-a koji su trebali ući

[8] Ibid, str. 14.

[9] Na jednoj vježbi Komande VPO-a 1986. prevozila se Brigada mornaričkog pješaštva bez težeg naoružanja na relaciji Šibenik – rajon otoka Brača. U predviđeno vrijeme stigla je tek trećina snaga, a više od polovice čamaca nije bilo u planiranim marševskim strojevima, iako stanje mora nije bilo više od 3.

u sastav u srednjoročnom planu do 1990., a čiji su ukupni kapaciteti bili oko 900 vojnika s opremom.[10]

Novi brodovi tipa DBM imali su puno posla i u mirnodopsko i u ratno vrijeme. Slično je bilo i s brodovima tipa DTM, koji su za vrijeme svog operativnog vijeka bili jedni od najzaposlenijih brodova u cijeloj ratnoj mornarici. Međutim, njihova cijena bila je previsoka da bi se mogao izgraditi dovoljan broj brodova, koliko je mornarica tražila. U traganju za što boljim rješenjima, na zahtjev ratne mornarice i uz suglasnost SSNO-a i resornih ministarstava, SSNO je sufinancirao izgradnju unificiranih trajekata za potrebe »Jadrolinije«. Ovi brodovi su u ratu trebali imati dvojnu namjenu, a vojna namjena se odnosila na prevoženje vojnih transporta. Planirano je da četiri nova trajekta, čija je izgradnja sufinancirana, mogu prevesti u jednom izlasku 1500 vojnika s pripadajućom opremom. Računajući na prinove u ratnoj i trgovačkoj mornarici, ali i na otpis nekih brodova iz sastava DTM-a, na kraju razdoblja računalo se da će postojeći kapaciteti biti dostatni za prijevoz 5700 vojnika s opremom. Ovo je u odnosu na početno razdoblje tek neznatno povećanje. Međutim, u kvalitativnom smislu povećala bi se vjerojatnost da će nakrcani brodovi imati veće izglede da prate planirano vrijeme polaska i dolaska od svojih prethodnika.

Za razdoblje 1990.-1995. planirana je izgradnja još tri broda tipa DBM, međutim, s obzirom na daljnji otpis brodova DTM-a, vojna komponenta bi na planu kapaciteta prevoženja ostala ista, ali bi se zbog veće putne brzine brodova tipa DBM i boljih mogućnosti ukrcaja i iskrcaja vozila, povećao ukupni kapacitet prijevoza. U isto vrijeme, za manevar zrakom u organizaciji i provedbi snaga ratnog zrakoplovstva (RV) i »protuvazdušne odbrane« (PVO) JNA nije bilo planirano nikakvo povećanje transportnih helikoptera, njihov broj ostao bi na imajućih 12, što u jednom izlazu omogućuje transport 250 vojnika. Kako je financijskim planom predviđeno ulaganje u druga područja, ovi kapaciteti za transport ostali bi isti i za razdoblje do 2000. godine.

Ostaje zaključak da se po pitanju manevra snaga na JPV-u ratna mornarica nastojala što više osloniti na kapacitete trgovačke mornarice, kakva rješenja su već postojala u svijetu. Za što bližu suradnju ratne i trgovačke mornarice tek je trebalo dogovoriti okvire suradnje i način na koji bi se ta suradnja ostvarivala u ratu. Iz navedenih podataka o manevru snagama na JPV-u vidljiva je megalomanija višeg časničkog kadra JRM-a u zahtijevanju sredstava, a isto tako i kronična potreba za improvizacijom koja je postala sastavnicom u doktrini, a gdje je njezino djelovanje pogubno. Naime, sve što je zamišljeno pretočeno je u planove razvoja i mobilizacije, a da se nisu provjeravali polazni parametri, te hoće li to što je zamišljeno i funkcionira-

[10] Do 1990. godine završena su dva, a treći je bio u izgradnji.

ti. U smislu osiguranja manevra KoV-a morem malo se toga provjeravalo, tako da se nisu poznavale ni norme, posebice u slučaju velikih prevoženja. Prevoženja trajektima također su planirana »odoka«. Teža tehnika nikada se nije ukrcavala na brodove u cilju vježbe, da se vidi ne samo koliko pojedini brodovi mogu (smiju) ukrcati teže tehnike, već što je sve za to potrebno i kolika je potom marševska brzina samih trajekata.

Iako je bilo dosta teorijskih radova na temu manevra snaga JRM-a, isti nigdje nije pobliže objašnjen, niti je dat neki teorijski koncept o bilo kakvom združenom manevru. O njemu se samo govorilo na način »ex chatedra«, ali nigdje nije zaživio u dokumentima, posebice u nekim djelovanjima većih sastava. Tako da je po samom teorijskom pogledu ovaj segment oružane borbe na moru bio statičan i nimalo primjeren zadaćama i vojnoj teoriji koja se usvajala krajem 80-ih godina u srednjim ratnim mornaricama, kojima je manevarsko ratovanje bila bit udarne moći i primjene oružane sile na moru. Upravo manevarsko ratovanje predstavlja suštinu učinkovitih zajedničkih djelovanja utemeljenih na pokretnom načinu ratovanja, kao primjena sile u prostoru sučeljavanja različitih ambijenata, uporabom borbenih mogućnosti svih komponenti pod zapovijedanjem najstarijeg (mornaričkog) zapovjednika. Na ovaj bi se način nadomjestili nedostaci pojedinih elemenata borbenog postroja snaga ili ublažila njihova nepovoljna situacija na kriznom poprištu. Ovakav se zaključak sam nametnuo iz analize rasporeda i djelovanja snaga JRM-a. Iako se govorilo o manevru, on se više shvaćao kao pokretljivost. U Domovinskom ratu JRM nikada nije prezentirala manevar kao sposobnost određene namjenski organizirane skupine (njihovih BG i TG) koja boravi na nekom određenom prostoru na određenom rastojanju od logističkih elemenata, te njihovu spremnost u osiguranju trenutnog odgovora na razvoj situacije na obali. Ako su to ponekad i pokušali (iskrcavanje na Šoltu u potrazi za nestalim topovima i na Privalu na Korčuli u potrazi za podvodnim minama), uvijek je to bilo s velikim zakašnjenjem i samim time bez svrhe. Ostala djelovanja, ukoliko su bila namjeravana i planirana (iskrcavanje na poluotok Pelješac), bila su obustavljena, vjerojatno zbog straha od neuspjeha.

Prema glavnim doktrinarnim dokumentima koji su bili na snazi u JNA, bilo je malo govora o izvanrednim prilikama i angažiranju redovnog sastava JNA u kriznim situacijama u zemlji. Tek izbijanjem Kosovske krize i potrebom vojnog angažiranja počele su rasprave o načinu i metodama uporabe snaga JNA u razrješavanju kriza. U tim okvirima mornarica je bila »na repu« događanja. Tek u nacrtu *Doktrine ratne mornarice* (1990.) na jednom mjestu pod naslovom »Pripreme za vanredne prilike«, u dva odlomka govori se o mogućnostima izbijanja unutrašnjih kriza i o zadaćama na kojima bi bila angažirana JRM. Tako se u tom poglavlju nabraja što obuhvaćaju te pripreme: stalno praćenje i prosudba političko – sigurnosne situacije u postrojbama, ustanovama i zonama njihove odgovornosti; planiranje uporabe i način provedbe zadaća u postrojbama i sastavima; određivanje pojedinačnih po-

strojbi i formiranje privremenih sastava za uporabu u izvanrednim prilikama; opremanje postrojbi specijalnim naoružanjem i vojnom opremom; obučavanje po posebnim programima za »obuku i vaspitanje« (koji se nigdje dalje ne spominju). Očigledno je da se JRM nije mogla osloniti na dokumente na kojima su ove stvari sustavno rađene, tako da je uporaba snaga RM u Domovinskom ratu većinom bila posljedica improvizacije i dnevnih zapovijedi dobivenih iz Beograda. Na kraju mornarička doktrina, kao ni zapovjedni sastav, nisu bili u stanju prepoznati sve komponente borbene moći i sposobnosti ostalih grana (KoV-a, RV-a i PVO-a JNA), već su se oslanjali na vlastite sposobnosti, a tek kad nisu bili u stanju nešto izvršiti tražili su pomoć ostalih grana, poglavito ratnog zrakoplovstva.

Na postuliranju doktrinarnih stavova bivše JRM radilo je dosta kvalificiranih ljudi i isto se radilo kroz duže vremensko razdoblje. Usprkos tome, događaji koji su uslijedili pokazali su da su doktrinarni stavovi bili usmjereni u pogrešnom smjeru. Nisu prepoznali predznake novoga vremena. Nigdje nije bilo naznaka o završetku epohe socijalizma kao procesa i društvenog uređenja, niti su se shvatila bespuća kojima je taj sustav vodio i u što je doveo bivšu Jugoslaviju kao višenacionalnu zajednicu naroda i narodnosti. Nije bio procijenjen i s tim u svezi raspad višenacionalnih zajednica, a time i kraj hladnoratovskog sučeljavanja. Niti najviše političko vodstvo Jugoslavije nije procjenjivalo takve tijekove događaja koji su se masovno događali početkom 90-ih. Stoga napisana doktrina, koja je počivala na postavkama iskustava iz NOB-a, pogrešno prosuđenih društvenih kretanja, koja se nije htjela konfrontirati zastarjelim političkim stavovima, nije ni mogla ponuditi bolja rješenja u sferi vojnopomorskog umijeća nego što su bili dosezi Doktrine ratne mornarice bivše Jugoslavije iz 1991. godine.

Bojna djelovanja JRM-a na Jadranskom pomorskom vojištu (JPV)

Zapovijedanje snagama JRM-a, koje je prema ustroju pripadalo »komandantu« VPO-a, a to je bio viceadmiral Mile Kandić (Potoci kraj Mostara, 1933.), u samom početku borbenog angažmana snaga JRM-a formacijski je promijenjeno. Promjene su se ogledale u činjenici da je 9. (Kninski) korpus KoV-a izdvojen iz zapovjedne strukture JRM-a, i da je došao pod izravno zapovijedanje Beograda, tj. Vrhovne komande JNA. Isto tako, 9. vojnopomorski sektor Boka izdvojen je iz sastava KVPO-a i njime je neovisno od »komandanta« VPO-a zapovijedao »komandant« sektora (kontraadmiral Miodrag Jokić, zamjenik kontraadmiral Milan Zec).

Prvi borbeni angažman JRM je imala iskrcavanjem pomorskog desanta na otok Šoltu u srpnju 1991., na vrhuncu turističke sezone. Povod za izravnu vojnu intervenciju JRM-a bilo je izvlačenje streljiva i opreme iz skladišta obalne topničke bitnice (odnosno »obalne topničke baterije« – OTB, kako su se prije zvale) Marinča rat na otoku Šolti. Naime, pripadnici HV-a na prijevaru su iz skladišta OTB-a uzeli ne-

koliko kamiona streljiva i opreme i prebacili ih na kopno. JRM je odmah blokirala cijeli otok i nije dopustila nikakav promet prema kopnu, iako se na otoku u to vrijeme odmaralo mnoštvo stranih i domaćih turista. Tom prilikom angažirana je glavnina 11. brigade mornaričkog pješaštva iz Šibenika, koja je prevezena s 12 brzih desantno-jurišnih čamaca iz sastava 8. MDDBR-a (Mješovitog divizijuna desantnih brodova). Operacijom je rukovodio zapovjednik 8. vojnopomorskog sektora Šibenik, kontraadmiral Đuro Pojer. Međutim, reakcija JRM-a je zakasnila, jer su pripadnici HV-a već iznijeli plijen na obalu. Nakon pretrage cijelog otoka i premetačina kuća na otoku, pri čemu su se jugo-vojnici ponašali krajnje drsko i grubo prema mještanima i turistima, te nakon što ništa sumnjivo nisu pronašli, JRM je napustila otok Šoltu, ostavljajući iza sebe nered, gomilu smeća i uvrijeđene mještane i turiste. Od tada je JRM obavljala nadzor i odobravanje plovidbe svim sudionicima u pomorskom prometu, kao i zaustavljanje i pregled trajekata koji su vozili na uobičajenim linijama po redovitom redu vožnje. Ta akcija pokazala je, nažalost, jedno novo lice pripadnika JRM-a: bili su iznimno arogantni i pretjerano grubi prema mjesnom stanovništvu, njihovo ponašanje bilo je slično ponašanju okupatorske vojske s najgorim manirama. Ovo čudi, tim više što su mještani dalmatinskih mjesta do tada uvijek rado primali i prihvaćali brodove JRM-a kao svoje, jer je na tim brodovima bilo dosta mladića iz tih mjesta koji su služili vojni rok, a i ostali članovi posade su se uglavnom ponašali korektno. Sada je, vidjelo se to odmah, nastupilo neko novo vrijeme, neki novi odnosi, a čudno je bilo to što se nešto takvo dogodilo preko noći.

Zapovjedništvo JRM-a reagiralo je u još dva slučaja na sličan način: nakon predaje 20-ak časnika i vojnika JNA iz skladišta goriva u Brižinama, smještenim neposredno uz »rezalište« Sv. Kajo u Kaštel Sućurcu (15./16. rujna 1991.) i nakon predaje vojarni na prostoru Privale na otoku Korčuli (16. rujna 1991.). Skladište goriva bilo je iznimno važno za opskrbu brodova JRM-a gorivom i mazivima (također i pitkom vodom) u provedbi blokade, pa je nakon spoznaje da su hrvatske snage zauzele ovo skladište JRM 16. rujna 1991. reagirala desantnim prepadom i vratila ga pod svoj nadzor. Nakon nekoliko dana desantne snage povukle su se iz skladišta, koje je opet preuzela hrvatska strana. Desant snaga JRM-a na Privalu (otok Korčula) izveden je 27. rujna 1991., samo dva dana nakon što je protivnička strana izgubila motornu barkasu na minskoj prepreci ispred Ratne luke Lora. Namjera je bila jasna: isprazniti skladište podvodnih mina i ne dopustiti da ih se dokopa hrvatska strana. Desant je izveden iskrcavanjem mornaričkog pješaštva razine satnije, ali uz potporu velikog broja brodova – ratnih i pomoćnih, na koje su ukrcane mine iz skladišta podvodnog oružja. Svu ostalu pokretnu opremu koju nisu mogli ponijeti (kamioni, PZO topovi, oružje i sl.) uništili su, a investicijske objekte devastirali.

U svrhu potpunog nadzora Jadranskog mora, te u skladu s načelima što su propisana u »Upotrebi RM«, brodovi jugo-mornarice podijelili su se u taktičke grupe

(TG), razmještene tako da pokrivaju cijelu obalu RH, kako bi mogli djelotvorno spriječiti svaku nedopuštenu plovidbu i nametnuti blokadu. Izgled tih grupa i njihov najčešći sastav bio je sljedeći:

1. Sjeverni Jadran:

– TG Lošinj (VPBR – 32 »KOPAR«, 1 RTOP, 1 TČ i 1-2 PČ-a)

Taktička grupa je djelovala na području Kvarnera, najčešće ispred luke Rijeka, s osloncem na luku Pula i VPU Lošinj.

2. Srednji Jadran:

– TG Kaštela (VPBR – 31 »Split«, 1-2 RTOP-a, 1-4 RČ-TČ-a, 1-2 PČ-a)
TG je djelovala u rajonu Splitskih vrata, Splitskom kanalu i Kaštelanskom zaljevu. Ona je vatreno djelovala po ciljevima u Kaštelanskom zaljevu, te otocima Braču i Šolti. Nakon napada na sam grad Split intervenirala je HRM i otjerala nju i ostale BG na otoke Vis i Lastovo.
– TG Vis (VPBR-34 »Pula«, 1 RTOP, 1-2 RČ-TČ-a, 1-2 PČ-a)
TG je djelovala u Viškom i Korčulanskom kanalu s osloncem na otoke Vis i Lastovo. Jedna od zadaća bila je i potpora snagama TG Kaštela u Splitskom kanalu.
– TG Ploče (1 RTOP, 1-2 RČ-a, 4-6 ML-ova)

Djelovala je u Neretvanskom kanalu s osloncem na luku Ploče i VPU Korčula, a od sredine rujna bazira na VPU otok Vis.

3. Južni Jadran

– TG Dubrovnik (VPBR-33, 1 RTOP, 3-4 PČ-a)

Taktička grupa djelovala je u rajonu Mljetskog kanala, Elafitskih otoka i Župskog zaljeva s osloncem na Boku kotorsku i otok Mljet. Težišna zadaća bila je presretanje i nadzor brodova – trajekata za Dubrovnik, koji je bio u potpunom okruženju.

Represivna borbena djelovanja JRM je pokazala u rujnu 1991. kada je u suradnji s KoV-om i ratnim zrakoplovstvom JNA vatreno djelovala po ciljevima na obali. Najčešće mete bili su objekti infrastrukture (energetske, HPT, vodovodne i druge instalacije), kako bi se ljudima na obali i otocima otežale životne prilike do granica preživljavanja. Takve zadaće izvodile su taktičke grupe (TG) ratnih brodova koji su bili raspoređeni od sjevera do juga hrvatskog dijela Jadranskog mora. U svim borbenim djelovanjima na moru, zrakoplovnu potporu snagama JRM-a pružala je 97. avio-brigada s aerodroma u Mostaru. Cilj borbenih djelovanja navedenih grupa i ostalih brodova koji su pozivani prema potrebi, bilo je stavljanje pod puni nadzor svih dužobalnih i poprečnih pomorskih komunikacija, te blokada svih važnijih luka

na obali i otocima. Nadzor pomorskog prometa vršen je putem nametanja pomorskih blokada, koje su tijekom 1991. izvan svih ratnih i običajnih zakona na moru provođene u tri navrata:

I. – od 17. do 23. rujna
II. – od 3. do 13. listopada
III. – od 8. studenog do 3. prosinca 1991.

Sve tri blokade trajale su ukupno 44 dana, a objavljivala ih je »Služba za informiranje Komande VPO«, na način da je sadržaj poruke prenošen Lučkoj kapetaniji u Splitu. No, uvođenje blokada time nije završeno. U srpnju sljedeće godine ratni brodovi NATO-a i WEU-a započeli su s provedbom pomorske blokade Savezne Republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i nametanjem trgovinskog embarga toj državi, kako bi se osiguralo poštivanje trgovinskog embarga i novostvorenih država na prostoru bivše Jugoslavije.

Prva pomorska blokada

Unutar JRM-a bile su poduzimane velike aktivnosti na teorijskom i praktičnom određenju uporabe njezinih pomorskih snaga i snaga obalne obrane. One su praćene raznim oblicima uključivanja stručnih ljudi na raznim seminarima, okruglim stolovima i ostalim oblicima dogovaranja, kako bi pronašli optimalne oblike i načine uporabe snaga na raspolaganju. Prilikom ovakvih rasprava koristila su se iskustva iz borbene uporabe ratnih mornarica iz bliže pomorske prošlosti, dobivenih informacija od polaznika koji su pohađali strane vojnopomorske škole svih razina i svih dostupnih informacija o aktivnostima velikih i srednjih ratnih mornarica. Ove rasprave obično su rezultirale određenim pisanim materijalima, koji su dostavljani djelatnicima JRM-a radi upoznavanja stavova i mišljenja iznesenih na takvim skupovima. No, niti u jednom službenom dokumentu koji je bio na snazi, a to se posebno odnosi na *Upotrebu ratne mornarice* kao glavni doktrinarni dokument, ne spominju se blokade snaga JRM-a, niti kako se one izvode. Isti je slučaj s najnovijom Doktrinom ratne mornarice (iz 1991. godine). U oba dokumenta spominju se »protivblokadna djelovanja« i »djelovanja protiv pomorsko-zračne blokade«, a o samoj pomorskoj blokadi, planiranju blokadnih djelovanja, načinima njezine provedbe, nigdje nije bilo ni riječi. Otuda začuđuju izrazi koje je koristila služba za informiranje JRM-a, da će se na moru provoditi najavljene pomorske blokade protiv primorskih luka i pomorskog prometa, a brodovi JRM-a koji provode blokadna djelovanja provodit će ih u skladu s pravilima za »borbenu uporabu oružja i sredstava«.

U skladu s općom situacijom u Hrvatskoj i postavljanjem JNA u odnosu na krizu u Jugoslaviji, odnosno Republici Hrvatskoj, i bivša JRM aktivno se uključila na strani agresora. U skladu »s procjenom situacije« Generalštaba JNA, JRM je, koje li

ironije, 10. rujna 1991., koji se inače slavio kao Dan JRM-a, započela s provedbom novog ratnog ustroja i spremnosti za početak borbenih djelovanja. Sukladno tome, hrvatske snage otpočele su 14. rujna 1991. »bitku za vojarne«. Duž jadranske obale, a posebice od Ploča, Splita, Šibenika, Zadra, te otoka Žirja, Šolte, Korčule, Hvara itd., izvršen je pritisak na vojarne snaga JNA i JRM. Stotine mladića u vojničkim odorama i mornara, te djelatnih osoba prebjegle su na hrvatsku stranu. Među njima je, naravno, bilo najviše Hrvata, ali i svih ostalih pripadnika narodnih zajednica koji su živjeli u bivšoj Jugoslaviji.

Uskoro, 17. rujna 1991. oglašena je prva pomorska blokada, kojom je započelo korištenje ratnih brodova JRM-a protiv hrvatskih jadranskih luka i otoka. Već u rano jutro »Komanda Vojno-pomorskog sektora JNA za Boku kotorsku« u Kumboru zabranjuje plovidbu na užem dijelu Dubrovnika. Trajekt *Partizanka* (sada *Ston)* ne uspijeva isploviti na redovnoj liniji iz Dubrovnika u Korčulu i Split. Blokirana je i splitska luka s čitavim akvatorijem, tako da je od plovidbe za Dubrovnik odustao talijanski feribot *Tiziano.* JRM je u Loru dovela oko 500 rezervista iz Crne Gore, koji su trebali povećati sigurnost vojarne od, kako je to JNA procjenjivala, mogućeg napada snaga ZNG-a. Ratna luka Lora naslanja se na splitsko brodogradilište »Brodosplit« od kojega je dijeli samo bodljikava žica, u dužini od najmanje jednoga kilometra. Ovo područje rezervisti su zauzeli kao svoj borbeni položaj protiv snaga ZNG-a i odmah otpočeli s otvorenim provokacijama i povremenom pucnjavom prema radnicima u splitskom »škveru«.

Ispred splitske luke, najveće trajektne i putničke luke na Jadranu, smjestila se TG Kaštela, sastava veliki patrolni brod »11 – Split«, 2 raketne topovnjače (RTOP), 2 raketna čamca (RČ), 2-3 torpedna čamca (TČ) i 1 patrolni brod (PČ). Ova grupa imala je zadaću spriječiti svaki pomorski promet iz splitske luke (trajektne i teretne) sa svijetom, posebice otocima. Tako su otočani ostali odsječeni od kopna, a time i od svih potrepština kojima su se opskrbljivali. U to vrijeme još je bilo malo turista, uglavnom domaćih, koji se nisu stigli na vrijeme izvući s otoka i koji nisu vjerovali u eskaliranje sukoba, niti su vjerovali da će se JNA i JRM ponašati tako kako su se ponašale. Ono stanovnika što je ostalo znalo se snaći. Tako da je u tom smislu izostao psihološki pritisak na otočane s kojim su stratezi JNA računali. Ipak, vrijeme donosi svoje, posebice zato što su otočani ovisili o zdravstvenoj zaštiti na kopnu, te opskrbi otoka gorivom i prehrambenim namirnicama. Jednako tako i ostale instalacije – vodovodne, energetske ili telefonske, koje su išle po morskom dnu, mogle su u ovom suludom ponašanju protivnika doći pod udar. Na nekim otocima bilo je potrebno stalno dopremanje vode za piće. To su prije ovih događanja obavljali većinom brodovi vodonosci iz sastava JRM-a s kojima su se otočani zbližili i na njih navikli. Sada je ta mogućnost otpala, kao što je bilo nemoguće dopremiti vodu civilnim brodovima na najugroženije otoke. Sreća u nesreći bila je što je ratni vihor otjerao najveći broj turista s otoka, pa se preostalo stanovništvo moglo namiriti

improviziranim prijevozom najnužnijih potrepština manjim brodovima, usprkos blokadi.

Sjevernojadranske luke Pulu i Rijeku te okružja oko tih luka nadziru ratni brodovi i helikopteri. U blokadi se zateklo dvanaestak trgovačkih brodova u riječkoj luci, od kojih polovica pod stranim zastavama. Tri vojna broda i helikopter koji je povremeno nadlijetao Kvarnerski zaljev, bili su prijetnja svakom plovilu koje ne bi poslušalo naredbu o mirovanju u luci. Domaćim brodarima i agentima naloženo je iz Rijeke da radiovezama obavijeste brodove koji su na putu prema Rijeci, da uspore plovidbu i pričekaju razvoj događaja, a čamce i ostala plovila Lučka kapetanija izvijestila je da ne izlaze iz luka. Proglašenjem pomorske blokade JRM je nastojala spriječiti stranim trgovačkim brodovima uplovljavanje i isplovljavanje iz hrvatskih jadranskih luka i nametnuti izolaciju Republike Hrvatske s mora. Zapriječen je pomorski promet između obale i otoka, čime su otočani, a i oni koji su htjeli na otoke i s otoka, bili uskraćeni za prijevoz. Uz to, zabranjen je dužobalni promet, od sjevera do juga jadranskih luka, koji je u to vrijeme bio i najopterećeniji.

U vrijeme proglašenja prve pomorske blokade, na bojišnicama duž Hrvatske vodili su se teški okršaji. Iako je 1. rujna 1991. u Beogradu potpisan sporazum o prekidu vatre »na svim točkama«, koji je napravljen prema zahtjevima EZ-a, samo dva dana nakon toga opet su aktivirane stare bojišnice i otvorene nove. JRM se preustrojila po ratnom ustroju na taktičke grupe (TG), koje su bile sveprisutne na cijelom prostoru Jadranskog mora od Istre i Rijeke do Dubrovnika. Promet s RL Lora intenzivirao se: ona je postala središnja logistička baza za najveći dio brodova flote koji su bazirali u Splitskom kanalu i Kaštelanskom zaljevu. U Splitu su otpočele oružane provokacije snaga JNA. Iz vojarne Dračevac, gdje je bio stacioniran bataljun vojne policije, česti su bili izleti oklopnih transportera po gradu, a u Loru su često uplovljavali i isplovljavali vojni transportni brodovi, kojima je dopremana potrebna opskrba opremom, ali i ljudstvom. Pomorskom blokadom ispaštala je hrvatska privreda. Uz blokadu na moru protivnik je nastojao ometati radijski i TV signal, kako bi ljudima uskratio informacije o događanjima u zemlji i svijetu, koje su u tim danima bile jako važne. Slijedom toga, zrakoplovi JNA gađali su radiorelejna čvorišta, čvorišta elektroenergetskih sustava, trafostanice i druge objekte infrastrukture koji omogućuju normalne uvjete življenja. Brodovi JRM-a i zrakoplovi JNA otvarali su vatru po teretnim vozilima na Jadranskoj magistrali u području od Ploča do Makarske. Vjerojatno su smatrali da isti prevoze vojni materijal iz zauzetih skladišta »Baćine« u Pločama za potrebe HV-a.

U lukama je ostalo dosta stranih trgovačkih brodova koji su bili na iskrcaju ili u pripremi za isplovljavanje. Samo se u riječkoj luci našlo dvanaest trgovačkih brodova, od kojih polovica pod stranom zastavom. Niti jedan od njih nije mogao isploviti. I lukama i lučkoj privredi pomorskom blokadom naneseni su ogromni gubici. Oni nisu vidljivi samo po tome što su brodovi spriječeni u manipuliranju teretom i plo-

vidbi, već najviše stoga što lučka privreda za svoje poslovanje treba puno mirnog vremena. To je vrijeme potrebno da bi se strani brodari odlučili za neku od luka koja im iz više razloga pogoduje. Luka mora imati slobodno i otvoreno zaleđe za prijem ili tranzit robe, treba se na vrijeme modernizirati itd. Ovom blokadom sve je to dovedeno u pitanje, što je i bio cilj vodstva JNA. Uzaludni su bili svi pokušaji i apeli hrvatske strane da se blokada prekine, jer se njome čine nenadoknadive štete, primarne ili naknadne, koje se ne mogu izračunati. Blokada je unatoč svemu nastavljena »po planu«. Ante Marković, predsjednik Saveznog izvršnog vijeća Jugoslavije, jedina osoba koja je imala kakav-takav kredibilitet i autoritet na saveznoj razini, zatražio je 18. rujna 1991. ostavku generala Kadijevića i admirala Broveta. Prozvana dvojica najvjerojatnije je nisu ni razmatrali. Ministar pomorstva Republike Hrvatske dr. Davorin Rudolf 19. rujna 1991. uputio je prosvjed i zahtjev za hitnom deblokadom luka.

HRM je imala zadaću osigurati svoja vojna prevoženja prema srednjodalmatinskim otocima, a od 2. listopada 1991. i prema gradu Dubrovniku. O vojnim prevoženjima bit će više riječi u posebnom odjeljku. Ukratko, otočani, poglavito Bračani i Šoltani, javljali su se i stavili na raspolaganje Zapovjedništvu HRM-a. Za osiguranje vlastitih potreba organiziran je kombinirani prijevoz gliserima, koji su noću na najkraćim rutama, kada u blizini nije bilo neprijateljskih brodova, prelazili s kopna na otok i obratno. Samo primjer da su dnevne novine *Slobodna Dalmacija* na Brač i Šoltu stizale redovito dovoljno govori o učinkovitosti »flote« koja je probijala blokadu.

Za vrijeme blokade, na kopnu i otocima odvijale su se akcije oslobađanja vojarni JNA u kojima je zarobljena velika količina vojnog materijala. Pripadnike HRM-a obradovala je vijest o zarobljavanju većeg broja obalnih topova i skladišta podvodnih mina. Ova sredstva odmah su preuzeta iz osvojenih vojarni i disperzirana na vatrene položaje. Veći broj topova bio je neispravan te je na njima trebalo obaviti remont. U to vrijeme grad Šibenik bio je u najgorem položaju, no obranio se zahvaljujući visokoj motiviranosti njegovih branitelja, njihovoj dobroj organizaciji i srčanosti, ali zahvaljujući i topničkim bitnicama koje su pod stručnim vodstvom iskusnih topnika obavile velik posao i dale nemjerljiv doprinos obrani grada Šibenika i okolice. Grad Split ipak je bio središnji cilj JNA i JRM-a. On je imao središnji položaj na jadranskoj obali, bio je drugi po veličini grad u Republici Hrvatskoj i u njemu je bio smješten najveći broj vojarni (čak 11). Split je industrijski i prometni centar Dalmacije. Najveća opasnost prijetila mu je od granatiranja brodova JRM-a i pripadnika JNA koji su bili smješteni u vojarnama u Splitu i njegovoj okolici. Odmah nakon osvajanja topništva, ono je raspoređeno po unaprijed razrađenom planu kako bi se Split što uspješnije branio od napada površinskih brodova i zrakoplovstva agresora. Tako su izabrani i zaposjednuti položaji za prve PZO topove i topove obalnog topništva. Na njima su postavljena oruđa i uvedene posluge koje su

bile u stalnom dežurstvu. Dakako, mislilo se i na obranu otoka. Svi su bili važni, a najvažnijima su procijenjeni oni s kojih se moglo prijetiti Splitu i pomorskom prometu na dužobalnim i poprječnim pomorskim komunikacijama.

Jačanjem obrane dalmatinskih gradova stvarani su uvjeti za probijanje blokade, posebice na malim relacijama između obale i otoka. Za probijanje blokade na dužobalnim komunikacijama, posebice prema Dubrovniku, valjalo je pričekati. Za vrijeme provedbe blokade uspostavljen je vizualni nadzor nad brodovima jugomornarice. Posade na brodovima JRM-a još uvijek su bile brojne i brzo su reagirale na bilo kakvu provokaciju ili amaterski proboj blokade. Osim toga, bile su »lake na okidaču« i nisu se ustručavale pucati. U provođenju blokade nikome se nije popuštalo. No, kako su dani blokade prolazili, pozornost posada je popuštala. To se vidjelo po tome što su brodovi noću slobodno plutali, bez ikakvog traga svjetla na njima, jer na nekima od njih nisu radili pomoćni strojevi za napajanje električnom energijom. I gliseri koji su vozili na relaciji kopno – otoci i obratno bili su sve drskiji te su vozili sve bliže tim brodovima koji, posebice u ranojutarnjim satima, nisu reagirali. Ipak, posade su na brodu imale sve što im je bilo potrebno, a po zalihe su išli u Loru, koja je još uvijek bila dobro opskrbljena brodskim potrepštinama.

Protivnik je još uvijek bio daleko nadmoćniji, još uvijek je raspolagao potrebnom logistikom i mogao je nametati vlastite obrasce ponašanja. No, događaji u i oko luke Ploče od 14. do 16. rujna 1991. (akcija »Zelena tabla – Male Bare«) dali su inspiraciju. Naime, u toj akciji oslobođena je vojarna »Stanko Parmać« u Pločama, te skladišta streljiva i naoružanja Baćine, skladište minskog oružja Tatinje i velika Mornaričko-tehnička radionica. Sa sidrišta Baćine protjerani su minolovci iz sastava 16. DML-a (Diviziona minolovaca) koji su stalno bazirali na tom sidrištu. Isti su brodovi ušli u sastav TG Ploče kojoj je na čelu bila jedna topovnjača uz još dva broda tipa RČ. Situacija u Pločama bila je vrlo napeta, s mnogo pucnjave, koja je odnijela prve žrtve. Ploče su bile gradić s velikim vojnim garnizonom i mnoštvom vojnih djelatnika s njihovim obiteljima. Vojni djelatnici bili su naoružani dugim cijevima koje su nosili svojim kućama zbog »samoobrane«. Protjerivanjem ratnih brodova sa sidrišta Baćine garnizon se predao, no ispred grada je boravila TG Ploče koja je otvarala vatru po gradu, bez obzira na to što su u njemu ostale obitelji vojnih djelatnika. Zapovjednik grupe bio je kapetan fregate Čajić, koji je jedno vrijeme službovao u Pločama. Posebno je bila aktivna topovnjača, koja je uplovljavala Pločanskim kanalom u luku i iz najveće blizine tukla po gradu. Mineri HRM-a su u suradnji s radnicima luke Ploče zapriječili kanal luke čeličnom užadi, a komandantu TG-a prenesena je poruka da je luka minirana podvodnim minama i da je svaka komunikacija s lukom zabranjena. Brodovi iz sastava TG-a nikad više nisu ušli u luku. Neko vrijeme, radi zavaravanja, ali i zbog blokade nisu smjeli isploviti niti brodovi koji su se tada zatekli u luci na prekrcaju. Akcija je polučila svoje rezultate i dala velike pouke.

Usprkos blokadi, nakon raketiranja motela *Zagreb* u Karlobagu, u kojemu su bile smještene izbjeglice iz Gospića, trajektom *Ilirija* noću 22. rujna 1991. evakuirani su nemoćni starci i djeca u luku Rab. Idućeg je dana prestala prva blokada kojom su se, nema sumnje, trebali postići i psihološki učinci na priobalno i, posebice, otočno pučanstvo. Prva blokada prestala je službeno 23. rujna 1991., istoga dana kada je u akciji zarobljavanja oružja u luci Ploče preminuo konobar s trajekta *Pelješčanka* Mate Tomaš. »Služba za informiranje VPO« javila se 23. rujna 1991. Lučkoj kapetaniji u Splitu s porukom da s tim danom završava pomorska blokada i da brodovi mogu slobodno ploviti. Krajem rujna 1991. uvodi se svakodnevna veza između Rijeke, Zadra, Splita i Dubrovnika, za što »Jadrolinija« uvodi i četvrti feribot.

Kakvi su bili učinci ove blokade? JRM je uspjela u svojoj nakani sprječavanja najvećega dijela planiranog pomorskog prometa, posebice na planu prometa trgovačkih brodova i većih trajekata. U početku su otočani bili zatečeni blokadom, jer nisu bili spremni na ovakva događanja. Međutim, s obzirom na mentalitet otočana blokada nije polučila očekivani uspjeh, jer su se otočani znali zadovoljiti onim što su imali. Sprječavanje trajektne veze s Dubrovnikom najviše su osjetili Dubrovčani. Turisti koji su se još nalazili na tom području ostali su bez mogućnosti napuštanja boravišta i povratka svojim domovima. Uz to, odmah se osjetila nestašica nekih namirnica koje su se dovozile trajektima. Najveće štete pretrpjela je pomorska privreda zbog nemogućnosti plovidbe trgovačkih brodova, što je na svjetskom brodarskom tržištu imalo brzi odraz u smislu povećanja osiguranja vozarina, gubitka povjerenja u zastavu novostvorene države, te odlaska svih trgovačkih brodova pod strane zastave. Ispaštale su luke koje su brzo gubile teret, a skupa lučka oprema i infrastruktura, kao i mnogobrojni lučki radnici ostali su bez posla.

Tijekom prve blokade posade brodova JRM-a dobro su se držale, brodovi su bili solidno popunjeni ljudstvom, dežurstva su, posebice u početku, bila redovita i odrađivana po pravilima službe koja su vladala na tim brodovima. Zapovjedništvo HRM-a imalo je podatke o zapovjednicima brodova JRM-a i točno su mogli predvidjeti koji brodovi bi mogli izraziti preveliku revnost, bolje reći bahatost u obnašanju svojih dužnosti u provedbi blokade. S druge strane, HRM je u to vrijeme bila u punoj mjeri zauzeta tzv. »bitkom za vojarne«. Tada su već definirane vojarne koje su ostale u vlasništvu JRM-a, kao što su HRM i HV proglasili oslobođene vojarne svojima. U lukama u Puli i Rijeci pripadnici JNA nastavljali su s izvlačenjem oružja, opreme i obitelji nesmetano i po planu. HRM se intenzivno popunjavala ljudima, formirano je Zapovjedništvo s osnovnim funkcijama i počelo se intenzivno raditi na ustrojavanju postrojbi koje bi mogle odmah izvršavati borbene zadaće.

Na planu obavještajnog poznavanja situacije kod jednih i drugih bilo je dosta paradoksa. JRM su u velikom broju napuštali Hrvati, ali i ljudi drugih nacionalnosti. Oni su bili dobar izvor obavijesti o stanju u JRM-u i JNA. Međutim, najveći broj njih se još uvijek bojao vojno-kontraobavještajne službe, zloglasnog KOS-a koji je

imao nekoliko uspješnih akcija uhićenja eksponiranih prebjega. Stoga je još neko vrijeme vladalo nepovjerenje među samim Hrvatima bivšim pripadnicima JRM-a, u strahu da neki od njih nije pritajeni pomagač te zloglasne službe. Jednako tako, najveći broj ljudi zaduženih za prihvat pripadnika JRM-a u novoustrojenu HRM, bili su pripadnici neke od sigurnosnih službi u bivšoj JNA i JRM. Susreti s njima većini prebjeglih Hrvata nisu bili po volji. A to je bilo vrijeme najvećeg priljeva ljudstva u postrojbe i Zapovjedništvo HRM-a. Vjerojatno je među primljenima bilo i onih sa zadaćom daljnje suradnje s KOS-om i obavještajnom službom JNA i JRM-a. Koliko su ti ljudi taj posao odradili, pokazat će neko buduće vrijeme. Dakako, bivši djelatnici JRM-a i JNA u mirovini šetali su gradovima i pri tome mogli »snimati« situaciju. Neki drže da je i sama euforija narasle mržnje prema djelatnim pripadnicima JNA i JRM-a, a protiv srpstva i četništva, koja je rezultirala izbacivanjima iz stanova, premlaćivanjima i svakodnevnim šikaniranjima, otupila oštricu mogućnosti dubljeg obavijesnog prodora protivnika u redove HRM-a. Ipak, analizom kasnijih događanja bilo je bjelodano da je JRM imala podatke o HRM-u koje je mogla prikupiti jedino od njezinih pripadnika. No, te su informacije uvijek bile zakašnjele, pa nisu mogle izrazito negativno utjecati na buduća bojna događanja. Veliku je prednost HRM imala u osobnom poznavanju svih pripadnika JRM-a koji su ostali u sastavu JRM-a, njihovih sposobnosti i stupnja spremnosti da se angažiraju za »srpsku stvar«. Nadalje, HRM je imala mogućnost prisluškivanja radioveze između brodova JRM-a na moru. Kako je u posjed HRM-a pala vojarna Žrnovnica preko koje je išao cjelokupan telefonski promet prema Beogradu, to je otežalo sustav zapovijedanja u JRM-u i JNA, te se radioveza koristila u većoj mjeri od željene. Obje strane su nakon završetka blokade izvlačile zaključke. JRM je uspjela usporiti prometne tokove i uzrokovati veliku štetu pomorskoj privredi Republike Hrvatske, a s druge strane postalo je očigledno da vrijeme radi za HRM, iako je ostalo puno posla kako bi ona mogla podići borbenu sposobnost i parirati snazi JRM-a.

Druga pomorska blokada

Rujan 1991. obilovao je događajima vezanima za uspostavu primirja, a još više njihovim kršenjem. Jednako tako bilo je mnoštvo događaja na moru. Prva žrtva HRM-a pala je 24. rujna 1991., kad je na topničkom položaju PZO-a na splitskoj plaži Kašjuni neprijateljska granata usmrtila pripadnika HRM-a Josipa Vranića. Uz spomenuti sukob, na odnose JRM-a i HRM-a odrazilo se i miniranje Ratne luke Lora, koje su izveli mineri HRM-a u noći s 24. na 25. rujna 1991. godine. Naime, u 10,30 sati na minu u minskoj prepreci naišla je protivnička barkasa i odletjela u zrak. Na brodu je poginulo petero mornara koji su se nalazili u središtu eksplozije na krmi, a dvojica djelatnika JRM-a u činu zastavnika teško su ranjena, no obojica su preživjela. U trenutku eksplozije nalazili su se u kormilarnici. Ovim događajem

oglašeno je postojanje minske prepreke, čime je ratna luka izolirana i s mora. Tako se najveća vojarna JRM-a našla u potpunom okruženju. Isto tako, onemogućena je opskrba brodova JRM-a iz te luke i njihovo pristajanje u Loru, tako da su zatečeni brodovi u Lori (odred patrolnih brodova, remorkeri), kao i u luci Poljud (odred školskih brodova), ostali blokirani. Presječena je pomorska i svaka druga veza između Lore i vojarne Divulje, koja se nalazila u Kaštelanskom zaljevu. Nakon ovih događanja vodstvu JRM-a postalo je jasno da na Kašjunima postoji obalna topnička bitnica, koja nije uništena i da su ispred Lore položene podvodne mine koje priječe uplovljavanje u Loru. Krajnji rezultat bio je očekivan: brodovi JRM-a prestali su ulaziti u Kaštelanski zaljev, koji su do prije nekoliko dana obilato granatirali brodskim topništvom uz pomoć zrakoplova.

Međutim, brodovi JRM-a i dalje su diktirali uvjete ponašanja na Jadranu, tako da je plovidba, čak i civilnih brodova bila vrlo opasna. U luci Slano 1. listopada napadnut je tenkovskim projektilima i oštećen brod *Perast,* prema mišljenju mnogih najbolji klasični »bijeli brod«. Posada *Perasta* čudom je ostala neozlijeđena i iskrcala se na obalu u luci Slano, opkoljenoj okupatorskom vojskom. Nakon skrivanja po kućama odlučili su se podijeliti: grupa pomoraca koja je bila s Mljeta namjeravala se probiti do Mljeta preko Pelješca i Korčule, a ostali su krenuli svojim obiteljima prema Dubrovniku. U granatiranju mjesta Slano, prilikom napada JNA (crnogorskih rezervista) i okupacije Slanog (1.-5. listopada 1991.) poginula su tri člana posade s *Perasta*: časnik stroja Antun Matić (rođ. 13. studenoga 1955.), kormilar Niko Nodilo (rođ. 16. listopada 1958.) i upravitelj stroja Pero Sršen (rođ. 17. siječnja 1953.). Potom je, 7. listopada 1991., ispred svoga doma u Mokošici od neprijateljske granate poginuo i četvrti član posade s *Perasta* Denis Čimić (rođ. 27. siječnja 1973.). Usprkos molbama i traženju kod vlasti JNA u Vojnopomorskom sektoru Boka, za sudbinu trojice pomoraca koji su poginuli u Slanom nije se znalo sve do 30. travnja 1992., kad su ih pronašli članovi Međunarodnog Crvenog križa u crkvi u Slanom, gdje su bili ostavljeni u crnim plastičnim vrećama. Nakon identifikacije posmrtni ostaci poginulih pomoraca predani su obiteljima.

Ubrzo je proglašena i druga pomorska blokada koja je službeno trajala od 3. do 13. listopada 1991. godine. Na dubrovačkom području otpočela je već 30. rujna, kada je zaprimljena obavijest od Komande VPS-a Boka da »JRM uspostavlja pomorsku blokadu šireg rajona Dubrovnik, u što je uključena zabrana uplovljavanja i isplovljavanja iz svih luka unutar rajona ograničenog spojnicama rt Batrt Bezdanj (otok Koločep) – svjetionik Grebeni – jugoistočni rt Pelegrin«. Poseban »biser« slijedio je na kraju poruke u kojoj se pojašnjava kako »u slučaju kršenja ove zabrane snage JRM-a imaju naređenje da postupaju po pravilima borbene upotrebe bez upozorenja«. Poruka »bez upozorenja« bila je namijenjena i brodovima HRM-a i brodovima pod civilnom zastavom Republike Hrvatske. To je praktično značilo slobodan lov na svako nenaoružano plovilo pod hrvatskom zastavom i otvaranje vatre bez

upozorenja. Radi usporedbe, u Drugom svjetskom ratu, do objave totalnog rata, bio je običaj i pravilo da se trgovački brodovi prvo legitimiraju, a ako bi prevozili materijal za vojne potrebe, njihovoj posadi bilo bi naređeno da se ukrca u brodske čamce, jer će brod biti potopljen. Prema tome, prvo bi se upozorilo, potom se spašavala posada, a tek onda potapao brod. Tako to i danas tumače odredbe ratnog prava na moru, međutim, generali i admirali JNA uveli su za hrvatsku stranu nova pravila – pravila odmazde, kao svoj stil ponašanja. Za pripadnike JRM-a civilne osobe bile su pripadnici protivničke oružane sile s kojima nije trebalo pregovarati već odmah pucati.

Uvođenje druge pomorske blokade oglasila je Komanda 9. VPS-a Kumbor priopćenjem da se vojnopomorska blokada obnavlja »zbog nepoštivanja svih postignutih sporazuma o prekidu vatre od strane vlasti i oružanih snaga Republike Hrvatske i nastavka blokada jedinica i komandi sa svim obilježjima genocida, kao i zbog oružanih napada na vojne objekte, jedinice i ustanove Jugoslavenske narodne armije«. Zanimljivo je da se javila Komanda VPS-a Kumbor ili Boka, a ne, kako se očekivalo, Komanda VPO-a, koja je bila ili je trebala biti najstarije zapovjedništvo u JRM-u i koja se dosad oglašavala. Iako su se u stvari javljale njihove službe za informiranje, bilo je jasno da se unutar vrha JRM-a nešto događa. Do tada je primijećeno da se Kninski korpus odvojio iz sustava zapovijedanja Komande VPO-a pod čijim je zapovjedništvom bio, a sada se pojavio VPS Boka koji je samostalno izdavao opće akte na koje je prije pravo polagala samo Komanda VPO-a. Iako se pomorska blokada odnosila samo na dubrovačko područje, to nikako ne znači da je VPS imao ovlasti da objavi postojanje blokade, ukoliko je i dalje u sastavu VPO-a. Bez obzira na to što se spomenuta blokada nalazi u zoni odgovornosti 9. VPS-a, vojnički red nalagao je da službeno priopćenje izda i potpiše Komanda VPO-a, a ne VPS. Ovakva situacija mogla je unijeti zabunu u tijek vođenja pregovora, jer se moralo znati s kojim se zapovjedništvom razgovara i koje su njegove ingerencije. Do tada se VPS Boka javljao samo u povodu pretresa trajekata koji su uplovljavali i isplovljavali za luku Dubrovnik. Prisluškivanjem radioveza saznalo se da kapetan bojnog broda Krsto Đurović, koji je obnašao visoke dužnosti u 9. VPS-u Boka, više nije u djelatnoj službi. Tek kasnije saznao se razlog: Đurovića su, inače Crnogorca, hrvatskog državljanstva, četnici ubili bez suda i suđenja. Komanda VPO-a ipak se oglasila u svezi oglašavanja potpune blokade jadranskih luka. Ovu informaciju objavio je Tanjug 4. listopada. U njoj je izostavljena riječ »genocid«, koja se spominje u izjavi 9. VPS-a Boka, kao i formulacija »bez upozorenja«. Istu informaciju prenio je i 5. VPS Pula. Sadržaj akta sličan je kao kod Komande VPO-a, s tim što je u dokumentu spomenuto i »međunarodno pomorsko pravo«.

U objavama koje su govorile o blokadi bilo je dopušteno prometovanje trajektima na pojedinim linijama. To su bili trajekti na linijama koje je koristila JNA prema Lastovu i Visu, te trajekti koji su plovili između otoka Cresa i kopna, a trajekti pre-

ma Dubrovniku plovili su rjeđe i uz obvezno uplovljavanje u luku Zeleniku (u zaljevu Boka kotorska). U Puli i Rijeci blokada je uvedena 3. listopada od 9 sati, zabranom uplovljenja bilo kojega plovila. Dopušteno je isplovljavanje isključivo stranim brodovima zatečenima u luci. Tako je bilo i u Splitu, gdje su snage JRM-a dopustile isplovljavanje stranim brodovima i bivšem trajektu *Balkanija* na uzdužobalnoj liniji za Rijeku, te pristajanje u gradskoj luci trajekata *Vis* i *Bartol Kašić,* koji su doplovili s Visa i Lastova. U Hvaru se zatekao trajekt *Liburnija* i tu ostao, kao i mnogi drugi brodovi koji nisu mogli napustiti luke u kojima su se zatekli. Na području od Makarske do Ploča i Metkovića zapravo je bilo zabranjeno i kretanje vozilima. U Splitu je Krizni štab predložio Ministarstvu pomorstva i »Jadroliniji« da se brodovima na liniji Rijeka – Split – Dubrovnik prevoze samo teretna vozila i putnici, a ne i osobna vozila.

Da je protivniku bilo iznimno stalo da zaustavi promet uzduž jadranske obale, zorno je prikazao primjer bombardiranja Paškog mosta, koji je u to vrijeme često bio korišten, a HV nije imao ni snage ni sredstava braniti ga u PZO smislu. Na dan oglašavanja pomorske blokade, 3. listopada 1991. u popodnevnim satima grupa zrakoplova JNA gađala je Paški most, s namjerom da ga sruši i odsječe Dalmaciju od sjevernog dijela Hrvatske. Na mostu se odvijao redoviti cestovni promet, no piloti JNA, srećom, nisu taj dan bili »u formi« ili je bila riječ o nečemu drugom?

Usprkos dopuštenju za prometovanje na nekim linijama, njihov vozni red često su kreirali zapovjednici TG JRM-a koji su samovoljno zaustavljali promet. Tako je zapovjednik TG Rijeka s komandnog broda VPBR »Kopar« samostalnom odlukom obustavio promet na pruzi Brestova – Porozina. Na žalbu Lučke kapetanije Rijeka komandantu 5. VPS-a, kapetanu bojnog broda Dušanu Rakiću, isti je odgovorio da će razgovarati sa zapovjednikom TG-a. Međutim, zapovjednik TG-a rezolutno je odbio pokušaj bilo kakve intervencije sa strane, proglasivši kapetana bojnog broda Rakića – nenadležnim. Uz to, da bi valjda potvrdio visinu svog autoriteta, od tada je vraćao u luku ne samo ribarske brodove, već i sva ostala manja plovila koja su napuštala lukobrane svojih luka. I ovdje se opet ponovio slučaj nadležnosti u zoni odgovornosti. Komandant 5. VPS-a Pula bio je zadužen za zonu odgovornosti koja se u konkretnom slučaju prostire do Zadra, odakle počinje nadležnost 8. VPS-a Šibenik. Prema shemi zapovijedanja, on bi trebao biti najstariji po rangu i odgovoran za sva događanja na tom prostoru. Međutim, ovaj slučaj to je jasno demantirao. S druge strane, 9. VPS Boka imao je punu ingerenciju nad svojim područjem i poduzimao je mjere i radnje bez konzultacije s »komandantom« VPO-a, admiralom Milom Kandićem, koji se sa svojim užim štabom nalazio na otoku Visu. Moglo se slobodno zaključiti da admiral Kandić »gubi tlo pod nogama« i da on sam nema uvid u situaciju na terenu, niti je upoznat s postupcima svojih podređenih djelatnika. Bilo je to saznanje koje je lako moglo rezultirati mnogim nesporazumima s velikim posljedicama.

Ovakve spoznaje povećavale su bojazan za sigurnost trajekata, putnika i posade od vandalizma i samovolje pripadnika jugomornarice, ali i vojske. I protivnički zrakoplovi počeli su s napadima na trajekte »Jadrolinije« koji su vozili usprkos važećoj blokadi. Naravno da protivničke djelatnike nije zabrinjavala činjenica da napadaju nenaoružane brodove. Stanje u Riječkom zaljevu, koji je kontrolirala fregata, raketna topovnjača i dva torpedna čamca, zbog toga se 5. listopada 1991. mijenjalo iz sata u sat. Primjerice, trajekt za Valbisku danju je mirovao u luci Merag, a noću je uspijevao bez svjetala i laganom vožnjom doplovljavati do te luke. Crne slutnje ostvarile su se 6. listopada 1991. kada je zrakoplovstvo JNA otpočelo s napadom na trajekte bez ikakva upozorenja. Toga dana Krizni štab »Jadrolinije« zabilježio je da je u podne napadnut i raketiran, srećom i promašen, trajekt Rapske plovidbe koji je povezivao luke Jablanac na kopnu i Mišnjak na otoku Rabu. Popodne, u razmaku od dvadeset minuta, raketirani i mitraljirani su Jadrolinijini trajekti *Sveti Juraj* i *Kačjak*, koji su u Prizni čekali ukrcaj putnika i vozila za otok Pag. Trajekti su prošli bez većih oštećenja, no pogođeno je vozilo njemačkih registracijskih oznaka, pri čemu je poginuo putnik koji je čekao na ukrcaj, a ostala trojica su ranjena. U zračnom napadu toga dana pogođen je i trajekt *Borik*, na kojemu je izbio požar, ali ga je posada uspjela lokalizirati i kasnije ugasiti. Trajekt je namjerno nasukan, a potom velikim zalaganjem posade osposobljen i vraćen u promet. Na luku Prizna tada je palo deset do dvanaest raketa. Istoga dana kada je napadnuta luka Prizna, u Zadru i Preku padaju nove žrtve. U napadu na luku Zadar, priskačući u pomoć unesrećenom susjedu, od neprijateljske granate smrtno je stradao zapovjednik s broda *Lara* Vinko Alibašić. A u luci Preko, prilikom napuštanja trajekta *Jazine* za vrijeme zamračenja luke, život je u prometnoj nesreći izgubio vođa stroja Božidar Milić. Padom Masleničkog mosta, veza s Dalmacijom preko otoka Paga ostala je jedina mogućnost. No, nakon četverodnevnih zračnih napada, mnogobrojnih raketiranja i bombardiranja, promet preko Paškog mosta morao se obustaviti, pa je trajektima *Vira, Kačjak* i *Borik* uspostavljen danonoćni promet između uvala Miletići i Fortica.

Za to vrijeme, iz blokirane pulske luke neometano su odlazili pripadnici JNA unajmljenim brodovima i odvozili preostali ratni materijal, a hrvatska strana ih u tome nije sprječavala, jer su se te aktivnosti radile prema postignutim sporazumima. S druge strane, pripadnici iste te vojske napadali su i ometali promet. I ne samo promet, jer su, usprkos mnogim sporazumima o prekidu vatre, još uvijek napadani Šibenik, Zadar, Biograd i njihova zaleđa. Dubrovnik je bio izravno žestoko napadnut topničkom paljbom, a general JNA Andrija Rašeta opravdavao je taj barbarski čin potrebom razoružanja hrvatskih vojnih formacija u Dubrovniku koje su, prema njegovim riječima, napadale »mirnu crnogorsku vojsku«. Dubrovnik je cijelo vrijeme bio pod opsadom, a njegovo stanovništvo lišeno osnovnih životnih potreba u stalnom strahu od granata koje su dolazile s okolnih brda i brodova JRM-a. Trebalo je čekati prestanak blokade kako bi trajekti s hranom i lijekovima, ali samo u skladu

s popisom odobrenim od strane JNA, stigli u grad. Ipak, te porepštine Dubrovčani su dobivali drugim putem, zahvaljujući pripadnicima HRM-a koji su organizirali prijevoz gliserima i malim brodićima. Takvo probijanje blokade u početku je organiziralo Zapovjedništvo HRM-a iz Splita sa svojim ljudima i opremom, a potom su se uključili i ljudi iz samog grada, opet u organizaciji HRM-a, te pripadnici Odreda naoružanih brodova Dubrovnik. Na ovaj način omogućeno je dovoženje potrebnih artikala, ali i paketa od rodbine iz ostalih krajeva Republike Hrvatske, pa čak i dnevnoga tiska – »Slobodne Dalmacije«.

Već 10. listopada 1991. činilo se da u nekim dijelovima Jadrana blokada popušta. Zadarska je luka deblokirana i brodovi su zaplovili prema svojim odredištima. Nakon dugotrajnih pregovora Zapovjedništva Hrvatske ratne mornarice i Vojnopomorske oblasti, ratni brodovi JRM-a napustili su toga dana akvatorij ispred splitske luke. Istoga je dana i Riječki zaljev djelomično deblokiran. Vlada Republike Hrvatske javno je pozvala i Sjeverno-atlantski pakt (NATO) da zaštiti Hrvatsku i njezine gradove od agresora, a 13. listopada 1991. iz opkoljenog Dubrovnika upućeni su apeli za pomoć. Toga dana prestala je druga pomorska blokada.

Druga pomorska blokada neke je iznenadila, a neke nije. Primjerice, na srednjodalmatinskim otocima situacija se koliko-toliko normalizirala. Ljudi su se navikli na blokade pa su organizirali život sukladno situaciji. Otok Brač imao je središnju ulogu u razbijanju blokade. Bračani su na najužem dijelu Bračkog kanala uspostavili gotovo redovitu glisersku vezu s kopnom, kojom je dostavljano sve što je otočanima trebalo za život, ali i za rad. Vezu su održavali i veliki gliseri tipa »Princesse«, koje je mobilizirala HRM, a vozili su ih profesionalni skiperi. Ostali srednjodalmatinski otoci s Brača su preuzimali stvari i robu za svoje potrebe. Šoltani su svoje potrebe namirivali preko otoka Brača ili linijom prema Trogiru preko Drvenika.

U međuvremenu su postignuti mnogi sporazumi o prekidu vatre koji nisu ispoštovani. Naprotiv, situacija na moru i u unutrašnjosti Hrvatske bila je krajnje zabrinjavajuća. Stanovništvo otoka u međuvremenu je nabavilo potrepštine koje su nedostajale i obnovilo zalihe. Na moru je situaciju dodatno otežao londonski »Loyd«, najveće osiguravajuće društvo brodova na svijetu, koji je zabranio trgovačkim brodovima da uplovljavaju u luke istočnog Jadrana dok situacija ne postane sigurna. Istina je da se ova obavijest više odnosila na polaganje podvodnih mina ispred Lore, a manje na uvedenu blokadu brodova jugomornarice. »Loyd« je tek krajem studenoga 1991. odobrio uplovljavanje brodovima u hrvatske luke, ali po ratnom režimu plovidbe i naravno uz najveće troškove osiguranja. Tako su štete za pomorsku privredu rasle na nenadoknadive iznose. Istodobno, nemogućnost korištenja domaćih luka i opterećenje vozarine dodatnim osiguranjima natjeralo je domaće brodare da promijene jugoslavensku zastavu i jugo-registar te da se upišu u inozemstvo pod stranu zastavu i strane registre.

Za najveći broj brodova iz sastava flote JRM-a luke baziranja postale su luke na otocima Visu i Lastovu. Na tim otocima snage JRM-a, u cilju osiguranja svojih brodova i pripadnika, uvele su mnoga ograničenja za lokalno stanovništvo. Na otoku Visu ukinuta je redovita cestovna veza s Komižom, a ograničeno je slobodno kretanje po otoku. Tko bi se našao u takvoj situaciji bio je maltretiran od brojnih vojnih patrola koje su kružile otokom. No, i dalje je jedna od najvećih boljki otočana bilo zdravstveno zbrinjavanje, iako su u takvim okolnostima praktično bili uskraćeni za sve. Događale su se i apsurdne situacije. U to se vrijeme dosta pripadnika JRM-a i JNA »skidalo« iz vojske. Među osobama koje su napuštale JNA bili su i liječnici. Tako je iz lastovskog garnizona otišao liječnik, pa su se pripadnici JNA i JRM-a oslanjali na jedinog liječnika civila na otoku. Primjerice, liječnik iz sastava 16. DML-a pobjegao je kad se brod – barkasa vezao uz obalu u luci Gradac. Međutim, takve ambulante nisu mogle pomoći težim bolesnicima, pa su srčani bolesnici i oni kojima je trebala dijaliza ili neka druga stručna medicinska pomoć, morali biti strpljivi. Istodobno, mogli su gledati kako obitelji vojnih djelatnika u njihovu susjedstvu po specijalističku medicinsku uslugu, koja je njima bila uskraćena, slobodno idu u veće gradove.

Treća pomorska blokada

Kad bi blokade prestajale, brodovi na moru ostajali bi na svojim položajima. Istina, u manjem broju, ali i nadalje se po rasporedu moglo razabrati o kojim borbenim grupama je riječ. Za vrijeme prestanka blokada nastojalo se nabaviti i prebaciti plovnim putovima sve ono što se prije nije stiglo. Na kopnenom dijelu bojišta postalo je jasno da se vojnim putem neće ostvariti nikakvo rješenje. JNA nije imala snage provesti svoje planove rasijecanja teritorija Republike Hrvatske i izlaska na more. Isto tako, HV koji je sve više stasao i pritiskao JNA i paravojne formacije, nije imao snage osloboditi čitav svoj teritorij i potisnuti JNA iz ovih područja. Tako su obje strane došle u pat-poziciju i stalno su se nalazili razlozi za međusobne prigovore.

Normalizacija putničkoga linijskog prometa na Jadranu i slobodno uplovljavanje brodova s »dopuštenim« teretom u dubrovačku luku, došlo je u pitanje već 17. listopada. Pokraj Mljeta brodovi JRM-a zaustavljaju *Slaviju* i vraćaju je u polazišnu luku na Korčuli. Dramatičnu plovidbu imao je i trajekt *Marina*, koji je tada bio u najmu »Jadrolinije«. U Mljetskom kanalu *Marina* je zaustavljena i podvrgnuta dvosatnom temeljitom pregledu. U ratnim uvjetima, u Dubrovniku je 1. studenoga 1991. priređen veličanstven doček humanitarnom konvoju »Libertas« – tridesetak brodova, predvođeni m/t *Slavija*, na kojemu su bili Stjepan Mesić, Franjo Gregurić te mnoge osobe iz Vlade RH i javnog života. Šestodnevnu avanturu konvoja od Rijeke do Dubrovnika i natrag pratila je cijela Hrvatska. Njegovim dolaskom Du-

brovčanima je vraćena nada da neće ostati zarobljeni, no nakon njegova odlaska Dubrovnik se opet našao na meti topova. Dva dana poslije, 3. studenoga, grad je ostao bez kruha.

Ubrzo je, prema već isprobanom scenariju, započela i treća pomorska blokada JRM-a. U večernjim satima 7. studenoga 1991. Komanda VPS-a Boka objavila je zabranu plovidbe na dubrovačkom području, a potom se sljedeći dan zabrana protegnula na cijelu hrvatsku obalu, odnosno sve luke. U jutarnjim satima 8. studenoga »Tanjug« je prenio vijest da je »Komanda VPO-a uvela pomorsku blokadu primorskih gradova.« »Jadrolinija« je morala obustaviti promet, no objava pomorske blokade zatekla je mnoge trajekte u vožnji. Dva velika trajekta na brzoj pruzi prema Dubrovniku – *Ilirija* i *Liburnija* zatekla su se u crnogorskoj luci Zelenici, na ulazu u Bokokotorski zaljev, u kojoj je JRM obavljala temeljiti pregled Jadrolinijih brodova, putnika i tereta. Trajekt *Ilirija* našao se u Zelenici samo nekoliko sati prije uvođenja blokade, dok je *Liburnija* uz pratnju patrolnog broda JRM-a dopraćena na plovidbi iz Korčule. Brodovima je JRM zapovjedila da u luci Zelenika ostanu s putnicima i teretom do daljnjega, a nedugo zatim dopuštena im je plovidba za Korčulu. *Liburniju* je blokada zatekla prepunu prehrambenih namirnica na putu za Dubrovnik. Trajektu *Balkanija* (sada *Istra)* namijenjen je prijevoz vojne opreme iz Rijeke u Bar. Prekinut je promet i s otokom Mljetom. Trajekt *Badija* dvaput je probio blokadu za Trstenik i Korčulu.

Na dan uvođenja blokade, a u cilju prekida ne samo pomorskog već i cestovnog prometa između Dalmacije i sjevernog Jadrana, jugoslavensko zrakoplovstvo opet je napalo Paški most, koji je već bio oštećen u napadima prethodnih dana, tako da se njime moglo voziti samo jednim kolničkim trakom i »na vlastitu odgovornost«. A preko mosta su morale prijeći kolone kamiona radi opskrbe Dalmacije. Iako hrvatska strana nije imala dovoljno PZO sredstava da ih rasporedi oko Paškog mosta, koji i nije bio u neposrednoj zoni djelovanja, zrakoplovi JNA doletjeli su noću, vjerojatno zbog straha od hrvatske protuzračne obrane. Bio je to klasičan napad u noćnim uvjetima. Prvi je zrakoplov oko 1.50 sati izbacio svjetleću raketu, a potom su uslijedili napadi. Cilj je bio trajekt *Borik*, koji je s trajektom *Vira* plovio kao ispomoć za oštećeni Paški most i održavao vezu između Miletića na kopnu i Fortice na otoku Pagu, unutar Ljubačkog zaljeva. Vještim manevrom svoga zapovjednika trajekt je izbjegao raketu i sat i pol nakon toga nastavio s plovidbom do svitanja. No, zrakoplovi JNA vratili su se sljedeći dan. Imali su idealne uvjete za napad. Dan je bio vedar, a sa zapadne strane imali su slobodan prilaz iz niskih Ravnih kotara prema uvali Dinjiški. Neometani, napali su nenaoružane trajekte kao da su na kakvom poligonu. Trajekti su bili krcati putnicima i vozilima. Oba trajekta su pogođena i oštećena.

Ispred riječke luke ponovno se pojavila TG Rijeka predvođena VPBR-om »Kopar«. Grupa brodova stigla je ispred Rijeke da osigura prijevoz brodova s teretom Riječ-

kog korpusa. Brodovi su došli i radi psihološkog pritiska jer su u tijeku bili pregovori hrvatske strane sa zapovjednikom Riječkog korpusa generalom Marijanom Čadom o predaji korpusa. Ovi razgovori odvijali su se uz prisutnost europskih promatrača, ali i oficira sigurnosti JNA, koji nisu mogli preboljeti gubitak nekoliko velikih vojarni iz Riječkog garnizona, kao i garnizona Delnice, koje su s kompletnom opremom pale u hrvatske ruke. Upravo ovakva situacija pogodovala je velikoj užurbanosti i nervozi oficira JNA, koji su se ponašali krajnje arogantno i osorno, misleći da oni sami mogu nešto promijeniti. U njih je prevladavao poznati srbijanski mit da je ono što je izgubljeno, izgubljeno zato što je opet netko izdao, a da su oni pozvani da stvari vrate na svoje mjesto. Živjeli su izvan vremena i prostora. Dugo će tim ljudima trebati da shvate gdje su i gdje je prava istina. Nažalost, zbog takvih njihovih stavova strepili su mnogi, mahom slabi i nemoćni.

Na srednjodalmatinskom području bilo je najživlje. Brodovi iz sastava TG Kaštela zapucali su na sve što im se učinilo sumnjivim, ponašajući se po načelu: »prvo pucaj, onda pitaj«. Obalna topnička bitnica s otoka Visa u vlasništvu bivše JRM otvorila je 10. studenoga 1991. vatru na talijanski teretni brod *Europa 92* koji se približio obali otoka. Brod je održavao stalnu brodsku vezu između Splita i Manfredonije, a prevozio je splitski cement u Italiju. Tu je rutu koristio gotovo svakodnevno i uvijek je išao istim rutama. No, toga dana topnici JRM-a napali su ga bez upozorenja; ispaljeno je više plotuna koji su pali oko broda. Brod je poduzeo manevar izbjegavanja i povećao je brzinu, pa je taj napad srećom prošao bez posljedica.

Tijekom noći pucnjava u Splitskom kanalu postala je stalna. Vatra je otvarana s brodova JRM-a po Stomorskoj (o. Šolta) i Milni (o. Brač), te po njihovoj okolici, vjerojatno gađajući moguća mjesta postavljanja hrvatskih obalnih topova. Da je plovidba brodova predstavljala veliki rizik pokazao je slučaj malteškog broda *Euro River*, koji je često uplovljavao u luku Ploče prevozeći razne terete iz mediteranskih luka. Brod se 12. studenoga 1991. nalazio jugozapadno od otoka Šolte, kad je na njega otvorena vatra. Uspostavljena je veza s vlasnikom broda i lučkom kapetanijom. Pogođen u spremišta, brod je dobio prodor vode od kojeg je uskoro potonuo. Posada, među kojom je bilo i 6 hrvatskih pomoraca, uspjela se ukrcati na čamac za spašavanje, odakle ih je spasio »Brodospasov« tegljač *Saturn*. Posade remorkera koji su pošli u pomoć unesrećenima morale su čekati skoro sat vremena da dobiju odobrenje za isplovljavanje od zapovjednika TG Kaštela. Građane Splita i Dalmacije sutradan je zaprepastilo izvješće beogradske agencije »Tanjug«: *Kako se saznaje u izvorima bliskim Komandi Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne obrane, na brod* (Euro River) *otvorena je vatra iz preuređenih policijskih helikoptera kojima su pilotirali hrvatski bojovnici.* Ovo je samo jedna od mnogobrojnih anegdota koje su beogradski mediji i njima slične službe (npr. one vojne za informiranje) objavljivali u svezi s događanjima u ratu u Hrvatskoj. Ni Hrvatska vojska ni MUP Republike Hrvatske u to vrijeme nisu imali helikoptere na koje bi se mogle ugraditi neke lansir-

ne naprave, niti su im bile na raspolaganju bilo kakve rakete ili drugo naoružanje koje bi moglo poslužiti u ove svrhe.

Ostali trgovački brodovi prošli su bolje, iako su i oni bili šikanirani i ometani u redovitoj djelatnosti. Nekako u isto vrijeme brodovi JRM-a vratili su u međunarodne vode brod *Maryu*, honduraške zastave, koji je s 1500 tona starog željeza plovio prema Splitu. Izlazak iz splitske luke nije dobio ni brod *Oruda*. Sovjetski brod *SIA* nosivosti 6200 tona, koji je plovio pod malteškom zastavom i vozio humanitarnu pomoć organizacije FAO za Etiopiju, trebao je natovaren humanitarnom pomoći napustiti riječku luku ranije, ali ga je u tome spriječila pomorska blokada. Zapovjednik broda Aleksandar Ploskonosov, svjestan da će se hrana na brodu pokvariti, odlučio je zajedno s liberijskim remorkerom *Ibisone* napustiti riječku luku i dokopati se međunarodnih voda. No, intervenirali su brodovi JRM-a i brod *SIA* vraćen je na riječko sidrište. Uzalud je međunarodna organizacija National Maritime Transport, sa sjedištem u Parizu, izravno molila zapovjednike JRM-a da se brod propusti jer će nastati šteta koju će osjetiti gladni i nemoćni. U molbi su naveli, kako prenosi »Slobodna Dalmacija«: *Sigurni smo da će Ratna mornarica shvatiti o čemu se radi i dopustiti brodu da isplovi.* Sličnu intervenciju za navedeni brod tražilo je i Ministarstvo pomorstva RH od Promatračke misije Europske zajednice u Zagrebu, međutim, svi pokušaji ostali su uzaludni i brod je ostao čekati na riječkom sidrištu.

U strahu da bi hrvatske vlasti mogle povodom toga ometati izvlačenje tehnike JNA koja se ukrcavala u lukama Puli i Rijeci, 11. studenoga 1991. u jutarnjim satima lučka uprava iz Rijeke dobila je obavijest od vojnih vlasti kako je isključivo luka Rijeka deblokirana, ali uz obvezu da se trgovački brodovi u dolasku i odlasku moraju javiti vojnim vlastima radi provjere tereta. U to vrijeme se u riječkoj luci vršio utovar broda s vojnom opremom 13. (Riječkog) korpusa za crnogorsku luku Bar. Iz Pule je dopušteno isplovljavanje broda *Frauke* s njemačkom zastavom, koji je također prevozio vojnu opremu i pripadnike JNA za crnogorske luke. Da se JNA intenzivno povlačila s ovih prostora, potvrdilo je i istodobno uplovljavanje broda *Venus* u Pulu zbog istoga posla. Šibenska pomorska blokada bila je specifična. Budući da je Hrvatska vojska u »šibenskom ratu« zarobila cjelokupno brodovlje okupatorske mornarice u šibenskoj luci, a istodobno je zahvaljujući baterijama u Zečevu i Žirju kontrolirala otvoreno more, zbog vojarne u Minerskoj bio je blokiran jedino kanal Sv. Ana. Tim su kanalom na osobnu odgovornost plovili samo vlasnici manjih brodova. »Jadrolinijine« linije iz Šibenika prema otocima, koje se održavaju dvama klasičnim putničkim brodovima, počinjale su iz Vodica. U luci su ostala blokirana tri hrvatska trgovačka broda. Problem deblokade rješavao se u Ministarstvu pomorstva.

Nakon višednevne potpune izolacije Dubrovnika, koji je bio pod žestokim napadima s kopna i s mora, te nakon intervencija članova Europske zajednice i mnogih drugih međunarodnih organizacija, dopušteno je uplovljavanje broda *Slavije* u luku

Gruž. Brod *Slavija* dopremio je lijekove i neke osnovne prehrambene proizvode u grad, a glavni cilj mu je bio izvlačenje trudnica, ranjenika i izbjeglica, koji su se zatekli po hotelima izvan zidina grada Dubrovnika. Isplovljenje *Slavije* iz Dubrovnika za Pulu 13. studenoga 1991., značilo je spas za više od četiri tisuće prognanika, napose žena, djece, starijih osoba, ranjenih i bolesnih. Nakon kontrole u Zelenici, napaćeni putnici morali su, zbog otvorenih ratnih sukoba pred Splitom, proći vanjskom stranom otoka Šolte. Dodatne neugodnosti prouzročilo je jako jugo. Ljudi su bili smješteni u hodnicima, garaži i u drugim prostorijama, koje nisu namijenjene boravku ljudi na brodu. U tom najvećem valu prognanika koji su u ovom ratu prevezeni brodom, bilo je oko tisuću djece i gotovo tri stotine ranjenika, od čega šezdeset i tri nepokretna, te dvadeset rodilja. Putem je preminuo jedan putnik, srčani bolesnik, a rođeno je dvoje djece.

Od 14. do 16. studenoga 1991. na području srednje Dalmacije odigrala se bitka između snaga HRM-a i brodova JRM-a, nakon čega su brodovi JRM-a suzbijeni i primorani uploviti u svoja posljednja utočišta na hrvatskom dijelu Jadrana – luke Vis i Lastovo. Iz njih više nisu isplovljavali na ratne zadaće, osim za patrole ispred spomenutih luka. »Posljednje boravište« produženo im je sporazumom u Žitniću 21. studenoga 1991. godine. Naime, toga dana kad je srušen Maslenički most, u Žitniću kraj Drniša je između predstavnika hrvatskih vlasti i JNA potpisan sporazum o napuštanju svih vojarni u Šibeniku, Divuljama i Splitu, te o prestanku, odnosno zabrani svih oružanih aktivnosti od Kvarnera do Ploča i deblokadi svih jadranskih luka i pomorskih komunikacija na istom jadranskom potezu. Iz ovog sporazuma izuzeta su uporišta Vis i Lastovo, s napomenom da će se o odlasku brodova i pripadnika JNA s tih otoka razgovarati u sljedećoj rundi pregovora. Načelno su se strane suglasile da će se otoci napustiti do kraja 1991. godine. Sporazum iz Žitnića nije odmah zaživio. Dva dana nakon njegova potpisivanja, 23. studenoga 1991. deblokada je odgođena do daljnjega iz »tehničkih razloga«. No, usprkos blokadi, a s obzirom na to da na moru više nije bilo »kontrolora«, jer su se povukli u otočne luke, u lastovsku luku Ubli je nakon 14. dana potpune blokade uplovio trajekt *Partizanka*, koji je isplovio iz Splita bez ikakve dozvole. Dočekan je s oduševljenjem. Ubrzo su njegov primjer slijedili i drugi trajekti, a iz svojih odredišta u jadranskim lukama uspjelo je isploviti i nekoliko teretnih brodova. Komanda VPO-a dopustila je plovidbu brodova na 6 linija (»pruga«) u splitskom i zadarskom okružju. Trajekti između Splita i bližih otoka, bez obzira na blokadu, otpočeli su s vožnjom na svojim rutama dan nakon odlaska brodova JRM-a iz tog područja, a brod prema Veloj Luci dan kasnije. Tako je daleko prije 3. prosinca 1991., kad je službeno oglašen prestanak pomorske blokade, na moru vladala potpuna sloboda kretanja svih plovila.

Brodovi jugomornarice prisiljeni su na boravak u lukama koje su im određene dogovorom i iz njih, kako je naznačeno, nisu više isplovljavali. To, međutim, nije zna-

čilo da je pomorska blokada ukinuta. Ona je i dalje bila na snazi sve do 3. prosinca 1991. godine. Trajekti nisu plovili na dužobalnim rutama prema Dubrovniku, a i na ostalim područjima broj isplovljavanja bio je smanjen. Rukovodstvo brodara nije se usudilo slati brodove u plovidbu jer su još bila svježa sjećanja na napade zrakoplova JNA na trajekte *Borik* i *Viru*. Iako su u borbi u splitskom okružju oborena 2 zrakoplova JNA, jednostavno se nije htjelo riskirati s ljudskim životima. Sve prioritetne potrepštine za otočno stanovništvo prevozili su gliseri iz sastava HRM-a ili brodice u osobnom vlasništvu otočana prema najavama vožnji kriznim stožerima na svojim otocima. Ove su vožnje bile najavljivane jer su topnici HRM-a bili na oprezu kako se brodovi ili podmornice JRM-a ne bi slučajno pojavile na mjestima gdje nisu bili poželjni.

Treća, najdulja pomorska blokada hrvatskoga Jadrana prestala je u podne 3. prosinca 1991., osim za luku Dubrovnik. Deblokadi su prethodili maratonski pregovori predstavnika Vlade RH s predstavnicima Vojnopomorske oblasti, odnosno JNA u Splitu. Iz Kaštelanskog zaljeva Hrvatska ratna mornarica uklanja posljednje mine, čime je otvoren morski prilaz Lori i Divuljama i osigurana nesmetana plovidba zaljevom. Grad Dubrovnik je, međutim, ostao pod blokadom i nakon službenog prestanka pomorske blokade koju je objavila Komanda VPO-a. Srbijanska politika očito je imala posebne planove s Dubrovnikom. Usprkos maratonskim pregovorima, apelima iz cijeloga svijeta, političkim i drugim izjavama, molbama i pritiscima, grad i njegovo stanovništvo i dalje je držano pod blokadom. Kontrola plovidbe u dubrovačkom okružju provođena je zabranama uplovljenja brodovima s humanitarnom pomoći, a posljednjih dana prosinca Komanda Vojnopomorskog sektora u Boki nije dopuštala ni jednom brodu uplovljenje ili isplovljenje iz Dubrovnika. Tek s prodorom hrvatskih kopnenih snaga i odbacivanjem agresorske vojske u zaleđu Dubrovnika u svibnju 1992. stekli su se uvjeti za potpunu deblokadu Dubrovnika, na kopnu i na moru.

Planiranje povlačenja JRM-a s teritorija RH

Sukladno sporazumima o povlačenju bivše JNA s prostora RH, nakon pomorskog boja 15. i 16. studenoga između snaga HRM-a i JRM-a, te nakon potpisanog primirja 16. studenoga 1991., brodovima JRM-a određena su mjesta baziranja na otocima Visu i Lastovu. U sporazumu je navedeno da će se premještanje ratnih brodova JRM-a nadalje voditi po posebnom sporazumu, s tim da teritorij RH moraju napustiti najkasnije do lipnja 1992., te da za to vrijeme ne smiju borbeno djelovati.

Brodovi na Visu i Lastovu bili su uglavnom brodovi iz sastava Flote JRM-a (udarne i obalske pomorske snage), koji su bili stacionirani u ratnim lukama u Puli, Šibeniku, Splitu i Pločama. Zajedno s pomorskim snagama, na otoke Vis i Lastovo

dovozila su se sredstva, tehnika i ljudi koji su bili smješteni u splitskoj Lori, ili su bili u tranzitu iz luke Pula i uporišta Mali Lošinj i Šibenik. Dovoženje ljudi i tehnike JRM-a odvijalo se pomoćnim brodovima JRM-a (poglavito pomoćnim brodovima opće namjene – PO – 91 *Lubin*, PO – 92 *Ugor* i PO – 93 *Kit*), ali i najmom stranih trgovačkih brodova. Sa spomenutih otoka brodovi JRM-a nisu više borbeno djelovali, iako su bili angažirani na poduzimanju mjera borbenog osiguranja svojih brodova i jedinica koje su bile smještene u vojarnama u unurašnjosti otoka. Na otoku Visu za privremeni smještaj korištene su vojarne Zlopolje (Stončica), Smokova, Korita; središnja vojarna Samogor, uvala Stonca, Češka vila, Starine, vojarna na brdu Hum, vojarna Bandirice i Dom JNA u samom mjestu Vis. Na otoku Lastovu JNA je za smještaj svojih vojnika i članova obitelji koristila vojarnu u okviru OROSt-a – promatračke radarske postaje na brdu Hum, vojarnu »Maršal Tito« u Ubliju, Centar veze i komandnog mjesta na Pleševu brdu, vojarnu u Nižnom polju, te objekte na otoku Mrčari i pomorskom pristaništu Jurjeva luka u uvali Ubli. Na ovim lokacijama brodovi i postrojbe JRM-a nisu bili uznemiravani nikakvim borbenim aktivnostima snaga HRM-a (kojima je to bilo zabranjeno), niti od strane ZNG-a.

Povlačenje pomorskih i svih drugih snaga JRM-a i JNA s vanjskih otoka započelo je krajem svibnja 1992. godine. Odvijalo se uglavnom pomoćnim brodovima JRM-a i s pet unajmljenih trajekata s jugoslavenskom zastavom i odredišnim mjestom u zaljevu Boka kotorska. Pomoćni brodovi JRM-a bili su posebno aktivni (PO-91 i PO-93, te DBM – 241). S otoka su 29. svibnja 1992. odvezene posljednje obitelji starješina koje su do tada živjele na Visu i Lastovu. Otok Lastovo brodovi JRM-a napustili su 30. svibnja u 3.30 sati, nakon polusatne kanonade iz PZO topova, eksplozija mina i rafala iz kalašnjikova, vjerojatno slaveći odlazak na »slobodni teritorij« Boke kotorske. Istoga dana, oko 18.30 sati, viško sidrište napustilo je preostalih šest ratnih brodova, predvođenih komandnim brodom Flote JRM-a *Vis*, i VPBR koji je preimenovan u broj 3, a radilo se vjerojatno o VPBR-a – 31 *Split*. Na otocima Visu i Lastovu izvršena je primopredaja objekata između predstavnika JNA i kriznih štabova Visa i Lastova, a svim aktivnostima bili su prisutni promatrači Europske zajednice. Na otoku Visu primopredaja je prošla bez problema i sve vojarne bile su u ispravnom stanju, dobro održavane, a ljudi iz sastava JNA primjerenog ponašanja. Nakon primopredaje vojarni i topničkih baterija, utvrđeno je da su svi topovi obalnih baterija koji su bili fortifikacijski ukopani imali prepilane cijevi. Pokretne topničke baterije razmještene su na područje Boke kotorske.

Vrijeme pred odlazak JRM-a s ovih prostora karakterizirala je žestina represivnih djelovanja vatrenim udarima po objektima infrastrukture, posebice na srednjem dijelu Jadranskog pomorskog vojišta. Nakon jedne takve eskalacije nasilja, HRM je odgovorila oružjem u bitci u Splitskom kanalu (15. studenoga 1991.) i Korčulanskom kanalu (16. studenoga 1991.), protjeravši brodove JRM-a na vanjske otoke Vis i Lastovo. Na tim je položajima JRM dočekala i kraj boravka na ovim prostorima i otišla sa svom pokretnom imovinom u luke Boke kotorske. Niti HRM niti postrojbe na kopnu nisu uznemiravale boravak brodova u ovim rajonima, iako su ovi poduzimali svekolike mjere borbenog osiguranja. Ponašanje pripadnika JNA, posebice na otoku Visu, bilo je korektno. Ostali brodovi iz sastava TG Dubrovnik i dalje su presretali Jadrolinijine brodove na putu za Dubrovnik, odvodili ih u Zeleniku (Boka kotorska) i tek nakon temeljitog pregleda putnika i tereta puštali dalje. Teret koji se smio prenositi trajektima za opkoljeni Dubrovnik bio je reduciran samo na nekoliko osnovnih prehrambenih proizvoda, a sve ostalo bilo je zabranjeno (paketi poslani rodbini u opkoljenom gradu, novine, baterijski ulošci, mnogi lijekovi, dječja hrana i sl.).

JRM od Drugoga svjetskog rata nikad nije bila borbeno angažirana i nije imala borbenog iskustva. Međutim, od tada je provela mnoge vježbe i pripreme za bojna djelovanja, kao i za održavanje visokog stupnja borbene spremnosti. Sve do Domovinskog rata dijelila je sudbinu s ljudima Dalmacije i Istre, razvijala se skupa s ostalim pomorskim segmentima Jugoslavije i Hrvatske, dostignuvši respektabilnu moć. Za vrijeme bojnih djelovanja na moru iskazali su sposobnost dugotrajnog ostanka izvan luka i baznih rajona. Oprema na brodovima bila je solidna, tehnička sredstva na brodovima, brodski oružani sustavi i veći dio elektronskog kompleksa radio je dobro i pokazao visoku trajnost, raspoloživost i žilavost. Međutim, odvojeni od svojih matičnih luka na koje su se uvijek oslanjali, bez mogućnosti one famozne krilatice »osloncem na sopstvene snage«, ta mornarica ipak nije pružila ono što je mogla u potpori bojnim djelovanjima snagama KoV-a bivše Jugoslavije. Suočena s novouspostavljenom HRM, koja niti izdaleka nije imala borbene sposobnosti kakve je imala JRM, ova se, lišena pogodnosti na koje je navikla, nakon odlučnog sudara povukla i praktično prestala postojati kao snaga na moru. Ostaje pitanje je li zapovjedni kadar JRM-a mogao učiniti više sa sredstvima kojima je raspolagao, ili je i on, što je manje vjerojatno, opstruirao zapovijedi iz Beograda? Dolaskom brodova jugomornarice u svoje nove rajone baziranja, ljudima iz jugomornarice bili su upućeni putem medija i javnog mnijenja veliki prijekori zbog toga što nisu ostvarili očekivanja srazmjerno snazi kojom su raspolagali.

Kao ilustraciju veličine bespuća jugomornarice navodim riječi sada već pokojnoga admirala Bogdana Pecotića (Smokvica, otok Korčula, 1912.), »komandanta IV. armijske oblasti«: *Mornarica* (JRM) *se sve od svog nastajanja, pa i za vrijeme svog uspješnog poslijeratnog razvoja, oslanjala u punom smislu te riječi na bazu iz koje je nikla; na kadrove, na gospodarstvene, industrijske i znanstvene potencijale i na taj način rasla zajedno s cjelokupnim pomorstvom. Do ovog posljednjega (viceadmirala Mile Kandića, Potoci kraj Mostara), svi komandanti mornarice bili su iz Hrvatske. Najveći broj mornaričkih starješina iz drugih republika srodio se s ovom sredinom, zasnovao obitelji i osjećao se »ovdašnjim«. Sve do ovih nesretnih dana eskalacije međunacionalne mržnje i surovog rata na tlu Hrvatske. Onda se dogodilo ono najgore – mornarički vrh okrenuo se protiv vlastitih korijena, protiv dojučerašnjih suradnika i prijatelja, protiv svojih susjeda i građana, pa čak protiv svoje vlastite djece, ali i protiv savjesti i etike velikog broja svojih vlastitih kadrova* (*Slobodna Dalmacija*, 17. studenoga 1991.).

Minska djelovanja Hrvatske ratne mornarice

Uvodne napomene

HRM, kao i ostali dijelovi vojske Republike Hrvatske, zatečena je u Domovinskom ratu bez oružja, opreme i dovoljnog broja ljudi. Bila je suočena s nadmoćnijim protivnikom, ali odlučna da započne s bojnim djelovanjima. U takvim je uvjetima minsko oružje imalo svoju posebnu ulogu, kao jedno od oružanih sustava kojemu su uvijek pribjegavali slabiji po snazi u obrani vlastitih područja. Iskustvo pomorskih ratova na moru to nedvojbeno dokazuje. U to vrijeme, kada se JRM sa svojim brodovima nalazila gotovo ispred svih većih primorskih gradova i diktirala načine ponašanja, malo je bilo onih koji su vjerovali da postoji snaga koja bi se toj sili mogla suprotstaviti. Iako je organizacijski brzo i uspješno utemeljena, počeci HRM-a nisu pružali nadu u brze i značajne promjene. Stoga se svim silama krenulo u nabavu sredstava kojima bi se planskim djelovanjem moglo nešto učiniti. Utemeljenje HRM-a nije značilo i ukidanje JRM-a na ovim prostorima. Naprotiv, JRM je bila instrument velikosrpske politike, koja je u svom iskonskom posizanju za tuđim digla ruke na obalu i more, koje im nikada i ničim nije pripadalo. Stoga je HRM bila prisiljena uzvratiti minskim oružjem.

Zadaća minskih djelovanja u početnom razdoblju rata na moru

Mine su bile jedno od prvih moćnih mornaričkih oružanih sustava na raspolaganju HRM-u. Shodno mogućnostima i značajkama minskog oružja i ostalih čimbenika vezanih za planiranje i realizaciju minskih djelovanja, Zapovjedništvo HRM-a je načelno odredilo da će zadaća minskih djelovanja u Domovinskom ratu biti sljedeća:

a) Minskim oružjem trajno iscrpljivati živu silu protivnika i uništavati plovne objekte. Postojanjem minske prijetnje ograničavati manevar protivničkih brodova i učiniti da svaki pokret brodova bude rizičan. Time bi se nadoknadila brojčana prednost u naoružanju i vojnoj opremi. Osim toga, ovo oružje troši kapacitete volje ljudskog čimbenika kod agresora i tjera ga da odustane od planiranih napadačkih djelatnosti.

b) Druga zadaća minskog oružja bila je omogućiti pomorskoj privredi Republike Hrvatske, a isto tako i snagama HRM-a, oživotvorenje zamisli »strategije preživlja-

vanja«. Ostvarivanje ove zamisli temelji se na načelu da se ponajprije zaklanjanjem i vojnom disperzijom zaštite snage i sredstva, stalno izbjegavaju odlučujući sukobi dok je protivnik znatno jači i da se rješenje sukoba pronađe u izvanvojnoj sferi.

c) U sklopu početnih udara agresorskih snaga minsko oružje osigurava kontinuitet prostora kao operacijske osnovice i omogućava primjenu takvih oblika bojnih djelovanja ostalim pomorskim snagama gotovo neograničeno. Ovu zadaću minsko oružje izvršava tako da je za bojnih djelovanja vremenski trajna, a prostorno globalna pojava.

d) Minske prepreke treba položiti na takve lokacije koje će omogućiti prihvaćanje prvih najjačih udara koji se najteže preživljavaju, sve dok je odnos snaga povoljniji za agresora. Zajedno s ostalim pomorskim snagama i mornaričkim snagama na obali i otocima treba ga oslabiti do te mjere da može biti tučen u više uzastopnih, planskih i smišljenih bojeva i borbi.

e) Obrana prostora, obalnog ruba, obale i otoka također je jedna od osnovnih značajki minskog oružja za vrijeme trajanja bojnih djelovanja. Ona se postiže kontinuiranom obranom prostora u cjelini i svakog njegovog dijela, u svim strategijskim uvjetima. Minsko oružje u tom slučaju treba pridonijeti da u bojnim djelovanjima u akvatorijalno-otočnom dijelu nema gubitaka prostora, već se samo mijenjaju uvjeti njegova korištenja. Uz to, miniranjem mora, bez obzira na uvjete koji su hrvatskoj strani nametnuti, ovaj prostor ostaje područje izvođenja bojnih djelovanja i pružanja otpora.

Kao i sve male mornarice, tako se i Hrvatska ratna mornarica u djelovanju protiv daleko nadmoćnijeg protivnika na moru opredijelila za uporabu i polaganje morskih mina. Ta minska djelovanja imala su posebne značajke. Iako polagane u uvjetima kad je neprijatelj imao potpunu prevlast na moru i u zraku, popisnim ili improviziranim minopolagačima i bez ikakvog borbenog osiguranja, minske prepreke bile su jedan od prvih moćnih mornaričkih oružanih sustava. One su ostvarivale kontinuitet borbe s protivničkom mornaricom na velikom dijelu Jadranskog mora. Dobro osmišljene, smjelo i nadasve drsko polagane, ispred nosa snagama jugomornarice, zanatski dobro napravljene, minske prepreke (MP) stvorile su povoljne uvjete za djelovanja ostalih snaga HRM-a, koje su tako sa skromnim sredstvima bile u stanju obaviti svoju svetu zadaću.

Kako je počelo?

U utorak 16. rujna 1991. ujutro dr. Niko Pezelj, prema naređenju admirala Letice, pozvao je kapetana fregate Stjepana Bernadića da se javi u Zapovjedništvo HRM-a u Jadranskoj ulici 1 u Splitu. Kapetan fregate Stjepan Bernadić napustio je bivšu JRM s mjesta načelnika Minsko-protuminske katedre u CVVŠ »Maršal Tito« u

Splitu. Dobro je poznavao admirala Leticu, iako njegovo službovanje u HRM-u nije u početku bilo vezano za Split. Prvi njihov razgovor o ulozi i zadaćama HRM-a bio je desetak dana ranije, kad su se sreli u Šestoj operativnoj zoni i kad ga je admiral zamolio da prijeđe u mornaricu, koja se tek formirala. Admiral ga je izvijestio da su grad i luka Ploče u rukama HV-a, sa svim vojnim uređajima i instalacijama. Izrazio je želju da to stanje takvim i ostane, a da se skladišta isprazne, posebice skladište streljiva »Male Bare«, a skladište podvodnih mina »Tatinja« sa svim minama sačuva. Glavnu prijetnju za ta, kao i ostala skladišta i postrojenja, vidio je u TG-u Ploče, pri čemu su jedan brod tipa RTOP i jedan do dva RČ-a ulazila u gradsku luku i nemilice tukla po svemu što im se činilo neprijateljsko. Složili su se da je potrebno zapriječiti ulaz u luku Ploče i ne dopustiti protivničkim brodovima da rade što hoće. Za provedbu zadatka admiral mu je, kako je to tada bilo uobičajeno kad se kreće na zadaću, doslovce rekao: »Uzmi što hoćeš, koga hoćeš, sve je tvoje, ali zadatak uradi.« Za ovaj zadatak Bernadić je pozvao poznanika s katedre Rozarija Lovrića, instruktora minskog oružja, i njih dvojica uputili su se prema Pločama.

Grad i luka Ploče oslobođeni su u akciji HV-a »Zelena tabla – Male Bare«, kojom je oslobođen i cijeli garnizon JNA s vojarnom »Stanko Parmać» i sidrištem »Baćine«, uz mornaričko-tehničku radionicu, skladište streljiva i oružja »Male Bare« i skladište podvodnih mina »Tatinja«. Uspjeh je bio tim veći što su u skladištima »Male Bare« bile smještene tzv. rezerve federacije, što je značilo da su skladišta zaista bila puna. Ovom akcijom HV je došao u posjed naoružanja i streljiva koje je u to vrijeme bilo tako potrebno. U vojnom smislu, najveća prijetnja dolazila je od TG-a Ploče, koja je djelovala ispred kanala luke Ploče u Neretvanskom kanalu do spojnice Gradac – Trpanj, te od protivničkog zrakoplovstva, koje je svim silama nastojalo uništiti skladišta, posebice na Tatinjama i u Malim Barama, i spriječiti HV da dođe u posjed naoružanja i streljiva. Garnizon Ploče pod zapovjedništvom kapetana fregate Velina Jovanova predao se s najvećim brojem ljudstva i čitavom infrastrukturom pomorske »baze«. Osim spomenutih skladišta, u ruke HV-a i HRM-a pala je tehnička radionica s vrijednim alatima i strojevima te repromaterijalom. Radnici u njoj, većinom Hrvati, umnogome su pomogli da se iz radionice ništa ne odnese i ne otuđi. Tu su bile i specijalizirane radionice za protuminsku opremu, skladišta mornaričkih potrepština, navigacijski pribor i publikacije, dijelovi opreme itd. Tu su se nalazile i vojarne sa svojom infrastrukturom, a u ladicama u Komandi bile su upute za ponašanje u kriznim situacijama. I onda i danas te upute mogu samo nasmijati, ali stanje kakvo je tada bilo i ljudi kojima su bile namijenjene, nalagali su ozbiljnost i oprez. Posebno su radovale pronađene velike količine topničkih granata svih kalibara. Toga je u Malim Barama bilo dovoljno, jer je tu bila pohranjena pričuva topničkog strjeljiva VPO-a (Vojnopomorske oblasti), a ujedno i federacije. Oslobođenjem ovog skladišta započela je otimačina svega i svačega od strane civilnog pučanstva, dok se nije uspostavio kakav-takav red. U tome su »po-

mogli« protivnički zrakoplovi i neprijateljski brodovi, koji su svim silama nastojali ova skladišta, ili dio njih dignuti u zrak. Važnost ovih skladišta bila je iznimna i stoga ih je trebalo hitno raseliti ili isprazniti.

Prvi problem bio je uklanjanje minsko-eksplozivnih naprava, koje je protivnik postavio kao posljednje osiguranje da ta dragocjena sredstva ne preuzme HRM i HV. Čim su oslobođene, u »Male Bare« provalili su građani, koji su pod svaku cijenu htjeli doći do bilo kakvog oružja, te su skladišta otvarana bez ikakvog osiguranja, pa je bilo i žrtava. Kad je MUP iz Ploča uveo red, počelo je plansko pražnjenje ovih skladišta, pri čemu su ljudi stalno gledali u nebo u strahu od nailaska i djelovanja protivničkih zrakoplova. Već prvog dana bilo je predviđeno da se utvrdi ima li u minskom skladištu u Tatinjama postavljenih minsko-eksplozivnih naprava. Pilotinom (peljarskim brodom) su Bernadić i Lovrić prvi ušli u to minsko skladište, u kojemu su zatekli samo stražarske pse zatvorene u svoje kaveze, gladne i žedne. U zgradi u kojoj je boravila jugovojska bio je nered. Razbacani kreveti, ostaci hrane i opreme. Sve je ukazivalo na panično napuštanje prostorija i opće bježanje. U jednoj kartonskoj kutiji pronašli su konzerviranu hranu za pse, s kojom su ih nahranili. Psi su ostali još neko vrijeme u skladištu, kako bi odvratili neželjene posjetioce od ulaza. Pretraživanje je potrajalo i drugi dan, kada se Bernadiću i Lovriću priključio i Ranko Delić, minski tehničar koji je bio zaposlen upravo na održavanju mina u tim skladištima. U međuvremenu je stiglo upozorenje da se iz kanala luke Ploče čuje buka brodskih strojeva, što je značilo da nailazi topovnjača. Grupi se bilo relativno lako sakriti i ostati neprimijećenom, međutim, peljarski brod kojim su došli nije se mogao sakriti. Protivnik je sve njihove napore skrivanja mogao učiniti uzaludnima da je otvorio paljbu po minskom skladištu. Eksploziva je bilo toliko da bi njegovim aktiviranjem sama eksplozija sličila na eksploziju atomske bombe srednje jakosti. Srećom, topovnjača, s koje su vidjeli dolazak peljarskog broda u skladište, iz nekih je razloga nakon nekoliko hitaca iz topa po gradu odustala od daljnjeg prodora u luku. A uvala Tatinja bila je odmah iza ulaza u luku, te je bila opravdana bojazan od vatrenog djelovanja topovnjače ili zrakoplovstva, koje je tih dana često nadlijetalo i vatreno djelovalo po skladištima u Malim Barama.

Nakon toga grupa se mogla nesmetano posvetiti pregledu pristupa skladištu. Velika vrata glavnog skladišta bila su poluotvorena, što nije ulijevalo optimizam. Okolo su bili postavljeni telefonski kablovi, kojima tu nije bilo mjesto, pa su samo dopunjavali ružnu sliku. Grupa minera HRM-a bila je iznenađena zločom agresora, koji je minirao sve ono što nije mogao ponijeti sa sobom, a novine su redovno izvješćivale o nesrećama takve vrste. Znati da se ispred tebe nalaze tone i tone eksploziva, a ne voditi računa o tim stvarima, bilo bi ravno samoubojstvu. Znalo se da bi u slučaju eksplozije tolike količine »B« tvari stradao i sam grad Ploče. To je bio razlog više da grupa bez odlaganja prione poslu. Sve su pomno pregledali, nastojeći što prije ući u skladište da vide dokle se kablovi protežu. Srećom, pronađena je

samo jedna improvizirana eksplozivna naprava, postavljena više radi toga da nekog zaplaši, pa je prilaz bio čist. Očigledno je da se protivniku jako žurilo pa nisu imali vremena postaviti kakvu »pametniju« zamku. Preostalo je pregledati same mine – crne, velike i prijeteće. Vanjsko skladište je bilo nadzemnog tipa, ogromnih dimenzija, daleko veće nego što je izgledalo s vanjske strane. Podvodne mine bile su posvuda. I ne samo mine. Tu su bile uskladištene protupodmorničke bombe svih tipova, protudiverzantske bombe, i ono što je posebno oduševilo članove HRM-a – TEP-ovi (tempirno eksplozivno punjenje) u limenim bačvama, opremljeni satnim priborom koji se mogao programirati na 24 sata. Ova su sredstva bila uredno složena i bilo ih je više od 2000. Količina nađenog oružja je impresionirala. Samo podvodnih mina, sidrenih kontaktnih, tipa SAG – 2 bilo je više od 600 komada. Bile su tu i AIM mine (na dnu ležeće bezkontaktne), od kojih je svaka imala po 800 kg visokobrizantnog eksploziva. Jedan od sanduka s TEP-ovima bio je otvoren. Satni uređaj bio je na svom mjestu, radio je, ali na sreću, detonatorskih upaljača nije bilo. Kad su mineri HRM-a skinuli sat, ispod njega nije bilo detonatorske kapsule. Bila je to lažna uzbuna. No, gdje su bili upaljači? Mogli su biti svuda i nigdje. Pretražili su koliko su mogli i nisu ih našli. Tek kasnije doznali su da su se tim upaljačima i eksplozivom koristili bivši vlasnici loveći ribu.

Sutradan ujutro (19. rujna 1991.) grupa minera HRM-a otvorila je skladište i ponovno ga pregledala, ovaj put mnogo temeljitije. Srećom po njih i po grad Ploče, sve je bilo u redu i mogli su se posvetiti drugim poslovima. Uspostavljena je stražarska služba, a Braco Milošević je pustio pse na slobodu. Dva psa, kuja koju je vojska prozvala Doda, i mužjak, slavno prozvan Alija, ostali su i dalje u »vojnoj službi« na sidrištu u Baćinama, dok je treći pas – šarplaninac nestao (kasnije se saznalo da ga je prisvojio jedan seljak i da se pas udomaćio kod njega čuvajući ovce). Da bi se spriječila TG Ploče, posebice raketna topovnjača, da djeluje po Pločama, odlučeno je da se zapriječi kanal luke. U Pločama tada nije bilo pogodnog broda za polaganje mina. Na trajekt *Pelješčanku* moglo se ukrcati minsko oružje, ali trajekt nije bio prikladan za njegovo polaganje, jer nije mogao polagati mine preko krme. Od brodova, tu su se nalazila dva remorkera, no niti oni nisu dolazili u obzir. A luka se morala zapriječiti. Isto tako, mine iz vanjskog skladišta prekrcane su u podzemno skladište, a višak eksplozivnih sredstava odvezen je u Split ili predan postrojbama na kopnu. Odlučeno je da se prolaz u kanal luke Ploče zapriječi žičanim preprekama, te su tako preko kanala postavljena dva čelična užeta promjera 72 mm, koja su bila vezana za tegljače. Užad su postavili radnici luke uz pomoć remorkera, s velikim poletom, spretnošću i u najkraćem vremenu. To je ponovljeno još jednim užetom 19. rujna u poslijepodnevnim satima, a cijelu akciju vodio je Miljenko Bagarić, šef operative u luci Ploče. Užad su natezala dva velika tegljača – manevarske lokomotive, zaklonjene hrpama ugljena iskrcanog na obali, koji ih je štitio od pogleda i bojnih djelovanja s mora. Funkcioniranje je bilo jednostavno. Na znak motritelja, koji je

bio stotinjak metara ispred, tegljači bi upalili strojeve i nategli užad. Prilikom pokušaja ulaska RTOP-a u luku, tegljači su nategnuli čeličnu užad koja je dotad bila na morskom dnu, što je rezultiralo efektnim iskakanjem užadi iz mora i odustajanjem RTOP-a od namjere. U radijskom razgovoru između predsjednika Izvršnog vijeća općine Ploče Nevena Jelavića i zapovjednika TG Ploče, 20. rujna 1991., kapetan fregate Bernadić uputio je poruku časnicima JRM-a da je kanal luke Ploče miniran podvodnim minama i da se obustavlja svaki plovni promet tim dijelom. Ta poruka, da bi bila vjerodostojnija, poslije je emitirana u radio-oglasima za pomorce. Otada ni jedan brod jugomornarice nije ni pokušao ući u luku. Tako je HRM dosta jednostavno došla do dragocjenog minskog oružja i streljiva, koje joj je silno nedostajalo. Uspjeli su osujetiti pomorske snage protivnika da uđu u kanal i luku Ploče i da dignu skladišta u zrak. Vrijednost ovog plijena uskoro će osjetiti protivnici na raznim mjestima, na kopnu i na moru. Osim Bernadića i Lovrića, u akciji su sudjelovali Ranko Delić – minski tehničar, Mladen Milošević-Braco i Đorđe Mitrov, koji su pomogli u razminiranju skladišta, te mnogi drugi koji su se organizirali u svojim postrojbama. U to vrijeme stigao je kapetan fregate Zvonimir Franjković da s nekoliko časnika preuzme ulogu zapovjednika RL Ploče. To bi se na neki način moglo nazvati prvom akcijom zaprječivanja mora od strane HRM-a.

Miniranje Kaštelanskog zaljeva ispred Ratne luke Lora

Krajem rujna impozantne snage Taktičke grupe (TG) »Kaštela« (1 VPBR, 2 RTOP-a, 2 RČ-a, 2 do 4 TČ-a i nekoliko BRM-ova) blokirale su pomorski promet između Splita i srednjodalmatinskih otoka, a 20. i 21. rujna topovima su granatirale uzletište u Resniku i naselja u Kaštelanskom zaljevu. Pri tome su obilno koristili Loru kao logističku bazu i mjesto za zamjenu i odmor posada. Dana 21. rujna u Zapovjedništvu HRM-a, na sastanku kojemu su bili nazočni zapovjednik HRM-a admiral Sveto Letica, načelnik Stožera HRM-a Ante Budimir i Stjepan Bernadić, odlučeno je da se nešto poduzme kako bi se neprijateljske pomorske snage spriječile u korištenju Lore. U stvari, admiral Letica i kapetan fregate (čin iz JNA) Budimir već su odlučili da se podvodnim minama zapriječi prolaz u Kaštelanski zaljev na potezu od rta Jova (otok Čiovo) prema rtu Marjan. Bernadić je iznio svoje opaske na ovaj plan, a one su se odnosile na sigurnost samog grada Splita, jer u slučaju otkrivanja akcije miniranja mora nije bilo nikakve sumnje da će protivnik tući po Splitu, a znalo se da će to uraditi temeljito i nemilice: ratnom mornaricom i zrakoplovstvom. Zato je odlučeno da se miniranju pristupi jedino u situaciji koja bi jamčila skrivenost pripremnih radnji i samo polaganje mina. Uz to, Bernadiću je skrenuta pozornost, i to od admirala Letice, da vremena nema i da se to mora hitno učiniti. Planiranje same zapreke prepušteno je Bernadiću i njegovoj grupi, a oko logističke potpore pomoći će kapetan fregate Ante Budimir. Odmah se pristupilo

planiranju akcije, okupljanju i ekipiranju ljudi, brodova i opreme. Akcija je već na prvi pogled bila iznimno opasna, ali vladao je veliki polet da se jugomornarici stane na kraj. Mine se iz skladišta u Tatinji nisu mogle prenijeti brodovima zbog prijetnji snaga jugomornarice, pa su, valjda prvi puta od njihove izrade, slane kamionima – šleperima.

Akvatorij u kojemu je trebalo položiti minsku zapreku zbog svoje dubine zahtijevao je polaganje sidrenih kontaktnih mina tipa SAG – 2. HRM je, istina, imala daleko ubojitije minsko oružje u obliku na dnu ležećih, nekontaktnih, akustično-indukcijskih mina AIM-M-70. Bernadić je predvidio polaganje sidrenih mina i odlučio se na mine tipa SAG – 2, manje ubojite, a ipak dovoljne da ispune svoje zadaće i očekivanja. Ove mine bile su najjednostavnije za rad i polaganje, a ujedno ih je, bude li potrebno, najlakše ukloniti. Bernadić je bio protiv toga da se ova zapreka položi na predviđenoj lokaciji. Razlog za polaganje ove prepreke na ovoj lokaciji bio je mogućnost nadzora i obrane ove minske prepreke. Naime, HRM je u to vrijeme oformljivala topničku bitnicu u uvali Kašjuni, stacioniranu upravo nasuprot dijelu akvatorija koji bi trebao biti miniran. Ova lokacija time je zadovoljavala uvjet sprječavanja protivničkih minolovaca da nesmetano razminiraju položene mine. S druge strane, Kaštelanski zaljev često su koristili ribarski brodovi i druga plovila, pa je postojala vrlo velika vjerojatnost da će, u slučaju da se ne objavi postojanje prepreke u moru, na neku od postavljenih mina naići civilni brodovi i stradati nedužni. Da bi se posao osigurao na vrijeme i kako treba, angažirani su svi mineri specijalisti za prethodnu i završnu pripremu mina, a tadašnja »Jugolinija« je stavila na raspolaganje svoj najmoderniji i najveći trajekt *Vladimir Nazor*. Jedina šansa minerima HRM-a bila je da se neprijatelja iznenadi. Tako se prilikom planiranja ove operacije nastojalo svim silama taktički iznenaditi protivnika samim činom polaganja, te mjestom i vremenom.

Zbog stalne prisutnosti brodova JRM-a u Splitskom kanalu i Kaštelanskom zaljevu, 23. rujna planirano je zapriječiti morski prostor od rta Čiovo prema rtu Marjan. Na raspolaganju za ovu akciju bilo je 10 mina SAG-2, a položile bi se na položajnoj dubini da bi ih lake pomorske snage protivnika (LPS) prilikom nailaska aktivirale. To je bila već uobičajena položajna dubina mina od jednog i pol metra, iako se, tehnički gledano, ista mogla postaviti na 6 metara dubine. Položajna dubina mine u ovom slučaju bila je iznimno važna i stoga je o njoj kod sidrenih mina uvijek dobro voditi računa. Kao lokacija minske zapreke, kako je prvobitno predviđeno, odabran je plovni put između sportskih lučica Splita smještenih na sjevernoj strani Marjana i lučica i luka na Čiovu, u Kaštelima i u Trogiru. Ako se minska prepreka položi kako je planirano, onda bi se ista trebala po polaganju najaviti u »Oglasu za pomorce« (OZP), još uvijek službenom glasilu za sigurnost plovidbe, te u drugim sredstvima javnog priopćavanja. No, oglašena prepreka ne bi više bila prepreka za brodove JRM-a. Postojala je realna opasnost da neki od civilnih brodova, pose-

bice ribarica čiji je gaz premašivao dubinu od jednog i pol metra (a takvih je bilo na desetine), naiđe na minu i bude potopljen. Ovo bi, uz materijalnu, nanijelo veliku moralnu i političku štetu, a brodovi JRM-a i dalje bi nesmetano mogli koristiti preostali dio plovne rute. To su sve bila pitanja s kojima su se mineri suočili i o kojima su tada grozničavo razmišljali. Međutim, zapovjeđeno je da se tako planirana minska prepreka položi, i to žurno.

Vodstvo »Jadrolinije«, koje je za polaganje minske prepreke minerima stavilo na raspolaganje trajekt *Vladimir Nazor*, nije imalo nikakvu predodžbu o tome koja je zadaća bila namijenjena ovom brodu: oni su mislili da će to biti prevoženje ljudi ili materijala, za što je uistinu ovaj brod bio najpogodniji. Međutim, kad su vidjeli da na brod stižu šleperi nakrcani morskim minama, promijenili su mišljenje i počeli Bernadića nagovarati da brod ne dovodi u opasnost. Mineri su brinuli kako da mine na brodu sakriju od znatiželjnih očiju s obale, prijateljskih i onih drugih. Saznanje o »teretu« broda prenijelo bi se kao šumski požar i cijela bi aktivnost, zajedno sa sigurnošću broda, bila dovedena u pitanje. Stoga se, koliko se moglo i znalo, poduzimalo sve da se ukrcaj mina sakrije od javnosti. Šleper s minama ušao bi na brod, gdje ga je već čekao viljuškar za pretovar. Potom bi se zatvarala brodska rampa i time aktivnost skrivala od pogleda s obale. Na šleperu bi se otkrilo jedno krilo pokrivača, a mine bi žurno bile iskrcane i položene uz rub nadgrađa, te pažljivo pokrivene ceradom i svim mogućim krpama, bačvama i daskama koje su se na brodu zatekle. Nakon završenog iskrcaja došao bi drugi šleper i sve bi se ponovilo. Jedan šleper utovario je pet mina SAG-2 s priborima, koje su bile osigurane automobilskim gumama i konopom. Imponirala je hladnokrvnost vozača šlepera, a posebice manipulatora na viljuškaru, kojima, nažalost, nisu zabilježena imena. Vozač viljuškara upitao je Bernadića kako ovo čudo (misleći na mine) treba uhvatiti i treba li na nešto posebno paziti. Rečeno mu je ono što je trebalo, tj. da su kolica upravo pravljena za razmjere viljuškara i da treba samo paziti da se ništa ne izvrne. Nakon druge ili treće iskrcane mine, vještini ovog našeg junaka pozavidjeli bi svi koji su taj posao s minama radili godinama. Cijeli posao izveden je usred trajektne luke u Splitu, uvijek pune ljudi i brodova. Ono što je minere posebno zabrinjavalo bila je blizina zloglasne Komande VPO-a, udaljene par stotina metara, koja je bila prijeteći zamračena, a iza čijih prozora, znalo se, gledaju mnoge znatiželjne oči. Nakon ukrcaja mine je trebalo pripremiti, odnosno, dovesti u oštro stanje. Za ovo je potrebna tzv. prethodna i završna priprema za polaganje. Te radnje obično se rade odvojeno, tj. prethodna priprema mina stvar je minskog skladišta, a neposredna, završna priprema mina obavljala se na brodu pred samo polaganje. Ove radnje mineri HRM-a morali su spojiti u jednu. Jedno od prvih iskustava s kojim su se suočili bilo je slabo održavanje mina. Budući da nije bilo vremena za čekanje, mineri su počeli pripremati mine za polaganje i boravak u moru, pri čemu su promijenili mnogo brtvila i dodatnog pribora. Osnovni dio plana za polaganje bio je da se mine polože

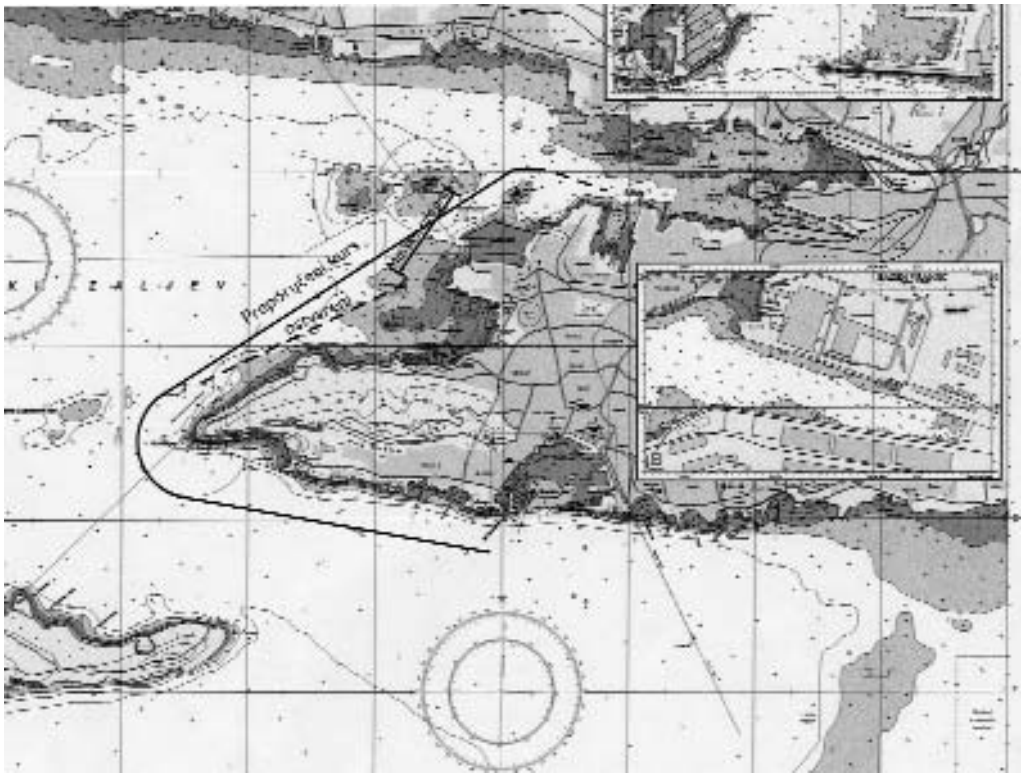

Shema manevra polaganja mina

u jednoj od »tura« broda na redovnoj liniji. Ovo je bilo jedino moguće rješenje s obzirom na to da su na moru već započele premetačine brodova te vrlo neugodni pregledi putnika i tereta. Voziti preko kanala izvan ustaljenog i najavljenog reda plovidbe bila bi ludost. Za osiguranje zadaće polaganja mina, ali isto tako i za »tegljenje« mina po palubi, na brod se ukrcala grupa za osiguranje Dalibora Sardelića, s 10-ak ljudi naoružanih streljačkim naoružanjem, koja je imala zadaću »štititi minere HRM-a od mogućih iznenađenja«.

Prvo isplovljenje po redu plovidbe bilo je rano sljedećeg jutra. Odlučeno je da se to iskoristi za planirano i neprimjetno polaganje mina. No, ujutro su iskrsnuli neplanirani problemi. Brod su počeli opsjedati putnici koji su htjeli na otok Brač. Teško je bilo Bračanima objašnjavati da brod *Vladimir Nazor* to jutro neće voziti i da se zbog mina ne smiju penjati na brod. Drugi trajekt, kao zamjena za vožnju prema otoku Braču, bio je vezan neposredno uz *Nazora*, ali to nije pomoglo. Erupcija nezadovoljstva kulminirala je kad je *Nazor* uputio glavne strojeve za pregrijavanje. Minerima je ta situacija neko vrijeme bila zabavna, međutim, posadi broda, koja je imala korektne odnose s putnicima, nije bilo nimalo lako. Da bi se takvo stanje prekinulo i da ne bi došlo do kompromitiranja zadaće broda, zapovjeđeno je ranije

isplovljavanje. Brod je tako, s brižljivo skrivenim i »naoštrenim« minama isplovio 24. rujna. 1991. u 5 sati za Pučišća na otoku Braču. Na moru je bila cjelokupna TG Kaštela, čiji su brodovi plutali između obale kopna i otoka Brača i Šolte. Kako je i predviđeno, brod je radiovezom najavio kvar upravljačkog sustava ispred luke Pučišća na Braču, izvršio okret i uputio se nazad prema splitskoj gradskoj luci. Pazilo se da se kurs održava što više prema Čiovu i mjestu polaganja mina, kako manevar polaganja ne bi previše upao u oči brodovima jugomornarice. Slično tome, pazilo se da brazda broda ne bude prava nego da brod malo vrluda, kako bi i time pokazali da je upravljački sustav broda u kvaru. No, velika koncentracija protivničkih brodova, od kojih su dva TČ-a neprekidno manevrirala oko trajekta, navela je Bernadića da za taj dan odustane od polaganja, uz veliko negodovanje Sardelića i njegovih ljudi iz osiguranja, u strahu za novi brod, ljude i otkrivanje prepreke. Bernadiću, koji inače nije bio sklon odustajanju, očigledno nije bilo teško donijeti takvu odluku, jer je i sam bio protiv polaganja na predviđenoj lokaciji, te je prosudivši situaciju objavio da radije ide na popravni nego da učini tu glupost.

Odmah je odlučeno da se cijela akcija ponovi naredne noći, a za brod minopolagač izabran je trajekt *Gradac* koji je bio pred rashodom. Kao minopolagač, brod je u potpunosti odgovarao: imao je ravnu palubu od pramca do krme, brodski limovi, iako puni korozije, bili su barem na prvi pogled čvrsti, a vrata i bokovi visoki i masivni da se skriju namjere polaganja mina za taj dan i narednu noć. Od navigacijske opreme postojao je nekakav kompas u koji kormilar i zapovjednik nisu bili baš sigurni, jer je služio više kao pomoćno sredstvo. Tu je bio i jedan mali radar za koji je potvrđeno da je ispravan i da radi više-manje bez problema. Brod je isključen iz

Trajekt Gradac

redovite plovidbe, putnicima je rečeno da je brod neispravan i odmah su počele pripreme za polaganje. Praćenjem kretanja brodova jugomornarice zaključeno je da ne postoje nikakvi izgledi da se prepreka položi kako je prethodno planirano, već da je taktički bolje da se prepreka položi u Kaštelanski zaljev ispred same Lore. Brodovi TG-a »Kaštela« s glavnim snagama manevrirali su u Splitskom kanalu, između otoka Brača i Šolte i obale kopna. Noću bi brodovi bili raspoređeni tako da dva broda pokrivaju Splitska vrata, dva broda (VPBR i jedna RTOP) južni dio od otoka Čiova, a ostali sjeverno od otoka Brača. U Kaštelanskom zaljevu bile su manje snage koje su bazirale u Loru i u Divulje. Tijekom nove rasprave o ponavljanju zadaće miniranja u Zapovjedništvu HRM-a, zapovjednik minera otvoreno je iznio svoj stav da je bolje i djelotvornije minirati sam ulaz u Loru, te staviti u opasnost samo brodove JRM-a, a nikako ostaviti mogućnost nailaska nekog hrvatskog broda na položene mine. Nadalje, minska prepreka može se sastojati samo od sidrenih mina SAG-2 koje su već u trajektnoj luci, a koje je s obzirom na izobatu dubine od 11 do 32 metara nemoguće ukloniti klasičnim minolovcima kojima je raspolagala jugomornarica.

Prema novom planu minska prepreka bila bi položena od plićine Galijole prema plićini Gariful, tako da bi najbliža točka prema Lori bila oko 120 metara. Druge opcije bile su da se ova prepreka položi dalje od ulaza u Loru, ali isto tako na potezu koji vodi u Loru dolaskom iz Splitskog kanala i luke u Divuljama. Ovim bi se najbliža točka minske prepreke približila Lori na nešto više od 0,5 N (oko jedan kilometar). Međutim, mogućnost nailaska nekog od vlastitih brodova na prepreku prevladala je, i odlučeno je da se ide na prvu varijantu, tj. polaganje minske prepreke neposredno ispred Lore. Najveći problem bio je kako sakriti sam čin polaganja mina od neprijateljskih očiju. Zapovjedniku Bernadiću rečeno je da se snađe kako zna i umije. Blokada Ratne luke Lora s morske strane planirana je i prije osnivanja HRM-a, jer se i u ZNG-u razmišljalo kako Loru isključiti iz prometa i onemogućiti komunikaciju s njom morskim putem. Kopneni put bilo je lakše riješiti; on se na više mjesta mogao zapriječiti kamionima, šleperima i sl. Na pitanje Mladena Bujasa, načelnika Ureda za obranu Splita i Dalmacije, Bernadić je tada (dok nije bilo podvodnih mina na raspolaganju) predlagao zatvaranje Lore nasukavanjem i potapanjem nekog većeg broda, predviđenog za rezalište ispred samog ulaza u luku. Ideja je bila izvediva s priličnim izgledima za uspjeh, međutim, problem je bio kako spasiti članove posade poslije nasukavanja. Naravno, prije same akcije trebalo je brod urediti za tu svrhu, ugradnjom zdenaca za eksploziv i nalijevanjem cementnih pregrada koje bi štitile brod od prelamanja prilikom eksplozije i njegovog dizanja s mjesta potonuća. Komparirane su prednosti takve akcije s akcijom miniranja. Mine su ipak imale veće izglede za uspjeh, jer se aktivnost njihova polaganja mogla bolje maskirati. To je bio ključ problema, od kojega je zavisio uspjeh akcije. I dalje je ostao problem tajnosti polaganja, odnosno način zavaravanja snaga jugomornarice

za vrijeme samog polaganja. Jer događaj od 24. rujna 1991., kad su brodovi jugomornarice zapucali na PZO bitnicu na splitskim Kašjunima i ubili pripadnika HRM-a Josipa Vranića, pokazao je da brod koji polaže mine neće imati nikakve izglede za uzmak.

Zapovjednik minera S. Bernadić predložio je Kriznom štabu »Jadrolinije« i poduzeća »Luka«, da uz brod koji će polagati mine bude vezan remorker koji će svojom krmom sakriti samu aktivnost polaganja mina u more od očiju stražara iz RL Lora. Ujedno će remorker opravdati vožnju trajekta ispred Lore, hineći njegovo tegljenje u splitsko brodogradilište radi otklanjanja nekog najavljenog oštećenja. Zapovjednik Kriznog štaba bio je kapetan Nevenko Šeparović (bivši pripadnik JRM-a koji je naslijedio Bernadića na mjestu zapovjednika školskog broda *Jadran*). Ostali dio planiranja minske prepreke bio je više zanatski i nije predstavljao problem. Početak polaganja i samo polaganje podvodnih mina trebalo je izvesti u ono vrijeme kada je pozornost stražara najmanja. Odabrano je da to bude vrijeme na razmeđu noći i dana, u tzv. astronomsko svitanje kada se na istoku vidi obzor, a na zapadu je tama. Ovo vrijeme izabrano je zato što su tada oči stražara najumornije i zato se oči, kao prema nekoj unutarnjoj zapovijedi, same okreću prema istoku i nastanku novog dana. U to vrijeme, kada budu polagane mine, tandem tegljenih brodova bit će skriven u tami na zapadnom dijelu horizonta. Uz to, smatralo se da nikome u JRM-u nije ni nakraj pameti bilo da će se itko usuditi približiti Lori s neprijateljskim nakanama, posebice ne s velikim brodovima nakrcanima minama. Od ostalih parametara same prepreke određeno je da minski interval bude 35 metara, kako bi pri brzini broda od 6 čvorova vremenski minski interval bio 15 sekundi. U tom slučaju polaganje minske prepreke trajalo bi »svega« 5 minuta. Koliko je to uistinu minuta za minere i članove posade koji polažu mine, to znaju samo oni koji su bili na brodu.

Admiral S. Letica pitao je više puta minere kolika je vjerojatnost nailaska broda na minu. U ovakvim uvjetima jednoredne minske prepreke i položenih mina (sidrene kontaktne) vjerojatnost nailaska broda na minu je negdje oko 20%. Zapovjedniku HRM-a to je bilo malo, pa je zatražio da se dostavi dodatnih 10 mina, iako one ne bi trebale bitno utjecati na povećanje vjerojatnosti nailaska broda na minu, jer je granični minski interval bio blizu planiranoga, s njima se produžio minirani prostor u moru. Vjerojatnost nailaska broda na minu povećava se povećanjem udarnog kuta nailaska samog broda na prepreku i povećanjem broja minskih redova. Broj minskih redova, iz sigurnosnih razloga za brod i ljude, mogao je biti samo jedan. Moglo se jedino povećati, tj. zakositi minsku liniju u odnosu na kurs plovidbe brodova prema Lori. Tako se na kraju i postupilo. Relativno velik broj mina (20) ponovno bi rezultirao mogućnošću nailaska nekog od vlastitih brodova na mine, te je povećanje udarnog kuta bilo pravo rješenje. Ono je značilo postojanje mina u minskoj prepreci isključivo ispred Lore, koju su naši civilni brodovi izdaleka zaobilazi-

li. Mine su ukrcavane, bolje reći prekrcavane s broda na brod i iz kamiona na brod polagač, noću 24. rujna, u gradskoj trajektnoj luci. Sam ukrcaj odvijao se kao i prethodne noći, na istom mjestu, ispred zgrade VPO-a na pristaništu Lučke kapetanije. Slika u gradskoj luci bila je za to vrijeme uobičajena: plato trajektne luke bio je krcat putnicima i izbjeglicama, koji su čekali najavljeni trajekt za sjever i za Rijeku. Bilo je tu i puno djece, koja su, vođena svojom znatiželjom, zabadala nos svuda, pa i kod naših minera, gdje se nešto poput velikih kugli »koturalo« po palubi. Mine su bile u dosta lošem stanju, tako da su se, osim obavljanja redovnih aktivnosti na završnoj pripremi, morala mijenjati brtvila i ostali neispravni pribori koji bi se pronašli. Ovo proširenje poslova nije se nikako uklapalo u redovite aktivnosti prethodne i završne pripreme mina, koja bi trebala biti obavljena prije, u minskom skladištu. Taj mukotrpni posao već su drugu noć zaredom obavljali mineri specijalisti Rozario Lovrić, Boško Škrbić i Jure Tucak. Potonja dvojica bila su pozvana iz Šibenika. Ovakvo taksativno nabrajanje aktivnosti neophodnih u svakoj akciji polaganja podvodnih mina svjedoči o mukotrpnoj proceduri, velikim fizičkim i psihičkim naporima ljudi koji su taj posao radili, kao i o potrebi visoke stručnosti da bi se ovi opasni procesi s velikim količinama eksploziva obavili kvalitetno i do kraja.

Bojno osiguranje u luci i na moru trebala je opet preuzeti grupa od 10 ljudi pod zapovjedništvom Dalibora Sardelića. No, ona je te noći bila angažirana na drugom zadatku, pa su fizičko osiguranje trajekta i prekrcaja preuzela četvorica mladića sa starim puškama M-48, tzv. tandžarama. Mladići su svoju zadaću shvatili zaista ozbiljno, pa ih se moralo upozoravati da tu svoju dužnost obnašaju manje upadljivo. Usputnim nadzorom ustanovljeno je da tri puške nisu imale udarnu iglu, a dvojica mladića ionako nisu imala streljivo. Zapovjednik broda *Gradac*, kapetan Zdravko Kaliterna, na prvi pogled odavao je dojam »starog morskog vuka«. Nije se bojao zadaće koja je bila pred njim, već je samo htio čuti neke detalje kako bi i on i posada mogli biti od veće pomoći. Radovi na pripremi mina završeni su oko 23.30 sati. Zapovjedniku broda rečeno je da posadu odmori par sati, ali da se pobrine za buđenje svih u 3.15 sati. Na brodu se do tada još nije javila grupa za osiguranje, što je zabrinjavalo, jer sama posada broda i trojica minera nisu bili dovoljni za planirano polaganje mina. Nakon zamornih dana i mineri su se dali u potragu za posteljama na brodu. Za kratko vrijeme na brodu je zavladao neuobičajeni mir. Bernadić se probudio u 3.15 sati, kad su trebale započeti pripreme za isplovljenje broda. No, na brodu su svi spavali – i posada i osiguranje. Odmah se krenulo na pripremu broda za isplovljavanje. Upućeni su strojevi, međutim, željno očekivane grupe za osiguranje još nije bilo. Znalo se da je njihova pomoć neophodna, ali moralo se odmah krenuti. Čak i nekoliko minuta odlaganja dovelo bi polaganje mina u pitanje, te ugrozilo sigurnost broda i živote ljudi. Pri samom isplovljenju napokon se, na veliko olakšanje minera i članova posade, pojavila grupa Dalibora Sardelića, koja je s pješačkim naoružanjem i nekoliko tromblona trebala činiti protubrodsko osigura-

nje za slučaj da brodovi jugomornarice pokušaju spriječiti izvršenje zadatka. No, oni će tu noć imati daleko važniju ulogu. Trebalo je puno snage da se pripremljene mine polože brzo i na vrijeme. Grupa za osiguranje bila je presretna što se konačno ide u »pravu akciju«. Njihov entuzijazam prešao je odmah na sve prisutne na brodu.

Vrijeme je bilo povoljno, puhao je lagani burin, nebo je bilo poluoblačno, a vidljivost dobra. Isplovivši iz gradske luke, intenzivno se promatrao raspored i kretanje brodova jugomornarice u Splitskom kanalu, s obzirom na to da je radioveza s promatračem na rtu Marjan ionako bila u kvaru. Brodovi jugomornarice plutali su širom kanala, a najbliži su bili RTOP na rtu Čiovo i VPBR neposredno iza nje. Okrenuvši iza rta Marjan, uočena su tri plovna objekta ispred luke Divulje. Trajekt i remorker plovili su mirno u tandemu, kako je i planirano, uza samu obalu Marjana. Zapovjeđeno je da se tijekom plovidbe otvore svi otvori na strojarnicama kako bi buka strojeva prikrila kloparanje mina po palubi. Približavajući se mjestu polaganja, na brodu je rasla napetost, i na umor se više nije pomišljalo. Zapovjednik Kaliterna zvani Kale dimio je cigarete bez prekida, skrivajući napetost. Ali vodio je brod, vidjelo se to odmah, znalačkom rukom. Njemu nije trebalo crtati i objašnjavati. Jednom pokazano bilo je dovoljno. Sa zapovjednikom trajekta u zapovjednoj kabini na mostu skupilo se ono malo posade i netremice su gledali u vođu minera. Dobro su zatvorili brodska vrata prema Lori nadajući se da će sve biti u redu. Navigacijski dio vožnje u tom skučenom području nije predstavljao problem. Zapovjedniku Kali rečeno je kako ići i na koji način doći na početnu točku polaganja, a i vođa minera bio je s njim na mostu. Radar na trajektu je radio, međutim, smetnje su uskoro postale tako jake da se u njega nije moglo pouzdati. Nije ni trebalo. Svjetionici su radili, vidljivost je bila dobra, a udaljenosti male, pa pomoć tehnike nije bila potrebna. A onda se došlo na početni položaj polaganja. »Spusti rampu i pripremi se za polaganje.« Brod je okrenuo u kurs za polaganje i za posadu je vrijeme stalo. Bili su koncentrirani na svoj posao. Samo polaganje prošlo je u miru, bez ometanja. Mine su polagane ujednačenim ritmom, a kako su se po polaganju pojavljivale na površini dok prethodni uteg ne dirne dno, same su poslužile za vizualno određivanje minskog intervala. Stražari JRM-a na obali povikali su da se brodovi zaustave ili će otvoriti vatru, no, dakako, brodovi se nisu zaustavili, nego su mirno nastavili svoj posao i nakon polaganja svih mina okrenuli se prema »škveru«. Remorker koji je za vrijeme polaganja mina bio vezan uz stranu broda okrenutu prema Lori, izvršio je svoju zadaću u cijelosti. Prigušio je buku polaganja mina preko palube i ukrcajne rampe, mada je ta buka u inače tihoj noći gotovo parala uši. Mine su padom u more stvarale velike vodoskoke, naravno, nevidljive očima stražara. Same mine prilikom polaganja ostaju na površini dok prethodni uteg ne dirne dno i ne povuče je za sobom. Tako se po krmi brodova jasno vidjela brazda broda i uvijek dvije do tri mine na površini. Srećom, dubina je bila mala, te su mine za nekoliko minuta tonule. Ne treba posebno napominjati da su ove minute posadama bile

kao vječnost. Minski interval bio je dobro izračunat, što se, osim štopericom, moglo kontrolirati i golim okom, gledajući mine koje su plutale po brazdi broda. Zadnja mina pala je u more kad je zapovjednik broda rekao da bi trebalo razmišljati o okretu. Ispalo je upravo po proračunu, kao na dobro planiranoj i spretno izvedenoj vježbi. Dolje na palubi, kad je položena zadnja mina, novopečeni mineri, posada broda, grupa za osiguranje i stari mineri, zagrlili su se i počeli galamiti. Smirio ih je tek pogled na Loru, koja se nalazila tek koju stotinu metara od njih – velika, nijema i prijeteća. Mada udaljenost od te točke do »škvera«, njihove naredne luke, nije bila velika, zapovjednik minera zapovjedio je da brod ubrza najviše što može. Odmah mu je udovoljeno. Završivši zadaću trajekt je pristao uz obalu »škvera«, a remorker je upućen da se odmah, kako je i red, vrati u gradsku luku. Da ne bi prozreli namjere trajekta, on se zadržao u »škveru« do 10.30 sati. Nakon toga se uputio u Gradsku luku Split i svjedočio trenutku kad je barkasa JRM-a naišla na minu i potonula. Manevar zavaravanja u cijelosti je uspio. Pripadnici jugomornarice znali su tko je položio mine (kapetan fregate Bernadić već je u Pločama obavijestio oficire jugomornarice da je kanal luke Ploče miniran, a svijet minera nije velik, pa se stručnjaci međusobno dobro poznaju), ali nisu znali kako i kada su položene. To je potvrđeno u razgovorima između predstavnika HRM-a i jugovojske, kada je ova tražila da joj se kaže tko je, čime i kada položio MP ispred Lore. Nedugo potom snage jugomornarice presrele su na redovnoj pruzi trajekt *Gradac*, temeljito ga pretražile, ispitivale zapovjednika broda Kaliternu, pregledale brodski dnevnik, ali nisu ništa našli. Mora se priznati da je minerski alat za prethodnu i završnu pripremu mina ostao na brodu i tu bio 24 sata. Kapetan fregate Bernadić bio je u uvjerenju da ga je Lovrić već odnio s broda, međutim, intervenirao je glavni strojar s broda koji je izvijestio da je alat još uvijek kod njega i zamolio da ga se pospremi. To je, na sreću, učinjeno odmah.

Više od materijalnih gubitaka, položena MP onemogućila je opskrbu brodova jugomornarice u Lori, gdje su imali svega u izobilju, a spriječila je topničko djelovanje snaga iz Lore i Mornaričkoga školskog centra po gradu Splitu. Znali su, naime, da nemaju putova za izlazak: ni kopnom ni morem. Osim toga, položena MP podigla je borbeni duh građana, ugled HRM-a, a Zapovjedništvu HRM-a odredila pravila ponašanja prema subjektima odlučivanja u jugomornarici, koja više nije bila svemogući gospodar hrvatskog mora. Osim spomenutih sudionika, u akciji su sudjelovali mnogi drugi ljudi i druga materijalna sredstva. Skupinu za osiguranje polaganja činili su: Dalibor Sardelić – zapovjednik grupe, Boris Miliša, Dejan Maras, Dragan Kliškinić, Robert Kramarić, Davor Perković, Ante Jurišić, Tonči Čovo. Prijevoz mina iz skladišta u Tatinji organizirao je Zvonimir Franjković, a sudjelovali su: trajekt *Pelješčanka*, poduzeće »Jugotrans« iz Ploča, Luka Ploče, Krizni štab »Jugolinije«, posebice Nevenko Šeparović i Edi Duplančić i mnogi drugi domoljubi

koji su nesebično, cijelim svojim bićem davali sve od sebe za slobodu Jadrana i Hrvatske.

Na poremećaj ustaljenog reda stvari kod jugomornarice nije trebalo dugo čekati. Odmah ujutro 26. rujna svim brodovima TG-a Kaštela prenesena je naredba za taj dan: »Sledi signal: Skoplje – Drvar – Osijek – dvojka; Heroj, tokom dana – verovatno.« To je u prijevodu značilo da se za taj dan uzmu suhi dnevni obroci, a kruh ako se stigne. To je bio početak njihova kraja u Splitskom kanalu. Danas kada čitamo izjave druge strane, vidi se koliko im je ta prepreka bila trn u oku. General JRM-a Nikola Mladenić, kojemu se zbog nedjela kojima je bio inicijator i autor sudilo na splitskom sudu, uz ostale »bisere« izjavio je da je vojska u Lori vidjela sam čin polaganja mina, ali da admiral Fridrih Moretti nije dao da se puca. Ovakvu glupost može izreći samo onaj tko se brani da bi dobio manju kaznu. Jer, ako su znali za polaganje, zašto su isti dan poslali svoju barkasu, koja je naišla na prepreku i potonula. Uostalom, sami su na pregovorima inzistirali da im hrvatska strana otkrije tko je i kada položio mine. Admiral JRM-a Dragoljub Bocinov je zbog te prepreke uhićen od svojih suradnika, a na suđenju u Beogradu to mu se najviše imputiralo kao propust u »rukovođenju i komandovanju«. Zbog te prepreke izbezumili su se crnogorski rezervisti u RL Lora. Kad je neprijateljska barkasa naišla na minu, htjeli su ubiti admirala Bocinova i provaliti u splitsko brodogradilište, radi odmazde nad nenaoružanim radnicima.

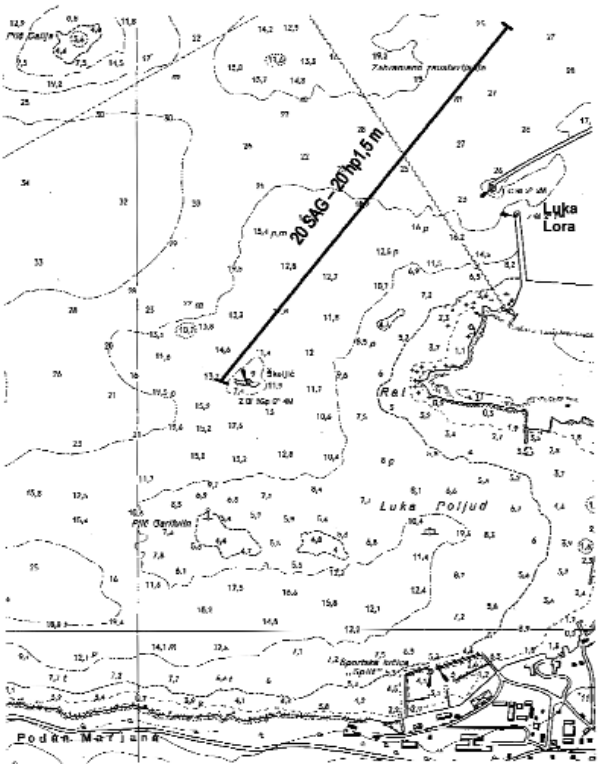

Minska prepreka ispred Lore

Miniranje Splitskih vrata

Nakon što je miniran Kaštelanski zaljev ispred Lore, brodovi neprijateljske mornarice nisu više ondje zalazili, ali su ostali u Splitskom kanalu i blokirali pomorski promet između Splita i srednjodalmatinskih otoka. HRM je tada bila u fazi prikupljanja svega onoga čime bi se, barem djelomično, mogla suprotstaviti protivničkim brodovima na moru i ukinuti blokadu, protjerujući postupno njihove brodove izvan toga dijela akvatorija. Za protjerivanje brodova jugomornarice bila su potrebna velika i skupa sredstva, kojih u početku nije bilo dovoljno. Ono malo što se imalo i ona koja su sporo dolazila, moralo se krajnje obazrivo čuvati, razmještati i upotrebljavati. Nikada se nije znalo hoće li se sredstva dobiti, kada će stići i u kakvom će stanju doći. Stoga se nastojalo da se sve ono što se ima odmah razmjesti tamo gdje je najpotrebnije. Za izravni vatreni sukob s brodovima jugomornarice HRM tada nije imala dovoljno snaga, a znalo se da ih u dogledno vrijeme neće ni biti. Miniranjem Lore, ista je isključena kao logistička potpora protivničkim brodovima u blokadi za duže razdoblje. Da bi osvjetlala svoj obraz i pokazala ozbiljnost svojih namjera, JRM je odlučila nastaviti planirane aktivnosti pomorske blokade hrvatskih luka i akvatorija uporabom ratnih brodova i njihovom logističkom potporom s otoka Visa i Lastova, uz krajnje naprezanje svojih pomoćnih brodova. Nametnulo se i pitanje ima li HRM rješenje da oteža ili spriječi plovidbu protivničkih brodova, a da plovidba vlastitih brodova u civilnom prometu i nadalje ostane sigurna? U sučeljavanju dviju ravnopravnih strana to pitanje ne bi bilo problem. Putem motrenja i identifikacije tehničkim sredstvima »svoj – tuđi« (IFF) i najavom vožnji, relativno je lako ustanoviti o kojim se brodovima i sredstvima radi, te s tim u svezi uzbuniti i angažirati vlastite snage. Međutim, ništa od tih sredstava HRM nije imala – jedino mine, koje nisu razlikovale svoje brodove od protivničkih.

Na sastanku 7. listopada 1991. u Zapovjedništvu HRM-a (nazočni admiral Letica, kapetan fregate Kontrec i Bernadić) odlučeno je da se miniraju Splitska vrata, ali da mine budu opasne samo za brodove jugomornarice, dok bi se putnički i teretni promet i nadalje odvijao normalno i sigurno. To je bilo lako reći, ali ostvariti znatno teže. Mineri HRM-a opet su složno prionuli planiranju. Trebalo je odlučiti između postojeća dva tipa podvodnih mina: sidrene ili velike nekontaktne. Od sidrenih se odmah odustalo, iako su one bile znatno lakše za manipuliranje, jer su u tom području bili aktivni naši ribari koji su u more, u razdoblju kad nije bilo blokade, postavljali ribarske alate svih vrsta, i bilo je sigurno da će se postojanje takve prepreke otkriti. Osim toga, ove mine je dosta lako ukloniti sredstvima kojima je jugomornarica raspolagala, a imala je za to skoro cijeli 16. divizijun protuminskih brodova. Stoga su se opredijelili za velike na dnu ležeće mine tipa AIM-M70, s oko 850 kg brizantnog eksploziva u svakoj. One su u svojoj osnovnoj namjeni protubrodske i protupodmorničke, čiji upaljač radi na bazi brodske akustike i magnetizma. Upaljač se može programirati tako da bira pojedine razrede brodova, ali ovdje se javljao

drugi problem. Moralo se prostor učiniti sasvim sigurnim za prolaz vlastitih brodova, a mine opet trebaju biti »oštre« i ubojite protiv protivničkih brodova, i to ne svih, nego samo onih za koje se posebno zapovjedi. Već prije se razmišljalo o tom problemu, a iako nije bio poznat u novijoj svjetskoj pomorskoj praksi primjene podvodnih mina, odlučili su se na aretiranje (isključenje) paljbenih uređaja mine. Aktiviranje mina vršilo bi se s kopna putem električnog kabela. Prije polaganja mine je trebalo opremiti tako da njihovi kablovi budu povezani na detonator, sve je to trebalo učiniti vodonepropusnim, dobro uzemljiti kako bi se spriječilo aktiviranje od vanjskih pobuda itd. Izvodi kablova bili bi priključeni za improviziranu centralu na obali, kod koje će dežurati posebna služba i biti spremna za ručno aktiviranje. Nešto slično ovoj izvedbi pravili su borci vijetnamskog FNO-a u zaprječivanju vodenih (riječnih) putova za američke ratne i logističke brodove.

Planirano je položiti četiri mine na najužem dijelu Splitskih vrata, koja su bila širine 650 metara. Budući da su brodovi JRM-a bili aktivni i čuvali prolaz i ovdje je trebalo položiti mine da to neprijatelj ne opazi. Odmah bi se položile dvije, a dvije naknadno. Prvu minu trebalo je položiti na sredinu prolaza, a drugu prema Šolti, obje na dubini od 25 do 30 metara. Ovakav izbor diktiralo je ponašanje brodova jugomornarice koji su najčešće vozili tim dijelom prolaza. Mine su položili sami Bračani, koje smo podučili i s njima dogovorili detalje. Bračani su bili rođeni mineri. Kad su bili pozvani na obuku, kako bi im se pokazao postupak pripreme mina za polaganje, sve su odmah shvatili (Mate Čumeta i njegova ekipa), govoreći da samo gube vrijeme. Stoga je samo polaganje bilo u njihovom zaduženju, po načelu da se snađu sami. Pokazalo se da je svaka briga oko sigurnosti polaganja mina bila suvišna, jer su se Bračani minama bavili duže nego što se mislilo. Mine su iz skladišta Tatinja u Pločama prebačene 8. listopada 1991. do Mimica, 10. listopada prebačene su ribaricom do Pučišća na Braču, odakle su prevezene do Milne. Noću 21. listopada 1991. ribaricom ih je položio Mate Jakšić – Ćumeta, zajedno s bračkom jedinicom obalne obrane koju je vodio Luka Dragičević. Mine su položene koćom Jere Lukšića *Riba-I*. Dopunsko polaganje druge dvije mine izvršio je Ive Šore svojom brodicom *Mali porat*. Ovi podaci, navedeni suhoparno i šturo, ne oslikavaju pravo stanje stvari. Toga dana i mnogo puta kasnije, ova postrojba, a posebno Mate Jakšić – Ćumeta, naprosto su plijenili svojim elanom, marljivošću i sposobnošću. Ništa im nije trebalo dva puta govoriti, sve su odmah razumjeli i uvijek su imali rezervnu varijantu za svaku situaciju. Ove mine položene su ispred brodova jugomornarice, a najbliži brod nije bio udaljen niti 300 metara, uz napomenu da su novoustrojeni mineri ovaj složen i zahtjevan posao obavili za vrijeme pomorske blokade, pribrani i hladni.

Kakvo je bilo značenje ove prepreke? Nedugo nakon polaganja protivnik je naslutio ili saznao da je položena minska prepreka u Splitskim vratima. Na tom području, na zapadnom dijelu Brača i istočnom dijelu Šolte operirale su grupe pomorskih

diverzanata sa zadatkom napada na brodove jugomornarice i osiguravanja prolaza kroz Splitska vrata. Često su stanovnici Milne, Stomorske i ostalih mjesta bili svjedocima razmjene granata s jedne i s druge strane. Jugomornarica je nastojala svim silama izboriti slobodu prolaza kroz Splitska vrata, jer je to bila najbliža veza s njihovom jedinom preostalom bazom na srednjodalmatinskom području, Visom. U početku su se brodovi jugomornarice smjenjivali noću, jer su znali da mineri HRM-a, koji su bili na stalnom dežurstvu na okidaču mina, i pomorski diverzanti ne posjeduju sredstva za noćno motrenje. Prisiljeni na česte prolaze kroz Splitska vrata radi smjena brodova ili njihove logističke podrške, starješine jugomornarice plašili su se udara diverzanata u svim uskim prolazima i minskih udara iz podmorja. Uskoro su brodovi jugomornarice primijenili novu taktiku. Brodovi koji su trebali proći Splitska vrata pratili bi trajekte i civilne brodove s hrvatskom zastavom te su u prolazu kroz vrata vozili neposredno pored njih, čime su se čuvali i od mina i od udara diverzanata. Ostali brodovi, mahom oni brzi, prolazili su noću, redovito branjeni velikom koncentracijom protivničkih ratnih brodova s moćnim topničkim oružjem. I mineri na hrvatskoj strani, koji su danima na okidačima položenih mina bili u »vrućem« i »hladnom« stanju, predomišljali su se. Naime, osim vojnih rješenja, u to vrijeme bilo je i dosta političkih odluka koje su sputavale i ograničavale ljude da povuku okidač na položenim sredstvima u moru, čiji se broj u međuvremenu povećao na četiri. Intenzivni politički pregovori uvjetovali bi kratka razdoblja mira i otvorenih sukoba sa snagama jugomornarice, koji su se ponekad smjenjivali u tako kratkim vremenskim intervalima da je malo nedostajalo da dođe do nesporazuma. Naime, od najbližih telefonskih linija do paljbenih položaja za primopredaju poruke bilo je potrebno po nekoliko sati. A događalo se da se u jednom danu dva i više puta promijeni stanje spremnosti. Gotovo je suvišno govoriti kako se jugomornarica držala ovih dogovora. Ako bi nekom od diverzanata slučajno opalilo neko sredstvo ili ako bi bio viđen, to je bio je dovoljan razlog za protumjere po pravilu: »za borbena dejstva ratnih brodova JRM-a«.

Zapovijedi za minere u zasjedi bile su izričite. Trebali su napadati samo važnije brodove, kao što su RTOP i VPBR, iako je zapovjednik minera nagovarao zapovjednika HRM-a da odobri minski udar protiv logističkih brodova jugomornarice, koji su svakodnevno bili angažirani na logističkoj potpori brodova u blokadi, odvlačenju sredstava iz vojarni i vojnih luka na obali i otocima, prvo u luke Vis i Lastovo, a potom prema crnogorskim lukama. Izbacivanje nekog od ovih brodova, koji su bili opterećeni zadaćama, dovelo bi Komandu JRM-a u nezavidnu situaciju, a posade brodova u blokadi u očaj. Međutim, admiral Letica je u svojoj zapovijedi, da su minski ciljevi samo RTOP-ovi i VPBR-ovi, bio uporan i izričit, te nije ostavljao mjesta nikakvim dvojbama. U razmatranju problema borbe s brodovima jugomornarice bila su planirana minska djelovanja u obliku polaganja MP-a na drugim lokacijama, radi sužavanja manevra protivnika i stvaranja ambijentalnih uvjeta po-

voljnih za odlučujuću bitku i njihovo trajno protjerivanje iz Splitskog kanala i srednjodalmatinske grupe otoka. Tu se, osim TG Kaštela, nalazila i grupa TG Ploče koja je manevrirala u Neretvanskom, Hvarskom i Pelješkom kanalu, uz punu kontrolu civilnog pomorskog prometa na dužobalnim i poprečnim pomorskim komunikacijama. Što je vrijeme više odmicalo, krajem listopada i početkom studenoga 1991. brodovi iz TG-a sa sjevera (TG Rijeka) povlačili su se prema Visu i Lastovu. Brodovi TG Ploče bili su relativno neaktivni. Najveće aktivnosti imala je TG Kaštela u splitskom akvatoriju i TG Boka u Mljetskom kanalu. I jedna i druga već su imale brojne okršaje s diverzantima.

Osim polaganja mina, obavljana su i druga lažna djelovanja popisnim brodovima. Mineri HRM-a i nadalje su održavali blisku suradnju s Kriznim štabom u »Jadroliniji«. Ova suradnja sada se svodila na manevre civilnih brodova, potencijalnih minopolagača, kojima su dodjeljivane usputne zadaće u okviru njihovih redovitih aktivnosti. Ove radnje poduzimane su kako bi protivnicima na brodovima JRM-a komplicirali život. Tako je u nekoliko navrata ispoštovan dogovor o manevrima brodova, koji bi bili neuobičajeni i uvijek u blizini brodova protivnika da bi bili osmotreni. Zapovjednicima trajekata vjerojatno ni danas nije jasno zašto su dobivali zapovijedi da, osim svojih redovitih ruta, moraju ponekad voziti u neuobičajenim kursovima, nakon čega su ih redovito presretali brodovi jugomornarice, te nerijetko maltretirali, i njih i putnike. Iako planirana, ostala minska djelovanja u području srednjodalmatinskih otoka izostala su zbog razvoja situacije. Bilo je planirano polaganje mina između otoka Šolte i otočića Drvenika. Mine su disperzirane i dovedene do mjesta ukrcaja, ali tada više nije bilo potrebe da se polože. HRM je našla snage i načina da protjera agresorske brodove iz Splitskog kanala i da oslobodi taj dio akvatorija. U tome je udio mina bio velik. Odjel za podvodna djelovanja, u čijem su sklopu djelovali mineri kao Minsko-protuminsko odjeljenje, zajedno s ostalim svojim postrojbama (a tu su još bili pomorski diverzanti, Odjel za promet i logistička baza za potporu podvodnih djelovanja), obavio je svoj dio posla. Stvarnim i lažnim minskim djelovanjima i stalnim pritiskom na brodove jugomornarice u Splitskom kanalu, ovo je oružje, kao i pomorski diverzanti na svojim položajima u Splitskim vratima, pridonijelo tome da su se u pomorskom boju 15. studenoga 1991. neprijateljski brodovi morali povlačiti najdužim putem, te su tako hrvatskom obalnom topništvu stvorili idealne uvjete za produžene »vježbe« gađanja na stvarnim metama. Protivniku je mina bilo previše, pa su poučeni iskustvom da HRM to oružje polaže neopaženo i na mjestima koja najviše ugrožavaju, bez obzira na prisutnost brodova JRM-a, jednom prilikom s redovne pruge za Dubrovnik skrenuli brod *Slaviju* s više od 400 putnika i natjerali ga u luku Slano. U luci se brod morao nekoliko puta okrenuti u svim smjerovima. Zapovjedniku, kao ni posadi, nije bilo jasno zašto to moraju raditi, ali mineri su odmah shvatili. Da su u luci bile položene mine, taj veliki trajekt sigurno bi ih aktivirao. Ovaj postupak bio je tzv. kon-

trolna provjera za mine u luci Slano, koju su protivnički patrolni brodovi trebali koristiti na svojim zadaćama presretanja u Mljetskom kanalu. Minerima HRM-a bilo je i prije jasno da sa svojim minama moraju postupati krajnje oprezno, a ova neprijateljeva gesta samo je potvrdila poimanje vojničke i pomorske etike oficira JRM-a, odnosno njihovu spremnost da, oslanjajući se na silu, učine i stvari koje se nikada i nigdje u povijesti pomorskog ratovanja nisu činile.

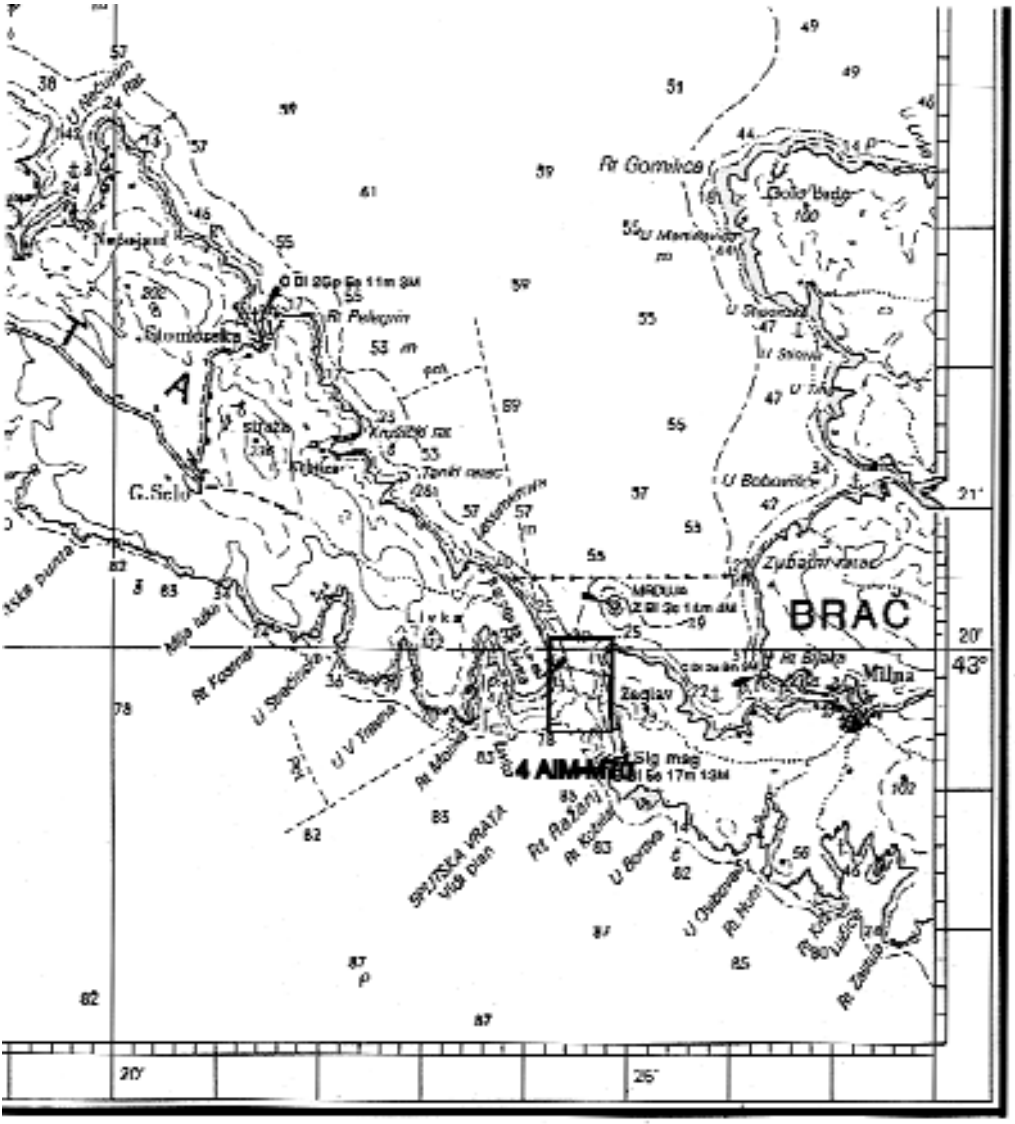

Minska zapreka u Splitskim vratima

Miniranje prolaza Mali i Veli Vratnik

Protjerivanjem brodova jugomornarice iz Splitskog kanala (TG Kaštela), povukli su se i brodovi iz sastava TG Ploče, nakon teških udara koje im je priredilo topništvo HRM-a. Ovi su brodovi operirali ispred luke Ploče u Neretvanskom, te Hvarskom i Pelješkom kanalu. Svi preostali brodovi povukli su se u »svoje« jedine preostale pomorske baze na otocima Visu i Lastovu. No, Dubrovnik je od kraja listopada 1991. bio u potpunom okruženju, s kopna od jedinica jugovojske, a s mora od brodova jugomornarice. Ono malo brodova što je dolazilo jedva je bilo u stanju »udahnuti« malo života iscrpljenom stanovništvu, koje je dugo vremena bilo na teškoj kušnji. HRM je tada priskočila u pomoć organizacijom pomorskog prijevoza malim brodovima – gliserima na relaciji Ston – Dubrovnik. Ovu jedinu komunikaciju s gradom trebalo je osigurati u svakom pogledu i učiniti je stalno prohodnom. U prvo vrijeme činili su to pomorski diverzanti iz Odjela za podvodna djelovanja, koji su bili na najosjetljivijim prolazima. S njihovim samovoljnim odlaskom, početkom prosinca, ostao je nebranjen prostor, otvoren za napade brodova jugomornarice na brodove i konvoje koji su opskrbljivali Dubrovnik. Posebno osjetljivo mjesto bili su prolazi Mali i Veli Vratnik, gdje se neprijateljsko topništvo s obale kod luke Slano i s brodova jugomornarice prečesto oglašavalo i uvježbavalo na malim, nenaoružanim brodovima koji su nosili pomoć stanovništvu Dubrovnika.

Tako su sazreli uvjeti za osiguranje tih prolaza drugim sredstvima. Mine su bile jedino sredstvo koje je tada bilo na raspolaganju. U Zapovjedništvu HRM-a već je ranije, nakon razmatranja mogućnosti obrane ovih prostora, donesena odluka da se u slučaju nenadanih okolnosti prolazi Mali i Veli Vratnik miniraju podvodnim minama. Zapovjednik HRM-a tražio je da se opet polože mine na način da ne budu opasne za naše brodove. Dubine u tom rajonu nedvojbeno su ukazivale da postoji mogućnost polaganja isključivo sidrenih mina. Mogućnost naših sidrenih mina u pogledu zauzimanja položajne dubine bila je samo do šest metara, što je nedovoljno s obzirom na trajnost mina u moru. Naime, u tim dijelovima akvatorija zimi znaju biti veliki valovi zbog juga, koji premašuju visinu i do šest metara. Mine, odnosno njihova sidrena užad u tim okolnostima izvrgnuta je velikim opterećenjima pa dolazi do pucanja sidrenih konopa i oslobađanja mina. Pored toga, tako mala položajna dubina mogla je u uvjetima nevremena (a radilo se upravo o zimskim mjesecima), kad se brodovi ljuljaju i posrću, biti nedovoljna, te bi vlastiti brodovi mogli aktivirati minske upaljače i potonuti. To se ni u kojem slučaju nije smjelo dopustiti u situaciji kad je svaki, i najmanji teret za Dubrovnik bio tako dragocjen. Ovaj problem pokušalo se riješiti na način da se mine preurede i zauzmu položajnu dubinu od 12 metara, za koju se pretpostavljalo da će biti dostatna za prolaz manjim brodovima. Aktiviranje mina bilo bi riješeno na daljinski način kabelom, a pojedinačne mine u takvom minskom polju aktivirale bi se jednostavnim ciljničkim

napravama postavljenima na kopnu. Iz minskog skladišta Tatinje podvodne mine premještene su zajedno sa svim potrebnim alatima i priborima (kablovi, akumulatori, plastika i sl.) u jedno skladište nedaleko od mjesta Ston Mali. Potom je trebalo naći brod koji bi mine posložio. HRM nije bila u mogućnosti pojaviti se u tom akvatoriju nekim većim brodom pogodnim za polaganje mina. Civilni brod bi odmah upao u oči i bio pregledan, ribarenje je bilo zabranjeno, pa ni ribarice nisu dolazile u obzir, a pojedinačni ratni brod HRM-a nije imao nikakve izglede. Odlučeno je da se zadaća povjeri Anti Ondiniju, koji je sudjelovao u organizaciji i provođenju pomorskog prometa za Dubrovnik. Upravo na njegov izričit zahtjev mobiliziran je brod koji se njemu osobno učinio pogodnim za mnoge zadaće. Gospodin Ondini bio je čovjek od mora, ribar, ronilac, strojar, kapetan, kuhar i sve ostalo što je trebalo oko brodova. Boraveći u tom području sa zadaćom prijevoza ratnih potreba za grad Dubrovnik, vrlo brzo je saznao za sve moguće plovne objekte koji bi se mogli uporabiti za ovu svrhu. Njegovu oku jednostavno ništa nije moglo promaknuti. Tako je za minopolagača određen gliser *Elisabeta Rose*. Brod je bio iznimnih maritimnih osobina, pouzdanog pogona, izvanrednih konstrukcijskih rješenja i ljepote. Kada je mobiliziran i doveden za potrebe pomorskog prijevoza, njegov zapovjednik Ante Ondini pripremio ga je za ratne uvjete tako dobro da je zapovjednik Odjela ostao bez riječi. Sedefasto blistava bijela boja premazana je »prikladnom« maskirnom bojom, u čemu je prevladavala crna nijansa uljane boje, a ograda i šatorska konstrukcija, masivna i lijepa, bila je jednostavno otpilana (kasnije su radnici iz ACI marine u Milni mjesec dana neprekidno radili kako bi brodu vratili nekadašnji izgled i u prvobitnom ga stanju vratili vlasniku). Brod *Elisabeta Rose* ubrzo je postao poznat diljem akvatorija, sa svojim kapetanom Antom Ondinijem, kao brod *Tuku-Tuku*. Naime, tako se Ondini javljao na radiovalovima. Za sam minski zadatak brod je dobio još nekoliko pojedinosti: dodana mu je drvena paluba na krmi, na koju su se mogle smjestiti dvije mine SAG-2, a na pramcu vitla za ispuštanje telefonskog kabela. I tako je HRM dobila još jedan minopolagač. Međutim, svi poznati brodovi u svijetu koji su polagali mine imali su mogućnost veće nosivosti i manevra s minama po palubi. Ovdje su se mine morale stisnuti, provizorno privezati na palubu da se ne prevrnu, a kablovi koji su se morali kasnije izbaciti na obalu dodatno su otežavali situaciju. S ukrcanim minama brod se na moru ponašao sasvim drugačije, a posada na njemu morala se snalaziti kako bi našla djelić prostora za sebe.

Mine su položene po jakom jugu, u razdoblju od 10. do 15. prosinca 1991. godine. Pretovaren, brodić se ljuljao i propinjao, ali je uspio u svojoj nakani. Njegov zapovjednik Ondini, kojemu je asistirao gospodin Lovrić, zajedno s nekoliko mještana i ljudi iz sastava za pomorski promet uspio je obaviti sve prethodne radnje i mine položiti na lokacije koje su bile predviđene. To je prvi put, koliko mi je poznato, da jedan gliser sagrađen za sportsku djelatnost polaže mine. Prilikom polaganja prvih

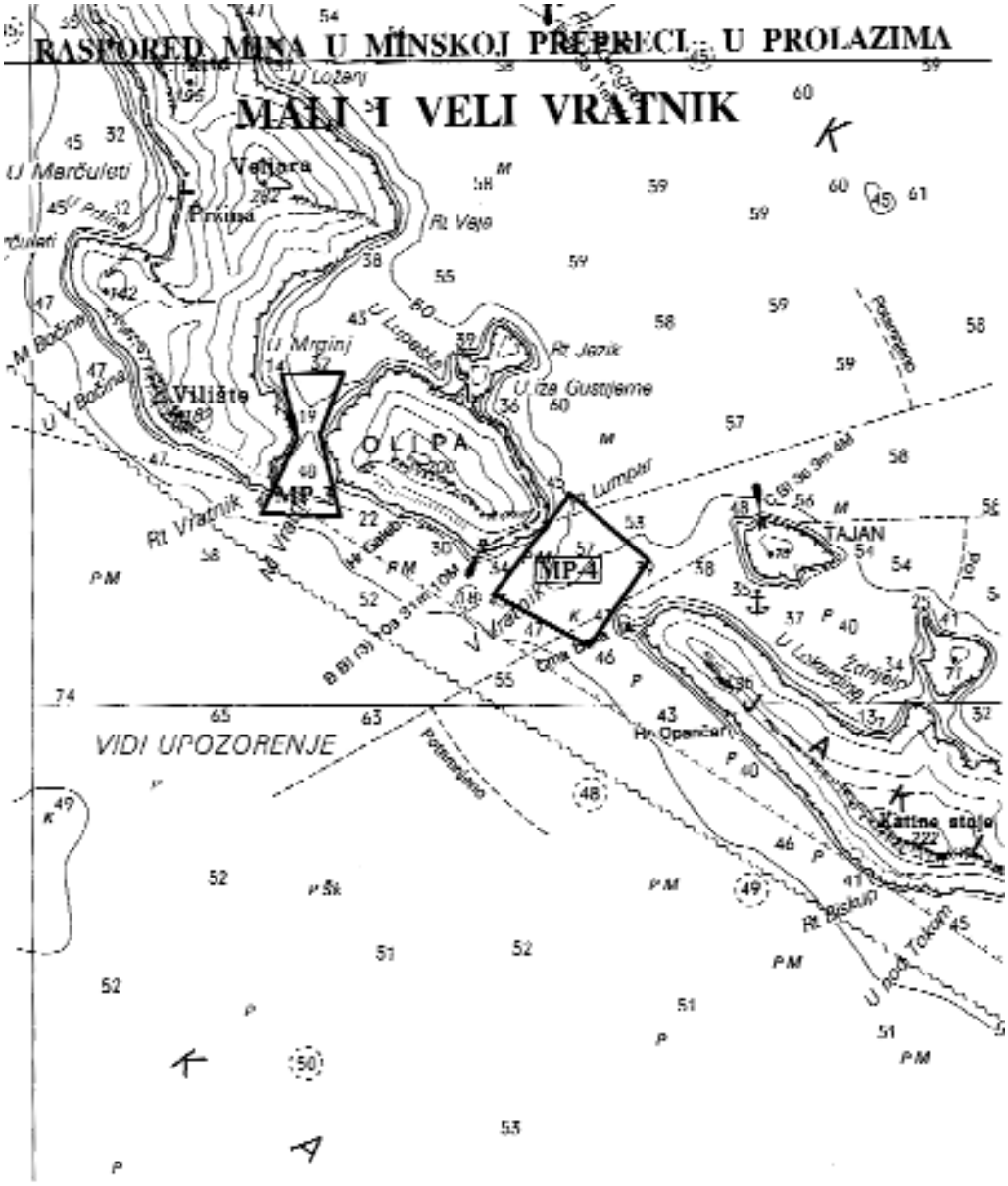

Mali i Veliki Vratnik

mina pojavile su se poteškoće. Najveći problem predstavljalo je slobodno istjecanje (odmotavanje) kablova. Posada se nije mogla ugodno smjestiti, već su, radeći na obaranju mina i pazeći na kablove, sami dolazili u neugodne i opasne situacije. Malo je nedostajalo da stručnjak za mine tom prilikom ne padne u more. Sagledavši te probleme i uvidjevši da se vremenske prilike ne smiruju, već da valovi jačaju, Ondini je samovoljno odlučio da naredne mine položi bez kablova. Time je prolaz Mali i Veli Vratnik postao opasan za prolaz vlastitih brodova. Ondini je to zapovjedniku Odjela nekako i objasnio, ali ovaj je potom imao velikih problema kad je to prenio zapovjedniku HRM-a. Što je učinjeno, učinjeno je, pa se požurilo obavijestiti zapovjednike putničkih brodova o postojanju i lokaciji minske prijetnje. Uskoro se sa sidrenog užeta otkinula jedna mina, upravo na vrijeme da je uoči jedan od brodova JRM-a tipa PČ. Istoga dana JRM je putem svoje službe za informiranje optužila HRM za nezakonite radnje polaganja mina.

Značenje ove prepreke? Brodovi HRM-a i civilni brodovi nisu se koristili prolazima M. i V. Vratnik. Pomorski promet odvijao se usporednim kursovima unutar Koločepskog kanala ili vanjskom rutom. Polaganjem ove prepreke onemogućen je prodor brodovima jugomornarice s otvorenog mora prema luci Slano, a za dolazak u luku Slano ili Zaton neprijateljski brodovi morali su voziti kroz Velika vrata, blizu Dubrovnika, gdje su bili na nišanu naših topnika. Pomorski promet prema Dubrovniku postao je redovitiji, iako i dalje opterećen mnogim problemima. Nakon što su prolazi minirani, brodovi jugomornarice, koji su dotad redovito nadzirali ove prolaze, napustili su mjesta patroliranja, tako da su sigurniji prolaz dobili mali brodovi HRM-a koji su ustanovili redovite »pruge« prema Dubrovniku. To je bila prilika da se u promet uključe i veći brodovi, koju HRM nije propustila.

Značenje minskih djelovanja – Zaključak

Minsko oružje, poznato već više od dva stoljeća, na pozornici pomorskog ratovanja bilo je i ostalo predmetom pozornosti vojnih analitičara, pomoraca i svih onih kojima je more trebalo. Minska djelovanja HRM-a, kao sastavni dio ostalih djelovanja na moru, svojedobno su bila jedino moćno oružje HRM-a na moru kojim se HRM mogla suprotstaviti nadmoćnijem protivniku, braneći akvatorij hrvatskog mora i djelujući kontinuirano protiv neprijatelja u prostoru i vremenu. Morske mine što ih je polagala HRM za protivnika su uvijek bile iznenađenje po mjestu i prostoru, kao i po načinu polaganja, polagačima i vremenu polaganja. Tako je agresor »vidio« mine i tamo gdje ih HRM nije ni namjeravala položiti. JRM-u nikako nije bilo jasno da se unatoč redovitim ophodnjama brodova, stalnom radarskom nadzoru i izviđanju iz zraka, nikad nije otkrila priprema i sam čin polaganja mina. A mine su se polagale bez ikakve štete za minopolagače i ljude koji su ih polagali.

Kao prilog analizi pomorske ratne prakse ratovanja na moru ostaje činjenica da su mineri HRM-a starim, dotrajalim minama (uglavnom SAG-2 podrijetlom iz vremena prije II. svjetskog rata), kojih nije bilo u izobilju, uspjeli smišljenim planiranjem i hrabrim realiziranjem ostvariti postavljene zahtjeve: suprotstaviti se nadmoćnijem protivniku na svim prostorima, sputati njegov manevar i potisnuti ga u luke i baze u kojima su bili na rubu ratnih događaja u akvatorijalnom dijelu pod upravom HRM-a. Sve MP položene su brodovima koji nikada prije nisu nosili minsko oružje. Isto tako, većina ljudi koji su bili angažirani na zadaćama pripreme i polaganja prvi put se susrela s minama upravo pred njihovo polaganje. Polaganje mina kao oružja uvjetovano je mogućnostima motrenja trenutnog stanja na moru, pouzdanošću motrilačkih sustava o objektima djelovanja, točnošću pokazivanja ciljeva i sigurnoj vezi zapovijedanja i vođenja. Za cijelo vrijeme ratovanja mineri HRM-a bili su lišeni tih pogodnosti. U međuvremenu se pokušavalo poboljšati djelotvornost minskog oružja. Mnoge stvari za čiju je izradu, doradu ili poboljšanje bilo potrebno mnogo vremena, realizirane su relativno brzo angažiranjem stručnjaka koji su danonoćnim radom stvarali nemoguće. Nije bilo vremena za razvoj novih minskih oružanih sustava, iako je HRM imala ideje i planove za iste. Stoga su mineri HRM-a bili orijentirani na poboljšanje postojećih minskih sustava. Stečena iskustva bila su velika i neprocjenjiva. Mineri HRM-a priklonili su se rješenjima koja su bila usmjerena, jednostavna, relativno jeftina, a zbog embarga izvediva u vlastitim poduzećima i laboratorijima. Minska prepreka u prolazima Malom i Velom Vratniku bila je zadnja s tehnologijom koju su mineri HRM-a zatekli. Sve ostale mine već su bile opremljene novinama i postale su savršenije i ubojitije. Istodobno s minskim djelovanjem obučavani su novi mineri za mogući nastavak zadaće.

Morske mine u Domovinskom ratu nisu bile rabljene samo na moru. Pritiješnjena nadmoćnijim protivnikom, HV se obratila za pomoć HRM-u u opskrbi eksplozivom i postavljanju minskih polja na kopnu i rijekama. Tako su mineri HRM-a morske mine upotrijebili kao fugase (vrsta eksplozivnih zapreka na kopnu i u rijekama) na svim bojištima gdje su se hrvatske snage borile (Vukovar, Dubrovnik, Zadar, Slavonski Brod itd.). S njima su naši mineri imali tzv. »bianco-kartu« za obilazak svih većih bojišnica. Mineri HRM-a osmislili su, konstruirali, napravili i postavili mnoge vrste kopnenih mina, koje su čuvale živote i prostore hrvatskih obrambenih snaga. Miniranje mora bila je jedna od prvih zadaća HRM-a u kojoj su provjeravane njezine sposobnosti. Nema sumnje da su mineri HRM-a uspješno obavili svoju tešku zadaću.

Doprinos ratne prakse teoriji minskog ratovanja u ratovima iz bliske pomorske prošlosti i Domovinskog rata utjecao je na to da su pomorski teoretičari pokušali nanovo složiti ključne elemente koji utječu na učinkovitost primjene minskog oružja. Ratna praksa je ne samo ishodište, nego i kriterij valjanosti teorije ratne vještine. U ratu stvarnost nastupa na mjesto čistih pojmova, a stvarna mjera na mjesto krajnjih pretpostavki. Ratna praksa pruža dokaze o stvarnim i trenutačnim problemima, kojih obično u opisu nigdje nema. Stoga su iskustva iz oblasti miniranja mora stečena u Domovinskom ratu nenadomjestiva. Ova iskustva mogu prepoznati samo stručnjaci, tj. oni koji su se dugo bavili ovom problematikom, jer teorija se prema praksi odnosi kao red prema pojedinačnom slučaju. S druge strane, sam slučaj nudi teoriji da utvrdi ono što je opće i što je trajno. Radi lakšeg izučavanja, minska i protuminska djelovanja izvlače se iz konteksta pomorskih operacija i uvrštavaju u posebnu cjelinu. Međutim, u planiranju svakodnevnih aktivnosti minsko ratovanje je sastavni dio ukupnih aktivnosti na moru, bez obzira radi li se o planiranju budućih djelovanja snaga ratne ili trgovačke mornarice. Ovakav pristup omogućuje dublje izučavanje djelotvornosti minskog oružja te taktiku, tehniku i proceduru za njegovo izvođenje, i ne smije se umjetno izdvajati u nekakvu autohtonu cjelinu određenu samo za minere specijaliste, već se treba prikazati i kroz obavještajni doprinos, te kroz tijek i fizionomiju svakodnevnih aktivnosti na moru u području pod nadzorom pomorskog zapovjednika. I HRM je prihvatila da će minsko ratovanje biti jedna od temeljnih zadaća u obrani vlastitog mora ili u operacijama u okviru saveza i koalicija. Stoga se prihvaćaju postavke da pri miniranju mora bilo kakvih razmjera moraju biti zastupljeni sljedeći postulati:

a) elementi kojima se provodi miniranje mora: mine, minska skladišta, minopolagači i snage za njihovo osiguranje;

b) zapovjedništvo koje za čitavo područje vojnog djelovanja izrađuje jedinstven plan miniranja po kojemu mine moraju biti točno položene na planiranim lokacijama i s naređenim elementima u prepreci (vrsta i broj mina, minski interval i sl.);

c) bojišni prostor na kojemu se izvodi miniranje mora na kojemu se nalaze predviđena minska polja, rajoni baziranja minopolagača i komunikacijskih pravaca koji ih povezuju;

d) ljudski čimbenik koji sudjeluje u planiranju, organiziranju, provedbi i osiguranju ovih djelovanja;

e) vrijeme sa svim svojim elementima u procesu miniranja mora.

Ono u čemu se dosta griješilo u bivšoj JRM na planu miniranja mora jesu polazišta o obimnijem miniranju mora kao samostalnoj operaciji koja bi se, po mogućnosti, trebala odvijati prije započinjanja borbenih djelovanja na moru. Ova konsta-

tacija ne stoji iz jednostavnog razloga što niti jedna pomorska zemlja ne želi da je bilo što sprječava u održavanju slobode plovidbe njezinih trgovačkih brodova. Taj zahtjev je i prije i sada jedan od onih koji spadaju u vitalne interese, ne samo SAD-a kao velesile, već i ostalih većih ratnih mornarica kojima je stalo do slobode plovidbe pomorskim komunikacijama. Stoga je sasvim izvjesno da bi bilo koja od ovih mornarica u obrani svojih vitalnih interesa intervenirala i spriječila JRM, ili bilo koju drugu ratnu mornaricu ili terorističku skupinu da izvrši obimnije miniranje mora. Za to postoji više načina, a najpraktičniji je jednostavno isključenje ili eliminiranje nekog od elemenata iz sustava miniranja. Pravni okvir za slobodu djelovanja ratnih mornarica u cilju sprječavanja miniranja mora daje ne samo politika, nego i svjetska trgovina preko pomorskih osiguravajućih društava. Primjerice, prilikom potonuća barkase od podvodne mine ispred RL Lora 25. rujna 1991., isti dan reagirao je londonski »Loyd« registar i zabranio osiguranje tereta i brodova, a time i plovidbu istočnom obalom Jadranskog mora svim trgovačkim brodovima, dok se ne utvrde razmjeri minske prijetnje. Tek kada su se dobro uvjerili i primili jamstva iz više izvora da je ta prijetnja lokalizirana na Kaštelanski zaljev (za to je trebalo mjesec i pol dana), ponovno su odobrili plovidbu brodova istočnim dijelom Jadranskog mora, ali uz plaćanje ratnog rizika za osiguranje broda, tereta i posada brodova za cijelo područje istočnog dijela Jadranskog mora. Podsjetimo se; u iračko – iranskom sukobu, dok su irački bombarderi raketama »Exocet« pogađali tankere (»nepoznati veliki plovni objekti«), londonski registar je dozvoljavao plovidbu brodova tankera uz, naravno, veću cijenu osiguranja. No, kada je opalila prva podvodna mina ispod jednog od tankera, osiguranje je odmah ukinuto, a plovidba obustavljena, dok se prijetnja podvodnim minama nije uklonila. Isto je učinjeno zbog pogubnog djelovanja mina na sam brod, jer mina učinkom podvodne eksplozije narušava hermetičnost broda, uzrokuje požare i velike prodore vode, a posadi, ukoliko nije poginula, nanosi strašne fizičke ozljede. Uz to, ni zapovjednici brodova ne žele voziti u minama ugroženim područjima, bez obzira na visinu plaće ili bilo kakav obećani stimulans. Stoga je miniranje mora kojemu je pristupila HRM postavljeno na potpuno drukčijim osnovama od doktrinarnih postavki bivše JRM. Primjena mina koje je u Domovinskom ratu polagala HRM bila je u razmjerima i oblicima taktičke razine (pojedinačne minske linije i minski bankovi). I samo minsko oružje bilo je iskorišteno kao oružje taktike, ali zajedno s ostalim elementima i sadržajima bojnih djelovanja u području odgovornosti HRM-a. Svrha ovakvih djelovanja bila je izolacija dijela bojišta, mjesta izlaza iz baznih rajona i prilaza te procijenjenih rajona djelovanja protivničkih flotnih snaga. Ovakvim načinom miniranja stvoren je akvatorij geografski prilagođen potrebama vlastitih pomorskih i obalnih snaga, koje su mogle koristiti more gotovo nesmetano, za razliku od neprijateljskih brodova koji nisu bili sigurni je li akvatorij koji koriste miniran ili nije.

Iz svega navedenoga može se zaključiti da je miniranju mora pribjegla inferiornija strana koja nije raspolagala ni minimumom pomorskih niti zrakoplovnih snaga kojima bi mogla parirati protivničkoj mornarici. Dodatna djelotvornost položenih minskih prepreka iskazana je činjenicom da protivnička strana nije smjela prići sustavnim protuminskim djelovanjima, iako su za to imali osposobljene snage, jer su prepreke bile branjene snagama obalne obrane, uglavnom obalnim topništvom i diverzantima. JRM je raspolagala lovcima mina LM-161 i LM-153, odredom minolovaca (ML-141-144), te diverzantima iz 82. pomorskog centra (82. PC) iz Divulja. Ove snage bile su sasvim dovoljne da izađu nakraj s položenim minama, ali se nisu bez dopuštenja hrvatske strane smjele približiti položenim preprekama. Uz činjenicu da JRM nije mogla razminirati položene mine, HRM je imala priliku obnavljati i dopunjavati minska polja novim minama. Na taj način položene minske prepreke održale su kontinuitet obrane na miniranim prostorima za vrijeme trajanja neprijateljstava na moru. Time je minsko oružje još jednom pokazalo da je pouzdanost[11] jedno od njegovih temeljnih atributa, kako pojedinačnih mina, tako i minskih polja. HRM nije imala ni minopolagače, ni brodove, ni zrakoplove, ni podmornice. Sve mine i minske prepreke položene su različitim minopolagačima, brodovima iz popisa.[12] Ovo samo podržava tezu da se mine mogu polagati improviziranim sredstvima, ali planiranje, priprema i izvođenje miniranja mora moraju obaviti specijalisti. Oni su ti koji mogu improviziranim sredstvima uredno i točno položiti minsku prepreku koja će odgovarati planiranim postavkama. Korištene mine HRM je zarobila u minskom skladištu Tatinje u luci Ploče. Podvodnih mina bilo je dovoljno; nađene su sidrene kontaktne (SAG – 2) i nekontaktne na dnu ležeće (AIM – M-70). Ove mine nisu bile nepoznanica snagama protuminske obrane kojom je raspolagala JRM. Međutim, mineri HRM-a ubrzo su zaključili da se malim preinakama mine mogu učiniti sposobnima za protuminska djelovanja protivničke strane. To su, prije svega, daljinski upravljane mine kojima je isključen nekontaktni upaljač, a detonatori su priključeni na izvršioca koji mine aktivira s kopna, nakon što bi utvrdio da se protivničko plovilo nalazi u djelokrugu položene mine. Uz to, u slobodnoj prodaji postoji dosta elektroničkih naprava kojima se pojedinačnim minama mogu poboljšati svojstva i učiniti ih složenima za razminiranje, a braniteljima omogućiti sigurniji pristup i sigurno uklanjanje mina.

Iskustva iz prošlosti svjedoče kako je u dosadašnjim miniranjima mora redoviti slučaj bio da su, osim protivničkih, na položenim minskim poljima stradavali i vlasti-

---

[11] Pouzdanost je svojstvo mina, izraženo vjerojatnošću da će mine doživjeti neko određeno vrijeme (t) kada se koriste u određenim uvjetima eksploatacije. Pokazatelj pouzdanosti tehničkih sustava jest njihov neprekidan rad bez popravka, a izražava se kao srednje vrijeme rada bez otkaza.

[12] To su bili M/T »Gradac« i remorker »Regulus« za prepreku ispred Lore, ribarice »Riba-I« i »Mali porat« za prepreku u Splitskim vratima, i gliser »Elisabeta Rose« za prepreku u prolazima M. i V. Vratnik.

ti brodovi. Ni HRM nije bila pošteđena ovakvih neugodnih iskustava. Rješenje problema bilo je u boljoj informiranosti subjekata u pomorskom prometu o položenim minskim poljima ili mogućoj prijetnji te mjerama za izbjegavanje opasnih prostora. Isto tako, današnji sustavi elektroničke navigacije, nove karte, satelitska navigacija i sl., omogućuju veću sigurnost plovidbe u opasnim rajonima. Ipak, i pored svega toga mora se voditi računa o onima koji imaju lošu navigacijsku opremu, te o većim greškama u držanju zadanog kursa plovidbe, koje mogu dovesti na mjesta koja nisu poželjna. U skladu s tim je i izreka svih minera specijalista, da je minama najbolja pozicija u minskom skladištu, a ne u moru. Položena minska prepreka mora biti djelotvorna, tj. imati veliku vjerojatnost da će brod koji naiđe na prepreku ujedno naići na minu u minskoj prepreci. Ukoliko je malo mina u prepreci, odnosno ako su mine prilično udaljene jedna od druge (veliki minski interval), postoji mogućnost da je protivnički brodovi prođu, a da pri tome ne aktiviraju mine koje su položene. U tom slučaju vlastiti brodovi moraju zaobilaziti minirano područje, a protivnički imaju velike izglede da prođu bez posljedica.

Vjerojatnost nailaska broda – cilja na minu (P) obično se izražava jednadžbom:

$P = P_1 \times P_2 \times P_3$

gdje je:

P_1 – vjerojatnost da će brod naići na minsku prepreku,
P_2 – vjerojatnost da će brod naići na minu u minskoj prepreci,
P_3 – vjerojatnost da će mina eksplodirati pod brodom – ciljem i nanijeti očekivana oštećenja ili potapanje broda.

Prema tome, ako jedna od zadanih veličina bude 0, i ukupni rezultat bit će 0, tj. neće doći do eksplozije mine niti oštećenja na brodu – cilju. Prve dvije vjerojatnosti spadaju u domenu taktičara specijalista, a zadnja u domenu oružara specijalista i same konstrukcije mine. Praksa je pokazala da mali otkloni od naređenih elemenata u pojedinačnoj mini mogu opasno ugroziti ukupnu vjerojatnost minske prepreke ili istu kompromitirati ako mina (sidrena) iz bilo kojih razloga ispliva, ili se (na dnu ležeća) samoaktivira. Zauzimanje manje položajne dubine od naređene također narušava sigurnost odrade paljbenih mehanizama u mini ili ako se predviđa da preko minske prepreke mogu prelaziti plovila s manjim gazom te da su ista u opasnosti da aktiviraju položenu minu. Jednostavno rečeno: preko položene minske prepreke, bez obzira od kakvih je mina sastavljena, nema prolaza nikakvim plovilima dok se prepreka ne ukloni u cijelosti.

Minska djelovanja HRM-a u Domovinskom ratu potvrdila su još jednu tezu koja se pripisuje minskom oružju, ali se, nažalost, brzo zaboravlja. Mine u minskim poljima su djelotvorne i nakon završetka bojnih djelovanja na moru. Bez obzira koliko trajao rat na moru, završetkom bojnih djelovanja mine i dalje ostaju prijetnja

pomorskom prometu. Čak i minimalni broj položenih je mina potpuna zapreka odvijanju pomorskog prometa i svim drugim aktivnostima na moru na daleko većem dijelu akvatorija nego što su to stvarni položaji položenih mina. Čak i uklanjanjem svih mina subjekti koji sudjeluju u pomorskom prometu ne idu tako lako očišćenim koridorima dok se potpuno ne uvjere da je akvatorij stvarno slobodan za promet i slobodnu plovidbu. Ovaj odgođeni učinak, koji proizlazi iz posebnosti samog minskog oružja, daje miniranju mora jedno posebno obilježje, jer »ono počinje tek onda kada djelovanje završava« (tj. kada su mine položene). Prilikom planiranja polaganja minskih prepreka mora se voditi računa o okružju pojedinačnih mina i čitavih minskih polja. Bez obzira radi li se o ofenzivnim ili defanzivnim minskim preprekama, mora se voditi računa o blizini podvodnih instalacija (vodnih, energetskih, poštanskih i drugih), koje bi eksplozijom neke od mina mogle biti trajno oštećene. Oštećenja koja nastaju od mina su velika, a zbog opasnosti pristupa mjestu kvara nastali kvarovi ne mogu se brzo popraviti. Za razliku od protupješačkih mina koje su relativno lako dostupne, tako da ih mogu polagati pojedinci i postrojbe niže razine, pa se mjesta polaganja i ne poznaju, podvodne mine su po gabaritima veća i tehnički složenija sredstva. Uz to, ograničen im je broj, a za njihovo polaganje potrebni su minopolagači i mineri specijalisti koji će ih pripremiti za polaganje. Zato je za očekivati da će podvodne mine i nadalje biti planski polagane po mjestu polaganja, cilju protiv kojega se polažu i u svrhu radi koje se polažu. Ova konstatacija nikako ne znači da će sve mine biti položene planski te da neće biti nikakvih odstupanja, do kojih može doći i uslijed ljudske ili tehničke pogreške, ovisno o uvjetima okruženja, što sve skupa može uzrokovati neugodna iznenađenja. Podvodne mine iznimno su pogodno sredstvo za izvođenje rušenja i zaprječivanja na kopnu. To se odnosi i na »sidrene« i na »na dnu ležeće mine«. Od ovih mina u tu se svrhu mogu praviti različite improvizirane eksplozivne naprave goleme snage, koje braniteljima mogu biti od velike pomoći. O posljedicama ne treba niti govoriti. Uz to, psihološko djelovanje minskog oružja geografski daleko nadilazi razmjere minama ugroženog područja, što se vidi iz stava engleskog »Loyda« nakon nailaska barkase JRM-a na minu pred ulazom u Loru. Protivnička strana respektirala je minsko oružje i sposobnosti minera HRM-a. Na ovo jasno ukazuje promjena u ponašanju subjekata u zapovjednom lancu JRM-a, koji se osjetio nakon potonuća barkase, a posebice nakon gubitka PČ-a – 176 »Mukos«. Nakon toga tražili su dopuštenje hrvatske strane za svaku plovidbu na srednjodalmatinskom području.

Je li minsko oružje ostvarilo svoj cilj i koliki je on bio? Zapovjednik HRM-a u to vrijeme, admiral Letica više je puta istaknuo pozitivnu ulogu minskog oružja na ukupna djelovanja HRM-a. U Domovinskom ratu mine su se polagale na taktičkoj razini i bile su oružje taktike. U boju između snaga HRM-a i JRM-a od 15. i 16. studenoga 1991. snage JRM-a morale su voditi računa o minskoj prijetnji koja je izravno utjecala na njihovo ponašanje (plovidba obilaznim rutama prema otocima

Visu i Lastovu i nemogućnost spajanja snaga JRM-a s Visa i Lastova kroz Splitska vrata s TG-om Kaštela). Time su mine nadmašile doseg pojedinačnog slučaja i pojedinačnih minskih prepreka, jer je prijetnja od njih za protivnika bila opća. Na kraju se može slobodno konstatirati da je minsko oružje u dovoljnoj mjeri utjecalo na promjenu ponašanja snaga JRM-a i da je dalo dodatno vrijeme da se snage HRM-a ekipiraju, ustroje i dovedu na razinu borbenih zahtjeva, kako bi mogli u bilo kojem okršaju parirati protivniku i nanijeti mu poraz. Pobjeda se nasmiješila onoj strani koja se borila na svome, ali je bila u stanju iskoristiti vlastite prednosti, uz preduvjet da raspolaže nadmoćnijom ratnom vještinom i kvalitetnijim ljudskim faktorom. Na temelju iskustava iz minskih djelovanja HRM-a u Domovinskom ratu 1991., za očekivati je da će HRM i ubuduće u svojim zadaćama obrane suvereniteta i provedbi posvemašnje jurisdikcije na svom dijelu zone odgovornosti Jadranskog mora davati posebnu pozornost minskom ratovanju.

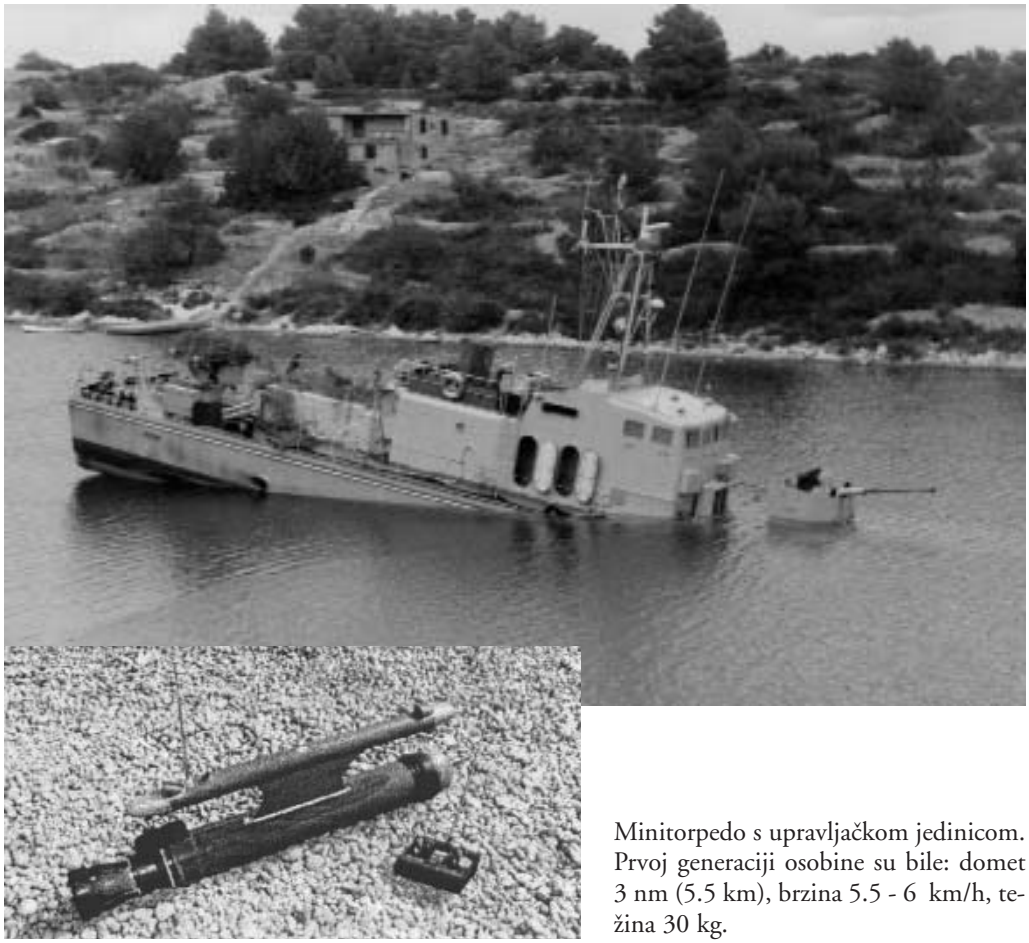

Minitorpedo s upravljačkom jedinicom. Prvoj generaciji osobine su bile: domet 3 nm (5.5 km), brzina 5.5 - 6 km/h, težina 30 kg.

Diverzantska djelovanja Hrvatske ratne mornarice

Rješenje uspjeha borbe sa snagama jugomornarice na moru i kopnu trebalo je tražiti u svim područjima kako bi se višekratno djelovalo u prostoru i vremenu po svemu što je neprijateljsko i prisililo protivnika da poduzme opsežne mjere osiguranja i angažira velik dio ljudskih i materijalnih potencijala. Jedno od takvih rješenja bili su i diverzanti. Stoga su se takve postrojbe počele osnivati i pri HRM-u. Početak stvaranja bio je sastanak u Zapovjedništvu HRM-a 1. listopada 1991., koji je vodio admiral Letica, a prisutni su bili: Veljko Rogošić, Nikša Grabovac, Joško Perak i Stjepan Bernadić. Odlučeno je da se pri Zapovjedništvu osnuje odred pomorskih diverzanata, koji bi djelovao unutar Odjela za podvodna djelovanja i čim prije se uključio u borbu.

Izbor ljudi

Za diverzantska djelovanja potrebni su bili ljudi posebnog profila, dobro uvježbani i motivirani, te sredstva i naoružanje. Odmah se počelo prikupljati ljude i sredstva i planirati njihovo djelovanje. U svim vojskama svijeta izboru ljudi za postrojbe posebne namjene poklanja se posebna pozornost. Prijemi su redovito vezani za rigorozne psihofizičke provjere, introspekciju mentalnog zdravlja, pojašnjenje pobuda opredjeljenja za takav poziv itd. Ratna zbilja, međutim, nametnula nam je pojednostavljenje procedure prijema i svela ju na visoko izraženu dobrovoljnost. Tu se opet moralo voditi računa da u diverzantske postrojbe ne dođu ljudi koji su se nagledali raznoraznih akcijskih filmova i koji su na temelju njih stvorili vlastitu sliku o ratu. Najprije je 6. operativna zona ustupila omiški 3. »S« vod, koji je bio u sastavu 3. bataljuna 114. brigade, a sastojao se od 45 ljudi. Zapovjednik voda bio je poručnik fregate Mile Čatlak, čovjek koji se sa svojim ljudima već istaknuo u borbama za Drniš, Skradin, Vrliku itd. Osim ovog voda, u postrojbu diverzanata primljeni su i podvodni diverzanti, profesionalci koji su prešli iz bivše JRM (iz tzv. 88. pomorskog centra iz Divulja). To su bili poručnici korvete Mihailo Vicelić, Zoran Marinelić i Neven Katić, te stariji vodnici Branko Zemljarič i Dražen Feher. Velike napore oko okupljanja ovih ljudi i njihova ustrojavanja u postrojbe HRM-a učinio je Veljko Rogošić. Uz to, on je cijelo vrijeme brinuo o diverzantima, njihovim borbenim i neborbenim potrebama, sredstvima, smještaju i svemu što im je u tim uvjetima bilo moguće pružiti. Tako je nastala postrojba pod nazivom 1. diverzantski

odred HRM-a, koja se postrojila i pozdravila admirala Leticu kao 1. postrojba HRM-a 2. listopada 1991. u skloništu Zapovjedništva (koje se tada nalazilo u današnjoj zgradi »Montera« u Splitu). Osim spomenutih, u Odjel za podvodna djelovanja svaki dan su se nudili ljudi iz Splita i okolice želeći pristupiti redovima pomorskih diverzanata. Mnogi od njih kasnije su dobivali zadaće kako bi zamijenili ljude iz redovnog sastava, a isticali su se velikom energijom i voljom da pomognu. Posebno se osjećala potreba za pojedinim specijalnostima: uvijek je nedostajalo ljudi za raketne specijalnosti, nije bilo dovoljno pirotehničara, stručnjaka za popravak podvodne opreme, izvanbrodskih motora i sličnih specijalnosti. Prilike su, s druge strane, bile takve da smo većinu ljudi koji su se htjeli boriti susreli prvi put. Malo smo mogli saznati raspitivanjem kod znanaca, u policiji ili u Uredu za obranu. Stoga nismo imali nikakvih iluzija da će svi završiti svoj »križni put« kroz ratna iskušenja onako kako smo se nadali – i mi iz Zapovjedništva i sami pojedinci. Početkom siječnja 1992. Odjel za podvodna djelovanja se zbog glomaznosti i mnoštva različitih zadaća rasformirao, a pomorski i podvodni diverzanti oformili su Divizijun pomorskih diverzanata.

Oprema i naoružanje

Pomorski i podvodni diverzanti, što se tiče opreme i naoružanja, u svakoj vojsci imaju poseban tretman. Njima se, sukladno zadaćama, davala zasebna, netipična, vrhunska oprema za prijevoz i djelovanje. Osim što je ta oprema skupa, teško ju je bilo i nabaviti. Embargo na uvoz opreme oglašen za Republiku Hrvatsku nikako nije smio biti ograničavajući čimbenik za hitnost početka i djelotvornost naših postrojbi. Ipak, važnost ovog elementa za uspjeh svih diverzantskih djelovanja primorava da se o ovom čimbeniku kaže par riječi. Situacija u kojoj smo se nalazili na početku rata nalagala je da za sve svoje potrebe sami nađemo rješenja i da ta rješenja materijaliziramo kroz potrebna borbena sredstva koja će se moći napraviti u domaćim poduzećima. Stoga smo, kao prvo rješenje, sve postrojbe čiji se bojišni prostor odnosio na more i podmorje svrstali u cjelinu, u tzv. Odjel za podvodna djelovanja, kako bi logistička potpora bila jedinstvena, a njezini se problemi rješavali objedinjeno. Kronični nedostatak opreme nikoga u Odjelu nije previše uzbuđivao. To je bio ustaljen red stvari, ali ne i konačan. Odmah se prišlo utvrđivanju zatečenog stanja opreme i sredstava na terenu, od ronilačkih klubova do specijaliziranih ustanova i poduzeća; od ronilačkih odijela do eksplozivnih naprava i svih pribora koji bi mogli poslužiti. Ovaj posao bio je vrlo opsežan i tražio je puno vremena. Uskoro se pokazalo da je razmjena najbolji način nabave. Naime, ono što smo imali u većim količinama mogli smo razmijeniti za ono što nam je trebalo, a bilo je u posjedu nekog drugog. Tako se naša logistička baza počela popunjavati potrebnim sredstvima. Ne treba napominjati da je u tim trenucima, kao po pravilu, bilo više onoga što

nam nije trebalo, barem ne u tom trenutku, od onog bez čega se jednostavno nije moglo.

U početku nije za svakoga bilo ni osnovnog pješačkog naoružanja. Prispijeću svake pošiljke, koju su s mukom realizirala braća Miro i Milan Lozina, te Goran Jurin, diverzanti su se veselili kao djeca. Za pješačko naoružanje davali smo eksploziv koji smo dobili zauzećem skladišta streljiva u Malim Barama i mornaričkog minskog skladišta Tatinje u Pločama. Gotovo ništa nismo dobili besplatno, jer smo to sve »platili« tim sredstvima. Tako smo nabavili nekoliko ručnih bacača (RB), »zolja« i »osa«. Time je trebalo započeti bojno djelovanje protiv brodova jugomornarice. Ova zadaća nastavila se kontinuirano, za cijelo vrijeme postojanja Odjela, pa je najveći broj novih projekata postao operativan tek rasformiranjem Odjela. Nitko od nas nije bolje znao da ta i takva sredstva neće imati većih učinaka na brodove jugomornarice. Brod kao plovno sredstvo nije se dao uništiti ili oštetiti samo pješačkim oružjem koje smo imali, pa makar to bila i protuoklopna sredstva. Ova sredstva mogla su ostvariti neka manja oštećenja i žrtve među posadom, ali nikako izbaciti brod iz njegove borbene uporabe. Osnovni razlog za takvo stanje je zadržavanje plovnosti broda, koja tim sredstvima nije mogla biti narušena, a time bi se dala mogućnost brodskoj posadi da otkloni oštećenja i da djelotvorno uzvrati po napadaču, zajedno s drugim brodovima koji su redovito pristizali u pomoć. U tim uvjetima nastavak i produženje napada po brodovima s takvim sredstvima bio je besmislen i mogao je rezultirati jedino našim žrtvama, o čemu je JRM »strogo vodila računa«. Prije odlaska na ove zadaće naši ljudi redovito su bili upućivani da djeluju samo onda kad su bili uvjereni da će ostvariti pogodak, i to ne pojedinačno, nego cijelom grupom. Istina, poštivanje ove zapovijedi bilo je u nadležnosti zapovjednika grupe diverzanata, koji su nerijetko znali postupati i na drugačiji način, slijedeći svoje instinkte i uvjerenja. Suzbijanju želje našim vojnicima da nastave s napadima »pomagali« su brodovi JRM-a koji su otvarali vatru po svemu što su mislili da ih ugrožava. Tako su se iz Splita često mogli lijepo vidjeti dvoboji diverzanata i TG Kaštela, koji su u večernjim ili jutarnjim satima razmjenjivali vatru u Splitskim vratima.

Ovakav ratni scenarij usmjerio nas je na traženje boljih rješenja. Ona se u povijesti pomorskih ratovanja znaju od davnina: to je narušavanje plovnosti broda probijanjem hermetičnosti njegovog podvodnog dijela ili ostvarenjem djelovanja veće količine eksploziva na vodenoj crti i njegovim kumulativnim djelovanjem na podvodni dio i brodske uređaje koji su tu smješteni. Dolazak podvodnih diverzanata pod brod stvar je prošlosti jer je u današnjim uvjetima teško ostvariv. Ovakva radnja može suvremenim sredstvima za detekciju lako biti otkrivena, a jednostavnim bojevim radnjama i sredstvima osujećena. Osim toga, brodovi u blokadnim djelovanjima nisu ničim bili vezani za obalu, niti usidreni za dno, pa dolazak pod brod koji pluta ili vozi ne bi bio moguć. Ostali brodovi JRM-a, tada vezani u lukama baziranja (Vis i Lastovo) bili su štićeni od podvodnog prodora diverzanata ogromnim

brojem ručnih bombi (PDRB – protudiverzantske ručne bombe) koje su planski bacane protiv opasnosti koja bi ih mogla ugroziti ispod mora. U ovome se, treba li to uopće isticati, nikad i nikako nije štedjelo. Rješenje za koje smo se zalagali otvaralo je mogućnost daljinske diverzije na podvodni dio broda ili veće količine kumulativnog punjenja na vodenu crtu napadnutog broda. Ostvarenje ovakve zadaće moglo se provesti daljinski upravljanim podvodnim vozilima – robotima. Oni bi, skriveni, vrlo brzo morali doći do broda u prostore gdje se ne očekuju i djelovati u vremenu kraćem od vremena reagiranja brodske posade, te bi udarom brod trebali onesposobiti, oštetiti ili potopiti. Ova rješenja nisu bila izvorno naša, već se nalaze ili se namjeravaju uvesti u pojedine arsenale ratnih mornarica, kao sredstva i ideje za način djelovanja. Maštanja i želje su jedno, a stvarnost je tražila nešto drugo, ili bolje rečeno, praksa je tražila ista, uporabljiva rješenja, samo s predznakom CRO, i to vrlo brzo.

U ono vrijeme nikoga nije trebalo puno moliti. Ljudima je trebalo dati samo prave zadaće, jasno im dati do znanja da je to što mi tražimo zaista potrebno i da iza svega toga stoji HRM. Zahtjeve za izradu ovih sredstava dao sam gospodi Zoranu Bakalaru i Antunu Malgeru, koji su bili čelnici naše logističke baze. Oni su trebali obići znanstvene institucije, poduzeća i zainteresirane i talentirane pojedince, upoznati ih s problemom, zainteresirati ih za realizaciju rješenja koja imaju izgleda za uspjeh. Nisam očekivao čuda, jer sam iz iskustva znao da ovakva sofisticirana sredstva moraju proći sve svoje faze: od projekta, potrebnih ispitivanja, ponovnih ispravaka, do finalizacije i eventualne uporabe. Ovaj proces zahtijeva vrijeme koje se unaprijed ne može nikako i ničim planirati. A vremena smo imali najmanje. Buditi lažne nade isto je što i živjeti u iluzijama, pa sam realizaciji ovoga projekta davao pričuvno vrijeme daleko veće od onoga koje su obećavali. Potrebno vrijeme nalazili smo u aktiviranju većeg broja projekata i raznih izvođača, iza kojih smo stajali ne samo moralno, već i materijalno – čekajući i nadajući se. Iskustvo nam je govorilo da s onim projektantima koji nisu imali iskustva s paljbenim napravama, a takvi su bili gotovo svi, moramo biti posebno obazrivi, kako ta sredstva ne bi bila opasna po ljude koji će ih rabiti. Najveći dio paljbenih uređaja riješili smo u Zapovjedništvu, na način da smo ih uzimali s minskog oružja koje smo imali i koje je već provjereno, a tek potom bi se takvi upaljači ugrađivali u nove projekte. I tako, malo-pomalo, nastajala su naša sredstva za daljinsku diverziju. Jedna od prvih bila su minitorpedo i hidrokrilni čamac. Oba sredstva bila su bez posade, daljinski upravljana, opremljena tako da oštete ili unište protivničke plovne objekte. Koliko je bilo muke oko njihova nastanka ne treba posebno napominjati. Bilo je još daljinski upravljanih brodova koji su na sebi imali dosta eksploziva, ili dubinske protupodmorničke bombe, bilo je torpeda raznih vrsta, pa čak i zrakoplova – daljinski upravljanih, opremljenih televizijskim kamerama, s nešto eksploziva, koji su mogli izviđati, prenositi podatke o neprijatelju i na kraju, prema potrebi, napadati. Bilo je i rješenja

koja su zadirala u znanstvenu fantastiku, redovito od autora koji su se nagledali mnogih filmova i nagutali takvih romana. S njima je bilo dosta poteškoća, jer su bili uvjereni u opravdanost provedbe svojih rješenja. Prikazivanje prave slike stvari redovito je bilo povezano s njihovim velikim razočaranjima.

Ipak, impresioniralo je tehničko znanje naših ljudi i njihove mogućnosti. Ljudi s kojima smo uspostavili suradnju bili su na razini zahtjeva; od Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje (FESB) Sveučilišta u Splitu, koji se nesebično stavio na raspolaganje (ne samo nama, nego vojsci RH), pa do onih »malih« anonimnih ljudi koji su zaista impresionirali svojim znanjem i potencijalima. Uskoro smo ove ljude skupili u pojedine grupe za izradu pojedinih sredstava ili njihovih segmenata, te ih opskrbljivali potrebnom literaturom i potrebnim dijelovima. Rezultati nisu izostali, a mnoge faze razvoja pojedinih sredstava, za koje su bili potrebni tjedni i mjeseci, jednostavno su izostale. Diverzantska djelovanja ipak traže iznimne ljude koji će sredstva s kojima raspolažu znati i moći uporabiti na pravi način.

Početne temeljne zadaće pomorskih i podvodnih diverzanata

Možemo reći da su osnovne zadaće pomorskih diverzanata u početnom razdoblju bile:

1. uznemiravanje posada protivničkih brodova u njihovim blokadnim djelovanjima i u lukama baziranja,
2. nanošenje vatrenih udara i oštećenja,
3. stalno iscrpljivanje njihovih posada u stražarskim aktivnostima, za što su trebali i morali odvajati neproporcionalno velik dio svojih ljudi,
4. poduzimanje opsežnih mjera osiguranja i zaštite te iscrpljivanje voljnih kapaciteta protivnika.

Što se prostora djelovanja tiče, on je kao bojni i boravišni ambijent bio na cijelom jadranskom bojištu: od Savudrije do Prevlake. Sredstva za prijevoz diverzanata i njihove opreme bila su najveći ograničavajući čimbenik, pa je prodor na teritorij protivnika, koji on kontrolira ili brani, u to vrijeme bio samo željen, ali neostvaren san. Zadaća za pomorske diverzante bilo je koliko i protivničkih brodova. Moralo se odmah borbeno pokriti, braniti i obraniti ogroman prostor kopna i mora skromnim snagama i gotovo nikakvim sredstvima. Stoga se težište djelovanja u početku nametnulo samo po sebi: osigurati pomorski promet na srednjodalmatinskom i dubrovačkom području. Ovakva vrsta zadaća osiguranja primoravala nas je na duža djelovanja vezana za određena mjesta i položaje, što nije primjereno isključivo diverzantskim djelovanjima, koja težišno moraju biti napadna. Statičnost pokreta i nemogućnost zahvata većeg broja ciljeva odjednom vodili su drugim oblicima obrambenih djelovanja: sputavanje mjesta i vremena udara na samo određene pro-

store, koje je protivnik već nakon kratkog vremena mogao osmotriti i izvesti protuudar. Jednom iskazano bojevo djelovanje s određenog mjesta demaskiralo je naše položaje i otkrilo mogućnosti našeg oružja. Kratki dometi našeg oružja i poslovično mala udarna moć na ciljeve kakvi su brodovi, omogućavali su protivniku brz izlazak iz ugroženih područja i protuudare teškim topništvom skupnih snaga po našim položajima. Vođenje rata uz robovanje pravilima uvijek je dovodilo do neuspjeha. Poštivanje zadanih odrednica vezano je za postojanje opremljenih postrojbi koje su se razumjele u djelokrug svojih specijalističkih djelovanja, i to uvijek u okviru veće postrojbe. Razumnim pristupom osnovna, više puta potvrđena načela uglavnom služe kao mjera za provjeru valjanosti i svrsishodnosti vlastitih rasuđivanja. Drugim riječima, trebalo je pronaći novi pristup ovom problemu i brzo se prilagoditi uvjetima situacije koja bi mogla biti nametnuta.

Što se moglo postići? Postojećim sredstvima gotovo ništa, a opet, trebalo se oglasiti vrlo brzo i dati protivniku na znanje da smo tu, da postojimo i da s vremenom postajemo sve jači. A ako se već javimo, javit ćemo se organizirano i udariti onoliko koliko možemo. Protivnicima, bio sam uvjeren, time bi bilo kazano sve: vrijeme koje dolazi nije na njihovoj, već na našoj strani. Ostvarenje ovakvih postulata jedino nas je upućivalo na zasjedna djelovanja. Stoga smo bili prisiljeni brižljivo odabirati vlastite položaje koji bi trebali omogućiti siguran zahvat protivničkih brodova, na mjestima gdje je protivnik morao ploviti i prolaziti, a položaje dobro urediti u inženjerijskom smislu. U izboru paljbenih zaklona za ljude i njihova sredstva moralo se voditi računa o udaljenosti od naseljenih mjesta i gospodarskih objekata, jer se protivnik u svojim djelovanjima nije puno susprezao. Već s prvim našim djelovanjima po protivniku, koja inače nisu izazvala veće štete, ali su za njih bila iznenađenje, oglasio se »Odjel za informisanje JRM-a« s njihovom izjavom koja je kasnije postala poslovična: »da će snage JRM dejstvovati po uputstvu za borbenu upotrebu snaga JRM.« Brzo smo se uvjerili da ta njihova »borbena uputstva« obuhvaćaju djelovanje po naseljenim mjestima, objektima i civilnom pučanstvu. Izrada paljbenih zaklona i njihova stalna dorada stoga je postala redovitom zadaćom našim ljudima angažiranima na ovim zadacima. Ona je u početku našim vojnicima bila najteža, ali kad su i sami uvidjeli da im dobri zakloni čuvaju glavu, uskoro više nije bilo nikakvih problema. Zakloni su se revno kopali, a uskoro su našoj vojsci pomoć počeli pružati sami mještani okolnih mjesta, ručnim alatom i strojevima. Silina i kontinuitet protudjelovanja protivnika po našim položajima i po svemu onome što je sličilo njima, našim je ljudima dalo ideju o izradi mnogih lažnih zaklona, tako da su protivnički topnici uskoro imali ciljeva napretek. Osim zaklona za ljude, lažnih i pravih, pravljeni su lažni topnički položaji s kojih su »prijeteći« virile cijevi, uglavnom vodovodne, koje bi vrlo brzo postale objektom napada protivničkih brodova. Mi smo pretpostavljali da se protivnik zabavljao ovakvim radnjama (»uni-

štavanjem ustaških položaja«). No, i oni su uvidjeli o čemu se radi, a zabava je uskoro prestala kad se s ovih ili bliskih zaklona oglasilo pravo topništvo.

Što se poglavito moralo braniti? Prije svega Splitska vrata, morski prostor između otoka Šolte i otoka Brača. Brodovi JRM-a bili su prisiljeni voziti ovom pomorskom komunikacijom i jedino su na tom mjestu brodovi Taktičke grupe (TG) Kaštela mogli doći pod djelotvoran udar naših oružja. Uz to, morali su se braniti prolazi Mali i Veli Vratnik na potezu od poluotoka Pelješca do početka Elafitskih otoka. Značenje ovog prolaza ogledalo se u činjenici da je njime branjen prilaz pomorskoj komunikaciji kojom se odvijao pomorski promet za Dubrovnik. On se odvijao kontinuirano, bez obzira na najavu i provođenje blokade od strane jugomornarice. Na ovim mjestima uspostavljene su stalne posade pomorskih diverzanata sa zadaćom osiguranja ovih dvaju prolaza, na način da se napadne svaki protivnički brod koji bi pokušao proći kroz ove prolaze u Koločepski kanal. Na ovom prostoru posebne poteškoće stvaralo je zemljište, bolje reći kamenjar na istočnom dijelu poluotoka Pelješca. Rijetko gdje se susreće ovakvo negostoljubivo zemljište, koje se sastojalo od ogromnih kamenih gromada, izlokanih kišama i morem s nešto zakržljale makije, rasute među kamenjarom. Tu nema ni kozjih staza, o putovima da se i ne govori, a izrada paljbenih položaja bila je u najmanju ruku krajnje otežana. Uzmaka s položaja nije bilo, jer je kamenjar više-manje bio gol i otkriven i svako je naknadno pokazivanje ili djelovanje prema protivniku lako moglo biti i posljednje. Klimatski uvjeti bili su slični zemljišnima. U ljeto i ranu jesen vladala je nesnosna vrućina, a u drugim okolnostima puhali su vjetrovi izuzetne snage, koji su onemogućavali dobro ciljanje. Pomoćni zadaci, koji su se rješavali usporedo, bili su: uvježbavanje postrojbi na terenu i povećanje djelotvornosti protudesantne borbe na svim područjima djelovanja. Na taj se način, u početku diverzantski odred opredijelio za djelovanje iz zasjeda na širem prostoru. Postrojba je bila podijeljena u više grupa, koje su odmah upućene na teren s osnovnim uputama, a realiziranje zadaće prepušteno je zapovjedniku Čatlaku (za njegove ljude) i zapovjednicima grupa.

Borbena djelovanja diverzanata

Od bojnih djelovanja pomorskih i podvodnih diverzanata navest ćemo samo neke. U prvu akciju 4. listopada 1991. krenuli su: Emilijano Obradović, Igor Goran Bušelić, Miodrag Perkušić Major i zapovjednik Mihailo Vicelić. Zadatak ove grupe bio je osiguranje prijevoza streljiva i lijekova gliserima prema Dubrovniku. Najprije su se morali upoznati s prilikama na terenu, snimiti situaciju i okruženje u kojemu se trebao odvijati pomorski promet, te na osnovi toga donijeti preporuke za daljnja djelovanja. Dodatni zadatak bio je neposredno borbeno osiguranje prijevoza oružja za Dubrovnik, gdje smo veće teškoće očekivali u samom osiguranju oružja od otimačine naših ljudi, nego od protudjelovanja protivničkih pomorskih snaga, koje su

u to vrijeme i u tom rajonu bile malo zamjetne. Rajon djelovanja bio je određen na prostoru ukrcaja tereta u mjestu Broce, te na otocima Šipanu i Olipi. Od opreme su imali isključivo streljačko naoružanje s jednim kompletom streljiva, nešto opreme i hrane (ako se tako može nazvati po jedno šatorsko krilo i po dvije litre mlijeka). Nisu imali nikakvih sanitetskih potrepština. Odjeća i oprema bile su različite. Kako nismo bili u stanju opremiti ih s kompletom odora, nosili su kombinirano civilnu i vojnu odjeću. Kao dokumenti za raspoznavanje i identifikaciju služili su papiri u kojima je pisalo da su oni pripadnici HRM-a, te da isti vrijede uz osobne iskaznice.

U to vrijeme na tim prostorima vladao je nered: naša vojska, bolje rečeno dijelovi vojske i naroda povlačili su se iz Dubrovnika, kojemu je prijetilo okruženje. Policija, koje je uvijek bilo malo, nije imala nikakvoga autoriteta, niti se itko osvrtao na njezine pozive. Tako je u samom početku, zbog nesporazuma u identifikaciji s postrojbama HV-a, na Šipanu ubijen Igor Goran Bušelić, te je grupa opozvana. Ubijen je jedinac u 20. godini života, a temeljni razlog bio je nevjera u papir koji je pokojnik nosio i koji je dokazivao da je on pripadnik HRM-a. Mora se reći da ga je ubio hrvatski vojnik, koji je kasnije, koliko sam čuo, dobio čin pukovnika (poginuo je od četničke ruke na prostoru Stoca). Ovaj događaj teško nas je pogodio. Voditelj službe sigurnosti HRM-a bio je Kruno Ivančić. Osobno sam mu rekao da svaki naš vojnik na zadatku mora imati iskaznicu HRM-a, koja je bila identična iskaznicama HV-a, samo plave boje. Taj mi je gospodin skrenuo pozornost da on osobno ima praksu prvo dobro provjeriti ljude kojima daje taj papir, koji smatra svetinjom.

Od 7. do 10. listopada 1991. grupa diverzanata (Tonči Škorić, Stipe Pripuz i Ivan Bulić) osiguravali su prolaz kroz Splitska vrata. Zadatak im je bio spriječiti prolaz brodovima jugomornarice. U popodnevnim satima 10. listopada jedan desantno-jurišni čamac (DJČ) iz sastava JRM-a pokušao se probiti kroz vrata, no u visini rta Zaglav (otok Brač) na njega je otvorena vatra iz strojnice, te jedne »ose« i »zolje«. DJČ je pogodila raketa u predio pramca, a strojnicom je oboren mornar koji je pucao iz protuzrakoplovnog topa. Ostali brodovi jugomornarice koji su priskočili u pomoć oštećenom brodu otvorili su snažnu paljbu po položajima naših ljudi, no ovi su se na vrijeme izvukli. Od tada su brodovi JRM-a vozili kroz Splitska vrata isključivo noću, velikom brzinom, nakon što bi poduzeli opsežne mjere borbenog osiguranja. Noć im je bila veliki zaštitnik, jer naši ljudi tada nisu imali noćnu optiku. Nedugo potom, u danima kada nije bila oglašena blokada, prolaz kroz Splitska vrata brodovi jugomornarice koristili su također u noćnim satima, u vrijeme dok je plovio trajekt koji je povezivao Split i Dubrovnik. Brodovi JRM-a koristili su se ovim trajektom na način da bi se u blizini vrata sasvim približili trajektu te bi zajedno s njim prošli sam prolaz. U ovakvim okolnostima nikakvi vatreni udari po brodovima JRM-a nisu dolazili u obzir.

Ova akcija na moru umnogome se odrazila na ponašanje brodova JRM-a, ne samo u Splitskim vratima, nego na svim lokacijama njihova djelovanja. Uočivši da su bili gađani protuoklopnim sredstvima tipa »osa« i »zolja«, s djelotvornim učinkom do 500 metara, protivnički su se brodovi u patrolama i blokadnim djelovanjima danju držali na 500 – 600 metara od obale. Pri tome su pozorno motrili na sve moguće položaje odakle bi mogli biti gađani. Upravo su stoga naši diverzanti morali brižljivo izabirati zaklone, ukopavati se samo noću, a paljbu otvarati tek na sigurnom dometu. Osim položaja koje su zauzimali, pravili su i mnoge lažne iskope, ne bi li odvratili pozornost topnika od pravog mjesta. Jedan patrolni čamac (PČ) pokušao se 11. listopada 1991. u ranim jutarnjim satima probiti kroz Splitska vrata, praćen od topovnjače koja je ostala u Splitskom kanalu. PČ je pogođen »zoljom« u lijevi bok, te je u dimu nastavio ploviti prema Visu. Nakon toga uslijedio je poznati scenarij: koncentriranje brodova JRM-a i žestoka topnička paljba prema našim položajima. Ove akcije nije lako dočarati.

Splitska vrata široka su oko 600 metara i gotovo su cijelom svojom širinom na domašaju protuoklopnih sredstava kojima se uglavnom gađalo. Brodovi jugomornarice, posebice u početku, kao apsolutni gospodari nisu se previše brinuli kojom će stranom poći. Naši ljudi, pak, nisu mogli svoje položaje praviti na tim najužim mjestima, jer su znali da na odgovor neće trebati dugo čekati. Iz tog razloga napravili smo položaje više unutar kanala, gdje se ljudi mogu bolje maskirati, a koje će protivnička strana teže naći. Novi položaji bili su na širem dijelu Splitskih vrata, gdje je protivnik izborom rute mogao izbjeći djelovanje naših oružja. U početku, zbog nepoznavanja stanja stvari, to nije bio slučaj. Naši ljudi, upozoreni da slijedi prolaz protivničkog broda kroz dodijeljeni rajon, nakon nekog vremena bili su daleko opušteniji i sigurniji, oružje je bilo puno mirnije, i redovito se nalazilo vremena da se koji pogodniji kamen podmjesti pod cijevi koje bi time postale mirnije i preciznije. Obavezno bi se pogledala dubina zaklona gdje bi se čovjek nalazio. Dok bi se iskopavalo, taj zaklon izgledao bi dovoljno dubok, ali dolaskom opasnosti »postajao« bi plitak i nedotjeran. Elementi za gađanje koji su obično davani prije, sada su trebali biti provjeravani i stavljeni na ciljničke naprave. Manji logistički brodovi JRM-a uglavnom su vozili ustaljenom brzinom i tu nije bilo moguće napraviti nikakvu grešku oko procjene brzine, međutim, oni veći i brži brodovi iz sastava udarnih pomorskih snaga uvijek su predstavljali problem. Neki od njih su imali zavidno veću brzinu, dok su drugi bili daleko tromiji. Boljim gledanjem i opservacijom uskoro smo znali kakav je koji brod i što koji brod može svojom brzinom postići. Noću je sve to padalo u vodu, a naši su jedino po zvuku strojeva mogli naslutiti o kojemu se plovilu radi.

Uvijek se nastojalo paljbu otvarati istodobno. To bi značilo da glavni strijelci iz najtežih oružja opale u približno istom vremenu. To se uglavnom poštivalo. Međutim, učinak na cilju bio bi i u slučaju ostvarenja pogodaka, redovito u nekom vremen-

skom intervalu, u zavisnosti od oružja s kojim se djelovalo. Uvjerljivo najboljima protiv plovnih objekata pokazala su se protuoklopna sredstva iz arsenala JNA, tzv. »ose«. Mi iz Odjela nastojali smo da ljudi koji idu na teren dobiju što vjerniju sliku o oružju koje su dobivali. I zaista, naš referent za tehniku i naoružanje dipl. ing. Vladimir Naletilić dao je sve od sebe da ljudima do detalja objasni funkcionalnost svih dijelova i dočara sve ono što je vezano za oružje prilikom djelovanja. Pri svemu tome diverzanti su imali svoje mjere i tumačenja i postupali su po svojim uvjerenjima i instinktima. Za njih su antifoni (koji su sastavni dijelovi pribora i dodatnih dijelova za svaku cijev posebno, a stavljaju se na uši i služe isključivo za osiguranje sluha, s obzirom na to da pucanj iz »ose« po količini akustične energije nadmašuje čak i topnička oružja) bili komunistička propaganda, sve do onoga trenutka dok nisu uživo osjetili silinu udara. Osim silnog zvučnog podražaja, »osa« je imala i vrlo brz let. Ispaljeni zajedno, projektili iz »ose« i ručnog bacača »erbejca« stizali su u različito vrijeme do cilja. Projektil »ose« nakon ispaljenja zatitrao bi neko vrijeme oko osi putanje, ustalio se na putanji, te bi vrlo brzo nestajao u daljini. Samo bi traser pokazivao gdje je projektil. Za par sekundi udario bi u cilj, o čemu bi svjedočio mali, svjetlosni bljesak, iza čega bi se digao mali oblak crnog dima i ništa više. Branitelji su u početku bili više impresionirani silinom buke koju je to oružje proizvodilo nego učincima na cilju koje je projektil stvarao. Ručni bacač (RB), ili popularni »erbejac«, ponaša se drugačije. Bio je puno manjih dimenzija od »ose«, a daleko teži, ne samo za nošenje, nego i za ciljanje, dok je »osa« bila iznimno jednostavna za punjenje, ciljanje i djelovanje. Njemu je potrebna, prema riječima samih diverzanata, prava »procesija«. Sve što se stavljalo u njega, a toga je bilo dosta, bilo je iz različitih kutija, što je našima išlo na živce, jer se trebalo pravilno orijentirati kako bi sve »sjelo« na svoje mjesto. Kad bi ta »procesija« završila, s oružjem se nije smjelo kretati, jer isto nije imalo djelotvornu zaštitu protiv samoopaljenja. Ovako teško oružje naši junaci nisu ionako imali namjeru vucarati okolo, već je stajalo na vatrenom položaju. Međutim, projektil ispaljen iz »erbejca« bio je tri puta sporiji od onoga iz »ose«, te je prilikom ciljanja trebalo strogo voditi računa o pretjecanju. Na krajnjim dometima, gdje projektil leti desetak sekundi, brodovi iz sastava lakih pomorskih snaga JRM-a mogli su prelaziti i do 150 metara dok projektil ne bi došao do cilja. Ipak, učinak na cilju, barem onaj vizualni, bio bi daleko veći od projektila »ose«. Tamo gdje je udario »erbejac« obavezno bi se izvio oblak gustog crnog dima, praćen svjetlosnim bljeskom. Bez obzira na udaljenost na koju se ciljalo, nakon izvjesnog bi se vremena čula gromka detonacija, koja je ulijevala povjerenje bez obzira je li projektil pogodio ili je prozujao okolo. Istina, nije bilo lako gledati kroz okular vizira projektil u letu koji se ponašao, kako reče jedan od »nišandžija« RB-a, »kao da je zamrznut«. Projektil iz RB-a zaista je bio stabiliziran u letu, ali mu je glavna mana bila to što je bio prespor. Slično tome, učinak na cilju koji je bio vizualno daleko jači od projektila »ose« u stvari je bio daleko lošiji. Kvaliteta se očitovala u kumuliranosti skupne energije koju je projektil »ose« gotovo u cijelosti prenosio u

sami brod, dok je kod RB-a nemali dio energije upravo ostajao za vizualne učinke. Zanimljivo je da je i jedno i drugo oružje svojim taktičko-tehničkim značajkama plijenilo svoje rukovatelje: onaj koji je opalio samo jednu granatu iz ovog oružja, bez obzira na rezultate, pogodio ili promašio, nije se više htio odvajati od toga sredstva.

Da spomenuti učinci ne bi bili iznenađujući za posade ovih oružja, obavezno je bilo da se prije izlaska na položaj oružje proba s jednim projektilom, kako bi se ljudi pripravili, a oružje ne bi iznenadilo kad bude najpotrebnije. Poslugama oružja koje su pucale nikako nije bilo jasno da, dok projektil leti do cilja, trebaju učiniti prethodne radnje za ponovno punjenje oružja. Nikad to nisu bili u stanju učiniti, već je cijela posluga bila zainteresirana da vide projektil u letu i mjesto gdje će udariti. Udar u cilj redovito je bio praćen usklicima i mahanjem posluge. Ova radost nije trajala dugo, jer bi odmah uslijedio protuudar. Posade su uglavnom imale vremena ispaliti po dva projektila po oružju, a onda je stizao odgovor. U pravilu, nije odgovarao pogođeni brod, jer je posada bila u šoku pa bi se za to pobrinuli brodovi iz pratnje. U pratnji bi obično bila topovnjača ili brod tipa PČ. Ako je bila topovnjača, prvo što bi se vidjelo bio je dim upućivanja glavnih strojeva, što je bio prvi znak da je primijećena opasnost. Nedugo zatim, ili istodobno, cijevi topovskih zaklona bi se počele okretati prema našim položajima i uslijedio bi odgovor. Brodovi tipa raketne topovnjače s izvanrednim *Boforsovim* topovima kalibra 57 mm mogli su ispaljivati brzu paljbu od 20 granata skoro trenutno. Na iduću »porciju« čekalo se samo nekoliko sekundi. Bolja varijanta bila je kad bi upravljač vatre s topovnjače pogriješio smjer naših položaja i počeo preoravati neko područje u blizini, posebice ako bi mu se u takvim aktivnostima pridružio još poneki brod iz »armade«, pa su skupno trošili streljivo. No, najgore je bilo kad bi naši položaji bili otkriveni putem dima iz naših oružja. Granate iz »boforsovih« topova 57 mm stvarale su još pri letu strašnu buku i zviždale, tako da je njihova eksplozija bila spas, ali samo za uši. Ispaljene u većim količinama, granate ovih topova su podbacivale i prebacivale, ali i pogađale. Nije bilo nikakvih izgleda za onoga tko bi se našao izvan zaklona. A i oni šćućureni u nepokrivenom zaklonu, koji su bili u većini, morali su disati otvorenih ustiju, jer su bliske eksplozije jednostavno izbacivale zrak iz pluća. Oglušeni od djelovanja svojih i protivničkih oružja, tek s prestankom topničkih djelovanja naši bi se dozivanjem iz pojedinačnih i skupnih zaklona uvjeravali jesu li svi živi i zdravi. Nije se smjelo odmah izlaziti, jer je protivnik bio na oprezu i pucao na sve sumnjivo što se micalo. Topovi od 57 mm u naoružanju topovnjača JRM-a pucali su položenom putanjom, s više granata u nizu, te je mogućnost od izravnih pogodaka bila realna. Međutim, izravnih pogodaka po zaklonima bilo je relativno malo. Položena putanja projektila na ciljeve koji su bili blizu mora, kada se pucalo s više projektila, rezultirala je da udari granata i njihove eksplozije na vodi i na kopnu ciljateljima pruže lažnu sliku o bliskim pogocima. Srećom po naše ljude, promašaji su

bili veliki, a doprinosili su saznanju da svaki metak ne mora značiti pogodak. Veću pogibelj našim ljudima stvarali su brodovi tipa PČ. Njihove posade, oprobane na mnogim vožnjama i vježbama, nisu se dale impresionirati s nekoliko naših projektila. Dok su posade na topovnjačama bile u topovskim zaklonima, gdje im je sužено vidno polje, dotle su na brodovima tipa PČ motritelji bili na otvorenom prostoru, na zapovjednom mostu ili na topničkim oružjima, te su mogli dobro opaziti mjesta s kojih su naši ljudi otvarali vatru po njihovim objektima. Nerijetko se događalo da naši projektili, posebice oni iz RB-a, još nisu ni došli do cilja, a posade PČ-a već bi otvarale vatru po našim položajima. Bili su naoružani s jednim ili dva topa (zavisno od tipa broda) 40 mm »Bofors« i jednim četverocijevnim 20 mm. Topovi su ciljali s nakošenom putanjom te su pogoci bili daleko opasniji od pogodaka brodova tipa RTOP i topova 57 mm. Ovakvo ponašanje i reagiranje ove vrste brodova, te iskustva iz drugih područja na Jadranu, priskrbili su ovim brodovima i njihovim posadama poseban respekt s naše strane, ali i našu želju da im se vrati punom mjerom, što je postrojba uskoro i učinila.

Grupa pomorskih diverzanata, vođena Ivanom Velićem, zauzela je 16. listopada 1991. položaje na otoku Olipi, sa zadatkom da osigura prolaz Mali i Veli Vratnik i pomorski promet na relaciji Ston – Dubrovnik. U popodnevnim satima jedan PČ (vjerojatno 136) približio se iz pravca Mljeta s namjerom da prođe kroz V. Vratnik. Na udaljenosti od 200 metara napadnut je protuoklopnim oružjem, RB-om i jednom »zoljom«. Pri tome su zamijećena tri ostvarena pogotka: jedan u pramčani top, drugi ispod mosta u oplatu broda i treći u vodenu crtu. Jedan od pogodaka izazvao je dodatne eksplozije na brodu. PČ se uspio okrenuti prema Mljetu, sav u vatri i dimu, no bilo je vidljivo da posada ima znatnih teškoća da zadrži brod u plovnom stanju. Oštećenom je brodu u pomoć priskočila jedna RTOP, koja je prekrcala dio posade na sebe, a zatim na Olipu otvorila žestoku topovsku paljbu. Uskoro su joj se u vatrenoj potpori pridružila dva zrakoplova, koji su u više navrata mitraljirali cijeli otok. Zahvaljujući unaprijed pripremljenim skloništima, diverzanti su se izvukli s dvojicom lakše ozlijeđenih (bili su zapravo kontuzirani, pošto ih je eksplozija od granate bacila na zemlju, a Miodraga Perkušića, Imoćanina, neplivača, s cijelom opremom u more; on je pak isplivao u tako kratkom roku da bi mu pozavidjeli i vrsni plivači). Problem borbe diverzanata za osiguranje pomorskog prometa u okrugu M. i V. Vratnik sveo se na stalnu promjenu položaja i otvaranje paljbe s raznih lokacija. Brodovi JRM-a imali su veliku prednost u izboru manevra i jačine topovske paljbe, te bi svako uzaludno otvaranje paljbe s naše strane bilo kažnjeno. Osim toga, neprijateljeva mogućnost izbora prolaza prisiljavala je diverzante da se podijele u grupe ili da pokrivaju oba prolaza odjednom. U svakom slučaju, otvaranje protubrodskih djelovanja u ovom dijelu akvatorija uvjetovalo je početak stražarske službe brodova JRM-a. U ovom okrugu oni su budno motrili na svaki pokret ne

samo brodova koji su vozili pomoć Dubrovniku, nego i na svaki pokret na kopnu i otocima, pri čemu se streljivo nije štedjelo.

Grupa koju je vodio Ivica Pušić 18. listopada zauzela je položaje na krajnjem istočnom dijelu Pelješca, također u okrugu prolaza Vratnik. Oko 14 sati iz pravca Mljeta pojavio se jedan DJČ koji je plovio u kursu prema Malom Vratniku. Došavši na udaljenost od 500 metara, brod je usporio i lagano počeo mijenjati kurs prema Velom Vratniku. Pri tome se vidjelo da je posada na svojim borbenim mjestima i da intenzivno motri. Kad se DJČ približio našim položajima na 250-300 metara, otvorena je paljba iz pješačkog oružja i iz dvije »zolje«. Brod je pogođen jednim projektilom, a više puta i pješačkim naoružanjem. Tek kasnije DJČ je osuo paljbu iz 20 mm topa i okrenuo u kurs prema Mljetu, s vidljivim znakovima oštećenja. Oštećenom brodu pritekao je u pomoć brod tipa PČ, te su oba broda uz topovsku paljbu po našim položajima nestala u izmaglici što se nadvila nad Mljetskim kanalom.

Istočna obala poluotoka Pelješca vrlo je nepristupačna. Nema putova, a sam krajolik sačinjen je od gromada kamenja s rijetkim raslinjem i nepogodan je za manevar i za zaklone. Ljudi koji su ondje boravili, vrebajući danima svoje ciljeve, zaista su imali velike poteškoće pri pronalaženju položaja koji će biti pogodan za djelovanje. Znali su da oprosta s druge strane nema, jednako kao što naši nisu propuštali nijednu priliku da udare prvi. Najbolje zaklonište naši ljudi imali su na otočiću Olipi, koji dijeli ovaj prolaz na Mali i Veli Vratnik. Na otočiću je svjetionik solidne gradnje, a najpouzdaniji zaklon bila je betonska gustirna, koja je presušila, te je bila često pribježište našima dok su bili gađani granatama s protivničkih brodova ili iz zrakoplova. U međuvremenu, postrojbe Odjela za podvodna djelovanja dobile su protuoklopne rakete sovjetske proizvodnje, tipa »Maljutka«. Odmah se pristupilo mobiliziranju ljudi za rad na tim sredstvima, pod vodstvom inženjera Vladimira Naletilića, te njihovu uvježbavanju. Dobiveno oružje temeljito je pregledano i dovedeno u ispravno stanje, koliko se to moglo s postojećim sredstvima, te odmah s opslužnicima poslano na položaje. Opslužnici s »Maljutkama« pridodani su ekipama na terenu: jedna je branila Splitska vrata, a druga prolaze Mali i Veli Vratnik. Na njihovo bojno djelovanje nije trebalo dugo čekati. Dana 22. listopada 1991. jedna RTOP približila se položajima koji su bili postavljeni na otoku Olipi. RTOP se zaustavila na udaljenosti od 1500 metara od Olipe i intenzivno motrila. S naših položaja ispaljena je jedna raketa, koja je nakon 500 metara pala u more, a nedugo zatim druga, koja je pogodila brod ispod zapovjednog mosta. Vjerojatno je došlo do kvara na električnom sustavu za upravljanje brodom, jer se brod jedva okrenuo u kurs udaljavanja i bez ijedne ispaljene granate napustio bojište, što je bilo veliko i ugodno iznenađenje. Uvođenjem u operativno djelovanje raketnog sustava »Maljutke«, brodovi JRM-a počeli su iskazivati veći respekt na svim mjestima gdje su se trebali po bilo kakvoj osnovi približiti obali.

Dana 12. studenog 1991. grupa diverzanata koju je vodio Božo Ribičić držala je položaje na rtu Zaglav u Splitskim vratima i osiguravala prolaz. Na udaljenosti od 1600 metara od naših položaja uočen je PT-72, pomoćni brod JRM-a, vjerojatno na svom redovnom zadatku opskrbljivanja ljudi (koji su vršili pomorsku blokadu na srednjodalmatinskom području) opremom i hranom. Kad se PT približio na 300 metara našim položajima, po njemu je osuta žestoka paljba »osama« i »zoljama«, te pješačkim naoružanjem. Brod je dobio više pogodaka u bok. U sumrak, kada se zbio ovaj događaj, lijepo se vidjelo kako tanad iz strojnica rešeta po trupu i nadgrađu broda, stvarajući bezbroj iskri. Trup broda pogođen je više puta »osama« i »zoljama«, a izbačeni su i poklopci skladišta pa je voda prodrla u trup. Ubrzo su mu brodovi JRM-a, prije svega VPBR i RTOP, priskočili u pomoć, otvarajući snažnu topovsku paljbu po našim položajima. Tada su dvojica naših ljudi lakše ozlijeđeni. Neprekidno djelovanje naših snaga svim vrstama oružja bilo je prava mora za mornare JRM-a, koji su jedva čekali da se dokopaju preostalih sigurnih utočišta na Visu i Lastovu. S vremenom se radilo na oružanim sredstvima koja bi bila sposobna za jače udare na brodove JRM-a s većih udaljenosti. Usporedo s ulaskom u operativnu uporabu tih sredstava, planiralo se i njihovo djelovanje.

Najveći problem u diverzantskoj borbi je pitanje raznovrsnosti postupaka, udara i metoda napada. Nikad se ne smije događati ništa po istom modelu, djelovanja moraju biti što raznovrsnija u svim oblicima. Dotadašnja djelovanja bila su po mjestu izvođenja dosta statična, a vatreni udari i štete što su ih brodovi JRM-a trpjeli, iako česti, ipak nedovoljno djelotvorni da ih protjeraju s pojedinih područja. Planirana je akcija za konačno istjerivanje protivničkih brodova iz Splitskog kanala. Izvršena je tehnička priprema, u kojoj je Odjel za podvodna djelovanja trebao primiti sredstva za daljinsko razaranje brodova. Radilo se o više tipova tih sredstava. Prvo sredstvo bio je brod za daljinsku destrukciju dobiven od »3. maja« iz Rijeke, opremljen u Valdanu (Pula) – *Duh sv.Vlaha*. Bio je to velik gliser, dužine oko 5 i pol metara, sa snažnim izvanbrodskim motorom Yamahom od 125 KS, opremljen sa 150 kg eksploziva u pramcu i sustavom za daljinsko navođenje. Brod je bio plastičan, s dva plovka na kojima se vozio u vrijeme glisiranja. Skrenuta mi je pozornost od naših brodograditelja da ugrađena plastika ne ulijeva povjerenje i da bi je trebalo obnoviti i postaviti par novih izvanjskih premaza. No, za to nije bilo vremena, stalno smo bili požurivani da se brod što prije uporabi, a osim toga, mislio sam da će za jednokratnu uporabu izdržati onakav kakav je bio. Imali smo na raspolaganju i dva motorna skutera za vožnju po moru, opremljena s 30 kg eksploziva, također daljinski navođena. Ove skutere dao je Siniša Poljak, te smo ih u jednoj garaži nastojali dotjerati tako da mogu sustići protivničke brodove i detonirati na vodenoj crti. Problem upaljača riješili smo tako da budu udarnog tipa. Paljbeni i inicirajući sustav predstavljala su dva olovna roga skinuta sa sidrenih kontaktnih mina SAG – 2.

Bilo je tu i jedno novo sredstvo, mini torpedo s 8 kg eksploziva, daljinski upravljan. Za razliku od ostalih sredstava koja su bila uočljiva, mini torpedo se u svom približavanju brodu nije primjećivao, osim jedne male antene za upravljanje i diode koja je gorila prema mjestu s kojega se njime upravljalo. Brzina mini torpeda nije bila velika, tek negdje oko 5.5 – 6 čvorova (oko 11 km na sat), a kako nije bio dobro balansiran, iskakao je više puta iz vode. Tako ga je stalno bilo potrebno »trimovati«, tj. uravnotežiti da bi bio na ravnoj kobilici, nevidljiv, upravljiv i što brži. Bilo mi je žao što nisu bili završeni mali hidrokrilni brodovi, pokretani strojevima snage 8 KS uzeti sa Stihl motornih pila. Ovi čamci, veličine oko 2 metra, nosili su 20 kg eksploziva, a razvijali su brzinu preko 30 čv (60 km na sat). Paljbeni sustav bio je izveden od olovnih rogova, što je omogućavalo eksploziju na vodenoj crti pogođenog broda. Malo njih zna koliko su vrijedne ruke naših inženjera i tehničara odvojile vremena da bi ova sredstva ugledala svjetlo dana. To bi mogli najbolje objasniti gospoda Malger i Bakalar, koji su nebrojeno puta trčali u Zagreb, inozemstvo, požurivali majstore na više mjesta i vječito bili željni sna. S ta četiri sredstva bio je predviđen objedinjeni i istodobni napad na brodove JRM-a stacionirane u Splitskom kanalu. Plan je bio dosta jednostavan i ovisio je, najvećim dijelom, o stupnju ispravnosti tehničkih sredstava. *Duh sv.Vlaha* napao bi VPBR sa Šolte, dva skutera napala bi dvije RTOP s Brača, a mini torpedo trebalo je upraviti na brod tipa PČ. Preostale brodove JRM-a napalo bi obalno topništvo i pomorski diverzanti, koji su za tu priliku popunjeni i opremljeni gumenim čamcima i dodatnom količinom protuoklopnih sredstava. Napad je bio planiran za 14. studenoga 1991. u jutarnjim satima, kad na tom dijelu mora zavlada bonaca. VPBR i RTOP trebalo je napasti istodobno kako bi se smanjio njihov manevar i mogućnost uzvraćanja paljbom.

No, slijed događaja urotio se protiv sudionika ove akcije. *Duh sv.Vlaha*, koji je na Šoltu prevozio por. kor. Mihaila Vicelića, zbog konstruktivne greške (primio je vodu u plutajući dio jer je plastika bila slabo zalijepljena) doživio je havariju i potonuo jednu milju od otoka Drvenika. Por. kor. Vicelić te se noći naplivao do obale otoka Drvenika, odakle je uskoro opozvan sa zadatka. Brod je potonuo na dubinu od 40 metara i vjerojatno zbog kratkog spoja kablova na dnu eksplodirao. Jedina korist od te akcije bila je što su zapovjednici JRM-a kad su čuli eksploziju pomislili da je nekom tehničkom greškom eksplodirala podvodna, na dnu ležeća morska mina. Takvo je uvjerenje utjecalo na smjer povlačenja brodova jugomornarice, sutradan 15. studenoga, pri povlačenju iz Splitskog kanala nakon bitke sa snagama HRM-a. Išli su obilaznim putem: Bračkim, Hvarskim i Viškim kanalom (četiri puta dužim) do svojih baza na Visu i Lastovu. I skuterima, koji su u početku bili na razini zahtjeva, dan prije, za vrijeme pokusa, ušla je voda u elektronički sustav i toga se dana više nisu mogli osposobiti za planirani zadatak. Ostao je jedino mali torpedo koji se ionako na testovima nije pokazao u najboljem svjetlu. Naime, upravljački mehanizmi nisu bili najpouzdaniji niti je »trimovanje« broda bilo zado-

voljavajuće riješeno. Raspoloženje u Odjelu za podvodna djelovanja toga dana bilo je tmurno. No, nije se pomišljalo na odstupanje. V. Naletiliću je zapovjeđeno da torpedo upotrijebi pod svaku cijenu, a da pomorski diverzanti budu spremni u svojim čamcima izići na more i pod okriljem noći napasti brodove JRM-a. U predvečerje 14. studenoga 1991. PČ-176 prišao je na daljinu od oko 700-800 metara od obale, kad je mini torpedo upućen na cilj. Uz malo sreće, koja taj dan nije bila naklonjena diverzantima, torpedo je pogodio PČ u pramčani prostor, otvorivši rupu od 2 m; posada je zatražila pomoć. Prišao je jedan TČ i prihvatio posadu uz još jednu kanonadu s topovnjača i VPBR-a. Tom prilikom na radiovalovima, koji se koriste za civilni promet, zapovjednici JRM-a prikazali su zanimljiv i opsežan repertoar psovki. U PČ je prodrlo more i posada je mislila da će potonuti, te se evakuirala, ostavljajući trojicu svojih poginulih članova na brodu. Brod nije potonuo, ostao je plutati, a morska struja nosila ga je prema Šolti. Zapovjednicima JRM-a dugo nije bilo jasno od čega je brod stradao, te su u izvješću o minskim djelovanjima HRM-a svog slavnog »Odjela za informisanje JRM«, među ostalim lokacijama naveli i područje gdje je nastradao PČ te optužili HRM da je tamo položila podvodne mine.

Ovaj događaj zaslužuje dosta pozornosti s obzirom na posljedice koje je proizveo i koje su uslijedile. Iste večeri u Zapovjedništvu HRM-a sastali smo se zapovjednik HRM-a, načelnik stožera HRM-a i ja (S. Bernadić), te predvidjevši moguće reakcije jugomornarice zaključili da se sve postrojbe HRM-a dovedu u stupanj pune pripravnosti. Radi odmazde zbog gubitka broda i dijela posade, 15. studenoga ujutro brodovi JRM-a topovima su napali sam grad Split, u kojemu je većina članova posade s tih brodova imala svoje stanove s obiteljima i u kojemu su proživjeli nemali broj godina. Zapovjednici JRM-a nisu uopće slutili da je u međuvremenu tiho, ali sigurno narastala moć HRM-a, te su bili više nego iznenađeni kad se, nakon prosvjeda kod promatrača EZ-a, HRM oglasila mnoštvom topovskih projektila koji su ciljali iznimno precizno. Za to vrijeme, PČ-176 mirno je plutao nedaleko od sjeverne obale Šolte, napušten od posade. Zapovjednik Odjela za podvodna djelovanja, na temelju prijedloga gospođe Rine Kalebić iz Stomorske, zapovjedio je snagama sa Šolte da brod privuku u uvalu Nečujam i nasuču ga na obalu. Uz Rinu, za to je najzaslužniji bio njezin sin Robert, koji je organizirao da se koćom oštećeni brod privuče i nasuče. Zanimljivo je da je na brodu, kad su se Šoltani ukrcali, još radio pomoćni motor. U uronjenom pramcu pronađena su tri poginula mornara, od kojih su dvojica bila vezana lisičinama. Kasnije smo saznali, ali nije bilo moguće potvrditi, da je još jedan član posade od zadobivenih ozljeda podlegao. Tako je gotovo novi brod *Mukos* bio spašen, potom otegljen u Brodoremontno poduzeće Šibenik, temeljito popravljen od oštećenja i sada vozi u sastavu HRM-a pod nazivom *Šolta*.

Aktivnosti protubrodskih djelovanja nastavljene su prema planu. Paljba se otvarala na svaki neprijateljski brod ili grupu koja je iskazivala bilo kakvu prijetnju. Tako je

grupa od šest diverzanata pod zapovjedništvom Nedjeljka Vegara 19. studenoga 1991. osiguravala prolaz Vratnik. Jedan PČ, poslije identificiran kao PČ-132, pojavio se iz sumaglice oko Mljeta i približio otoku Olipi na nešto manje od 2000 metara, dakle na domet »Maljutke«. Budući da je brod vozio u cik-cak kursu, dobio je pogodak raketom u trup, neposredno iza zapovjedničkog mosta. Brod se dobro zadimio, ali uspio se okrenuti. Ono što su diverzanti posljednje vidjeli bio je zamjetan nagib broda, prije nego što je nestao u izmaglici. Prema kasnijim saznanjima, brod je dobio teža oštećenja upravljačkih dijelova. Sve ovo vrijeme Odjel za podvodna djelovanja pojačavao se kadrovski, materijalno i tehnički. Time su rasle mogućnosti, a sukladno s time i zadaće koje je dobivao od najviše instance. Najviši subjekti odlučivanja zahtijevali su da se neodložno poduzme neka veća operacija na vanjske otoke Vis ili Lastovo. Vanjski su otoci u to vrijeme bili posljednje utočište brodova JRM-a. Bili su dobro utvrđeni, s mnoštvom ljudstva, tehnike i, kako se već duže vremena motrilo, s izgrađenom protudiverzantskom obranom koja se mjesecima usavršavala i dograđivala. Planirana je velika operacija napada na otok Vis, koji je s petnaestak brodova JRM-a bio zaposjednut garnizonom čije se brojno stanje procjenjivalo na 600 ljudi. Uz cjelokupno naoružanje na kopnu i na moru, bio je to velik izazov. Planirao se napad širokih razmjera, u kojemu bi sudjelovali gotovo svi ljudi iz Odjela uz pomoć otočana. U tom smislu, uvježbavali su se ljudi sa samog otoka Visa (jezgru je sačinjavala grupa od 25 mladića koje smo obučavali u Omišu) u rukovanju svim vrstama naoružanja, posebno protuoklopnog. Zatim je razrađena uporaba zaprječnih i zapaljivih sredstava, djelovanje malih grupa po otpornim točkama itd. Plan je predviđao masovni napad sredstvima za daljinsko djelovanje i podvodnim minama protiv privezanih i usidrenih brodova JRM-a, te napad pješačkim oružjem i izoliranje vojarni i otpornih točaka, kako bi se poštedjelo civilno stanovništvo i materijalna dobra.

Uspjeh diverzantskih djelovanja umnogome zavisi od obavještajnih podataka i osoba od povjerenja na terenu koje su spremne prihvatiti naše ljude, dovesti ih na polazne crte, čime bi bila zaobiđena vanjska protudiverzantska obrana; kao i od stvaranja uvjeta za siguran uzmak ili skrivanje diverzanata. U početnom razdoblju malo smo kome mogli vjerovati. Konzultirali smo više ljudi s otoka, ali su oni davali proturječne izjave i u nemalom broju slučajeva optuživali jedni druge da nisu dovoljno dobri Hrvati i da postoji mogućnost suradnje s okupatorom. Stoga smo mi iz Odjela organizirali izviđačke djelatnosti Visa i Lastova u koje smo uključivali civilne osobe rođene na tim otocima, koji bi tamo išli nekim svojim redovnim poslom. Nažalost, ove ljude, koji nisu smjeli biti vojnici i biti prepoznati od jugomornara, nismo smjeli opterećivati usmjerenjem u one podatke koji su nama potrebni, već da snime opću situaciju. Uskoro smo ipak stvorili čvrste veze u koje smo imali povjerenja i na koje smo sa sigurnošću mogli računati. Protivnička strana strogo je vodila računa o svima koji su dolazili i odlazili na otoke. Svaka osoba provjeravana je,

kao i tereti koji su prevoženi kamionima. Nije svatko ni mogao doći na otoke. Zoran je primjer Nevenka Šeparovića, kapetana na trajektu *Vis*, kojemu je odmah nakon prispijeća, od strane jugomornarice zabranjen dolazak na otok. Podaci koje smo dobivali od ljudi koje smo slali odnosili su se na stanje na otocima. Informacije o stanju na brodovima bilo je teže skupiti, a još teže provjeriti. Znali smo da na brodovima nema dovoljno posade i da oskudijevaju pojedinim specijalistima. No, tko je mogao isključiti uporabu pojedinih oružanih sustava samo zbog toga što je nedostajalo nekoliko ljudi određene specijalnosti. Ljudi koji su se skidali iz JRM-a (admiral F. M., k.b.b. S. J. i druge osobe na visokim položajima) nisu nam puno pomogli »pravdajući« se nepoznavanjem stvarnog stanja stvari. Niti jedan od njih, kao i nekolicina drugih koje smo pitali, nisu nam ništa rekli o brodovima koji su nosili raketno oružje, kao ni o broju raketa koje su nosili. A mi smo se tih raketa bojali i strahovali da u svom bezumlju ne bi napali i grad Split, čime bi učinili velike štete. Slično tome, nisu znali jesu li minirali protupješačkim minama vojarne po otocima i u Splitu. Na ove ljude nije vršen nikakav pritisak, ostali su uporni u svom »neznanju«, a danas su mirni građani grada Splita i drugih gradova južne Hrvatske.

Podatke o brodovima prikupljali smo sami, izazivajući ih na bilo kakve reakcije ne bi li što ustanovili. Ovo nije bila dječja igra, već ozbiljan posao koji je mogao imati neželjene posljedice. Ova ispipavanja radili smo probijanjem blokade s pravim bolesnicima s otoka kojima je bila potrebna pomoć kliničkih ustanova u Splitu. Rijetko je netko od njih prošao. Po danu nije bilo nikakvih izgleda, a onda smo ustanovili da u noćnim uvjetima posade brodova nisu previše budne. Po noći se moglo, što je bila prva indikacija da nešto s radarima na brodovima nije bilo u redu. Kad smo nakon nekog vremena učinili noćni promet učestalijim, komanda JRM-a u sastav TG-a Kaštela uvela je brodove tipa PČ, koji su nam zaista najviše zagorčavali život. To su bili dobri brodovi naoružani srednjim PZO topovima i teškim strojnicama, opremljeni jednostavnim elektronskim motriteljskim sustavima, a posade su bile obučene na dugotrajnim zadaćama patroliranja. S njima nije bilo šale: prvo bi pucali, a tek onda pitali, ako su imali što pitati. Analizirajući sve ove detalje, stvorili smo dosta točnu sliku o protivniku, njegovim mogućnostima i vjerojatnim reakcijama. Znali smo da protivnička strana zna za nas, za naše namjere, vjerojatno i mogućnosti, ali nisu znali vrijeme i mjesto gdje će biti naš sljedeći udar, te kakve će snage i metode biti upotrijebljene. Kao uvertira za napad na otoke, a radi pokusa protudesantne obrane, planiran je desantni prepad na brodove koji su imali bazu na otoku Lastovu. Ovim prepadom željeli smo ispitati elastičnost i upornost protudesantnih sustava zapovijedanja, rad i pozornost otpornih točaka i brzinu djelovanja svih čimbenika na Lastovu. Znalo se da je ovakav zadatak riskantan, a mogući rezultati neizvjesni. Odlučeno je da se brzim desantnim čamcem (BDČ), koji je u međuvremenu s ostalim sredstvima došao u sastav postrojbe, izvrši prepad na brodove

JRM-a koji su imali bazu na otoku Lastovu, da se otvori paljba po jednome ili po skupini i da se što prije udalji s poprišta. Vrijeme udara predviđeno je za jutarnje sate, tako da se BDČ dokopa otoka Hvara prije svitanja. Nismo planirali nikakva iskrcavanja ljudi niti polaganja podvodnih mina, već samo jedan diverzantski prepad iz daljine, kako bi snimili vrijeme reakcije i po mogućnosti otkrili sve vatrene točke PZO topova i strojnica, kao i mjesta mrtvih straža, koje će se, kako smo pretpostavljali, obavezno oglasiti. Kao oružana potpora članovima grupe poslužilo je »klasično« naoružanje: »ose« i »zolje« kojima će se izvršiti vatreni udar, kako se ne bi kompromitirala nova sredstva koja su bila na putu ili su već bila u opremi. Za pripremu zadaće i provjeru svih elemenata nije bilo puno vremena. Najviše muke bilo je s brodom koji je puštao vodu na sve strane, motori su bili glasni, gorivo se trošilo preko svake mjere itd. Ljudi koji su bili određeni za zadaću »grintali« su na brod, ali bili su spremni poći na zadaću usprkos nedaćama i rizičnosti akcije. Ovu zadaću predvodio je sam zapovjednik Čatlak.

Nekoliko puta odgađan iz raznoraznih razloga, zadatak je otpočeo 27. studenoga 1991. godine. Grupa pod zapovjedništvom Mile Čatlaka, s još petoricom diverzanata krenula je iz Omiša na put pun neizvjesnosti. Iako pomno pregledan od stručnjaka i stalno popravljan, BDČ je i dalje pokazivao mušičavost: motori su se teško palili, u brod je ulazilo more, što uz veliku brzinu koju razvija kad voda polijeva sa svih strana, nije pružalo prevelik optimizam posadi, koja se ukočila od hladnoće već nakon sat vremena vožnje. Ispred otoka Lastova, slično kao i kod otoka Visa, neprekidno je patrolirao po jedan brod JRM-a. Te večeri javljeno je da je to jedan od brodova tipa RČ. Stiješnjeni u malom prostoru, promrzli, članovi posade budno su motrili ne bi li otkrili brod. Srećom, niti su oni vidjeli brod, niti je brod vidio njih. Ušli su u uvalu Ubli rutom kojom voze trajekti. U uvalu Velji lago stigli su oko 4.30 sati, na vrijeme da vide kako jedan veliki brod upravo pali navigacijska svjetla i priprema se za isplovljavanje. S udaljenosti od otprilike 200 metara naciljali su brod i ispalili sva oružja. Brod je tri puta pogođen u bok te u starješinsku menzu, koju su ovi neposredno napustili. Nakon raketiranja, BDČ je s diverzantima napustio Lastovo kroz prolaz Mali brod, otišao nesmetano na otok Hvar po gorivo i nastavio prema Omišu. U Omišu je brod trebalo primiti i zavezati, jer je posada bila toliko promrzla da to nije mogla sama. Pucnjava s otoka Lastova, koja je uslijedila nedugo nakon što je BDČ sigurno prešao pličine uskog prolaza, trajala je najmanje pola sata. Kako se kasnije saznalo, to su drugovi s brodova JRM-a »častili« svoje kolege na kopnu, odakle su mislili da su napadnuti, kao i ovi njih. Bio je to nesumnjivo herojski pothvat. Važnije od rezultata raketiranja bilo je to što se sad pokazalo gdje su propusti i koji su načini djelovanja protiv protudesantne obrane JRM-a na otocima. Sredstva priopćavanja na »istoku« odmah su javljala o djelovanju hrvatske topovnjače protiv »mirnih« brodova JRM-a i tražila osvetu. Brojna iskustva koja je ova akcija donijela bila su iznimna.

Zapovijeđu zapovjednika HRM-a 4. siječnja 1992. iz sastava Odjela za podvodna djelovanja izuzeti su pomorski diverzanti, a nedugo potom rasformirani su i odredi za pomorski transport. Pomorski diverzanti, koje je uspješno vodio p. fr. Čatlak, raspoređeni su u druge postrojbe (sami su za to najviše krivi), čime je HRM izgubila jednu od najelitnijih postrojbi. Ostali članovi pomorskih i podvodnih diverzanata raštrkali su se, a na njihovo mjesto stupila je nova organizacija pomorskih diverzanata, s novim zapovjednikom i novim stožerom.

U tekstu su oslikane samo akcije koje su se dogodile i imale neposredne učinke te bile priznate od protivnika. Međutim, bilo je planirano daleko više ovih aktivnosti koje su se trebale dogoditi na raznim mjestima južne Hrvatske. Primjerice, jugovojska je iz svojih bivših vojarni odvozila sve što je mogla, a ono što se nije moglo demontirati i ponijeti bilo je srušeno, devastirano ili trajno oštećeno, s jednim ciljem, da ne posluži ni Hrvatskoj ni HV-u. Ovi transporti odvijali su se većinom brodovima (iz garnizona Pula i Split, te mnogih vojarni na obali i otocima). Planirali smo da se ovi brodovi napadnu i potope. U tom smislu smo pripremili sredstva i ljude koji su u Puli čekali znak da se potopi neki od brodova koji su prevozili ratni materijal i opremu. Ova akcija je opozvana jer je jugovojska na brodove, osim ratnog materijala, ukrcavala žene i djecu svojih pripadnika koji su napuštali teritorij RH, te bi sama akcija imala neželjene političke posljedice. Naši diverzanti su za to vrijeme zgranuto gledali kako po Puli prolaze kamioni jugovojske krcati materijalom, ničim štićeni, osim ponekim civilnim policajcem u odori. Uskoro su i naši diverzanti bili uhićeni, maltretirani i jedva pušteni, te sprovedeni do Zadra uz policijski nadzor. Događanja bi bilo daleko više, da nije vladalo stanje »toplo – hladno«, tj. vrijeme kad se moglo pucati – »toplo« stanje, i »hladno« – kad se, bez obzira na okolnosti, nije smjelo ni pomisliti na pucanje. No, nije bilo naše da raspravljamo o tome, to je bio vojnički zakon, popularno nazvan »kvaka – 22«.

Zaključno razmatranje

Pomorski diverzanti HRM-a bili su prva postrojba HRM-a koja se postrojila pred zapovjednikom HRM-a, a od svog postanka do početka siječnja 1992. podnijela je velik teret borbe protiv brodova JRM-a. Sve to odvijalo se u uvjetima apsolutne nadmoći brodova jugomornarice na jednoj strani i visoko motiviranih ljudi za okidačima sredstava koja su mogla samo oštetiti, ali rijetko potopiti protivnika, na drugoj strani. Diverzantske jedinice svih zemalja prolaze višegodišnju napornu izobrazbu, opremljene su najsuvremenijom opremom i sredstvima, a iza sebe imaju mnoštvo napornih vježbi. Diverzanti HRM-a, čija su djelovanja oslikana, nisu imali ništa od toga. Niti su mogli, niti su tražili, a niti su imali. Njihova izobrazba bila su ratišta diljem Hrvatske, a misao vodilja domoljublje i želja za slobodom. Nemali broj njih došao je iz inozemstva da bi se borio za slobodu svoje Hrvatske. Oprema

ovih ljudi u usporedbi s opremom diverzanata, primjerice jugovojske, bila je, pojednostavljeno rečeno, reduciranih mogućnosti, tj. nije bila na razini potreba. Lijepo ih je bilo vidjeti kako se raduju svakoj pušci koju su dobili, svakom šatorskom krilu, čizmama... Prve zavoje i sanitetske komplete dobivali su tek kasnije, kad su već mnoge rane povijene rupčićima i šalovima. Nikada opreme i sredstava nije bilo dovoljno. Ali volje za borbom bilo je uvijek.

Što kazati o taktici uporabe diverzanata? Protiv sebe smo od početka do kraja ovoga razdoblja imali protivnika koji nas je daleko nadmašivao u snazi, mogućnostima manevra i bezobzirnosti. Postavlja se pitanje tko je o kome znao više: mi o protivniku ili protivnik o nama? Na to pitanje teško je odgovoriti, jer puno stvari će se tek s vremenom i dodatnim saznanjima pojasniti. No, pitanje je bitno upravo stoga što usmjerava postupke u planiranju, iste opravdava ili ih opovrgava. Sigurno da je protivnik znao o nama puno više no što smo mi mislili da zna. Sreća je, ipak, da niti jednu planiranu akciju nije osujetio, što upućuje na to da za njih nije znao vremenski ni prostorno, kao ni o načinu na koji će se ista odigrati. Slično smo i mi znali o njima. Istina, njihovi ključni i odgovorni ljudi koji su napuštali JNA i JRM nisu bili osobito pričljivi i od njih nismo puno doznali. S druge strane, bilo je onih koji su se htjeli nametnuti, a bili su previše razgovorljivi i znali su sve, što nama nije bilo od velike važnosti. Međutim, promatranjem protivnikovog ponašanja i poznavanjem njegova mentaliteta, mogli smo do u detalje predvidjeti sve njegove namjere, i mislim da niti u jednom krupnijem segmentu nismo pogriješili. Izbacujući poznatu parolu da će na napade i izazove odgovoriti po »borbenim pravilima za borbena dejstva brodova JRM-a«, čelnici JRM-a postupali su po svemu drugome samo ne po tim pravilima. Naša taktika djelovanja bila je u skladu sa sredstvima i potrebama. Protivnika, vrijeme i prostor poznavali smo dobro, sigurno bolje nego on nas. Veličina i snaga protivnika nikad nas nije impresionirala, već je bila samo izazov da se što prije naruši, da dođe do bilo kakvog balansa snaga, a tada, znali smo – protivnik nema nikakvih izgleda. Nesrazmjer snaga upućivao nas je na to da će borba biti dugotrajna, iscrpljujuća, te da će pobijediti uporniji. Nitko nikad nije posumnjao u pobjedu. U početku smo morali djelovati iz zasjeda, prepadima, udarima s raznih mjesta i brodovima JRM-a davati do znanja da nigdje nisu sigurni. Ako i nisu bili razorni, udari naših diverzanata bili su česti, neočekivani, drski, a mornari JRM-a mogli su odahnuti tek na Visu i Lastovu. Ovakvi načini djelovanja već su viđeni na pomorskoj sceni. Uvijek se ovakvim metodama služila slabija strana u sukobu. Međutim, nije se moglo drugačije. Tek s vremenom završetka djelovanja Odjela počela su u većem broju pristizati sredstva za daljinsko navođenje i destrukciju brodova. I ostale snage HRM-a tada su ojačale. Tek smo s novim sredstvima na širim prostorima u skupnom djelovanju više sudionika mogli učiniti puno više.

Osim brodova JRM-a, ciljevi diverzantskih djelovanja bili su i ostali dijelovi neprijateljskih snaga, koji su se redovno skrivali u dobro utvrđenim vojarnama. Od njih su napravljene neosvojive tvrđave, s mnogo ljudi, oružja i opreme. Primjena bilo kakvih borbenih djelovanja protiv tako postavljenog i organiziranog neprijatelja rezultirala bi bojnim protumjerama po urbanim sredinama. Osvajanje ovih uporišta bilo je neizvedivo bez topničke pripreme i neutraliziranja prvih otpornih točaka. Toga nije bilo i morala su se čekati rješenja u izvanvojnoj sferi, jer je hrvatskoj urbicida već bilo dosta. Ostale aktivnosti vezane za prekid opskrbe vojarni vodom, strujom i drugim potrepštinama bile su u nadležnosti drugih. Planirali smo i mnoge druge aktivnosti: od prekida povlačenja vojne tehnike s krajnjeg sjevera Jadranskog mora do napada na prometnice na jugu okupiranih područja RH i na teritoriju protivnika. Bilo je zaista zanimljivih i ostvarivih ideja koje su, nažalost, iz raznoraznih razloga ostale nerealizirane. U razmatranju diverzantskih djelovanja obično se govori i o terorizmu kao načinu djelovanja. Mora se reći da u diverzantskim djelovanjima HRM-a koja sam ja vodio, nikada nije bio primijenjen terorizam niti njegove metode. Da malo pojasnim, terorizam se definira kao specifičan oblik agresivnih djelovanja protiv naroda, životne sredine i materijalnih dobara protivničke strane u miru, u izvanrednim prilikama i u ratu. Ovim oblikom djelovanja široko se koristio naš protivnik u samom Splitu kao i u ostalim gradovima južne Hrvatske gdje su bili garnizoni bivše JNA, i samim time ljudi srpske nacionalnosti uključeni u JNA – aktivno ili kao umirovljenici. U urbanim se sredinama, posebno na početku agresije, svima nama koji smo otišli ili pobjegli iz bivše JNA, prijetilo odmazdom akcijama KOS-a. Telefoni su u našim stanovima neprestano zvonili, a različiti glasovi iz javnih govornica nadmetali su se u izljevima jeftinih vulgarnosti i fizičkih prijetnji. Odlučno pobijam sve tvrdnje suprotne strane koja je u svojim redovnim, svakodnevnim aktivnostima odvoženja tehnike i materijalnih dobara imala puno oštećenja na tehnici i ozlijeđenih ljudi, koji se žele pripisati našim diverzantima. Nestručnost i brzina u rukovanju i manipulaciji sa složenom tehnikom i oružanim sustavima ne može biti stavljena nama na teret, da bi opravdala prisutnost sirovih ljudi koji tom tehnikom i sredstvima nisu znali rukovati. Također, moram reći da smo bili u prilici i mogućnosti oštetiti i uništiti vrijedne instalacije (vodovodna, energetska, telekomunikacijska i druga postrojenja od životne važnosti), ali nismo to učinili, iz jednostavnog razloga što većina koja se time koristila nije ničim to zaslužila. Koji put se pitam znaju li oni za to i zaslužuju li to? A imali smo spremne ekipe za takve zadaće u sklopu nekih drugih djelovanja, no od njih se odustalo. Sve to govori da su pomorski diverzanti HRM-a u ovom razdoblju svoju ulogu odigrali časno i pošteno, na što mogu biti ponosni.

Protuminska djelovanja HRM-a

Borba s minskom opasnošću u svim je ratnim mornaricama svijeta uvijek bila predmetom posebne pozornosti, ne samo vojnih stručnjaka, nego i svih onih kojima je potrebno pravo slobodnog korištenja mora. Trend rasta flotnih kapaciteta i mogućnosti u svjetskim ratnim mornaricama uglavnom je prikazivao povećanje udarnih pomorskih snaga. Minsko oružje, kao i mjere, sredstva i metode za njihovo uklanjanje, redovito su potiskivani na margine pomorske moći, sve do trenutka dok nije postojala potreba za njihovom uporabom. Bezbroj je primjera u ratnoj praksi da su i najmodernije flote bile spriječene u svojim napadačkim nakanama upravo zbog ovog oružja. Tako je i HRM u svojim počecima imala potrebu da u sukobu sa superiornijom JRM, a poradi zaštite svoje pomorske privrede i turizma, osnuje i odmah upotrijebi snage za protuminsku obranu (PMO). Početak ovakvih aktivnosti vezan je za polaganje minske prepreke u Kaštelanskom zaljevu. Časnici HRM-a, posebice u Odjelu za podvodna djelovanja bili su uvjereni da će uklanjanje te minske prepreke izvršiti mnogobrojne protuminske snage JRM-a. No, ta minska prepreka položena je na način da se vodilo računa o usložnjavanju postupaka protuminskih snaga (izobate dubine i mogućnost protudjelovanja snaga HRM-a i HV-a), posebice za djelovanje mehaničkih minolovki s brodova – minolovaca, kojih su snage JRM-a u to vrijeme imale dovoljno.

Zadatak uklanjanja mina uskoro je bio u nadležnosti HRM-a, odnosno Odjela za podvodna djelovanja. Naime, na pregovorima koji su vođeni, JRM se ponudila da će ona, s obzirom na to da je opremljena i osposobljena za ovakve vrste djelovanja, obaviti zadaću čišćenja mina. Ovakav prijedlog odmah je odlučno odbijen, jer zapovjednik HRM-a, nastojeći steći kredibilitet i legitimnost HRM-a, nije htio dopustiti da JRM provodi bilo kakve radnje u našem moru. Treba podsjetiti da svaka pomorska zemlja ima obvezu, prema međunarodnom ratnom pravu, da svoje morske prometnice drži otvorenima i sigurnima za plovidbu. Kvalitetnim i brzim izvršenjem ovih zadaća HRM bi nesumnjivo dobila na vjerodostojnosti i ugledu. U vrijeme donošenja odluke o zadaćama protuminskih djelovanja koje je trebala provesti HRM, ona nije bila osposobljena, nije imala nikakva materijalna ni oružana sredstva niti uvježbane ljude sa sofisticiranom opremom i zahtjevnim taktičkim protuminskim radnjama. To je bilo stanje na koje su se ljudi morali od početka privikavati. Srećom, bilo je nekoliko ljudi protuminske specijalnosti koji su se razumjeli u ovaj problem i koji su bili u stanju organizirati početno opremanje, uvježbavanje i djelovanje.

Ustrojavanje protuminera

Borba s minskom opasnošću, iako u sredstvima vojne publicistike zapostavljana na račun drugih zanimljivijih tema o vojnoj moći ofenzivnih oružja, ipak je bila predmetom mnogobrojnih napora, redovito skrivenih od očiju javnosti, stidljivo prikazivanih na manevrima i vježbama ratnih mornarica blokova i nacionalnih ratnih mornarica. Slično kao minsko oružje, protuminske mjere i oružje obavijeni su tajnovitošću. Međutim, produkcija lovaca mina kao nove tehnologije u borbi s minskom opasnošću, te njihova visokokvalitetna i skupa oprema, dugotrajnost obuke protuminera, vrlo brze promjene i unapređenja tehnologije na polju borbe protiv mina jasno su ukazivali da se na planu PMO-a RM brižljivo pripremaju, trošeći pritom enormna novčana sredstva. Rast mogućnosti u protuminskim djelovanjima velikih ratnih mornarica, koji se skrivao od javnosti, samo je pokazivao strah velikih sila od ovog oružja. To dobro ilustriraju napori Saveznika u suzbijanju minske prijetnje u operaciji »Pustinjska oluja«, kada je minsko oružje Ratne mornarice Iraka predstavljalo jedinu prijetnju pomorskim snagama Saveznika. Daleko od očiju znatiželjnih gledatelja, i nekako istodobno s osnutkom postrojbi protuminera HRM-a, odvijala se najveća protuminska operacija Saveznika u borbi s minskom prijetnjom od svršetka Drugoga svjetskog rata. Za razliku od bojnih djelovanja u Kuvajtu, ova operacija obuhvatila je gotovo sve protuminske snage Saveznika koje su provele akciju protuminskog pretraživanja i traženja na cijelom području Mediterana. To je samo usputni dokaz da nitko, pa i oni najbogatiji, ovih snaga nikad nemaju dovoljno. Za djelatnike protuminere u HRM-u bila je to ponovno jedna od zadaća koja se morala izvršiti u uvjetima kada se nije imalo gotovo ništa. Bilo je jasno da se radi o podvodnim bojevim sredstvima iznimne razorne snage, da za vježbe i uvježbavanja nema vremena, a da će se sva djelovanja odvijati ispred nosa snaga JRM-a u RL Lora. Tih dana Lora je bila puna crnogorskih rezervista, spremnih i sposobnih za svakojake nepodopštine, što je dodatno otežavalo provođenje procesa. Isto tako, obuka i mjesto obučavanja protuminera zbog angažiranja velikog broja ljudi i raznovrsnih plovila neće ostati neprimijećeni od strane protivnika. Stoga se svemu trebalo pristupiti pažljivo, kako bi se izbjegle sve moguće nesuglasice i neželjene posljedice.

Postavilo se pitanje: kojim snagama i sredstvima treba riješiti zadatak i na koji način? Da su postojale ikakve snage pogodne za provedbu protuminskih djelovanja, bilo bi puno lakše. One bi, ako ništa drugo, bile okosnica novima koje bi se osnivale, popunjavale, obučavale i bile angažirane na izvršenju osnovnih zadaća u skladu sa svojim mogućnostima. Zapovijed Odjelu za podvodna djelovanja sadržavala je zadaću koja se morala izvršiti u roku. Ostalo je bilo na djelatnicima – minerima. Osnovna sredstva za protuminsku borbu u svijetu su odavno postali hidroakustični sustavi raznih izvedbi, konfiguracija i mogućnosti, sposobni za jednoznačno ot-

krivanje, identifikaciju i uništavanje mina. Oslanjanje na rad bilo kakvog lovca mina ili minolovca nije dolazilo u obzir, jer ih naprosto nije bilo. Nije postojala mogućnost ni mobiliziranja istih, jer je za popisne minolovce nedostajala potrebna oprema i vrijeme da se ona ugradi, provjeri, testira, posada uvježba itd. Sve slično predstavljalo bi improvizaciju koja, suočena sa stvarnom minskom prijetnjom, ne bi imala nikakvih izgleda da ispuni tražene zahtjeve. Mobiliziranje popisnih minolovaca (pML) iz još jednog razloga nije dolazilo u obzir, kako zbog same prepreke (izobate dubine, mala položajna dubina položenih mina i manevarski prostor nisu dopuštali uporabu mehaničkih minolovki), tako i zbog kratkoće vremena za opremanje brodova kompletom opreme i obučavanje posada. Na kraju krajeva, kako bi brodovi jugomornarice gledali na ovaj brod ili brodove kako provode protuminska djelovanja, a njihovi flotni minolovci leže u vezu neangažirani? Uz to, mine se uklanjaju radi deblokade Lore koja je u rukama JRM-a. Hoće li protumineri HRM-a biti sposobni tu zadaću izvršiti?

Hidroakustičnih sredstava koja bi bila pogodna za ovakvu vrstu djelovanja također nije bilo, niti se znalo za njihovo postojanje. Kad su djelovanja protiv prepreke u Kaštelanskom zaljevu ispred Lore završena, ipak se ustanovilo da pojedine radne organizacije, kao npr., »Brodospas« iz Splita, te Državni hidrografski institut imaju pojedinačne hidroakustične naprave, čija je osnovna zadaća motrenja i zapisivanja parametara podmorja i dna mora. Osnovna svrha posjedovanja ovih sustava koji, između ostaloga, koštaju i traže visoko obrazovane ljude za rukovanje njima, je instaliranje komunikacijskih sustava i snimanje hidrogeoloških značajki podmorja. Ovi su sustavi u svojoj početnoj verziji bili daleko od toga da budu uporabljeni protiv položenih mina bilo koje vrste i tipa. Međutim, nužda je tjerala da se uporabi sve ono što posjeduje mogućnosti da se pronađu položaji položenih mina i stvore uvjeti da ih se učini neškodljivima. Ova sredstva, kao i ljudi koji su njima upravljali, kasnije su se pokazali u najboljem svjetlu. Međutim, postavljena zadaća provedbe protuminskih djelovanja nije trpjela odlaganje. Moralo se odmah pristupiti uklanjanju mina, barem zbog toga što su HRM tjerali rokovi i preuzete političke obveze.

Uvjeti u kojima je stvarana postrojba protuminera

Odjel za podvodna djelovanja početkom listopada 1991. imao je zaista mnogo posla. Osim organiziranja i provođenja minskih, diverzantskih djelovanja te organizacije pomorskog prometa, trebalo se pripremiti za zadaću uklanjanja položenih mina. Kako je sve bilo u nastajanju, a ljudi se tek upoznavali, mjere opreza i sigurnosti nikad nisu bile suvišne, iako ih je zaista bilo teško provoditi. Tako je na sastanku u Zapovjedništvu HRM-a kojim je rukovodio zapovjednik HRM-a admiral Letica, a bili su prisutni kapetan fregate Stjepan Bernadić – zapovjednik Odjela, Joško Perak (koji je predložen od strane uprave za obranu grada jer je bio jedan od

instruktora protuminera u štabu TO Split) i Veljko Rogošić (stavio se na raspolaganje da pomogne pripadnicima HRM-a u podvodnim djelovanjima), odlučeno da se, uz diverzantske postrojbe, pokrene i proces za sagledavanje stanja i mobiliziranja protuminskih ronilaca. Odluka o mobiliziranju i djelovanju lakih protuminskih ronilaca (LPMR) u protuminskim djelovanjima bila je tada jedina moguća opcija. Ona nije bila vezana samo za protuminsko djelovanje u Kaštelanskom zaljevu ispred Lore, već su LPMR bili i ostali najmasovnija snaga u protuminskoj obrani na čitavom prostoru angažiranja HRM-a. Bilo koja druga mogućnost trošila bi previše vremena za pripremu, adaptaciju, uvježbavanje posade i bojnu uporabu. No, njihova djelovanja mogla su započeti znatno kasnije nego što bi HRM mogla naći opravdanja za svoje neaktivnosti o preuzetim obvezama. Kad se izvrši mobilizacija ronilaca, angažirat će se i ostale snage koje će biti u stanju sudjelovati u uklanjanju minske prijetnje. HRM je morala ispoštovati preuzetu obvezu u skorom angažiranju na uklanjanju položene prepreke u Kaštelanskom zaljevu. Stoga je započelo prikupljanje i pozivanje LPMR-a na bazi već postojećih postrojbi u općinama, gdje su isti bili evidentirani, kao i članova ronilačkih klubova, koji su se odmah stavili na raspolaganje HRM-u. Tako su uskoro formirane postrojbe PMLR-a u Trogiru, Splitu, Omišu i na Braču. Veličina postrojbi je varirala, a splitska ekipa imala je najviše, oko 45 ronilaca odjednom. To je bila najmnogoljudnija ekipa PMLR-a na čitavom Jadranu pod ingerencijom HRM-a. Veliki problem bio je kako opremiti angažirane ronioce. HRM nije raspolagala nikakvom opremom za ronjenje, pa se za ovu zadaću trebalo okrenuti drugim izvorima. U to vrijeme (listopad 1991.) oprema ronilačkih klubova jednostavno je raznesena. Mada se znalo tko je najviše odnio, nisu postojali dokazi. Skladišta podvodne opreme bivše JNA također su bila nedostupna. Tako su sami ronioci bili prisiljeni roniti u osobnoj opremi do pronalaska novih rješenja, koja su se sporo realizirala. Njihova oprema nije odgovarala samoj namjeni, jer je bila magnetična, a nije bilo niti aparata za zatvoreni krug disanja. Odijela su bila od tanjih materijala i nisu bila pogodna uvjetima ronjenja u imalo hladnijoj vodi, posebice zimi. No, budući da se znalo da su u prvom minskom polju zbog sidrene kontaktne mine, nije se obraćala pozornost na posebne zahtjeve. Većina mobiliziranih nisu bili protumineri po specijalnosti, niti su ikad u životu vidjeli podvodnu minu, čak ni školsku, a trebali su se sresti s bojevim minama.

Razminiranje minske zapreke u Kaštelanskom zaljevu ispred RL Lora

Pozivi za privremeni mobilizacijski zadatak roniocima su uručeni 10. listopada 1991. po općinama, a preliminarni sastanak ove ekipe zakazan je za naredni dan u lučici Spinut u Splitu. Na sastanku je obrazložena ideja o namjeri uklanjanja mina u Kaštelanskom zaljevu ispred Lore. Sastanku je bilo nazočno oko 60 ronilaca od kojih su tek neki imali završenu specijalističku ronilačku obuku i bili provedeni

kroz određene oblike protuminske izobrazbe u sklopu pričuve bivše JRM. Osim osoba koje su bile na izobrazbi u bivšoj JRM, pozvani su bili ronioci iz privrednih poduzeća koja su se bavila tom djelatnošću. Na taj način sakupljeno društvo bilo je šaroliko u svemu, dobi, naobrazbi i zanimanju. Na sastanku je otvoreno rečeno o čemu se radi: da predstoji zadaća uklanjanja bojevih mina koje su položene, koje treba naći i učiniti ih bezopasnima. Kako se nije ništa tajilo, dane su osnovne naznake prvih zadaća, ali vrlo općenito, naravno, iz sigurnosnih razloga. Nije se tajio podatak da zadaća nije nimalo laka i da sadrži mnoge opasnosti i poteškoće. Stoga smo rekli da će za zadaću biti primljeni samo dragovoljci, bez obzira na službene pozive. Dragovoljnost nije bila ni u kakvoj vezi s potrebom provedbe zadaće, ali se Zapovjedništvo Odjela ipak odlučilo na takav kriterij odabira ronilaca. U svim RM na ovom planu rade se dugotrajni testovi da bi se utvrdilo reagiraju li pojedine osobe pozitivno na ubojna sredstva u moru. Kod pojave panike ili narušenog ponašanja bilo kakve vrste, kod ljudi se mogu pojaviti određeni znaci neadekvatnog odnosa prema tim sredstvima ili kolegama. U tim uvjetima, kod pronalaska mina pojedinci iste ne prijavljuju jer su u šoku od saznanja da su to vidjeli, ili odbijaju suradnju s kolegama kad im trebaju pomoći pri obilježavanju ili radnjama njihovog uklanjanja. To su, na neki način, već detektirane pojave, time i normalne, pa je ljude s takvim simptomima bolje uporabiti na drugim zadaćama, nego izlagati riziku kvalitetu operacije i zdravlje tih ljudi. Stoga je otvoreno rečeno da će za ronioce biti i drugih zadaća i da se slobodno izjasne ako netko ne želi sudjelovati. Postojao je još jedan problem. Ronioci su sami otvoreno izjavili da oni neće roniti sa svakim. Uglavnom su se međusobno dobro poznavali i bili su klape iz ronilačkih klubova. Prednjačio je Ronilački klub »Mornar« iz Splita, koji je bio najmasovniji i najorganiziraniji. Njihov predstavnik Ivan Bronzović bio je izvanredan organizator i svakodnevno je činio velike napore kako bi pripreme protekle bez zastoja. Međutim, ronioci su jasno dali do znanja da s nekolicinom svojih kolega neće »pod vodu«. Ustanovilo se kako su prozvani ronioci bili srpske nacionalnosti i Hrvati im nisu vjerovali. Iako su prozvani molili da ih se ostavi, jer da zaista žele pomoći i dati svoj doprinos, udovoljilo se većini.

Osim mina, ljude je, kako su sami izjavili, dodatno plašilo ponašanje pripadnika JRM-a stacioniranih u Lori, neposredno uz mjesto izvršenja zadatka. Korektno ponašanje pripadnika neprijateljske vojske garantiralo je Zapovjedništvo JRM-a u Komandi VPO-a, i mogli su se osloniti samo na njihova jamstva. Slučaj je htio da su upravo tih dana ronioci JRM-a počeli s izviđanjem i djelomičnim uklanjanjem minske prepreke ispred Lore. Budući da je izvješće o tome dostavljeno na vrijeme, ronioci HRM-a imali su priliku promatrati dvojicu podvodnih diverzanata iz Lore kako izviđaju minsku prepreku, od koje su otkinuli dvije mine sa sidrenih konopa i odvezli ih u Loru. Kako je svijet ronilaca mali, poznavali su svakoga od tih diverzanata – protuminera osobno (većini njih zapovjednik Odjela za podvodna djelo-

vanja HRM-a, kapetan fregate Bernadić, bio je nadređen u bivšoj JRM), ali nije se učinilo ništa da ih se spriječi u nakani izviđanja MP-a. Kad je postalo jasno da isti pored izviđanja MP-a podsijecaju sidrene konope položenih mina, upozoreni su da to više ne čine. Uspostavljen je telefonski dijalog između Zapovjedništva HRM-a, odnosno kfr. S. Bernadića, kojemu je admiral Letica prepustio pregovore o protuminskim djelovanjima, i Komande VPO-a, čiji su se pregovarači smjenjivali – od admirala Fridriha Morettija, do k.b.b. Save Jovovića. Za vrijeme protuminskih djelovanja koja su se odvijala neposredno ispred RL Lora, što se sigurnosti ronilaca HRM-a tiče, moralo se odgovornim ljudima u Komandi VPO-a vjerovati na riječ, što je bilo daleko lakše reći nego napraviti. Naime, ronioci su pod vodom iznimno osjetljivi na sve podvodne detonacije i s obzirom na svoju ograničenu pokretljivost mogu biti izloženi pogibelji zbog postupka bilo kojeg neodgovornog pojedinca ili grupice s druge strane. Pojednostavljeno rečeno, ronioci HRM-a bili su laka meta pripadnicima jugovojske iz Lore. Ono što ih je držalo u uvjerenju da će sve proći kako treba, bila je riječ admirala Morettija i generala Mladenića, kao i saznanje da jugovojska ništa ne smije činiti, jer u protivnom neće moći napustiti Loru. Za svaki slučaj, protuminsko djelovanje svakodnevno se najavljivalo, uz traženje jamstva za sigurnost ronilaca HRM-a. Usprkos sumnji u riječi jugooficira i usprkos gotovo svakodnevnom prepucavanju iz pješačkog oružja onih u Lori s pripadnicima ZNG-a, nije učinjeno ništa što bi ugrozilo živote ljudi koji su izvodili protuminsko djelovanje.

Stanje opreme nije bilo zadovoljavajuće. Nedostajale su mnoge stvari. Bilo je to u vrijeme embarga na uvoz vojne opreme, a ronilačka oprema također je bila na popisu zabranjene robe, te se nije mogla nabaviti. Mala pomoć dobivena je iz Šibenika, gdje je stara oprema zaplijenjena i dana splitskoj ekipi na raspolaganje. Bilo je nužno popraviti je, ispitati, kalibrirati, baždariti i učiniti niz drugih stvari za koje je trebalo dosta vremena. Osim ronilaca, nastojalo se pronaći i niz drugih sredstava koja bi pospješila rad LPMR-a i utjecala na kvalitetu djelovanja. U tu svrhu pronađena su tri ronilačka sonara tipa TSM 5400 s punjačima baterija. Svi drugi pokušaji nabavke hidroakustične tehnike nisu dali rezultate. Opremanje Odreda lakih protuminskih ronilaca dopunjeno je s pet brodića s unutarnjim motorima. Ovi brodovi, dugi od 6 do 10 metara, služili su roniocima kao baza za presvlačenje, dovoženje do mjesta rada, objedovanje i sve ono što bi ljudima olakšalo poslove ronjenja i plivanja. Njihovi vlasnici sami su se s brodićima stavili na raspolaganje HRM-u. Brodovi su nosili sljedeće oznake: 3 ST 6107, 3 ST 4630, 3 ST 620 i 3 ST 555. Ostala oprema za obilježavanje polako je pristizala. Najveći dio posuđen je od sportskih društava, a dio je kupljen. Pri polaganju oslonih plovaka i trase za ronjenje pomagalo je nekoliko gumenih čamaca. Sva oprema za obilježavanje kupljena je sredstvima HRM-a i nakon toga obnavljana. Naime, završetkom protuminskih djelovanja za jedan dan, postavlja se trasa od konopa i plovaka koja označava završetak

rada i njegov naredni nastavak. Ovi konopi i plovci rijetko su kada osvanuli, jer su ih naši ribari, usprkos blizini Lore, skidali i prisvajali, što je predstavljalo veliku poteškoću, te se uskoro zbog stanke između dva radna dana moralo prilaziti drugim rješenjima, kako bi se znalo dokle se proteže očišćeni pojas. Tako su za samo dva dana postavljeni temelji za protuminsku postrojbu, koja će biti glavna uzdanica u protuminskim djelovanjima, ne samo za prepreku koja je zadana, nego za sve ostale koje bude trebalo učiniti neškodljivima. Iako su neki od pozvanih sudionika bili na popisu za protuminske ronioce pri uredima za obranu, rijetko je koji od njih do tada imao ikakvu protuminsku obuku. Zato se odmah nakon liječničkih pregleda pristupilo cjelodnevnoj obuci. Najviše vremena provedeno je na upoznavanju minskog oružja i njegovih značajki. Osim toga, napravljeni su planovi pretraživanja i uništavanja mina. Planirano je da se pretraživanje najprije izvrši metodom pregleda podmorja s površine, tj. plivanjem po pojasevima i traženjem mina. Ovakav postupak jedini je bio moguć s obzirom na malu položajnu dubinu položenih mina (oko 1 i pol metar).

Za vrijeme izobrazbe ronilaca, ostali su, posebice ljudi iz Baze za potporu podvodnih djelovanja, izvodili tehničku i svekoliku drugu pripremu opreme i stvaranje potrebnih uvjeta za predstojeći zadatak. Tako su određena mjesta za objedovanje, nađeni ljudi za posluživanje i pranje posuđa (u početku su to radili ljudi s mobiliziranih brodića i ronioci), nabavljeno i distribuirano gorivo, ulje, kompresori, određeno mjesto za prihvatnu ambulantu i sve ono što ide uz ronilačke poslove. Radilo se zdušno, a kako ovaj posao ne trpi improvizaciju, o svakoj se »sitnici« najozbiljnije moralo voditi računa. Odredu je na ruke išla i nova zapovijed zapovjednika HRM-a, koji je zapovjedio da se minsko polje najprije osmotri, a da se same mine ostave gdje jesu i da ih se ne dira. U području minskog polja situacija je bila sljedeća: ispred ulaza i južno od ulaza u Loru ostali su položeni plovci koje su položili diverzanti JRM-a. Vizualnim određivanjem njihove pozicije ustanovljeno je da nisu u minskoj liniji. Ljudi iz Komande VPO-a nisu znali ili nisu htjeli javiti o čemu je riječ. Odlučeno je da se pretraži dio uz plovke i da se isti uklone, što je uskoro i učinjeno, uz veliko negodovanje pripadnika JRM-a iz Lore. Naši se ljudi nisu obazirali, već su podsječene plovke smjestili na gumeni gliser, koji se zatim provezao ispred samog lukobrana Lore. Navodeći ove podatke ovako izričito, mogao bi se steći dojam da je sve to bilo jednostavno i lako izvodljivo, ali nije bilo tako. U Ratnoj luci Lora tada su bili crnogorski rezervisti (kojih su se bojali i sami četnici iz Lore). Ti »đetići« bili su impresionirani s nekoliko preostalih diverzanata JRM-a u Lori, njihovom opremom i zadaćama. Međutim, kad su vidjeli da naši momci rone do samog lukobrana i kad su shvatili da se ne boje ni njih ni mina, postali su glavna publika. Osim gledanja s jedne i druge strane, uskoro su počeli verbalni okršaji, višemanje duhoviti, srećom bez posljedica.

Prvi pojasevi bili su postavljeni u kursu 90/270 daleko izvan opasnog prostora i presijecali su minsku liniju pod 70^0. Počelo se s južne strane minske linije, gdje je voda najplića, u nastojanju traženja i pronalaženja prve mine kao repera za sve ostale. Na prvu zadaću protuminskih djelovanja isplovilo je pet mobiliziranih brodica, a prvu liniju plovaka položio je osobno zapovjednik Odjela s velikog glisera iz sastava MUP-a PU Split »Hrabri«. Osim pregleda plovaka koji su se vidjeli i čija je okolina pretražena, učinjena su dva pojasa sa po pet ronilaca za demonstriranje i putokaz ostalima. Prelazi su učinjeni u školske svrhe kako bi se ustanovila trenutna vidljivost, a time i veličina pojasa koja je uvijek u funkciji prozirnosti mora, odnosno trenutne vidljivosti. Nažalost, prva iskustva s prozirnošću mora u području Kaštelanskog zaljeva i ispred Lore bila su poražavajuća. Vidljivost s površine bila je jedva par metara, a širina pojasa mala. Ovakve okolnosti uvjetuju da sam pristup i protuminsko djelovanje bude temeljito, stručno i postupno izvedeno. Vidljivost koja je bila trenutna mijenjala se od lokacije do lokacije. Kaštelanski zaljev je jedno od područja zagađenih otpadnim vodama, cirkulacija vode je mala, što uvjetuje zagađenost mora i veliku neprozirnost. Ipak, procijenjeno je da je i takva vidljivost trebala biti dostatna da se pronađu položene mine, čija je položajna dubina bila jedan i pol metar. Međutim, ozbiljnost posla zahtijevala je isključivanje svih mogućih grešaka taktičke prirode, kao i subjektivne greške od strane ronilaca. Odlučeno je da stroj ronilaca za vrijeme protuminskih djelovanja uvijek prate dvije brodice, koje bi pratile manevar krilnih ronilaca i ujedno s posadom obavljale dodatno vizualno motrenje podmorja. Stroj ronilaca nije uvijek mogao biti isti, morao se prilagođavati uvjetima. Čelni ronilac uvijek je imao orijentir u položenom konopu i plovcima. Ostali u stroju ravnali su se prema njemu. Na brodove koji su ih pratili postavljena je takozvana spojna minolovka. Ova minolovka sačinjena je od konopa koji su između sebe teglili brodovi u pratnji ronilaca, otežani olovnicama da bi njihova dubina tegljenja bila što veća. Cilj ove naprave bio je pronalaženje svih predmeta u moru izvan vidljivosti ronilaca, koji su plivali u moru. Čamci u pratnji pokretani su veslima, tako da je i dubina do koje su konopi ovako imrovizirane minolovke dopirali bila velika. Sve ovo trebalo je uvježbavati »uživo«, u miniranom prostoru, a budući da je opasnost po angažirane brodove bila stvarna, sami zapovjednici brodova inzistirali su na temeljitosti svih poduzetih aktivnosti. U međuvremenu je zapovjednik HRM-a zapovjedio da se protuminska djelovanja intenziviraju i da se pokažu prvi rezultati, a s njima i djelotvornost poduzetih mjera te ozbiljnost namjera i sposobnosti HRM-a da se postupak provede u cijelosti. Istodobno je general Mladenić iz Komande VPO-a često pitao zapovjednika Odjela, u sebi svojstvenom tonu, »je li to mi ponovno otvaramo sezonu kupanja, da li znamo u kom vremenu živimo, što oni mogu učiniti u tom smislu, kako su oni to mogli već napraviti nekoliko puta« itd.

Brzina provođenja protuminskih djelovanja uvijek je ovisila o mogućnosti i vjerojatnosti otkrivanja mina i brzini prijelaza na pojasu traženja (na ovu temu u području vojne znanosti u svijetu je napisano nekoliko doktorskih disertacija). Mine su se mogle tražiti u nekoliko pojaseva i teoretski se u par dana mogao pronaći najveći broj mina. Međutim, opće nepovjerenje koje je između sukobljenih strana s pravom vladalo tih dana, Odredu za protuminska djelovanja nije ostavljalo nikakve dvojbe: moralo se raditi sustavno i planski. Dakle, trebalo je požuriti s djelovanjima. Bilo je ljudi i sredstava, no djelotvornost u tim okolnostima bila bi upitna. Dvojbu je opet riješio zapovjednik HRM-a zapovijeđu da se odmah pronađu, podsijeku i unište dvije do tri mine, čime bi se pokazala namjera HRM-a da to želi i može učiniti, te da će taj posao odraditi do kraja. Ovo napominjem stoga što je admiral Moretti (načelnik Štaba JRM) u telefonskom razgovoru sa zapovjednikom Odjela pitao, slično kao i general Mladenić: »Da li su to protuminska djelovanja ili kupanje u zabranjenim vodama?« Zapovjednik HRM-a je stoga odlučio da se nađu periferne mine, a admiralu Morettiju je s drugog telefona primjereno odgovorio zapovjednik Odjela za podvodna djelovanja, glede poznavanja problematike protuminskih djelovanja, o sezoni kupanja koja je na izmaku i o još nekoliko stvari koje nisu za objavljivanje. Epilog toga bio je da se taj admiral ubuduće nije obraćao, nego je tu ulogu prepustio svojim pomoćnicima. Bilo je očigledno da je jugovojsci ova prepreka bila i ostala veliki trn u očima.

Sukladno zapovijedi admirala Letice, 17. listopada 1991. intenzivirana su protuminska djelovanja, koja su se primicala i zalazila u opasno područje, te je toga dana u 12.30 sati pronađena i označena jedna mina. Nažalost, zbog obrastanja mine morskim raslinjem i zbog korozivnog djelovanja vode, nije se vidio njezin serijski broj. Pokušaji da se odstranjivanjem raslinja dođe do broja nije urodio plodom. Vanjska boja mine bila je korozivnim djelovanjem morske sredine potpuno uništena, zajedno s njezinim serijskim brojem. Iako jedan dan u obuci i bojevom djelovanju ne znači puno, napredak se pokazivao na mnogim područjima. Priče u nastavi su za informiranje, crtanje na ploči usmjeravajuće, filmski materijal dopadljiv, a praksa je u protuminskim djelovanjima bila i ostala glavnim mjerilom ostvarenja cilja. Tako je taj proces počeo raditi sa sve većom sigurnošću, postupci su se već poznavali i uhodavali, pazilo se na daljinu vidljivosti kao glavnog činitelja djelotvornosti i sigurnosti, brodice iz pratnje su ih sigurno slijedile, a najveći dojam ostavljala je unaprijed položena linija plovaka koja je unatoč promjenljivim strujama i morskim valovima bila ravna kao da je položena ravnalom. Za ovo posljednje pobrinuo se Ante Kuzmanić, po zanimanju ribar, koji je ovaj posao obavljao stručno i profesionalno – od početka do kraja. Samo stručnjaci od zanata znaju cijeniti takav rad, jer od njega izravno ovisi djelotvornost poduzetih protuminskih radnji, njihova brzina napredovanja i sigurnost poduzetih mjera. Usprkos tome što je pronađena jedna mina na mjestu gdje se pretpostavljalo da treba biti, zabrinjavajući je podatak bio

da u pojedinim trenucima zbog loše vidljivosti i morske struje ronioci nisu bili u stanju vidjeti ni vlastite peraje. Na »izvršenje« zapovijedi pronalaženja još jedne ili dvije mine, radi prezentiranja uspješnog rada Odreda, krenulo se ponovno 18. listopada. I zaista, toga dana pronađene su i označene još dvije sidrene kontaktne mine. Ujedno je linijom plovaka označen zadnji kraj pretraživanja.

Djelovanje Odreda bilo je objavljeno i u sredstvima javnog priopćavanja, te je dogovoreno da se ta djelovanja što prije konkretiziraju vidljivim rezultatima. Stoga je odlučeno da se pronađene mine podsijeku i unište, uz znanje obiju strana. Podsijecanju mina prethodio je njihov detaljan pregled iz bojazni da se na njih u međuvremenu nešto nije »nakalemilo«, što bi moglo imati štetne posljedice za ljude angažirane na njihovom uklanjanju. Budući da na minama i oko njih ništa nije nađeno, izvršeno je podsijecanje mina hidrauličkim kliještima (koja su za tu priliku posuđena od vatrogasne službe Splitske brigade). To se događalo 19. listopada 1991. godine. Podsječene mine otegljene su u uvalu Bene, gdje ih je razoružao (učinio neškodljivima) Rozario Lovrić, skinuvši s njih upaljače i detonatore. Put mina do mjesta za uništenje izgledao je približno ovako: mine su ukrcane na brod *Svjetionik* pomorskog poduzeća »Plovput« i prebačene za luku Slatine na Čiovu, gdje su potom ukrcane na kamion poljoprivredne zadruge te u organizaciji gospodina Ante Lučina i njegova dva sina prebačene u slatinski kamenolom na rtu Čiova. Minsko-eksplozivna sredstva uništavaju se u za to posebno određenim mjestima na kojima se mogu ostvariti sve tražene mjere sigurnosti. Napušteni kamenolom na Čiovu u rajonu Slatine činio se najpogodnijim, unatoč tome što niti je bio namijenjen za ove aktivnosti niti je imao ikakvu dozvolu. Nitko se nije protivio ovoj zadaći na tom mjestu, te su mineri HRM-a upravo ondje odlučili uništiti mine. Bilo je pritom nekih prigovora kako bi bilo bolje iskoristiti eksploziv iz mina u druge svrhe. Međutim, eksploziv iz mina više se nije mogao vaditi, niti je u Hrvatskoj bilo tehnologije koja bi to omogućila. Uz to, uništavanjem mina eksplozijom jasno bi se dao znak pripadnicima jugovojske u Lori da HRM provodi svoj dio zadaće. U to vrijeme svi su htjeli pomoći i biti na raspolaganju. Međutim, trebalo je poznavati ljude, mjesta, sredstva i mogućnosti, sve to skupa uskladiti i učiniti djelotvornim. U takvim situacijama imponirala je inicijativa ljudi u njihovoj namjeri da pomognu i budu nenametljivi. Za veliki trud i svesrdnu pomoć pri ovim aktivnostima, koje nije poznavao, a koje su postale gotovo redovite, priznanje zaslužuje gospodin Ante Lučin iz Slatina (otok Čiovo) i njegova obitelj (supruga i dva sina). Uništavanje pronađenih mina izvedeno je 21. listopada 1991., uz prethodnu najavu u sredstvima javnog priopćavanja. Eksplozije podvodnih mina prilikom njihova uništavanja na kopnu bile su impozantne i samim minerima – zvukom i učinkom. Odjek eksplozije čuo se nekoliko puta između otoka Čiova i Kozjaka, a u samom gradu Splitu podrhtavali su prozori na zgradama.

Dana 22. listopada 1991. zapovjednik HRM-a naredio je prekid rada na eliminiranju minske prepreke ispred Lore do daljnjega. Time je dobiveno vrijeme za sve ono što je još trebalo doraditi. U međuvremenu su tražena rješenja za poboljšanje djelotvornosti LPMR-a, uvođenjem hidroakustičnih sustava, te su u tom smislu pronađena tri ručna ronilačka sonara tipa TSM-5400, s punjačem baterija. Sonari su dobiveni iz bivšeg vojnog skladišta u Segetu i odmah je započela obuka na njima. Stanka između prvog djelovanja i nastavka trajala je točno mjesec dana, a iskorištena je za dodatni angažman ljudstva iz Trogira i Omiša, radi izobrazbe i njihovog jednakomjernog uključivanja u zadatak. Zapovijed za konačno otvaranje ulaza u Loru dobivena je 22. studenoga 1991., sukladno sporazumu u Žitniću između hrvatske strane i JNA. Hrvatska strana obvezala se za deblokadu svih vojarni, pa su protumineri ponovno krenuli na posao. Istoga dana izvršen je dogovor i priprema za predstojeći zadatak, a sam nastavak djelovanja započeo je 23. studenoga 1991., uz odobrenje i jamstva čelnika JRM-a da roniocima i angažiranim ljudima osiguraju nesmetano djelovanje. Toga dana dvije grupe od 6 ronilaca osiguravala je policijska barkasa iz Šibenika. Nakon uspostavljanja linije nastavka (koju je u međuvremenu odnijelo nevrijeme i ribari), daljnje protuminsko pretraživanje provedeno je prema planu. Pronađena je jedna galvano-udarna mina. Značajno je napomenuti da minu nije pronašao ronilac, nego je uočena s broda koji ga je pratio. To pokazuje uvjete u kojima su ronioci radili i opsežnost mjera poduzetih da bi protuminsko djelovanje bilo kvalitetno završeno. Sljedećeg dana, bez obzira što je bila nedjelja, nastavljena su protuminska djelovanja. Taj dan pronađene su tri mine, koje su otegljene u uvalu Bene, razoružane, te već ustaljenim kanalima prebačene u Slatine, a potom kamionima odvezene u kamenolom na rt Čiovo, gdje su postavljene u rupe nastale eksplozijama prethodno uništenih mina. Nastavljajući kronološki, 25. studenoga pronađena je jedna mina, a naredni dan još dvije. Zbog loših meteoroloških uvjeta, 27. studenoga 1991. bio je neplanirani dan odmora, koji je iskorišten za predah i dovođenje opreme u ispravno stanje. Sljedeći dan nastavljeno je protuminsko djelovanje, ali ništa nije pronađeno. Tek kada se drugoga dana s pojasevima dobrano odmaklo sjeverno od ulaza u Loru, pronađena je još jedna mina.

Radi odmora i obuke Splićana dnevno angažiranih na zadaćama ronjenja, 30. studenoga 1991. došli su ih zamijeniti Omišani. Splitska ekipa je angažirana na obučavanju u rukovanju ručnim sonarom za pronalaženje mina i minama sličnih objekata. Mine nisu pronađene ni 1. prosinca. Ovaj podatak zabrinuo je cijelu ekipu minera. Ekipe su već bile uigrane, postupci uhodani, međutim, mina nije bilo. Pojavila se sumnja: jesu li snage JRM-a nešto radile s minama? Priznali su dizanje dvije mine koje su odvezli u Loru i razoružali, no nedostajalo je pet mina!? Odlučeno je da se izvede dragiranje sa spojnim konopima preko pretraženih pojaseva čamcima na vesla ili na motorni pogon najmanjom brzinom i na najvećim dubinama. Ovaj posao provodio se paralelno s pretraživanjem ronilaca, na način da bi čamci

na vesla teglili konop koji je vezan između brodova, a bio je otežan olovnim utezima radi postizanja što veće dubine. Svrha ovog postupka bila je prodor na što veću dubinu mora i sagledavanje onog dijela podmorja koje ronioci nisu mogli vidjeti s površine ili neposredno ispod nje. Tako intenzivirana djelovanja nastavljena su svim raspoloživim sredstvima i istim metodama, sve do 5. prosinca. Tih dana protuminerи HRM-a imali su zadovoljstvo gledati s mora kako na ulazu u Loru počinje gomilanje opreme JRM-a, koja se nedvojbeno pripremala za konačni odlazak. Protuminska djelovanja ispred Lore organizirao je osobno zapovjednik Odjela za podvodna djelovanja, planove provođenja nadzirao je p.b.b. Dragan Stipković, a s ronioci-ma provodio Joško Perak. Budući da nisu nađene sve mine, težište djelovanja protuminera stavljeno je pred sam ulaz u Loru. Ona nisu bila ograničena samo na pregled s površine, već se išlo na zarone do dna, gdje su pronađena tri minska sidra. Mina ispred samog ulaza više nije bilo i ulaz u Loru bio je slobodan, što je javljeno zapovjedniku HRM-a. Toga dana završena su protuminska djelovanja ronilaca i službeno je javljeno čelnicima JRM-a da je ulaz u Ratnu luku Lora slobodan. Iako je nedostajalo još pet mina, moglo se mirne savjesti reći da više nije bilo zapreka na putu za odlazak brodova i ljudstva iz Lore. Međutim, znalo se da odlaskom snaga JRM-a iz Lore protuminska djelovanja moraju biti nastavljena, sve dok se i posljednja mina ne pronađe. Zbog stanja ispravnosti mina, koje inače nije bilo na potrebnoj razini, sumnjalo se da su nepronađene mine izgubile hermetičnost i da su pale na dno. Druga pretpostavka bila je da su diverzanti JRM-a iste mine digli, a da pritom nisu obavijestili HRM, kako bi provjerili jesu li izvješća koje je HRM davala točna. U svakom slučaju, posao oko uklanjanja mina nije u cijelosti bio dovršen.

U međuvremenu, od 5. prosinca do odlaska snaga JRM-a iz Lore 5. siječnja 1992., brodovi JRM-a nesmetano su uplovljavali i isplovljavali iz Lore. Prvo uplovljavanje u Loru JRM je izvršila s remorkerom koji je po boku teglio dva TČ-a, vjerojatno pokvarena. Ovi brodovi imali su zadaću provjere sigurnosti prolaza. Zapovjedniku remorkera sigurno nije bilo lako dok je brod nekoliko puta vozio po cijeloj širini prolaza. Pri tome je bio budno praćen mnogobrojnim vojnicima jugovojske koji su se postavili na lukobran Lore. To je samo bio dodatni pokazatelj kolika su očekivanja bila usmjerena prema slobodi izlaza iz Lore, koja im je postala pravom mišolovkom. Uskoro su u Loru stigle ronilačke barkase koje su noću bile angažirane na vožnjama oko luke, ali i do Spinuta i Bena. Kasnije se saznalo da nisu vozile diverzante, čega su se u Zapovjedništvu HRM-a pribojavali, već su odlagale oružje i streljivo koje nisu mogli ponijeti. Odjel za podvodna djelovanja nastavio je tragati za rješenjima koja bi pomogla pronalaženju svih položenih mina. Vidljivost je bila najveći problem. Ronioci su davali sve od sebe, ostvaren je zavidan stupanj uvježbanosti svih sudionika, međutim, ostao je problem prodora do samog morskog dna. Bilo je jasno da se rješenja mogu naći jedino hidroakustičnim sredstvima, kojih tada nije bilo. Pregledani su razni tipovi ehosondera (hidroakustični uređaji koji služe za ot-

krivanje ribljih jata) na malim brodicama, potom neki tipovi ehosonara na ribarskim brodovima, ali nije nađeno ništa što bi nam moglo pomoći. Analizom PMD-a ostala je dvojba: prvo, sumnja u istinitost navoda LPMR-a o kvaliteti izvršenja zadaće zajedno sa svim ostalim sudionicima i sredstvima (ručni sonar, spojni konop itd.), i drugo, sumnja u ispravnost samih mina. Sumnja u ispravnost mina uzeta je s rezervom, posebice u pogledu njihove plovnosti i hermetičnosti. Toj činjenici išao je u prilog podatak o čak pet nepronađenih mina, koje bi sigurno bile pronađene da su zauzele postavljenu položajnu dubinu.

Pri polaganju mina i njihovoj tzv. prethodnoj i završnoj pripremi pomogli su poznati specijalisti mineri. Oni su taj zanat poznavali do detalja. Brtvila na svim minama promijenjena su, pa ako je i bilo kakve greške, ona se mogla očitovati kod jedne, eventualno dvije mine, što bi bio poražavajući podatak za takve stručnjake. Razrješenje te nedoumice tražili smo na istim minama koje su u međuvremenu dovezene u skladište Seget. Trebalo je riješiti sumnju: jesu li mine kojim slučajem ostale na većoj položajnoj dubini? Sumnjalo se prije svega na tzv. prethodni uteg. Zadaća ovog uređaja je usidrenje mine na položajnoj dubini koja je zadata i postavlja se unaprijed u tijeku završne pripreme mine za polaganje. Postavljalo se pitanje je li taj uređaj odradio svoju postavljenu zadaću, odnosno jesu li mine sigurno zauzele traženu dubinu, ili se zakočio i povukao minu puno dublje? Ovo je bila sasvim realna pretpostavka, s obzirom na to da se radilo o popisnom minopolagaču, pa iako su mine bile stručno obrađene pri prethodnoj i završnoj pripremi, sama improvizacija polaganja mogla je otrgnuti prethodni uteg na svoju maksimalnu dubinu. Isto tako, zbog izobata dubine koje su na nekim područjima bile na granici mogućnosti uporabe ovih mina, moglo je doći do »neodrade« sidrenog sustava, ili bi isti odradio nepravilno. Međutim, rezultat nepravilnosti rada minskih sidara očitovao bi se u isplivavanju mine na površinu, a ne zauzimanjem veće položajne dubine. Izvršena je proba rada prethodnog utega, koji je namješten na dubinu od jedan i pol metar bacan u svim pravcima, ali je odradio svoj posao, te je uvijek dolazio do tablicama propisanih rezultata. Time je otpala sumnja da je prethodni uteg bio »krivac« za eventualno veću položajnu dubinu mina. Ove dvojbe navedene su radi pregleda tadašnjih razmišljanja i strepnje zbog nepronađenih mina. Za vrijeme stanke u PMD-u motrilo se ponašanje snaga JRM-a u Lori. Opremu i ljudstvo JRM-a iz Lore trebali su odvesti civilni brodovi posebno unajmljeni za taj posao. U početku odvoženja, noću 20. prosinca 1991., grčki teretni brod koji je trebao uploviti u Loru bura je odbacila i prisilila na manevriranje od ulaza u luku prema sjeveru, upravo na pravcu položene minske linije. Brodu je trebalo oko dva sata da izbjegne nasukavanje na lukobran i da usmjeri pramac prema otočiću Galiji. Usidrio se, nakon brojnih prijelaza kroz minsku liniju, sjeverno od Lore, upravo na mjestu gdje je nedostajao najveći broj mina. Srećom, ništa se nije dogodilo, što je dodatno uvjerilo JRM u učinkovitost protuminskih djelovanja (PMD) snaga HRM-a, a nas potaknulo na nova

razmišljanja. Za to vrijeme nije bio poništen radiooglas o zabrani plovidbe, koji je obuhvaćao prostor Lora – Sv. Galija – otočić Gariful. Odlaskom JRM-a oglas je ponovljen u stručnim publikacijama »Oglasa za pomorce« (OZP) Hidrografskog instituta, a upozorenje je dano nekoliko puta u sredstvima javnog priopćavanja: putem radija i u dnevnim novinama. Sve ovo urađeno je da bi se dobilo vrijeme za pretraživanje šireg prostora od mogućih minsko-eksplozivnih naprava koje nisu pronađene i materijala koji bi možda položila ili ostavila jugovojska.

Odlučeno je da se nastavak PMD-a na MP-u učini motrenjem dna s roniocima uz angažman bilo kakvog hidroakustičkog sustava koji bi pomogao u jednoznačnom pretraživanju i utvrđivanju pravog stanja. U tu svrhu izvršena je prosudba stanja i odlučeno je da se izvrši dodatna obuka sa svim roniocima na školskoj mini tipa SAG-2 i s ručnim prijenosnim sonarom. Odlaskom snaga JRM-a iz Lore zadatak je glasio: nastavak pretraživanja podmorja u i ispred Lore, duž cijele rute povlačenja snaga JRM-a. Osnovna namjera bila je nastaviti potragu za preostalim minama, što je bio prioritet, a shema pretraživanja obuhvaćala je širi rajon položene MP. Priprema za nastavak podvodnog pretraživanja započela je 3. siječnja 1992. sastankom s roniocima i davanjem zadaća za naredno razdoblje. Dana 5. siječnja 1992. položena je školska mina SAG-2, a planirano je da se usidri na položajnoj dubini od pet metara, kako ne bi smetala manjim brodićima koji bi plovili preko nje. Polaganje je izvršeno na 200 metara sjeverno od uvale Bene, gdje je dubina mora bila oko 40 metara. Problemi su nastali već sutradan, kada su ronioci trebali vježbati prijenosnim sonarom na položenoj mini. Naime, ronioci minu nisu mogli locirati ni vizualno ni sonarom, iako je pretražen veći prostor. Naravno, prvi zadatak, pored pretraživanja Lore, bio je pronalaženje položene »školske« mine. Istu je položio Rozario Lovrić i nitko nije sumnjao da mina nije položena kako treba. Dakako, ta školska mina bila je bojeva i puna eksploziva, a za ovu školsku svrhu izvađen je detonator, čime je mina učinjena manje-više neškodljivom. Na iznenađenje svih nas, mina je pronađena usidrena na 20 metara dubine. Tada se mnogo toga shvatilo. Sidrena užad mina zapinjala je, i bez obzira na odradu prethodnog utega i zaporne poluge, zaplitala se i zadržavala mine na daleko većoj položajnoj dubini. To otkriće bilo je od iznimnog značaja. Tada se shvatilo zašto su neke od pronađenih mina prema izjavama ronilaca bile na različitim položajnim dubinama, koje su varirale od samo pola metra ispod površine do dva metra dubine. Sada se sa sigurnošću znalo da se položene mine, ako ih još ima (tj. ako ih nije pokupila jugomornarica), nalaze na većoj položajnoj dubini. Ronioci su dobili zadaću izvršiti kontrolno pretraživanje dna ispred Lore i sjeverno od nje, kako bi se prikupili podaci o providnosti mora, stanju morskog dna i morskim strujama. S brodicama je otpočelo ponovno pretraživanje sa spojnim konopima uzduž minske linije, s težnjom prodora na što veću dubinu.

Odlazak JRM-a iz splitskog akvatorija bio je signal sportskim ribičima da upravo u tom području, bez obzira što je oglas o zabrani plovidbe i dalje bio na snazi, pođu masovno u ribolov. Bez obzira na upozorenja kapetana lučica te Radio Splita, upravo na području položene minske prepreke i oko nje, na prostorima gdje je dugo vremena na snazi bila zabrana plovidbe i ribarenja, bila je izuzetna koncentracija malih plovila u potrazi za ribom (najmanje šest mjeseci nije bilo izlova ribe). Budući da je sezona liganja bila u punom jeku, primjenjivane su razne ribarske naprave, od »peškafonde« do tunja i mreža raznih veličina i namjene. Krilni plovci za obilježavanje, koji su označavali krajnji domet PMD-a ronilaca za tekući dan, opet su redovito noću nestajali, zajedno s konopima i utezima, te se naredni dan moralo počinjati prema podacima terestričke navigacije. Minsko – protuminski divizijun tih je dana težište svojih djelovanja stavio na pretraživanje Lore, prilaznih putova i mjesta gdje su se prema najavama građana zadržavali brodovi JRM-a, s pretpostavkom odlaganja sredstava ratne tehnike. Masa oružja i streljiva, te raznorazne vojne opreme, pronađena je i izvađena iz podmorja. Prijenosni sonari nisu otkrivali mine, ali su zato djelotvorno pronalazili koncentraciju bačene ratne tehnike, koja je u to vrijeme bila potrebna. To je uvjetovalo angažman podvodnih diverzanata, koji više nisu bili u sastavu Odjela za podvodna djelovanja. U moru se tih dana moglo naći svašta. Iako smo se pribojavali eksplozivnih naprava, podvodnih eksplozivnih zamki, nitko naprosto nije mogao zadržati niti LPMR niti diverzante, da iz podmorja vade dio onoga što je JRM tako zdušno bacala u more. Uvid u dnevnik rada Minsko – protuminskog divizijuna od 9. siječnja 1992. pokazuje da je u području RL Lora pronađeno: automobil, kontejner (kućica za osiguranje podmornica), dvije topovske granate od 122 mm, tri ručne bombe, potopljena motorna barkasa, strojnica od 12.7 mm i 3 sanduka streljiva od 7.62 mm. Radovi na vađenju tehnike nastavljeni su do 15. siječnja 1992., a pronađena količina ratne tehnike, posebice naoružanja i streljiva, bila je zaista impozantna. Zbog loših meteoroloških uvjeta i potrebe ljudi za odmorom, određena je stanka od tjedan dana.

U međuvremenu, potraga za hidroakustičkim sustavima urodila je plodom. Zapovjednik Odjela naišao je na sonar PP 10 M, čija je osnovna namjena otkrivanje diverzanata i njihovih podvodnih aktivnosti. Bio je instaliran u Trogiru na doku koji ga je čuvao od napada podvodnih diverzanata. Znalo se za ovaj sonar, inače ugrađivan u diverzantske podmornice (džepne) s namjenom otkrivanja diverzanata, koji je bio proizveden u tvornici »RIZ« u Zagrebu. U Odjelu je vladalo mišljenje da ih je jugomornarica odnijela u Crnu Goru. Odmah se krenulo u potragu za još jednim istim, kako bi se ugradio na neko pogodno plovilo i uključio u PMD. Srećom, čim je identificiran taj jedan sonar koji je bio instaliran na doku, ronioci iz Trogira našli su u mornaričkom skladištu u Segetu još jedan takav sonar – ispravan i kompletan. Za njegovo instaliranje i djelovanje trebalo je pronaći pogodan brod, koji je uz velike napore (jer je bila ukinuta mobilizacija plovila) napokon pronađen u ro-

nilačkom društvu »Delfin« u Splitu. Bio je to brod bivše JRM, tipa barkasa, u takvom stanju da su na njemu bili neophodni veći zahvati, kako bi isti odgovarao namjeni. Nakon toga uslijedila je faza ugradnje sonara, pronalaženja adekvatnog izvora električnog napajanja (pronađen kod Ante Ondinija koji je nesebično dao agregat od 10 kW, isto neispravan), kalibriranje uređaja, obuka ljudstva itd. Potom je u poduzeću »Brodospas« pronađena tegljena hidroakustička naprava zvana »riba«, izuzetne izvedbe, sa solidnom računarskom podrškom i stručnim ljudima za njezinu uporabu. Na zamolbu zapovjednika Odjela da ljudi dođu u ZHRM te da se napravi dogovor o njezinu korištenju za protuminsku zadaću, 20. siječnja s ponudom je stigla ekipa iz »Brodospasa« (koji je zaista učinio mnoge usluge HRM-u i Odjelu). Za jedan dan rada tražili su 20.000 $ (američkih dolara), što je zapovjednik HRM-a glatko odbio. Mora se reći da je i prije i kasnije »Brodospas« iz Splita činio mnogo stvari za HRM, uložio velika sredstva i za potrebe HRM-a angažirao mnogo ljudi. Zbog toga je jedina nada protuminerima ostao protudiverzantski sonar, čija je ugradnja na mobilizirani brod otpočela. 21. siječnja 1992. dan je odmor roniocima, da bi se obavili liječnički pregledi i oprema dovela u red, prije nego što se sa sonarom krene na završni posao. Osim toga, tih dana vladala je velika hladnoća, što je roniocima opremljenima tankim odijelima dodatno otežavalo rad. Stanka koja je uslijedila nastala je nakon pažljivog pregleda dna Lore, svih priveza i vađenja težih predmeta. Djelovanja pod vodom u zimskom razdoblju ronioci su obavljali u tankim, »mokrim« odijelima, što je iziskivalo velika naprezanja. Osim toga, na mjestima rada nije bilo tople vode kako bi se ljudi nakon ronjena ugrijali. A luka Lora je, kao najsjevernija točka u zaljevu, okrenuta prema sjeveru i žestokim udarima bure, koje je te godine bilo i previše. Može se samo zamisliti slika kako ronioci zimi izlaze iz vode šibani vjetrom i presvlače se u zaklonu kontejnera u kojemu nije bilo niti grijalice. A sve to pratila je bojazan od ostavljenih eksplozivnih zamki. U to vrijeme, oslobađajući vojarne jugovojske, protumineri HV-a trpjeli su gubitke od vješto postavljenih zamki protivnika. Nakon toga, na lokacijama gdje su pronađene veće koncentracije ratne tehnike pojavili su se diverzanti HRM-a koji su nastavili raditi taj posao, prema sudu protuminera, s prevelikom revnošću. Od davnine traju »prepucavanja« protuminera i diverzanata oko toga tko »tegli« više. Protumineri su, donekle s pravom, očekivali da će diverzanti biti angažirani negdje gdje su bili potrebniji, a ne kopati po dnu Lore.

Dana 28. siječnja 1992. dogodila se tragedija. Oko 12.30 sati javljeno je da je barkasa HRM-a koja je osiguravala ronjenje pomorskih diverzanata naišla na minu ispred Lore. Ljudi iz sastava Minsko – protuminskog divizijuna, koji su tada boravili u lučici Zenta, odmah su priskočili u pomoć nastradalim mornarima i brodu. Brod je potonuo gotovo trenutno, a od petorice mornara trojica su spašena. Nažalost, Nikola Perleta i Dragan Juras nisu pronađeni na mjestu potonuća barkase. Povijest minskog ratovanja stalno bilježi stradavanje brodova na minama one morna-

rice koja ih je i polagala. HRM je s pravom očekivala da se to ovoga puta neće dogoditi. Nažalost, nitko nije primijetio da je ronilačka barkasa HRM-a, angažirana na osiguranju diverzanata koji su pretraživali dno u Lori, nekoliko puta vozila zabranjenim koridorom na relaciji Gradska luka Split – Lora. Upravo je ona naišla na preostalu minu, koja je izmakla nadzoru protuminskih ronilaca. HRM je pretrpjela nepotrebnu žrtvu, a takve najviše bole.

Dana 30. siječnja 1992. ponovno su započela djelovanja u minskom polju, s ciljem pronalaženja svih mina. Radi potpune sigurnosti od položenih mina odlučeno je da se ide na pronalaženje svih pojedinačnih minskih sidara podsječenih mina i njihovo obilježavanje plovkom na površini. Ovakvo rješenje nametnulo se samo od sebe, jer ako je jugomornarica bilo što uradila s minama, vjerovali smo da će položaji minskih sidara to pokazati. Usput, ostala je na svima bolna zadaća pronalaženja tijela poginulih hrvatskih mornara s potopljene barkase. Ovoga puta primijenjen je postupak pretraživanja dna i pronalaženja minskih sidara na samom dnu. Zadržana je ista shema pretraživanja, tj. pod kutom od 70^0, s tim da bi jedna para ronilaca išla uzduž same minske linije po morskom dnu kako bi skratila postupak. U radu su pripomogli i diverzanti kojima je dana zadaća da djeluju uzduž položene minske linije i traže minska sidra na dnu mora. Poginuli mornar Juras nađen je već prvi dan, a poginulog Perletu ronioci su našli trećega dana potrage. Dana 4. veljače 1992. pronađena je jedna od mina na položajnoj dubini od jednoga i pol metra, što je ujedno bila prva mina u minskoj liniji. Više radi reklame i discipliniranja ribiča koji su nastavili svoj posao bez obzira na zabrane, mina je aktivirana u vodi, uz prethodnu najavu. Aktivirana je na oko 100 metara ispred otočića Galije, na koji se, radi sigurnosti i promatranja prizora, prebacio cijeli divizijun. Za vrijeme opaljenja mine, otočić, bolje rečeno hrid, podrhtavao je kao u najvećem potresu. Sve skupa završeno je 15. veljače kada su pronađene sve mine, te obilježene i uništene prema već ustaljenoj metodici. Pri samom kraju radova uključen je sonar PP 10 M, koji je nakon detektiranja školske mine kod rta Bene u prvom prijelazu otkrio dvije dotad nepronađene mine i naveo ronioce na njih. Mine su bile usidrene na položajnoj dubini od 20 metara. Ronioci su s ogromnim iznenađenjem gledali barkasu i sonar koji je s jednim velikim štapom stavljen na radnu dubinu. Njime je upravljao poručnik Nebojša Vasić, diplomirani inženjer podvodnog oružja. Sonar se pokazao u najboljem svjetlu. Da je stigao na vrijeme, ronioci bi bili pošteđeni mnogih muka i napora, a zadatak bi se mogao izvesti daleko prije. Sonar je otkrivao sidrene mine na 350 metara. Uređaj je bio lagan i jednostavan i bolno je uopće pomisliti što bi bilo da je sonar bio nađen na vrijeme. Čuda napravljena u Odjelu na planu usavršavanja tehničkih uređaja na drugim sredstvima ratne tehnike govorila su u prilog tome da HRM više neće imati iznenađenja na položenim podvodnim minama. Zadnjeg dana izvršeno je kontrolno protuminsko pretraživanje s hidroakustičkim sustavom »riba«, u vlasništvu Hidrografskog instituta Republike Hrvatske. U jednom

jedinom prijelazu uređaj je otkrio svih 20 minskih sidara, te dvije potopljene barkase. Uloga oba uređaja u izvršavanju zadatka bila je marginalna, ali prezentirane su mogućnosti ovih sonara. Iako su uporabljeni za druge svrhe, u protuminskoj obrani pokazali su punu vrijednost. Protumineri su mogli samo žaliti što ove uređaje nisu imali prije, jer bi s njima sve bilo drugačije.

Iskustva

Iskustva su bila velika i neprocjenjiva. Iako se radilo o minskoj prepreci koju su sačinjavale sidrene kontaktne mine kojima se znala lokacija, s raspoloživim sredstvima s njom je zaista bilo teško izaći nakraj. Ako ništa drugo, iskustvo s tehničkim napravama na bazi hidroakustike bilo je vrlo korisno. Neugodno iznenađenje bila je nedjelotvornost ronilaca, što se iskustvom ubuduće moglo poboljšati, ali rješenja su se morala tražiti na drugim mjestima i s drugim sredstvima. Sljedeće iskustvo odnosilo se na sidrene mine. Nikome ni nakraj pameti nije bilo da bi se mogle tako ponašati. Zato ne začuđuje podatak da su Englezi s najmodernijom opremom izgubili toliko vremena na sličnim minama za vrijeme rata na Falklandskom otočju. Iako nikad nisu, makar ne javno, objavili o čemu se radilo, sigurno je da je »neregularno« ponašanje mina tomu bio jedan od značajnijih razloga. »Neregularno« ponašanje mina odnosilo se, prije svega, na pogrešno zauzimanje položajne dubine položenih mina. Iskustvom i pomalo praktički znalo se za određena odstupanja koja su očekivana i normalna. No, nađeno stanje u minskim zaprekama bilo je daleko od očekivanog i našim je protuminerima priredilo nemali broj neugodnih iznenađenja. Stečena iskustva s ovom minskom preprekom neprocjenjiva su. Ljudi su postali daleko stručniji, poslovi su se obavljali kvalitetnije, a moglo se računati i na neka tehnička sredstva koja su se pokazala pogodnima i kvalitetnima za ovu vrstu aktivnosti.

Organiziranje protuminskog pretraživanja s roniocima teklo je glatko, i sada se nakon ovog stečenog iskustva moglo sa sigurnošću uhvatiti u koštac sa svim minsko-eksplozivnim napravama u plitkom moru. Tako se još za vrijeme PMP-a ispred Lore išlo u samu Loru i oko nje. Dno Lore pretraženo je vrlo temeljito i tom prilikom pronađeno je svašta, uglavnom sredstva ratne tehnike. Naslage mulja na dnu nisu smetale roniocima da pronalaze predmete veličine udarne igle za poluautomatske puške. Akumulirano iskustvo cijele ekipe bilo je zaista na visokoj razini, a ronioci su se tom prilikom čak i natjecali tko će više roniti, jer im se očigledno ratna tehnika svidala, a sve ionako nije završavalo u skladištima HRM-a. Stečena iskustva primijenjena su u nastavku čišćenja podmorja splitskog okružja od neeksplodiranog streljiva i minsko – eksplozivnih naprava, te na razminiranju minske zapreke u Splitskim vratima i na području prolaza Mali i Veli Vratnik.

Pomorski promet

Hrvatska ratna mornarica počela je sa svojim djelovanjima na moru gotovo bez ijednog broda, izuzmu li se oni zarobljeni u šibenskom Remontnom zavodu. U uvjetima potpune blokade na moru i potrebe prijevoza najnužnijih potrepština stanovništvu srednjodalmatinskih otoka, opskrbe postrojbi na otocima itd., odlučeno je da HRM organizira pomorski promet. Odluka o tome donesena je u Zapovjedništvu HRM-a, a zadaća o organiziranju povjerena je meni (S. Bernadić). Bilo je to 1. listopada 1991. godine. Prije formiranja HRM-a pomorski prijevoz već je bio organiziran u šibenskom i zadarskom zaleđu prilikom evakuacije ljudi i materijalnih dobara iz najugroženijih područja. Krajem srpnja i početkom kolovoza u organizaciji 112. zadarske brigade (zapovjednik Marko Čulina) prevezena su dva »bataljuna« (bojne) 4. brigade ZNG-a i dijelovi 112. brigade u području Novigradskog mora. U toj akciji sudjelovali su uglavnom ribarski brodovi, te brodovi i gliseri pojedinaca i poduzeća. Sljedeća mornarička postrojba osnovana je početkom rujna u Kalima, u okviru Odreda naoružanih brodova. Ona je djelovala duže vrijeme i istaknula se u borbenim akcijama protiv neprijateljskih brodova, provodeći borbeni nadzor teritorija od Premude do Murterskog mora. Plovila kojima je raspolagala bila su također raznolika, od ribarica do glisera. Što se tiče zadaća HRM-a u ostvarenju pomorskog prijevoza kao daljnje zadaće, težište je bilo na potpori stanovništvu srednjodalmatinskih otoka i probijanju pomorske blokade, jer je u splitskom rajonu bila raspoređena taktička grupa JRM Kaštela, koja je priječila pomorski promet između kopna i otoka po svom nahođenju.

Pomorski promet na srednjem Jadranu 1991.

Potrebe prijevoza bile su najveće prema otocima s najbrojnijim stanovništvom – Braču, Hvaru i Šolti, kako zbog stanovništva, tako i zbog potreba postrojbi HRM-a koje su nastajale, popunjavale se i pripremale za djelovanje. S obzirom na uvjete trebalo je izabrati brze, pokretljive brodove s navigacijskom opremom, koji će biti u stanju naći pukotine u protivničkoj blokadi i neprimjetno obaviti zadaću, čak i u navigacijski teškim uvjetima. Te brodove nismo smjeli naoružavati, jer je protivnik na moru ionako bio znatno bolje naoružan, a kad bi protivnički brodovi presreli i zaustavili koji naš brodić, isti se bez oružja mogao lakše izvući. Trebalo je riješiti i probleme vezane uz posadu, logističku potporu i sve vrste osiguranja, koje idu uz

tako složen i zahtjevan posao. Dakako, i steći uvid u postojeće stanje i raspoloživa sredstva, potom se dodatno konzultirati s ljudima od zanata i konačno se odlučiti. Vrijeme kao čimbenik nije nam bilo saveznik, jer je trebalo požuriti. Uredu za obranu i drugima postavio sam dva zahtjeva: HRM za potrebe prijevoza traži brodove s potrebnim karakteristikama i ljude koji ih mogu voziti. Odgovor koji smo dobili bio je općenit i govorio je o tome da se za svoje potrebe sami snađemo, da izaberemo što nam se sviđa, a da će iza nas stajati Ured za obranu. To je značilo da se moramo zaista sami snaći i da se konzultiramo sa samim izvorima. Razgovaralo se s kapetanima lučica u Splitu (Zenta, Lučica, Špinut, Mornar, ACI marina) o njihovim potencijalima, pregledane su liste plovila u Uredu za obranu i u Hrvatskom registru brodova, a pregledani su i jugo-registri po lučkim kapetanijama i pomorskim poduzećima. Tako se u stvari počeo stvarati naš Odjel za podvodna djelovanja. Stvarale su ga potreba i zadaće koje je trebalo hitno rješavati.

Radi jednostavnosti održavanja brodova, a slično tome i napora posade, nastojao sam da brodovi budu sličnih pomoračkih značajki, pogona i opreme. A upravo je na tom području vladalo najveće šarenilo. Najbolje rješenje bilo bi da je posada već obučena za korištenje tih brodova, i što je najvažnije, da su pomorci od zanata i da poznaju područje plovljenja. To nam je bilo glavno oružje: znanje pred golom silom. Imali smo sreću da se sve što je zamišljeno moglo i ostvariti. Odlučeno je da osnovu ove male »flote« čine tri glisera, tipa »Princess-36«, izvanredne građe, dizajna, ljepote i brzine. Brodovi su bili izrađeni od visokokvalitetne stakloplastike, 12 metara dugi s dva glavna pokretačka stroja. Brzina broda bila je oko 40 čvorova, a srednja plovidbena brzina oko 35 čvorova. U unutrašnjosti broda ničega nije bilo previše ni premalo, sve što treba čovjeku na moru bilo je pri ruci. Navigacijski set opreme odgovarao je izgledu broda: imali su sve potrebno. Jedan od brodova imao je radar. Veličina broda omogućavala je prijevoz dvadeset ljudi s opremom, a deset ih je moglo uživati u punom komforu. Bili smo zaista zavidni ljudima koji su mogli priuštiti sebi luksuz takvih brodova, a sad smo bili tako ponosni što ih upravo mi imamo. Uz tzv. »princeze«, mogli smo se osloniti i na dva broda »švercera«, nepoznate marke, ali iznimne brzine i pokretljivosti. Brodovi su bili u »off – shore« verziji, tj, građeni za malo veća mora. Gledajući ih, čovjek bi odmah pomislio da su građeni samo da ponesu svoje strojeve koji su ih bez većih napora mogli voziti i do 70 čvorova. No, kad sam saznao da troše ogromne količine benzina na sat vremena vožnje, ostavio sam ih u rezervi.

Ljudi koji su do tada vozili i održavali ove brodove, dragovoljno su se stavili na raspolaganje HRM-u. Bili su to iskusni pomorci, profesionalci, iza kojih je bilo mnogo prevaljenih milja u svim uvjetima i puno popravljenih motora. U ovom poslu najviše su bili angažirani: Tonči Bulić, Tihomir Božić, Igor Pezelj, Ivo Oštrić, Nenad Paut, Dinko Dragičević, Milan Radović, Čedomir Božić i Davor Švragulja. Ovu ekipu, koja se srećom sama stavila na raspolaganje, izabrao sam iz mnoštva

drugih, preporučenih i nametnutih. Nikad nisam požalio, srećom po mene, a njima na čast. Upoznao sam ih sa zadaćama i situacijama koje bi mogle nastati. Nitko od njih ni tada ni kasnije nije pokazao nikakav strah. Zapovijedanja ovim odjeljenjem nije bilo u pravom smislu te riječi, a većinom aktivnosti koordinirao je Tonči Bulić, koji je radio kao glavni menadžer za operativu u ACI marini u Splitu. Sve je brzo utanačeno, nikad nije bilo većih nesporazuma, a teškoće smo otklanjali u hodu. Bilo je zahtjeva da se na brodove stave teške strojnice ili PZO topovi, koje sam odlučno odbio, iako je u listama brodova u Uredu za obranu predviđeno da se mobilizirani brodovi opremaju teškim strojnicama ili PZO topovima. Istina je da bi nabava tih sredstava predstavljala teškoću, ali i nju smo mogli riješiti, kao i brojne druge prije toga. Međutim, takva rješenja bude samo lažnu nadu, jer je i najmanji brod jugomornarice bio neusporedivo jači od naših brodova. Oružje na pramcu povećava radarski odraz i demaskira brod. Zato niti jedan brod nije dobio »teško« oružje, no njihove posade bile su naoružane pješačkim naoružanjem, uz savjet da učine sve da ga ne moraju uporabiti, jer na moru im ono ne može puno pomoći.

Jedan od većih problema u radu ovakve postrojbe svakako je bio tehnički čimbenik, jer osjetljiva tehnika traži održavanje, strojevi troše gorivo i ulje, itd. Velika je sreća što su se ljudi sami brinuli za svoje brodove, a pripomogla je i naša Baza za logističku potporu. Nemali broj ljudi iz logistike HRM-a saznao je za ovu postrojbu tek nakon prevoženja, ili njih samih ili nekih potrepština. Pri tome je u logistici HRM-a bilo ljudi koji su nam pomagali od svega srca, savjetima i sredstvima, premašujući svoje ovlasti. Primjerice, Dane Vidošević i Lovro Korda. Problem je bio izvući brodove iz ACI marine, jer su iz obližnje Komande VPO-a danonoćno vrebali snajperi i ostalo pješačko oružje, zajedno s protuzrakoplovnim strojnicama i topovima na krovu zgrade. Žalosno je bilo pogledati prelijepe brodove u ACI marini, koje su pripadnici JNA iz čiste obijesti i zloće probili mecima na više mjesta i teže oštetili. Brodove su 2. listopada 1991. izvukli skiperi Ivo Oštrić i Dinko Dragičević – Cija i dovezli ih bez posljedica u lučicu Zenta. Otada je u ovoj postrojbi uvedeno stalno dežurstvo.

Uz splitsku, djelovala je i postrojba iz Trogira pod zapovjedništvom gospodina Cvejića – Cveje, koja je svojim sredstvima održavala promet od obale kopna prema otocima Drveniku i Šolti. I Bračani su većinu svojih potreba rješavali sami, organizirавši redovitu noćnu liniju između luke Povlja i luke Mimice na kopnu nedaleko od Omiša. Ova »bračka veza« uskoro se tako uhodala da je bila nastavljena kopnenim putem do Milne i predstavljala gotovo redovnu »prugu«. Iako je organizirana za podmirenje vojnih potreba, nju su za vlastite potrebe iskoristili mnogi Bračani. Jednako tako, i Hvarani su organizirali promet za svoje potrebe. Uskoro, kad je organizirana obrana otoka Hvara, i oni su se odmah uključili u obranu otoka i u našu shemu prijevoza. Raspoloživim brodovljem, koje su ljubomorno čuvali i održavali, učinili su sve da im nikada i nikakva pomoć ne zatreba. Ilustracije radi, dnevne no-

vine su uredno stizale oko osam sati ujutro na kioske. Njihov Centar za obavješćivanje redovno je bio uključen u Operativni centar HRM-a i s njima zaista nikada nije bilo problema.

Civilni promet u listopadu i studenome bio je neredovit, a za vrijeme proglašenja blokade brodovi JRM-a nisu, bez obzira na razloge, puštali niti jedan brod (ni čamce) da prometuje s otocima (čak ni bolesne kojima je dijaliza u splitskim bolnicama značila život). Radi sigurnosti prometa i bojnog nadzora akvatorija, organizirali smo sustav motrenja i dojavljivanja o kretanju brodova JRM-a. Na protivničke brodove motrilo se danju i noću, tako da su skiperi prije polaska imali predodžbu o položaju brodova, a njima je prepuštano da sami biraju rutu i luku uplovljavanja. Da bi se sustav dojavljivanja poboljšao, s jahti koje su se nalazile u marinama na zimovalištu skinuti su radari i instalirani na Šolti – jedan na rtu ispred Nečujma i dva na Braču – na rtovima Gomilici i Ražnju. Jasno je da su radari imali dežurnu službu koja je podatke motrenja dostavljala centrima za obavješćivanje, a ovi dežurnome u Odjelu za podvodna djelovanja. Na ovaj način bili smo upućeni u sve aktivnosti JRM-a. Stalnim motrenjem mogli smo zapaziti periodiku popune brodova, način njihova ponašanja, te na osnovi toga stupanj ispravnosti njihovih pogonskih strojeva i još mnogo toga. Uz tehničko motrenje, svi centri za obavješćivanje imali su svoje vizualne motritelje. Takvim sustavom motrenja oni su za nas postali otvorena knjiga; uvijek smo imali jasnu i trenutnu sliku stanja kretanja protivničkih brodova, njihovih ophodnji i brodskih straža.

Bez obzira na blokadu, noću se Splitskim kanalom odvijao redovit promet. HRM je bila prisiljena osloniti se na male brodove, jer kad su trajekti i vozili prema otocima, bilo je opasno na njima slati pošiljke za vojne potrebe. Brodovi – trajekti često su zaustavljani nasred mora radi pretresa, pri čemu su pripadnici JRM-a redovito maltretirali posadu i putnike. Zbog poznatih razloga, u Splitu su se mnoge stvari morale raditi u tajnosti, jer bi sve veće aktivnosti bile javljane posadama brodova JRM-a. Tako je bilo i prilikom smjene pomorskih diverzanata za otok Brač, kad je podijeljeno »teško« naoružanje (»ose« i »zolje«). Oni su ga, čekajući polazak trajekta, neoprezno ostavili ispred zgrade »Montera«, gdje se tada nalazilo Zapovjedništvo HRM-a. Istoga dana, srećom u drugoj turi, pregledani su svi trajekti za Brač i Šoltu. Sve postrojbe na otocima od tada (20. listopada) su se opskrbljivale isključivo našim malim brodovima i u našoj organizaciji. Plovidba prema otocima nije uvijek išla istom rutom. Obično bi se s »princezom« isplovilo u predvečerje i vozilo kursom uz obalu do Omiša. Kada bi se primila dojava da je »arija čista«, brod bi okrenuo poprijeko prema Braču i uplovljavao u jednu od luka na sjevernoj strani otoka. Uz sanduke streljiva, hrane i goriva, prevozio se raznolik teret: hrana za kokoši, modra galica, vreće za masline i raznolika roba potrebna otočanima, a jednom čak i dva živahna praščića, koje je posada sa žaljenjem predala vlasniku.

Brodovi JRM-a danju su uglavnom bili u patroli na spojnici od Splitskih vrata prema zapadu, a noću su s jednim brzim brodom kontrolirali sjeveroistočne prilaze Braču. No, naši brodovi nikada nisu odustali od plovidbe, barem ne zbog prijetnje brodova JRM-a. Iznimka je bila orkanska bura koja je samo jednog jedinog dana spriječila lake brodove da isplove. Za Šoltu se prometovalo na nekoliko ruta, prema potrebama i trenutnom stanju. Prva je bila »trogirska«: kretalo se iz ACI marine u Trogiru do svjetionika Galere, od njega do Drvenika Velog i potom uz obalu otoka do uvale Maslinica na Šolti. Druga je ruta bila sa same Šolte. Ljudi bi se noću prebacili kroz najuži dio Splitskih vrata brodicom do Milne na Braču, a odatle kopnenom vezom do luke Povlja, odakle je kretala »redovna pruga« za kopno (za Mimice ili izravno za Split). Veličina otoka i velik broj mjesta na njima uvjetovao je postojanje otočne putne veze, koja je trajala cijelo vrijeme rata. U tu vezu planski su uključivana vozila s najmanjom potrošnjom goriva, pri čemu se nije gledalo na udobnost već na funkcionalnost. Dobri su bili i kamioni. Dizelsko gorivo slali smo u bačvama od 200 litara. Bilo je zanimljivih bliskih susreta s brodovima JRM-a, odnosno noćnih utrka između »princeza« i brzih brodova iz sastava lakih pomorskih snaga JRM-a. »Princeze« su se pokazale u najboljem svjetlu. Pouzdanih pogonskih strojeva, vođene iskusnim i sigurnim rukama svojih skipera, nikada nisu zatajile. Preko radioveza brodova jugomornarice znali bismo je li »princeza« uočena ili nije. Nastojali su svim silama da je »uvate živu«. Bio sam svjedokom takve utrke. S protjerivanjem brodova jugomornarice iz Splitskog kanala prestala je potreba za ovom malom, ali probranom flotom. Postrojba se »ugasila« 15. siječnja 1992., nakon što je na srednjodalmatinskom području prevalila 1150 N bez ijednog kvara, zastoja ili gubitka. Brodovi koje smo angažirali u ispravnom su stanju vraćeni vlasnicima.

Pomorski promet za Dubrovnik

Zaoštravanjem vojne situacije na Južnom bojištu Dubrovniku je prijetilo okruženje. Počele su stizati alarmantne vijesti o potrebama u streljivu, lijekovima i ljudstvu. U rujnu 1991. snage JRM-a objavile su blokadu Dubrovnika i njegove luke, te je otada brodska veza s gradom ovisila o raspoloženju zapovjednika JRM-a. Pomoć koja se mogla slati jedino brodovima ograničena je na osnovne artikle prehrane i lijekova i ništa više. Brodska veza koju su održavali veliki trajekti (*Liburnija*, *Slavija*) redovno je presretana na pučini i sva su materijalna sredstva izvan popisa plijenjena ili bacana u more. Padom mjesta i luke Slano 7. listopada 1991. prekinuta je jedina kopnena veza s Dubrovnikom. Daljnjim nadiranjem jugovojske, 28. listopada 1991. Dubrovnik je pao u potpuno okruženje, a njegovi građani našli su se u izolaciji, kao i otočani. Blokada prema Dubrovniku bila je gotovo stalna, bez obzira na službene objave njezina prekida. Osim potreba za hranom, koja je brzo trošena, protivnik je kontrolirao napajanje grada električnom energijom i vodom. I dok je

agresor kukao i cvilio da se vojarnama u Hrvatskoj povremeno isključuje struja, sam je bezdušno civilnom pučanstvu ukinuo i struju i vodu. Dana 2. listopada 1991. zapovjednik HRM-a admiral Sveto Letica izdao je usmenu zapovijed Odjelu za podvodna djelovanja HRM-a da morskim putem preveze pošiljke streljiva i lijekova iz Stona do Dubrovnika, uz napomenu da bi zadatak mogao potrajati. Skrenuo sam mu pozornost da se time otvara mnoštvo problema, koji se u tom trenutku nisu mogli svi ni sagledati (sveobuhvatna priprema, organizacija, sredstva, ljudi). Odmah je trebalo osigurati brodove i njihov prijevoz u rajon uporabe, izabrati i mobilizirati ljude, osigurati njihov smještaj i opskrbu, primanje i predaju materijala, gorivo, mazivo, razne dijelove, održavanje itd.

U »bazu« za potporu podvodnih djelovanja, iz Šibenika je dovezeno nekoliko gumenih brodova s izvanbrodskim motorima tipa »Johnson«. Tri gumena broda, »gume«, prebačena su kamionom u Ston 4. listopada, a odatle, radi bolje manipulacije teretima i sigurnosti vožnje, u mjesto Broce, udaljeno oko 2 km od Stona prema Dubrovniku. U Brocama se počela graditi baza i vezovi za brodove, kompletirati oprema, vršiti proba »guma« i, na kraju, ukrcavati teret. Prvi skiperi bili su: Nenad Roje – kapetan duge plovidbe, Mate Mrčelja – profesionalni ronilac i Tripo Sindik – kapetan duge plovidbe. Prethodna priprema ljudi za ovu zadaću bila je skromna, a obuhvaćala je navigacijsku i sigurnosnu pripremu te davanje osnovnih sugestija za zadaću koja je bila pred njima. Na zadatak se krenulo 5. listopada 1991. u noćnim satima. Brodovi su bili pretrpani teretom i brzina im je bila smanjena. Uskoro je konvoj koji je vozio u dugačkoj koloni naišao na brodove JRM-a, vjerojatno tipa PČ, koji su, ništa ne pitajući, osuli žestoku paljbu po brodovima. S Matom Marčeljom je u njegovoj »gumi« bio jedan mještanin (znam da je pomorac, ali neka mi bude oprošteno što mu ne znam ime), koji je od prvoga dana bio uključen u gotovo sve poslove vezane za pomorski promet na ovom dijelu bojišnice. Uglavnom, konvoj nije uspio u svom naumu da dođe do Dubrovnika, te su materijalna sredstva (uglavnom naoružanje) ostavljena kod tajnika Mjesne zajednice na Lopudu, a dan kasnije prebačena do samog grada. Sreća je bila što nitko u ovoj akciji nije bio ozlijeđen niti ranjen.

Poučeni iskustvom da su na putu transporta neprijateljski brodovi, te njihovim načinom ophođenja, problemu prometa moralo se prići na sasvim drugačiji način. Zaključili smo da je posao koji smo učinili bio na razini amatera, a ako već nešto želimo i trebamo, to moramo napraviti daleko bolje. Prije svega, trebalo je stvoriti uporišnu točku sa stalnim boravkom ljudi koji bi svakodnevno bili angažirani na problemima pomorskog prijevoza. Obišavši područje Stona, Broca i Kobaša zaključili smo da mjesto Broce ima idealne uvjete za smještaj baze za buduća djelovanja. Samo mjesto smješteno je dva kilometra od Stona, ispod brda, a sa Stonom je cestovno povezano. Mjesto u kojemu prevladavaju starije kuće kamene gradnje, uz tek nekoliko modernijih vikendica, smjestilo se između ceste i mora. Tada je u mjestu

živjelo nekoliko obitelji koje su nam pomogle koliko su znale i mogle. Posebno nam je pogodovalo što mjesto nije bilo prometno. Idealno mjesto za odmor i rekreaciju, da nije bilo zadaće zbog koje smo došli. Za smještaj ljudi mobilizirana je kuća obitelji Doris Paparelle (zapravo je stara splitska obitelj Paparella kuću dragovoljno ustupila na korištenje), a u jednoj od napuštenih kuća oformili smo skladište za robu i sredstva, koja su trebala biti prevezena u Dubrovnik. Imali smo sreću da smo formirali ekipu koja je željela ući u HRM, u postrojbu za posebne namjene. Kad sam im izložio zadaću, odmah su pristali. Bila je to ekipa magistra Tihomira Lukovića, Ante Ondinija, Petra Mihovilovića i drugih koje ću spomenuti u nastavku. Skiperi iz Lukovićeve ekipe imali su u prosjeku između 20 i 40 godina, neki možda i koju godinu više. Njihova ozbiljnost i revnost u provođenju zadaća uvelike je pridonijela dobrim odnosima s mještanima. Ubrzo su se svi međusobno poznavali, a mještani su se nadmetali tko će im više pomoći. Ovoj ekipi pridružila se druga smjena skipera te Dubrovčani Milan Grba i Maroje – Maro Rathman. Grba je u »dotu« donio jedan prekrasan gliser tipa »formula«, a Maro se isticao u cjelokupnoj organizaciji pomorskog prijevoza i nabavkama potrepština za stanovnike Dubrovnika.

Drugu momčad skipera činili su: Edi Murtić, Ante Šperanda, Hari Damjanović i Cvijeto Hrušt, ali i mnogi drugi, posebice mještani Broca, Kobaša, Stona i okolnih mjesta: Ante Bjelančić (Bjelko), Ante Bulica, Ante Lapačina, Ivo Mekišić, Ivica Baća, Niko Bilić, Ante Bilić, Stijepo Bjelančić, Petar Bjelančić, Ivo Lučić, Baldo Lapačina, Miho Skurla i drugi (neka mi oproste oni koje nisam poimence spomenuo). Svi su oni dali svoj doprinos da bi se ovaj, nadasve humanitarni zadatak, izvršio u cijelosti. Mještani su svoj doprinos dali pomaganjem pri ukrcaju tereta, u pripremi brodova i osiguranju svih potrebnih uvjeta za nesmetano odvijanje redovnih zadaća. Nesebična je bila i pomoć HPT-a Split, koji je sa svojim kombijem uvijek bio na raspolaganju, kao i »AMS Hrvatske« sa svojim vozilima i vrsnim vozačem Markom Kovčom, Duvnjakom kojemu nikada ništa nije bilo teško. »Jadrantrans« iz Splita također je svoja sredstva i ljude stavljao na raspolaganje kad god je to bilo potrebno. Najveća opasnost od brodova JRM-a za nesmetano odvijanje našeg prometa prijetila je u prolazima M. i V. Vratnik, pa sam za čuvanje tih prolaza odredio pomorske diverzante, sa zadaćom da »osama« i »zoljama« napadnu iz zasjede svaki protivnički brod koji namjerava forsirati prolaze i ugroziti jedinu prometnu vezu s Dubrovnikom. Atlantska plovidba iz Dubrovnika stavila je »Dubrovnik expressu« na raspolaganje dvije velike i brze »gume« (neka današnji diverzanti ne zaborave podrijetlo tih brodova), a za organizaciju veze pobrinula se ekipa »Atlasa«, na čelu s Antunom Kumajićem. Oni su ustupili i osposobili repetitore i programirali stanice za rad. Navedene osobe i poduzeća, uz napomenu da nisam sve spomenuo, dovoljno govore o veličini posla koji je započet i koji se odvijao mjesecima. Ne smije se zaboraviti ni solidarnost i pomoć Sindikata pomoraca iz Splita, u kojemu smo imali ne-

presušno vrelo iskusnih kadrova, kao i materijalnu pomoć, a tu je bio i »Etas« iz Splita sa svojom opremom i ljudima, itd.

Skiperi koji su prvi počeli s pomorskim prometom prema Dubrovniku radili su oko čamaca sve što je bilo potrebno. Vozili su neprestano, riskirajući vlastite živote, dragovoljno i bez ikakve naknade. Tek u siječnju 1992. uspjeli su se izboriti da dobiju plaće kao i ostali borci – gardisti. Tihomir Luković se odmah nakon osnivanja HRM-a dragovoljno javio sa »svojom ekipom«, s namjerom da se uvrste u postrojbe posebne namjene, uz mogućnost što većeg samostalnog djelovanja. U Odjelu za podvodna djelovanja našao je pravu adresu za posao koji je više-manje bio kao stvoren za njega i njegove ljude. Široke i svestrane izobrazbe, zaista je imao veliki potencijal za organiziranje bilo kakvoga posla. Ante Ondini jedan je od onih ljudi koji su iznimno dobro primljeni u svakoj ekipi. Radišan i nenametljiv, danonoćno je radio oko svojih brodova, uređivao ih i dotjerivao. S vremenom su mu mještani sami prilazili i pitali ga mogu li mu pomoći. Uskoro je znao inventar alata u posjedu mještana i svakog mještanina posebno, s njegovom užom i širom obitelji. Kao rado viđen gost u svakoj obitelji, uglavnom je objedovao kod mještana. Petar Mihovilović djeluje nenametljivo, skromno i tiho, ali iznimne energije i velika srca. Na njegovu pomoć uvijek se moglo računati, jer se ničega nikada nije plašio. Sve što se događalo oko njega, primjerice pucnjava i naganjanje s brodovima JRM-a, primao je kao dio svakodnevice. Maro Rathman, Dubrovčanin, uvijek je bio pun ideja, koje je i provodio u djela. Njegovom zaslugom uspostavljen je sustav radioveza koje su omogućile veću sigurnost plovidbe. Svojom nazočnošću, te odlascima i dolascima ohrabrivao je sugrađane da izdrže, bez obzira na okolnosti. Njegova je bila ideja o dostavi »Slobodne Dalmacije« okupiranom Dubrovniku. Milan Grba, također Dubrovčanin, stavio se na raspolaganje HRM-u odmah i bezuvjetno, sa svojim gliserom desetak milja bržim od svih ostalih. U najtežim se situacijama svojim brodom zalijetao na brodove JRM-a, kako bi njihovu pozornost odvratio od brodova koji su prevozili teret, i nekim čudom ostajao živ. Imao je zadovoljstvo da zapovjednika Odjela za podvodna djelovanja, s njegovih 120 kg, provoza dubrovačkim akvatorijem u svom gliseru najvećom brzinom u po bijela dana. I mnogi drugi dali su sve od sebe da započeti posao bude dovršen.

Kako je Dubrovnik sve više padao u okruženje, a JNA nadirala prema Slanom, tako je i ekipa zadužena za promet postajala brojnija i organiziranija. Uskoro su se javili mnogi Dubrovčani koji su sve više ulazili u posao, tako da se pomorski promet odvijao na relaciji Broce – Luka (otok Šipan) te kopnom do luke Sudurađ, a odatle za Dubrovnik. Ovakav raspored i podjelu posla »diktirao« je protivnik, čije su pomorske snage neprekidno patrolirale na području prolaza Mali i Veli Vratnik, oko otoka Sv. Andrija i prolaza Velika vrata. Za prijevoz su u početku služili gumeni čamci – »gume«, raznih oblika i izvedbi, a najčešći pogon bili su izvanbrodski motori tipa »Johnson« od 45 KS. Ovi motori, koji su već imali dosta vožnji iza sebe, poka-

zali su se izvanrednima. »Gume« su bile djelotvorne i stoga što su bile prilično neuočljive za vizualno i radarsko promatranje. Brodovi su bili malih dimenzija te su se mogli dobro skriti i maskirati. Sukladno tome, glavni nedostatak bio im je mali kapacitet ukrcaja tereta, što je iziskivalo više tura prevoženja. Osim toga, brodovi su bili niski pa je more često zalijevalo teret i ljude u njima. Skiperi su se morali odijevati u kišna odijela, čime nisu bili oduševljeni. Brojno stanje guma, prema knjigama koje imamo, bilo je jedanaest. Vraćeno ih je puno manje, a što je najžalosnije, nedostajala su i dva izvanbrodska motora, koje sam kasnije uočio kod ljudi koji se nisu previše trudili pomoći ekipama u prijevozu. S vremenom smo uključivali i »tvrde« brodove. Oni su bili puno pogodniji, posebice u uvjetima kada se moralo odmah poći do samog Dubrovnika. Iako uočljiviji od »guma« na radarskim zaslonima protivničkih brodova, ovi su brodovi mogli svojom brzinom izbjeći svaku opasnost na vrijeme. Skiperi u »tvrdim« brodovima manje su se nalijevali vodom te su ih ljudi brzo zavoljeli. Na ovim brodovima, jednako kao i u prometu prema srednjodalmatinskim otocima, nisam dopustio opremanje teškim strojnicama. Razlozi su bili isti. Naoružani brodovi koji bi bili primijećeni od strane brodova JRM-a bili bi istoga trena potopljeni. Ovako, imali su izgleda da se prave nevještima i da izigravaju kojekakve švercere kojih je u to vrijeme i na tim prostorima bilo. No, učinio sam ogroman napor da ljude opskrbim osobnim pješačkim naoružanjem. Tu sam cijenu osobno platio: teško je bilo u Splitu razoružavati stražara koji je čuvao Zapovjedništvo HRM-a i njegovo oružje slati na jug. Ti ljudi su plakali. Kao da je meni bilo lakše. Uskoro su se skiperi sami snašli za oružje, te smo iz njihova arsenala i diverzante opremili pješačkim naoružanjem.

S gorivom nije bilo problema. U početku se za opskrbu koristila benzinska crpka na križanju magistrale i odvoda puta za Ston. Padom toga područja gorivo je stizalo iz Trpnja. Sve potrebe za gorivom bile su podmirivane na vrijeme i nikada zadaća nije trpjela zbog nedostatka benzina, iako su utrošene količine goriva bile pozamašne. Logistika HRM-a tu se iskazala u pravom svjetlu. Izvanbrodski motori pored benzina troše i ulje, a nastojao sam da ono bude najbolje kvalitete. Iako se gospoda iz logistike koji put hvatala za glavu zbog pristiglih računa, svi su, koliko znam, uredno bili servisirani i plaćeni. Visok stupanj ispravnosti tehnike, koja je u tim danima značila život, zahtijeva prvenstveno prevenciju u održavanju. Činili smo sve da se redovitim održavanjem ispravnost tehnike drži i održi na potrebnoj razini. Zato smo trebali svjećice za motore, filtere za zrak i ulje, propelere, osigurače propelera (»štiftove«) itd. Posebnu brigu zadavali su nam propeleri i njihovi osigurači. Zbog neredovitog odvoženja smeća iz grada, što je dodatno opterećivalo higijenske uvjete života građana, Dubrovčani su ga stavljali u najlonske vreće, koje su potom zavezane bacali u more, tako da je po Gruškoj i Gradskoj luci plivao razni otpad. Morska struja u tom području, kao ogranak golfske struje, ide od grada prema Stonu, pa je duž Koločepskog kanala prema Slanom, Brocama i Stonu nanosi-

la sve ono što je plivalo i što nije bilo spaljeno. Ovo plutajuće smeće prouzrokovalo je ogromnu potrošnju propelera i njihovih osigurača. Za izvanbrodske motore tipa »Johnson« propeleri su se mogli naći, jer su bili tipski, a osigurače smo sami pravili. Međutim, »tvrdi« gliseri bili su različitih tipova. U slučaju kvara njihovih propelera nastajali su problemi. Bili smo toliko drski da smo zvali vlasnike brodova da ih pitamo imaju li u pričuvi koji propeler. Većina ih je imala. Na kraju sam nastojao podmiriti njihove troškove. U korištenju brodova odredio sam da svaki »tvrdi« gliser može imati samo po stotinu sati rada stroja, a nakon toga brod bi se vraćao vlasniku, uz napomenu da smo brod prije toga servisirali, ili u ACI marini u Splitu ili u Milni, ili o trošku HRM-a.

Radi učinkovitijeg izvršenja zadaća, uskoro su zadaci za ovu »flotu« podijeljeni prema etapama, vremenski i prostorno. Naime, prodiranjem protivnika prema Slanom i poluotoku Pelješcu, ova mala flota sve više je postajala metom iživljavanja četničkih topnika. S druge strane, javili su se Dubrovčani, već dobro organizirani, sa svojim plovilima, uključeni u istu zadaću. Umjesto vožnje cijelim Koločepskim kanalom, ista se dionica uskoro podijelila kako bi se teret ravnopravno podnio, a posao odvijao kako treba. Otok Šipan je najveći i dominirajući u skupini elafitske grupe otoka. Na zapadnom dijelu postoji mjesto Luka, s uvalom koja se duboko usijeca u otok, te tako zaklanja samu luku i mjesto. Bila je idealna kao utočište našim skiperima i na neki način tranzitni centar. S druge strane otoka, na njegovom istočnom dijelu, postoji mjesto i luka Suđurađ. Oba otočna mjesta povezana su prometnicom preko otoka, u dužini od 7 kilometara. Na samom otoku uskoro je napravljeno privremeno skladište, a ljudstvo u tranzitu moglo je uvijek naći mjesta za odmor i spavanje. Mještani Šipana pri tome su pružili dragocjenu pomoć. Splitska momčad imala je prvu dionicu, koja je vodila do Luke na otok Šipan, a »Dubrovčani«, čiji je zapovjednik također bio Splićanin, drugu dionicu. U slučaju hitnih i važnih prevoženja vozilo se izravno za Dubrovnik. Vođenje posla bilo je u nadležnosti vođa ekipa. Usput, nastojao sam da se vođenje ne provodi krutom vojničkom linijom, već da pri svemu tome prevlada funkcijski tip organizacije i rada, koji je bio najprimjereniji tadašnjim okolnostima. Svim ekipama bilo je zajedničko da nitko od njih nije volio »papire«. Često sam ih opominjao da bi se o svemu važnijem trebala voditi nekakva evidencija, ali oni su imali stotinu i jedan izgovor. Da bi se to prevladalo, u Broce sam u nekoliko navrata slao ljude da pomognu. Primjerice, poručnike bojnih brodova Dragana Stipkovića i Adema Hamzića, ali oni nisu ništa promijenili. Dolazak poručnika bojnog broda Zorana Šimića u Ston osjetio se više, ali opet ne dovoljno da bi problemi »papirologije« (ovdje mislim na statistiku) bili prevladani. Oružja, dakako, u početku nije bilo dovoljno. Ono što se imalo davalo se pojedincima kako bi se barem netko u konvoju mogao suprotstaviti opasnosti i signalizirati je ostalima. Poslovica kaže da je s pametnim ljudima lako raditi. Tako je bilo i s ovim ekipama. Svakodnevno su sami sudionici davali prijedloge o poboljšanju or-

ganizacije, opreme, ekipiranja, sustava veza itd. Dakako, davalo se ono što se moglo i imalo, a sredstava nikada nije bilo ni približno kolike su bile potrebe.

Nekoliko riječi o brodovima koji su prevozili. Od samog početka u pomorskom je prijevozu sudjelovao već spomenuti gliser Milana Grbe, tipa »formula«, iznimne brzine, koji se pokazao prikladnim. Tako je uskoro zatraženo da se u Broce prebaci još nekoliko glisera sličnih značajki, koji bi se priključili ostalima. Za razliku od prometa na srednjodalmatinskom području, gdje smo imali podatke o kretanju brodova JRM-a, na dubrovačkom području to nije bilo tako. Zato se nastojalo da mobilizirani brodovi budu što manje siluete, bez većih nadgrađa, pouzdani na valovitom moru i, što je najvažnije, vrlo brzi. Jedan od mnogih brodova koji zaista zaslužuju priznanje bio je brod tipa »formula«, vlasništvo Ivice Šurjaka, bivšeg nogometaša nogometnoga kluba »Hajduk« iz Splita. Iako je bilo i bržih, malo ih je bilo pouzdanijih i izdržljivijih. Nabrajanje svih zauzelo bi previše prostora, ali svakako treba spomenuti i *Crvenka*, najbrži brod iz cijele »ergele«, te nenadmašnu *Elisabetu Rose*, čiji je vlasnik hrvatski iseljenik Petar Bačić s otoka Korčule, a koju je tako uspješno vozio Ante Ondini. Problem sigurnosti ljudi, brodova i tereta bio je svakodnevna briga, kako zapovjednika Odjela za podvodna djelovanja, tako i skipera sklupčanih u malom kokpitu koji su se snalazili u navigacijski teškom području »zbrojenom« navigacijom i uglavnom procjenom odoka. Uskoro je utvrđen sustav radioveza na cijelom području od Broca do Dubrovnika, koji je obuhvatio sve otoke. Ljudi na brodovima nisu imali radio, jer se zbog prevelike buke motora ionako ništa nije moglo čuti. Sustav radioveza organizirao je i uspostavio Maro Rathman. Prijenosni »toki – voki« uređaji postavljeni su na sve otoke, tako namješteni da nas protivnik koji nas je nesumnjivo čuo, najvjerojatnije nije mogao razumjeti. Nastojali smo da u tom sustavu veza bude što manje prometa i nepotrebnih razgovora, kako bi se tajnost ove veze održala čim više. Sve obavijesti o stanju u području plovljenja javljale su se šifrirano, pa su skiperi imali podatke o stanju neposredno prije isplovljenja. Prilikom plovidbe, koja se odvijala združeno, grupno, funkcionirala je signalna veza svjetlom, s najjednostavnijim, ali djelotvornim legitimiranjem i primanjem poruka o pojavi opasnosti na moru. Nastojali smo što više ući u situaciju kretanja brodova jugomornarice. Ovakvi podaci omogućavali bi uporabu većih brodova, koji su mogli ponijeti veće terete. Brodovi jugomornarice nisu uvijek bili u patroli, znalo je proći po nekoliko dana da se ne pojave ispred prolaza Mali i Veli Vratnik. No, to ne znači da nisu znali iznenaditi svojom pojavom. Brodovi PČ imali su mogućnost nečujne vožnje (napajanjem iz akumulatorskih baterija) i nekoliko puta su pošteno uplašili naše ljude, pojavljujući se tamo i onda gdje im se malo tko nadao. Upravo to vrijeme nastojali smo iskoristiti za prijevoze teže tehnike (topova, traktora, kamiona, većih kontingenata vojnika i sl). Postavljanje radara moglo je biti na Olipi, Šipanu ili Pelješcu. Međutim, ljudi koje sam poslao da tu zadaću obave, nisu uspjeli. Istina, bilo je velikih problema s izvorima napajanja, dežurstvima, skrivanjem položaja itd., ali, ipak, ako smo mogli sve, trebali smo i to.

Dnevne aktivnosti ljudi koji su vozili svodile su se na uređivanje brodova i opreme, ulijevanje goriva i sve poslove prijeko potrebne za brodove koji su neprekidno bili u pogonu. Nije bilo određeno vrijeme za ustajanje, kao što nije bilo moguće predvidjeti ni vrijeme za spavanje. Predvečer su brodovi koji su bili disperzirani u širem okrugu Broca dovoženi u luku da bi ukrcali materijal i da bi im se odredila »taktika« za sljedeću etapu. Nakon što su određene momčadi i brodovi, kretalo se na zadatak. Vrijeme polaska nikad nije bilo istovjetno s prethodnim, a način izvršenja zadatka ovisio je od procjene i primljenih izvještaja o stanju na plovnom putu, odnosno od uputa izviđačke grupe. Nju su obično činili gumeni čamci, koji bi obišli prolaze M. i V. Vratnik, nakon čega bi prolazio glavni teret. Sve se to moralo raditi disciplinirano, bez suvišnih riječi, svjetala ili manevara, po mrklom mraku, kada su uvjeti za vožnju i prikrivanje bili najpovoljniji, a iz malog broda bez ikakvih navigacijskih pomagala malo se toga moglo vidjeti. Iz razumljivih razloga svi su svjetionici bili pogašeni, što je dodatno otežavalo vožnju. Unatoč velikom iskustvu, uvijek se mogao dogoditi sudar ili nasukavanje. Srećom, to se nije često događalo. Bilo je nekoliko »tvrđih« pristajanja, a jednom zgodom Milan Grba, koji je rođen i odgojen na tom području, izletio je brodom na pješčanu obalu i tako ga »dokirao« silom prilika. U slučaju nailaska neprijateljskih brodova, naši brodovi sklanjali bi se u sjenku obale i čekali da opasnost prođe. Više puta se dogodilo da brodovi JRM-a prvi uoče izviđačku skupinu ili brod. Tada bi naši brodovi povećavali brzinu na maksimum, razdvajali bi se i sklanjali iza otoka. Danas gledano, to izgleda dosta simpatično – sami skiperi ovakve postupke nazivali su »igrom na vatala«, no bio je to naporan i opasan posao. U tome se posebno istaknuo Milan Grba i njegov brod. Kad bi bio napadnut brod iz konvoja, Milan se zalijetao na brod JRM-a skrećući na sebe njihovu pozornost, a time i ciljačke sprave protivničkih topova, najvećom brzinom bježao je u smjeru suprotnom od brodova kojima je pomagao. Sama Providnost ga je spasila. U takvim okolnostima, ljudi koji su bili samovoljni i poduzimali nešto na svoju ruku, bili oni i najboljih namjera, nisu uvijek dobro prolazili ako se ne bi uklopili u stvorenu shemu. Tako je, primjerice, skupina naših ljudi koji su služili u Legiji stranaca, ignorirajući primjedbe o prijetnji brodova JRM-a, isplovila iz Broca s namjerom da dođe do Mljeta. Međutim, nisu ni izašli iz prolaza Mali Vratnik, a već ih je napao PČ JRM-a. Naš brod odmah je potopljen, a ljudi se smatraju nestalima. Jednako tako, jedna elitna postrojba kopnene vojske, bez obzira na savjete naših ljudi, imala je svoje planove u svezi prebacivanja u Dubrovnik. Jedva su se uspjeli vratiti na polazište nakon svega pola sata vožnje, s trojicom ranjenih ljudi.

Nakon što je zauzeo Slano, neprijatelj je postavio jednu haubičku bitnicu na samu obalu koja se, pored ukopanih tenkova u blizini, oglašavala čim bi se naši brodovi pojavili u svako doba kad bi vidljivost bila dobra. A na Mljetu, na rtu Goli, postojala je topnička bitnica koja se rjeđe oglašavala, ali je imala izniman radar koji je re-

gistrirao prolaz naših brodova i o tome obavještavao brodove JRM-a u patroli i topove pored Slanog. Kad je JNA okupirala obalni rub i presjekla jedinu kopnenu vezu s poluotokom Pelješcem, Pelješac je za nas postao otok, a baza za opskrbu prebačena je iz Broca u uvalu Prapratna, na jugoistočnom dijelu Pelješca. Iz te baze nastavljena je opskrba, ali ovaj put po otvorenom moru. Tada se ipak nakupilo dovoljno iskustva da se i to moglo izvesti, pa se uvođenjem broda *Lafodije* (održavao je »prugu« s Elafitskim otocima) promet nastavio. Održavajući promet, naši brodovi pomogli su širenju istine o napadu na Dubrovnik. Naime, osim ekipa »Slobodne Dalmacije«, koje su se sa skiperima poznavale odavno, put Dubrovnika otisnule su se ekipe HTV-a, ITN-a te francuske, engleske, mađarske i belgijske novinarske ekipe. Iz Dubrovnika se svaki dan prema kopnu vraćala videokaseta sa snimljenim materijalom, što se iste večeri emitiralo na većini svjetskih televizija.

U Zapovjedništvu HRM-a Odjel za podvodna djelovanja zauzimao je dva ureda. Oba su bila redovito zatrpana paketima i opremom koju je trebalo prevesti na srednjodalmatinske otoke i u Dubrovnik. Uza sve to, odvijala se planska djelatnost o angažiranju ljudi na redovnim zadacima, kojih je također bilo dosta. U prosjeku je u uredima bilo 10 do 15 ljudi istodobno, nerijetko mnogo više, dosta bučnih, što je sve skupa onima koji bi prvi put ušli u te prostorije djelovalo u najmanju ruku čudno. Osnivanjem Ureda za pomoć Dubrovniku u Splitu (u zgradi »Jadran-ribolova«) i u Rijeci, građani tih gradova dolazili su i donosili pakete za Dubrovnik. Isporuka pošiljke trajala je oko tri dana. Dubrovčanima je ova pomoć mnogo značila. Iako ograničenih količina, govorila im je da nisu napušteni. Tome u prilog išlo je i organiziranje prijevoza dnevnog lista »Slobodne Dalmacije«, koja je gotovo redovito stizala u grad. Puno je značilo i da se u gradu svaki dan pojavi neko novo poznato lice, pa da se to brzo pročuje. To je zaista imalo veliki poticaj i uvjerilo je i najnevjernije da nisu sami. Ponekad je bio problem podijeliti ono što je stiglo u grad za vrijeme granatiranja. Primjerice, za vrijeme najžešćih bombardiranja Dubrovnika promet gliserima odvijao se redovito. Skiper Hari Damjanović prevozio je novine. Vidjevši sutradan da jučerašnja pošiljka stoji na istom mjestu i da nije podijeljena, mirno je uzeo obje pošiljke i prošao od skloništa do skloništa, te osobno podijelio novine koje je donio. Neposredno prije nego što se vratio na brod, granata je pogodila bovu za koju je brod bio vezan. Srećom, brodu nije bilo ništa, pa se Hari u rekordnom vremenu dohvatio pučine. Pišući u studenome 1991. iz okupiranoga Dubrovnika, dr. Slobodan Lang je upravo dostavu i raznošenje »Slobodne Dalmacije« označio jednim od najvećih uspjeha HRM-a.

U prosincu 1991. neprijateljska vojska zauzela je Stonsku prevlaku, pa je Pelješac za snage HRM-a postao još jedan otok koji je trebalo opskrbljivati i braniti. Odlučeno je da se Stonska prevlaka odlučno brani kako bi Pelješac ostao slobodan. Tu zadaću uspješno je proveo brigadir Ante Bilić, a HRM je u međuvremenu s HV-om na kopnu učinila sve da zaustavi jugovojsku. U tom smislu počelo je pojačavanje Elafitskih otoka, Pelješca i Dubrovnika. Dovozilo se ljudstvo i topništvo i razmje-

štalo na čitavom prostoru koji je trebalo braniti i obraniti. Na otoku Šipanu popravljeni su topovi iz sastava obalnog topništva toga otoka i uspostavljena je topnička bitnica s poslugama, topovima i nešto streljiva. Popravak topova 88 mm organizirao je i samoinicijativno proveo Ante Ondini, uz pomoć topničkog mehaničara (svog osobnog prijatelja) iz Brodoremontnog poduzeća Šibenik. Uskoro su pomorske snage HRM-a s jednim DJČ-om (zapovjednik stožerni narednik Bošnjak) na otok Šipan dovezle jedan protuzrakoplovni top Bofors 40 mm i 20/3 Hispano. Bilo je to 19./20. siječnja 1992. godine. Od tada pomorske snage HRM-a raspolažu s dva broda tipa DJČ, koji su svojim kapacitetima premašivali mogućnosti flotile glisera. U Dubrovnik je DJČ prvi put pristao 20. veljače 1992., vozeći teško naoružanje, streljivo i gorivo. Već u travnju 1992. flota DJČ-a HRM-a se povećava, a Južno bojište opskrbljuje postrojba od četiri DJČ-a koji baziraju u luci Ploče. Od tada su desantni jurišni čamci (DJČ) iz sastava HRM-a stalno uključeni u aktivnosti prevoženja i potpore djelovanju Južnog bojišta, organiziranoga radi deblokade Dubrovnika i oslobođenja okupiranoga teritorija na jugu Republike Hrvatske. Zadaće tih čamaca bile su nastavak rada odreda glisera i odražavale su trend rasta snage i moći HRM-a. No, ni tim brodovima nije bilo lako na ovim zadaćama. Prijetila im je opasnost s obale i od brodova JRM-a koji su prometovali od Boke do otoka Visa i Lastova. Stoga su njihovi zapovjednici u to doba bili izvanrednih refleksa, vozili su uz samu obalu i najvećom brzinom. Oslobađanjem Stonske prevlake, osnivanjem Pomorskog zapovjedništva za južni Jadran i većim uvođenjem i angažiranjem pomorskih snaga HRM-a nestaje potreba za dijelom flote glisera, te se najprije gasi Odred za pomorski promet iz Splita, koji je najvećim dijelom demobiliziran krajem siječnja 1992. godine. Time je spušten zastor na rad ove male, ali izabrane flote, kojoj je uvijek nedostajalo svega osim vrlina. Iza njih je ostao slobodni Dubrovnik, četiri prekinuta mlada života, ostalo je htijenje i volja hrvatskih mornara i branitelja da se od nemogućeg napravi moguće.

Odred naoružanih brodova iz Dubrovnika preuzeo je kao svoju zadaću, pored redovne koja je ostala, i logističku potporu bojnih djelovanja snaga iz sastava Južnog bojišta, pod zapovjedništvom generala zbora Janka Bobetka. Moram pripomenuti da se osobno osjećam krivim što nije bolje funkcionirala veza između skipera HRM-a i Odreda naoružanih brodova iz Dubrovnika. Taj problem imao sam na umu i mislio ga riješiti već u listopadu 1991., kad sam u više navrata namjeravao posjetiti Dubrovnik i ovu postrojbu, te postaviti osnove ustroja i suradnje, vezu, osnove sigurnosti plovidbe i druge načelne zadaće. Time bi sve skupa bilo dignuto na veću razinu uz veću djelotvornost i s jedne i s druge strane. Kritika i samokritika, uvijek mudra poslije svršenog čina, ne može me osloboditi moga dijela odgovornosti. Uvjeren sam da bi izostala prepucavanja po novinama o pomorskom prometu za Dubrovnik ili »Dubrovnik expressu«, kako su ga zvali skiperi, odnosno o tome tko je prije počeo i tko je više učinio. Malo nas je, a zadaće su nam bile iste, pa se ne bi trebali svađati oko, čini mi se, nevažnih stvari.

Pomorski boj od 14. do 16. studenoga 1991. – operacija za razbijanje blokade JRM-a

Uvod u boj

Za vrijeme ustrojavanja Zapovjedništva i postrojbi HRM-a, nabavljalo se oružje i oprema, rasla je borbena spremnost HRM-a. Ono u čemu se nikad nije oskudijevalo bili su ljudi. Kad bi se nabavilo kakvo novo oružje ili specijalizirana oprema, nikad nije bilo problema za uporabu istog, jer se uvijek našlo ljudi koji su znali kako. Tako je rasla borbena moć samog HRM-a, a opremljene postrojbe i grupe odmah su borbeno angažirane na zadaćama koje nisu trpjele odlaganje. Na moru su bile suprotstavljene snage JRM-a koje su još uvijek imale respektabilnu borbenu moć. Te snage su po nalozima iz Beograda i nadalje provodile pomorsku blokadu najvećih hrvatskih luka, čime su pravili nenadoknadivu gospodarsku štetu Republici Hrvatskoj i njezinim gospodarskim subjektima. Budući da diplomatski napori nisu davali očekivane rezultate, moralo se voditi računa o drugim sredstvima, da bi komunikacije na moru ostale slobodne i sigurne, što je u stvari i bila temeljna zadaća HRM-a. Boj između HRM-a i brodova JRM-a koji se odigrao od 14. do 16. studenoga 1991. bio je najveća samostalna operacija HRM-a u Domovinskom ratu, koja je svojim posljedicama polučila operativne rezultate. Time se HRM pokazala, dokazala i najvećim dijelom izvršila svoju temeljnu zadaću. To se događalo samo par dana prije pada Vukovara (18. studenoga 1991.), simbola hrvatskoga otpora, čije su tragične posljedice veličinom svoje žrtve zasjenile događanja o kojima je ovdje riječ.

Koncepti zaraćenih strana

Bojna djelovanja na moru imaju svoje posebnosti. Djelovanjem oružanih sustava velike vatrene moći, odnos snaga na moru može se temeljito izmijeniti u vrlo kratkom vremenu. Zato se velika važnost polaže na donošenje takvog koncepta djelovanja koji će trajno nadahnjivati posade brodova i postrojbi na kopnu uključenih u zajednički napor. On mora u sebi sadržavati glavne ciljeve ukupnog angažmana raspoloživih snaga, kao i onih koje se planiraju uključiti u planirane aktivnosti.

Koncept djelovanja snaga JRM-a

Jugoslavenska ratna mornarica nije imala istaknut vlastiti koncept djelovanja za prilike u kojima se našla. Formirana i obučavana da izvodi bojna djelovanja odbijanja operativnog pomorsko – zračnog desanta s mora prema unutrašnjosti kopna Jugoslavije, našla se u novim okolnostima za koje nije imala nikakvu dovršenu koncepciju, u jednom zrakopraznom prostoru u kojemu je reagirala u zavisnosti od nastale situacije, stalno improvizirajući različite odgovore i slušajući zapovijedi koje su stizale iz Beograda. Time je Jugoslavenska ratna mornarica postala samo produžena ruka kopnene vojske na moru i njezin sastavni dio. Ovu činjenicu potvrđuje ponašanje JRM-a, koja je u nedostatku druge koncepcije i zamisli počela provoditi blokadna djelovanja ispred morskih luka i određenih dijelova jadranskog akvatorija, kao odgovore na izolaciju vojarni jugovojske koju je provodila hrvatska strana. Ova djelovanja izvođena su izravnom zapovijedi tadašnjeg načelnika Generalštaba oružanih snaga SFRJ, general-pukovnika Blagoja Adžića od 7. studenoga 1991., koji decidirano zapovijeda JRM-u: »Odmah izvršiti totalnu blokadu svih luka i vazdušnog prostora.« U nastavku zapovijedi Adžić zapovijeda uništenje svega naoružanja, tehnike i skladišta streljiva, koja bi na bilo koji način mogla pasti u hrvatske ruke. Takvim načinom djelovanja htjelo se uplašiti i disciplinirati stanovništvo primorskih, posebno otočkih mjesta, na prihvaćanje uvjeta koje je diktirala jugomornarica, odnosno vojni vrh iz Beograda. Međutim, discipliniranje nije samo za sebe cilj, jer ne samo da nema opravdanje kao vojni cilj, nego u konačnici nema nikakve svrhe. JRM za to jednostavno nije imala strpljenja i bilo je pitanje vremena kada će doći do napetosti i konfliktnih odnosa koje su oni u početku tražili. Za sve incidentne situacije, »Služba za informisanje JRM« odgovarala je da će ratni brodovi JRM-a postupiti u skladu s borbenom uporabom ratnih brodova. To je bilo samo puko zastrašivanje koje je na suprotnoj strani malo koga moglo impresionirati. Usputni napori snaga JRM-a bili su usmjereni na prekid pomorskog prometa dužobalnom pomorskom komunikacijom od Dubrovnika do najsjevernije hrvatske luke na Jadranskom moru. Ovakva vrsta djelovanja spadala je u doktrinarne zadaće JRM-a i njoj su bili posvećeni mnogi pisani materijali. Sada, u novim okolnostima, pružala se prilika da upravo ovom zadaćom – prekidom pomorskih komunikacija, izvrše svoju temeljnu zadaću.

Događaji iz rujna 1991. pokazuju da je JRM bila iznenađena brzim padom ili predajom svojih vojarni i nije imala odgovor na ta događanja. Nekoliko desantnih prepada koji nisu ostvarili svoje ciljeve, osim izuzimanja minskog oružja (u Privali na otoku Korčuli), govori o tome da se JRM nije na vrijeme osigurala kako bi preduhitrila ovakva događanja, niti je imala adekvatan odgovor. Vojarne su bile osvajane u takvom broju i na tolikom prostoru da JRM, i da je htjela, više nije mogla na sve odgovoriti niti topničkom vatrom, a kamoli ponovnim preuzimanjem s pješačkim

postrojbama i zadržavanjem istih pod svojim nadzorom. Na početku bojnih djelovanja na moru, kod čelnika JNA i JRM-a bila su prisutna razmišljanja o zajedničkom djelovanju svih grana JNA po istom cilju. Posebice u kolovozu i rujnu, kad je aktivnost 9. (Kninskog) korpusa JNA na kopnu imala napadački karakter, razmišljalo se o tome da mornarica s mora podrži njegovo djelovanje u zaleđu. No, uspješnom obranom Šibenika i Zadra agresor je zaustavljen, pa su snage JRM-a na hrvatskom moru bile odsječene od snaga na kopnu i sva svoja buduća djelovanja morali su provoditi samostalno i (jedino) uz pomoć zrakoplovstva. Čelnici JRM-a bili su svjesni da gube nadzor nad situacijom, jer su gubili pozicije i uporišta, a ona na koja su se još uvijek mogli osloniti bila su sve dalja, i put do njih prolazio je kroz kanale koje su polako, ali sigurno zaposjedali diverzanti HRM-a. Na taj način smanjivao se i broj zadaća koje je mogla provoditi JRM. Što su više trajale, bez obzira na revnost pojedinih zapovjednika brodova, blokade su postajale sve propusnije. Uz provođenje blokade hrvatskih luka i pomorskog prometa, JRM je imala zadaću i osigurati vlastiti pomorski promet, posebice iz sjevernog Jadrana, odakle su se preko Pule i Rijeke prevozili vojni konvoji za Crnu Goru.

Koncept uporabe snaga HRM-a

Ljudstvo u HRM-u većinom je prešlo iz redova JRM-a, što znači da su bili učeni i naučeni istim konceptima. Međutim, okolnosti su se promijenile. Doktrina kao nauk sadrži uvijek ista načela koja treba znati znalački primijeniti. Pobjeda se smiješi onima koji znaju predvidjeti karakter rata i iskoristiti vlastite prednosti. Osnova koncepta djelovanja HRM-a u samom početku polazila je od nametanja vlastitih prednosti u prostoru i vremenu prema protivniku, tražeći i napadajući njegova najranjivija mjesta. Najbliži izraz ovog koncepta bila je premisa britanskog vojnog teoretičara Liddela Harta, koji je napisao: *Pravi cilj nije toliko u traženju bitke, koliko u traženju taktičke situacije koja daje takvu prednost, da ako sama od sebe i ne donese odluku, njezin nastavak bitkom će je sigurno donijeti.*

Koncept djelovanja snaga HRM-a u početku je bio usmjeren na narušavanje lanca opskrbe protivničke mornarice, odbijanjem njihovih brodova i postrojbi od logističkih i uporišnih baza na obali kopna, onemogućavanjem djelovanja protivnika vatrenim udarima po dalmatinskim gradovima iz njihovih vojarni, njihovom vojnom i fizičkom izolacijom, stalnim uznemiravanjem neprijatelja na moru, stalnim trošenjem njegovih voljnih i borbenih kapaciteta do te mjere da je bilo moguće radikalno osporiti njegovu prevlast na ovim prostorima. Time bi se stvorili uvjeti za uspostavu potpune hrvatske vlasti na obali, moru i otocima, a u vojnom smislu nametnuli vlastiti obrasci ponašanja. Hrvatska strana je nastojala iskoristiti prednost prostora. Svaka vojarna koja je bila oslobođena postajala je uporišnom točkom i osloncem koji se više nije mogao osvojiti. Poučena iskustvima iz desantnih prepada

u mjesecu rujnu, HRM je nastojala sve važne objekte osigurati od ponovnog preuzimanja od strane snaga JRM-a. Kako se nije moglo osigurati dovoljno oružja za sve ljude, kojih je za ovaj posao bilo dovoljno, prišlo se raznim varkama putem radiomreže i ostalim načinima kojima bi se stvorio dojam da su, posebice na otocima, snage ZNG-a i HRM-a narasle i da budući desanti ne dolaze u obzir. Naknadno prikupljeni dokumenti i saznanja od protivnika upravo potvrđuju ispravnost ovakvih postupaka.

Brodovi koji su zarobljeni u Brodoremontnom poduzeću Šibenik polako su postajali operativni, ali njihov broj i borbeni kompleti streljiva nisu omogućavali da isti još uzmu kakvu važniju ulogu u protjerivanju snaga JRM-a s ovih prostora. Pružala se mogućnost korištenja topništva, koje je u međuotočnom području, kakvo je na istočnoj obali Jadranskog mora od Mljeta do Istre, iznimno pogodno za razmještaj obalnih topničkih bitnica. Bivša JRM je za vrijeme svog postojanja poklanjala veliku pozornost razvoju, brojnosti i razmještaju topničkih i raketnih bitnica po otocima, koje su bile fortifikacijski utvrđene i usmjerene prema otvorenom moru s glavnom zadaćom borbe sa zračno-pomorskim desantom. U uvjetima u kojima se našla, HRM je morala svoje topničke bitnice okretati prema unutrašnjim morskim vodama, samim time lišavajući posade sigurnosti fortifikacijskih zaklona, ali s druge strane dajući slobodu djelovanja topništvu u svim smjerovima. Vodstvo HRM-a znalo je da samo topništvo neće biti u stanju riješiti problem protjerivanja snaga JRM-a, pa su u tu zadaću uključeni i svi elementi sustava koji su HRM-u bili na raspolaganju. Pri tome se vodilo računa da svaki segment obrambenih napora bude zastupljen kako bi se našli najadekvatniji odgovori na buduće zadaće. Jednostavnije rečeno, prostor koji se osvoji treba zadržati i stvoriti uvjete za to, stalnim motrenjem i mogućnošću djelovanja nekim od oružnih sustava na raspolaganju. No, uza sve to trebalo je napraviti jedan radikalan udar po snagama JRM-a, koji bi načeo njihovu snagu, a na moralnom planu doveo do saznanja da su nemoćni da u tom prostoru preokrenu situaciju u svoju korist. Na sastancima kolegija zapovjednika HRM-a vođene su rasprave o načinima djelotvornog suprotstavljanja, posebice pomorskim snagama koje su provodile blokadna djelovanja. Znalo se da samo postavljanje topničkih bitnica na paljbene položaje s posadama koje nisu imale previše obuke ni gađanja, uz vrlo mali broj granata, ne predstavlja onu snagu koja će neminovno dovesti do uspjeha. Slično je bilo i s drugim postrojbama: PZO je raspolagao sredstvima koja su više podsjećala na muzejske primjerke nego na sredstva operativnih postrojbi, diverzanti nedovoljno opremljeni i obučeni, a svima je zajednički bio nedostatak pravih, modernih mornaričkih sredstava i opreme. Stoga je trebalo sve snage uporabiti na onim mjestima i uvjetima u kojima bi mogle ostvariti očekivanu djelotvornost, a to je dopuštala samo uređena bojišnica s djelotvornim motrilačkim sustavom. Stoga su, zajedno s civilnim sektorom, poduzete opsežne mjere na uređenju bojišnice: izgradnja paljbenih položaja za topništvo (obalno i PZO),

motriteljskih postaja, sustava veza, zapovjednih mjesta itd. Protivnika se nije trebalo izazivati, posebice zato što bi nakon toga uslijedila odmazda po svim elementima sustava koje je protivnik uočio ili saznao putem svojih obavještajnih organa, ali i po civilnim objektima. Sve što se radilo, moralo se raditi zajednički i sa znanjem najvišeg zapovjedništva. To je bilo lakše reći nego učiniti, jer je i s jedne i druge strane bilo ljudi koji su bili »laki na okidaču« i koji su mislili da imaju neku svoju priliku. Ipak, s vremenom je i to svedeno u razumne granice.

U to su vrijeme bile česte promjene stanja, tj. vrijeme u kojemu se na neprijateljstva moglo odgovoriti istom mjerom, i tzv. hladna stanja, kad se nije smjelo pucati, radi nekakvih pregovora ili oglašenih primirja. Ovakva stanja nisu pogodovala hrvatskoj strani, jer inertnost sustava ogledala se kroz poteškoće u pravovremenom izvješćivanju. Tada se išlo na oprezniju varijantu da se ne puca kad se nije moralo, a i kad se moralo trebalo je pitati nadležno zapovjedništvo. Ipak, usprkos svim poteškoćama, obruč oko protivnika stezao se. Položena su dodatna minska polja koja su onemogućavala brzu pomoć i premještanje snaga protivnika na moru. Broj topova je rastao, a topnički položaji ukopavani su i maskirani, tako da su, uz dobar položaj, pružali posadama i dobar zaklon za vrijeme djelovanja. Brodovi JRM-a blokadu na srednjodalmatinskom području provodili su unutar Splitskog kanala te u okruženju otoka od Drvenika do Korčule. To je relativno skučen manevarski prostor za manevar snagama, ali je ujedno plovni put za brodove i trajekte koji su povezivali luke srednjeg Jadrana s Dubrovnikom i sjevernim Jadranom. Snagama JRM-a bilo je dovoljno držati ovo područje pod nadzorom, čime bi stekli mogućnost nadzora dužobalne pomorske komunikacije. Stoga su ovdje držali najjaču TG – Kaštela, a u njezinoj blizini na otocima Visu i Lastovu bile su smještene ostale snage iz sastava »Udarnih pomorskih snaga«. Jedna od mjera za koje se opredijelila HRM bilo je polaganje minskih prepreka, radi daljnjeg smanjivanja manevarskog prostora snagama JRM-a. U okviru uređenja bojišnice, osim prepreke ispred Lore, položena je prepreka u Splitskim vratima, koja je imala za cilj spriječiti brzo pristizanje pojačanja TG Kaštela s otoka Visa i Lastova, kao i njezino brzo napuštanje ovog područja. U međuotočnim prolazima na obalama otoka postavljene su zasjede sastavljene od pripadnika Odreda pomorskih diverzanata, koji su bili naoružani protuoklopnim sredstvima. Njihova je zadaća bila uznemiravanje protivničkih brodova pri prolazu kroz ovakve prolaze i tjesnace. Ovim mjerama nastojalo se držati posade protivničkih brodova u stalnoj napetosti, kako bi morali podizati vlastite mjere osiguranja na veću razinu, čime se povećavao umor posade. Poduzete su opsežne mjere vlastitog borbenog osiguranja, koje je provedeno zajedno s angažmanom civilnih struktura, kako bi se očuvala borbena moć snaga u djelovanju. Tek kada je bojišnica na srednjodalmatinskom području poprimila planirani izgled, moglo se pomišljati na otvoreni sukob s pojedinačnim taktičkim grupama protivničkih brodova. Izabran je način da se otpočne borba s jednom od tih grupa u vrijeme

kad se one mijenjaju, kad su brodovi pri kraju s gorivom, a posade sa živcima. Zbog prisutnosti stranih promatrača trebalo je čekati da druga strana oružano reagira, čime će biti optužena za početak sukoba. Izabrani koncept bio je jednostavan, razumljiv i shvatljiv svim pripadnicima HRM-a, koji su na taj način dobili punu inicijativu za samostalno djelovanje i onda kada nije bilo posebnih zapovijedi. Isti je u potpunosti odgovarao temeljnim postavkama pomorske vojne strategije, koja odavna govori da je u strategiji sve vrlo jednostavno, što ne znači i da je vrlo lako (Clauzewitz).

Organizacija zapovijedanja

Zapovjednik jugomornarice u to vrijeme bio je viceadmiral Mile Kandić (rođen u Potocima kraj Mostara 1933.), jedan od rijetkih zapovjednika mornarice, odnosno komandanata Vojnopomorske oblasti (kako se ta dužnost prije zvala), koji nije bio Hrvat. Nije se osobito isticao na nižim dužnostima, jedva nešto iznad prosjeka, a tu ocjenu je zaslužio vojničkim likom i korektnim odnosom prema nadređenima i podređenima. Nije bio na nekim zapovjednim dužnostima, osobito ne kao zapovjednik broda ili plovne jedinice. Obično se tu, zbog odgovornosti posla i nametnutih kriterija dalo pogriješiti, te je za razliku od admirala Letice koji je tu Golgotu prošao, bio uglavnom na stožernim (štabnim) dužnostima. U karijeri je naglo počeo napredovati nakon što je u Rusiji završio Višu komandno-štabnu akademiju, kao jedan od najboljih u generaciji. Poznavateljima ondašnjih prilika to je sasvim razumljiv put napredovanja svih viših dužnosnika u bivšoj JNA. Nitko se od tadašnjih djelatnika (starješina) nije mogao kandidirati na veće dužnosti ako nije završio i položio neku od vojnih škola u bivšem Sovjetskom Savezu. Nakon toga, Mile Kandić preskakao je dužnosti te je brzo došao do dužnosti zapovjednika flote i komandanta VPO-a. Njegovi bolji poznavatelji smatrali su ga više rusofilom nego »zadojenim četnikom«. Ustvari, cijeli njegov životni put i njegov odgoj ukazivao je na činjenicu kako se radilo o spretnom karijeristu, koji je i u takvoj situaciji kakva je bila u rujnu 1991. mogao uspješno odraditi zadaće u duhu naloga iz Beograda. Imao je dobru komunikaciju s okolinom, bio je relativno druželjubiv, te svoj autoritet nije gradio pozivajući se na važnost dužnosti koje je obnašao, nastojeći svemu tome ugraditi neku svoju osobnu notu. Nije se htio nametati za svaki posao koji se radio, već je davao ovlaštenja podređenima koji su mogli iskazivati samoinicijativu. Nije bio sklon utjerivanju nekih svojih pogleda silom ili preko koljena, saslušao bi sugovornika ili bi se složio s učinjenim, čak i onda kad to nije bilo po planu. Nastojao je u sve što radi uvesti struku i uposliti ljude od povjerenja i struke. Poznavajući osobno naobrazbu i domete admirala Letice i Kandića, bez ikakve se patetike može reći da je admiral Letica bio jači u temeljnim vojnim znanjima od Kandića. Iako su obojica prošli najviše vojne škole, admiral Kandić je u svojemu školovanju bio izlo-

žen ruskoj torturi davanja tehničkih znanja i učenju tehničkih pojedinosti koje su po svim načelima vojne struke potreba nižih časnika za obnašanje taktičkih i tehničkih dužnosti na brodu. Admiral Kandić se često znao hvaliti poznavanjem detalja određene ratne tehnike, naravno ruskog podrijetla, koje je poznavao i teorijski i praktično.

Glavni zapovjednik HRM-a bio je admiral Sveto Letica. Teoretičar po mjeri usmjeren na praktično, nije patio od nekih nesuvislih teorija. Za razliku od admirala Kandića, admiral Letica je u školama koje je prošao izučavao klasike vojne misli koji su polazili od načela rata. I još nešto vrlo bitno za konačnu ocjenu: admiral Letica imao je ratno iskustvo. Iako ga je stekao na brodovima partizanske mornarice u Drugom svjetskom ratu, koju su vrijeme i tehnologija pretekli, načela rata ostaju ista. I uvijek su bila naklonjena nepokolebljivim zapovjednicima koji su vjerovali u sebe i u svoju zadaću. Iako u poznim godinama za vojnika, njegove raščlambe određenih stanja bile su fascinantne. Na sastancima kolegija, bez obzira na pritisak situacije, smireno bi saslušao sve sudionike i na kraju bi dao svoju raščlambu. U takvim situacijama bio je temeljit i dosljedan do zadnjeg detalja. Jednostavnim riječima složena stanja raščlanio bi na razumljive cjeline i dao prihvatljiva rješenja. Njegove ekspertize bile su prava predavanja tipa »ex cathedra«, nikad ponovljena, uvijek svježa i nova. Iako je u to vrijeme u Zapovjedništvu HRM-a bilo stručnjaka prestižnih znanja, čije su analize naprosto plijenile dosezima struke, admiral je sažetke njihovih izlaganja znao uvezati u opću cjelinu svojih prosudbi, čime je konačno rješenje uvijek bilo najsvrsishodnije u tom trenutku. Ova njegova sposobnost pojednostavljivanja kompleksnih pojava i stanja bila je posljedica godinama kumuliranih znanja i razmišljanja, i u ono vrijeme, bez obzira na visoku razinu obrazovanja i iskustva ostalih suradnika, jednostavno je u tom segmentu dominirao. Za razliku od admirala Kandića koji je nastojao ostaviti o sebi povoljan dojam na slušatelje i podređene, admiralu Letici više je bilo do pravilnog razumijevanja i provedbe njegovih vlastitih ideja. Rijetki su njegovi suradnici kojima admiral Letica nije bar jednom dobro »stao na žulj«. Zapovijedanje podređenim postrojbama bilo je također potpuno različito kod obojice admirala. Admiral Kandić je bio u velikoj stisci: morao se snalaziti između zapovijedi iz Beograda, »jastrebova« i »golubova« u vlastitim redovima, te vidno rastuće prijetnje od strane HRM-a. Nasuprot njemu, admiral Letica nije obraćao pažnju na detalje i sitnice, to je ostavljao onima koji su pozvani brinuti za iste. Njemu je uvijek bila jedna slika pred očima: uspostaviti paritet moći kako bi jednom kad otpočne sukob između JRM-a i HRM-a, na prostoru koji on sam izabere, rezultat morao biti unaprijed poznat.

Visoki časnici

Analizirajući visoke časnike, ili prvu crtu zapovijedanja u JRM-u i HRM-u, možemo konstatirati da je bilo velikih razlika. Iako su završavali iste ili slične škole u bivšoj vojsci ili na civilnim fakultetima, razlike su se očitovale u prihvaćanju sadržaja mita. Djelatnici srpske i crnogorske nacionalnosti bili su sustavno obasipani informacijama o nepobjedivosti srpske vojske, o njezinom posebnom poslanju i ulozi u Jugoslaviji, i čvrsto su vjerovali u taj mit. Upravo zahvaljujući tome vjerovanju, kad su se nakon dolaska Slobodana Miloševića na vlast u Srbiji začule ratne trube, većina njih se opredijelila za srpsku stranu. Malo njih je uvidjelo spremnost hrvatske strane na otpor, a i takvi su ga uglavnom podcjenjivali. Imali su strašno povjerenje u svog »vođa« Miloševića i JNA kao srpsku vojsku. Čak i onda kada je ta vojska počela primati ozbiljne udarce, kada su vojarne po Hrvatskoj počele padati jedna za drugom, i dalje su vjerovali u mit. Istina je, više nisu bili uvjereni da će pobjeda biti laka, ali su stalno umišljali da će ih nešto spasiti. Tu su, prije svega, oči bile uprte u kontraobavještajnu službu – zloglasni KOS, koji je trebao samo maknuti predsjednika RH F. Tuđmana i njegove bliže suradnike, da bi se problemi u Hrvatskoj riješili prema njihovim željama. U svakom slučaju, uvijek su očekivali da će probleme riješiti netko drugi, ne uviđajući da se i oni trebaju potruditi pomoći koliko mogu. Na hrvatskoj strani, barem u HRM-u, bili su stručnjaci najrazličitijih profila i najviših dosega. U Centru visokih vojnih škola u Splitu više od 50% nastavničkog kadra bili su Hrvati, koji su posjedovali prestižna znanja iz pomoračkih struka i oružnih specijalnosti. Slično je bilo i u bivšoj Komandi VPO-a i Komandi Flote. Referenti po specijalnostima za koje su bile potrebne stručne i specijalističke škole na poslijediplomskim studijama itd., bili su većinom Hrvati. Bilo ih je u dovoljnom broju da HRM otpočne sa svojim zadaćama u najkraćim mogućim rokovima.

Odnos snaga

Zahvaljujući činjenici da su brodovi JRM-a bili dobro održavani, imali su visok stupanj ispravnosti, posebice u početku bojnih djelovanja. Oružane sustave na brodovima činilo je više puta provjereno naoružanje s visokim stupnjem pouzdanosti, podrijetlom uglavnom iz uvoza. Ljudi na brodovima koji su to oružje upotrebljavali bili su upoznati s načinima korištenja i održavanja, a ujedno su imali nužan broj pričuvnih dijelova. Sličan je slučaj s pogonom ovih brodova. Za vrijeme provedbe ovih zadaća primijećen je mali broj kvarova na pogonskim postrojenjima, kao i na pomoćnim postrojenjima. Međutim, kako je vrijeme odmicalo, primijećeni su kvarovi posebice na brodovima tipa RČ i TČ. Uskoro su pojedini brodovi privezani (u Boki kotorskoj) te postali »prodavaonice« pričuvnih dijelova za druge brodove. Ovim brodovima uskoro je počela nedostajati stručna pomoć specijaliziranih radi-

onica, djelatnika i alata: od električara i elektroničara, do mehaničara, oružara i sl. Da stvar bude gora, mnogi specijalizirani alati, uređaji za kalibraciju i baždarenje i specifični doknadni dijelovi ostali su na obali. Mnogo njih se zateklo u Lori i Divuljama, ali se nisu mogli prebaciti do brodova. Ipak je većina potrebnih doknadnih dijelova bila smještena po skladištima koja su pala u hrvatske ruke. Ovaj problem je s vremenom poprimao sve veće razmjere, tako da se velik broj brodova nakon dolaska u Crnu Goru nije mogao dovesti u operativno stanje, upravo zbog pomanjkanja dijelova i specijalističkih vještina meštara od zanata. Jedino u čemu posade brodova JRM-a nisu oskudijevale bilo je streljivo svih vrsta i za sva oružja. Iako je hrvatska strana zauzela mnoge vojarne na hrvatskoj obali, JRM se opskrbila borbenim i rezervnim kompletima streljiva, a isto su mogli obnavljati u skladištima u Boki kotorskoj.

HRM se u početku protivniku nije mogla suprotstaviti paritetom u brodovima, već snagama i sredstvima s obale, a to su bili topovi, mine i diverzanti. HRM-u je nedostajalo ljudi topničke specijalnosti. Ovo je bio posebno ozbiljan problem kad se u obzir uzme činjenica da je naoružanje kojima je raspolagalo topništvo HRM-a bilo na donjem pragu uporabne vrijednosti. Topovi koje je posjedovala HRM bili su zaplijenjeni i uglavnom bez zatvarača. Isti su napravljeni u domaćim tvrtkama i radionicama, ali nisu mogli »za stalno« zamijeniti originale. Imali su svoje »vrijeme uporabe« koje nije bilo dugog vijeka, nakon čega su se topovi zaglavljivali i ispadali iz uporabe. Jednako tako, bilo je malo originalnih granata za topove. Veći dio njih izvađen je iz mora, promijenjeno im je barutno punjenje i stavljeno na raspolaganje topnicima. Slično je bilo s ciljničkim spravama. O radarima iz sustava SUVOA (Sistem upravljanja vatrom obalne artiljerije) moglo se samo sanjati. Oružja kojima su raspolagale postrojbe PZO-a više su sličila na muzejske eksponate nego na naoružanje operativnih postrojbi. Rijetke su bile postrojbe PZO-a u njezinom nastajanju koje su imale nekoliko oružja iste tvrtke i kalibra. Stoga je bilo teško nabaviti streljiva za ta sredstva, a kad se nešto i nabavilo nikad ga nije bilo dovoljno niti za školska gađanja, tako da se s istima moralo krajnje racionalno ponašati i upotrebljavati ga u krajnjoj nuždi. Minsko oružje bilo je iz skladišta JRM-a i nosilo je njihov pečat i kakvoću. Najviše je problema bilo s opremom za diverzante. Embargo na naoružanje nije ostavljao prostora za nabavu neke kvalitetnije opreme. Posebno se osjećala potreba za sredstvima za daljinsku diverziju. Ta su se sredstva počela proizvoditi u Hrvatskoj. Međutim, vrijeme je bilo ograničavajući faktor. Ovako složeno oružje nije se moglo uvesti u operativnu uporabu bez dovoljnog broja testiranja, proba, itd., a trebalo je i ljude obučiti. Ipak, prije samog otpočinjanja bitke, 13. studenoga 1991., zapovjedniku Odjela za podvodne djelatnosti predan je minitorpedo s daljinskim navođenjem, a primljen je i *Duh sv. Vlaha*, eksplozivni čamac na navođenje. Bilo je problema i s ostalim naoružanjem; PO rakete »Maljutke« koje su dobili pomorski diverzanti uglavnom su bile neispravne, prekinutih kablova. Sre-

ćom, tu je bio na raspolaganju stručnjak za rakete koji je ovim raketama uspio vratiti operativni status.

Pripremanje pozornice

U studenome 1991. pripreme za uređenje bojišnice na srednjodalmatinskom području poprimale su svoj konačan oblik. Položena su planirana minska polja, pomorski diverzanti počeli su se opremati »maljutkama«, a očekivalo se uvođenje u opremu sredstava za daljinsku diverziju. Najviše se napravilo s topničkim bitnicama. Njihov broj se povećavao iz dana u dan, položaji su se ukopavali i maskirali, brojale su se granate. Međutim, problem s topničkim bitnicama očitovao se u činjenici što su topovi svugdje bili potrebni, pa su se već čuli povici kako topovi u mornarici ne rade ništa, a nema ih tamo gdje su potrebni. Tako je krajem rujna i početkom listopada od zarobljenih topova za obranu splitskog akvatorija Zapovjedništvo HRM-a imalo na raspolaganju tri topničke bitnice s ukupno 12 topova 85 i 88 mm, koje su bile raspoređene na položajima, popunjene posadama uz određeni b/k. Topovi su bili postavljeni na otocima Šolti, Braču i u uvali Kašjuni. Na otoku Šolti djelovala je topnička bitnica Marinča rat koja se sastojala od četiri topa 88 mm, a na paljbenom položaju Vela straža u blizini mjesta Grohote još jedan top 85 mm. Topovi su bili pokretni i mogli su gađati ciljeve u Splitskim vratima i ciljeve južno od otoka Šolte. Bračani su imali na raspolaganju topničku bitnicu Ražanj, sastava 3 topa 85 mm, a topnička bitnica u uvali Kašjuni raspolagala je s 2 topa 85 mm i 2 topa 88 mm. U ovaj broj nisu uračunate bitnice i sredstva PZO-a, koja su, slično kao i obalne bitnice, polako, ali sigurno narastala i bila postavljena na paljbene položaje za obranu Splita i mjesta na otocima.

Međutim, u to vrijeme na južnom dijelu bojišnice neprijatelj je nadirao magistralom od Dubrovnika prema Slanom, te se iskazala potreba da se to bojište ojača, posebice u topništvu. Stoga je zapovjednik HRM-a teška srca donio odluku da se dio topništva koje je bilo namijenjeno obrani Splita uputi na Južno bojište. Tako su s položaja Kašjuni povučena dva topa 88 mm s posadom (zapovjednik Milivoj Butigan) i prebačena na paljbeni položaj Đunta Doli (kod Stona). Još dva topa se premještaju u uvalu Žuljane na poluotoku Pelješcu (Josip Macanić). S ovim promjenama obrana Splita je, barem što se topništva tiče, spala na niske grane. Na paljbenom položaju Kašjuni ostao je samo jedan top (uz neispravnu polugu za vuču). Top koji se nalazio na Šolti kod mjesta Grohote također je imao neispravnu polugu za vuču. U Splitskom kanalu, gdje je djelovala TG Kaštela mogao je djelovati samo jedan top, onaj s položaja Vele straže, a na vrlo uskom području i top s bitnice Ražanj s paljbenog položaja Golo brdo na Braču. Ovakav broj i raspored topništva nije bio ni približno dovoljan za obranu grada Splita, ali potrebe su na drugim mjestima prema prosudbi zapovjednika mornarice bile veće. Zapovjednik mornarice uz-

dao se u činjenicu da su odstojanja na ovom području bila relativno mala, tj. i preostalo oružje imalo je izglede za dobro gađanje prema brodovima JRM-a koji su im se nalazili u dometu. Osim toga, paljbeni položaji na Šolti i Braču ostali su za protivnika nepoznanica, što je u svakom slučaju povećavalo mogućnost preživljavanja i dužeg borbenog djelovanja.

Zapovjednik HRM-a imao je informacije da se pod pokroviteljstvom europskih promatrača vode intenzivni pregovori između hrvatske strane i JNA o prekidu vatre, koji bi ovaj put mogao potrajati. Iako su svi dotadašnji dogovori o primirju brzo bili prekršeni, admiral Letica je upozorio članove svoga užeg stožera da HRM u što kraćem vremenu mora pokazati zube JRM-u i prekinuti pomorsku blokadu luka, koja čini ogromnu štetu gospodarstvu Republike Hrvatske. Ujedno i ogroman broj izbjeglica čeka po lukama da se prebaci prema sjevernim lukama u sigurnije okružje. Od svih protivnikovih brodova admiralu Letici najviše je smetao VPBR »Split«. Htio ga je pod svaku cijenu ukloniti sa scene. Stoga je najprije tražio od zapovjednika Odjela za podvodna djelovanja bilo kakav način da se napadne VPBR »Split« kako bi se isti potopio ili oštetio, a protivnik izazvao na reakciju. Zapovjednik Odjela izvijestio je admirala Leticu da će Odjel biti spreman tek u drugoj polovici studenoga, s čime se admiral nije mogao pomiriti i tražio je da se u akciju krene što prije. Pokušalo se s torpednim napadom. U Brodoremontnom poduzeću Šibenik završen je remont TČ-a 222 i brod je bio operativan. U skladištu Paninkovac nalazilo se skladište torpednog oružja iz kojega se brod mogao opremiti torpedima. Stoga je odlučeno da se izvede torpedni napad s TČ-a, a meta bi mu bio VPBR »Split«. Napad je izveden 10. studenoga 1991. u noćnim satima (3.35 sati), ali bez uspjeha. Napad je ponovljen s istim brodom narednoga dana i opet s četiri ruska torpeda TR-53 VA, međutim, ni tada nije ostvaren niti jedan pogodak. Ni u jednom slučaju posada VPBR-a nije primijetila hrvatski TČ koji je izvodio napad, kao što nije primijetila lansirana torpeda. VPBR kao da je bio začaran. Odjel za podvodna djelovanja je od poduzeća »Brodoprojekt« iz Rijeke dobio na poklon brod za samonavođenje (vidi poglavlje o diverzantskim djelovanjima HRM-a, op.a.) *Duh sv. Vlaha*, kojega su užurbano pripremali za akciju. A akcija je trebala biti napad na VPBR »Split« i njegovo konačno potapanje. Nažalost, i ovoga puta VPBR je imao sreće. *Duh sv. Vlaha* rađen je na brzinu, imao je loše učvršćenu oplatu za koju su ljudi iz Baze za opskrbu ronilaca javno izjavili da se trebala učvrstiti s još pokojim vanjskim premazom stakloplastike, kako bi brod dobio na čvrstoći. Međutim, zapovjednik HRM-a tražio je da se zadatak izvede što prije. Nažalost, za vrijeme prevoženja broda do otoka Šolte s kojega je trebalo izvesti napad, voda je prodrla u brod, koji je potonuo između Drvenika i Šolte. Skiper por. kor. Mihailo Vicelić spasio se plivanjem do Drvenika. Brod je potonuo i eksplodirao na dnu, najvjerojatnije zbog prodora vode u paljbeni sustav. Jedina korist od ovoga događaja pokazat će se za par dana, kad su čelnici jugomornarice pomislili da je eksplodirala neka neispravna

podvodna mina koju je položila hrvatska strana u vodama između otoka Drvenika i Šolte.

Umjesto VPBR-a »Split«, žrtvom HRM-a postao je PČ-176 »Mukos«, kojega su pogodili diverzanti u Splitskim vratima, 14. studenoga u večernjim satima. Događaji koji su uslijedili bili su upravo ono što su pripadnici HRM-a i očekivali: žestoka reakcija brodova JRM-a po paljbenim položajima Brača i Šolte. Iz izvješća operativnog dežurnog u ZHRM-u toga dana, od TG Kaštela u popodnevnim su satima na moru bili samo VPBR »Split«, jedna RTOP i jedan PČ (»Mukos«). Međutim, uskoro se, osluškujući protivničku radiovezu između brodova, moglo čuti da postoji još nekoliko drugih sudionika koji su pristigli u pomoć.

Izvješće HTV-a o događaju u Splitskim vratima, 14. studenoga 1991. godine:

Današnja zapovijed o potpunom zamračenju Splita praktički još nije bila ni zaživjela, a Krizni je štab i Zapovjedništvo obrane grada, večeras u 18.40 sati dalo novu zapovijed o potpunom zamračenju Splita, ali i područja Kaštela, Solina i Trogira. Ova je zapovijed u stvari mjera predostrožnosti za slučaj neprijateljske osvete koja bi mogla uslijediti zbog potapanja potonulog čamca okupatorske mornarice kraj uvale Bobovišća na Braču. Prema obavijesti dežurnog u Operativnom centru Zapovjedništva HRM, taj je ratni brod oko 17.40 sati počeo tonuti zbog naglog prodora vode u unutrašnji dio plovila. Razlog je za sada nepoznat, ali se pretpostavlja da je u pitanju nestručno vođenje broda pod nepovoljnim vremenskim uvjetima. Jer, poznato je da gusari admirala Kandića muku muče zbog posada skupljenih »zbrda-zdola« (Dnevnik HTV-a i emisija »Hrvatska danas«, 14. studenoga 1991. godine).

U bombardiranje otoka uključili su se i novi sudionici, što se ustanovilo putem prisluškivanja protivničkog radio-prometa. U tim napadima sudjelovali su, služeći se kodnim nazivima, veliki patrolni brodovi »Split« (kodna oznaka Sava) i »Kopar« (Platan), RTOP 405 (Parak) i pojačanje s Visa – raketni brodovi (Garbun, Komar i Čepel), te RTOP 406 (Pakra). Zapovjednik HRM-a admiral Letica je 14. studenoga 1991. uvečer, kad je čuo da je pogođen patrolni brod »Mukos«, održao kraći sastanak (nazočni su bili: načelnik stožera HRM-a kfr. Karlo Grbac, načelnik Operativnog odjela kfr. Augustin Kontrec i zapovjednik Odjela za podvodna djelovanja kfr. Stjepan Bernadić). Zaključeno je da se 15. studenoga očekuje napad protivničke mornarice većih razmjera, samo što sami ciljevi i zona djelovanja ostaju znakom pitanja. Tom prilikom izdana je zapovijed o povećanju mjera borbene spremnosti svim postrojbama HRM-a. Tijekom noći 14./15. studenoga javljeno je da iz viške luke isplovljava grupa od 6 brodova predvođena VPBR-om i da se uputila prema Hvaru. Nakon nekog vremena ova se grupa pojavila s južne strane otoka Brača i izgledalo je da će proći kroz Splitska vrata. Tim putem nisu mogli zbog položenih mina, pa je ovaj manevar više bio usmjeren na provokaciju topničke bitnice sa Šol-

te kako bi joj se otkrio položaj. Istina, ova je bitnica ispalila nekoliko plotuna u smjeru ovih brodova, ali kako je gađala po navođenju (izvan izravne vidljivosti) nije ju bilo moguće osmotriti niti locirati. Plotuni su napravili svoje i ova se grupa brzo povukla prema istoku Brača u mrak. Tijekom noći sva naredna pucnjava dolazila je samo sa strane brodova JRM-a. Povremeno bi iz pješačkog oružja zapucali i diverzanti u Splitskim vratima na otoku Braču. Grupa diverzanata koja se nalazila na Šolti premjestila se bliže Stomorskoj u želji da PO raketama tipa »Maljutka« dohvate neki od brodova JRM-a. Topničke bitnice HRM-a ostale su po noći neaktivne kao i do tada, da ne bi kompromitirale svoj položaj. Topništvo s brodova gađalo je ciljeve nasumce; nije se moglo točno odrediti gdje je protivnik tada imao težište gađanja i koji su mu bili glavni ciljevi. Pucalo se na svako svjetlo i na svaku sjenu koja se micala. Paljba je bila čas jača, čas slabija, da bi pred zoru sve utihnulo. Ujutro 15. studenoga 1991., u 6 sati ponovno je oživjela radioveza na brodovima JRM-a. U mreži su se pojavila nova imena, te se u prvi mah činilo da TG Kaštela održava vezu s brodovima ispred viške luke, međutim, čujnost je bila i suviše dobra da bi brodovi na VVF frekvencijama bili na tako velikom dometu. Upravna radiostanica brodova JRM-a, Sava – »komandni brod« čitave grupe, izdala je zapovijed podređenim brodovima, ali i svim akterima iz sastava JNA u garnizonu Split, da se spreme za »dejstva po dogovorenom planu«.

Operativni odjel HRM-a pratio je cijelo vrijeme radiovezu protivničkih brodova, i kad su primili signal o predstojećim bojnim djelovanjima, prenijeli su priopćenje zapovjedniku HRM-a. Nitko, pa ni admiral Letica nije znao što znači taj signal, ali svi su znali da neće biti ništa dobroga. Osim brodova neposredno ispred Splita, tu je još bila Ratna luka Lora, puna oružja i crnogorskih rezervista spremnih na sve. Istina, iz Lore se tijekom cijelog razdoblja nikad do tada nije javilo teško oružje, topovi ili minobacači koji bi granatirali Split. U blizini je bila i vojarna Dračevac, u kojoj je bila smještena vojna policija s oklopnim transporterima, te vojarna u Divulje na zapadnom dijelu Kaštelanskog zaljeva. U njoj su bili diverzanti, neke jedinice mornaričko-desantnog pješaštva, helikopteri... Hrvatsku stranu zabrinjavalo je ponašanje subjekata u tim vojarnama. Do tada su bili relativno mirni, bili su u izolaciji i poštivali su dogovore. Možda je tome došao kraj. Nadalje, zapovjednici zrakoplovnih jedinica iz Mostara i Udbine prijetili su odlučnim napadima zrakoplova po Splitu. Tih dana dnevne novine su ionako bile pune naslova o mogućim napadima neprijateljskih zrakoplova i predviđali su se mogući ciljevi. Veliki broj srušenih zrakoplova od strane hrvatskih topnika ulijevao je samopouzdanje da će protivnička strana, ako i napadne zrakoplovima, učiniti to pojedinačnim grupama i da Split ne bi trebao biti glavnom metom napada. Kako je svitalo, na moru su se mogli jasno uočiti protivnički brodovi kako raspršeni po cijelom kanalu manevriraju od Splita do Brača i Šolte. Ispred splitske gradske luke vidjela se jedna topovnjača i dva raketna čamca. Ispred Šolte se nalazio VPBR »Split« koji se počeo približavati

rtu Jova na Čiovu. Ostali brodovi bili su u izmaglici prema otocima. Vrijeme je bilo »po friškom jugu«. Istina, vjetar još nije bio dovoljno jak, ali prognoza je bila da će jugo pojačati. Nebo je bilo poluoblačno, vidljivost relativno dobra, iako su se rubovi Šolte i Brača nalazili u laganoj izmaglici. More u Splitskom kanalu bilo je relativno mirno. Jugo koje je puhalo nije razvilo veće valove. U 6.30 sati začuli su se reski rafali. U Splitu su se čuli topovi 57 mm s RTOP-a i rafali iz 30 mm topova raketnih čamaca. Pucnjava iz topova miješala se sa zvukom sirena koje su pozivale stanovništvo u skloništa. Iako se žestoko pucalo, među ljudima nije bilo panike. Mogla se čuti tek pokoja psovka na račun napadača, dok se žurilo prema skloništima. Kako je to tih dana zbog zračne opasnosti bila uobičajena ruta, ulice su se brzo ispraznile i u Splitu su se čuli samo pucnjevi topova, a uskoro i zvuk ambulantnih i vatrogasnih kola. Bilo je neobično u ovaj sat vidjeti Split tako pust i prazan. To je bilo vrijeme kad ljudi odlaze na posao, ulice bi bile pune svijeta, autobusa, automobila... A sada na ulicama nije bilo nikoga.

U ZHRM-u je također vladala užurbanost. Pratilo se što se događa na moru, u očekivanju da će se javiti netko iz Komande VPO-a te objasniti situaciju i namjere brodova JRM-a. Na pozive se u početku nitko nije javljao, niti iz Komande VPO-a, niti iz Lore, niti iz ijednoga mjesta s kojega su do tada vođeni pregovori. Nakon početnog iznenađenja izazvanog granatiranjem Splita (nije se vjerovalo da će jugomornarica pucati po gradu u kojemu su dotada živjeli i u kojemu su još uvijek živjele njihove obitelji), krenulo se u protuakciju. Takav jednostrani postupak Zapovjedništva jugomornarice kojim se krenulo u odmazdu bio je iznenađujući i neshvatljiv. Brodovi JRM-a nisu ništa učinili u svezi svoga vlastitog osiguranja, što je potpuno neshvatljiv postupak. Očekivana pomoć brodova koji bi bili koncentrirani južno od Brača i Šolte i koji bi se priključili u vatrenim djelovanjima prema otocima i kopnu izostala je. Time su stvoreni preduvjeti za slobodu djelovanja svih hrvatskih snaga uključenih u obranu otoka i obale samo na neprijateljske brodove u Splitskom kanalu. Nakon što su brodovi zauzeli položaje u blizini svojih ciljeva, vatra je otvorena u 6.30 sati, kako je naređeno sa zapovjednog (komandnog) broda. Prvi cilj je očito bio Katalinića brig, što se potvrdilo i u radioporukama. U početku je gađanje bilo iznimno loše, jer su se vidjeli mnogi podbačaji, kada su granate padale u more. A onda su topovske cijevi usmjerene prema drugim ciljevima. Uskoro su stanovnici mogli raspoznavati pojedine topove, vrlo neugodan fijuk granate od 57 mm, muklu huku granata 76 mm, te reski zvuk granata ispaljenih iz topova 30 mm. Tom prilikom protivnički topnici, gađajući »izabrane ciljeve« u Splitu, pogodili su: Arheološki muzej, zgradu Općine, sportski kompleks »Gripe«, Higijenski zavod, Tehničku školu, svjetionik »Pomorac«, m/b *Bartol Kašić* i *Vladimir Nazor*. Na trajektu *Vladimir Nazor* poginuli su vođa stroja Jure Kalpić i upravitelj stroja Dinko Maras, koji su se u vrijeme napada nalazili u garaži, a ranjen je kormilar Ante Vidović. Popis ciljeva jasno ukazuje da je pucnjava po Splitu bio samo teroristički

čin pod zapovjedništvom jugomornarice, u kojemu je poginulo šest građana Splita, a više njih je ranjeno.

Kako je tekao razgovor između brodova jugomornarice pokazuje izvješće koje je »Slobodna Dalmacija« prenijela od središnjice za ED Centra za EI i PED Split, 16. studenoga 1991., u članku pod naslovom *Kako su brodovi jugomornarice naštimavali nišane?*

Gađajte svetionik Pomorac!
Split, 15. studenoga. Da je napad neprijateljskog brodovlja na Split bio planiran, potvrđuje i snimka razgovora koji su neposredno prije otvaranja vatre, oko 6.30 sati, vodili članovi posada brodova okupatorske mornarice. U napadu, razgovorima i navođenju projektila sudjelovali su, služeći se šifriranim imenima, veliki patrolni brodovi »Split« (Sava) i »Kopar« (Platan), raketna topovnjača broj 405 (Parak), tri raketna čamca pristigla kao pojačanje s Visa (Garbun, Komar i Čepel), te raketna topovnjača 406 (Pakra). Snimljeni su i dijelovi razgovora nakon što je paljba već počela.
• *Platan, Platan ovdje, Garbun, prijem.*
• *Platan, jeste li zadovoljni kako smo se namestili?*
• *Platan ovdje, Komar, prijem. Cilj je Katalinić breg. S dejstvom počinjemo u 06,30. Prijem.*
• *Dobro, jasno mi je. Jesi li rek'o Katalinić brijeg?*
• *Da, i u 6.30 počinjemo s dejstvom.*
• *U redu.*
• *Platan ovdje, Komar prijem. E, odlično je, znači raketa je pala po obali, dobro je.*
• *Platan, ovdje Sava, prijem.*
• *Platan ovdje.*
• *Ovdje Sava, dejstvujte na ciljeve.*
• *Komar, Platan, ovdje Sava, prijem.*
• *Platan na prijemu.*
• *Ovdje Sava, imate podbačaje.*
• *U redu, u redu, razumeli.*
• *Komar, Platan, ovdje Sava, prijem.*
• *Platan ovdje.*
• *Ovdje Sava. Gađajte svetionik Pomorac.*
• *Razumio, gađao.*
• *Komar, ovdje Sava, prijem.*
• *Zdravo, Komar. Prijem.*
• *Jeste li osmotrili par pogodaka naših?*
• *Osmatramo malo teže, prijem.*
• *U redu.*
• *Sava, ovdje Komar, prijem.*

• *Da?*
• *Ja, mislim da je u redu. Gađali ste sad ovuda preko Ploča. Ja mislim da je dobro.*
• *Parak, ovdje Sava. Obratite pažnju da nam ne bi tko s leđa...*
• *Sava ovdje, Komar, prijem.*
• *Sava?*
• *Samo se jedna aktivirala. Povećajte malo elevaciju. Nastavite.*
• *Komar ovdje. Sava. Jeste li ono rekli za prvo?*
• *Inače sve, samo je u redu jedan pogodak. Prijem. Znači povećajte malo elevaciju.*
• *Gdje su ostala pala? U more ili negdje?*
• *U more, ja mislim.*
• *Čepel, Čepel. Ovdje Sava. Da li radite?*
• *..... (nerazumljivo)*
• *Ovdje Sava. U redu, nastavite.*
• *Komar, Komar, ovdje Platak.*
• *Komar na prijemu.*
• *Komar, pazite malo na elevaciju, ide vam sve preko, tamo u Varoš. Ko to puca?*
• *Dobro, hoćete vi još dejstvovati po Marjanu, prijem?*

Daljnji razgovor sudionika nije bio omogućen, jer su od »svoje Komande« dobili zapovijed o prekidu vatre i povlačenju u uvjetima nemogućnosti komuniciranja (kombinirano ometanje i obmanjivanje). Ta zapovijed je u prvom trenutku izazvala iznenađenje, ali je ipak poštovana, čime su hrvatski vojnici (skupina za ED Centra za EI i PED Split) izbjegli veće žrtve i razaranje grada. Ovo je bio primjer korištenja materijala dobivenog radio-prisluškivanjem za psihološko-promidžbene potrebe. Navedeni materijal koristili su Radio Zagreb, Radio Split, HTV i dnevne novine, da bi se pokazalo da je akcija unaprijed bila pripremljena i da su civilni ciljevi unaprijed određeni. Cijeli radiopromet pozorno je slušan i u Zapovjedništvu HRM-a, a bio je prenošen uživo i na Radio Splitu. Povlačenje brodova jugomornarice iz Splitskog kanala na Radio Splitu odmah je popraćeno pjesmom: »Kad naš brod tone, tone...«

Bez obzira ne veliku premoć u odnosu snaga izraženu brojem topničkih cijevi, raketnih lansera i svega oružja na raspolaganju, protivnička strana je bez razmišljanja i bezglavo uletjela u zamku iz koje se teško bilo izvući. Svojim postupkom pružila je snagama Hrvatske ratne mornarice sve prednosti na koje ratna vještina na moru ukazuje od davnina: iznenađenje, pogodnost i poznavanje terena te koncentrični napad. Dok su po gradu padale granate, a ljudi išli u skloništa, zapovjednik Hrvatske ratne mornarice konačno je dobio Komandu VPO-a i generala Mladenića, te upozorio da HRM neće ostati sklopljenih ruku. General Mladenić odgovorio je da u zgradi Komande VPO-a nema struje, o čemu bi admiral trebao imati informaciju, i da oni ni u kom slučaju ne mogu utjecati na događanja izvan zgrade. Ujedno je obaviještena misija Vijeća Europe. Oni su sve to i sami čuli i vidjeli i obavijestili

admirala Leticu da će učiniti »sve što je u njihovoj moći da se napad zaustavi«. Sve se ovo događalo iza 6.30 sati ujutro 15. studenoga 1991. godine. Uvidjevši da više nema smisla čekati, admiral Letica izašao je u hodnik ispred svoga ureda i s vrata operativnog ureda koji se nalazio preko puta izdao jednostavnu zapovijed: »Raspali!« Ova se riječ ne nalazi niti u jednim borbenim pravilima ili rječnicima, ali bila je sasvim razumljiva svima. Gotovo istovremeno oglasilo se i obalno topništvo Hrvatske ratne mornarice. Prvo jedna bitnica, odmah za njom i ostale. Hrvatska strana nakon početne hinjene inertnosti odgovorila je svime čime je raspolagala. Sve pripreme i do tada ulagani napori u narastanje snage HRM-a došli su do izražaja. Otvaranjem paljbe s raznih strana i do tada neotkrivenih paljbenih položaja ostvareno je iznenađenje i koncentričan vatreni udar s raznih strana po brodovima jugomornarice, kojima je bio sputan manevar i time onemogućeno iskorištavanje veće vatrene moći.

Posade JRM-a bile su iznenađene koncentričnom vatrom hrvatskog topništva. Osim za topničku bitnicu Kašjuni, protivnik nije znao za brojnost i lokaciju drugih bitnica. Odmah je reagirao na bitnicu naKašjunima, na koju se uskoro sručila vatra topova od 76 mm s VPBR-ova. Kako im to nije bilo dovoljno, uskoro su gađali s protupodmorničkim višecijevnim lanserom raketa. Ovo brodsko oružje je poglavito namijenjeno borbi VPBR-a s podmornicama u podvodnoj vožnji. Kako hrvatska strana nije imala podmornica, ovo je oružje masovno korišteno kao običan bacač projektila, koji bi eksplodirali na obalnom rubu. Bilo je to dosta učinkovito oružje. Imalo je domet od oko 5000 metara, a bojeva glava imala je oko 30-ak kg eksploziva. Kasnije, kad je vršena sanacija bojišta, neeksplodirana raketna zrna pokazala su da je JRM s ovih protupodmorničkih raketa skinula hidrodinamičke upaljače i postavila obične upaljače s minobacača. Isti su u potpunosti odgovarali namjeni, tj. eksplodiranju bojne glave u sudaru s površinom zemlje ili morem. Eksplozija takve bojne glave bila je jako glasna. To je pokazao slučaj na bitnici s Kašjuna. Jedna od ovih granata pogodila je obalni rub u blizini posluge topa, koja je uslijed snažne detonacije jednostavno oglušila. Umalo je došlo do paralize posade. Situaciju je spasio zapovjednik voda Joško Pleško, koji je uspio ponovno animirati posadu i s nekoliko hitaca prema VPBR-u istoga natjerao u zaklon (polu)otoka Čiova. Za razarač to nije bio kraj problema. Poduzetim manevrom došao je u domet topa s Vele straže, gdje je zapovjednik bio Mario Kuzmić. Razarač je bio pod vrlo bliskim pogocima s bitnice, tako da su posluga i promatrači mislili da je brod dobio izravan pogodak u provu. Nakon nekoliko ispaljenih granata top na Veloj straži imao je veći kvar zatvarača i stao je s paljbom. Za to su vrijeme topnici s Kašjuna došli k sebi i čim se razarač pojavio na vidiku izmijenili su s njim obostranu vatru. Razarač se ponovo vratio u zaklon otoka Čiova i okrenuo prema Šolti, kako bi se sklonio od vatre bitnice s Kašjuna, a isto tako da dođe u mrtvi kut topnicima sa Šolte. Bitnica s Kašjuna u ovom je sukobu uspjela ispaliti 31 granatu, što je s obzirom na stanje

topa i posluge, bio jako dobar rezultat. Naime, uslijed bliskog pogotka protivničke granate top se rasklimao, a zatvarač je radio samo uz veliku pomoć teškog čekića. Ciljnička naprava na topu bila je napravljena od jedne polovice dvogleda, koja se zbog bliske eksplozije i trzanja topa rasklimala. Posada koja je također bila dobro »prodrmana« uspjela je biti na svojim mjestima cijelo vrijeme, usprkos činjenici da je nekolicini iz ušiju curila krv. Bračka bitnica bila je bliže okrenuta manjim brodovima, te je vodila borbu s topovnjačom, raketnim i torpednim čamcem. Topnici HRM-a mogli su žaliti za topovima koji su odvezeni na Južno bojište. Ono što je ostalo bilo je zaista malo za koncentričnu vatru združenih bitnica. Odgovor koji je hrvatska strana pružila bio je gađanje iz pojedinačnih topova po ciljevima na moru koji su sada počeli manevrirati većim brzinama, uzvraćajući svim sredstvima. Hrvatsko obalno topništvo taj dan zabilježilo je nekoliko bliskih pogodaka, te jedan izravan pogodak na VPBR. Sve topničke bitnice, osim topa na Kašjunima, otvarale su paljbu posredno, navođenjem na ciljeve. Topovi koje je HRM imala bili su na najnižoj granici uporabne vrijednosti. Najveći broj njih nije imao originalne nišanske sprave, kao ni druga pomagala za posredno gađanje. Rezultati gađanja u tim uvjetima mogli su biti samo u sferi krajnjeg nagađanja. Očekivalo se ipak malo više. Priželjkivao se pogodak u strojarnicu nekog neprijateljskog broda, čime bi se smanjila brzina tih brodova, a zatim, nije teško pretpostaviti... Ipak, krajnji učinak je ostvaren. Jugomornarici su »pokazali zube«, a njezini brodovi nakon ovog boja nikad se više nisu pojavili u tim vodama. U zgradi Zapovjedništva HRM-a, koja je bila okrenuta čitavim svojim prednjim dijelom ratnoj pozornici, skoro da nitko nije išao u sklonište. Ljudi su se popeli na terasu na krovu i odande gledali okršaj brodova i topničkih bitnica. Pri tome se čulo navijanje kao na kakvoj nogometnoj utakmici. Nije to bio samo slučaj s ljudima iz Zapovjedništva HRM-a. I na ostalim krovovima zgrada koje su imale pogled prema moru uskoro su se vidjele grupe ljudi kako napeto promatraju i glasno komentiraju ratnu scenu i ono što se na njoj događalo.

Još jedna stvar traži pojašnjenje. U medijima se nakon bitke godinama raspravljalo o tome tko je izdao zapovijed za otvaranje paljbe iz topničkih bitnica. Stvar je sljedeća. Bitnice su imale telefonsku vezu sa Zapovjedništvom HRM-a. Međutim, ta njihova veza nije bila odmah na topničkim položajima, već je trebalo proći neko vrijeme dok se ne prenese vijest s telefona do topnika. Gledajući vremenski slijed, prvu zapovijed o početku otvaranja vatre izdao je zapovjednik HRM-a admiral Letica, prije nego je otvorena vatra. Također je lako moguće da su topnici s Kašjuna otvorili vatru samostalno, dok im još nije prenesena admiralova zapovijed, a iza toga u vrlo kratkom vremenu oglasile su se i ostale bitnice u okružju. Ovo govori o činjenici kako je vladalo isto mišljenje i kod zapovjednika i kod mornara na topovima. Nažalost, iz daljine se nije moglo sa sigurnošću utvrditi kod bliskih eksplozija granata oko brodova radi li se o pogocima ili promašajima. Svaki takav pogodak

pratili su glasni povici promatrača, pa se mogao steći dojam da je bilo više pogodaka. Međutim, brodovi na moru su manevrirali i dalje, sada vozeći u »cik-cak« vožnji. Zadnji je ratnu scenu napustio VPBR »Split« koji je još pucao prema Braču i Šolti, a s njega je zapovjednik skupine kapetan fregate Dragan Jovin uputio prijeteće poruke gradu i građanima Splita. Koje licemjerje! U tom gradu mu je živjela obitelj, koja se tada nalazila u Lori, a imao je privatni brod koji je držao u lučici Mornar, odmah pored Lore. Kuriozitet je da su se za taj njegov brod prilikom odlaska brodova i pripadnika JNA iz Lore vrlo energično zauzeli pripadnici UNPROFOR-a, koji su tražili da se brod odveze za Crnu Goru kao da je njihov vlastiti.

Posada brodova jugomornarice bila je iznenađena preciznošću vatre hrvatskog topništva. Čim se javila prva bitnica, brodovi JRM-a prestali su gađati civilne ciljeve i okrenuli su se traženju i uništenju protivničkog topništva. Sve je ovo pokazalo da posade JRM-a nisu imale nikakav jasan plan gađanja vojnih ciljeva, niti su znale što im je bio glavni zadatak i što stvarno žele postići na vojnom planu. Jer osim razaranja i ubijanja, ništa drugo nisu učinili. Napadnuta u skučenom prostoru, izloženom paljbi obalnih bitnica, TG Kaštela odlučila se na povlačenje. Ali kuda? Znali su da su Splitska vrata minirana, a eksplozivni čamac za samonavođenje koji je eksplodirao između Drvenika i Šolte naveo ih je da povjeruju kako su hrvatski mineri i u taj prolaz položili mine. Preostao im je put povratka prema Visu i Lastovu samo Bračkim i Hvarskim ili još i Neretvanskim kanalom. Ovaj put je bio nekoliko puta duži i isto toliko puta opasniji. Na taj put brodovi su krenuli nešto prije 8 sati ujutro. Brzo im je dosadio dvoboj s bitnicama, pa su prvo manji brodovi, a za njima razarač, napustili bojište. Na cijelu situaciju reagirala je Komanda VPO-a, odnosno njezin admiral Kandić. On je, kako je potvrdio general Nikola Mladenić, njemu osobno dao zadaću da prenese poruku admiralu Letici, da će se s mostarskog aerodroma podići 24 zrakoplova koji će bombardirati grad Split za odmazdu zbog pucanja na brodove JRM-a.

Izvješće HTV-a 15. studenoga 1991. godine:

Obrana Splita odlično je obavila svoj prvi veliki ratni zadatak. Dva zrakoplova, tipa »Jastreb«, neće više nikada sijati smrt s hrvatskog neba. Trenutačno na morskom dnu, između Šolte i Brača, ispaštaju grijehe današnjeg raketiranja tih otoka. Skupina brodova, koja je iz Splitskih vrata danas tukla Split, povukla se večeras na sigurnu udaljenost, čak tamo do morskog prolaza između Pelješca i Hvara, gdje vidaju rane što im je zadala hrvatska obrana. Podsjetimo: razarač »Split« oštećen je toliko da iz njega stalno crpe more, a oko razarača »Kopar« putuje velika naftna mrlja. Naravno, neprijatelj je u svome jutrošnjem razaračkom pohodu, koji je otpočeo još sinoć oko 23 sata i bio nastavljen tijekom protekle noći, oko 1 i oko 3 sata, a posebno jutros od 7 do 12 sati, nanio mnogo više štete najvećem dalmatinskom središtu. Granatama iz brodskih topova gađane su same zidine Dioklecijanove palače i Arheološki muzej – spomenički objekti nulte kate-

gorije, lučki transportni terminal, Srednja tehnička škola... Tukli su i dva trajekta, usidrena u gradskoj luci: »Bartola Kašića« i »Vladimira Nazora«, na kojemu su poginula dva člana posade. Poginuo je vođa stroja Jure Kalpić i upravitelj stroja Dinko Maras, dok je kormilar Ante Vidović ranjen. U napadu na samo središte Splita ranjeno je još pet osoba, među kojima i jedno dijete, a oštećeno je i nekoliko stambenih zgrada. (Dnevnik HTV-a i emisija »Hrvatska danas«, 15. studenoga 1991.)

Sama pomisao da će u znak odmazde Split biti bombardiran s tolikim brojem zrakoplova bila je nevjerojatna. Admiral Letica potvrdio je ovu telefonsku poruku nekoliko puta ističući njezinu istinitost i nevjericu u razloge dizanja zrakoplova. HRM je, međutim, imala vezu s Mostarom, gdje su dežurali ljudi koji su nadgledali zračnu luku. Oni su javili da je ondje 6 zrakoplova i da na pisti niti oko piste ne vlada nikakva posebna užurbanost. S te strane grad Split i njegovi građani mogu biti mirni. Ostao je još jedan aerodrom, onaj u Udbini. Taj je bio izvan nadzora hrvatskih vlasti, ali kapacitet ovog aerodroma nije bio ni blizu mostarskom. Osim toga, u Mostaru je bilo smješteno zrakoplovstvo koje je bilo obučeno za djelovanje na moru. PZO Splita i okolice brzo je rasla i sredinom studenoga već je predstavljala moćnu snagu. Iako PZO oružja još nije bila u željenoj količini, ipak ga je bilo dosta, ljudstvo iz posluge topova bilo je obučeno, stečena su već prva ratna iskustva, oboreno je nekoliko protivničkih zrakoplova, što je samo podiglo moral ljudi. Zaista, Zapovjedništvo HRM-a nije štedjelo napore da borbena spremnost PZO-a bude na zavidnoj razini. Najveća koncentracija PZO oružja bila je oko vitalnih objekata u gradu Splitu, oko industrijskih i energetskih pogona i infrastrukture, kao i u zrakoplovnoj luci u Resniku. Na vatrenim položajima u samom gradu Splitu – na Stinicama, Turskoj kuli, Katalinića brigu, na Kašjunima, u selu Bisko, te iznad hotela »Duilovo« bila su raspoređena 24 PZO topa (20 mm i 40 mm), dva lansera raketa »Strijela 2M« i jedan s »Iglom«. PZO Splita organizirao je brigadir Nikola Bokšić, koji je obnašao dužnost načelnika PZO-a i ZHRM-a, a provedbeni dio vodili su pukovnik Ivan Predovan i poručnik Branko Prkić. Otoci su imali svoje elemente PZO zaštite, a naoružanje je uglavnom bilo streljačko, uz pokoji lanser raketa »Strijela 2M«. Bračani su bili sretne ruke. Njihovo izaslanstvo je dan ranije posjetilo zgradu ZHRM-a i sa sobom ponijelo veće količine streljiva za streljačko naoružanje.

Bilo je za očekivati da uslijed velikog broja simpatizera JNA u Splitu (članovi njihovih obitelji i pokoji jugonostalgičar) protivnička strana zna za veliku snagu PZO obrane grada Splita. Osim toga, dotad je zrakoplovstvo JNA imalo jako velike gubitke zrakoplova i pilota, pa su bili prisiljeni na mobilizaciju pilota, na koju su se ovi rijetko odazivali. Stoga je ovaj put protivničko zrakoplovstvo odlučilo zaobići grad Split i napasti otoke. S otoka je tada i dolazila najveća prijetnja po protivničke brodove. Zrakoplovi su ipak doletjeli iz Mostara iznad Hvarskog kanala. Bilo ih

je šest i letjeli su u tri pare. Dvije pare djelovale su po položajima u Splitskim vratima, a treća je istresla svoj teret koji se sastojao od kasetnih bombi na OTB Brač. Sve su postrojbe bile alarmirane, uočeni zrakoplovi su se pratili i po njima je otvorena vatra, najčešće iz streljačkog oružja i strojnica. Već u prvom naletu oborena su dva zrakoplova. Piloti su uspjeli iskočiti i otvoriti padobrane. Oba su pala u more, po sredini Splitskih vrata, a oštećeni zrakoplovi također su završili u moru. Na Braču i Šolti boravili su diverzanti HRM-a, imali su gumene glisere i oružje, ali oborene pilote nisu uhvatili i zarobili. To je bio velik propust, tim prije što je u jednom od oborenih zrakoplova bio zapovjednik 27. zrakoplovne baze iz Mostara Života Ninković zvan Đubre. Uhićenjem protivničkoga pilota, koji je još uz to i zapovjednik velike zrakoplovne postrojbe, hrvatska strana mogla je učiniti iznimno puno na psihološkom planu. Napad zrakoplovima uslijedio je tek nakon što su brodovi napustili Splitski kanal. Tako su izostala moguća koordinirana djelovanja zrakoplovstva i mornarice. U vojničkom smislu to je bio ozbiljan propust, jer bi napad zrakoplova bio daleko učinkovitiji da su im s brodova javili moguće lokacije protivničkih topničkih bitnica. Na taj način oni bi mogli zauzeti bolji kut napada, planirati visinu i koordinirati djelovanja. Ovako se sve dobro završilo za hrvatsku stranu. Kako su brodovi napustili ove vode, ni zrakoplovi se više nisu viđali, samo izdaleka i noću.

Dana 15. studenoga 1991. navečer, Zapovjedništvo HRM-a još uvijek nije bilo dobro upoznato sa situacijom. Izvješća koja su pristigla, o mogućim posljedicama i oštećenjima protivničkih brodova, bila su kontradiktorna: od euforičnih do onih opreznih, da se ništa nije dalo vidjeti niti čuti. Na snazi je još uvijek bila blokada svih hrvatskih luka. Nije se znalo hoće li se brodovi vratiti ili neće. S kakvim podacima oni raspolažu? Znaju li da su hrvatski topnici pri kraju s borbenim kompletima streljiva, da su topovi postali gotovo neupotrebljivi, itd. Koliko se moglo vidjeti s bitnica i obale, svi brodovi JRM-a koji su sudjelovali u akciji imali su ispravno topničko naoružanje i brodski pogon. U popodnevnim satima primljeno je izvješće da su VPBR-u »Split« u pomoć priskočili neki drugi brodovi, koji su pružili pomoć u iskrcavanju primljene vode. Slušajući protivničku radiovezu ništa se nije moglo saznati o njihovim oštećenjima, ozlijeđenima, kao ni o njihovim namjerama. Bila je to i na jednoj i na drugoj strani ona »ratna tama« o kojoj je znao često govoriti vojni teoretičar Clausewitz. Ovaj sukob bio je medijski dobro propraćen. Na Radio Splitu cijelo su vrijeme svirale domoljubne pjesme i puštani razgovori kojima su preko sredstava radioveze komunicirali zapovjednici protivničkih brodova. Od tih razgovora pravili su se vicevi, a nakon odlaska brodova iz Splitskog kanala najčešće se čula pjesma: »Kad naš brod tone, tone...« Televizija i radio emitirali su euforične vijesti. I zapovjednik HRM-a dao je izjavu: *Jugomornarica je kao povod za napad iskoristila eksploziju na svom ophodnom brodu u četvrtak navečer u Splitskom kanalu, nakon koje je brod potonuo. Hrvatska ratna mornarica nije to napravila, niti za to ima*

sredstava. Admiral nije pokazivao nikakvu euforiju, već je govorio o jednostavnoj potrebi i nužnosti da HRM uzvrati na teroristički napad jugomornarice. Ova izjava bila je sasvim u skladu s pregovorima koji su tih dana vođeni o uspostavi primirja. Na dan bitke morao je, dakle, još uvijek držati u tajnosti da HRM već ima ručno navođena torpeda, korištena dan prije pri protjerivanju neprijateljskih brodova iz Splitskih vrata. I ova izjava bila je u skladu s narednim djelovanjima planiranima ovim sredstvom, koje je moglo donijeti velike promjene u diverzantskoj taktici, ali i odlučiti ishod budućih djelovanja. Admiral nije imao sigurnih i potvrđenih izvješća o mogućim gubicima protivničke strane, iako je o tome taj dan više puta upitan.

U Ratnom dnevniku operativnog dežurstva HRM-a za 14. i 15. studenoga, o stanju i razmještaju neprijateljskih brodova navedeno je:

Dana 14. i 15. studenoga 1991. godine neprijateljski su brodovi bili formacijski raspoređeni na sljedeći način:
Splitski kanal: VPBR-31, RTOP-405, PČ-176 (pogođen);
Luka Vis: VPBR-34, 2 RTOP-a, 3 RČ-a, 3 TČ-a, 1 PČ, 2 DJČ-a, PT-72, PR-37, LR-77 i 4 BRM-a;
Otok Lastovo: 2 RČ-a i 2 TČ-a;
Neretvanski kanal: 2 minolovca i 1 minopolagač. (Izvod iz Ratnog dnevnika ZHRM-a, 15. studenoga 1991. godine).

Međutim, ovi podaci nisu točni. TG je u to vrijeme imala 1 RTOP i 2 TČ-a, od kojih je jedan prišao u pomoć pogođenom patrolnom brodu i evakuirao njegovu posadu. Tijekom noći situacija se mijenjala, pa u dnevniku dalje piše:

00,56 – 01,36 S povremenim prekidima brodovi JRM pucaju po otocima Braču i Šolti.
00,58 VPBR-31 naredio paljbu po Livki i Ražnju. Paljba je otvorena u 01.05.
01,20 VPBR-31 i RTOP pucaju po Šolti, 2 raketna čamca pucaju po Braču; uzvraćaju topnici sa Šolte.
01,36 Prekid paljbe.
02,56 – 03,02. Po Šolti i Braču ponovno otvorena paljba s brodova. Brodovi prekidaju paljbu u 03,02.
03,32 – 04,05 S brodova ponovno otvorena paljba po Šolti i Braču. Brodovi prekidaju paljbu u 04,05.
06,30 Brodovi JRM vrše raspodjelu ciljeva. VPBR-31 javlja postrojbama u Lori i Divuljama da djeluju po planiranim ciljevima u gradu Splitu.
07,10 – 07,32 Bitnica Kašjuni otvara paljbu po VPBR-31 u 07,10 sati, Šolta u 07,28, dok je bitnici na Braču zapovjeđeno otvaranje paljbe u 07,32.
07,32 VPBR-31, uz primjetan dim, ide prema Splitskim vratima.
07,42 VPBR-31 stoji ispred i tuče prema »Dalmacijavinu«.

07,45 VPBR-31 plovi prema Supetru, a obalne bitnice Brača, Šolte i Kašjuna tuku po njemu. Svi brodovi idu prema istočnom dijelu Bračkog kanala.
08,00 RTOP otvara paljbu prema Milni.
08,04 Svi brodovi plove od Splita prema istoku.
08,14 VPBR-34 plovi od Splitskih vrata prema Pelegrinu (na otoku Hvaru). Na Hvaru nemamo obalnog topništva.
08,20 VPBR-34 i RTOP ispred Osibove (kod Milne), s 2 milje udaljenosti, pucaju po Braču.
08,30 Dva broda idu od Pelegrina (Hvar) prema Bolu (Brač). Manji brod otvorio je paljbu.
08,45 VPBR-34 ispalio je pluton prema Osibovoj na Braču, 3x2 aviona iz Mostara poletjela su prema jugu.
08,50 RTOP-405 plovi od r. Kamena prema Makarskoj.
09,13 RTOP je prema Šolti ispalila 5 granata.
09,20 Dva aviona u niskom letu idu od Sušca prema Visu. RTOP-405 i dalje puca po Šolti, dok VPBR puca po Ražnju.
09,25 Jedan avion iznad Šolte, drugi djeluje po Braču, treći po Ražnju.
09,28 Jedan pogođeni avion je pao u more.
09,30 Grupa aviona iz pravca Visa leti prema Splitu. Pilot iz pogođenog aviona pao je u more, nedaleko od Drvenika.
09,40 RTOP je s pozicije 2 milje južno od Ražnja pucao po Ražnju.

Vidljivo je da mnogi događaji nisu navedeni i da je bilo pogrešnih interpretacija. Sve je to ispravljeno kasnijim analizama i popunom izvješća pravim podacima. Upisano je samo ono što se vidjelo. U površnoj analizi ovoga boja jasno se pokazalo da su HRM i njezin zapovjednik popustili pod pritiskom traženja topova za druga bojišta i predali te topove s posadom poglavito za Južno bojište i Dalmatinsku zagoru. Split u vrijeme boja nije imao dovoljan broj topova kako bi se djelotvorno odupro protivniku i istoga ne samo protjerao, već većim dijelom na ovom prostoru uništio. Iako su u HRM-u očekivali kako će kraj pomorskim blokadama doći jedino ako se protivnički brodovi protjeraju uništenjem, ostaje pitanje zašto su ti topovi predani na druga bojišta i zašto se nije našlo opravdanje za njihovo zadržavanje? Je li postojala mogućnost ranijeg odgovara hrvatske strane, dok su ti topovi bili na svojim položajima, kada bi hrvatskoj strani pružili puno sigurnije izglede za trenutni uspjeh? Ovako se čekalo na konačnu odluku na drugom mjestu i u drugo vrijeme. Protivnik je znao da HRM raspolaže topništvom i da brojnost tog topništva nije velika. Mogao je pretpostaviti: ako je grad kao što je Split branjen s tako malo topovskih cijevi, situacija na drugim područjima sigurno je još gora. Prije sukoba se vodila rasprava oko toga treba li pustiti protivniku da koristi radiovezu slobodno slušajući istu, ili istu ometati i uskratiti protivniku brzu mogućnost komunikacije. Pri-

jedlog protiv ometanja radioveze imao je argumente u činjenici što se protivnik mogao operativno pratiti i manje-više sa sigurnošću su se mogle pretpostaviti njegove buduće reakcije. Oni su imali dvostruku radiovezu, samo je pitanje jesu li radiosredstva na svim brodovima bila u ispravnom stanju. U analizi nakon boja mnogi su se složili da je to bila ispravna odluka, međutim, ostaje upitno kakvi bi bili učinci s ometanjem radioveze. Za vrijeme boja svaka od topničkih bitnica gađala je ciljeve onako kako je koji dolazio u domet ili bio u mogućnosti da se gađa. Gađanje ciljeva na moru nije bilo objedinjeno, već su bitnice u izboru ciljeva bile samostalne. U tzv. sukobu »kopno protiv mora« obično brodovi imaju prednost ukoliko imaju mogućnost manevra i znaju lokaciju protivničkih bitnica. U ovom slučaju protivnik je imao ograničen manevarski prostor i nije mogao izbjeći paljbu protivničkog topništva, niti je mogao djelotvorno parirati, jer nije znao, osim u slučaju Kašjuni, gdje se nalaze protivničke bitnice. Ono što je u ovom sukobu ostavilo iznimam dojam bila je visoka motivacija topnika, koji nisu popuštali ni pred kakvom preprekom. Pucali su iz topova onakvih kakvi su bili, a sami su znali da su na donjem pragu uporabljivosti. Na kraju sukoba gotovo svi topovi bili su neuporabljivi, s teškim kvarovima. Gotovo su svi trebali ići na popravak ili u remont. Posade topova bile su na visini zadatka, a posebno se istaknula posada topa na Kašjunima, koja je od početka sukoba bila izložena preciznoj neprijateljskoj vatri.

Boj u Korčulanskom i Neretvanskom kanalu

Situacija prije bitke

Prema rasporedu za provedbu blokadnih djelovanja hrvatskih luka, u Neretvanskom kanalu je boravila i djelovala TG Ploče promjenjivog sastava brodova. Glavninu brodova su činili minolovci iz sastava 16. divizijuna minolovaca (16. DML), koji su do tada bazirali u luci Ploče. Nakon protjerivanja ovih brodova iz luke Ploče u akciji »Zelena tabla – Male Bare« ovi su brodovi, potpomognuti obično jednom topovnjačom, 1-2 RČ-a i 1-2 TČ-a činili TG Ploče koja je imala zadaću provedbe pomorske blokade luke Ploče, a isto tako prekid svakog drugog pomorskog prometa i pomorskih aktivnosti u ovom dijelu Jadranskog mora. Zbog smanjenog broja posade, ali i radi odmora istih, te popune, ovi brodovi mijenjali su se u otočnim lukama Vis i Lastovo. S brodovima tipa minolovac napravljen je kompromis, jer im je dopuštenjem hrvatske strane bilo omogućeno pristajanje (pojedinačno) u luku Gradac. U luku Ploče nisu smjeli jer je bilo oglašeno da je kanal luke Ploče miniran, ali i zbog toga što su prilikom izvlačenja iz luke Ploče pucali iz topova po cijelom gradu, što im građani Ploča nisu mogli zaboraviti. Ovako su, prema dogovoru u luci Gradac kupovali cigarete i alkohol, te uzimali vodu (s obzirom na to da tankovi za vodu na nemalom broju ML-ova nisu bili ispravni). Takve prigode dje-

latne osobe i mornari koristili su za bijeg s brodova JRM-a. Nakon što su čelnici iz sastava TG-a shvatili što se događa, poduzeli su mjere protiv prebjega pa su neko vrijeme dolazili samo po tražene artikle koji su im nedostajali na brodovima. Vidjevši da više nitko ne bježi s brodova, lokalne vlasti su se dogovorile da ubuduće pristajanje brodova mora biti s predajom, odnosno bijegom najmanje jednoga mornara. Kako je uskoro nestalo alkohola i cigareta na brodovima, čelnici TG-a su se složili, pa je ubuduće s pristajanjem broda vršena razmjena mornara – prebjega za tražene artikle. Čini se da su s dogovorenom razmjenom svi bili zadovoljni. TG Ploče inače nije bila posebno aktivna, ali je svojim boravkom na sidrištu ispred Ploča i manevriranjem po Neretvanskom kanalu jasno davala do znanja da prolaza za brodove u vrijeme oglašenih blokada nema. Uskoro su ovi brodovi bili uznemiravani. Mineri HRM-a koji put bi puštali TEP-ove (prema nomenklaturi JNA – Tempirano eksplozivno punjenje, zapravo metalne bačve koje su plivale, teške 12 kg, s 8 kg brizantnog eksploziva) niz neretvansku struju, tempirajući vrijeme eksplozije tako da eksplodiraju u blizini brodova. Brodovi bi se odmah udaljili iz ovog područja. Ova igra bi se ponavljala svaki put kad bi brodovi JRM-a došli na sidrište ispred luke Ploče, koje im je, čini se, bilo najdraže.

Dana 15. studenoga 1991. skupina TG Ploče sastojala se od tri minolovca: ML-153 »Blitvenica«, M-143 »Iž« i M-144 »Olib«. S pojačanjima koja je dobila dan ranije, TG Kaštela se povlačila u skupinama prema Visu. Prva skupina brodova koja je pritekla u pomoć zaputila se iz Hvarskog kanala izravno za luku Vis. Druga skupina TG-a Kaštela, sastava od šest brodova: VPBR-31 »Split«, dvije raketne topovnjače (RTOP-403 i RTOP-405), jedan raketni brod (RČ-306), jedan torpedni čamac (TČ-220), te jedan patrolni brod, išla je obilaznom rutom oko rta Sućuraj u susret TG-u Ploče, s kojom se sastala u poslijepodnevnim satima 15. studenoga 1991. godine. Hrvatska strana je u području od poluotoka Pelješca i otoka Korčule pripremila i u tajnosti razvila topničke snage. Kako je Korčula imala status vojnopomorskog uporišta, raspolagala je respektabilnom vojnom snagom. Ona se očitovala u postojanju obalnih topničkih bitnica JNA na rtu Velo dance i na rtu Privali, gdje je u blizini bila i velika vojarna. U njoj se nalazio veći garnizon JNA. Osim tih postrojbi JNA, tu su bila i razna skladišta, sredstva veze, prijevozna sredstva itd. U vojarnama se čuvalo oružje TO otoka. Žitelji Korčule već su se organizirali u postrojbe ZNG-a i došli do veće količine oružja, ne samo pješačkog, nego i topničkog. S topovima je bio isti slučaj kao u rajonu Splita: nedostatak zatvarača i ciljničkih naprava. Zahvaljujući vrijednim rukama i poduzetnim pojedincima, uskoro su ovi topovi raspoređeni u vodove i bitnice, popunjeni posadama i izvedeni na paljbene položaje. Paljbeni položaji pravljeni su na više mjesta i prema zahtjevima struke. Topništvo je postavljeno na položaje tako da se s njih nadziru Neretvanski i Hvarski kanal. Osim toga, većina topova bila je pokretna, pa su se položaji mogli mijenjati. Topništvo hrvatske strane na otocima bilo je raspoređeno kako slijedi: topnički vod

76 mm ZIS (u Trpanjskoj Dubi i Lovištu) – istočni dio Korčulanskog kanala, vod 76 mm ZIS u Lovištu (Pelješac) i Zahumlju poviše Blaca (otok Korčula). Taj vod je zajedno s bitnicom 85 mm u vojarni Privala (otok Korčula) bio zadužen za nadzor zapadnog dijela Korčulanskog kanala. Uzimajući odnos snaga na ovom području, skupini od 9 brodova iz JRM-a hrvatska strana na tom dijelu Neretvanskog i Korčulanskog kanala mogla je suprotstaviti svoja četiri topa kalibra 76 ili 85 mm.

Dolaskom neprijateljske TG Kaštela u Neretvanski kanal, broj topničkih cijevi i ukupna paljbena premoć bila je izrazito na strani protivničkih brodova. Međutim, to je bila fizička usporedba. Mnogi drugi faktori bili su nepoznanica i za jednu i za drugu stranu. Hrvatska strana primila je obavijest da TG Kaštela ima oštećenih brodova, međutim, vizualnim uvidom ta se oštećenja nisu primjećivala, niti na samim brodovima niti na manevriranju brodova. Stoga su se ti brodovi morali smatrati ispravnima i spremnima za buduća bojna djelovanja. Uvečer istoga dana jugo je bio u jačanju, a prognoza je govorila da će tijekom noći vjetar i dalje jačati. Uz valove koji su postajali sve veći, nad more se spustila magla, a i oblaci koji su bili nisko još više su zamagljivali pogled. Pred mrak je počela padati kiša. S obzirom na vremenske uvjete, brodovi JRM-a podijelili su se u dvije grupe: minolovci su sidrili u uvali Bezdija pokraj Lovišta (poluotok Pelješac), a brodovi iz sastava udarnih pomorskih snaga sidrili su u uvali Duboka na otoku Hvaru. Zapovjedništvo obrane Korčule poduzelo je sve mjere na praćenju protivničkih brodova kako bi se izbjeglo bilo kakvo iznenađenje, a bitnice i topove postavili su na najbolje položaje. Iako nisu bili uvezani u sustav veza HRM-a, ujutro je ostvarena veza sa Zapovjedništvom HRM-a. Javio se i zapovjednik HRM-a admiral Sveto Letica, koji je prenio pripremne zapovijedi postrojbama za predstojeće događaje. Dobivena zapovijed bila je jasna i shvatljiva: »Ukoliko protivnički brodovi budu u dometu topništva, na njih otvoriti vatru.«

Zapovjednik obrane otoka Korčule Zdravko Žuvela izjavio je nakon bitke:

Ujutro u 8.00 sati 16. studenoga 1991. dobio sam zapovijed od admirala Letice da ukoliko u svom vidokrugu imamo brodove na njih otvorimo paljbu, te da bi zbog primirja koje je bilo potpisano između Vlade Republike Hrvatske i SRJ, s paljbom trebali prekinuti u 18.00 sati. Po dobivanju zapovijedi od admirala, uslijedile su i moje zapovijedi. One su se odnosile na tijek bitke koja bi se trebala odigrati. Prva je zapovijed bila Kriznom štabu općine Korčula da objavi mobilizaciju cjelokupne općine. Druga zapovijed je bila da se sve postrojbe stave u pripravnost broj jedan. Treća zapovijed bila je da ja idem u Lovište i da mi hitno pošalju vod Maljutki, koji sam imao za upotrebu na Pelješcu. Pošto sam znao raspored neprijateljskih brodova, a znao sam i raspored naših bitnica i njihove mogućnosti djelovanja, uzeo sam interventnu grupu Maljutki zbog jedne uvale koja se zove Bezdija, u kojoj su se tada, prema izvješću koje sam dobio, na-

lazila tri neprijateljska broda. Zaključio sam da ih tu mogu gađati samo s Maljutkama...

Nakon naređenja zapovjednika HRM-a o otvaranju vatre, na topničkim položajima i cijelom području dana je uzbuna, a za pješačke postrojbe mobilizacijska uzbuna. Prvi je vatru otvorio vod ZIS-ova s Lovišta koji je neposredno ispred sebe na ciljniku imao dva minolovca ML-143 i ML-144. Brodovi su bili toliko blizu da su skoro bili u mrtvom kutu. Inače su minolovci od svih ratnih brodova najsporiji brodovi i najslabije naoružani. To su drveni brodovi, a najviše sliče koćaricama iz kojih su i proizašli kao klasa brodova koja se koristi u borbi s minama. S brzinom od 11 čvorova i s topom od 20 mm »Oerlikon« na pramcu nisu bili dorasli ni takvim starim topovima kakvi su bili ZIS-ovi. Osim toga, topovi »Oerlikon« bili su vremenski stariji od ZIS-ova. Čim je iz ZIS-ova otvorena vatra, brodovi su najvećom brzinom krenuli prema izlazu iz uvale. Tu su došli u krajnji domet topničke bitnice smještene u Blacama na Korčuli, što uz jako lošu vidljivost koja je vladala nije bilo obećavajuće za preciznost naših topnika. Našavši se u unakrsnoj vatri, minolovci su se zbunili i počeli manevrirati po zaljevu ne znajući što da čine. Dobivši hitan poziv za pomoć, skupina brodova oko VPBR-a, koja se nalazila između Lovišta i Hvara, otvorila je nasumce vatru kako bi zbunila hrvatske topnike. Ova vatra po Hvaru potrajala je skoro desetak minuta, a da s Hvara nitko nije gađao prema brodovima. Nije niti mogao, jer Hvarani u to vrijeme još nisu imali topničku bitnicu, zapravo nisu imali niti jedan top. Tek kasnije, kad su minolovci javili odakle ih tuku, grupa oko VPBR-a preusmjerila je vatru na samo Lovište. Dok su brodovi JRM-a tražili topničke bitnice, ove su već imale izravne pogotke na minolovcima. Minolovac ML-143 pogođen je u pramac. ML-144 ga je slijedio u brazdi. Kako su hrvatski topnici ciljali kroz cijev topa, tako su čekali da drugi brod krene za prvim i da ga pogode. Tako se i dogodilo, samo što je ML-144 pogođen u krmu. Uslijed mnogih kvarova koje je prouzročio pogodak (ili više njih) i prodora vode, brod je postao slabo upravljiv, počeo je tonuti, te ga je posada nasukala u uvali Torac na Hvaru.

Približivši se položajima topnika na Lovištu protivnički brodovi otpočeli su kanonadu koja je bila sve bliža položajima hrvatskih topnika. Nažalost, topovi s topničke bitnice na Lovištu zaglavili su se, te je trebalo neko vrijeme da se ponovno osposobe i uzvrate paljbom, ovoga puta s još većim poletom i vještinom. Topnici su se trudili pucati najvećom mogućom brzinom, te je protivnik stekao dojam da hrvatska strana ima daleko više topova nego što je uistinu imala. Kao ilustracija može poslužiti vijest Televizije Crne Gore, na kojoj je neposredno nakon bitke javljeno da se po njihovim brodovima pucalo – »iz 60 ili 80 ustaških gnijezda«. Protivnički topnici postali su sve precizniji, i kad su granate već bile pale skoro na sami položaj, topnici s Lovišta napustili su topove i otišli u zaklone. Tako se boj, koji je započeo oko 12.20 sati, vodio otprilike idućih pola sata. Na radiovalovima bilo je zaista živo:

čuli su se vezisti s brodova JRM-a koji su javljali o oštećenjima i raspodjeli ciljeva, kao što se na istim frekvencijama čula i hrvatska strana (COB Ploče), koja je javljala o protivničkim namjerama. Drugi minolovac ML-143 također se izvukao iz uvale Lovište, ali s teškim oštećenjima. U 12.51 sati COB Ploče prenosi vijest da JRM obavještava kako je mali brod pogođen i da ima prodor vode. Ova vijest se odnosila na ML-144. U 13.12 sati COB Ploče izvijestio je Krizni štab u Korčuli o primljenoj vijesti da će protivnik opet »dejstvovati po Lovištu«. Poruka je prenesena na položaje, pa su se ljudi mogli na vrijeme pripremiti. U 13.40 sati javljeno je da su oba mala broda (minolovca) pogođena i da jedan tone (nije potvrđeno da je i potonuo).

Potom je uslijedio predah u kojemu su brodovi JRM-a prihvatili posade oštećenih i potonulih minolovaca i pripremili se za buduće djelovanje. Hrvatski topnici nastojali su dovesti topove u ispravno stanje i pripremiti se za ono što je slijedilo. Nakon izvlačenja posada nasukanog i oštećenog broda, brodovi JRM-a ponovno su se koncentrirali i spremali poduzeti napadna djelovanja na bitnicu s Lovišta, koja je bila najveći krivac za protekla događanja. Napad je počeo oko 15.30 sati kad su jedan raketni i jedan torpedni čamac krenuli prema uvali Lovište pucajući iz pramčanih topova. Neposrednu vatrenu potporu pružala im je grupa brodova koji su se nalazili oko VPBR-a »Split«, na potezu između rta Lovište i otoka Hvara. Topnici s Lovišta opet su bili spremni. Kako se vidljivost na ovom području donekle popravila, u okršaj se uključila i bitnica Blace s otoka Korčule. Dva broda koja su predvodila napad došla su velikom brzinom, ispalila duge rafale prema bitnici na Lovištu (oko 70-ak granata) i spremala se za izvlačenje. Na jednom od brodova koji je bio pogođen u pramac vjerojatno je došlo do eksplozije streljiva, jer se s položaja vidjelo kako s broda lete dijelovi nadgrađa. Ovo je ulijevalo novo samopouzdanje posadama, koje su nastavile istim žarom; prema njihovom viđenju pogođen je i drugi brod. Neprijateljski brodovi su u ovom sukobu koristili topove 30 mm koji imaju mogućnost rafalne paljbe. Međutim, za vrijeme okršaja činilo se da hrvatska strana brže puca, iako je kadenca topova bila maksimalno 20-25 granata po minuti.

Dopis Zapovjedništvu HRM-a poslan s otoka Hvara 17. studenoga 1991. godine.

REPUBLIKA HRVATSKA
OPĆINA HVAR
Zapovjedništvo pričuvnog sastava
Hrvatske vojske
Broj 87-1/91
Hvar, 17. 11. 1991. godine

ZAPOVJEDNIŠTVO HRM

PREDMET: Izvješće o nasukavanju minolovca JRM u uvali Torac

U kasnim poslijepodnevnim satima u uvali Torac, južno od s. Gdinj, na istočnom dijelu otoka uočen je neidentificirani ratni brod kako pluta 200 metara od obale. Isti je ušao u uvalu Torac, gdje je bilo onemogućeno njegovo daljnje vizualno praćenje. Angažirane su jedinice pričuvnog sastava Hrvatske vojske općine Hvar iz Sućurja i Jelse, koje su početkom noći pristigle u selo Gdinj i izvršile blokadu rajona uvale Torac. Tijekom noći, u suradnji s pristiglim snagama PS Hvar, izvršeno je približavanje brodu i utvrdilo se da se radi o minolovcu koji se nasukao u uvali Torac. Budući da se nije znalo ima li na brodu posade, nakon ponoći izvršen je upad na brod, kad je utvrđeno je da je isti napušten.

Do jutra je brod pregledan i utvrđeno je sljedeće:

1. *Radi se o minolovcu oznake M-144;*
2. *Brod nije bio miniran, kao ni oprema na njemu;*
3. *Brod je pogođen u desni bok, u visini strojarnice koja je dosta oštećena;*
4. *Minolovac se nasukao pramcem na stijene i nagnut je na desni bok, tako da je na tu stranu voda do palube;*
5. *Na palubi nije pronađeno nikakvo artiljerijsko oružje. Pretpostavlja se da je bačeno u more, jer je na brodu pronađena municija za top 20 mm;*
6. *Smatramo da će izvlačenje broda biti otežano jer je dosta nalegao na stijene, ali će pravo stanje dati ronioci koji su rano ujutro upućeni radi pregleda broda i uvale.*

za ZAPOVJEDNIKA kap. I. kl. NIKOLA ŠIMUNOVIĆ
Gilve Panajoti sr.

Naši su se topnici pribojavali približavanja čitave skupine u blizinu topničkih bitnica i njihovog neposrednog gađanja. I kod protivnika je zavladala nesigurnost. Jednostavno se nisu osjećali sigurnima nakon što se svako malo s nekog drugog mjesta javljala neka nova bitnica koja ih je mogla ugroziti. Nakon oglašavanja topničkog voda ZIS-ova s Blaca, skupina oko VPBR-a »Split« ne samo da nije imala namjeru približiti se svom cilju – topničkoj bitnici na Lovištu, već su se cijelo vrijeme udaljavali i od jedne i od druge topničke bitnice. Iako su brodovi oko VPBR-a bili na krajnjem dometu topova s položaja Blace, oni su ipak ostvarili koncentričnu vatru i u uvjetima slabije vidljivosti tukli površinu mora gdje su se nalazili protivnički brodovi. Ovo je neprijateljske brodove obeshrabrilo od ulaska u uvalu Lovište, čime bi neposrednije bila ugrožena bitnica na poluotoku Pelješcu na rtu Lovište, koja je protivniku jako smetala. Ovako intenzivna djelovanja topništva opet su dovela do ispadanja topova iz djelovanja i njihovih popravaka na licu mjesta. Ipak, rezultati nisu izostali: brodovi su odbačeni na pučinu u zaklon kiše i izmaglice. Ono što su topnici zadnje vidjeli bilo je oštećenje velikog minolovca (»Francuza«) ML-153, koji se nalazio s brodovima potpore. Za vrijeme trajanja topničkog sukoba hrvatski vezisti uhvatili su poruke prema kojima je na protivničkim brodovima bilo dosta havarija. Na jednom od brodova pogodak granate uzrokovao je požar. Na drugom brodu je izgubljen radar, a treći brod je izgubio kormilo i brod više nije bio uporabljiv. Jedan od brodova već je bio »u teglju«. Sve ovo značilo je da je taj sukob za protivničku stranu bio porazan, te da je njihov zapovjednik nastojao smiriti svoje ljude kako bi s brodovima u onakvom stanju došli skupa do viške luke. Stoga su se brodovi povukli na veću udaljenost i sigurnost zavjese od magle i kiše. Bitnice s Lovišta i Blaca, u strahu od mogućeg zračnog napada, povukle su se na pričuvne položaje. Brodovi JRM-a dokopali su se viške luke u večernjim satima po vrlo jakom jugu. Tijekom 17. studenoga 1991. brodovi su pregledavali svoja oštećenja i nastojali otkloniti kvarove.

Iskustva iz boja HRM-a i JRM-a

Jadransko more dio je Sredozemnog mora, na kojemu je u povijesti ljudskog roda održan najveći broj sukoba. Nabrajanje svih oduzelo bi previše prostora, no, pojedini primjeri iz prošlosti mogu poslužiti za analizu i potvrditi neke postupke kao pravilo. U sukobima 1991. JRM je ta iskustva zaboravila ili ih se nije pridržavala, unatoč tome što su njezine snage bile daleko nadmoćnije od HRM-a, čak i onda kad su odlazile s Visa i Lastova u Crnu Goru. Nasuprot tome, hrvatska strana pokazala je umijeće i potvrdila pravilo o nepobjedivosti naroda koji se želi i zna boriti. Povijesni primjeri svjedoče o tome kako inferiornija strana može nadvladati jaču stranu. Primjerice, talijanska mornarica dobila je 1866. od svoje Vlade zadatak da izbori prevlast na Jadranskom moru i oslobodi ga od materijalno znatno inferiorni-

je austrougarske eskadre. Tijek događaja je poznat, no ne i glavno iskustvo iz Viške bitke, pa ćemo ovdje navesti *razmišljanje Castexa (Strategijske teorije, I. dio): Načelno ne treba napadati obalu prije nego što se barem ne paraliziraju »organizirane snage« (osnovni, najjači dio pomorskih snaga) neprijatelja, ili barem ne prije nego što se osigura od njihova napada, kao i da se ove snage, makar i po kvaliteti materijala i broju inferiornije, ne smiju tretirati kao beznačajna količina.* Dakako, iskustvo pomorskih ratova uopće, pa tako i onih koji su vođeni na Jadranskom moru, pokazuje da se prilikom svakog ozbiljnijeg djelovanja s mora na obalu ne smiju zanemariti pomorske snage protivnika (osobito njihov osnovni i najjači dio), pa makar one bile i kvalitativno i kvantitativno inferiornije. Možemo zaključiti da geografsko-hidrografske značajke jadranskog bojišta otežavaju floti koja bi djelovala u Jadranskom moru izvođenje bilo kakvih opsežnijih operacija sa značajnijim operativno-strategijskim ciljem. Stoga si mornarica koja napada, ukoliko nije unaprijed spremna podnijeti velike žrtve i od znatno slabijih snaga i sredstava branitelja, odgovarajuće uporabljenih, uvijek mora postaviti pitanje opravdanosti takve operacije.

Vodstvo JNA nije bilo zadovoljno učinkom JRM-a u provedbi svojih zadaća. Istina je da su i oni umnogome kumovali svemu tome, prije svega kontradiktornim naredbama i prevelikim očekivanjima. I oni su bili više-manje krivo obavještavani o učincima i mogućnostima same JRM, pa su zato davali krive zapovijedi i instrukcije. Mnoge od njih nisu bile dobro primljene, a još manje izvršene kako je zamišljeno. Vrlo brzo je vojno rukovodstvo izgubilo povjerenje u vodstvo JRM-a. To je vidljivo iz činjenice da je odmah u početku bojnih djelovanja, negdje u srpnju 1991., Kninski korpus, koji je domobiliziran skoro do pune formacije, bio izuzet iz sustava zapovijedanja Komande VPO-a i izravno podređen linijom zapovijedanja načelniku Generalštaba general-pukovniku Blagoju Adžiću. Zapovjednik mornarice je, prema kazivanjima njegovih časnika, imao velikih problema u podizanju zrakoplova koji bi »radili« za potrebe JRM-a. Uskoro su, započinjući napad na Dubrovnik, iz sastava Komande VPO-a bile izuzete snage VPS Boka, kojima je zapovijedao njihov zapovjednik (u početku kontraadmiral Milovan Zec, kasnije Miodrag Jokić). Zapovjednik VPS-a je u svojoj zoni odgovornosti zapovijedao kako pomorskom, tako i kopnenom komponentom – vojnom i teritorijalnom. Na taj način se cijela mornarica u okviru VPO-a uglavnom svela na pomorske snage i dva VPS-a koji su bili u okruženju. Stoga je početkom 1992. opozvan komandant VPO-a i sa svojim štabom pozvan u Boku, a njega je naslijedio kontraadmiral Nikola Ercegović na mjestu zapovjednika flote.

Boj HRM-a i snaga JRM-a, koji se odigrao od 14. do 16. studenoga 1991., definiran je kao bojno djelovanje operativnih razmjera. Prema zapadnoj i istočnoj metodologiji borbena djelovanja na moru imat će izgled i opseg operacije ako su ispunjeni sljedeći uvjeti:

1. da je formuliran (postavljen) operativno-taktički, operativni ili strategijski cilj koji se operacijom ostvaruje. Cilj je bio jasan: protjerati brodove JRM-a s prostora srednjodalmatinskih otoka, prekinuti nametnuta blokadna djelovanja pomorskih snaga JRM-a i učiniti dužobalnu pomorsku komunikaciju i poprječne pomorske komunikacije (obala – otoci) otvorenima i sigurnima za pomorski promet.

2. da se raspolaže snagama koje su sposobne i čija je zadaća realizirati postavljene ciljeve. U ovim bojnim djelovanjima sudjelovale su gotovo sve postojeće snage HRM-a, one koje su ustrojene, kao i one čiji je ustroj bio u tijeku. Nisu samo postrojbe HRM-a bile angažirane, već je i ljudstvo iz sastava pojedinih zapovjedništava bilo angažirano izravno i neizravno u sustavu zapovijedanja i nadzora, borbene i neborbene potpore i bilo u spremnosti za svaki potrebni angažman.

3. da se borbena djelovanja izvode na više ili manje ograničenom prostoru (operacijskoj prostoriji ili području). Bojna djelovanja o kojima je riječ odigrala su se na području srednjodalmatinskih otoka, od otoka Drvenik Veli i Mali na sjeverozapadu, Visa i Lastova na jugu, Korčule i Pelješca na istoku, zajedno s obalnim rubom na kojemu su bile smještene pojedine postrojbe i zapovjedništva obiju strana. Zona interesa bila je daleko veća jer su snage JRM-a digle spremnost svojih postrojbi od Pule do Boke. Jednako tako, dignuta je spremnost pješaštva Kninskog korpusa, trebinjske Mornaričko-desantne brigade mornaričkog pješaštva, kao i aerodromi u Mostaru i Udbini.

4. da se postavljeni ciljevi ostvaruju u ograničenom vremenu. Ako se izuzmu pripreme koje je HRM izvela u fazi tzv. oblikovanja bojišnog prostora i pripremi svojih postrojbi, sama borbena djelovanja izvedena su u roku od tri dana, što je, kad je riječ o djelovanjima na moru, sastavni dio postavljenih kriterija.

5. da se borbena djelovanja izvode po jedinstvenoj operativno-strategijskoj zamisli i da se snage nalaze pod jedinstvenim zapovjedništvom. Sve što se dogodilo u ovom vremenu i na ovom prostoru odigralo se sukladno zamisli koja je pravodobno donesena na najvišoj instanci, planirana po svim pravilima vojnopomorskog ratnog umijeća i, u odnosu na sredstva veze kojima je HRM u to vrijeme raspolagala, bila je pod stalnim nadzorom zapovjednika HRM-a.

6. da su snage koje ostvaruju postavljene ciljeve precizno određene i da je njihova glavnina razvijena za borbu. Nema nikakve dvojbe da su i jedne i druge snage nakon insceniranog događanja s patrolnim brodom JRM-a »Mukos« dovedene u stanje pune bojne spremnosti i da je sukob bio neminovan.

Pomorske operacije imaju dodatne značajke koje drugi oblici borbenih djelovanja nemaju:

– u pomorskim operacijama dolazi do primjene svih nižih oblika borbenih djelovanja (bojeva i borbi), kao i najrazličitijih djelovanja postrojbi i borbenih radnji, ali

operacije nisu samo mehanički skup bojeva i borbi, već njihova sinteza koja daje novu kvalitetu na višem stupnju.

Postavke ratnog umijeća ukazuju da se operacija, da bi bila planski izvedena, priprema daleko prije njenog samog otpočinjanja uređenjem bojišnice, pripremom i dovođenjem svih planiranih postrojbi i njihovim sustavnim prethodnim djelovanjima kako bi dobili dominantne položaje, proveli prethodne radnje za provedbu mjera borbenog osiguranja i maskiranja, izveli lažna djelovanja itd. Postrojbe HRM-a držale su se ovih postavki od točke do točke. Najveći dio svih aktivnosti planiran je na vrijeme, kao što su i postrojbe na terenu poduzele dodatne radnje za koje su smatrali da su nužne.

Operacije zahtijevaju veće snage, njima se postižu operativno-strategijski ciljevi, pripremaju se i izvode po načelima operatike, za razliku od bojeva i borbi koje se pripremaju i izvode po načelima taktike.

Ukupne snage kojima je raspolagala HRM nisu imale niti brojčano stanje, niti uobičajeni mornarički oblik (pomorske snage) potreban za provedbu bojnog djelovanja razine operacije. Međutim, provedenim djelovanjima angažiranih snaga, to je neosporno, ostvareni su operativni rezultati, isključivo snagama HRM-a pod jedinstvenim zapovijedanjem njezina stožera i zapovjednika.

Iako je pomorska operacija najsloženiji oblik borbenih djelovanja na moru, jer se u njoj angažiraju veće snage, HRM je pokazala da je već organizacijski i borbeno sposobna planski koordinirati djelovanjima svojih postrojbi na većem prostoru. Uz to, pokazala se ispravnost proklamirane doktrine, prema kojoj je dana sloboda djelovanja zapovjednicima nižih razina. Oni su, najčešće u nedostatku pravovremene informacije po sustavu zapovijedanja, poduzimali radnje koje su bile u skladu s planiranim aktivnostima i onima koje je nametala sama situacija i protivnik. Iako u ovom dijelu na strani HRM-a nije došlo do izražaja jedinstveno djelovanje postrojbi različitih specijalnosti i namjene, to se još više očitovalo kod protivnika. Najveći dio bojnih djelovanja pomorskih snaga, posebice 16. studenoga 1991., bio je izveden na temelju pojedinačnih inicijativa zapovjednika brodova, koji su htjeli voditi neke samo njima razumljive ratove, a bili su više usmjereni na osvetu i razaranje, nego na neka planska i sustavna djelovanja, za koja su, čak i u toj fazi, imali priliku. Upravo zbog takvog vladanja sudionika u sukobu, na strani HRM-a do izražaja je došla organizacija združenog djelovanja, koja je, iako planirana *ad hoc*, izvedena kao da se radilo o uvježbanom djelovanju. Mora se istaknuti i zalaganje posada na protivničkim brodovima. Iako iznenađeni brojnošću vatrenih udara s hrvatske strane, nastojali su pružiti pomoć jedni drugima, kako vatrenu, tako i pomoračku. Začuđuje olako prepuštanje broda »Mukos« njegovoj sudbini. Brod je bio pogođen diverzantskim torpedom, a ne minom, kako su u početku procijenili djelatnici JRM-a. Brodu je bio oštećen samo pramčani dio, pa je u pramčani mornarski pro-

stor prodrlo more. Brod nije potonuo. Nakon što se posada prekrcala na torpedni čamac, nije bilo nikakvih pokušaja otklanjanja štete na brodu i njegovog osposobljavanja za tegljenje. Jednostavno je prepušten svojoj sudbini. Hrvatska strana iskoristila je ovu činjenicu i zarobila brod, popravila ga i uvrstila u flotu HRM-a kao patrolni brod *Šolta*.

Iako su na vanjskim otocima Visu i Lastovu imali još snaga u brodovima, diverzantima, pješaštvu itd., za vrijeme ovog sukoba ti brodovi, osim demonstrativnog isplovljavanja i pokazivanja ispred otočnih luka, nisu se ozbiljnije angažirali u sukobu. Izuzetak je učinila borbena grupa sastava VPBR, 1 RTOP, 2 RČ-a, koja je 15. studenoga 1991. u jutarnjim satima pokušala vatrenim djelovanjem ušutkati topničke bitnice, posebice na Šolti. Međutim, dogodilo se nešto nepredviđeno. S otoka Šolte topničke su bitnice okrenule vatru na ovu skupinu i otjerale je prema istočnom dijelu Brača. Uskoro nakon toga, pod pritiskom baterija sa Šolte, ova grupa se povukla na otok Vis. Je li njihovo zapovjedništvo bilo šokirano snagom hrvatskog odgovora koji se nastavljao, pitanje je na koje ni danas nemamo jasnog odgovora. Za pretpostaviti je da su bili obmanuti od strane njihove obavještajne službe – ili su hrvatsku stranu precijenili ili podcijenili. U Zapovjedništvu HRM-a očekivali su snažniji otpor upravo od vodstva JRM-a, za koje su pretpostavljali da će poduzeti sve moguće radnje i represivne mjere koje im stoje na raspolaganju. Radi toga su poduzete opsežne mjere borbenog osiguranja i zaštite, ne samo njihovih postrojbi, nego i civilnog stanovništva i infrastrukturnih objekata. A hrvatska strana je već 16. studenoga bila na kraju snaga, ne s ljudima i motivacijom, koja nikada nije bila veća, nego s tehnikom i borbenim kompletima. Naime, topovi koji su prvo zarobljeni (uglavnom neispravni), a potom popravljeni po načelima »snađi se kako znaš« i »sam svoj majstor«, počeli su masovno otkazivati. Osim toga, svi do jednoga bili su »kratki« s granatama. Srećom po njih, zavjesa je na ovaj događaj već pala.

Nakon ovih događanja obje strane tražile su predah. I na jednoj i na drugoj strani preuveličani su gubici kod protivnika, tako da je prava slika stanja bila dosta zamagljena. Istina, JRM svoje gubitke nije mogla sakriti: potopljeni i oštećeni brodovi i oboreni zrakoplovi govorili su sami za sebe. No, protivnik nije mogao imati saznanja o pretrpljenoj šteti i gubicima na hrvatskoj strani. Izostali su očekivani pokreti ambulantnih kola u dovlačenju ranjenih i poginulih u bolnice. Hrvatska strana nije imala gubitaka u ljudstvu i to je protivničku stranu potpuno zbunilo. To je za njih moglo značiti samo jedno – da je hrvatska strana i nadalje borbeno spremna i da će, kako vrijeme dalje bude odmicalo, biti sve jača. Poslije operacije obično nastupa pauza (operacijska pauza), dok se bojevi i borbe planski izvode bez pauze; u operacijama planiranje više dolazi do izražaja, dok se bojevi i borbe također mogu planirati, ali je njihovo planiranje jednostavnije; do bojeva i borbi vrlo često dolazi spontano, međutim, nema spontanih operacija. Kod bojeva i borbi iznenadni karakter je osnovno obilježje, dok se operacije u pravilu izvode u uvjetima prevlasti (koja se

postiže na bilo koji način), ali i primjenom iznenadnih i svih drugih načela djelovanja koja se primjenjuju u bojevima i borbama. Između bojeva i borbi s jedne, i operacija s druge strane, ima bitnih razlika, jer da nije tako, ne bi ni trebalo razvijati pomorsko-operativno umijeće niti unaprjeđivati taktička načela. Kada je riječ o snagama kao čimbeniku koji određuje izgled borbenih djelovanja, teško je utvrditi granicu između taktičkih i operativnih snaga. Najpravilnije je kao kriterij uzeti da se u operacijama angažira glavnina mornaričkih snaga, a kako će one biti grupirane – u manji broj većih ili veći broj manjih borbenih sastava, to je manje važno. Potrebno je naglasiti da, iako se radi o relativno malim snagama koje su nositelji operacije, na uskom moru kao što je Jadran, u operacijama praktično sudjeluje glavnina pomorskih snaga, sve snage obalske obrane i značajni dijelovi zrakoplovnih snaga, što u ukupnom iznosu znatno prelazi taktičke okvire. Prema tome, bilo kakvo uspoređivanje sa snagama koje su u drugim mornaricama nositelji operacija na moru, nije realno i ne uzima u obzir specifičnosti uskog mora, sastav naših snaga i koncepciju njihove uporabe, a to treba imati u vidu jer je riječ o pomorskim operacijama na konkretnom (jadranskom) prostoru.

Rezultati boja

Boj je završio 16. studenoga 1991. kada se na ratnu scenu spustio mrak. Hrvatska strana tijekom provođenja operacije u angažiranim postrojbama nije imala poginulih, no u Splitu su poginuli i ranjeni civili, pogođene su i mnogobrojne civilne ustanove. Neprijatelj je napravio manje materijalne štete u mjestima Grohote na Šolti i u Milni na Braču. U Milni je jedan mještanin lakše ranjen. Tijekom bitke u Korčulanskom kanalu nije bilo ljudskih žrtava. Manje materijalne štete neprijatelj je projektilima sa svojih brodova napravio po mjestu Lovištu. Na strani neprijatelja gubici su bili mnogostruko veći. U Splitskim vratima 14. studenoga 1991. diverzanti HRM-a pogodili su neprijateljski ophodni brod PB-176 »Mukos«, koji je kasnije nasukan u uvali Nečujam na Šolti i spašen od potapanja. U Splitskim vratima 15. studenoga snage obalne obrane HRM-a sa Šolte, Brača i Kašjuna, prema izvješćima topnika, pogodile su VPBR »Split« i jednu raketnu topovnjaču. Istoga dana, PZO s otoka Brača oborila je dva neprijateljska zrakoplova. Dan kasnije, 16. studenoga 1991., topništvo obrane općine Korčula je sa svojih položaja poviše Lovišta, Blaca i Privale pogodilo šest neprijateljskih brodova:

– minolovac M-143 »Olib« (na radiju je javljeno da tone i traži pomoć) – posada se prekrcala na M-144;
– minolovac M-144 »Iž« – pogođen i nasukan u uvali Torac na Hvaru;
– minolovac M-153 »Francuz« – pogođen u lijevi bok, izvukao se na otok Vis;
– raketni brod M-306 – pogođen u krmu, izvukao se na otok Vis;
– torpedni brod TČ-220 – pogođen u pramac, izvukao se na otok Vis;

– VPBR »Split« – pogođen s nekoliko granata, izvukao se na otok Vis.

Prema izvješćima Centra za obavješćivanje Vis i Lastovo, saznalo se da su se usprkos oštećenjima zadobivenima u bici tri neprijateljska broda (minolovac M-153, torpedni čamac TČ-220 i raketni čamac RČ-306) uspjela izvući i uploviti u ratnu luku JRM-a na otoku Visu. Znakovito je, međutim, da su tamo dugo ostali, vidajući rane koje im je nanijelo obalno topništvo HRM-a. Svoje motore opet su upalili tek da bi s Visa otplovili u Boku kotorsku.

Prema tome, veće gubitke imala je jugomornarica. Njezini pripadnici bili su iznenađeni oštrom reakcijom hrvatske strane. Oni nisu imali ni približne podatke o tome da se hrvatska strana sprema za otpor i da su neke stvari već posložene. Po pitanju ratnog umijeća, neprihvatljiva je odluka jugomornarice da se upusti u boj u onako skučenom prostoru protiv topničkih bitnica koje, iako malobrojne, u takvim okolnostima imaju prednost. Njihova akcija imala je za cilj samo odmazdu. Zapovjednik TG Split, kapetan fregate Jovin Dragan nije imao izričito odobrenje za aktivnost koju je napravio. On je visoko kotirao u jugomornarici, ali nakon ovog čina smijenjen je s tog položaja na dužnost »pomoćnika komandanta riječne ratne flotile«. Hrvatska javnost mogla je biti ponosna na svoju mornaricu, njezin zapovjednik mogao je slaviti. On je potaknuo ova događanja i cijelo vrijeme upravljao svim aktivnostima. Na terenu su zapovjednici manjih postrojbi djelovali samostalno, ali svi skupa u duhu jedne zajedničke zamisli. Na hrvatskoj strani nije bilo vojnih žrtava ni gubitaka. Stradali su civili, prema izjavama neprijateljske strane, kao kolateralna šteta, međutim, ti su ljudi poginuli iz čiste zloće zapovjednika jugomornarice. Admiral Letica i HRM ovom su pobjedom dobili još jednu bitku, koja je bila od neprocjenjivog značenja za daljnje narastanje moći HRM-a. I zaista, u narednom razdoblju učinjeni su ogromni napori da se borbena moć HRM-a poveća i da HRM postane apsolutnim gospodarm svoga mora. Saznanje da će 16. sudenoga 1991. u 18 sati biti potpisan sporazum admiral je iskoristio na najbolji način. Da stvar bude zanimljivija, admiral Letica je o tom sporazumu razgovarao s generalom Mladenićem – pomoćnikom komandanta JRM-a (sa sjedištem u zgradi VPO-a u Splitu – »Banovina«) i šefom Promatračke misije Europske zajednice za Dalmaciju, na dan 16. studenoga 1991., kad su topovi grmili svom snagom između Pelješca, Korčule i Hvara. Tom prilikom potpisan je sporazum koji je stupao na snagu u 18 sati toga dana, upravo u vrijeme kad se spuštala zavjesa na ratnu pozornicu. Još je gospodin Bondioli požurivao sudionike sastanka da ubrzaju s potpisivanjem, kako bi mogli svojim postrojbama prenijeti zapovijed o prekidu vatre. Koristeći se svim objektivnim okolnostima: od boljeg obavještajnog osiguranja, poznavanja stanja protivnika predviđanjem njegovih namjera i osloncem na motivaciju topnika, HRM je uspjela ostvariti željene rezultate – protjerivanje protvničkih brodova iz ovog dijela akvatorija.

Bijela flota u Domovinskom ratu

Značenje pomorskog prometa

Jedna od temeljnih zadaća koje je HRM dobila odmah po svom osnutku, bila je osiguranje nesmetanog pomorskog prometa na dužobalnim i poprječnim pomorskim komunikacijama. Ova zadaća bila je shvatljiva s obzirom na situaciju koja je vladala na srednjem dijelu jadranskog bojišta 1991. (područje Biograda, Maslenice i zadarskog okružja). Tu je Jadranska magistrala bila na domašaju neprijateljskog topništva, a na nekim mjestima imali su i optičku vidljivost i samim time sve mogućnosti da izvrše prekid prometa na tim prometnicama po svom nahođenju. Te su komunikacije bile od vitalnog interesa za Republiku Hrvatsku i svako ugrožavanje prometa na kopnenom dijelu moralo je naći alternativu na morskoj strani. Stoga se i ovoga puta more pokazalo kao velika prednost za Republiku Hrvatsku, jer je pružalo mogućnost povezivanja sjevernog i južnog dijela primorske Hrvatske od Istre do Dubrovnika na dužobalnim pomorskim komunikacijama u dužini od preko 400 kilometara. Za organiziranje samostalnog pomorskog prijevoza potrebni su sudionici u pomorskom prometu, a to su pomorske komunikacije, luke i transportni brodovi. Među ovim sudionicima pomorskog prometa postoji bliska povezanost i međuovisnost, a za normalno održavanje pomorskog prometa potrebno je da sudionici u prometu imaju slobodu djelovanja ili da su osigurani od bilo kakve opasnosti.

Za vrijeme odvijanja borbenih djelovanja 1991. u Dalmaciji i primorskoj Hrvatskoj najvažniji posao na moru bilo je osiguranje pomorskog prijevoza putnika i izbjeglica koji su se našli na ugroženom području. Nije bilo preciznih podataka niti o broju stranih turista, niti o broju izbjeglica, ali se vidjelo da su trajektne luke u Dubrovniku, Splitu, Zadru i na njima susjednim otocima bile krcate turistima i izbjeglicama. U okolnostima kad su kopnene komunikacije bile u prekidu ili je njima bilo opasno putovati, more je postalo jedinom alternativom. Ma koliko se bijela flota »Jadrolinije« trudila oko izvlačenja tih ljudi, činilo se da gužve u pristaništima ne jenjavaju, dapače, broj ljudi kojima je bio potreban prijevoz i izvlačenje u Istru ili u inozemstvo bio je sve veći. Ovdje se opet ispravnom pokazala činjenica da mornarica, odnosno flota, bila ona ratna ili trgovačka, djeluje s raspoloživim plovilima, te da se sve zadaće koje stoje pred njom moraju provesti sa sredstvima i ljudima kojima se trenutno raspolaže. Povećanje kapaciteta, posebice na kraći rok, jednostavno nije moguće izvesti. Tu ne pomažu niti kupovine niti novogradnje. Povećano naprezanje ljudi i brodova i planska provedba postavljenih zadaća stavlja na probu sve sudionike u prometu. Tu jednostavno dolazi do izražaja ispravnost materijalnog

faktora – brodova i pratećih sustava za njihovu opskrbu i servisiranje, obučenost ljudi u plovidbi i poslovima održavanja tehnike, ukrcaja, iskrcaja i svih ostalih djelatnosti vezanih za najsvrsihodnije korištenje sredstava na raspolaganju.

U ovakvim trenucima od presudne važnosti je bila organizacija prometa, koja podrazumijeva bolju organiziranost svakog od elemenata u pomorskom prometu. Ovo je bilo vrlo važno jer su na moru bili brodovi JRM-a koji su provodili oglašene blokade prometa ili su u danima kad je promet bio dopušten nastojali ometati promet. »Jadrolinija« je uvela ratni režim plovidbe i u tom smislu organizirala i ljude i brodove. Čelni ljudi »Jadrolinije« usko su surađivali sa Zapovjedništvom HRM-a i konzultirali se o najracionalnijim potezima. Osnovan je Krizni stožer »Jadrolinije«, a u Splitu su u njemu bili angažirani kapetan Nevenko Šeparović i Edo Duplančić. Kapetan Šeparović je bio bivši pripadnik Jugoslavenske ratne mornarice, u činu kapetana korvete, koji se skinuo iz JRM-a i sredinom osamdesetih postao djelatnikom »Jadrolinije«. Imao je solidna vojna i pomoračka znanja, a kao već iskusni kapetan na »Jadrolinijinim« brodovima, poznavao je problematiku prijevoza trajektima i bio iznimno pogodna osoba za koordinaciju suradnje između »Jadrolinije« i pripadnika HRM-a. Ratni režim plovidbe zaživio je već u kolovozu 1991. kad su pobunjeni Srbi otvoreno postavljali barikade na cestama prema unutrašnjosti i priječili cestovni promet. Zbog toga su najgore prošli motorizirani turisti koji su satima i danima bili izloženi maltretiranju pobunjenih Srba i žestokoj ljetnoj žezi u potrazi za slobodnim prolazom prema vlastitom domu. U provedbi zadaća osiguranja pomorskog prijevoza ključnu ulogu imale su pomorske komunikacije. One su najkraći, najracionalniji i najsigurniji pomorski pojas koji spaja dvije luke, odnosno dva međusobno odvojena područja. Na Jadranskom moru postoje dužobalne pomorske komunikacije koje idu paralelno s protezanjem obale, odnosno otoka i povezuju sjever s jugom. Zbog konfiguracije obale, iste se koriste već godinama; vode kroz navigacijski čista područja sigurnih dubina, iako na mnogim mjestima nedaleko od same obale ili otoka. Najveći dio tih komunikacija pokriven je svjetionicima koji osiguravaju vožnju u svim uvjetima i sa skromnijom navigacijskom opremom. Prema međunarodnoj klasifikaciji, naše dužobalne pomorske komunikacije spadaju u teško navigatorno područje. Međutim, naše su ih posade izvrsno poznavale i sigurno su njima plovile danju, noću i u svim meteorološkim prilikama.

Jednako kao HRM, i JRM je imala sličnu zadaću: osigurati nesmetan promet brodova koji su odvozili ljude i opremu iz luka, posebice iz Rijeke, Pule, Gaženice i Lore. Prevozili su ih unajmljeni brodovi, uglavnom veliki trajekti stranih kompanija, većih kapaciteta, kojima se odvozila vojna oprema, ali i obitelji pripadnika JNA. Brodovi koje je unajmljivala srpska strana bili su, radi manje cijene najma, starijih godišta i u dosta derutnom stanju. Ovi poslovi odvijali su se sukladno sporazumima hrvatskih institucija s JNA. Bili su dogovoreni termini, vrsta tereta, naziv broda, ime zapovjednika broda i upravitelja stroja. Bio je to velik posao, jer trebalo je

organizirati dopremu tih sredstava cestovnim komunikacijama, odnosno motornim vozilima koja su vozila u kolonama. Kolone su bile najavljivane smjerom prijevoza, sudionicima u prometu i vrstom tereta koji se prevozio. Isto tako, bili su propisani vremenski termini stizanja tih konvoja u luke ukrcaja. Kolone je redovito pratila hrvatska prometna policija. Nikome nije bilo u interesu, posebice hrvatskoj strani, da u ovakvim okolnostima pravi probleme prilikom premještanja JNA s njezinih područja, iako je bilo poteškoća u smirivanju domaćih promatrača koji su psovkama i kamenjem željeli »ispratiti« vozila JNA. Na dva velika broda koja su prevozila vojne pošiljke JNA izbio je požar. Jedan od tih brodova bio je prisiljen pristati na otok Lastovo, gdje mu je pružena pomoć u gašenju i spašavanju. Požar na brodu je ugašen, a obitelji vojnih djelatnika JNA koje su se nalazile na brodu iskrcane su i smještene po privatnim kućama, do dolaska drugog broda za prijevoz u luke zaljeva Boke kotorske. HRM nije imala ništa s tim požarima. Osobno je zapovjednik HRM-a admiral Sveto Letica zapovjedio zapovjedniku Odjela za podvodna djelovanja HRM-a i načelniku topništva, da se brodovi, posebice oni koji prevoze obitelji, ni u kom slučaju ne diraju, već da se propuste po njihovom planu vožnje. Ovakvu je izjavu dala i Služba za odnose s javnošću HRM-a u povodu objave da je za požare i još neke druge havarije na ovim brodovima kriva HRM. U nekoliko navrata hrvatska strana je, u cilju stvaranja diplomatskog pritiska, iskoristila priliku oglašavanja zabrane pristajanja i isplovljavanja ovim brodovima za vrijeme proglašenja blokade sve do povlačenja takve odluke.

Razdoblje do 1991. godine

Uobičajena stabilnost prometnih tokova u putničkom linijskom prometu na Jadranu nije se bitno poremetila ni u turističkoj sezoni 1990. godine. Politička događanja nisu posebno utjecala na korisnike prijevoza da odustanu od putovanja. U sezoni 1990., u vrijeme tzv. »balvan revolucije« bilo je i neplaniranih »odlazaka«, a jesen i zimu te godine obilježili su niži prometni učinci od uobičajenih. Ipak, prevezeno je gotovo 6 milijuna putnika, ali je u odnosu na 1989. godinu godišnji promet bio niži za 3,1%, a promet vozila, najviše zbog pojačanog prometa na creskološinjskim, dužobalnim i međunarodnim linijama, bio je viši za 2,1% (prevezeno je 26.000 vozila više). Prijevoz brodovima »Jadrolinije« šestu godinu zaredom varirao je između 6 i 6,2 milijuna na godinu prevezenih putnika i 1 i 1,2 milijuna na godinu prevezenih vozila. U prijevozu domaćih putnika od sredine 80-ih do 90-ih godina zabilježena je stagnacija ili blagi pad prometa, broj prevezenih stranih putnika rastao je po prosječnoj godišnjoj stopi od 1,6%, a prijevoz domaćih i stranih vozila rastao je po prosječnoj godišnjoj stopi od oko 4%. Brži rast prevezenih vozila bio je rezultat uvođenja trajekata u promet. Zbog toga se, uglavnom, i dalje bilježi pad prevezenog tereta u zadarskom okružju plovidbe, gdje su najzastupljeniji klasični

brodovi. Godina 1989. bila je zadnja godina s uobičajenom turističkom potražnjom i uobičajenim prometnim tokovima. Te je godine na trideset i četiri lokalne klasične i trajektne linije, na međunarodnim te na dužobalnim linijama prevezeno ukupno 6.149.000 putnika (od toga 1.214.000 stranaca) i 1.230.000 vozila (379.000 stranih registarskih oznaka). U četiri sezonska mjeseca (lipanj – rujan) prevezeno je 3.477.000 putnika ili 56,5% ukupnoga godišnjeg prometa putnika, te 772.000 vozila ili 62,8% ukupnoga godišnjeg prometa prevezenih vozila. Odnos najnižega i najvišega mjesečnog prometa (veljača : kolovoz) bio je 1 : 4,7 za prevezene putnike i 1 : 7,3 za prevezena vozila. Dodatni nesrazmjer u raspodjeli prometa uzrokovale su i tjedne »špice«. Najveći broj prevezenih putnika 1989. godine ostvaren je na linijama u splitskom okružju (2.545.000 putnika ili 41,4% od ukupnog prometa), te na linijama zadarskog okružja (2.189.000 putnika ili 35,6%). U prijevozu vozila približno jednak promet (oko 490.000 vozila ili 40% od ukupnoga godišnjeg prometa) ostvaren je u riječkom i splitskom okružju plovidbe. U riječkom se okružju iste godine prevezlo 213.000 stranih vozila ili 56,2% od ukupno prevezenih stranih vozila. Krajem 1990., u vrijeme priprema za iduću poslovnu godinu, predviđanja i planiranja išla su ustaljenim tokom. Sezonski red plovidbe izrađen je prema već ustaljenim načelima. Međutim, događaji koji su uslijedili okrenuli su crnu stranicu putničkoga linijskog brodarstva na Jadranu.

Ratno doba

Rat 1991./1992. nije jednakom žestinom pogodio sve dijelove Hrvatske, pa tako ni sve dijelove obalnog područja. Udio pomorske putničke linijske plovidbe u tom razdoblju imao je tri karakteristična razdoblja:

– razdoblje prije uvođenja pomorskih blokada,
– razdoblje pomorskih blokada do odlaska Jugoslavenske ratne mornarice s hrvatske obale Jadrana,
– razdoblje nakon odlaska agresora s hrvatske obale Jadrana.

Nakon izbijanja oružanog sukoba u Sloveniji krajem lipnja 1991., »Jadrolinija« čini goleme napore u evakuaciji desetka tisuća stranaca koji su boravili na Jadranu. Najviše ih je prevezao trajekt *Istra* (bivša *Balkanija*) i to u Trst, koji nakon toga prevozi izbjeglice iz Zadra. Pomagali su i brodovi *Ilirija* i *Marko Polo*, koji je u tri plovidbe između Pule i Trsta prevezao više od četiri tisuće putnika i oko tisuću vozila. Uprava »Jadrolinije« 2. srpnja 1991. proglašava radnu obvezu za sve pomorce i odgovarajuće osobe na kopnu. U drugoj polovici kolovoza jedinice tzv. jugoarmije zauzimaju strateške položaje oko Šibenika i Zadra, a početkom rujna četnički teroristi gađaju Maslenički most. Iz splitske vojarne Dračevac učestali su pokreti vojnih snaga. Slijeću i polijeću helikopteri. Iz Lore su 3. rujna isplovila tri transportna broda. Unatoč obvezi prijavljivanja Lučkoj kapetaniji u Splitu, primjećuju se pokreti

ratnih brodova; opažene su i mine. Luku Ploče nadlijeću vojni helikopteri naoružani raketama. Najveća koncentracija brodovlja JRM-a bila je pokraj otoka Visa. Radi održavanja veze između Novigrada i Ribnice kod Kruševa, u zadarsko je okružje već u kolovozu 1991. poslan trajekt *Klimno*, koji je iz najžešćih napada izlazio tek s manjim oštećenjima. Napadnut je i oštećen 11. rujna 1991., a padom Kruševa u neprijateljske ruke ostao je blokiran u Novigradskomu moru i dijelom potopljen. Zatvara se i Maslenički most. Istodobno je u luci Ploče ostao blokiran i oštećen trajekt *Pelješčanka*. Od lipnja do kraja listopada Jadrolinijinim je brodovima prevezeno oko pedeset tisuća prognanika i izbjeglica, od toga oko deset tisuća besplatno. Organizirano je ljetovanje djece iz ratom pogođenih područja. Besplatan prijevoz kamiona i tegljača u smjeru Dubrovnika vrlo je često zauzimao oko devedeset posto, a u suprotnom smjeru oko pedeset posto prostora brodske garaže.

Brodarstvo Hrvatske je u ratnom razdoblju pretrpjelo velike gubitke i štete. Najviše je brodova stradalo u Dubrovniku. U Gruškoj luci stradao je Atlasov putnički brod *Adriatic*, zatim turistički jedrenjak *Argolys*, a potopljeni su brodovi *Ana Marija* i *Artemida*. Potopljeni su i manji teretnjaci *Perica* i *Iverak*, a oštećena su dva Atlasova izletnička broda – *Arka* i *Aurora*, Brodospasov tegljač *Delta*, Jadrolinijin brod *Postira*, te teretnjaci Atlanske plovidbe *Šipan* i *Lopud*. U Staroj gradskoj luci, koja je bila izravno na udaru topništva, gotovo da niti jedan brod ni plovilo nije ostalo neoštećeno. Potopljen je suvremeno opremljeni i obnovljeni istraživački brod oceanografskog instituta *Baldo Kosić*, uništeni su Atlasovi blizanci *Argosy I* i *Argosy II*, stradalo je više od 70 čamaca i plovila (potopljeno, zapaljeno ili oštećeno). U Cavtatu je potopljen jedan od najstarijih hrvatskih brodova – bracera *Roditelj*, sagrađena 1907. godine. U ACI marini *Miho Pracat* u Komolcu jugovojska je uništila sve brodove koje je zatekla na moru i kopnu, a dio njih su ukrali i oteglili u Boku kotorsku. Kod Lokruma je potopljena ribarica *Sirena*, a dvije manje uništene su u gradskoj luci. Jadrolinijin brod *Perast* stradao je u luci Slano. U Šibeniku su prije toga stradali brodovi *Jupiter* i *Orašac*, a u splitskom brodogradilištu hidrokrilac *Krila Istre*. Osim brodova, stradali su mnogi objekti i oprema na kopnu, među kojima i oni vezani uz brodarstvo. Tako je od imovine u vlasništvu »Jadrolinije«, stradala zgrada i inventar agencije s kafićem »Barba« u Dubrovniku, te agencija u Zadru, a manja oštećenja pretrpjela je agencija u Šibeniku i putnički terminal u Splitu.

Ratu i agresoru odgovoreno je na najbolji način – ploveći usprkos svim ratnim opasnostima. Solidarnost i hrabrost došli su u to vrijeme do posebnog izražaja. Redovno obavljajući svoju djelatnost, takvim su uvjetima rada bili izloženi i djelatnici pratećih službi, poput djelatnika u agencijama ili kapetanijama na područjima pod neposrednom ratnom opasnošću. Pomorci u zadarskom okružju plovidbe svoju su požrtvovnost dokazali održavajući pruge pod općom opasnošću, a za vrijeme blokada nalazili su načina za održavanje linija gdje god se to moglo. Razumije se da ratnoj opasnosti nisu bili jednako izloženi svi pomorci i drugi djelatnici. Negdje se plovilo ili radilo potpuno mirno, negdje manje mirno, a negdje je pak izloženost opas-

nosti bila izravna. Najveću su cijenu platila desetorica poginulih pomoraca. Oko osamdeset djelatnika »Jadrolinije« otišlo je na bojišnicu. Ondje su poginuli pomorci Emanuel Ladišić i Ivica Antončić. Među poginulima je i Ivica Šegarić, kuhar s trajekta *Slaven* (sada *Zavižan*), koji je ubijen u masakru u Škabrnji 18. studenoga 1991., nakon što je zarobljen u nastojanju da spasi dijete.

Udio »Jadrolinije« u ratu nagrađen je mnogobrojnim priznanjima i pohvalama. Nekim od zaslužnih pomoraca ondašnji je ministar pomorstva Davorin Rudolf uručio sat s posvetom. A najveće pomorsko priznanje – Vjesnikovu »Plavu vrpcu« za 1991. godinu za neizrecivu hrabrost i iskazano požrtvovanje dobili su brodovi i pomorci »Jadrolinije«. Trojici poginulih pomoraca s *Perasta* priznat je status hrvatskih branitelja. Cijeneći ulogu i značenje koje je »Jadrolinija« imala u Domovinskom ratu, očekuje se da taj zasluženi status dobiju i ostali pomorci – sudionici.

I. BRODOVI LOKALNIH LINIJA

m/t »KLIMNO« 04. 08. 1991.	Otplovio za Novigrad gdje je služio za potrebe 4. brigade ZNG-a. Održava liniju Novigrad-Ribnica (Kruševo).
11. 09. 1991.	Trajekt pogođen projektilom, napušten i ostavljen u Novigradu.
11. 09. 1991.	Zatvoren Maslenički most – žestoki napadi na Zadar i okolicu.
14. 09. 1991.	Egzodus građana Zadra i okolice prema Rijeci i otocima. Jedina veza s Dalmacijom preko Paškog mosta i linije Prizna – Žigljen. Trajekti voze 24 sata.
m/t »PELJEŠČANKA« 14. 09. 1991.	Sudjelovala u Pločama u napadu na Male Bare. Brod ostao u blokadi i oštećen, ali intervencijom pomoraca osposobljen za »prugu«.
17. 09. 1991.	I. POMORSKA BLOKADA – zabrana plovidbe užim dijelom Dubrovnika. Blokirana luka Split s cijelim akvatorijem, pred luku doplovile dvije raketne topovnjače. Pulu i Rijeku kontroliraju ratni brodovi i helikopteri.
18. 09. 1991. ex. m/t »PARTIZANKA«	Ne uspijeva isploviti u redovnoj liniji iz Dubrovnika za Korčulu i Split.
	Od plovidbe za Dubrovnik odustao talijanski feribot »Tiziano«.
23. 09. 1991. u luci Ploče (opća opasnost)	Tijekom akcije zarobljavanja oružja u luci Ploče smrtno stradao Mate Tomaš.
m/t »ŠOLTANKA«	Sredinom mjeseca rujna prevozio topove sa Šolte za Split.
m/t »GRADAC«	Polagao mine ispred Ratne luke Lora.
m/t »PELJEŠČANKA« 01. 10. 1991.	Izvlačenje naoružanja i minsko-eksplozivnih sredstava iz skladišta u vojarni Ploče.
m/b »PERAST« 01. 10. 1991.	Pogođen i uništen. Tri pomorca (Sršen, Matić, Nodilo) se smatraju nestalima – počinje potraga za njima. Upućuju se zahtjevi za pomoć u traženju promatračima Europske zajednice, ambasadi EZ-a u Zagrebu i Vladi RH.
03. 10. 1991.	II. POMORSKA BLOKADA U Splitu Krizni štab izdaje naredbu da se na relaciji Rijeka – Split – Dubrovnik prevoze samo putnici i teretna vozila. Iz Splita dozvoljeno isplovljenje stranim brodovima i m/t »Balkaniji« za Rijeku. U splitskoj gradskoj luci ne pristaju »Vis« i »B. Kašić«. »Liburnija« ostala u Hvaru. Od Makarske do Metkovića zabranjen promet vozilima. U Puli i Rijeci zabrana uplovljenja, a dozvoljeno isplovljenje zatečenim stranim brodovima. Riječki zaljev pod kontrolom fregate, raketne topovnjače i dva torpedna čamca, pa su obustavljene linije Brestova – Porozina i Merag – Valbiska.

03. 10. 1991.	Neprijateljski zrakoplovi iznad otoka Paga s namjerom da sruše Paški most i odsijeku Dalmaciju od sjevernog Jadrana.
Od 03. do 10. 10. 1991.	Zračni napadi na Paški most. Uvodi se izvanredna linija Fortica – Miletići koju održavaju: m/t »Vira«, »Kačjak« i »Borik«.
m/b »LARA« 04. 10. 1991.	Napad na Zadar. Priskačući u pomoć ranjenom susjedu smrtno stradao zapovjednik Vinko Alibašić.
04. 10. 1991. u 11,55 sati	Pogođen Paški most, ali nije srušen.
05. 10. 1991.	Proboj dijela posade m/b »Perast« do Dubrovnika kopnenim putem. O trojici pomoraca (Sršen, Nodilo i Matić) različite informacije.
m/t »BORIK« 06. 10. 1991.	Pogođen u zračnom napadu ispod Paškog mosta. Posada nasukala trajekt. Nakon nekoliko dana trajekt osposobljen za plovidbu. Povreda na radu kormilara Jure Budanovića.
m/t »Sv. JURAJ« i »KAČJAK« 06. 10. 1991.	Pogođeni u zračnom napadu u luci Prizna. Tom prilikom palo oko 12 raketa. Poginuo putnik koji je čekao na ukrcaj.
m/t »JAZINE« 06. 10. 1991.	Granatirana luka Preko. Posada napušta brod i traži sigurno sklonište. Otok u zamračenju. Smrtno stradao Božidar Milić na kojega je naletio automobil.
06. 10. 1991.	Popodne raketirani trajekti Rapske plovidbe na liniji Jablanac – Mišnjak.
07. 10. 1991.	Smrtno stradao pomorac Denis Čimić, koji se spasio s m/b »Perasta« i priključio HV-u.
10. 10. 1991.	Iz blokirane pulske luke odlazi vojna oprema i oficiri JNA. Pomorska blokada popušta. Nakon dugotrajnih pregovora HRM-a i VPO-a ratni brodovi JRM-a napustili prostor ispred splitske luke. U Zadru brodovi plove prema svojim odredištima. Djelomična deblokada i u Riječkom zaljevu.
10. 10. 1991.	Na osnovi dogovora Kriznog štaba Brač i Komande Vojnopomorske oblasti, uz suglasnost HRM-a u supetarsku luku doplovio trajekt »Vladimir Nazor« sa 170 putnika i 6 teretnih vozila koja su prevozila najnužnije proizvode. Nekoliko milja prije luke ratni brod JNA zaustavio trajekt radi kontrole. U povratku trajektu dozvoljeno ukrcati samo jedno vozilo stranog putnika.
13. 10. 1991.	Iz zarobljenog Dubrovnika prema svijetu upućen apel za pomoć.
13. 10. 1991.	PRESTAJE DRUGA BLOKADA JADRANA
01. 11. 1991.	Vojne vlasti dopustile uplovljenje humanitarne pomoći u Dubrovnik. Iz Dubrovnika mogu isploviti samo žene, djeca i bolesni. »Jadrolinija« uspostavlja svakodnevnu vezu Rijeka – Dubrovnik.

0d 08. 11. do 03. 12. 1991.	III. BLOKADA JADRANA
08. 11. 1991.	»Jadrolinija« morala obustaviti promet svih brodova.
	U trenutku uvođenja blokade brodovi »Ilirija« i »Liburnija« zatekli su se u Zelenici, ali im je ipak odobreno da isplove za Korčulu.
m/t »BORIK« 08. 11. 1991.	Pogođen u zračnom napadu ispod Paškog mosta. Nakon nekoliko dana osposobljen za plovidbu.
m/t »JAZINE«	Otpiljen jarbol u brodogradilištu da može prolaziti ispod mosta u kanalu Mali Ždrelac.
m/t »VIRA« 08. 11. 1991.	Pogođen u zračnom napadu ispod Paškog mosta. Nakon nekoliko dana trajekt osposobljen za plovidbu.
m/b »POSTIRA« 08. 11. 1991.	U luci Gruž gađana projektilom. S velikim oštećenjem doplovila u Cres, gdje je popravljena.
m/t »BADIJA«	Dva puta probila blokadu Trstenik – Korčula.
12. 11. 1991.	Ratni brodovi JRM-a pucaju i potapaju malteški trgovački brod sa 6 hrvatskih pomoraca na zapadnom dijelu otoka Šolte. Pomorci su spašeni.
m/t »V. NAZOR« 15. 11. 1991.	Pogođen u luci Split. Poginuli upravitelj stroja Dinko Maras i motorist Jure Kalpić, dvojica pomoraca ranjena.
m/t »B. KAŠIĆ« 15. 11. 1991.	Oštećen prilikom napada na grad Split.
m/t »SLAVEN«	U napadu na Škabrnju smrtno stradao kuhar Ivica Šegarić.
m/b »VALJEVO« i »OHRID«	Uz sve blokade obavljaju redovni promet uplovljavajući u Vodice, umjesto u Šibenik. Na m/b »Ohrid« ukrcaj za vrijeme blokade u Prvić luci.
m/t »BARIJA«	Iživljavanje neprijatelja na pruzi Biograd – Tkon.
svi brodovi	Voze tijekom zamračenja bez navigacijskih svjetala.
m/b »PERAST« 30. 04. 1992.	Međunarodni Crveni križ proglašava nađenima tijela poginulih pomoraca u luci Ston: Pero Sršen, Niko Nodilo i Antun Matić. Tri mjeseca kasnije omogućeno obiteljima da pokopaju umrle.
m/t »PELJEŠČANKA« od 11. do 22. 10. 1992.	Za potrebe HV-a plovila u Dubrovnik. Za potrebe oslobađanja Konavala 22. 10. 1992. oštećena u napadu.
m/t »BLACE« od 18. do 24. 10. 1992.	Za potrebe HV-a plovila u Dubrovnik za potrebe oslobađanja Konavala.
m/t »ŠOLTANKA« od 22. do 24. 10. 1992.	Za potrebe HV-a plovila u Dubrovnik za potrebe oslobađanja Konavala.
m/t »SUPETAR« 24. 02. 1993.	Doplovio u Novigradsko ždrilo. Dana 25. 02. 1993. pogođen i onesposobljen za plovidbu.
m/t »KAČJAK« 24. 02. 1993.	Doplovio u Novigradsko ždrilo. Dana 25. 02. 1993. pogođen i onesposobljen za plovidbu.

II. BRODOVI BRZIH I MEĐUNARODNIH LINIJA

m/t »MARKO POLO«, »BALKANIJA« i »ILIRIJA«	Sukob JNA sa slovenskom teritorijalnom obranom. Evakuacija 10.000 stranaca s Jadrana.
»MARKO POLO«	U 3 plovidbe za Pulu i Trst prevezao više od 4000 putnika i oko 1000 vozila.
Krajem rujna 1991.	Uvodi se svakodnevna veza Rijeka, Zadar, Split i Dubrovnik s 4 trajekta.
m/t »LIBURNIJA«, »SLAVIJA I«, »ILIRIJA« i »ISTRA« (bivša »Balkanija«)	U razdoblju od 26. 10. do 30. 12. 1991. prilikom plovidbe u redovnim linijama za Dubrovnik pregledani od strane JNA i skretani u Zeleniku i Bar.
m/t »SLAVIJA I« 26. 10. 1991.	Pucano na brod – pogođen kadet, oštećena lijeva strana broda od mitraljeske vatre. Puca se na brod kod svakog isplovljenja iz luke Gruž. Lakše ranjen kadet, oštećena dva strana broda.
m/t »SLAVIJA« 26. 10. 1991.	Isplovila na čelu konvoja »Libertas« za Dubrovnik; na brodu S. Mesić, F. Gregurić te mnoge osobe iz Vlade RH i javnog života. Probijena blokada i vraćena nada Dubrovčanima da neće ostati zarobljeni. Putovanje je pratio svijet putem satelita.
m/t »ILIRIJA« 22. 09. 1991.	Nakon raketiranja motela »Zagreb« u Karlobagu nemoćne žene i djecu evakuira na otok Rab.
m/t »SLAVIJA I« od 13. do 16. 11. 1991.	Putovanje Dubrovnik – Zelenika – Pula s 4000 putnika. Zbog ratnih operacija ispred Splita plovilo se vanjskom stranom otoka Šolte – neprekidna plovidba otvorenim morem po jakom jugu. Brod može primiti najviše 1200 putnika i raspolaže s 247 postelja. Na brodu je bilo 298 ranjenika i bolesnika, od čega 63 nepokretna. Jedan od putnika (teži bolesnik) je preminuo. Na brodu je bilo 20 rodilja od kojih su dvije rodile, tako je kod uplovljenja u Pulu broj putnika povećan za Hrvoja i Marija. Porod na »brodu spasa« imao je moralni poticaj među putnicima.
m/t »LIBURNIJA« 09. 12. 1991.	Isplovila na čelu novog konvoja »Libertas« za Dubrovnik i probila treću blokadu jadranskih luka; puna hrane za Dubrovnik. Bila je zaustavljena u Korčuli, dok je m/t »Ilirija« ipak proslijeđena za Dubrovnik i donijela gladnim građanima humanitarnu pomoć.
m/t »ISTRA« 11. 12. 1991.	Otpočela iseljavati neprijateljsku vojsku iz Rijeke za Bar. Nakon Rijeke nastavila iseljavati neprijateljsku vojsku iz Splita za Bar. Vrlo opasan i nezahvalan zadatak.
m/t »MARINA« (u najmu)	Sudjeluje u evakuaciji djece iz Dubrovnika, pregledi u Zelenici.

»KLIMNO« – pogođen projektilom i ostao u Novigradu 11. 09. 1991.

Red. br.	Prezime i ime	Radno mjesto
1.	ARALICA DARKO	zapovjednik
2.	KURIĆ TOMO	voda palube
3.	BEGONJA DRAGAN	kormilar
4.	JUREŠKO KRSTE	kormilar
5.	HROMIN ZVONKO	upravitelj stroja
6.	TOMAŠEVIĆ OMER	motorist

»PELJEŠČANKA« – Akcija Ploče, 14. i 23. 09. 1991.

Red. br.	Prezime i ime	Radno mjesto
1.	MIĆUNOVIĆ SLOBODAN	zapovjednik
2.	JAKIR STIPE	voda palube
3.	VOLAREVIĆ MARIO	kormilar
4.	MIRKO ŽELJKO	kormilar
5.	JELAVIĆ MATO	upravitelj stroja
6.	TOMAŠ MATE*	konobar
7.	BABIĆ BRANIMIR	kuhar
8.	BURICA ANTE	upravitelj stroja

* stradao 23. 09. 1991.

U akciji u Cavtatu sudjelovali su: »Pelješčanka«, »Šoltanka« i »Blace«

m/t »PELJEŠČANKA« – 11. – 22. 10. 1992.

Red. br.	Prezime i ime	Radno mjesto
1.	MRGUDIĆ IVO	zapovjednik
2.	JAKIR MARIN	voda palube
3.	TOLJ VINKO	kormilar
4.	MARAVIĆ STIPE	kormilar
5.	JELAVIĆ MATO	upravitelj stroja
6.	MAČELA MATO	motorist
7.	ILIĆ SREĆKO	konobar

m/t »ŠOLTANKA« – od 22. – 24. 10. 1992.

Red. br.	Prezime i ime	Radno mjesto	
1.	ČERIMAGIĆ MUHARED	zapovjednik do 23. 10. 1992.	
2.	TOMIĆ ANTE	zapovjednik od 23. 10. 1992.	
3.	RADIĆ BLAŽ	vođa palube	
4.	KUKIĆ MILJENKO	kormilar	
5.	MIRKO ŽELJKO	kormilar	
6.	ANĐELIĆ IVAN	upravitelj stroja	
7.	ŠKROBICA MARIN	motorist	
8.	RUŠIĆ ŽELJKO	konobar	

m/t »BLACE«

Red. br.	Prezime i ime	Radno mjesto	
1.	BOTICA PETAR	zapovjednik	
2.	MEŠTROVIĆ ŽARKO	vođa palube	
3.	TULIĆ NEVENKO	kormilar	
4.			
5.	KUČIJA MARIN	upravitelj stroja	
6.	MODRINIĆ NIKOLA	vođa stroja	

m/t »VLADIMIR NAZOR« – Napad na Split 15. 11. 1991.

Red. br.	Prezime i ime	Radno mjesto	
1.	JARAM BRANKO	zapovjednik	
2.	DAMIJANOVIĆ DRAGAN	zapovjednik	
3.	KRASNIĆ IGOR	časnik palube	
4.	MARUŠ ANTE	vođa palube	
5.	VIDOVIĆ ANTE	kormilar	ranjen
6.	PETROV STIPE	kormilar	
7.	IVANČIĆ EDO	kormilar	
8.	KOMAR NEDILJKO	mornar	
9.	MARAS DINKO	upravitelj stroja	poginuo
10.	ČELIĆ VEDRAN	časnik stroja	
11.	KALPIĆ JURE	vođa stroja	poginuo

12.	SMOLJO DUŠAN	voda stroja	
13.	LOINA IVAN	motorist	
14.	ŠKROBICA MARIN	motorist	
15.	BALIĆ BRANKO	konobar	
16.	TUDOR NENAD	konobar	
17.	MIŠKOVIĆ DENIS	ml. sobe	
18.	GRASSI PETAR	ml. sobe	
19.	JELČIĆ NIKO	ml. sobe	
20.	BARAS ANTE	kuhar	
21.	DOMAĆIN MATE	kuhar	ranjen
22.	MIŠKOVIĆ DONALD	ml. kuhinje	
23.	RADIĆ ANTE	ml. kuhinje	

m/b »PERAST«

U napadu na Slano brod je ostavljen. Dio posade upućen je prema Dubrovniku, a dio je ostao u Slanom. Skrivali su se po kućama, ali su prilikom granatiranja mjesta navođenom raketom pogođeni i stradali na mjestu, 1. – 5. listopada 1991. godine. O tome se ništa nije znalo. Međunarodni Crveni križ je 30. travnja 1992. pronašao leševe u crnim vrećama u crkvi. Nakon tri mjeseca posmrtni ostaci identificirani su i pokopani.

Red. br.	Prezime i ime	Radno mjesto	
1.	ČERIMAGIĆ MUHAMED	zapovjednik	
2.	VLAŠIĆ SREĆKO	voda palube	
3.	NODILO NIKO	kormilar	poginuo
4.	DABELIĆ STJEPO	kormilar	
5.	LAZO IVO	mornar	
6.	ČIMIĆ DENIS*	mornar	
7.	SRŠEN PERO	upravitelj stroja	poginuo
8.	ZVJERKOVIĆ NIKO	časnik stroja	
9.	MATIĆ ANTUN	motorist	poginuo
10.	USMIANI JOSIP	konobar	
11.	KINKELA MILJENKO	kuhar	
12.	DOVIJANIĆ SLOBODAN	mladić sobe	

*poginuo kao dragovoljac 07. 10. 1991. braneći Dubrovnik (Podaci preuzeti iz Monografije »Jadrolinije«)

Zaključak

U svom osnutku HRM je bila prisiljena ustrojavati se i ujedno borbeno djelovati. Stoga se u analizi toga vremena mora govoriti o dvije oblasti. U jednu bi spadalo ustrojavanje i nastanak HRM-a kao grane OS RH, a u drugoj bi se analizirala učinkovitost bojnih djelovanja koje je vodila HRM. Na planu organizacije HRM-a valja reći da su većinu njezinih pripadnika u početku činili ljudi koji su se skinuli iz bivše JRM i priključili se postrojbama HRM-a. Oni su zauzeli one položaje na kojima je trebala doći do izražaja stručnost ljudi, koja i krasi ratnu mornaricu kao tehničku granu oružanih snaga. Najveći broj njih to je radio s velikim poletom i željom da svoj dio zadaće obavi na najbolji mogući način i bez ikakvih kalkulacija. Kada se u obzir uzme stručnost tih ljudi, koja je sigurno bila veća od one na protivničkoj strani, rezultati nisu mogli izostati. U 1991. ustrojavanje je išlo na način praćenja ratnih potreba, nakon što je utemeljeno Zapovjedništvo HRM-a, koje su u početku činili zapovjednik HRM-a i 20-ak djelatnika. Iz tog nukleusa izrastale su postrojbe koje su imale zadaću da se odmah borbeno angažiraju. Tako su nastale i prve postrojbe unutar HRM-a: minerska grupa, vodovi PZO, obalno topništvo, odred za pomorsko prevoženje, pomorski i podvodni diverzanti, protuminski odred, odjel veze, logistika sa svojim djelatnostima, inženjerija. Kao što su se istodobno ustrojavali i neborbeni odjeli: kadrovski, za psihološka djelovanja i odnose s javnošću, urudžbeni ured itd. Brojni sastav po odredima i odjelima nastojao se držati na način da postrojba može izvršavati svoje trenutne i buduće zadaće. Nakon što je neka zadaća izvršena ponovo se vršila prosudba brojnog stanja i ukoliko nije bilo potrebe za pojedinim elementima iz postrojbe ili postrojbe u cjelini, ista se gasila, a ljudi su demobilizirani ili premješteni u druge postrojbe.

Na teritorijalnom planu, osim Zapovjedništva HRM-a, u početku su bile formirane ratne luke: Ploče, Šibenik i Pula. Ove su luke početkom 1992. zbog obimnijih zadaća preimenovane u pomorske sektore. Krajem 1991. ustrojena je flota HRM-a, čiju su većinu činili zaplijenjeni brodovi u Brodoremontnom poduzeću Šibenik i iz obližnjih vojarni (Kuline), uz brodove koji su zarobljeni u borbenim akcijama. »Pravo« ustrojavanje postrojbi počelo je krajem 1991., kada su postrojbe dobivale popisne i materijalne liste ustroja s točno naznačenim elementima svake postrojbe. Prema ovim listama evidencije, postrojbe u HRM-u su se ustrojile već sredinom siječnja 1992. godine. Druga oblast, koja je bila vidljivija i zbog koje je mornarica utemeljena, odnosila se na bojna djelovanja te mornarice koja je u početku imala

zadaću da osigura pomorske komunikacije za plovidbu, a u konačnici da protjera brodove JRM-a s ovih prostora.

Sredinom 1992. započele su pripreme za izradu koncepcije (doktrine) HRM-a. Prema nekim sugestijama iz Zagreba, HRM je umjesto sektora trebala imati kapetanije, i to njih 14. Prevladalo je mišljenje Zapovjedništva HRM-a o 3 vojnopomorska sektora. Zagreb je prigovarao ovom rješenju, jer je koincidiralo s rješenjima iz bivše JNA, odnosno s rješenjima iz povijesti ratne mornarice na istočnoj obali Jadranskog mora. Prevladala je praktičnost rješenja, jer je već postojala infrastruktura za navedene sektore, a i civilna komponenta se već privikla na postojeća vojno-geografska rješenja. Glavne odrednice koncepcije potvrđivale su odlučnost RH da ima ratnu mornaricu dimenzioniranu i oblikovanu za provedbu svih zadaća, koje oblikom i sadržajem spadaju u mornaričke zadaće, te dovoljne snage da odvrati ili porazi napadača koji bi vršio agresiju na primorski dio RH.

Zadaće koje je JRM provodila protiv RH i njezina stanovništva bile su najviše prepoznatljive u pomorskim blokadama. Blokada je jedino uspjela protiv trajekata prema opkoljenom Dubrovniku, koji su se morali pokoriti zapovijedima zapovjednika protivničkih patrolnih čamaca i odlaziti u Zeleniku, gdje je detaljno pregledavan cjelokupni teret i putnici na brodu. Ono što su brodovi mogli prevoziti u Dubrovnik prema popisu Komande 9. VPS-a iz Kumbora nije moglo zadovoljiti ljudske potrebe, jer asortiman namirnica za odraslo stanovništvo, posebice djecu, nije bio dovoljan. Nedostajalo je i lijekova, a nije dopušteno ni unošenje tiska iz ostalog dijela Hrvatske. Ipak, i na dubrovačkom području naporima HRM-a, kasnije Odreda naoružanih brodova iz Dubrovnika, popunjene su praznine u najpotrebnijim namirnicama za civilno stanovništvo, a posebice u vojnim potrebama za obranu samog grada. Na ostalim mjestima Dalmacije i Istre, posebno u međuotočnom području, činilo se da blokade skoro i nema, jer su otočani uz pomoć HRM-a probijali blokadu u skladu s potrebama. Tako je blokada izgubila svoju svrhu. Da se ista provodila samo zato da se uplaši stanovništvo, najrječitije govori slučaj nakon boja hrvatske strane i JRM-a. Nakon poraza JRM-a u bici od 14. do 16. studenoga 1991., brodovi JRM-a su se povukli na krajnje luke na otocima Visu i Lastovu. I nakon toga je blokada ostala na snazi. Kome je ona trebala? Odgovor na ovo pitanje složenije je naravi. Moguće je da su više htjeli nego mogli. Ostanak na snazi verbalne blokade koju više nisu poštovali ni trajekti, vjerojatno je bio potreban da nahrani pojedinačne ambicije visokih mornaričkih časnika iz redova JRM-a.

Rukovodstvo JRM-a učilo se na učenjima doktrine koju je promovirao Branko Mamula. Međutim, Mamulina doktrina koja se odnosi na hitne situacije, crpila je svoje nadahnuće u suzbijanju Kosovske krize 1982. godine. Ona se karakterizira samostalnom uporabom vojne sile u preventivnom djelovanju (zauzimanjem skladišta oružja i rasporedom oklopno-mehaniziranih snaga po većim gradovima) i nije mogla imati nikakve analogije s događajima na području Dalmacije i primorske Hrvat-

ske. Dio te doktrine odnosio se na brzi manevar obučenog mornaričkog pješaštva na najugroženijim područjima. Ni to nije pomoglo. Pješaštvo se osipalo, na moru i obali pojavio se odlučan protivnik i bilo ga je na toliko mjesta da JRM više nije stigla intervenirati po svom konceptu, koji je preferirao nadmoćnost snaga kao jedno od načela uporabe manevarskih snaga. Već sredinom listopada JRM je izgubila svaku nadu da će sa svojim kapacitetima biti u stanju snažno poduprijeti napore Kninskog korpusa u presijecanju Dalmacije od sjeverne Hrvatske. Snaga kojom je raspolagala ta mornarica još je bila velika, ali nedostatak inicijative i pravih odluka vodio ju je u neminovan poraz.

HRM je za razliku od JRM-a imala jasne ciljeve, koji su bili prepoznatljivi svakom pripadniku HRM-a. HRM jednostavno ovaj rat nije smjela izgubiti, moralo se pobijediti, nikakvog uzmaka nije bilo. I u tu pobjedu nitko u HRM-u nije sumnjao. Pripadnici HRM-a imali su jasnu viziju kako doći do pobjede. Tu viziju stvorili su zapovjednik HRM-a admiral Sveto Letica i njegov uži kolegij sastavljen od iskusnih mornaričkih časnika. Osnovna stvar na kojoj je HRM trebala inzistirati je usložnjavanje uvjeta protivničkoj strani. Bez obzira na izrazitu snagu JRM-a u odnosu na HRM, situacija je išla na ruku HRM-u. Bitka za vojarne, koja se provodila po cijeloj Hrvatskoj, otežavala je životne uvjete pripadnicima JRM-a i na kopnu i na moru. Na brodovima u blokadi počelo je nedostajati mnogih stvari, a najveći problem bio je nedostatak specijalista koji su se masovno skidali iz vojske. Njih su brojčano mogli zamijeniti srpsko-crnogorski rezervisti, ali nisu mogli zamijeniti njihovo umijeće, te je borbena sposobnost, a time i moral ove flote brzo počeo opadati. Snaga HRM-a rasla je vrlo brzo i bez obzira na snagu JRM-a, a već krajem listopada počelo se planirati razbijanje pomorske blokade i protjerivanje brodova JRM-a iz srednjodalmatinskog akvatorija.

Od mornaričkih djelovanja na moru, dogodila su se djelovanja taktičkih razmjera: iskrcavanje pomorskih desanata manjih postrojbi, protubrodska djelovanja, minska i protuminska, PZO i diverzantska djelovanja. Na čitavom području jadranskog pomorskog bojišta protivnik je provodio pomorsku blokadu, iako blokadna djelovanja nisu spadala u sadržaj bojnih djelovanja koja će provoditi ta mornarica sukladno njihovoj doktrini objavljenoj u pravilu *Upotreba ratne mornarice* (1974.) i *Doktrini ratne mornarice* iz 1991. godine (Nacrt). I jedna i druga strana je, kako je vrijeme prolazilo, radila na osiguranju vlastitih snaga i instalacija. HRM je poduzimala široke mjere obrane grada Splita od mogućeg raketnog napada, a posade brodova JRM-a su se umarale u protudiverzantskom osiguranju. Uz to, obje strane su planirale dodatna bojna djelovanja protiv određenih protivničkih potencijala, ali malo se toga događalo što je valjalo zabilježiti. U ovom ratu malo je toga primijenjeno od novih sredstava borbene tehnike koja bi mogla radikalno ostvariti dominaciju jedne strane nad drugom. Međutim, malo je sukoba na moru vođeno u međuotočnom prostoru koji je zgusnut kao što je to prostor unutrašnjih voda istočne obale Jadran-

skog mora. Usporedba je rijetko moguća s bilo kojim sukobom, osim možda djelovanja na plovnim putovima na uščima rijeka. A tamo su uvijek osnovne naznake ratovanja bile u znaku topništva i mina. Male udaljenosti i nepostojanje raketnog oružja (u početku) na hrvatskoj strani nije donijelo sukobe u ovoj sferi. Ali su se topovi i podvodne mine pokazale u punom svjetlu.

Rat na moru o kome je ovdje riječ donio je jednu svjetsku tehnološku novinu – daljinski navođen mini torpedo, prvi put uporabljen na svjetskoj pomorskoj sceni, koji je ostvario planirani rezultat. S ovim torpedom iskazali su se ljudi od struke koji su prvi puta stvarali sredstva ratne tehnike, a njihov prvijenac je bio pravo malo čudo ratne tehnike. Slijedeći ovaj primjer, uskoro su se pojavila i ostala sredstva za diverzantska djelovanja na daljinu. Tu je prije svega mali eksplozivni čamac, s kojim se planirala još jedna samostalna operacija HRM-a s ciljem protjerivanja protivničkih brodova iz njihovih krajnjih odredišta, Visa i Lastova. Na planu uporabe obalnog topništva, hrvatska strana je djelovala s topovima koji datiraju još od Drugoga svjetskog rata i koji su imali niz nedostataka: oštećene nišanske naprave, zatvarači izrađeni u radionicama koji su bili skloni zastojima, nepouzdano barutno punjenje u granatama i sl. Valja naglasiti da je posebno u početku obuka topnika bila nedovoljna. Ona se nadograđivala ratnom praksom, što nije moglo proći bez gubitaka ili loših gađanja. Minsko oružje kojemu je pribjegla hrvatska strana također je bilo na donjem pragu uporabne vrijednosti. Iskustva stečena ratnom praksom u sustavu miniranja mora su velika i otvorila su minerima – specijalistima nove vidike. Koliko ratna praksa u miniranju mora, bez obzira na razmjere uporabe mina i protuminskih sredstava, znači za daljnji razvoj u oblasti minskog ratovanja, najbolje govori podatak da su najveće mornarice odmah uputile svoje specijaliste da se uvjere o stečenim iskustvima i da prikupe dodatna saznanja o mogućnostima JRM-a u oblasti miniranja mora. U protuminskoj borbi hidroakustičke naprave dokazale su se kao iznimno korisna i nezaobilazna sredstva. Stoga je određeno da se budući razvoj i dimenzioniranje protuminskih snaga HRM-a temelji na hidroakustičkim sustavima, preciznoj navigaciji, sustavnim pretraživanjima i pomoći ostalih snaga koje sudjeluju u protuminskoj borbi: minolovaca i lakih protuminskih ronilaca.

U HRM-u je bilo problema vezanih za manji stupanj obučenosti ljudi. Iako je o ovome bilo riječi u pojedinim poglavljima u opisivanju rada i djelovanja postrojbi HRM-a, opći zaključak ne može izbjeći slabiju ocjenu za obučenost ljudi u sastavu HRM-a, posebice onih koji su mobilizirani na vojničke i mornarske dužnosti. To se jednako odnosi na topnike, protuminere, diverzante, pješaštvo i ostale. Velik broj ljudi nije bio prethodno obučen za sredstva ili radnje za koje je pozvan u službu. Protumineri su prvi put vidjeli minu ne u kabinetu, nego u moru, i to ne školsku, već bojevu. I topnicima je nedostajalo bojnih gađanja, boljih nišanskih naprava, granata itd. Nedostajalo je opće vojničke kulture, koja se ne uči, nego se stječe pravilnim obnašanjem dužnosti za vrijeme služenja. Zbog toga je bilo dosta samoranjavanja, čak i pogibije ljudi od »prijateljske vatre«, raznoraznih nesporazuma i sl.

Kasnije je ratna praksa brzo nadoknađivala porast borbene spremnosti, ali ostao je nedostatak vojničke kulture vidljiv u tzv. strojevom liku svih djelatnika, od viših razina do vojnika i mornara. Nedostaci su se dugo vukli, a očitovali su se u nedovoljno izgrađenom strojevom liku, slabom vojnom ophođenju i lošem odijevanju. U HRM-u se činovi nisu dijelili kapom i šakom, kao što je to bio slučaj u kopnenoj vojsci. Zapovjednik HRM-a admiral Letica tu se ponašao povodeći se pravilima iz bivše vojske. U čin se moglo promaknuti samo onoga tko to zaslužuje i ima formaciju. Vidjevši što se događa u drugim granama oružanih snaga, da ljudi napreduju po nekoliko činova u godinu dana, nemali broj djelatnika HRM-a bio je nezadovoljan takvom politikom. Najčešći je slučaj u to vrijeme bio da su ljudi koji su došli iz bivše JRM dobili najviše po jedan čin više, dosta ih je ostalo na funkciji koju su obnašali u JRM-u, a nemali broj prošao je s činom manje. Na takvo stanje, osim admirala Letice, dodatno su utjecali ljudi koji su došli u mornaricu iz civilnih službi i koji su vezama osigurali položaje u MORH-u. Iako ničim nisu doprinijeli razvoju HRM-a kao grane OS, postavši činovnicima u MORH-u, pod zaštitom svojih mentora kočili su bivše djelatnike koliko su mogli, ne samo u činovima, već i slanju tih ljudi na tečajeve jezika te na školovanje i službu u inozemstvo.

Još jedna novina se nametnula u ponašanju zaraćenih strana u ratovanju na moru u Domovinskom ratu. To je bila uloga tzv. »ratne diplomacije«. Upravo su napori diplomacije i njezin utjecaj na borbena događanja nova kategorija koja je postala nezaobilaznim čimbenikom u procesu planiranja i izvođenja svih bojnih djelovanja. Ova događanja utjecala su na vojne procese subordinacije na način da su se sva djelovanja na moru morala voditi sa znanjem najviših političkih subjekata odlučivanja, koji su obično bili upućeni u diplomatske inicijative i trenutno važeće regule. Bilo je trenutaka kada nije bilo moguće proslijediti sve informacije podređenim postrojbama kako bi se njihovi zapovjednici i sve ljudstvo upoznalo s važećim stanjem. Opet, prekršiti nešto što je diplomatskim naporima tek započeto moglo je donijeti negativne konotacije za stranu koja prva prekrši primirje ili neku drugu inicijativu koju je potakla diplomacija.

HRM je zajedno s ostalim granama OS RH izborila slobodu i nezavisnost RH. Obranila je domovinu koja je bila napadnuta s mora, kopna i iz zraka. Svoju je zadaću ispunila već sredinom 1992., a ostalo je vrijeme djelovala u potpori drugim granama OS u konačnom oslobođenju zemlje. HRM je tehnička grana OS i za njezin razvoj su potrebne godine. Prema riječima pokojnog admirala Letice, nova HRM, koja izrasta na onome što je HRM izvojevala u ratu, može slobodno započeti s planskim razvojem koristeći se pozitivnim ratnim iskustvom koje su stekli djelatnici te mornarice za vrijeme Domovinskog rata i koje će ući u višestoljetnu tradiciju hrvatskog pomorstva i pomorskog ratovanja na istočnoj obali Jadranskog mora.

Stjepan Bernadić

SJEĆANJA SUDIONIKA

komodor Augustin Kontrec:

Operativno-nastavni odjel Zapovjedništva HRM-a

U prvo vrijeme, poslije imenovanja admirala Svete Letice zapovjednikom HRM-a i početka organiziranja rada Zapovjedništva HRM-a, kad još nisu bili razvijeni svi klasični organi Zapovjedništva, utemeljen je Operativni odjel. Zapovjedno mjesto u zgradi na Bačvicama nije prostorno omogućavalo formiranje standardnog odjela za ONP s posebnim operativnim centrom, već je to bio jedinstven odjel koji je pokrivao sve operativne poslove i zadaće. Većina časnika pomorstva, ali i časnika rodova KOV-a koji su primani na dužnosti u Zapovjedništvo HRM-a privremeno su raspoređivani u Operativni odjel, sve dok nisu formirani njihovi organi u kojima bi bili postavljani za vršitelje dužnosti do izrade i odobravanja ustroja. Prvu grupu činili su: Karlo Grbac, Augustin Kontrec, Ivan Anić, Slobodan Jelić, Zvonko Majer, Božidar Sučić, Adem Hamzić, Mirko Štrok, Vatroslav Carev, Ante Bilić, Josip Macanić, Niko Ninčević, Franko Perković, Nikola Bokšić.

Na početku rada Odjela, u drugoj polovici rujna 1991., težište je bilo na ubrzanom opremanju i osposobljavanju odjela za praćenje situacije na cijelom Jadranu i situacije na kopnenom dijelu Dalmacije u zoni odgovornosti 6. OZ. Praćenje situacije na kopnu temeljilo se na redovitim dnevnim izvješćima Zapovjedništva 6. OZ, podacima Centra za obavješćivanje i izvješćima s obilazaka i izviđanja vlastitih časnika. Praćenje situacije na moru temeljilo se na više izvora. Praćenje stanja u JRM-u vršilo se analizom podataka prikupljenih od časnika i dočasnika koji su napustili jugoarmiju. Pokreti i aktivnosti jugomornarice na moru praćeni su preko podataka službe za obavješćivanje, podataka lučkih kapetanija i kriznih stožera, a posebno značajni i kvalitetni podaci o aktivnostima neprijatelja na moru dobivani su od mreže svjetionika »Plovput«, preko mreže obalnih radiostanica i regionalnih centara Rijeka, Split i Dubrovnik. Ti podaci, posebice u uvjetima dobre vidljivosti, omogućavali su potpuni uvid u situaciju na moru, skoro u realnom vremenu. Na temelju vlastitog praćenja situacije i izvješća 6. OZ, Operativni odjel izrađivao je zajednička dnevna izvješća ZHRM-a i 6. OZ i dostavljao ih GS HV-a.

Uz funkciju praćenja situacije, tj. ulogu operativnog centra, Odjel je i nositelj operativno-planskih funkcija. Osim izrade, ali i sudjelovanja u provedbi tekućih aktivnosti i neposrednih zadaća, Odjel je nositelj dugoročnih razvojnih i ustrojbenih planova. Okvirno se definira dimenzija i sastav buduće HRM, njezina zona odgovornosti i moguće zadaće u ratu i miru. Nakon premještanja Zapovjedništva HRM-a

u zgradu »Montera« stvaraju se prostorni uvjeti za daljnji razvoj organa Zapovjedništva, sukladno teoretskim načelima i zahtjevima zapovijedanja i uhodanoj praksi većine modernih vojski. Preciznije se definiraju zadaće Odjela, ali i funkcije pojedinca. Za načelnika Operativno-nastavnog odjela Zapovjedništva HRM-a postavljen je Augustin Kontrec, koji je na toj dužnosti bio do rujna 1993., kada je imenovan pomoćnikom načelnika GS HV-a za HRM. U području zgrade oprema se operativni centar i priprema za rad u uvjetima bojnog djelovanja.

Značajna je uloga Odjela za ONP u razvoju i uvođenju u uporabu Zapovjedno-informacijskog sustava »Jadran«. Pravilnim definiranjem taktičkih zahtjeva omogućilo se informatičkom odjelu HRM-a razvoj vrlo kvalitetnog softvera. To je unaprijedilo praćenje situacije na moru, posebice u prikazu trenutnog stanja koje je, ovisno od ažurnosti službujućeg, odgovaralo prikazu u realnom vremenu. U praćenju situacije od kraja rujna pa nadalje težište je na stanju na dubrovačkom području, gdje je neprijatelj 1. listopada 1991. otpočeo s otvorenom agresijom. Točnim uvidom u stanje omogućilo se zapovjedniku HRM-a donošenje odluka o pružanju maksimalne moguće ispomoći snagama obrane Dubrovnika.

Razvojem operativnog centra i njegovim daljnjim opremanjem osposobilo se ZM HRM-a za uspješno zapovijedanje bojnim djelovanjem u obrani i oslobađanju splitskog područja, ali i zapovijedanje postrojbama HRM-a u cijeloj zoni odgovornosti. Uz operativne dužnosti, Odjel za ONP imao je značajnu ulogu u kadrovskoj politici HRM-a. Zahvaljujući činjenici da su Odjel sačinjavali časnici koji su bili dobro upoznati sa stručnim osobinama kandidata za prijem u HRM i njihovim političkim određenjem za nezavisnost RH, svojim su ocjenama i prijedlozima pridonijeli početnoj i kvalitetnoj selekciji kadrova.

Premještanje Zapovjedništva HRM-a početkom veljače 1992. u Loru, omogućilo je da se Odjel za ONP konačno u potpunosti formira u skladu sa zacrtanim budućim ustrojem HRM-a. Nakon dolaska u Loru formira se operativno središte i izdvaja posebno ljudstvo za rad u njemu. Uređena je i posebna operativna sala za timski rad ONP-a pri planiranju složenih borbenih zadaća. Osim operativnih funkcija, sve veći značaj dobiva nastavno-planska funkcija Odjela. Obuka ustrojenih postrojbi postaje prioritet, kako zbog njihovog osposobljavanja za bojne zadaće, tako i zbog podizanja stege i odnosa u hrvatskoj mornarici na razinu potrebitu svakom složenom sustavu, pa i svakoj vojnoj, a posebno modernoj mornaričkoj postrojbi. Uz izravno angažiranje u obuci izrađuje se i poseban pomoćni priručnik za obuku marinaca.

Dana 3. veljače 1992. zapovjednik HRM-a dao je zapovijed za izradu ustroja. Nositelj izrade ustroja bio je načelnik za ONP Augustin Kontrec. Tijekom veljače i ožujka ustroj je izrađen i dostavljen GS HV-a. Nikakvih posebnih primjedbi na prijedlog zamisli razvoja i ustroja HRM-a nije bilo, pa se prema tom ustroju mornarica popunjavala i funkcionirala tijekom rata.

Od 8. veljače 1992. Operativno-nastavni odjel u suradnji s načelnikom stožera i načelnikom za ONP 6. OZ razrađuje planove »Zrmanja« – za srednju i sjevernu Dalmaciju i plan »Neretva« – za južnu Dalmaciju. Krajem ožujka pristupa se pripremama za realizaciju plana »Neretva« razradom planova za obrambenu napadnu operaciju s ciljem izbacivanja agresora s područja južne Hrvatske. Načelnik Operativno-nastavnog odjela HRM-a krajem ožujka sudjeluje na razradi plana »Neretva« u GS HV-a, gdje su precizirani elementi operacije, posebno pravaca napada, angažiranje i grupiranje snaga, sustav zapovijedanja operacijom i logistička potpora operacije. Od 6. travnja 1992. većina Operativno-nastavnog odjela angažirana je na IZM HRM-a u Pločama, dok je u Splitu ostao samo neophodan dio za rješavanje tekućih poslova.

Admiral u mirovini Vid Stipetić:

Odjel Hrvatske ratne mornarice Glavnog stožera Oružanih snaga RH u Zagrebu

Krajem rujna 1991. godine načelnik GS OS general Anton Tus i zapovjednik HRM-a admiral Sveto Letica izabrali su i odredili jezgru Odjela HRM GS OS sastava: k.b.b. Vid Stipetić, k.b.b. Vlado Kovačić i k.f. Kuzma Pecotić. Zbog pomorske blokade srednjeg Jadrana i kontrole pomorskog prometa na sjevernom Jadranu određeno ljudstvo krenulo je u Zagreb tek uvečer 13. listopada 1991., brodom do Rijeke, potom vlakom za Ljubljanu i Zagreb. Početkom listopada 1991. razmišljalo se da ekipa krene autobusom u smjeru Split – Sarajevo – Derventa – Osijek, a potom u Zagreb, zajedno s k.f. Ivanom Stankovićem koji je upućen u riječne snage HV-a u Osijek. No, postojala je opasnost da snage JNA u BiH »skinu« iz autobusa poznatu »trojku« oficira iz bivše JNA, pa se odustalo od takve ideje. Stigavši u Zagreb 14. listopada 1991., sva tri časnika smjestila su se na Tuškancu, gdje su bili smješteni članovi GS OS i drugi (general Ante Roso, admiral Davor Domazet – Lošo). U par narednih dana časnici su bili opremljeni vojnim odorama HV-a i naoružani, a radi potrebe dodijeljeno im je i m/v i PC računalo. Prehrana je bila organizirana redovito. Radne prostorije GS OS bile su u podzemnom objektu Tuškanac, u Tkalčićevoj ulici, a radno vrijeme u normalnim uvjetima bilo je od 9 sati ujutro do ponoći i dulje, s time da je jedan mornarički časnik bio u operativnom dežurstvu, a ostala dvojica mogla su se odmarati od 13.00 do 17.00 sati svaki dan. Prema primljenim naputcima Zapovjedništva HRM-a i načelnika GS OS, te na temelju vlastitoga znanja i sjećanja, glavne zadaće Odjela HRM-a i GS OS bile su:

– koordinacija i usuglašavanje svih pitanja između HRM-a i GS OS;
koordinacija svakodnevnih pitanja između 6. operativne zone – Split i GS OS;
– nazočnost sastancima zapovjednika 6. OZ Split i GS OS, a načelnik Odjela HRM-a bio je nazočan na svim sastancima zapovjednika ostalih operativnih zona;
– sudjelovanje u izradi zapovijedi načelnika GS OS o akcijama i operacijama 6. OZ Split, ratne mornarice i riječnih snaga u sastavu Operativnih zona Karlovac i Osijek.

Često su na pismeni zahtjev zapovjednika HRM-a o osiguranju prihvata i izbora sigurnog pravca dovoženja naoružanja i opreme dodijeljenih HRM-u nakon zauzimanja vojnih skladišta u Bjelovaru, Varaždinu, Delnicama i drugih, preko pomoćnika ministra obrane gosp. Perkovića, osiguravali nadležne potvrde i suglasnosti za

prijevoz. Uspješna operacija HRM-a »Razbijanje pomorske blokade« na Jadranu 15. – 17. studenoga 1991., mornaričkim časnicima u GS OS, ali i cijeloj HRM značajno je podigla ugled u državnim i vojnim strukturama, kao i kod građana.

Početkom prosinca 1991. načelnik Odjela HRM-a je u ime načelnika GS OS održao sastanke s kriznim stožerima i zapovjednicima HRM-a, brigada i samostalnih bojni u Zadru, Šibeniku i Splitu. Tema sastanka: objašnjenje Odluke predsjednika Tuđmana o razgraničenju nadležnosti kriznih stožera i zapovjednika postrojbi u vođenju obrambenog rata, čime je HV planirala i realizirala vojne operacije, sukladno stanju na bojišnicama, a krizni stožeri su izgubili nadležnost zapovijedanja vojskom. Krajem prosinca 1991. radne prostorije GS OS oformljene su u krugu bivše Komande V. armijske oblasti, a smještaj je osiguran u vojnom hotelu. Tako su stvoreni uvjeti za proširenje i popunu Odjela HRM-a novim časnicima, a ujedno i za Ministarstvo obrane RH. U dogovoru sa zapovjednikom HRM-a Personalnoj upravi GS OS prezentiran je popis trideset i jednog mornaričkog časnika, od kojih je njih dvadeset i devet došlo na rad u navedene organe 3. siječnja 1992. godine. Neki od njih do danas (2006.) su ostali u djelatnoj vojnoj službi: viceadmiral Zdravko Kardum – zapovjednik HRM-a, komodor Zdenko Simičić i komodor Ivo Supić. Prošireni Odjel HRM-a odigrao je značajnu ulogu u pomoći ZHRM-u u organizaciji i realizaciji koncerta HRM-a u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu 15. siječnja 1992., prigodom međunarodnoga priznanja Republike Hrvatske.

Časnici Odjela HRM-a više su puta u 1991. i 1992. godini obišli riječne snage u Osijeku i Sisku, a Odjel HRM-a bio je nositelj izrade zapovijedi načelnika GS OS o formiranju Južnog bojišta (Zapovjedništvo, snage HV-a i HRM-a, razmještaj i zadaće) krajem veljače 1992. godine. Odjel HRM-a je 19. ožujka 1992. predlagao i organizirao prihvat i prevoženje teško ranjenog zapovjednika obrane Dubrovnika Nojka Marinovića iz Vojne bolnice Split helikopterom u Zagreb. Časnici Odjela ujedno su u GS OS sudjelovali u izboru novog zapovjednika obrane Dubrovnika gosp. Veselka Gabričevića te su preko Zapovjedništva HRM-a odredili pomorske snage za njegovo spašavanje u Neretvanskom kanalu nakon pomorskog udesa, a prigodom njegova prevoženja iz Ploča na Pelješac (rajon Dračе) na putu za Dubrovnik.

Kada je general Bobetko 10. travnja 1992. imenovan novim zapovjednikom Južnog bojišta, načelnik Odjela HRM-a je od strane NGS OS upućen u Ploče na pet dana, da pomogne u primopredaji dužnosti između generala Bobetka i admirala Letice. No, ostao je u Zapovjedništvu Južnog bojišta do 12. studenoga 1992., a u Odjelu HRM GS OS zastupao ga je k.b.b. Vladimir Kovačić, kojemu je službeno i predao dužnost 15. studenoga 1992. godine.

Brod koji je prvi razvio hrvatski barjak

(sjećanje Ivana Matića; priredio S. Bernadić)

Prvi brod koji je digao zastavu Hrvatske ratne mornarice (HRM) bio je desantni jurišni čamac (DJČ) 112. Budući da HRM nije imala svojih brodova, za svaki od njih se morala pobrinuti sama. Izgradnja broda je složen i dugotrajan posao. Osim toga, sve i da je HRM počela graditi brodove za sebe, nije ih mogla nigdje privezati, jer bi brodovi JRM-a, ili njihovo ratno zrakoplovstvo, sigurno potopili taj brod. Prema tome, brodove je trebalo oduzimati od JRM-a. No, s obzirom na to da je JRM u rujnu 1991. bila neusporedivo jača strana u sukobu, brodove se moglo dobiti jedino pojedinačno i to otimanjem ili zarobljavanjem. Dakako, to je lakše reći nego učiniti. Takve radnje morale su se raditi temeljito, sve se moralo dobro planirati i predvidjeti kako ne bi bilo negativnih posljedica, jer JRM, kao i JNA nisu opraštale propuste. Događaj o kome je riječ započeo je odmah nakon osnutka HRM-a 12. rujna 1991. godine. Zapovjednik HRM-a admiral Sveto Letica saznao je od Ivana Barćota da je u brodogradilištu »Greben« u Veloj Luci pri kraju bio remont jednog od DJČ-a i da je isti bio spreman za plovidbu, a da djelatnici brodogradilišta odlažu s njegovom primopredajom. Admiral je odmah poduzeo mjere da se brod ni po koju cijenu ne vrati u flotu JRM-a, već da se isti preuzme i sakrije da ga JRM ne može naći. Admiral je konzultirao Miroslava Lozinu i njegovu grupu »Bumerang«, nazvanu po istoimenom kafiću u kojemu su se sastajali. Lozinina uloga bila je pronaći ljude koji će preuzeti brod i odvesti ga na neko skrovito mjesto. Bio je to riskantan zadatak. U to vrijeme na moru je vladala pomorska blokada koju je oglasila JRM i na snazi je bila opća zabrana plovidbe za sve brodove. Na srednjodalmatinskom području boravila je Taktička grupa (TG) »Kaštela« koja je uz VPBR imala i 2 RTOP-a, 2 RČ-a, 2 TČ-a i nekoliko manjih brodova (PČ, DJČ, barkase) i bila apsolutni gospodar situacije. Stupanj provedbe blokade bio je vrlo visok. S otoka su vraćani čamci koji su prevozili bolesnike na dijalizu u splitske bolnice, zabranjeno je bilo isplovljavanje ribaricama i svemu onome što je moglo prevoziti ljude i ploviti. Ploviti je mogao samo onaj tko je imao dopuštenje vojnih vlasti, a to je značilo da se nešto prevozi za njihove potrebe. I zaista, na moru se danju nije mogao vidjeti ni čamac, a Splitski kanal bio je pozornica demonstracije sile od strane TG Kaštela koja je većinu brodova držala na tom području. Noću je bilo isto. Brodovi su imali radare za motrenje prostora i svatko tko bi pokušao prijeći s otoka na obalu bio je vraćen. Ukoliko bi se oglušio o zapovijedi, dolazilo bi do otvaranja vatre s brodova JRM-a. To ponašanje bilo je u skladu s proklamiranom tezom koju je ponavljao admiral JRM-a Mile Kandić da će: »Brodovi JRM-a odgovoriti po pravi-

lu za borbenu upotrebu brodova i oružja...« DJČ u to vrijeme nije bio neophodan HRM-u jer nije bilo dijela akvatorija gdje bi se taj DJČ mogao angažirati, a da pritom ne bi bio uočen od brodova JRM-a, te napadnut i potopljen. Zarobljavanje DJČ-a imalo je za cilj pokazati postojanje HRM-a, da ista misli ozbiljno i da se JRM-u oduzme jedan brod koji je HRM-u tada bio potrebniji.

Brodovi tipa DJČ zaista su bili angažirani tih dana. U njih je JRM polagala velike nade. Naime, DJČ su napravljeni prema doktrini koju je zagovarao admiral Branko Mamula, a koja je polazila od postavki da JRM treba imati respektabilnu mogućnost brzog manevra s kopnenom vojskom na svakom dijelu Jadranskog pomorskog bojišta. Osnovne postavke doktrine koju je admiral Mamula uspostavio za uporabu snaga mornaričkog pješaštva polazile su od činjenice da u nekoj agresiji na bivšu Jugoslaviju obrana na kopnu neće biti podjednako jaka na svim pravcima i rajonima. Rješenje se, prema Mamulinom prijedlogu, tražilo u raspolaganju s dovoljnim brojem dobro opremljenih i uvježbanih manevarskih snaga koje bi se koristile za brzo pojačavanje, intervencije i protunapade. Iako je admiral Mamula bio u mirovini, njegovi učenici i nasljednici na dužnosti nastavili su s provedbom postavki takve doktrine. Sredinom kolovoza ovim brodovima izvršen je desant na Šoltu, iskrcavanjem bataljuna mornaričkog pješaštva i satnije vojne policije, čime je JRM pokazala da neće dopustiti da krađa topova s obalne topničke bitnice Marinča rat na otoku Šolti, četiri dana prije, od strane ZNG-a, prođe nekažnjeno. Desant nije ispunio cilj, jer su topovi već bili odvezeni s otoka. JRM je ove brodove još dva puta uporabila u desantne svrhe. Prvi puta kad je nastojala povratiti skladište goriva Sveti Kajo u Kaštelanskom zaljevu, koje su zauzeli pripadnici ZNG-a za vrijeme operacije izolacije i zauzimanja vojarni sredinom rujna 1991. godine. I zadnji put, u desantu na Privalu (otok Korčula), kad su ponovno preuzeli nadzor nad istoimenom vojarnom i tom prilikom pokupili sve podvodne mine iz skladišta podvodnog oružja u vojarni »Privala«. Stoga su za ove brodove predviđene mnoge zadaće, te je odluka da se jedan od ovih brodova izuzme i otme bila logična.

No, za tu zadaću trebalo je riješiti mnoštvo pitanja. Admiral Letica razgovarao je s direktorom velolučkog »škvera« i uvjerio se u postojanje jednog DJČ-a, koji je bio u ispravnom stanju i koji bi uskoro trebali preuzeti djelatnici JRM-a. Direktor je stajao na raspolaganju HRM-u da brod mirno prepusti dragovoljcima HRM-a koji bi ga odvezli u nepoznatom pravcu. Posada za ovu akciju nije smjela biti brojna, kako je ne bi kompromitirala. Jer, JNA i JRM imale su doušnike na svakom koraku. Posada radi sigurnosti nije smjela biti sastavljena od bivših vojnih osoba koje poznaju posade brodova JRM-a, a morala je i biti skrivena od pogleda djelatnika brodogradilišta. Iako je mogućnost da bi netko od djelatnika »škvera« bio taj koji bi otkrio planove odvođenja broda iz njihova poduzeća bila minimalna, ulog su bili ljudski životi i nije bilo potrebe riskirati. Na prijedlog Miroslava Lozine izbor je pao na dva pomorca – časnika palube s »Brodospasovog« seizmičkog broda (za ispitiva-

nje podmorja i ujedno oceanskog remorkera) *Junaka* – Ivana Matića i Antu Franičevića. Iako mladi, obojica su bili već iskusni pomorci s dosta godina pomoračkog staža. Doduše, nikad nisu vozili takve brze ratne brodove, ali nije ih trebalo nagovarati. Prišli su provedbi zadaće s rijetko viđenim entuzijazmom, primjerenim dragovoljcima. Dolaskom u Velu Luku trebali su se javiti direktoru »Grebena«, koji će im omogućiti preuzimanje broda. Prije samog ukrcaja na trajekt za Velu Luku, koji je radi prijevoza potreba za JNA imao ekskluzivno pravo isplovljenja, ljudi iz sastava osiguranja admirala Letice (Ivica Perišić – Pele i Frane Milić) dali su im oružje. To je bio jedan stari kalašnjikov s dva okvira streljiva i puška pumperica, tzv. »shotgun«. Trajekt je isplovio 14. rujna 1991. u 15.00 sati, a plovio je rutom kroz Splitska vrata – Pakleni kanal, na rt Proizd i u Velu Luku. Za vrijeme vožnje mogli su bolje osmotriti postavišta brodova JRM-a. Isti su se izmještali i manevrirali u odnosu na svoj zapovjedni brod VPBR 31 »Split«. Iako to nije imalo neki veći značaj, budući da su brodovi JRM-a mijenjali postavišta prema nekoj samo njima znanoj shemi. Oko 18 sati trajekt je pristao u Velu Luku. Dvojicu pomoraca je na kapiji poduzeća dočekao direktor poduzeća osobno, koji ih je odveo do broda DJČ 112, pokazao im ga te ih usput upoznao s dvojicom strojara iz poduzeća – Draganom Živkovićem i Damirom Zokićem. Obojica strojara bili su djelatnici poduzeća »Greben« i radili su na održavanju brodskih motora, između ostalih i motora DJČ-a. Pri razgledavanju broda pomorci su ustanovili da brod na sebi nema naoružanje, navigacijski radar »Decca 1216« bio je izvan funkcije, a nisu radila niti navigacijska svjetla. Nakon letimičnog razgledavanja broda dogovoren je sastanak pomoraca iz HRM-a i strojara iz »Grebena« na velolučkoj rivi za 19.30 sati. Tu su, u miru restorana, uz večeru dogovoreni detalji preuzimanja broda i njegova odvoženja na sigurno mjesto. Dogovoreno je da će jedan od strojara – D. Živković također isploviti s brodom na ovaj zadatak. Gospodin Franičević nazvao je admirala i rekao mu da s brodom namjeravaju isploviti u 21.30 sati i da će, kako je već dogovoreno, krenuti prema Omišu. Plovidba noću izabrana je kao logično rješenje. Po danu nije bilo izgleda da se prođe, a po noći se obilaznim rutama mogao izbjeći splitski akvatorij, gdje je koncentracija brodova jugomornarice bila najveća.

Isplovljavanje je proteklo u redu. Brodom je upravljao Ivan Matić, a Franičević i Živković izašli su na palubu kako bi motrili ima li protivničkih brodova negdje u blizini. Vrijeme je bilo idealno za plovidbu. Vladala je ona klasična rujanska utiha bez daška vjetra. Površina mora bila je kao zrcalo. Noć je, barem u početku, bila bez mjesečine, ali je vidljivost i u tim okolnostima bila dobra. Svjetionici u tom području nisu bili pogašeni, jer su radili u automatskom modu, pa su našim pomorcima bili od pomoći. Na tamnoj pozadini svjetionici su se jasno uočavali pa nije bilo nikakvih problema u orijentaciji. Osim toga, i Matić i Franičević su nebrojeno puta prošli ovim akvatorijem i znali su ga napamet. Brod su okrenuli prema hridi Lukavci neprekidno motreći akvatorij, da bi na vrijeme, ako bude moguće, izbjegli bilo

kakvo iznenađenje. Znali su da u borbi protiv brodova JRM-a oružje koje su dobili ne može pomoći. Stoga su nastojali što prije se domoći rta Sućurja na otoku Hvaru, jer su tamo, ako ništa drugo, u slučaju nevolje imali priliku nasukati brod i pobjeći na obalu. Stoga im je glavna briga bila da plove nezamijećeno i da idu od rta do rta, da se sklanjaju iza otoka i hridi. Prošli su otočić Šćedro koji je bio negdje na sredini otoka Hvara i išli prema Lovištu. S bočne strane Lovišta primijećeno je da se desni motor previše grije pa su morali smanjivati brzinu. Brod je i bio u remontu zbog toga motora, koji se i dalje nećkao da povuče punom snagom. Brzina je i dalje bila velika. Brod je imao dva glavna dizelska motora tipa MTU koji su s ukupno 640 kW (870 KS) ovaj relativno lagani brod (33 t) lakoćom pogonili s 30 čv. Sada je brzina pala na 20 čv, ali u slučaju nevolje nitko neće gledati grije li se motor ili ne grije. Prošavši Lovište, prema ulazu u luku u Pločama ugledali su bljeskove, a uskoro se začula i tutnjava topova. Shvatili su da jugomornarica bombardira luku i grad Ploče. Naime, u to vrijeme u Pločama se odvijala operacija »Zelena tabla – Male Bare«, u kojoj su snage ZNG-a i MUP-a zauzele garnizon u Pločama i skladište oružja i streljiva Male Bare. Bila je to jedna od najuspjelijih akcija koje je HV izvela tih dana. Koliko je protivniku bilo stalo da obrani to skladište, najbolje su svjedočili odbljesci i jeka topničke paljbe koja je dolazila iz luke.

Od rta Sućuraj na Hvaru DJČ je išao oštro prema obali nastojeći čim prije doći u zaklonište obale, jer će onda sakriven u sjenci obale daleko lakše voziti. Kad su bili na pola puta između Sućurja i obale, iz Hvarskog se kanala pojavio neki ratni brod koji je žurio u pomoć svojima u luku Ploče. Prema kazivanju posade, prošao je pored njih na oko 3 N udaljenosti i srećom nije ih primijetio. DJČ se približio obali kod Zaostroga i okrenuo put Makarske i Omiša. Najgore je prošlo. Preostalo je samo nadati se da će desni motor izdržati do kraja. Smanjivanje brzine imalo je povoljan utjecaj na desni motor koji je opet radio u dopuštenim parametrima. Vozeći u sjeverozapadnom kursu pored gradova Makarske rivijere primijetili su da su se u jednom trenutku sva svjetla na obali pogasila. Na moru je zavladao mrak. Poneko svjetlo se moglo vidjeti na Hvaru i Braču, ali su i ona nekako svijetlila jedva vidljivim sjajem. Neobična situacija za sve koji su tuda plovili, jer ploviti Neretvanskim i Bračkim kanalom u mirno doba izgleda kao voziti se automobilom po cesti. Sa svih strana bilo je mnoštvo svjetala, koja su na ponekim mjestima toliko intenzivna da su smetala, a sad odjednom mrak i obala udaljena niti 50 metara od broda. Posada je mogla samo osjetiti nemir ne znajući što se događa na kopnu, no iz onoga što su vidjeli mogli su pretpostaviti da je nešto ozbiljno. Uskoro su vidjeli obrise pješčane obale kod Omiša. Stigli su u 2 sata poslije ponoći 15. rujna 1991. godine. Unaprijed je dogovoreno da pristanu na pokretni most u Omišu i da će nakon toga brod odvući uz Cetinu i vezati ga u kanjonu Cetine, gdje će biti skriven od očiju s kopna i iz zraka. Manevar pristajanja na most uspio je usprkos struji rijeke Cetine. Ivan Matić sigurno je priveo brod, laganom vožnjom do mosta na ko-

jemu je bio »odbor za doček«, predvođen admiralom Leticom i zapovjednikom omiškog MUP-a.

Na mostu je vladala velika živost. Most se rijetko otvarao za pomorski promet pa je trebalo dosta vremena da se obave sve radnje i most otvori i zatvori. U isto vrijeme počeli su iz Ploča pristizati ranjenici na putu za bolnice u Splitu. Za njih je organiziran prijevoz preko rijeke čamcima. Na drugoj obali su ih dočekivala vozila iz Splita i nastavljala s vožnjom do splitskih bolnica. Tom prilikom s ranjenima je prevezeno i tijelo pokojnog Ivana Vrdoljaka, vozača »Jadrantransa« iz Ploča koji je bio angažiran na prijevozu oružja i streljiva iz skladišta Male Bare. Manevar s mostom i skrivanje broda moralo se dovršiti prije svitanja, da se skrije cijela ova akcija, a mjesto vezivanja broda ostane nepoznanica. Brod je prošao most i lagano vozeći uz struju išao naprijed. Mornarica je angažirala jednog ronioca koji je pregledao mjesto veza i ukazivao na moguće plićine. Oko 15.00 sati vezan je u tzv. vez na neizgrađenu obalu ispred zgrade »Dalmacijaturista«. Na obali su rasle vrbe i druga visoka i razgranata stabla koja su štitila brod od pogleda s kopna i iz zraka. Posada broda – Matić, Franičević i Živković mogla je odahnuti. Učinili su ono što se od njih tražilo i sve je prošlo po planu. Protivnik ih nije vidio, niti je mogao procijeniti gdje se brod nalazi na vezu. Neprijatelj je tih dana imao svojih briga. U Pločama se odvijala operacija »Zelena tabla – Male Bare«, oko Šibenika su snage ZNG-a i MUP-a zauzimale vojarne JNA jednu za drugom, u Splitu su se vojarne predavale s cjelokupnim inventarom... Ogromne količine teškog oružja slijevale su se u ruke HV-a. Zapovjednici JRM-a i da su htjeli nisu mogli reagirati na svim urgentnim mjestima nadmoćnijom silom, kako su to već bili navikli i jedino znali. Jer, takve su bile naredbe iz Beograda. Povodom tih događanja, »komandant« Kninskog korpusa general Špiro Niković izdao je zapovijed o uništenju oružja i sredstava JNA koja su na bilo koji način mogla pasti u ruke HV-a.

A sad se javlja i HRM. Prvo preko sredstava javnog priopćavanja da se ustrojava HRM kao grana oružanih snaga, a potom i konkretnom akcijom, kojom je ispred brodova JRM-a odvezla ispravan brod iz brodogradilišta. Za JRM to nije bio prevelik gubitak. Niti HRM taj brod nije odmah mogla koristiti. Međutim, ova akcija bila je ulaganje za budućnost. Brodovi DJČ već su od sredine studenoga 1991. godine iskazali svoju vrijednost. Oni su bili ona snaga koja je premošćivala sve zapreke na magistrali, stizali su između obale i otoka, ali i na mjesta na obali dovozeći potrebnu pomoć i sredstva, i moral. Tek u rukama hrvatskih mornara mogli su se obistiniti poučci iz doktrine da brodovi tipa DJČ služe kako bi iskazali mogućnost manevra na Jadranskom pomorskom bojištu i učinili snage obrane dovoljno jakima na ugroženim mjestima, te prijetili protivniku izvođenjem taktičkog i diverzantskog desanta. Relativno malih dimenzija, ali velikog tovarnog prostora (6 t tereta ili 60 vojnika), vrlo velike brzine, s iskusnim posadama ovi brodovi su se uskoro viđali na svim dijelovima gdje je trebalo nešto prevesti, pojačati ili prenijeti. Kada je upravo

ovaj DJČ, koji je u međuvremenu u HRM-u preimenovan u desantni brod motorni (DBM) 103, uplovio u dubrovačku luku Gruž sredinom veljače 1992. donoseći odjednom daleko veći teret nego skoro cijela flotila Odreda naoružanih brodova, znalo se da je za Dubrovnik sunce slobode blizu. Pored prevezenog tereta i ljudi, ovi brodovi su doprinijeli u još jednom segmentu. Na njima su mladi pripadnici HRM-a stjecali dragocjeno ratno iskustvo, ničim nadoknadivo. Ono što su zapovjednici tih brodova i posade prošli u Domovinskom ratu ne može se naučiti niti u jednoj školi. A sve je počelo s brodom DJČ – 112 i junacima ove priče. HRM je, odajući priznanje ovom brodu za doprinos u Domovinskom ratu, odlučila sačuvati uspomenu na njega, i s namjerom čuvanja tradicije hrvatske ratne povijesti predati ga Vojnopomorskom muzeju na Gripama u Splitu, gdje će praviti društvo brodovima koje su hrvatski mornari u II. svjetskom ratu također oduzeli protivniku.

Brod Cetina

Prva žrtva u redovima HRM-a

(pripremio S. Bernadić, na temelju razgovora s načelnikom PZO HRM Nikolom Bokšićem, zapovjednikom bitnice PZO Borisom Predovanom i topnikom Leom Keglevićem)

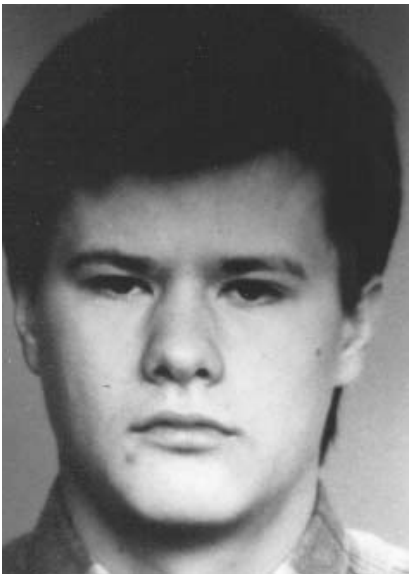

Josip Vranić (14. IV. 1970.-24. IX. 1991.)

Formiranjem HRM-a kao grane OS RH odmah je započelo stvaranje borbenih postrojbi koje su se trebale čim prije angažirati u borbi. Tako je bilo i s Postrojbom za protuzračnu obranu (PZO) u HRM-u. Za voditelja toga posla u ZHRM-u bio je određen brigadir Nikola Bokšić, kojemu su poslovi PZO-a bili specijalnost. Tijekom godina na raznim dužnostima u bivšoj JNA stekao je ogromno iskustvo na ovim poslovima. Njegovo akumulirano znanje i radišnost učinili su to da je uskoro ustrojena jezgra nove postrojbe, koja je toliko bila potrebna i HRM-u i dalmatinskim gradovima. Do toga vremena niti grad Split, kao kulturno, političko i gospodarsko središte Dalmacije, nije imao ustrojenu postrojbu iz oblasti PZO-a, a protivničko zrakoplovstvo nemilice je tuklo. Iako je priljev dragovoljaca u HRM bio velik, problem je bio naći dovoljno ljudi koji su imali potrebno znanje i vještine za određena oružja. Nakon uspješno provedene akcije »Zelena tabla – Male Bare«, iz vojnih skladišta u Pločama odvojen je dio PZO sredstava za novoustrojenu postrojbu pod nazivom 66. laki topničko – raketni divizion (ltrd) HRM-a. Za zapovjednika 66. ltrd-a imenovan je Boris Predovan. Prva sredstva koja su se našla na popisu naoružanja bila su četiri protuzrakoplovna topa 20/3 mm A4 i osam protuzrakoplovnih topova 40/1 mm M1A1 »Bofors«. Ustrojena su dva voda PZO-a. Jedan vod, pod zapovijedanjem Kadre Kulašina, dobio je raspored na istočnom kraju aerodromske piste da brani aerodrom Resnik i drži na oku vojarnu u Divuljama, gdje je JNA imala jak garnizon. Drugi vod, zapravo mješovita bitnica od 2 »Boforsa« i 3 topa 20/3, pod zapovijedanjem Damira Valčića, raspoređen je u selo Plano, koje se nalazilo poviše Resnika i splitske zračne luke.

U Zapovjedništvu HRM-a 22. i 23. rujna 1991. bile su razmatrane mjere o načinu uključivanja HRM-a u aktivnosti blokade vojarni JNA, koje su provođene u RH.

Zapovjednik HRM-a admiral Sveto Letica bio je odlučan da HRM izvrši tu zadaću, sa svim sredstvima koja su mu stajala na raspolaganju. Odlučeno je da se vojarna Lora zapriječi podvodnim minama, te da se jedna topnička bitnica premjesti u uvalu Kašjuni kako bi zapriječila ulaz u Kaštelanski zaljev. Ovim mjerama brodovima JRM-a bio bi zatvoren Kaštelanski zaljev, a pripadnici JNA u Lori morali bi prihvatiti načela ponašanja koja je propisivala hrvatska strana. Tako se prema zapovijedi zapovjednika Predovana prvi vod s 2 »Boforsa« navečer 23. rujna 1991. smjestio na splitsku plažu Kašjuni, koja se nalazila u blizini Marjanskih vrata, morskog prolaza koji spaja Splitski kanal i Kaštelanski zaljev. Odabir ovog položaja imao je za cilj taktičkoj grupi JRM Kaštela (1 VPBR, 2 RTOP-a, 2 RČ-a, 2 TČ-a, 1 PČ, DJČ i barkasa), koja je provodila blokadu splitske luke i gotovo svakodnevno borbeno djelovala protiv infrastrukturnih objekata u industrijskoj zoni Kaštelanskog zaljeva, zapriječiti prolaz prema vojarnama Lori i Divuljama u kojima su bili smješteni veliki vojni kapaciteti.

Uvala Kašjuni smještena je na zapadnom dijelu Splita, na južnim padinama Marjana. Uvala je dosta plitka i niska. Prema moru je isturen umjetni zid načinjen od kamenja dužine oko stotinjak metara i visine jedan metar. Na kraju plaže strmo se uzdiže litica kojom se Marjan približio moru. Između prednjeg zida prema moru i litice prostire se nizak ravan plato sačinjen od pješčenjaka na kojemu su u ono vrijeme rasli niski čempresi. Uvala je imala strmi pristup koji ju je štitio od istočnih vjetrova. More u uvali je dosta duboko, a voda čista i duboka, intenzivne modrozelene boje. Uvala je odisala mediteranskim ugođajem i bila je omiljeno kupalište mnogih Splićana. Sada je dobila novu svrhu. Novi mornari – topnici, mladići od 20 do 30 godina, brzo su se međusobno upoznali i zbližili. Pred njima nije bilo zadaća koje se nisu mogle riješiti. Trebalo se prisjetiti lekcija koje su oni kao bivši vojnici JNA znali o zaduženim topovima. Jer, nisu svi služili na tim topovima, pa su oni koji su te topove poznavali nastojali što bolje objasniti djelovanje pojedinih uređaja. Plaža Kašjuni bila je otvorena prema moru i brodovima JRM-a. Stoga su topnici prionuli na izradu, barem improviziranih paljbenih položaja. Zemljište na Kašjunima bilo je takvo da su topnički položaji bili tek malo iznad razine mora, ali su zato imali dobar pregled ulaza u Kaštelanski zaljev i mogli su otvoriti vatru na svaki brod koji namjerava uploviti.

Utorak 24. rujna osvanuo je kao miran rujanski dan. Nebo je bilo vedro, more mirno, vjetar slab. Prava rujanska utiha, vrijeme kao stvoreno za kupanje. Topnici su dobili zapovijed da otvore vatru na manje ratne brodove koji pokušaju ući ili izaći iz Kaštelanskog zaljeva. Pomalo su bili pospani i umorni od noćašnjeg premještanja topova i kopanja položaja za iste. Znali su da to nisu manevri na vježbama, nego ratni uvjeti, pa nije bilo mjesta nikakvoj improvizaciji. Iako bez ratnog iskustva, znali su da će zadaća za koju su se pripremali biti teška. Brodovi jugomornarice neće oklijevati. Imali su dobro oružje, premoćnije od njihovog i morali su biti krajnje oprezni i ubojiti. Na položajima se danju nisu mogli obavljati neki veći radovi, jer

bi to bilo osmotreno s brodova i sigurno osujećeno. A moralo se paziti i na »petu kolonu«, jer Split je bio pun vojnih umirovljenika koji su dijelom bili neprijateljski raspoloženi prema Hrvatskoj vojsci. Brodovi iz TG Kaštela nesumnjivo su imali daleko jače naoružanje i obučene topnike, koji su danima bili na ciljnicima svojih topova. Osim toga, u nekoliko proteklih dana nije bilo broda iz sastava TG-a koji nije otvarao vatru na ciljeve na obali i na taj način isprobao oružje i uvježbavao ljude. Za razliku od naših topnika, granata su imali više nego dovoljno. Njima se nije mogao dogoditi slučaj da zastanu s paljbom zbog nedostatka streljiva. I nisu trebali štedjeti. Naši topnici nisu imali prilike za vježbovno gađanje. Oko 10 sati ujutro jedan se torpedni čamac laganom vožnjom približio prolazu prema Kaštelanskom zaljevu. Došao je u domet topova na Kašjunima i na njega je otvorena topnička paljba. Brod je vrlo brzo bio obavijen gustim crnim dimom i topnici su bili uvjereni da je brod pogođen. Kad se dim razišao, broda više nije bilo na starom mjestu. Bio je već daleko u vožnji punom brzinom. Dim koji su topnici vidjeli nije bio dim pogođenog broda, već dim koji se stvara kod upućivanja glavnih motora. Začudo, izostala je topnička reakcija s ostalih brodova. No, zato je oživjela radioveza na brodovima TG-a. U početku nisu vjerovali izvješću zapovjednika TČ-a da je na njega otvorena topnička vatra, iako su ostali brodovi bili dosta blizu. Nakon sat vremena motrenja s protivničkih brodova, s VPBR-a (zapovjedni brod) je odaslan radiosignal da se u predjelu uvale Kašjuni najvjerojatnije nalazi neprijateljska topnička bitnica i da se ostali brodovi ne približavaju bez potrebe. U slučaju otvaranja vatre topnički će djelovati na tu bitnicu.

Oko 13 sati iz Kaštelanskog zaljeva, neposredno uz Čiovo plovio je jedan neprijateljski DJČ. Kad je uvala Kašjuni došla u domet njegovih topova (dva topa 20 mm M-71) otvorio je nasumice vatru po uvali. DJČ je pucao iz oba topa na mostu i nije štedio na streljivu. Naši topnici uzvratili su. Jedan top ispalio je 3 – 4 granate i zaglavio se. Drugi je ispalio 8 granata, kad je izgubio ležište i počeo se nekontrolirano tresti i valjati prijeteći da se prevrne, pa je vatra morala biti obustavljena. U sukob su se odmah uključili i ostali brodovi. Posebno su bili brzi topnici s bliže topovnjače, čiji je pramčani top odmah bio obavijen dimnom maglom od topovske paljbe. Topnici su pozvani da hitno odu u zaklon. I u tom trenutku granata ispaljena s broda JRM-a tipa DJČ pogodila je topnika Josipa Vranića, ciljničara na jednom od topova »Bofors« (40 mm) i na mjestu ga usmrtila. Nažalost, nije mu bilo pomoći. Tako je mladi Josip Vranić, stasit i naočit mladić u dobi od 21 godine i uzoran student, junački poginuo na topničkom položaju kao prva žrtva Hrvatske ratne mornarice. Nema riječi kojima bi se mogla opisati tuga njegovih ratnih suboraca. Uskoro su se paljbi DJČ-a i topovnjače priključili i ostali brodovi iz sastava TG-a. Granate su padale po cijelom području uvale Kašjuni, ali i po brdu Marjan koje se naslanjalo na plažu. Srećom, zakloni su izdržali i nitko više nije bio pogođen. No, na više mjesta planuli su požari, kako na samoj plaži tako i po Marjanu. Iza 14 sati vatrogasci su imali nesmetan prilaz i počeli su gasiti vatru, sve do večeri.

Navečer, kad je pao mrak, topnici su se izvukli s položaja i izvukli tijelo poginuloga kolege, koje je sve to vrijeme beživotno ležalo na grudobranu, prekriveno vojničkim kaputom.

Sutradan, 25. rujna 1991., mineri HRM-a položili su podvodne mine ispred samog ulaza u Ratnu luku Lora i tako prekinuli pomorsku vezu između najveće ratne luke i najjače TG. Topnici su 1. listopada 1991. opet izgradili topničke položaje na Kašjunima, ovaj put za namjensko, obalno topništvo. Umjesto nejakih »Boforsa« instalirani su topovi 88 mm, koji su se mogli nositi s najjačim topovima na brodovima JRM-a. Ljudi koji su se kasnije skidali iz JNA izjavljivali su da ih je bilo iznimno strah upravo topničke bitnice na Kašjunima i podvodnih mina, koje su mineri HRM-a polagali selektivno, ali uvijek na rutama neprijateljskih brodova.

Mladi Josip Vranić postao je putokaz slobode, koji Hrvatskoj nitko nije darovao osim njezine mladosti i volje naroda da se oslobodi okupatora. I pored godina koje prođoše, onima koji su ga poznavali uvijek ostaje sjećanje na lijepu i plemenitu osobu najljepših ljudskih vrlina. S mladim Vranićem i s mnogima koji su pošli njegovim putem naša sloboda plaćena je punom cijenom. Neka to uvijek bude zalog sjećanja novim generacijama.

brigadir Nikola Bokšić:

Protuzračna obrana u HRM-u

Nagon i iskonska potreba svakog živog bića, čovjeka ili skupine ljudi i države kao cjeline je samoobrana od svake vrste ugroženosti. Takav instinkt probudio se u našim ljudima tijekom 1991. kad su osjetili opasnost od neprijateljskog zrakoplovstva. Duž cijele naše obale i na otocima provodile su se pripreme za organizaciju i izvođenje protuzračne obrane. U početku su to bili najodvažniji pojedinci i skupine, koji su raspolagali potrebitim znanjima i vještinama u rukovanju bojevim sredstvima protuzračne obrane. Brojne takve skupine i pojedinci nastale su i djelovale uz našu obalu i otoke i prije konačnog formiranja HRM-a. No, o sustavnom planskom i organiziranom bavljenju pitanjima i problemima PZO-a moguće je govoriti tek nakon formiranja HRM-a, dakle, nakon 12. rujna 1991., dana kada je vrhovni zapovjednik svojim Ukazom odredio zapovjednika HRM-a i na to mjesto postavio admirala Svetu Leticu. Zapovjednik HRM-a odmah je bio suočen s opasnostima napada iz zraka, pa je započeo sa stvaranjem i organiziranjem najznačajnijih objekata protuzračne obrane u svom području odgovornosti. Na prvom je mjestu bio grad Split sa svojom zračnom lukom u Divuljama. Prvo borbeno sredstvo PZO-a bio je jedan PAM 12,7 mm »Browing« dobiven iz Ploča nakon akcije »Zelena tabla – Male Bare«, postavljen i pričvršćen na karoseriju motornog vozila TAM 2000. Posada »Browing-a« popunjena je i on je u operativnu uporabu stavljen 16. rujna 1991., s težišnom zadaćom obrane Zapovjedništva HRM-a koje se tada nalazilo na predjelu Bačvica, Jadranska ulica 1.

Neprijateljsko zrakoplovstvo sve više prijeti, a zapovjednik HRM-a dolazi do njihovog popisa objekata u gradu Splitu i prigradskim naseljima, koji su bili označeni kao mogući ciljevi za napade iz zraka. Dana 21. rujna, u poslijepodnevnim satima, neprijateljsko zrakoplovstvo u više navrata napada Zračnu luku Split. Zapovjednik HRM-a prosudio je (što će se kasnije pokazati točnim) da je napad izveden s ciljem neutraliziranja obrane zračne luke, radi stvaranja uvjeta da se preko nje, a u pravcu Bihaća, Mostara i drugdje, izvlače snage iz vojarne u Divuljama. Istoga dana (21. rujna) zapovjednik HRM-a određuje za načelnika PZO-a Nikolu Bokšića i izdaje mu zadaću da tijekom noći 21./22. rujna pokuša oformiti jednu manju postrojbu PZO-a i da je postavi na mjesto obrane u zračnoj luci, sa zadaćom da osujeti planove neprijatelja. Postrojba jačine jednog lakog topničkog voda PZO-a ustrojena je

tijekom noći od dragovoljaca i protuzrakoplovnih topova 20 i 40 mm pristiglih iz Ploča. Zapovjednikom ove prve postrojbe imenovan je Boris Predovan.

Ustrojavanje postrojbe (spajanje ljudi i tehnike) obavljeno je na prostoru Terminala teških tereta Stobreč (TTTS). Zarobljeno oružje neprijatelj je skidanjem pojedinih vitalnih dijelova, uglavnom zatvarača (s gotovo svih topova), nastojao onesposobiti za uporabu. Metodom »kanibalizacije« hitno je provedeno kompletiranje topova i u ranim jutarnjim satima laki topnički vod (ltv) PZO, kao prva postrojba PZO HRM-a, nalazio se u Zračnoj luci Split, spreman za bojevu uporabu. Spomenuti datum, 21. rujna 1991., ostat će zabilježen po još jednom događaju u području odgovornosti HRM-a. Mada još nije bio u sastavu HRM-a, vod PZO iz sastava OTB-a Zečevo srušio je dva neprijateljska zrakoplova. Oko kamere tada je zabilježilo let rakete »S-2M« kako iznad mora sustiže avion jugovojske i šalje ga na dno mora. Ova slika popraćena uzvicima ushićenja i radosti »OBADVA...OBADVA...OBA SU PALA«, obišla je hrvatske domove i cijeli svijet. To je bila poruka i neizmjerno ohrabrenje svim dotadašnjim i budućim hrvatskim braniteljima, cijelom hrvatskom narodu, da je i ta, na prvi pogled vrlo moćna jugovojska, ustvari vrlo ranjiva.

Dana 22. rujna 1991. nastavilo se s konsolidiranjem voda PZO u splitskoj zračnoj luci. Zar treba naglašavati kakav je to izazov bio, pojaviti se s topovima na koti 101 Plano, iznad same vojarne u Divuljama doslovno iznad njihovih glava. Tu se već tada pokazalo nešto što će mnogo kasnije postati jasno cijelom hrvatskom narodu, pa i čitavom svijetu, a to je da osvajači, u ovom slučaju četnici, priznaju samo zakon sile. Kako drukčije objasniti da su samo dan ranije iz svih vrsta oružja kojega su bile pune Divulje, bjesomučno tukli zračnu luku i sve oko nje. Sada kada se iznad njihovih glava pojavilo samo nekoliko protuzrakoplovnih topova, postali su odjednom »dobri«, nisu više pucali, a njihov zapovjednik general potpukovnik Pavle Strugar sasvim uljudno je poručio načelniku općine Kaštela da mu nije drago što HV, kako je kazao, »gomila oružja oko vojarne u Divuljama«.

Zbog malog broja oruđa, kao i svih drugih bojnih sredstava, moralo se već od samog početka voditi računa da se sve što se ima koristi u što je moguće više uloga i namjena. Tako se već tada u zračnoj luci, a poslije i u Splitu, kao i svim drugim mjestima, što je moguće veći broj protuzrakoplovnih topova postavljao s namjerom da ih se može bojevo uporabiti za najmanje dvije zadaće: za protuzrakoplovnu obranu određenog objekta i za bojna djelovanja po vojarnama bivše JNA, radi njihova eventualnog osvajanja. U noći 23./24. rujna 1991. iz sastava tada još jedinog voda PZO-a izdvajaju se 2 PZO topa 40 mm M1 i upućuju na Kašjune, radi ometanja neprijateljskih ratnih brodova u prometovanju prema Lori, jer su izvlačeći materijalna sredstva, a dovodeći pojačanja u ljudstvu, narušavali nekoliko dana ranije postignuti dogovor. U popodnevnim satima 24. rujna 1991. dolazi do međusobne topničke paljbe između neprijateljskih ratnih brodova i naših topova na Kašjunima.

U toj paljbi, kao prva žrtva HRM-a, na oltar Domovine svoj mladi život polaže Josip Vranić.

Narednih nekoliko dana pristupilo se organiziranom i planskom osmišljavanju sustava PZO grada Splita kao demografskog, političkog i industrijskog centra Dalmacije, kao i okolnih mjesta i glavnih infrastrukturnih objekata. Tako je provedeno detaljno izviđanje grada radi pronalaženja najpogodnijih prostora za postavljanje topova PZO-a. Kao najpogodnija mjesta određeni su: Stinice, vrh Visoke, Katalinića brig i nepošumljeni dio Turske kule, a pošumljeni dio predviđen je za izradu zapovjednog mjesta. Užurbano se radilo i na dopunjavanju i osposobljavanju protuzrakoplovnih (PZ) topova pristiglih iz Ploča. Najveći je problem bio kako doći do zatvarača koje je neprijatelj poskidao. Svoje znanje i svjetsku sposobnost pokazali su stručnjaci splitskog brodogradilišta »Brodosplit«, koji su prema jednom od uzoraka odmah počeli s izradom novih zatvarača. Uz PZ topove, koje je HRM dobila iz Ploča (8 PZ topova 40 mm M1 i 4 PZ topa 20/3 mm), najviše se okoristila skladištem u Segetu iz kojega je izvučeno 25 PZ topova 40 mm D60 (mornarička inačica). No, i ovi topovi bili su svi bez zatvarača, pa je i njih trebalo naručiti u splitskom »škveru«.

Prosuđujući koji bi objekti mogli doći pod udar neprijateljskog zrakoplovstva izvan samog grada i Zračne luke Split, ocijenjeno je da je Hrvatska, a poglavito Dalmacija vrlo osjetljiva na električnu energiju, te je nužno organizirati PZO trafosustava Konjsko i hidroelektrane kod Omiša. Načelnik PZO-a obišao je i te objekte i odredio mjesta za razmještaj sredstava PZO-a. U narednih nekoliko dana Odjel KoV-a ubrzano je radio na stvaranju uvjeta da što prije profunkcionira sustav PZO-a. Ovo je posebno dolazilo do izražaja zbog situacije u kojoj se svakodnevno očekivao napad neprijateljskog zrakoplovstva po samom gradu i okolini. U nizu zadaća koje su usporedo rađene izdvajale su se tri težišne:

1. Prikupljeni su ljudi specijalisti PZO-a i izvođena je obuka i osposobljavanje u rukovanju i uporabi raspoloživim bojnim sredstvima PZO-a. Zadaće obuke provodio je Boris Predovan, sa skupinom časnika koji su ta sredstva poznavali. Obuka se izvodila na pošumljenom dijelu Katalinića briga.
2. Druga važna zadaća bila je kompletiranje i osposobljavanje PZ topova za bojevu uporabu. Najvažniji, ujedno i najteži problem u ovome bio je izrada zatvarača. U roku od tjedan dana »Brodosplit« je izradio 26 zatvarača. Vrijednost toga posla bila je 6 tisuća DEM, što je HRM odmah platila.

Zatvarači su 3. listopada 1991. razdijeljeni postrojbama PZO-a:

– postrojbi koja je organizirala obranu grada Splita (poslije je dobila naziv 66. ltra PZO) dodijeljeno je 16 komada,
– vodu PZO Konjsko 3 komada,
– vodu PZO Omiš 2 komada,

– vodu PZO OTB Kašjuni 2 komada,
– vodu PZO Trogir 2 komada.

Jedan zatvarač zadržan je kao pričuva.

Isprobavanje novoizrađenih zatvarača, ispaljivanjem po nekoliko metaka, obavljeno je 4. listopada 1991. na širem prostoru sela Prugovo (iza Klisa). Pokazalo se da zatvarači u potpunosti funkcioniraju. Osim zatvarača, za sve PZ topove 40 mm D60 (mornarička varijanta) trebalo je izraditi i ciljničke sprave tipa rešetke, što je također učinjeno u splitskom brodogradilištu. Kada je riječ o zatvaračima, valja ukazati na jedan događaj koji govori o ogromnoj volji i želji naših ljudi da se domognu sredstava za obranu, kao i ogromnoj dovitljivosti kojom su se pri tome služili. Tako se 1. listopada 1991. u uredu načelnika PZO-a pojavio jedan gospodin iz Biograda i kazao: *Ja znam da Vi imate topove 40 mm, ali bez zatvarača. Ja imam zatvarače, ali nemam topove, koji su mi toliko potrebni. Nudim Vam trampu. Vi meni 2 topa, ja ću Vama 4 zatvarača.* Očito je bio upoznat s našim problemima u svezi zatvarača, kao i s činjenicom koliko nam se žurilo da topove što prije stavimo u uporabu, te je našao način (koji valjda samo on zna) da iz brodogradilišta u Splitu dobije 6 zatvarača, od kojih je četiri pokušao zamijeniti s HRM-om za dva topa 40 mm.

3. Treća važna zadaća na kojoj se radilo usporedo s prethodne dvije, bila je izrada kompletnih paljbenih položaja na svim lokacijama i mjestima koja su za to određena. U organizaciji načelnika inženjerije HRM-a i ZP Split Nike Ninčevića i Frane Ivaniševića, a preko Kriznog stožera RO »Lavčević«, na ovim zadaćama angažirana je gotovo sva građevinska operativa Splita. Pored RO »Lavčević«, na ovoj zadaći iskazali su se i mnogi drugi: RO »Melioracija«, »Pomgrad«, »Tehnogradnja« i »Salona graditelj« iz Solina. Ova posljednja radila je paljbeni položaj za PZO trafosustava Konjsko. Paljbene položaje u Trogiru i Omišu radile su RO iz tih gradova, u organizaciji njihovih kriznih stožera. Položaji, posebice skloništa za ljude, izrađeni su tako da su pružali punu sigurnost kompletnim posadama. Za potvrdu ovog treba iznijeti podatak da u vrijeme kada je Split napadan ili granatiran, dio ljudi, mada nije bio u bojevoj smjeni, nije želio ići kući, već je ostajao na položajima u skloništima, jer su se tu osjećali sigurnijima nego u svojim domovima u gradu. Tijekom izrade paljbenih položaja u Omišu je zabilježen događaj vrijedan pažnje. Tamo je prema zapovijedi zapovjednika HRM-a otišao načelnik PZO-a, te s predstavnikom tamošnjeg Kriznog štaba obišao teren i odredio mjesta za izradu paljbenih položaja radi PZO hidroelektrane u Omišu. Kada su Omišani posjekli šumu i počeli s radom, otkrili su na istom mjestu skloništa za ljude i streljivo, dakle gotovo kompletan položaj kojega su tijekom II. svjetskog rata izradili Talijani. Ljudi su se čudili, kako je od toliko prostora pogođeno baš isto mjesto kao i prije 50 godina. To je samo znak da se struka potvrđuje na istovjetan način. Ono što je uradila građevinska operativa Splita, kao i okolnih mjesta, zaslužuje puno priznanje. Za samo 35 dana izrađeno je 14 kompletnih paljbenih položaja u stalnoj fortifikaciji. Neki od

položaja, po mjestu na kome su izgrađeni i načinu i brzini kojom su građeni, predstavljaju pravo malo graditeljsko umijeće. Primjerice, zaklon za top na Katalinića brigu.

Zaokruživanjem ova tri velika posla, kompletiranjem i osposobljavanjem topova, obukom ljudi i njihovim spajanjem s tim sredstvima, te izradom položaja i njihovim zaposjedanjem, praktično su formirane postrojbe PZO-a. Tada se postavilo pitanje kako grupirati (ustrojiti) to što je već stvoreno, kao i ono što je u tijeku i što se još planira. U takvim okolnostima, 8. listopada 1991. na redovnom radnom sastanku Zapovjedništva, zapovjednik HRM-a, na prijedlog načelnika PZO-a donosi odluku da se od raspoloživih bojnih sredstava ustroji jedan laki topničko-raketni divizion (ltrd) PZO-a, sastava četiri bitnice: jedna bitnica sa zadaćom organizacije i izvođenja PZO Zračne luke Split i dvije bitnice za obranu grada Splita, s težištem na industrijskoj zoni, a osim ovog paljbenog dijela formirana je i zapovjedna bitnica, radi organizacije zračnog motrenja, veze i zapovijedanja. Zapovjednikom je imenovan Boris Predovan. Zapovjednik divizijuna praktično je istoga dana započeo s ustrojem ove postrojbe koja će poslije dobiti svoj puni naziv – 66. ltrd PZO. Odmah je formirao svoje zapovjedništvo, imenovao obnašatelje dužnosti, odredio zapovjednike bitnica te pristupio izradi ustroja, kao i kompletnom ustrojavanju postrojbe.

Dovođenje topova na paljbene položaje provođeno je prema mjeri priprema i uređenju položaja, uglavnom sredinom listopada. Tako je od Kriznog stožera općine Trogir 15. listopada 1991. zapovjednik divizijuna Boris Predovan izuzeo 4 PZ topa, a 17. listopada 1991. njegov pomoćnik za logistiku Ivo Mucalo izuzeo je 6 topova. Divizijun je kao kompletna postrojba sa svim svojim bojnim sredstvima proradio 20. listopada 1991. godine. Do tada su djelovali samo pojedini njegovi segmenti (desetine ili vodovi). Uz zadaće stalne dogradnje svoje bojeve spremnosti, divizijun je dobio zadaću pružanja svekolike, poglavito stručne pomoći samostalnim vodovima PZO-a: Trogir, Omiš i Konjsko. Dana 25. listopada 1991. zapovjednik HRM-a obavlja nadzor divizijuna i vraća se zadovoljan onime što je vidio i što je do tada učinjeno. Početkom studenoga zapovjednik HRM-a formira i svoju komisiju, sa zadaćom utvrđivanja stanja bojeve spremnosti svih postrojbi HRM-a. Nakon obilaska svih postrojbi, komisija na čelu s Augustinom Kontrecom konstatira da je divizijun PZO-a po redu, vojnoj stezi, ustroju, kao i stanju ukupne bojne spremnosti jedna od boljih postrojbi HRM-a. Osim topovskog naoružanja (topova 20 i 40 mm) i jednog »Browinga« (12.7 mm), tijekom studenoga postrojba dobiva i prvo raketno sredstvo – komplet »Strela-2M« (jedan lansirni mehanizam i dvije rakete). Sredstva su dobivena od PU Split, konkretno od gospodina Milana Kuzmanića.

Usporedo s rastom i razvojem sustava PZO u gradu Splitu i njegovim prigradskim dijelovima, PZO se formirala i razvijala i u ostalim mornaričkim postrojbama duž

obale i otoka. Značajna postrojba (divizijun PZO) ustrojena je u Pločama već u rujnu, pod rukovodstvom Gorana Muščeta, s težišnom zadaćom organizacije i provođenja PZO Ratne luke Ploče. Divizijun se sastojao iz jedne zapovjedne i dvije paljbene bitnice. U paljbenim bitnicama nalazili su se također topovi 40 mm M1 i 20/3 mm »Hispano« i jedan top 20/1 mm »Flak«. Zbog nedostatka drugih adekvatnijih bojnih sredstava dijelovi postrojbe su, osim za PZO, povremeno bili korišteni i za izvršavanje drugih bojnih zadaća, poglavito na pravcu sela Imotica – Topolo. Od 24. prosinca 1991., prema zapovijedi zapovjednika HRM-a, jedan vod PZO 20/3 mm (4 PZ topa 20/3 mm A4) se u svrhu pojačanja priključuje 116. brigadi HV-a. Treću po veličini postrojbu PZO-a u HRM-u ustrojilo je Pomorsko zapovjedništvo za sjeverni Jadran Pula. Pod rukovodstvom pukovnika Bože Čuljka ustrojena je mješovita lab PZO sastava: 8 PZ topova 20/1 mm »Oerlikon« i 2 strojnice »Browing«. Bitnica PZO-a najprije je izvršavala zadaće PZO luke Pula, s vojnim skladištima i radionicama, da bi početkom 1992. godine došla u rajon sela Rašeljka (širi rajon sela Aržano) i ušla u sastav 158. brigade HV-a. Osim ova dva divizijuna i jedne bitnice PZO-a, HRM je u prosincu 1991. oformila još jednu bitnicu PZO-a u području Stona, sa zadaćom organizacije i provođenja PZO-a naših snaga u tom rajonu. Uz spomenute postrojbe PZO razine divizijuna i bitnica u području odgovornosti HRM-a, formiran je i veći broj samostalnih vodova PZO-a. Među tim samostalnim vodovima PZO-a najbrojniji su bili vodovi PZO-a u obalnim topničkim bitnicama:

1. OAB Kašjuni (Split), vod PZO sastava:

– 2 PZ topa 40 m D-60
– 2 PZ topa 20/1 mm »Oerlikon«
– 1 strojnica »Browing«
– 1 LM s dvije rakete »Igla«

2. OAB Marinča rat (otok Šolta), vod PZO sastava:

– 2 PZ topa 20/1 mm »Oerlikon«
– 2 strojnice 12,7 mm »Browing«

3. OAB Gomilica (otok Brač), vod PZO sastava:

– 2 PZ topa 20/1 mm »Oerlikon«
– 2 strojnice 12,7 mm »Browing«
– 1 LM s dvije rakete S-2M

4. OAB Privala (otok Korčula), vod PZO sastava:

– 2 PZ topa 20/3 mm A3
– 1 LM s četiri rakete S-2M

5. OAB Ražnjić (otok Korčula), vod PZO sastava:

– 2 PZ topa 20/3 m A3
– 1 PZ top 20/1 mm »Oerlikon«

6. OAB Pelegrin (otok Hvar), vod PZO sastava:

– 2 PZ topa 20/1 mm »Oerlikon«
– 2 strojnice 12,7 mm »Browing«

7. OAB Šipan (otok Šipan), vod PZO sastava:

– 2 PZ topa 40 mm M1
– 1 PZ top 20/3 mm A4
– 1 PZ top 20/1 mm »Oerlikon«
– 1 LM s dvije rakete »Igla«

8. OAB Lopud (Dubrovnik), vod PZO sastava:

– 1 PZ top 40 mm D-60
– 1 PZ top 20/1 mm »Oerlikon«
– 3 strojnice 12,7 mm »Browing«

9. OAB Smokvica (Rogoznica), vod PZO sastava:

– 2 PZ topa 20/3 mm A3

10. OAB Zečevo (Rogoznica), vod PZO sastava:

– 3 PZ topa 20/3 mm A3
– 2 LM s 5 raketa S-2M

11. OAB Žirje (otok Žirje)

– 3 PZ topa 20/3 mm A3

Iz svega što je nabrojeno nije teško zaključiti da je HRM u ratnim uvjetima i relativno kratkom vremenu stvorila vrlo respektabilan sustav PZO-a, koji su činili:

– 2 divizijuna,
– 2 samostalne bitnice i
– 11 samostalnih vodova PZO-a.

Kao što je poznato, za funkcioniranje sustava PZO-a nezamjenjivu ulogu ima podsustav zračnog motrenja. Pored svojih motrilačkih organa, neprocjenjivu pomoć postrojbama je pružila bojna ZMIN iz Splita, na čelu s gospodinom Gorkim Tićinovićem. Prosuđujući važnost svakog bojnog sredstva kojim se može djelovati po neprijateljskim zrakoplovima, načelnik PZO-a proveo je obuku, te postrojbama po-

slao *Naputak o bojnoj uporabi streljačkog oružja protiv zrakoplova*. Uskoro će se pokazati da ni ovaj trud nije bio uzaludan.

Jedan od najsvjetlijih dana za PZO HRM-a bio je 15. studenoga 1991., dan kada su neprijateljski zrakoplovi iznad Brača »padali kao kruške«. U jutarnjim satima toga dana dolazi do međusobnog vatrenog sukoba između našeg obalnog topništva i ratnih brodova JRM-a u Splitskom kanalu. U svrhu zrakoplovne potpore svojih snaga, oko 9.30 sati neprijatelj angažira i 6 zrakoplova tipa »galeb« – 4. Dvije pare su bojno djelovale po našim položajima u Splitskim vratima, a treća para je išla na OAB na Golom brdu. Zrakoplovi su svoje ubojite terete uglavnom istresli po lažnim paljbenim položajima izrađenima duž zapadne obale otoka Brača i istočne obale otoka Šolte (i ovdje uočavamo značaj tzv. »lažnjaka«). Nakon bojnih djelovanja po lažnim položajima, jedna para zrakoplova proletjela je iznad mora, a druga iznad Milne i brda Sv. Martin. Na zrakoplov su iz osobnog (streljačkog) oružja otvorili vatru Nikica Maričić, Vjekoslav Šesnić, Tiho Marinelić i Mario Kuzmanić. Drugi zrakoplov u pari pogođen je i srušio se u more kraj Bobovišća. Na paru zrakoplova koja je bojno djelovala po rtu Gomilica otvorena je vatra iz PAM-a 12,7 mm »Browing«. Ciljač je bio Jurica Martinić – Cale, a zapovijedao je Nikša Dragičević. Zrakoplov je pao u Šoltanski kanal, a pilot s padobranom također se našao u moru. Pilota je spasio helikopter JNA MI-8, koji je doletio s otoka Visa. Poslije se saznalo da je spašeni pilot bio ustvari zapovjednik neprijateljske zrakoplovne brigade Života Ninković – s odgovarajućim nadimkom Đubre. Sa zapovjednog mjesta pored bitnice PZO-a na Vrhu Visoke javljeno je u operativni stožer: »Iznad Brača neprijateljski avioni padaju kao kruške.« Ni tada, kao ni prethodnih dana, neprijatelj se sa svojim zrakoplovima nije usudio pojaviti iznad samog grada Splita, jer je od svojih simpatizera imao informacije o vrlo snažnoj PZO grada. Tako je ustvari grad Split obranjen od neprijateljskog zrakoplovstva odvraćanjem. Nakon ovih gubitaka od 33% (od 6 aviona na bojnoj zadaći 2 su završila u moru) neprijatelj je obustavio daljnje letove, premda su u zračnoj luci u Mostaru bile potpuno pripravne dvije eskadrile LBA.

Dana 1. prosinca 1991. uslijedila je zapovijed načelnika GS HV-a da se divizijun PZO-a preda Zapovjedništvu obrane grada Splita. Ovim činom ustvari započinje postupna erozija postrojbi PZO HRM-a. Tako je, nakon što je HRM Zapovjedništvu obrane grada Splita predala ovaj potpuno opremljen divizijun s kompletno uređenim paljbenim i ostalim položajima, došlo do izuzimanja iz sastava HRM-a i drugog divizijuna PZO-a lociranog u Pločama. Isti je ušao u sastav 204. ltrbr PZO ZP – Split. Nakon gašenja stonske bojišnice, bitnica PZO-a završila je u rukama HVO-a, a vodovi PZO u OTB-u postupno su prevođeni u pričuvu. Na ovaj način već do kraja 1993. godine HRM je praktično ostala bez svojih postrojbi PZO-a.

pukovnik Panajoti Gilve, Hvar:

Otok Hvar u Domovinskom ratu 1991.

Vrijeme i mjesto nastanka prve naoružane grupe na otoku Hvaru

Tijekom lipnja i prve polovice srpnja 1991. sportski aerodrom kod Starog Grada na Hvaru, gdje su bili stacionirani avioni poljoprivredne avijacije za gašenje požara, osiguravala je postrojba ZNG-a iz Splita (jačine jednog voda). Odlaskom te postrojbe u Split, zaključkom Savjeta narodne obrane Skupštine općine Hvar od 5. srpnja 1991. (tada još nisu bili imenovani krizni štabovi na ovom području te je Savjet za narodnu obranu kao tijelo bivših skupština općina koordinirao obrambene pripreme i aktivnosti) prišlo se ustrojavanju prvih oružanih grupa – postrojbi na području općine Hvar, odnosno otoka Hvara. Budući da je tada bilo lutanja oko naziva postrojbi, one su nazvane Pričuvni sastav ZNG-a općine Hvar. Na temelju navedenog zaključka Savjeta NO SO Hvar od 5. srpnja 1991., preko općinskog Sekretarijata za narodnu obranu formiran je vod pričuvnog sastava općine Hvar jačine 30 ljudi koji je, stacioniran na aerodromu kod Starog Grada, vršio borbeno osiguranje letjelišta. Prvo okupljanje voda bilo je 16. srpnja 1991. godine. Popuna voda izvršila se dragovoljcima s područja Jelsa – Stari Grad. Zapovjednik voda bio je Lukin Peronja iz Jelse. Naoružanje za navedenu postrojbu osigurano je od viška naoružanja policijske postaje iz Hvara, te dio iz Zapovjedništva za sjevernu i srednju Dalmaciju u Splitu. Većim dijelom naoružanje se sastojalo od starijeg trofejnog naoružanja (automati »Thompson«, puška M-48, karabin 7,62) te od manjeg broja AP 7,62 tipa »Zbrojovka«. Sekretarijat za narodnu obranu općine Hvar osigurao je dio odora ZNG-a (majice, košulje i kape), dok je ostalu opremu osigurao tadašnji Štab TO općine Hvar. Treba naglasiti da je cjelokupno naoružanje i streljivo bivšeg Štaba TO općine Hvar, koje je bilo u skladištima u Hvaru, oduzeto poznatom akcijom razoružavanja TO RH u svibnju 1990. i odvezeno u RL Lora u Splitu. Zbog navedenog, naoružanje za potrebe obrane trebalo je nabavljati iz raznoraznih izvora, što tada nije bilo nimalo lako.

Daljnji razvoj postrojbi do 15. rujna 1991. godine

Dana 10. kolovoza 1991. ustrojen je Krizni štab za općinu Hvar, na temelju odluke predsjednika Kriznog štaba sjeverne i srednje Dalmacije gosp. Drage Krpine od

8. kolovoza 1991. godine. Već 15. kolovoza 1991. Krizni štab općine Hvar donio je *Procjenu borbenih djelovanja u slučaju agresije širih razmjera na Republiku Hrvatsku*, a 5. rujna donio je i *Dopunu Procjene,* kao temeljne dokumente na kojima se planski prišlo organiziranju obrane. Budući da *Procjena* daje prikaz tadašnjega okruženja i ugroženosti otoka Hvara, stanje i mogućnosti obrambenih snaga, mjere koje je trebalo poduzimati, kao i prikaz da je takvo stanje trajalo praktički do kraja godine, u ovom dijelu teksta donosimo *Procjenu* i njezinu *Dopunu* u cijelosti:

PROCJENA BORBENIH DJELOVANJA U SLUČAJU AGRESIJE ŠIRIH RAZMJERA NA REPUBLUKU HRVATSKU

Područje općine Hvar, tj. otok Hvar smješten je u središnjem dijelu srednjodalmatinskih otoka. Ovakav položaj otoka uvjetuje njegovu ugroženost od strane vojno-četničkih formacija u slučaju šire eskalacije sukoba u Republici Hrvatskoj. Na području općine ne postoje značajniji objekti (vojni, privredni i sl.) i s ovog područja ne vode značajniji prometni pravci koji bi imali značaj u slučaju eskalacije sukoba, odnosno napada neprijateljskih snaga na ovom području. Ipak, s obzirom da bi neprijatelj nastojao okupirati cijelo područje Republike Hrvatske, te onemogućiti, odnosno srušiti uspostavljenu demokratsku vlast, a i u cilju demonstracije sile, postoji mogućnost direktnog ugrožavanja općine Hvar upotrebom vojnih formacija. S obzirom na značaj, položaj i oblik općine Hvar, agresijom na RH općina Hvar bila bi ugrožena upotrebom vojnih snaga stacioniranih na otoku Visu. Sagledavajući sve elemente relevantne za stupanj ugroženosti, kao i snage neprijatelja stacionirane na Visu, zaključuje se sljedeće:

– Cilj napada neprijatelja bio bi rušenje uspostavljene demokratske vlasti na području općine;

– U tom cilju neprijatelj bi nastojao zauzeti administrativni centar Hvar, te vršiti kontrolu prometnica koje iz Hvara vode prema središnjem dijelu otoka, te kontrolu prometnica na području Stari Grad – Jelsa;

– Manjim snagama nastojao bi osvojiti i uspostaviti kontrolu nad aerodromom kod Starog Grada;

– Ne isključuje se mogućnost da bi radi demonstracije sile vršili upade i u druga naselja i područja, a sve u cilju zastrašivanja pučanstva;

– S obzirom na pretpostavljene ciljeve, kao i mogućnost upotrebe snaga, očekuje se da bi u cilju napada na otok agresor upotrijebio snage jačine ojačane čete (150 – 200 ljudi) bez upotrebe oklopno-mehaniziranih snaga.

– Napad bi otpočeo pomorskim desantom glavninom snaga (100 – 130 ljudi) u području grada Hvara, kao i jednovremenim helikopterskim desantom jačine voda (20 – 30 ljudi) na području Vidikovac kod Velog Grablja u cilju presijecanja i kontrole prometa između zapadnog i središnjeg dijela otoka. Helikopterski desant očekuje se i u području letjelišta kod Starog Grada jačine 1 – 2 pje-

šačka voda (30 – 50 ljudi) u cilju kontrole letjelišta i prometnica na tom području.

– Glavninom snaga iskrcanih na području grada Hvara nastojao bi zauzeti administrativne zgrade (zgradu Skupštine općine i objekt policijske postaje). Dijelom tih snaga agresor bi pokušao izvesti spajanje iskrcanih snaga kod Velog Grablja i na središnjem dijelu otoka.

– Postoji mogućnost da jednovremeno s ovim operacijama dođe do iskrcavanja manjih snaga neprijatelja na istočnom dijelu otoka u području Sućuraj, te da s tim snagama uspostave kontrolu nad istočnim dijelom otoka.

– Istovremeno s izvođenjem ovih akcija ratni brodovi neprijatelja izvršili bi blokadu pomorskih pravaca u području Splitskih vrata, rta Pelegrin i rta Sućuraj na o. Hvaru, kao i kontrolu Viškog i Hvarskog kanala.

– Borbenu podršku iskrcanim snagama pružale bi manje pomorske snage, ali bi djelovale prvenstveno u slučaju jačeg otpora naših snaga, odnosno kada bi postojala mogućnost da se ne ostvare zacrtani planovi agresora i kada bi bilo zaustavljeno napredovanje njihovih snaga.

– Na zauzetim područjima agresor bi nastojao onemogućiti rad legalno izabranih organa vlasti, te bi u tom cilju vršio uhićenja značajnijih političkih ličnosti bez obzira na stranačku pripadnost.

Postoji mogućnost da vojno-četničke snage ne izvrše direktan napad s prije navedenim ciljevima, već da svoje djelovanje ograniče na određena područja našeg otoka, a u cilju kontrole određenih točaka-područja i demonstracije sile. U tom slučaju naročito će biti interesantan krajnji zapadni dio otoka zapadno od grada Hvara, tj. područje poluotoka Pelegrin. Zaposjedanjem poluotoka Pelegrin, a i dijela zapadnog područja Paklenih otoka, neprijatelj bi uspostavio kontrolu pomorskog prometa na relaciji otok Vis – Splitska vrata, a time bi izvršio demonstraciju sile u neposrednoj blizini najvećeg naselja na otoku Hvaru. Naše organizirane snage obrane nedovoljno su brojne i neadekvatno naoružane da bi osigurale sva područja koja mogu biti mjesto iskrcavanja. Zbog toga ih se ne smije izlagati direktno glavnim snagama neprijatelja. Razmještanjem snaga na pravcima mogućih udara, te prilagođenošću tih snaga da mogu djelovati na više pravaca treba maksimalno iskorištavati njihove borbene mogućnosti. Te snage ne izlagati glavnim udarima agresora, već prvenstveno koristiti sljedeće oblike borbenih djelovanja: zasjede, prepade, upade, bočne i začelne udare i sl. Udari trebaju biti iznenadni i brzi uz maksimalno korištenje sljedećih elemenata tih udara: pokreta i vatre. Prvenstveni cilj naših snaga trebali bi biti pozadinski organi iskrcanih snaga, znači jedinice koje bi vršile dostavu streljiva, hrane, vode i druge opreme. Narušavanjem logističke podrške iskrcanih snaga neprijatelja otupila bi se oštrica glavnine snaga kojima se naše malobrojne i slabo opremljene snage ne mogu direktno suprotstaviti.

Hvar, 15. kolovoza 1991. g.

KRIZNI ŠTAB OPĆINE HVAR

DOPUNA PROCJENE UGROŽENOSTI PODRUČJA OPĆINE HVAR

S obzirom na promijenjene uvjete glede Procjene Kriznog štaba općine Hvar od 15. kolovoza 1991. g., na sjednici Kriznog štaba općine Hvar održanoj dana 5. rujna 1991. g. donosi se d o p u n a Procjene ugroženosti:

1. Situacija

Okupatorska vojska je krajem kolovoza na otoku Visu koncentrirala znatno jače snage nego što je to dosada bio slučaj. U Višku luku i u akvatorij oko otoka Visa stacionirane su vrlo jake pomorske snage neprijatelja. Te snage prebačene su iz Ratne luke Lora i sastoje se od torpednih, raketnih i patrolnih brodova, podmornica te nekoliko pomoćnih i zapovjednih brodova. Te pomorske snage konstantno kontroliraju širi akvatorij oko otoka Visa, a primijećeno je da su se u posljednje vrijeme intenzivirali pokreti, odnosno plovidbe desantnih i teretnih brodova okupatorske vojske na ovom području. Pretpostavlja se da je došlo i do preformacija snaga stacioniranih na otoku Visu, tako da je formirano Zapovjedništvo uporišta Vis.

2. Moguće namjere i djelovanje neprijatelja

Glede stacioniranja jakih pomorskih snaga u neposrednoj blizini otoka Hvara, kao i svakodnevnih pokreta desantnih i teretnih brodova okupatorske vojske na relaciji rt Pelegrin – Pakleni otoci – o. Šćedro – Neretvanski kanal i obratno, u široj eskalaciji sukoba može se očekivati sljedeće:

Manje je vjerojatno da bi agresor poduzeo akcije s radikalnim ciljem, tj. ovladavanjem cijelim područjem otoka Hvara radi rušenja demokratski izabrane vlasti, kako je izneseno u prijašnjoj »Prosudbi...«.

Vrlo je izgledno da će poduzeti određene mjere ograničenog karaktera, a u cilju kontrole plovidbe na relaciji otok Vis – Splitska vrata i otok Vis – Neretvanski kanal. U sklopu kontrole tih pomorskih pravaca i samog uporišta Vis može se očekivati da bi neprijatelj nastojao ovladati krajnjim zapadnim dijelom otoka Hvara tj. poluotokom Pelegrin i zapadnim dijelom Paklenih otoka. Ovladavanje ovim područjima neprijatelj bi izvršio kombinirajući zračni i pomorski desant sa snagama jačine čete (oko 150 ljudi), a u cilju zauzimanja značajnijih objekata na tom području: luka Vira, komunikacija luke Vira – rt Pelegrin, Smokovnik, Kljucavica (K-123) i Pelegrin (K144). Glavninu ovih snaga koristio bi za blokiranje ovog područja na crti: M. Smokovnik – Kljucavica (K-123). Po ostvarenju ovog cilja neprijatelj bi dopremio dodatne snage radi uspostavljanja osmatračkih i borbenih postaja na K-144 Pelegrin, gdje bi vjerojatno rasporedio obalnu topničku bitnicu u već izrađene fortifikacije. Manjim snagama, a radi uspostavljanja osmatračke postaje ili postaje za vezu nastojao bi ovladati i Glavicom (K-94) na otoku Sv. Klement (Pakleni otoci).

S obzirom na ograničene ciljeve, s navedenim snagama agresor ne bi vršio aktivnosti prema gradu Hvaru. Međutim, u široj eskalaciji sukoba ili kada bi se njegove snage osjećale ugroženima na svojim položajima, prema području grada Hvara i komunikaciji Hvar – Brusje djelovao bi obalnim topništvom s položaja na rtu Pelegrin (K-

144), te s brodova, a postoji mogućnost djelovanja i s otoka Visa dalekometnim topovima 130 mm.

Logističko osiguranje, odnosno opskrbu ovih snaga vršio bi prvenstveno brodovima preko luke Vira, ili, ukoliko bi to bilo onemogućeno, preko uvale Parja ili Pelegrinska. U krajnjem slučaju agresor bi za tu svrhu koristio i helikoptere.

Na istočnoj strani otoka Hvara u području Sućuraja neprijatelj bi vjerojatno djelovao ukoliko bi njegove kopnene snage uspjele prodrijeti dolinom Neretve do mora. U tom slučaju manjim snagama bi pokušao zauzeti područje luke Sućuraj i područje Ublina (K-246) u cilju kontrole pomorskog prometa Neretvanskim kanalom.

Pored navedenih mogućih djelovanja agresora mogući njegovi ciljevi bili bi i određeni značajniji objekti, i to prvenstveno: HTV odašiljač Mala Grčka u Hvaru, repetitor radioveza na području Vidikovac kod Velog Grablja, aerodrom kod Starog Grada gdje su sada stacionirani poljoprivredni avioni koji se koriste za gašenje šumskih požara te trafostanica u Starom Gradu. Ovi objekti bi mogli biti izloženi neprijateljskim diverzantskim akcijama ili udarima zrakoplovstva.

3. Procjena naših snaga

Naše snage jačine su jednog pješačkog voda pričuvnog sastava ZNG-a i jednog pojačanog policijskog voda PP Hvar. Navedene postrojbe naoružane su samo lakim pješačkim naoružanjem i donekle osposobljene samo za policijske poslove i čuvanje određenih objekata. Ovako organizirane i opremljene ne bi bile u stanju spriječiti neprijatelja u ostvarivanju njegovih mogućih namjera. Stoga bi osnovna zadaća naših snaga bila blokiranje iskrcanih snaga neprijatelja te praćenje njegovih aktivnosti, načina opskrbe, održavanja veza i dr. Bojna djelovanja naših snaga trebaju biti u obliku zasjeda, prepada, upada uz izbjegavanje glavnih udara neprijatelja.

Tijekom vremena naše snage brojčano ojačati i ustrojiti po vojnim načelima organizacije, opremiti naoružanjem i drugom opremom te ih osposobiti za uspješno suprotstavljanje bilo kojem obliku ugrožavanja našeg područja od strane neprijatelja (protudesantna borba, protudiverzantaska borba, PZO, protubrodska borba i dr.). U duhu stvaranja organizirane Hrvatske vojske ustrojene postrojbe uvezati u sustav vođenja i zapovijedanja koji će se formirati na ovom području.

Z a k l j u č a k

Stupanjem na snagu ove »Procjene...« svi organi i tijela na području općine Hvar u planiranju obrambenih mjera i postupaka moraju uzimati u obzir elemente iz »Procjene...«.

Hvar, 5. rujna 1991.g.

KRIZNI ŠTAB OPĆINE HVAR

Na temelju već navedenog Zaključka Savjeta za narodnu obranu SO Hvar i odluke novoustrojenog Kriznog štaba općine Hvar, 20. kolovoza 1991. ustrojen je i vod pričuvnog sastava ZNG-a Sućuraj, jačine 25 ljudi. Tada je nabavljeno još 12 AP 7,62 mm poljskog podrijetla. Ipak, sve to nije bilo dostatno za naoružanje tada an-

gažiranog ljudstva. Zadaća novoustrojene postrojbe bila je kontrola krajnjeg istočnog dijela otoka Hvara. Zbog procjene Kriznog štaba o posebnoj ugroženosti područja zapadno od grada Hvara, kao i objekata i instalacija HTV odašiljača »Mala Grčka« koji se nalazi na tom području, u Hvaru je 1. rujna 1991. ustrojena desetina, a 7. rujna 1991. i kompletan vod jačine 25 ljudi pričuvnog sastava ZNG-a općine. Zadaća voda bilo je osiguranje odašiljača HTV-a »Mala Grčka« i kontrola područja prema rtu Pelegrin. Naoružanja za ovaj vod nije bilo dovoljno, jer je praktično bila naoružana samo jedna desetina. Znači, do 15. rujna 1991. kada je otpočela otvorena agresija neprijatelja na ovom području, na otoku Hvaru bila su ustrojena 3 voda pričuvnog sastava ZNG-a općine (tadašnji naziv), ukupne jačine od 80 ljudi pod zapovjedništvom Kriznog štaba općine koje je imenovalo odgovornu osobu kao zapovjednika navedenih postrojbi – Nikolu Šimunovića iz Starog Grada. Dana 15. rujna 1991. raspolagalo se ukupno sa 17 AP 7,62 mm, 13 automata *»Thompson«*, 17 pušaka M-48 i 8 karabina M-41 ruskog podrijetla, te nešto lovačkih karabina. Osim ovih snaga, tada je ustrojen i Štab narodne zaštite za općinu Hvar na čijem je čelu bio Jerko Domančić – Kramer. Štab NZ općine Hvar imao je zadaću organizirati štabove i jedinice Narodne zaštite pri tadašnjim mjesnim zajednicama, odnosno naseljima. Zadaće ovih štabova i jedinica bile su osiguranje određenih objekata i dijelova naselja. Naoružanje ovih postrojbi činile su lovačke puške i pištolji u vlasništvu pojedinaca.

Razvoj postrojbi od 15. rujna 1991. godine

a) Bojna djelovanja agresora 15. rujna 1991. na području općine Hvar

U nedjelju 15. rujna 1991. započela je otvorena agresija JNA na ovom području Republike Hrvatske. Agresor je 14./15. rujna 1991. izvršio napad iz zraka i s mora na luku Ploče. Sukladno toj situaciji, Krizni štab općine stavio je u stanje pripravnosti vod pričuvnog sastava ZNG-a u Sućurju, te dijelom i na aerodromu Stari Grad. Nešto iza 15 sati toga dana, dva zrakoplova tipa »Jastreb« u dva naleta su raketirala i mitraljirala sportski aerodrom kod Starog Grada. Pogođeni su zrakoplovi poljoprivredne avijacije, te montažni objekti za smještaj ljudstva. Pripadnici pričuvnog sastava ZNG-a koji su tog trenutka bili na osiguranju letjelišta na vrijeme su se izvukli, jer su neprijateljski zrakoplovi najprije tukli pistu, pa tek onda objekte gdje su bili pripadnici ZNG-a. U napadu je lakše ranjena jedna civilna osoba koja je bila u blizini, a pogođena su 3 zrakoplova tipa »Air-traktor«, od kojih su 2 potpuno izgorjela. Raketirana su i izgorjela 2 montažna objekta za smještaj ljudstva i opreme na letjelištu, a oštećena su 4 vozila (2 civilna, 1 policijsko i 1 ZNG-a). Istoga dana desetak brodova JRM-a koncentriralo se u Neretvanskom kanalu, nekoliko milja od mjesta Sućuraj, te su odatle borbeno djelovali u smjeru luke Ploče. Krizni štab općine je procijenivši situaciju izdao zapovijed vodovima pričuvnog sastava ZNG-a za

punu pripravnost u mjestu Sućuraj, na aerodromu kod Starog Grada i na objektu HTV-a u Hvaru. Tada je započela pomorska blokada otoka koja je, uz nekoliko prekida, trajala sve do sredine studenoga 1991., kada su pomorske snage neprijatelja poražene i prisiljene povući se na otok Vis.

b) Organizacijske mjere za poboljšanje ustroja obrambenih snaga na području općine Hvar

Dan nakon prvog napada agresora na ovo područje, 16. rujna 1991. Predsjedništvo Skupštine općine Hvar na prijedlog Kriznog štaba imenovalo je Zapovjedništvo obrane otoka Hvara u cilju učinkovitog organiziranja, vođenja i zapovijedanja oružanim postrojbama na području otoka – policije, ZNG-a i odreda Narodne zaštite pri mjesnim zajednicama. Taj dan uzima se kao Dan Mješovitog odreda mornaričkog pješaštva – Hvar (Momp), budući da su ujedinjene sve oružane formacije koje su se do tada ustrojile na otoku. Dana 17. rujna 1991. navedeno Zapovjedništvo stupilo je u funkciju i započelo izdavati zapovijedi i donositi odluke. Na čelu Zapovjedništva bio je Nikola Šimunović, zamjenik je bio Tomo Buzolić (zapovjednik Policijske postaje Hvar), načelnik Panajoti Gilve (zapovjednik dotadašnjeg Štaba TO općine Hvar). Pomoćnik za postrojbe ZNG-a u Zapovjedništvu bio je Stjepan Peronja. Ratno ustrojstvo Zapovjedništva, u nedostatku uputa nadležnih organa, izrađeno je na temelju ustroja Štaba TO općine Hvar s manjim prilagodbama trenutačnom stanju i mogućnostima. Otada datiraju prvi pisani dokumenti Zapovjedništva, otvoren je protokol spisa, a za ovjeru je korišten pečat SNO općine Hvar. Prva zapovijed Zapovjedništva bila je da se na otoku ustroje 4 združene oružane postrojbe, kako su se tada nazvale oružane postaje. Navedene postrojbe bile su sastavljene od pripadnika policije i pripadnika dotada ustrojenih vodova pričuvnog sastava ZNG-a, i to iz razloga što je policija bila bolje naoružana, te se tako nastojalo maksimalno iskoristiti ljudski i skromni oružani potencijal. Imenovani su zapovjednici oružanih postaja i njihovi zamjenici, te utvrđena područja odgovornosti i zadaće. Postaje su bile u Hvaru, Starom Gradu, Jelsi i Sućurju. Svaka postaja bila je jačine jednog voda, naoružana lakim streljačkim naoružanjem različitih tipova i podrijetla.

Istoga dana izdana je zapovijed Štabu Narodne zaštite općine Hvar za organiziranje radarskog motrenja akvatorija Viškog, Hvarskog i Neretvanskog kanala s položaja Paklenih otoka, otoka Zečevo kod Jelse i iz same luke Sućuraj. Zapovijed je izdana jer su tijekom proteklih noći agresorski brodovi dolazili u neposrednu blizinu otoka Hvara, a nisu na vrijeme otkriveni i praćeni. Za izvršenje te zadaće Štab Narodne zaštite angažirao je ribarske koće s posadom koja je bila opremljena boljim radarom. Koće su s određenih položaja radarima pratile kretanje neprijateljskih brodova. Razrađen je način dojave i praćenja, a sredstvima radioveze svi su se uvezali u sustav Centra za obavješćivanje Hvar. Nešto kasnije, početkom listopada 1991., zbog opasnosti kojima su bila izložena ta plovila na moru, radari su demontirani s

koća i postavljeni na nekoliko punktova na kopnu, a napravljen je i jedan mobilni radar na vozilu. Ovdje treba naglasiti da je Zapovjedništvo obrane preko Centra za obavješćivanje Hvar dobivalo vrlo kvalitetne i pravodobne informacije o stanju u okruženju otoka, kako na kopnu, tako i na moru i u zraku. Centar za obavješćivanje Hvar već je do tada bio aktivirao postaje za motrenje koje su danonoćno motrile zračni i morski prostor oko otoka Hvara. Ovo je bilo osobito važno jer je Zapovjedništvo obrane otoka bilo prepušteno samo sebi, bez nekog nadređenog tijela koje bi osiguravalo obavještajne podatke i podatke o trenutačnom stanju u prostoru, tako da je na temelju dobivenih podataka Zapovjedništvo samostalno donosilo prosudbe o namjerama neprijatelja i mjerama koje treba poduzeti.

Zapovjedništvo obrane otoka je u cilju ustrojavanja jačih postrojbi i angažiranja što većeg broja ljudi u postrojbe pričuvnog sastava ZNG-a, 18. rujna 1991. javno objavilo upis dragovoljaca po naseljima. Na javni poziv u narednih nekoliko dana na području otoka Hvara prijavilo se oko 400 dragovoljaca. U vremenu od 20. – 22. rujna 1991. prema odluci MUP-a RH izvršeno je izuzimanje lovačkih karabina od građana, tako da su jedinice ZNG-a popunjene s još 60 cijevi. Procijenivši situaciju na području Dalmacije tijekom 20. rujna 1991., Zapovjedništvo obrane je u rano jutro 21. rujna 1991. donijelo Odluku o uporabi združenih jedinica MUP-a i ZNG-a na otoku, i to tako da se postaja Hvar rasporedila za organizaciju protudesantne obrane u širem području grada Hvara, postaja Stari Grad je zauzela položaje za protudesantnu obranu u području letjelišta kod Starog Grada, a postaja Sućuraj se rasporedila za protudesantnu obranu krajnjeg istočnog dijela otoka Hvara u području luke Sućuraj. Postaja Jelsa je u objektima smještaja bila u pričuvi. Taj dokument predstavlja prvi pisani dokument o bojnoj uporabi postrojbi. Zapovjedništvo obrane otoka je uz suradnju Kriznog štaba općine, u uvjetima pomorske blokade koja je počela već 15. rujna 1991., organiziralo veze s kopnom koristeći brze glisere. Tako je funkcionirala veza Sućuraj – Drvenik, te kasnije Jelsa – Baška Voda. Za potrebe Zapovjedništva navedene veze korištene su za prebacivanje ljudstva i manjim dijelom materijalnih sredstava.

Zapovjedništvo obrane je 30. rujna.1991. odlučilo reorganizirati ustroj vojnih postrojbi na otoku. Na temelju već ustrojenih vodova ZNG-a, a imajući prijavljenih 400 novih dragovoljaca, predloženo je ustrojavanje pristožernih postrojbi i 4 pješačke satnije sastava 3-4 voda ukupne jačine oko 400 ljudi. Organizacijski ustroj satnija, u nedostatku naputaka nekog nadležnog tijela, izrađen je na temelju ustroja četa bivše TO. Do 5. listopada 1991. izvršena je popuna satnija novim dragovoljcima, izvršeno je postavljanje časnika, dočasnika i vojnika na zapovjedne dužnosti, te je izrađen plan rada na ustrojavanju postrojbi. Zapovjednik 1. satnije Hvar bio je Tonči Šćepanović, 2. satnije Stari Grad Antun Petrić, 3. satnije Jelsa Lukin Peronja i 4. satnije Sućuraj Branko Franičević (početkom kolovoza napustio je JNA, gdje je bio u aktivnoj službi u činu kapetana). Kasnije je na čelu 3. satnije bio Stjepan Pe-

ronja. Dana 5. listopada 1991. izvršena je smotra satnija prema novom ustroju, a potom se odmah nastavio ciklus obuke i uvježbavanja te bojne pripravnosti jedinica po vodovima, jer je oružja i streljiva bilo samo za po jedan vod svake satnije. Budući da je izvršeno odvajanje od policijskih postrojbi, u Zapovjedništvu obrane otoka došlo je do promjene u tom smislu što Tomo Buzolić kao zapovjednik policijske postaje više nije bio zamjenik zapovjednika nego je tu funkciju preuzeo pomoćnik za postrojbe ZNG-a u Zapovjedništvu Stjepan Peronja.

c) Raketiranje HTV-ovog odašiljača Hvar i stanje postrojbi tijekom listopada 1991. godine

Dana 3. listopada 1991. oko 13.00 sati dva zrakoplova tipa »Jastreb« raketirali su HTV-ov odašiljač »Mala Grčka« kod Hvara. Odašiljač nije oštećen, ali su rakete izazvale veliki šumski požar. Nije bilo ozlijeđenih. Oko 14.30 sati jedan zrakoplov tipa »Orao« opet je u niskom letu nadletio HTV-ov odašiljač, ali nije borbeno djelovao. Na njega je otvorena vatra iz pješačkog naoružanja policije i ZNG-a. Tijekom listopada 1991. ustrojene postrojbe funkcionirale su u uvjetima pomorske blokade, izvršavajući uglavnom zadaće motrenja, izviđanja i praćenja agresorskih pomorskih snaga, kao i pripreme za protudesantnu borbu. Stalno je bio angažiran po jedan vod svake satnije, koji su se mijenjali svakih 4-7 dana (osim vodova u Sućurju čiji su pripadnici bili stalno angažirani). Sa svim postrojbama tijekom njihove pripravnosti kontinuirano se izvodila borbena obuka sukladno planu obuke koji je donio operativno-nastavni organ Zapovjedništva. Tijekom listopada značajno je poboljšan broj i kvaliteta naoružanja postrojbi. Sredinom mjeseca nabavljeno je 30 poluautomatskih pušaka sa streljivom i 50 tromblona. Krajem listopada nabavljeno je 57 automatskih pušaka sa streljivom, 1 sanduk ručnih bombi i određena količina tromblona. Navedeno naoružanje i streljivo odmah je raspoređeno po satnijama, tako da je sada svaka satnija imala 40-50 cijevi. U tom razdoblju započelo je intenzivnije opremanje maskirnim odorama. Napominjemo da se do oružja i većine opreme došlo vlastitim snagama i angažiranjem pojedinaca iz sastava Zapovjedništva, posebice zapovjednika Štaba NZ Jerka Domančića.

I pored poboljšanja opremljenosti s pješačkim naoružanjem, osnovni problem Zapovjedništva obrane otoka bio je nedostatak oružja s kojim bi se s distance mogli uspješno gađati neprijateljski brodovi, koji su nesmetano plovili i do same obale, a nerijetko su se za nevremena sklanjali u pogodne uvale, naročito oko Sućurja i kod rta Pelegrin. Zapovjedništvo obrane otoka izradilo je plan protubrodske borbe i potrebe za oružanim sustavima za provedbu iste. Pokušalo se na razne načine doći do raspoloživih sredstava, preko obalnih topova, PZ topova 40 mm »Bofors«, »Polk« »Maljutka« i sl., ali bez uspjeha. Stoga je do daljnjeg težište obrane bilo u pripremama za protudesantnu obranu, te praćenju kretanja i aktivnosti neprijateljskih pomorskih snaga u okolnom akvatoriju. Sredinom listopada 1991., sukladno novom Zakonu o obrani RH došlo je do promjena naziva postrojbi pa se počeo upotre-

bljavati naziv Pričuvni sastav HV-a općine Hvar. U tom vremenu održavali smo kakve-takve kontakte sa Zapovjedništvom 6. OZ Split, međutim, oni su težišno djelovali prema kopnu, tako da smo i dalje bili prepušteni sami sebi u smislu uvezivanja u nekakav sustav vojnog vođenja, zapovijedanja i logističkog osiguranja.

d) Stanje i aktivnosti postrojbi tijekom studenoga 1991. godine

Početkom studenoga 1991. vlastitim angažiranjem, a uz pomoć predstavnika općine Daruvar iz koje je izbjeglo stanovništvo bilo smješteno po hotelima na otoku, dopremljen je još jedan kontingent oružja i minsko-eksplozivnih sredstava. Radilo se o 30 cijevi (pušaka i automata), nekoliko RBR-ova »zolja«, jednom RBR-u »osa«, 3 minobacača 60 mm bez ciljničkih sprava, svim vrstama streljiva te većoj količini eksploziva, protupješačkih i protutenkovskih mina. Time se značajno pojačala vatrena moć postrojbi. Navedena sredstva odmah su uvrštena u sastav satnija i u tom vremenu naglasak je stavljen na obuku i osposobljavanje pripadnika satnija u uporabi novonabavljenog naoružanja i MES-a. Tek tada smo bili donekle sposobni paljbeno djelovati s distance s jednim RBR-om »osa«, dok je upitna bila mogućnost učinkovite uporabe minobacača u prutubrodskoj borbi i to bez ciljničkih sprava. Početkom studenoga opet je proglašena pomorska blokada. Dana 5. studenoga 1991. obaviješteni smo od strane Zapovjedništva HRM-a da područje našeg otoka, kao i naše postrojbe, prelazi u područje odgovornosti Zapovjedništva HRM-a. Time se praktično ništa nije promijenilo jer je Zapovjedništvo obrane otoka i dalje bilo prepušteno samo sebi, bez dovoljno informacija i vezivanja u vojnu uspravnicu, odnosno u svrsishodan sustav vojnog vođenja i zapovijedanja. Dana 7. studenoga 1991. oko 12.00 sati dva zrakoplova tipa »Jastreb« još su jednom raketirali aerodrom kod Starog Grada, ali bez većih posljedica.

Događaje od 15. i 16. studenoga 1991. u našem okruženju (bitka u Splitskim vratima i izvlačenje neprijateljske flote Bračkim i Hvarskim, a kasnije i Neretvanskim kanalom) nitko iz Zapovjedništva HRM-a nije najavio, niti su kasnije tijekom dinamike davane bilo kakve informacije i zapovijedi ili barem određeni napuci. U tim uvjetima Zapovjedništvo obrane otoka nije imalo pravi uvid u stanje u okolnom prostoru, kao ni u namjere neprijateljske flote. Dana 16. studenoga 1991. agresorski brodovi nakon poraza ispred Splita povlače se Neretvanskim kanalom. Budući da nikakve informacije, napuci ili zapovijedi iz Zapovjedništva HRM-a nisu stizale, Zapovjedništvo obrane otoka situaciju je pratilo na temelju informacija Centra za obavješćivanje Hvar i postrojbi na terenu, a odluke donosilo temeljem samostalnih prosudbi. Sve postrojbe na otoku stavljene su u najveću pripravnost. Jedino oružje koje su snage na otoku mogle eventualno koristiti na distanci bili su jedan RBR »osa«, nekoliko RBR-ova »zolja« te tri MB-a 60 mm bez ciljničkih sprava. Nakon borbe s obalnim topništvom na Pelješcu, jedan oštećeni minolovac JRM-a kasno poslijepodne toga dana nasukao se u uvali Torac južno od sela Gdinj. Tamo su upućeni dijelovi 3. i 4. satnije, kao i dio policijskih snaga, koji su izvršili blokadu

tog područja, međutim, zbog pada mraka i obavijesti operativnog časnika ZHRM-a da je nastupilo primirje brod nije zaposjednut. Ipak, tijekom noći 16./17. studenoga 1991. kada je utvrđeno da na njemu nema posade, izvršen je upad na brod. Na brodu je pronađeno 11 AP M-70 i jedna PS M-72, 4 RBR-a »zolja«, nešto streljiva 7,62 mm i 7,9 mm te streljiva za PZ top 20 mm. Navedeno naoružanje i dio druge opreme odmah su uvršteni u sastav postrojbi. Brodski radar je demontiran i uvezan u radarski sustav Centra za obavješćivanje Hvar, montiranjem na motriteljsku postaju »Napoleon« iznad grada Hvara. Utvrdilo se da je to bio minolovac bivše JRM oznake 144. Sljedećeg dana jedna ekipa HRM-a iz Ratne luke Ploče obišla je pogođeni minolovac i utvrdila da je teško oštećen pogocima obalnog topništva i samim nasukavanjem, te da ga se u takvom stanju ne isplati popravljati.

Budući da je otok Hvar prešao u područje odgovornosti HRM-a već početkom studenoga, a Zapovjedništvo obrane s postrojbama nije bilo djelotvorno uključeno u sustav vođenja i zapovijedanja HRM-a, što se osobito pokazalo kod prije navedenih događaja, dana 27. studenoga 1991. zapovjednik Nikola Šimunović i načelnik Panajoti Gilve te predsjednik SO Hvar Kruno Peronja bili su na sastanku sa zapovjednikom HRM-a admiralom Svetom Leticom u Splitu. Cilj sastanka bio je da se definira preustrojavanje Zapovjedništva i postrojbi s otoka Hvara u sustav vođenja i zapovijedanja HRM-a, daljnji razvoj postrojbi, kao i organiziranje obalnog topništva na otoku Hvaru. S admiralom je dogovoreno da se na temelju dotad organiziranih postrojbi priđe ustrojavanju Bataljuna mornaričkog pješaštva Hvar sastavljenom od 4 satnije mornaričkog pješaštva. Također je dogovoreno da će Zapovjedništvo HRM-a prići ustrojavanju bitnice obalnog topništva na rtu Pelegrin – Hvar, s tim da Zapovjedništvo obrane otoka izvrši odabir zapovjednog kadra i vojnika za popunu bitnice. Na temelju dogovorenog s Odjelom za ustroj Zapovjedništva HRM-a utvrđeno je da se Bataljun mornaričkog pješaštva sastoji od:

– zapovjedništva bataljuna,
– izviđačke desetine,
– desetine veze,
– zaštitne desetine,
– inženjerijske desetine,
– voda za logistiku,
– 4 satnije mornaričkog pješaštva.

Bataljun je prema tom prijedlogu trebao imati ukupno 387 vojnih obveznika, a Odjel za ustroj HRM-a preuzeo je obvezu da se temeljem dogovorene strukture bataljuna izradi sklopna knjiga kako bi postrojba dobila legalitet.

e) Aktivnosti tijekom prosinca 1991., preustroj postrojbi u Bataljun mornaričkog pješaštva i ustrojavanje OTB Pelegrin

Početkom prosinca 1991. Zapovjedništvo obrane otoka Hvara poduzelo je niz mjera za preustrojavanje postrojbi u Bataljun mornaričkog pješaštva djelomičnom preraspodjelom ljudstva iz pješačkih satnija, te je na kraju 17. prosinca 1991. izvršena smotra Bataljuna prema novom ustroju. Bataljun je tada brojio 379 vojnih obveznika. Zapovjedništvo obrane otoka preustrojilo se u Zapovjedništvo bataljuna mornaričkog pješaštva (bmp). Nekoliko dana prije ustrojavanja bmp-a vlastitim snagama, a uz ponovnu pomoć Jerka Domančića koji se od početka listopada nalazio na dužnosti u GS, nabavljena je značajna količina naoružanja i streljiva:

– 80 AP 7,62 mm sa streljivom,
– 7 snajpera 7,62 mm sa streljivom,
– 1 strojnica 12, 7 mm sa streljivom,
– 1 puškostrojnica 7,62 mm sa streljivom,
– 8 MB 82 mm bez mina,
– 4 MB 120 mm bez mina.

Navedena sredstva odmah su uvedena u postrojbe, tako da je bmp na dan ustrojavanja raspolagao sljedećim naoružanjem:

– 148 AP 7,62 mm različitog podrijetla,
– 9 pušaka snajper 7,62 mm (SSG + CZ),
– 2 PS 7,62 mm,
– 62 puške M-48 7,9 mm,
– 38 PAP 7,62 mm,
– 42 automata (M-56, PPŠ, »Thompson«),
– 3 MB 60 mm sa 70 mina,
– 8 MB 82 mm bez mina,
– 4 MB 120 mm bez mina,
– 4 strojnice s postoljem (1-12,7 mm i 3-7,9 mm).

Osim navedenog, u postrojbama je još bilo raspoređeno oko 60 komada lovačkih i sportskih karabina, koje je za potrebe obrane Policijska postaja Hvar izuzela od građana. Uz naoružanje, bataljun se popunio i s maskirnim odorama HV-a. Odore je dijelom nabavljala općina Hvar, a dio je dobiven od Odjela za logistiku HRM-a Split. Dakle, 17. prosinca 1991. ustrojen je Bataljun mornaričkog pješaštva po dogovorenom ustroju te je solidno popunjen pješačkim naoružanjem i ostalom opremom. Odmah nakon ustrojavanja nastavljena je obuka i uvježbavanje postrojbi. Izvršena je obuka s MB 82 i 120 mm svih pratećih vodova satnija, te je izvršeno uspješno bojno gađanje s jedinih 5 mina za MB 82 mm koje smo uspjeli nabaviti za tu svrhu. U prvoj polovini prosinca, uz redovite aktivnosti na preustrojavanju, izvršen je i odabir zapovjednog kadra i vojnika za buduću Obalno-topničku bitnicu Pelegrin (OTB Pelegrin). Dio ljudstva odabran je iz sastava bmp-a (prema specijalnostima), a dio je popunjen iz evidencije Sekretarijata za narodnu obranu Hvar.

Zapovjednikom bitnice imenovan je Željko Novak – Kronjac iz Hvara, dotadašnji član Zapovjedništva obrane otoka, odnosno kasnije Zapovjedništva bmp-a. Bitnica je ustrojena 23. prosinca 1991., a do kraja prosinca popunila se ljudstvom, naoružanjem i opremom, te je između 26. i 28. prosinca zaposjela paljbene položaje na rtu Pelegrin prema otoku Visu. Temeljno naoružanje bitnice činila su dva obalna topa 85 mm, a PZO paljbenih položaja organiziran je s dva PZ topa 20 mm i dvije strojnice 12,7 mm. Bitnica je na navedenim položajima bila sve do lipnja 1992. kada je prebačena na otok Vis.

Može se reći da je u organiziranju obrane otoka Hvara u drugoj polovini 1991. sudjelovalo njegovo cjelokupno stanovništvo. Ni iz čega su stvoreni elementi obrane koji su garantirali sigurnost od prijeteće opasnosti. Svoje sudjelovanje u obrani pučanstvo otoka ispoljilo je kroz organiziranje u okviru narodne zaštite, civilne zaštite, službe motrenja i obavješćivanja, te u okviru oružanih postrojbi koje su do kraja 1991. narasle na postrojbe jačine Bataljuna mp-a i OTB-a, u potpunosti opremljene i osposobljene za izvršenje bojnih zadaća. U postrojbe koje su se razvijale na otoku u vremenu od srpnja do kraja 1991. bila su uključena ukupno 394 dragovoljca. Osim mještana, i svi privredni subjekti na otoku maksimalno su svoje kapacitete stavili na raspolaganje obrani. Posebno treba naglasiti pomoć svih hotelskih kuća u Hvaru, Starom Gradu, Jelsi i Sućurju koje su pružale usluge smještaja i prehrane za potrebe obrane, zatim tadašnji pogon »Farosplastike« iz Starog Grada, »Hvarska vinarija« iz Starog Grada, »Hvarski vodovod« iz Jelse, Dom zdravlja Hvar i dr. Od bmp-a Hvar, dobivanjem sklopne knjige, u veljači 1992. ustrojen je Mješoviti odred mornaričkog pješaštva Hvar (Momp), koji je demobiliziran u lipnju iste godine. Tijekom 1993. Momp provodi intenzivnu vojnu izobrazbu, te je nakon toga u dva navrata te godine postrojba bila na ratištu kod Novigrada u zadarskom zaleđu. Početkom 1994. postrojba je dva mjeseca izvršavala bojne zadaće na velebitskoj bojišnici, a do kraja godine dio postrojbe (jedan pješački vod) uključen je u izvršavanje zadaća u okviru akcije »Turs – 94«. Nakon toga postrojba je demobilizirana (osim manje djelatne jezgre) te se tijekom 1995. nije pozivala na izvršenje bojnih zadaća. Tijekom Domovinskog rata kroz postrojbu je prošlo 787 v/o s otoka Hvara. Jedan pripadnik postrojbe je poginuo, dva su teže, a četiri lakše ranjena.

---

* U Prilogu vidi popis postrojbi i branitelja na otoku Hvaru.

Snage obrane na otoku Braču

(pripremio S. Bernadić, na temelju izvješća članova Kriznog štaba: Ivica Markusović, Neven Katić, Zoran Marineli, Luka Dragičević)

Počeci stvaranja vojnih postrojbi za obranu otoka Brača vezani su uz organiziranje dva dobrovoljačka voda u kolovozu i rujnu 1991.: voda za podvodna djelovanja pod zapovijedanjem poručnika Mate Jakšića te protudiverzantskog voda pod zapovijedanjem zastavnika Nikice Maričića. Ta dva voda, zajedno s OTB-om Brač, 15. studenoga 1991. imali su najznačajniju akciju, jer je tada jugomornarica i jugoavijacija napala otok Brač, odnosno njegovo najzapadnije mjesto Milnu. Tom prilikom jugomornarica je pretrpjela teža i lakša oštećenja na svojim brodovima, te se morala povući iz Bračkog kanala na otok Vis, a dva zrakoplova oborena su, od toga 1 paljbom iz automatskih pušaka. U kratko vrijeme na malu površinu palo je više od 1000 razornih projektila – kasetnih bombi, raketnih dubinskih bombi, artiljerijskih granata s brodskih topova raznih kalibara itd. Prvi zapovjednik obrane otoka bio je poručnik Zoran Marinelić, a predsjednik Kriznog štaba tadašnji predsjednik općine Ivo Markusović. Objedinjenjem svih vojnih formacija na otoku odnosno VPD-a i PDV-a te OTB-a, zapovjednik postaje poručnik fregate Ivica Vranjičić. Na novigradsku bojišnicu postrojbu vodi poručnik Joško Pulišelić, a od rujna 1993. dužnost zapovjednika postrojbe obnaša poručnik fregate Neven Katić, koji postrojbu vodi na izuzetno teškom terenu Velebita i na Južnom bojištu.

Uvod

S obzirom na tekuća zbivanja u bivšoj Jugoslaviji, a posebno eskalacijom pobune velikosrpskih elemenata u Republici Hrvatskoj, već je tijekom siječnja 1991. postalo bjelodano da nadolazeći rat neće mimoići ni jedan dio zemlje. U to vrijeme stanje ratnih potencijala bilo je nedostatno za djelotvornu obranu, a JNA je oružje odavno otuđila od TO RH. Nastupajućoj agresiji suprotstavljao se samo MUP, kao jedina preostala organizirana obrambena snaga. No, već u početku postalo je svima jasno da MUP neće uspjeti sam odoljeti neprijatelju koji je tada predstavljao treću oružanu silu u Europi. U tim uvjetima Vrhovništvo poziva narod da se dobrovoljno javi u nenaoružane odrede koji će mirnim putem stati u obranu domovine. Na našem otoku tom se pozivu odazvalo 113 dobrovoljaca.

Tajne pripreme

Neposredne obrambene pripreme započinju na najširoj razini organiziranja početkom travnja, kada je nakon akcije hrvatskih policijskih snaga na Plitvicama bilo posve jasno da se rat ne može izbjeći. Za obranu otoka pripremao se čitav niz neformalnih, tajnih grupa po mjestima, pripremale su se pojedine organizacije i poduzeća, te pojedine stranke. Razrađivani su različiti planovi djelovanja, prvenstveno usmjereni na prikupljanje oružja, streljiva, eksploziva i drugih ubojitih sredstava, te obavještajni i sigurnosni rad usmjeren na praćenje nelojalnih građana. Dolazilo se do određenih količina industrijskog eksploziva, te trofejnog i lovačkog naoružanja koje se brižljivo skrivalo i čuvalo za moguću obranu. U svim ovim djelatnostima zapaženu ulogu i istaknuto mjesto imala je supetarska grupa koja je svoje prve dogovore i akcije izvela 14., odnosno 16. travnja, a iz čijeg sastava su proizišli budući članovi Zapovjedništva obrane otoka – Luka Dragičević, Mate Jakšić i budući zapovjednik Zoran Marinelić. Vrhunac ilegalnog djelovanja ove grupe predstavlja finalizacija i uspješna proba izrade improviziranih ručnih bombi 22. lipnja 1991. godine, kao i uspješno izviđanje i miniranje telefonskog kabela JNA u uvali Mutnik, koje su izveli Zoran Marinelić i Mate Jakšić 5. srpnja 1991. godine. Do kraja svoga ilegalnog djelovanja ova grupa je prikupila i pospremila jednu lovačku pušku, jednu malokalibarsku pušku, tri pištolja, dva automata, tri ručne bombe iz Drugoga svjetskog rata, te dvadesetak improviziranih eksplozivnih naprava. Svaki komad oružja posjedovao je oko 174 b/k streljiva.

Institucionalne pripreme

Dana 4. srpnja 1991. na sjednici Savjeta za NO općine Brač, proširenoj s predstavnicima svih političkih stranaka na otoku, donosi se više odluka, između ostaloga i odluka o formiranju jedinica Narodne zaštite (JNZ) na otoku, ali i o uhićenju grupe, koje ipak nije uspjelo. Čim je Komanda JNA otvorila mogućnost brzog odlaska iz djelatnog sastava, tu priliku koriste Zoran Marinelić, Joško Pulišelić i Tonči Razmilić, a mnogi drugi pokreću postupak odlaska ili se zadržavaju na bolovanju. Iz Republike Slovenije na otok dolazi Stjepan Martinić. Za to vrijeme predsjednik SO Brač Ivo Markusović zajedno s predstavnicima svih stranaka vrši uvid u stanje dokumenata TO, te se donosi odluka da se postojeći »spiskovi« revidiraju i prilagode novonastaloj situaciji. Odred TO tada je planski smanjen na oko 450 v/o. Tijekom srpnja sve aktivnosti prividno se smiruju, no ljetni mir povremeno bi prekinula pokoja noćna detonacija u dvorištima građana čija je lojalnost bila sumnjive prirode. Sve to imalo je svoju svrhu, a o učinkovitosti toga djelovanja svjedoči probuđena svijest pučanstva o neminovnom ratu koji se nesmiljenim tempom približavao otoku. Svijest o ratu pojačava i tragična pogibija prvoga bračkog dobrovoljca u postro-

jbama ZNG-a – Ante Glavinića iz Postira, i njegov veličanstveni sprovod 28. srpnja 1991., uz nazočnost više tisuća ljudi s otoka i iz okolice, predstavnika svih društvenih struktura, Crkve, ZNG-a i MUP-a. Tih dana s predsjednikom SO Brač Ivom Markusovićem u vezu stupa obavještajni časnik 4. brigade ZNG-a Josip Pocrnja, koji ukazuje na potrebu institucionalnog angažiranja bivših časnika u obrani, posebice Zorana Marinelića.

Dana 7. kolovoza 1991. održana je sjednica svih vijeća SO Brač na kojoj je, pod dojmom aktualne okupacije otoka Šolte, obrađena sigurnosna situacija na otoku, analizirane obrambene pripreme i potvrđeno imenovanje Kriznog štaba (KŠ) općine, čiji je predsjednik bio Ivo Markusović, a zapovjednik Zoran Marinelić. Već idućega dana predsjednik i zapovjednik Kriznoga štaba imaju sastanak s Petrom Šimcem, zapovjednikom regionalnog Kriznog štaba za srednju i sjevernu Dalmaciju, na kojemu je odlučeno da se na otoku TO stavi u funkciju obrane, te da se imenuje novo zapovjedništvo TO, što je potom i izvršeno. Dana 8. kolovoza 1991. iz Ministarstva obrane – Glavni stožer JNZ-a, stiže akt o imenovanju Luke Dragičevića zapovjednikom JNZ-a na otoku, te Ivice Poklepovića zamjenikom zapovjednika. Pripreme su nastavljene 12. kolovoza 1991. kada predsjednik i zapovjednik Kriznog štaba održavaju sastanak s bivšim časnicima JNA koji izražavaju spremnost svojega angažmana u obrani otoka. Na tom skupu rečeno je da će bivši časnici biti angažirani u maksimalnoj mjeri, a prema odluci zapovjednika Kriznog štaba. Već idućega dana predsjednik Kriznoga štaba i Ozren Dragičević otputovali su u Imotski u cilju nabave oružja, no njihov put ostaje bez uspjeha. Istoga dana zapovjednik Kriznoga štaba posjetio je Štab TO, gdje ga djelatnici upoznaju sa stanjem u TO. Plan Kriznog štaba, prema odluci Vlade Republike Hrvatske, realiziran je 14. kolovoza 1991. osnivanjem kriznih štabova u mjesnim zajednicama i poduzećima na svim razinama. Dana 16. kolovoza 1991. održan je sastanak Kriznog štaba na kojemu je odlučeno da se problematici naoružavanja pristupi što je moguće ozbiljnije. Istoga dana Ivo Stipičić, tada zamjenik načelnika PU Split, na raspolaganje stavlja prve količine oružja i municije za obranu otoka. Toga dana održan je i sastanak zapovjednika i predsjednika Kriznog štaba, uz nazočnost komandanta TO Borisa Krstulovića, s pripadnicima protudiverzantskog voda i voda za podvodna djelovanja (pdvv i vpd) iz formacije TO, na kojemu su pozvani upoznati s osnovama vojnopolitičke situacije, te planovima obrane po kojima će te dvije postrojbe, kao najosposobljeniji dio TO, biti okosnica obrane. Na sastanku je zatražena dobrovoljnost pripadnika tih postrojbi, a o traženome se pozitivno očitavala glavnina pozvanih v/o.

Neposredne obrambene pripreme

U nedjelju 18. kolovoza 1991. Marinelić, Pulišelić, Razmilić i Pocrnja u Postirama održavaju sastanak o stanju obrane i dogovaraju se o zajedničkom radu. Idućega

dana pristupljeno je selektivnim liječničkim pregledima pripadnika vpd-a i pdvv-a, prema kriterijima ZNG-a. Na sastanku Kriznog štaba 23. kolovoza 1991. zapovjednik je upoznao nazočne sa sastavom svojega užeg štaba. To su bili: Mate Jakšić, Luka Dragičević, Joško Pulišelić, Tonči Razmilić, Nikša Eterović i Stjepan Martinić. Tada je nazočnima priopćeno da će se održati vježba vpd-a i pdvv-a zajedno s gore navedenima kao instruktorima. Istoga dana zapovjednik Kriznoga štaba izvidio je teren za predstojeću vježbu, koja je bila planirana za 26. kolovoza 1991. godine. No, planiranu vježbu preduhitrila su 25. kolovoza 1991. zbivanja u široj zoni odgovornosti regionalnog Kriznog štaba, pa je općinski Krizni štab primio zapovijed o mobilizaciji svih raspoloživih snaga obrane. Na temelju zapovijedi zapovjednika Kriznog štaba mobilizirane su sve snage obrane, a pozvane v/o opremljene su kompletnom ratnom opremom. Nakon noćenja u Supetru u objektu »Palma«, 26. kolovoza 1991. postrojbe se premještaju u predviđenu logorsku prostoriju na Knježeravan u motel »Vidova gora«. Zbog popuštanja napetosti, u večernjim satima pušten je pdvv, a pripadnici vpd-a zadužili su osobno oružje i četvrtinu b/k streljiva. Idućega dana započeo je proces obuke prema prethodno utvrđenom planu, a obukom su obuhvaćeni specijalistički predmeti iz oblasti poznavanja oružja s nastavom gađanja (PNNG), ronjenje, diverzija, zemljano i podvodno rušenje, prva pomoć, te osnove taktičke obuke. U tijeku petodnevnog boravka poštovani su svi principi vojne i ratne stege, a na konačnoj analizi vježba je ocijenjena vrlo dobrim ocjenama. Pripadnici postrojbe posebno su istaknuli kvalitetu obuke kojom su rukovodili bivši časnici JNA.

Nakon završetka obuke vpd-a 3. rujna 1991., na obuku je pozvan i pdvv. Ovom prilikom pdvv je dobio novoga zapovjednika, Nikicu Maričića, što će u daljnjim aktivnostima biti od velikoga značaja za uspješan rad ove postrojbe. Izvedena je četverodnevna obuka iz specijalističkih i općevojnih predmeta, po istim principima kao i kod vpd-a. I ova je vježba ocijenjena kao vrlo dobra. Na poziv zapovjednika, pripadnicima ove postrojbe vrlo nadahnuto predavanje o vojnopolitičkoj situaciji u Republici Hrvatskoj održao je Tadija Brizić. Zahvaljujući provedenoj obuci zapovjednik Kriznog štaba mogao je pristupiti selekcioniranju sastava obiju postrojbi, što je bilo neophodno imajući u vidu ograničene količine oružja. Dana 6. rujna 1991. na sastanku Kriznog štaba nazočnima je priopćen sastav novog ratnog štaba TO, koji je osvježen novim i mlađim ljudima, među ostalima i s više bivših časnika JNA. Nakon završetka osnovne obuke vpd-a i pdvv-a, zapovjednik je sa svojim suradnicima radio procjenu vojne situacije i s tim u skladu ratne planove, te druge potrebne pripreme.

Dana 10. rujna 1991. grupa u sastavu: Marinelić, Markusović, Jakšić, Luka Dragičević, Ivan Medvešek i Matko Stipčević otputovala je u Zagreb da bi ostvarila potrebne kontakte s odgovornim osobama po pitanjima obrane i nabavila potrebne količine oružja. U ovu svrhu grupi su na raspolaganju bila vozila Ivana Medvešeka,

te vozilo HPT-a iz Splita s vozačem. Grupa je ostvarila važne kontakte s gospodom Zdravkom Srčekom (načelnik Sektora za operativno-nastavne poslove u Zapovjedništvu ZNG-a) i Karlom Gorinšekom u Zapovjedništvu ZNG-a, te gospodom Mirkom Šundovom i Mladenom Ramljakom. Primljeni su kod predstojnika Ureda predsjednika Republike Hrvoja Šarinića, a u MUP-u su razgovarali s Jerkom Vukasom. Grupa je s putovanja dopremila pet poluautomatskih pušaka (PAP) kineske proizvodnje, te veće količine streljiva. Za to vrijeme Tonči Razmilić bio je angažiran u radu Centra za motrenje i obavješćivanje (CmiO) općine Brač. S djelatnicima CmiO-a obišao je sve motriteljske postaje na teritoriju općine dajući im važne i korisne naputke u radu. Joško Pulišelić sudjelovao je u radu općinskog štaba sanitеta, te održao niz predavanja djelatnicima Civilne zaštite po mjesnim zajednicama o bojnim otrovima i mjerama zaštite, te organizaciji ratnog saniteta. Za vrijeme boravka navedene grupe u Zagrebu, a na temelju odluke predsjednika Republike o ustroju i organizaciji Kriznog štaba, predsjednik Izvršnog vijeća općine Brač Juraj Krstulović imenovao je novi Krizni štab općine, a da postojeći Krizni štab nije razriješen dužnosti. To je izazvalo burnu reakciju na otoku, djelomično se negativno odražavajući na pripreme za rat. Nakon dolaska grupe iz Zagreba, a na temelju odluka predsjednika Republike i Ministarstva obrane, na otoku je 15. rujna 1991. formirano Zapovjedništvo obrane u sastavu:

– Zoran Marinelić – zapovjednik obrane otoka,
– Luka Dragičević – zapovjednik JNZ,
– Boris Krstulović – zapovjednik TO,
– Ante Burić – zapovjednik PS Brač,
– Boženko Martinić – zapovjednik štaba CZ,
– Mate Jakšić – načelnik za inženjeriju, minska i protuminska sredstva,
– Ivica Vranjičić – načelnik za pomorstvo,
– Joško Pulišelić – načelnik saniteta i
– Tonči Razmilić – referent za vezu.

Član Zapovjedništva obrane zadužen za koordinaciju s Kriznim štabom bio je i Ivo Markusović, kao predsjednik općine.

Dana 14. rujna 1991. na otok je dopremljeno 50 odora ZNG-a, koje je za potrebe obrane otoka kupila HPT, zalaganjem njezina direktora (Tonći Buzolić). Istovremeno, članovi Zapovjedništva maksimalno se angažiraju na izradi neposrednih ratnih planova, vrši se prebacivanje streljiva, minsko-eksplozivnih sredstava (MES), hrane i sanitetskog materijala na više tajnih lokacija po otoku, pojačava se obrambena moć u uvjetima možebitne potpune okupacije otočkog teritorija, izrađuju se radarski ometači i druga improvizirana prava i lažna borbena i neborbena sredstva. U tim uvjetima, 16. rujna 1991. održan je prvi sastanak Zapovjedništva obrane, na kojemu je procijenjena ukupna vojnopolitička situacija i donesena odluka da se 27 pripadnika specijalnog kombiniranog voda (pozitivno selekcionirani od sastava vpd-a

i pdvv-a) opremi vojnom opremom, naoružanjem i streljivom, te da se stave u stanje pune kućne pripravnosti. Ova odluka realizirana je istoga dana, a pripadnici specijalnog voda upoznati su sa sastavom Zapovjedništva, osnovama procijenjene situacije, te načinom i mjestima uzbunjivanja. Toga dana započela je prva blokada morskih puteva na Jadranu, a ratne prilike općenito su zaoštrene. Od 18. rujna 1991. traje intenzivna aktivnost Zapovjedništva obrane na polju nabave oružja i streljiva. Istoga dana za potrebe obrane otoka Šolte, gliserom Doma zdravlja izvršen je transport streljiva iz hotela »Lav«, odnosno iz Omiša i Splita na Brač. Streljivo je dala PS Split i Izvršno vijeće Omiš. Izvršen je i transport streljiva s otoka Hvara na otok Brač, koje je dala PS Hvar, a prijevoz su izveli Marinelić i Jakšić privatnim brodom »Tonči« (vlasnik iz Bola). Na osiguranju ovoga transporta na Vidovoj gori bili su Dragičević i Razmilić, a tom prilikom Dragičević je otvorio vatru na neprijateljski zrakoplov u preletu.

Izvršenje borbenih zadataka

U noći 18./19. rujna 1991. na najavu da se brod neprijateljske RM nalazi privezan u potkopu u. Maslinova, izvršeno je nasilno izviđanje terena od strane 10 pripadnika specijalnog kombiniranog voda ZNG-a, te 10 pripadnika MUP-a PS Brač. U akciji su sudjelovali i Marinelić, Markusović, Jakšić, L. Dragičević, Burić i Ivica Poklepović Bilać. Akcija je trajala od ponoći do 6 sati ujutro, a neprijateljski brod nije uočen, mada je nađeno više dokaza njegova prisustva. U nastavku teksta ovoga izvješća usporedno će biti opisane borbene akcije i neposredne obrambene pripreme, zato što ove dvije aktivnosti nije moguće odvojeno prikazati, jer su se istodobno i odvijale.

Dana 19. rujna 1991. nastavljaju se akcije transporta streljiva i osigurava se transport oružja između otoka Brača i otoka Šolte, koji je izveden gliserom gospodina Ive Šore iz Splita. Na otoku Šolti, na poziv predsjednika MZ gospodina Elezovića, bili su Marinelić, Markusović, Burić i Martinić. S Brača su transport osiguravali Dragičević, Razmilić i Jakšić. Šoltanima je donesen kvasac, konzervirana hrana i lijekovi, a za uzvrat od njih je u vojarni »Vela straža« preuzeto 30 pušaka M-48, 10 automata M-49 i 3 MP-53. Tada je uočeno postojanje 6 topova kalibra 85 mm i 8 protuzrakoplovnih topova kalibra 20 mm, te oko 30.000 granata za obalske topove 85 mm. Martinić je ustanovio da su obalski topovi u osnovi upotrebljivi s time da im nedostaju udarna opruga i igla, a da su protuzračni topovi (PAT) onesposobljeni. Grupa koja je bila u akciji dogovarala je s lokalnim vlastima mogućnosti transporta topova na Brač. Tih dana, uz sve navedene aktivnosti, Zapovjedništvo obrane suočeno je s iskazivanjem nepovjerenja od strane direktora »Industrije jadranskog kamena«, a u svezi zahtjeva za dostavu potrebnog eksploziva koji je bio u vlasništvu PS Brač i koji se čuvao u skladištima poduzeća. Neodgovorno pisanje

bračkog dopisnika »Slobodne Dalmacije« Ivice Radića o pitanjima obrane, kojim je nesmotreno otkriveno više važnih vojnih tajni, također je negativno utjecalo na napore Zapovjedništva obrane. Sve to predstavljalo je početak konflikta između Zapovjedništva obrane i predsjednika Kriznog štaba, koji je konačno urodio ostavkom i odlaskom zapovjednika Marinelića, nakon akta kršenja linije zapovijedanja od strane predsjednika Kriznog štaba.

Zbog naglog zaoštravanja vojne situacije u široj zoni odgovornosti, Zapovjedništvo obrane izvršilo je mobilizaciju 27 pripadnika specijalnog kombiniranog voda ZNG-a. Pozivu se odazvalo 26 pozvanih. Tijekom večeri, 20. rujna 1991. postrojba je smještena u bivši vojni objekt »Bregana« u Milni. Idućega dana pripadnici postrojbe popunjeni su punim b/k streljiva, a nazočni članovi Zapovjedništva Pulišelić, Razmilić i Jakšić razradili su plan djelovanja u slučaju zračnog i drugih oblika agresivnog djelovanja protivnika. Tijekom jutra primljena je zapovijed o potrebi prebacivanja dvojice izbjeglih časnika s otoka Šolte na otok Brač. Isto je izvršeno u 12.00 sati gliserom gospodina Ive Šore, a u akciji su sudjelovali gospođa Šore (radi kamuflaže), Jakšić i Stiv Dragičević iz voda. Vezu s kopna održavao je Razmilić. Nakon uspješno izvršenog prebacivanja spomenuti časnici prevezeni su u Supetar, gdje je u PS izvršena kontrola prtljage i informativni razgovor. Potom su prebačeni u Povlja, odakle su gliserom kojim je upravljao Neno Škaljac prebačeni u Mimice. Osiguranje ovoga transporta s obale Brača vršili su L. Dragičević i Burić. Istoga dana Zapovjedništvo obrane pozvalo je 33 pripadnika dobrovoljca JNZ-a, opremilo ih i naoružalo oružjem sa Šolte, a u povratku iz Supetra Jakšić ih je poveo u Milnu, gdje su pridruženi, a potom i raspoređeni u specijalni vod. Od čitavoga ovog sastava ponovno su uspostavljeni vpd i pdvv.

U poslijepodnevnim satima 21. rujna 1991. primljena je zapovijed da postrojba u Milni otvori vatru na neprijateljske zrakoplove u preletu na ruti Mostar – Divulje. Nažalost, ova zapovijed došla je prekasno, oko 30 minuta nakon preleta veće grupe helikoptera tipa MI-8. U skladu s istom, članovi Zapovjedništva na terenu poduzeli su sve mjere za slučaj djelovanja na zračne ciljeve, ali isti nisu više prelijetali. U 1 sat poslije ponoći 22. rujna 1991. postrojba je dobila obavijest CMiO-a o pojavi većeg broja svjetala u rajonu Dračevica – Nerežišća. U CMiO je stigao operativni službujući časnik Zapovjedništva Vranjičić, koji je uspostavio vezu s članovima Zapovjedništva na terenu, u Milni. Postrojba je uzbunjena i stavljena u punu borbenu pripravnost. U 3 sata Jakšić i Razmilić poveli su dio postrojbe u Nerežišća gdje su snimili situaciju na zemljištu. U Milni je ostao Pulišelić radi koordinacije daljnjih aktivnosti. On je uputio još dvije grupe u smjeru sela Dračevica, odnosno sela Donji Humac, a posljednju treću grupu sam je poveo iz uvale Smrka prema selu Dračevica. Veliku pomoć pružio je Krizni štab Nerežišća slanjem vodiča. Cilj akcije bio je opkoljavanje sumnjive prostorije zemljišta i gonjenje neprijatelja prema u. Smrka, gdje je obruč zatvarala posljednja grupa. Akcija češljanja zemljišta završila je u

12.00 sati, bez rezultata, jer neprijatelja nije ni bilo. Podrijetlo svjetala kasnije je utvrđeno. Međutim, ova akcija imala je velik uspjeh i odjek među pučanstvom, jer je praktično to bila promocija ZNG-a na otoku. Stanovnici navedenih sela bili su oduševljeni pojavom i spremnošću svoje vojske.

U večernjim satima 22. rujna 1991. u restoranu »ACY Milna« održan je sastanak Zapovjedništva, na kojemu je analizirano proteklo razdoblje rada i dogovorene naredne aktivnosti. Zaključeno je da u radu što veću pažnju treba posvetiti organiziranom djelovanju, da treba što više zaživjeti sustav vojne organizacije, te da se pristupi pripremama za prijenos topova sa Šolte na Brač. Demobilizacija vpd-a i pdvv-a izvršena je 24. rujna 1991. ujutro, na temelju procjene zapovjednika Marinelića da su se prilike u široj zoni Splita smirile, kao i zbog netom potpisanog primirja (jednog od mnogih). Od 24. rujna 1991. Zapovjedništvo obrane vrši napore da se na otok dopreme topovi sa Šolte, a taj kontakt predstavlja prvi službeni susret ovoga Zapovjedništva i HRM-a. Načelnik Štaba ZHRM-a Ante Budimir odbio je zahtjev, uz komentar: »Što će Bračanima topovi?« Istoga dana dogovorena je serijska proizvodnja improviziranih ručnih bombi u »Bračplastici«. Dana 25. rujna 1991. održan je sastanak u Izvršnoga vijeća SO Split u svezi nabave oružja, a predložena shema kupovine na teret bračke privrede odbijana je od strane naših predstavnika zbog stanja same privrede kojoj bi to bio nepodnošljiv teret. Dinamika rada na polju dovoženja topova nastavljena je i pored odbijanja ZHRM-a, te je preko gospodina Buzolića osiguran kontakt s gospodinom Kardumom, zapovjednikom obrane grada Splita. Na ovome sastanku dogovoren je način transporta.

Dana 29. rujna 1991. predsjednik Kriznog štaba Juraj Krstulović dobiva poziv iz ZHRM-a da dođe na dogovore o transportu topova, jer je ZHRM u međuvremenu promijenila mišljenje o potrebi postojanja obalske topničke postrojbe na Braču. Krstulović o ovome ne obavještava zapovjednika obrane Marinelića, već zapovjednika TO Borisa Krstulovića kojemu nisu poznati ranije dogovoreni i isplanirani detalji akcije. Po povratku iz Splita Juraj Krstulović na dogovor poziva dio Zapovjedništva obrane prema svojoj procjeni, ukazujući tim činom nepovjerenje Zapovjedništvu u cijelosti. Na takvo ponašanje predsjednika Kriznog štaba reagira zapovjednik Marinelić te dolazi do verbalnog konflikta u kojemu je predsjednik Kriznog štaba prema zapovjedniku nastupio uvredljivo i s potcjenjivanjem. Nakon svega toga, kao i zbog ranijeg neslaganja, zapovjednik Marinelić donio je odluku da ode s otoka i da se odazove na poziv iz HRM-a u svezi zaposlenja. Dan kasnije iz Zapovjedništva odlazi i Tonči Razmilić, također po pozivu iz ZHRM-a, ali i zbog svih ovih zbivanja.

Dana 30. rujna 1991. posljednjim trajektom u pratnji gospodina Vatroslava Careva iz ZHRM-a, na otok su dopremljena tri topa sa Šolte i kamion streljiva. Oruđa su preuzeli članovi Zapovjedništva Dragičević i Jakšić, te zajedno s pripadnicima vpd-a i pdvv-a te JNZ-a iz Supetra smjestili ih u autokamp u Supetru. Nikica Ma-

ričić granate je prebacio na svoj kamion. U transportu topova sudjelovali su kamioni privatnog prijevoznika Nikice Jakšića. Tijekom noći član Zapovjedništva B. Krstulović zapovjedio je da se topovi prebace na Knježeravan. Svoju odluku nije prenio ostatku Zapovjedništva, pravdajući je hitnošću i sigurnosnim razlozima. Dan kasnije u ZHRM putuju članovi Zapovjedništva obrane Markusović, Jakšić, Burić, Vranjičić i Pulišelić. Obavljeni su razgovori sa zapovjednikom HRM-a admiralom Svetom Leticom te načelnikom štaba Antom Budimirom i gospodinom Frankom Perkovićem. Razgovaralo se o lokaciji topova, a admiral Letica tom prilikom izdao je zapovijed da topovi moraju pokrivati morski prostor od rta Gomilica do rta Zastup. Stoga je Zapovjedništvo donijelo odluku da se topovi razdvoje i postave na položaje rta Kobila i rta Zaglav. Također, bilo je riječi o PZO topova. Članovi Zapovjedništva kasnije su otputovali u Sinj, gdje su obavljeni korisni razgovori s časnicima MUP-a, a tom prilikom donijeli su 8 komada oružja i više tromblona. Uvečer istoga dana održan je sastanak Zapovjedništva obrane na kojemu je analizirana situacija nakon odlaska zapovjednika Marinelića, potom je jednoglasno odlučeno da se novim zapovjednikom imenuje Ivo Markusović, a zamjenikom zapovjednika Ivica Vranjičić. Ova odluka donesena je kao privremena, a cilj joj je bio da se spriječi blokada rada Zapovjedništva. Također je odlučeno da se točno utvrdi mjesto i uloga zapovjednika obrane. U Zapovjedništvo obrane imenovani su novi članovi: Stjepan Martinić – načelnik artiljerije, Nikša Eterović – pomoćnik zapovjednika za obavještajne poslove i diverzantske djelatnosti, Joško Šantić – načelnik pomorstva i Nikša Dragičević – načelnik za PZO.

Dana 2. listopada 1991. članovi Zapovjedništva Markusović, Jakšić, Vranjičić i Martinić policijskim gliserom otišli su na Šoltu da bi preuzeli daljinar i rapove topova. Neprijateljski brodovi u Splitskom kanalu sprječavali su povratak istih, a osiguravanje transporta s obale Brača vršili su Luka Dragičević, Joško Pulišelić i Ivan Medvešek. Sredstva su tijekom večeri ipak donesena i smještena u skladište tvornice »Sardina« u Milni. Istoga dana članovi Zapovjedništva snimili su zemljište za izradu položaja Obalske artiljerijske baterije (oab). Toga dana uvečer poslan je kamion Nikice Jakšića na Šoltu po granate za topove. Dan kasnije započela je druga pomorska blokada te je kamion ostao u Splitu. Kasnije je po zapovijedi ZHRM-a istovaren na oab Kašjuni. Istoga dana Zapovjedništvo obrane izvršilo je prvu selekciju v/o za sastav oab-a, a Mate Jakšić, uz angažman radne grupe iz Milne i posebno zalaganje gospodina Kordića s bagerom, započeo je izradu prilaznih puteva i položaja oab-a na rtovima Kobila i Zaglav.

Dana 4. listopada 1991. nakon dolaska sa straže iz Knježeravna, gdje su od 30. rujna 1991. čuvali topove, održan je sastanak sa zapovjednicima vpd-a i pdvv-a. Tom prilikom bilo je riječi o radu postrojbi, o njihovu angažmanu u predstojećim zbivanjima i o obučenosti ljudstva. Dogovoreno je da se s istima izvrši po jedno bojevo gađanje. Stražu kod topova preuzeli su vodovi iz bivšeg sastava TO. Kroz ovaj zada-

tak izmijenilo se na straži 198 v/o, koji su tom prilikom opremljeni cjelokupnom vojnom opremom. Istoga dana počinje obuka posluga topova. Toga dana, za potrebe Zapovjedništva osiguran je motorni gliser »Čedo«, smješten u Povljima, a njegov prvi vozač bio je Nenad Škaljac, koji je kasnije pozvan u pričuvni sastav MUP-a. Kratko vrijeme gliserom je upravljao Mate Jakšić, ali zbog brojnih obveza uskoro je bio onemogućen u tome. Nakon njega vozačem glisera postaje Pero Glušević. Gliser je bezbroj puta probijao blokade, njime su prevoženi razni ljudi i oprema, a često se nalazio u pogibeljnim prilikama. Važno je, međutim, napomenuti da je Damir Nemet iz Mimica vozaču i osobama koje su se prevozile na raspolaganje stavio obiteljsku kuću u svrhu odmora i okrepe.

Na temelju postignutog dogovora sa zapovjednicima vpd-a i pdvv-a, 6. listopada 1991. izvršeno je bojevo gađanje u Dubokom docu. Tom prilikom pripadnici postrojbi cijepljeni su protiv tetanusa, a tada im je obrazložen i razlog odlaska zapovjednika Marinelića. S obzirom na to da su položaji za oab bili pri kraju radova, a i zbog toga što su dugo bili na istoj lokaciji, topovi su s Knježeravna 7. listopada 1991. prebačeni na lokaciju Zaglav, zapadno od Milne. Istoga dana na otok dolazi prva grupa Prvog diverzantskog odreda HRM-a sa zadatkom praćenja i provociranja brodova JRM-a u Splitskim vratima. Toj postrojbi osigurani su smještajni uvjeti, a u izvršavanju svojega zadatka bili su potpuno autonomni. Tada, kao i za vrijeme cijelog boravka na otoku, grupa diverzanata veliku je pomoć imala od strane Kriznog štaba MZ Milna, a osobito u osobi predsjednika Kriznog štaba Ivice Poklepovića Bilaća, koji je kasnije s njima čak i sudjelovao u pojedinim akcijama. U isto vrijeme intenzitet vožnji gliserom dostigao je svoj maksimum, a u vremenu od 8. do 12. listopada 1991. na otok je doneseno oko 90 plutajućih mina tempiranog eksplozivnog punjenja (TEP), protuzračno oružje »Strijela 2M«, više ručnih raketnih bacača (RBR) tipa »osa« i »zolja«, te veći broj pušaka i sanduka municije. U noćima 8. i 9. listopada 1991. neprijateljska raketna topovnjača (RTOP) i helikopter tipa MI-8 reflektorima su tražili gliser na moru, a osobe na istom, uz mnogo sreće i umijeća uspjele su se probiti sa sredstvima na otok. Način djelovanja neprijateljskih snaga ukazivao je da se radi o dojavi o vožnjama gliserom, te je Zapovjedništvo poduzelo potrebne zaštitne mjere, nakon čega tih incidenata više nije bilo.

Dana 10. listopada 1991. održan je sastanak Zapovjedništva na kojemu su analizirane sve radnje vezane za problematiku položaja oab-a. Zapovjedništvo je obaviješteno da su svi položaji, skloništa i prilazni putovi skoro završeni, da su prve tri posluge obučene u radu i da topove valja stručno pregledati u funkcionalnom smislu. Razrađena je shema PZ obrane topova, a odlučeno je da se vpd i pdvv pozovu u cilju vježbe i tjelesnih priprema. Idućega dana pozvani su vpd i pdvv. Vpd je smješten u Sutivanu u odmarალištu »Požarevac«, a radom voda rukovodio je član Zapovjedništva Mate Jakšić. Tom prilikom on je praktično preuzeo zapovijedanje ovom jedinicom. Do 15. listopada 1991. vpd je svakodnevno putujući na relaciji Sutivan –

Splitska vrata izvršio sve pripreme za smještaj u vratima, uredio je borbene položaje, kao i položaje više lažnih baterija na obali Brača i Šolte. U istom vremenu pdvv je smješten u Sumartinu u odmaralištu »29. novembar« sa zadatkom tjelesnih priprema, upoznavanja istočnog dijela otoka, te izvođenja opće i specijalne taktičke obuke. S ovom jedinicom stalno je bio član Zapovjedništva Joško Pulišelić, a povremeno je dolazio kao instruktor i član Zapovjedništva Nikša Eterović. Ova vježba završena je vrlo uspješno 15. listopada 1991. u Pučišćima. Za vrijeme djelovanja vpd-a i pdvv-a obavljeni su preostali poslovi vezani za oab. Tom prilikom topove je pregledao art. mehaničar, napravljen je umjetni trzaj. Kontrola je ustanovila ispravnost oruđa, a nakon toga ista su postavljena na borbene položaje u Splitskim vratima na rtovima Kobila i Zaglav. Čim su topovi dovedeni u borbenu pripravnost, ZHRM je poslalo zapovijed o mobiliziranju posluga, a idućega dana zapovijed je povučena. Inače, ovo se više puta ponavljalo, i to 17., 18., 21. i 22. listopada 1991. godine. Ljudi su time iscrpljivani, a bilo je i nejasnoća, pa je 22. listopada 1991. u ZHRM-u održan sastanak kojemu su s naše strane bili nazočni: Markusović, Tadija Brizić (netom ranije imenovan savjetnikom zapovjednika obrane), Burić, L. Dragičević i Stipe Martinić, a iz ZHRM-a bili su Karlo Grbac – NŠ, Nikola Bokšić, Ante Bilić i Augustin Kontrec. Na sastanku je bilo riječi o koordiniranju i usklađivanju borbenih operacija, a gospodi iz ZHRM-a predočene su specifičnosti problematike mobilizacije na otoku Braču. Zaključeno je da će se sve buduće akcije strogo usklađivati, a da će posluge oab-a biti stavljene u stanje stalne pripravnosti.

Dana 16. listopada 1991. u pratnji Mate Jakšića, trajektnom linijom u 12.15 sati iz Splita su dovezene mine namijenjene za minsko zaprječivanje Splitskih vrata (u bilježnici S. Bernadića zapisano je da su mine prebačene ribaricom, 11. listopada iz Mimica kraj Omiša do Pučišća na Braču). Istim trajektom doputovala je i smjena grupe diverzanata. Pošto se raspolagalo podacima da JNA zna za ove aktivnosti, naši ljudi i diverzanti napravili su plan zauzimanja neprijateljskog broda u slučaju da isti pokuša zaustaviti trajekt. Vožnja je nesmetano protekla, a JRM je zaustavila i pregledala idući trajekt na liniji Split – Supetar u 13.45 sati. Za vrijeme svih ovih zbivanja, a od početka oružanog otpora agresiji, Hrvatska vojska postupno je dobivala oblik organizirane i pravno regulirane oružane obrambene sile. Pravni sustav postupno je zauzimao sve više prostora, tako da je postalo neophodno pravno reguliranje statusa pripadnika postrojbi HV-a na otoku. Stoga Zapovjedništvo prvi puta 14. listopada 1991. upućuje dopis Zapovjedništvu 6. operativne zone HV-a u kojemu traži formiranje naših postrojbi. Paralelno sa svim zbivanjima ovaj težak put pravnog reguliranja postojanja HV-a na otoku nastavljen je do konačnog rješavanja statusa, a dokument kojim se isto konačno regulira na otok je stigao 24. veljače 1992. godine. Donesene mine smještene su u objekt Hrvatske vojske u Milni, a 17. listopada 1991. Marinelić je doveo stručnjaka za minska sredstva iz HRM-a, radi kontrole sigurnosti istih. Jakšić, Marinelić i Rozario Lovrić s više pripadnika vpd-a

prišli su poslu kontrole mina, no u tome ih je omeo nastali borbeni incident u Splitskim vratima. Naime, u 14.40 sati pripadnici grupe diverzanata iz HRM-a sa svojega položaja na rtu Zaglav i s drugog položaja sjeverno od ulaza u luku Bobovišća, ispred kamenoloma, RBR-ovima »osom« i »zoljom« otvorili su vatru na neprijateljski DJČ, odnosno RTOP. Isti brodovi nisu pogođeni, ali su odmah uzvratili vatrom kojoj su se pridružili i ostali neprijateljski brodovi iz Splitskog i Bračkog kanala. Bombardiranje obale Brača trajalo je, s prekidima, do 17.00 sati. Odmah po otvaranju vatre Jakšić, Marinelić i Lovrić gliserom odlaze na gađana područja i vrše izvlačenje diverzanata. Lovrić, stručnjak za MES, Mati Jakšiću ostavlja knjige i uputstva, tako da Jakšić sam sa svojim ljudima obavlja čitav posao pripreme, preinake i kontrole mina za zaprječivanje.

Budući da se borbeno djelovanje neprijateljskih brodova po Braču ne smiruje, Zapovjedništvo obrane otoka donosi zapovijed o mobilizaciji svih raspoloživih snaga obrane, tako da od 15.50 do 16.30 sati traje mobilizacija snaga i njihovo opremanje s dodatnim količinama streljiva. Tom prilikom pripadnici vpd-a i pdvv-a zadužili su i ručne bombe koje su par dana ranije donesene na otok. Nakon opremanja izvršen je prijevoz jedinica, vpd-a u Bobovišća, pdvv-a u Mirca, a četiri posluge oab-a smještene su u Ložišća. Zapovjedništvo uspostavlja sustav stožernog rada, vrši procjenu situacije i donosi preliminarne odluke i zaključke. Tijekom večeri iz Zapovjedništva HRM-a primljena je obavijest da će sutradan doći mješovita komisija sastavljena od predstavnika europskih promatrača, HRM-a i JNA, a u cilju ispitivanja okolnosti otvaranja vatre s brodova JRM-a. Još iste večeri Zapovjedništvo obrane otoka i ZHRM-a ogradili su se od incidenta, a otvaranje vatre s brodova pripisali su bahatosti jugomornarice. Bilo je vrlo bitno da članovi najavljene komisije ne uoče prisutnost snaga Hrvatske vojske na otoku, te da ne otkriju do tada izvršene radnje na uređenju vatrenih položaja u Splitskim vratima. U kasnim noćnim satima Pulišelić i Medvešek obišli su stražu kod topova te utvrdili da su svi pripadnici straže dobro podnijeli vatreno krštenje, prvenstveno zahvaljujući osobnim kvalitetama zapovjednika straže Borisa Glavinića. Ostali članovi Zapovjedništva otoka rasporedili su se na spavanje po dijelovima mobiliziranih postrojbi. U jutarnjim satima vpd se uputio na položaje odakle se otvarala vatra, gdje je izvršio pregled terena i sakupio brojne dokaze borbenog djelovanja diverzanata HRM-a po neprijateljskim brodovima. S obzirom na to da je Zapovjedništvo obrane donijelo odluku da neće dozvoliti iskrcavanje na otok članovima mješovite komisije, jedno odjeljenje vpd-a zauzima položaj za protudesantnu obranu (PDO) u uvali Salbunara. Komisija je došla oko 12.00 sati, a kao predstavnik HRM-a u komisiji je bio gospodin Kontrec. U dočeku komisije bili su Markusović, Burić, Vranjičić, Martinić i Luka Dragičević. Komisija je izvršila obilazak područja incidenta bez iskrcavanja na otok, te nakon toga otišla na RTOP na saslušanje svjedoka sa strane JNA. Kao svjedoci s hrvatske strane, po završetku saslušanja na RTOP-u, saslušani su svjetioničar Stipe

i ribar Mario Galović. Zaključak komisije bio je da su brodovi bez razloga otvorili vatru na Brač. Zahvaljujući tome sve pripreme za šire borbeno djelovanje mogle su se nastaviti, bez bojazni da će daleko jači neprijatelj doznati i time onemogućiti izvršenje naših planova obrane otoka, kao i samog grada Splita, te napada na neprijateljsko brodovlje u rajonu Splitskih vrata.

Dana 19. listopada 1991. održan je sastanak ZO na kojemu je analiziran incident u Splitskim vratima. Zaključeno je da akcija diverzanata HRM-a nije bila koordinirana s otočkim snagama, iako se time neprijatelju mogao zadati znatno jači udarac. Zapovjedništvu HRM-a upućen je prosvjed zbog nekoordinacije akcije, kao i nepromišljenog demantija u »Slobodnoj Dalmaciji«, gdje je pažljiviji čitatelj mogao ispravno zaključiti da otok Brač raspolaže s topovima. Zaključeno je da se sve aktivnosti u zoni odgovornosti ZO moraju planirati i izvršavati uz kontaktiranje s istim. Na istom sastanku zapovjednikom obrane imenovan je Ivica Vranjičić, dotadašnji zamjenik zapovjednika, a u ZO je imenovan i bivši dočasnik JNA Zori Bonačić-Sargo, na dužnost referenta veze. Isti je na dužnost nastupio tek u prosincu. Potvrđeno je imenovanje gospodina Tadije Brizića za člana ZO, u svojstvu savjetnika zapovjednika. Nakon incidenta, tijekom jutra 18. listopada 1991. Jakšić s vpd-om nastavlja aktivnosti oko priprema za polaganje mina u moru. Ova složena aktivnost traje do 20. listopada 1991., a kontrolirane su i prerađene dvije na dnu ležeće akustične mine eksplozivnog naboja od 700 kg. Iste su prilagođene na električni način paljenja. Ova kontrola mina nije bila bezopasna, zbog mogućnosti da je jugovojska u njih ugradila samouništavajuća eksplozivna punjenja. Uz ove mine izrađene su još dvije mine od čeličnih bačava, pri čemu se koristilo šest komada mina od 90 kilograma francuske proizvodnje, kao i veća količina industrijskog eksploziva i tempirnih mina od 7 kilograma. Sve ove mine podešene su za električno aktiviranje s obale. Paralelno s ovim aktivnostima tekla je i priprema ribarica »Mali Porat« i »Riba I« za akciju polaganja mina, jer je s istih trebalo poskidati veći dio opreme za rad s mrežama.

Dana 21. listopada 1991. u vremenu od 19 do 23 sata pripadnici vpd-a uz pomoć spomenutih ribarica, a pod rukovodstvom Mate Jakšića izvršili su aktivnost polaganja mina u Splitskim vratima. Ovu aktivnost otežavala je činjenica da su brodovi JRM-a bili prisutni u akvatoriju Brača. Kod polaganja mina posebno je trebalo paziti na podvodne kablove i cijevi. Posebnu težinu ovoj akciji davala je potreba razvlačenja kablova za aktiviranje mina. Uz ozbiljan rad svih angažiranih ljudi akcija je protekla uspješno. U izboru linije za postavljanje mina posebna pažnja vodila se o tome da u slučaju aktiviranja mina ne dođe do oštećenja kablova i cjevovoda u vratima. Aktivnost polaganja više puta je prekidana zbog blizine neprijateljskih brodova, a u dva navrata brodovi su se zbog neprijateljskog broda tipa PČ koji je dolazio do otočića Mrduja sklanjali u uvalu Livka na otoku Šolti. Istoga dana, u ranim poslijepodnevnim satima, po primitku zapovijedi iz HRM-a izvršena je mobilizacija 4

posade topova. Zapovijed je bila vezana za informaciju o planiranoj vožnji neprijateljskog broda PO-92, koji je u jutarnjim satima 22. listopada 1991. s Visa za Loru trebao prevesti svježe okupatorske snage. Taj brod je prema dobivenoj zapovijedi trebalo potopiti u Splitskim vratima. Već u večernjim satima izvršena je priprema topova za borbeno djelovanje tako da su topovi bili spremni za djelovanje i prije nego što je započela aktivnost polaganja mina, a sve u cilju ostvarivanja mogućnosti zaštite vlastitih snaga na moru. Posade su bile na topovima do 23 sata, odnosno dok nisu dobile informaciju da je završena aktivnost polaganja mina. Položaji su ponovno zaposjednuti u 5.15 sati, s tim da je već tijekom protekle noći dobivena zapovijed da se na brod JNA PO ne otvara vatra zato što je na njemu 50 civila, taoca s Visa. Prema dobivenim informacijama, neprijatelj je kao taoce uzeo žene i djecu. U 5.45 sati PO-92 prošao je bez našeg borbenog djelovanja. Ljudstvo vpd-a i baterije bilo je na položajima do 17.00 sati, kad je dobivena zapovijed da se aktivnost završava. U 16.15 sati PO-92 je prošao kroz vrata po povratku iz Lore. Na palubi je bilo 50-ak vojnika, a primijećeno je i nekoliko žena s djecom. Iste večeri artiljerci su pušteni kućama jer još za njih nije bio organiziran smještaj, dok su pripadnici vpd-a ostali na položajima.

Od toga dana pripadnici vpd-a, pod rukovodstvom Mate Jakšića – referenta za minska i protuminska pitanja u Zapovjedništvu obrane otoka, neprestano rade na dogradnji položaja, izgradnji skloništa, pravljenju lažnih položaja, uređivanju vatrenih položaja za RB, »ose« i »zolje«. Sve ovo napravljeno je na potezu Ošišac – rt Zaglav, a dio lažnih i maskirnih položaja postavljen je i na rtu Bad na Šolti. Izgradili su i osmatračnice i orijentire na Šolti, a sve u cilju određivanja položaja broda u odnosu na položenu minsku liniju, kako bi se ista što učinkovitije mogla koristiti za uništavanje neprijateljskih brodova. Izgrađena je i središnja kabina s pultom za upravljanje s eksplozivnim punjenjima na maskirnim položajima. Iz iste kabine uspostavljena je veza sa svim osmatračnicama i položajem koji su držali diverzanti HRM-a. U ovu kabinu, koja kasnije dobiva naziv »Centar«, dovedena je i električna energija, a bio je spreman i jedan agregat kao rezervni izvor električne energije za aktiviranje mina. Brojne improvizacije, poput raznih vatrenih sredstava, sustava eksplozivnih naprava za uzbunjivanja, lažni i maskirni položaji oab-a, sustav za osvjetljavanje vrata raketama i drugo, rezultat su, prije svega, dovitljivosti i stručnosti Mate Jakšića koji je u pripadnicima vpd-a našao vrlo dobre suradnike. Svojim znanjem i radom osigurao je sebi visok autoritet koji će se u kasnijim situacijama pokazati od posebnog značaja. Spomenuti maskirni i lažni položaji posebno značajnu ulogu imali su u kasnijim borbenim djelovanjima, jer su omogućili veći učinak naših snaga. Paralelno s uređivanjem položaja traje i obuka pripadnika voda u rukovanju oružjem. Položaj vpd-a osiguran je s morske i kopnene strane odgovarajućim eksplozivnim napravama, a život i rad jedinice u potpunosti je autonoman u pogledu prehrane i svih drugih životnih potreba. Telefonska veza improvizirana je pri-

ključivanjem na liniju za otok Šoltu, a radioveza uspostavljena je prema Općinskom centru za uzbunjivanje na kojega su se inače naslanjale sve otočke jedinice. Za potrebe lakše komunikacije sa svijetom vpd je imao na raspolaganju dva gumena glisera s izvanbrodskim motorom te jedno terensko vozilo i kombi. Za potrebe motornih vozila izgrađen je i prilazni put do položaja, kojega je vlastitim sredstvima napravio gospodin Kordić, tako da je sveukupno za vpd i oab probijeno i izgrađeno oko 9 km makadamske ceste.

Shodno rezultatima razgovora u ZHRM-u od 22. listopada 1991., dana 23. listopada 1991. mobilizirane su postrojbe oab i pdvv. Smještaj za oab osiguran je u objektu HV-a u Milni, odakle su svakoga dana išli na položaje na rtove Kobila i Zaglav. Pdvv je smješten u Sutivanu u odmarალištu »Požarevac«, sa zadatkom upoznavanja zapadne obale otoka, vježbanja i obuke. Naime, osnovni zadatak ove postrojbe bio je PDO borbenih položaja oab-a i vpd-a, a smještaj u Sutivanu određen je radi sprječavanja prevelike koncentracije snaga HV-a na jednoj lokaciji (Milna). Pdvv je u razdoblju od 23. do 29. listopada 1991. uočio možebitni položaj za oab, te nakon dogovora s članovima ZO-a u jednom danu izgradio položaj za jedan top. Pojedini pripadnici toga voda dobivali su i noćne zadatke praćenja neprijateljskih brodova oko rta Gomilica, a tri člana voda morali su na zadani signal aktivirati topovske udare sjeverno od ulaza u luku Bobovišća, kako bi na sebe privukli vatru neprijatelja u slučaju topničkog napada s brodova i time smanjili učinak neprijateljskog djelovanja na prave položaje oab-a i vpd-a. Za to vrijeme ZO vrši pripreme i poduzima mjere kako bi pripadnici vpd-a i oab-a bili smješteni po privatnim kućama u Splitskim vratima, što je omogućeno 26. listopada 1991. kada svi pripadnici vpd-a i oab-a prelaze na stalan boravak u Splitskim vratima. Istoga dana uspostavljen je CV i OKM u tzv. Amerikančevoj kući. U čitavom ovom poslu veliku pomoć pružio je Krizni štab Milna, kao i svjetioničar svjetionika Ražanj Stjepan Smoljan s obitelji. Na novouspostavljenom OKM-u stalno dežuraju članovi ZO-a pomažući i obrađujući potrebne informacije. Ovdje se osobito ističu Joško Šantić i Joško Pulišelić, gotovo neprestanim boravkom na položaju u svojstvu službujućih operativaca. S obzirom na blago popuštanje situacije, ZO donosi odluku da od sastava vpd-a i pdvv-a u sustavu stalne pripravnosti zadrži po jedno odjeljenje, što se 29. listopada, odnosno 30. listopada i ostvaruje. Također, 29. listopada 1991. jedan je top s rta Kobila prebačen na novoizgrađeni položaj kojega je u jednom danu i bez tehničkih pomagala izgradio pdvv na rtu Gomilica. Istoga dana nastavljena je prepiska sa Zapovjedništvom 6. operativne zone po pitanju formacija pripadnika HV-a na otoku.

Dana 30. listopada 1991. poslijepodne došlo je do incidenta s grupom diverzanata HRM-a, koju je predvodio M. K. Naime, oko 15.30 sati primijećena je jedna RTOP kako u punoj brzini iz smjera Visa prilazi Splitskim vratima. Sve naše postrojbe zauzele su borbene položaje, ali u 15.40 sati zapovjednik donosi odluku da

se prema ovome brodu borbeno ne djeluje. Razlog donošenja ove odluke leži u tome što je istoga dana za 18.00 sati najavljeno isplovljavanje konvoja »Libertas« kojega je Vlada RH organizirala radi pomoći opkoljenom Dubrovniku. Prema pretpostavci našega zapovjednika, borbeno djelovanje na neprijateljski RTOP onemogućilo bi uspjeh operacije »Libertas«, koja je u tom trenutku Hrvatskoj značila više od jedne topovnjače. U skladu s ovom odlukom nije se borbeno djelovalo, ali s time se nisu složili diverzanti HRM-a koji su u svemu ovome vidjeli elemente izdajničkog djelovanja. Isti su potom, predvođeni M. K., napustili položaj, a trojka koju je on predvodio zaputila se prema Supetru. Pred zgradom PS Brač našli su Pulišelića i Šantića, koji su također netom stigli s položaja. Iste su pod prisilom uperenog oružja uveli u CMiO, a od dežurnog operativca Pjera Peše zatražili su da u Centar dođu predsjednik Kriznog štaba i zapovjednik obrane otoka. Svi koji su se zatekli u Centru bili su postavljeni pred cijevi uperenih pušaka. Ubrzo nakon poziva došli su J. Krstulović, B. Krstulović, te A. Filipić, tako da se zajedničkim naporima uspjelo uvjeriti tu trojku da nema potrebe nikoga strijeljati. Potom se grupa udaljila iz Supetra i putem prema Milni postavila zasjedu ukoliko bi naišao zapovjednik. Kada se poslije jednosatnog čekanja zapovjednik nije pojavio, grupa je nastavila put, a u Milni je na obali našla zapovjednika koji je bio u pratnji Martinića i Jakšića. Obje grupe repetirale su zatvarače pušaka, a sam zapovjednik Vranjičić bio je nenaoružan. Došlo je do žučne rasprave, koja je riješena time da će ZHRM konačno prosuditi ovaj događaj. Idućega dana zapovjednik HRM-a složio se s odlukom zapovjednika Vranjičića, pohvalio ga za inventivnost i zdravu inicijativu, a grupa diverzanata zamijenjena je drugom. Sve to, međutim, rezultiralo je pismom zapovjednika obrane otoka zapovjedniku HRM-a, gdje je Vranjičić izložio svoje poglede na borbenu zapovijed o stvaranju incidenta, mogućnosti velikih civilnih žrtava na otoku, te dosadašnji konfuzan i nekoordiniran rad ZHRM-a. Ovaj čin podržalo je Zapovjedništvo otoka (ZO) u cijelosti, a Zapovjedništvo HRM-a modificiralo je svoje stavove.

Idućega dana, 1. studenoga 1991. u Zagreb je otputovala grupa u sastavu: Markusović, Burić, Kušeta, L. Dragičević, Medvešek. Oni su tijekom petodnevnog boravka imali više važnih i korisnih sastanaka s gospodom Imrom Agotićem i Željkom Pavlovićem u GS HV-a, te gospodinom Vukasom u MUP-u. Donijeli su više komada oružja, između ostaloga i tridesetak pušaka iz fondova MZ, te četverocijevni PAM 12,7 mm »Browning«. Istoga dana položaje oab-a rasprostranjene na zapadnoj obali otoka od rta Kobila do rta Gomilica obišao je načelnik obalnog topništva HRM-a Ante Bilić. Snimanjem situacije donio je zapovijed da se svi topovi postave na položaj na rtu Gomilica. Idućega dana preostalo odjeljenje pdvv-a u Sutivanu pušteno je kućama, a ZO vrši generalne pripreme za izgradnju položaja oab-a na rtu Gomilica. Za sve to vrijeme na položajima u Splitskim vratima odvijao se normalan život i rad. Dana 5. studenoga 1991. započeli su radovi na izgradnji novog

položaja oab-a. Radove su neprekidno ometali neprijateljski brodovi demonstrativnim manevrima. Međutim, radovi se nastavljaju. Od 6. studenoga 1991. Nikša Dragičević započinje s obukom posluga PAM 12,7 mm, a Luka Dragičević se s Marinelićem angažira na pronalaženju prikladnog položaja za lansere protuoklopnog oruđa tipa »Maljutka«. Grupa u sastavu: Marinelić, Medvešek, L. Dragičević, Buzolić i Poklepović svakodnevnim vožnjama provocira neprijateljske brodove, kako bi ih, eventualno, natjerali da uplove u minsko polje, što im, nažalost, ne uspijeva.

Dana 8. studenoga 1991. dogodilo se više značajnih događaja. Tijekom jutra pozvani su pripadnici JNZ-a iz MZ Selca, Bol, Postira i Nerežišća, koji su zadužili novodopremljeno oružje mjesnih zajednica. Od istih je formirana postrojba pod zapovjedništvom ZO-a, nazvana Treći vod, a pdvv je pojačan s još deset novih pripadnika. Planirano je da svi novaci zajedno izvrše program osnovne taktičke obuke u Sumartinu. Međutim, događaji koji su uslijedili toga jutra promijenili su plan. Naime, u 10.00 sati započela je treća pomorska blokada, a na otoku je oglašena opća i zračna opasnost. Stoga je mobiliziran čitav pdvv i upućen u Milnu sa zadatkom zaštite pozadine položaja oab-a i vpd-a, te izvođenja pripremnih radova za protudesantnu obranu (PDO) otoka na potezu uvala Krušica – rt Kobila. Vodu se pridružilo njegovih deset novih pripadnika. Članovi ZO-a Pulišelić i Eterović, te pričuvni časnik bivše TO Janez Pevcin poveli su 3. vod na četverodnevnu osnovnu obuku u Sumartin. Zadatak ove obuke bio je uvježbavanje osnovnih taktičkih postupaka i radnji vojaka, grupe vojaka i odjeljenja, PNNG, rušenje, prva pomoć, a članovi ZO-a imali su zadatak formirati vod po formaciji ovakve postrojbe. Svim aktivnostima rukovodio je Joško Pulišelić, koji je odmah po dolasku u objekt »29. novembar« sve nazočne upoznao sa složenošću situacije, ističući da se ova vježba vrlo lako može pretvoriti u prvi borbeni zadatak ove postrojbe. Stoga je velika pažnja posvećena svim vidovima borbenog osiguranja jedinice. Vježba je po planu okončana 11. studenoga 1991. poslijepodne, a uspjeh iste na analizi ocijenjen je vrlo dobrim. Istoga dana, 8. studenoga 1991. pomorska blokada je na otoku Hvaru zatekla članove ZO Markusovića i L. Dragičevića, koji su ispitivali mogućnosti vojne suradnje u predstojećim zbivanjima. Unatoč blokadi, vratili su se istoga dana. Po povratku s Hvara Dragičević je zajedno s Marinelićem i Medvešekom izradio više položaja za »Maljutke«.

Kasno navečer u prostorijama Kriznog štaba Milna održan je sastanak kojemu su sa strane ZO bili nazočni: Vranjičić, Burić, Markusović, Jakšić i L. Dragičević. Grupu diverzanata HRM-a predstavljali su Marinelić i Božo Ribičić. Govorilo se o koordiniranju borbenim operacijama, te o taktici provociranja incidenta s neprijateljskim brodovima. Iako najmlađi po položaju, Ribičić je zahtijevao da sva operativna komanda bude u njegovim rukama, što nije odobreno. Dogovorena je dinamika borbenog djelovanja koje je uslijedilo u noćima 9., 10. i 11. studenoga 1991. go-

dine. Smisao ovih akcija sastojao se u stalnom uznemiravanju neprijateljskih brodova pomoću TEP-ova i drugih improviziranih sredstava. Osim tih eksplozivnih naprava, pored brodova su puštani improvizirani radarski ometači koje je prethodno pod rukovodstvom Jakšića napravio vpd. Na neprijateljske brodove u više navrata otvarana je i vatra iz RBR tipa »osa« i »zolja«. Cilj svih ovih djelovanja bio je da se isprovocira incident većih razmjera koji bi urodio konačnim obračunom s neprijateljskim brodovljem. U akcijama su zajednički sudjelovali Mate Jakšić s pojedincima iz vpd-a, te Mile Čatlak, zapovjednik 1. diverzantskog odreda HRM-a. Sve ove aktivnosti paralelno su pratili radovi na uspostavi novog položaja oab-a koji su i dalje ometani s brodova. Stoga zapovjednik oab-a samoinicijativno donosi odluku da se vatreni položaj s rta Gomilice premjesti oko 1,5 km u dubinu kopna na predio Golo brdo. Ovoj odluci u prilog je išla i činjenica da je na otok 5. studenoga 1991. dopremljen radar za oab koji je smješten na vrh kote 202 Hum. Dana 10. studenoga 1991. i drugi top s rta Kobila prebačen je na Golo brdo, tako da je u Splitskim vratima top ostao samo na rtu Zaglav.

Unatoč blokadi, 11. studenoga 1991. u ZHRM-u vode se razgovori između admirala Svete Letice, Karla Grbca i Stjepana Bernadića, te gospode L. Dragičevića i Burića o stanju popunjenosti naoružanjem i usklađivanju borbenih operacija. Ujutro 12. studenoga 1991. Pulišelić je izvijestio ZO o tijeku obuke 3. voda, nakon čega se pridružio pdvv-u kojega je zatekao na rtu Zastup u izgradnji položaja za PDO otoka. Jedno odjeljenje bilo je stacionirano na rtu Kobila sa zadatkom motrenja i prve zaštite položaja vpd-a u Splitskim vratima. U kasnim popodnevnim satima dolazi do borbenog djelovanja snaga ZO na neprijateljski brod oznake PT-72. Događaji su se odvijali na sljedeći način: oko 16.30 sati odjeljenje pdvv-a na rtu Kobila zamijetilo je kretanje broda iz smjera otoka Visa u smjeru Splitskih vrata, te isto javlja na položaje vpd-a. Zapovjednik vpd-a Mate Jakšić donosi odluku da borbeno djeluje i o svojoj odluci javlja svim ostalim postrojbama u zoni djelovanja. U 16.45 sati PT-72 približio se položajima ploveći uz sam rub otoka Šolte, tako da je djelovanje bilo izvan dometa oružja vpd-a. Stoga Jakšić u rad stavlja lažni minobacač, a potom i lažnu bateriju topova na rtu Bad, što djeluje tako da brod mijenja kurs i približava se obali Brača. Istodobno brod otvara topovsku vatru na položaje lažnih baterija. Kada je brod došao u zonu djelovanja, pripadnici vpd-a na njega otvaraju vatru, tako da su prvo paljbom iz strojnica i snajpera neutralizirali posluge brodskih topova, osim pramčanoga. Odmah potom druga grupa vpd-a otvara vatru iz RB-a M 57 i RBR-ova »osa« i »zolja«. Od četiri upućena, brod pogađaju tri projektila, nanoseći mu teška oštećenja. Tako oštećen, PT-72 dolazi u zonu djelovanja grupe diverzanata, koji otvaraju vatru iz svojih oružja, od kojih jedan projektil pogađa cilj. Odmah potom brod stiže u zonu djelovanja našega topa 85 mm na rtu Zaglav i posluga topa otvara brzu topničku vatru. Prvom granatom pogađaju trup broda, a ostale tri detoniraju u samoj blizini, nanoseći daljnja oštećenja. Nakon toga PT-72

zamiče iza zapadne obale otočića Mrduje i time ostaje izvan dosega naše vatre. Sva ova djelovanja trajala su oko 5 – 10 minuta. Nakon prestanka borbenog kontakta, a prema zapovijedi Mate Jakšića, sve naše postrojbe zauzimaju zaštitne položaje u skloništima. Istodobno pdvv u Milni, čuvši detonacije, također zauzima borbeni položaj, kao i oab na Golom brdu. Zapovjednik Vranjičić, našavši se na položaju oab-a na Humu, uz pomoć radara prati situaciju, a ZO odašilje pozive za jučer puštеni 3. vod, sa zbornim mjestom u Selcima na Braču.

Za to vrijeme, od 16.45 sati do 17.00 sati neprijateljski brodovi vrše pokrete u cilju zaštite PT-72 i neutralizacije naših položaja. VPBR-31 »Split« koji se nalazio na spojnici uvale Movaštica na otok Čiovo i rt Gomilica, 2,5 N od uvale Movaštica, punom brzinom prilazi i zaustavlja se 2 N zapadno od rta Gomilice, u 17.00 sati. RTOP tipa 401 s položaja 0,5 N sjeverno od rta Gomilice prilazi oštećenom PT-72, a RTOP tipa 401 koja se nalazila na plovnom putu Split – Supetar oplovljava rt Gomilicu i pridružuje se VPBR-u na njegovom položaju. U 17.00 sati neprijateljski brodovi otvaraju topničku vatru iz topova 76, odnosno 57 mm, te vatru iz drugih manjih kalibara. Vatrom s tih brodova bombardirana su područja rtova Bad i Livka na otoku Šolti, a otok Brač od rta Kobila do rta Zaglav, podnožje brda Sv. Martin iznad Milne, sjeverni rub ulaza u luku Bobovišća, te na rtu Gomilica položaji oab-a čiji su radovi dva dana ranije zaustavljeni. Vrlo intenzivna vatra s brodova trajala je do 18.10 sati. Istodobno, posredstvom sredstava veze primljena je obavijest s VPBR-a »Split« da će u slučaju budućeg incidenta biti bombardirana luka Milna kao civilni cilj. Prema slobodnoj procjeni ZO-a, neprijatelj je na naše položaje ispalio oko 300 – 400 granata raznih kalibara. Od početka neprijateljskog bombardiranja, pa sve do 19.00 sati naše snage izvlačile su se s položaja u Splitskim vratima. Prvi koji su stigli na mjesto okupljanja u Milni bili su dva pripadnika pdvv-a koje je vatra zatekla na pola puta do svojega položaja, zatim dvojica vezista iz CV-a, posluga topa s rta Zaglav, zatim grupa bez svoja dva pripadnika, te u velikom broju odjeljenja vpd i pdvv. Po pristizanju, grupe je primao Pulišelić i raspoređivao ih na razne lokacije u Milni kako bi se izbjegla velika koncentracija naših snaga na jednome mjestu. Brzim pregledom ustanovljeno je da među našim borcima nema nestalih, poginulih i ranjenih, a da grupi od 8 diverzanata nedostaju dva pripadnika. U 19.00 sati u Milnu stižu zapovjednik i S. Martinić, te nešto kasnije Luka Dragičević. Svi članovi ZO-a sastaju se u Kriznom štabu Milna, gdje se kratko analiziraju događaji i formira izjava za javnost o otvaranju vatre s neprijateljskih brodova na otok Brač. Primjetno dekoncentriran Ribičić od članova ZO-a zahtijeva da se hitno pristupi pronalaženju njegova dva borca, što je i učinjeno oko 20.00 sati, tako da su Luka Dragičević, Stiv Dragičević, Slobodan Tomaš, Miće Tomičić i Andrej Jerković pošli kopnenim pravcem prema položaju, a s morske strane, oko 500 m od neprijateljskih brodova krenuli su Mate Jakšić, Joško Pulišelić i Slobodan Vaglević. Ova grupa pronašla je obojicu neozlijeđenih diverzanata na rtu Zaglav i

vratila ih natrag. No, događaji toga dana nisu okončani. Naime, oko 21 sat iz ZHRM-a je dobivena obavijest da iz smjera Visa dolazi neprijateljski RČ kojega svakako treba uništiti. Ovo nije bilo izvedivo jer naše snage nisu imale sredstva za noćno djelovanje, ali je oko toga došlo do incidenta s članom Zapovjedništva minskog odreda HRM-a gospodinom V. Naletilićem, koji je htio samoinicijativno uključiti čitavo minsko polje. Zapovjednik diverzanata Mile Čatlak, uvidjevši ozbiljnost situacije složio se s našom odlukom da se po ovom RČ-u ne djeluje. U 23 sata pod nosom neprijateljskih brodova na Šoltu je prebačen diverzant HRM-a Dražen Feher s »Maljutkama«. Djelovanje na PT-72 imalo je puno opravdanje zato što je taj brod grupi brodova oko VPBR-a »Split« nosio hranu i ostale potrepštine, a kasnije je obavještajnim radom ustanovljeno da je brod vozio i jako pojačanje za neprijateljsko uporište Loru u Splitu. Tek nekoliko mjeseci kasnije utvrđeno je da su tom prilikom na PT-u 72 poginuli mnogi srpski rezervisti.

Idućega dana, rano ujutro svi naši položaji ponovno su zaposjednuti, a pored toga, poduzete su mjere zaštite u slučaju neprijateljskog zračnog napada. Na položajima su poduzeti radovi na popravku lažnih topova, te povezivanju pokidanih telefonskih žica. Izvršena je smjena odjeljenja vpd-a i pdvv-a. Uspostavljen je redovan radni ritam, radovi na oab-u su nastavljeni, a Treći vod je pušten kućama. Istoga dana na relaciji Mimice – Povlja prebačene su veće količine oružja i streljiva. Članovi ZO-a održali su kratak radni sastanak u ZHRM-u s gosp. Karlom Grbcem, na kojemu je izvršena svestrana analiza zbivanja, te dogovoren zajednički nastup za javnost. U noći 13./14. studenoga 1991. vpd je nastavio već opisanim provociranjem neprijateljskih brodova radarskim ometačima i detonacijama TEP-ova. Dana 14. studenoga 1991. ujutro top s rta Zaglav izvučen je s položaja i odvezen na Golo brdo, gdje su svi radovi završeni. CV i OKM u Splitskim vratima također su demontirani i premješteni na položaj oab-a. U ranim poslijepodnevnim satima uspostavljena je b/g. Zapovjedništvo otoka donosi odluku da se po dva odjeljenja vpd-a i pddv-a puste kućama. Tijekom poslijepodneva diverzanti HRM-a su improviziranim daljinskim torpedom pogodili neprijateljski PČ-176 »Mukos«, koji se nalazio oko 500 m zapadno od uvale Stipanska na Braču. Taj patrolni brod stvarao je velike probleme ometanjem pomorskog prometa prema srednjodalmatinskim otocima. Voditelj diverzantskog torpeda na daljinsko upravljanje bio je dipl. ing Vladimir Naletilić, a njegov asistent Dražen Feher. Pomoć su im tom prilikom pružili sami Bračani, ponajvše Z. Marinelić, I. Medvešek i L. Dragičević. Nakon sačekivanja broda koji je imao običaj prenoćiti na poziciji ispred uvale Stipanske na Braču, te nakon uzimanja parametara za gađanje, brod je pogođen daljinski vođenim torpedom u pramčani prostor i onesposobljen za manevar. Zbog toga je posada zatražila pomoć i evakuaciju s broda. Posadu broda »Mukos« preuzeo je drugi brod JRM-a, a pogođeni brod je nastavio plutati. Nakon objave Hrvatskoga radija (Studio Split), da je posadu pogođenog PČ-a spasila RTOP, Mate Jakšić je s nekoliko svojih voj-

nika tijekom večeri pokušao doći na nasukani brod kako bi poduzeo mjere da ga osigura od potapanja ili izvlačenja od strane protivnika. Sasvim prišavši brodu vidjeli su dva pramca, što je značilo da je RTOP još uvijek uz PČ. Uz mnogo vještine i sreće uspjeli su se izvući iz te pogibeljne situacije. Sljedećega dana, neposredno nakon bitke, morske struje i vjetrovi odnijeli su oštećeni brod ispred uvale Nečujam (o. Šolta), gdje su ga mještani Šolte privukli u uvalu i vezali za obalu. Na brodu su našli trojicu poginulih mornara u pramčanom prostoru. *SB.*

U 22 sata istoga dana (14. studenoga) oab je stavljena u punu borbenu pripravnost, a u rad je uključen i radar na Humu. Tijekom noći neprijatelj je iz Visa prema otoku Braču uputio jači flotni sastav, taktičku grupu od 6 brodova predvođenih s VPBR-om tipa 33 »Kopar«. Ova grupa zauzela je položaje u Hvarskom kanalu, a grupa predvođen VPBR-om »Split« potpuno se primakla Splitskom kanalu. Tako se zapadna obala Brača našla ukliještena između dvije grupe od ukupno 9 brodova velike vatrene moći (oko 50% udarnih pomorskih snaga JRM).

Dana 15. studenoga 1991., 50 minuta poslije ponoći neprijatelj je započeo topnički napad na obale Brača i Šolte, vatrom promjenjive snage i intenziteta iz svih raspoloživih topničkih oruđa. Gađana je i Milna, kako je »obećano«. Četiri broda iz sastava grupe s otoka Visa odvojila su se od VPBR-a 33, te zaplovili istočno. Dva broda ostala su oko 0,7 N južno od luke Bol, a dva broda oplovila su istočni rub otoka Brača i pridružila se grupi oko VPBR-a 31 »Split«. Sve te pokrete pratila je neprestana vatra brodskih topova. U 1 sat i 15 minuta zapovjednik obrane otoka donio je zapovijed da se mobiliziraju sve raspoložive snage obrane, a posebnu pozornost ZO zaokupila je grupa brodova s Visa, stoga što se još uvijek nije znalo koji je tip brodova i imaju li namjeru izvršiti pomorski desant na otok. Prikupljanje svih snaga obrane završilo je oko 3 sata, a dva odjeljenja vpd-a smještena su u selo Mirca, dva odjeljenja pdvv-a u selo Dračevicu, a 3. vod u Selca. Za vrijeme svih tih zbivanja, naše snage u Splitskim vratima trpjele su vatru protivnika i pored toga održavale stalnu službu motrenja da bi mogli djelovati ukoliko bi brodovi pokušali proći kroz Splitska vrata. U rano jutro, oko 4.30 sati VPBR 33 i jedna RTOP tipa 401 pokušali su proći kroz Splitska vrata, ali putem radio sredstava brodovi su od nekoga obaviješteni da su vrata minirana. Nakon te obavijesti brodovi su promijenili smjer za 180 stupnjeva, te time otvorili bok obalne topničke bitnice na Šolti, koja je uspješno djelovala zabilježivši izravan pogodak u pramčani top VPBR 33. Trećem vodu se tijekom jutra priključio Eterović koji je ostao s njima. U 4.30 sati u Sutivanu je pod neprijateljskom vatrom ukrcan kamion topničkog streljiva i dostavljen na položaj oab-a. Pulišelić je po povratku iz sela Selca otišao u Dračevicu kod pdvv-a, budući da je prethodno od zapovjednika dobio odobrenje da pokrene jedinicu bliže gađanoj zoni, a u cilju obrane od mogućeg pomorskog desanta. Predsjednik SO-a i član ZO-a Markusović čitavu noć pratio je situaciju u prostorijama Kriznog štaba u Milni, gdje je zajedno s članovima Kriznog štaba donosio operativne odlu-

ke bitne za Milnu. Oko 6.30 sati u pratnji dvojice policajaca Markusović je na putu za Supetar izvršio izviđanje prilika s brda Sv. Martin, te je došao do zaključka da pdvv valja približiti Milni u cilju PDO položaja u Splitskim vratima. Svoja razmišljanja iznio je zapovjedniku pdvv-a, koji je nakon svih priprema izvršio savjetovani pokret svoje postrojbe. U 6.45 sati u sektor djelovanja oab-a ulazi VPBR 31 »Split«, te pod neposrednom komandom zapovjednika obrane Ivice Vranjičića oab otvara topničku vatru. Ukupno je ispaljeno 8 granata, kada je došlo do laganja jedne granate i do kvara na mehanizmu za napinjanje udarne igle na jednom topu. Dokle god se VPBR nalazio u sektoru, oab je otvarala vatru na njega, na koju je isti odgovarao svojom vatrom. Oko 8.00 sati dva odjeljenja pdvv-a zauzimaju položaje na brdu Sv. Martin, odakle se otvarao pogled na sva zbivanja u Splitskim vratima. U 9.30 sati Hvarskim kanalom u smjeru istok – zapad doletjelo je 6 zrakoplova tipa »Galeb 4« u parama. Dvije pare djelovale su po položajima u Splitskim vratima, a treća para je produžila do oab-a na Golom brdu da bi izvršila djelovanje. Sav svoj teret, sastavljen uglavnom od zabranjenih kasetnih bombi »domaće proizvodnje«, neprijateljski zrakoplovi istresli su na brojne lažne položaje koje je vpd izgradio duž zapadne obale Brača i istočne obale Šolte za vrijeme dotadašnjega boravka u Splitskim vratima. U izvlačenju nakon bombardiranja jedna para zrakoplova preletjela je iznad mora, a druga iznad Milne i brda Sv. Martin, odakle je pdvv otvorio vatru iz pješačkog oružja. Pucali su zapovjednik Nikica Maričić, vojnici Tiho Marinelić i Mario Kuzmanić, te desetnik Vjekoslav Šesnić. Oboren je drugi avion u pari koji se srušio u more zapadno od Bobovišća. Iz ovoga zrakoplova nije iskočio nijedan padobranac. Para aviona koja je doletjela na oab bombardirala je lažni položaj na rtu Gomilica, a od ove pare pogođen je zrakoplov PAM-OM 12,7 mm »Browning«. Ciljao je Jurica Martinić – Cale, a vatrom je zapovijedao Nikša Dragičević, načelnik za PZO u ZO-u. Iz ovoga zrakoplova iskočio je jedan padobranac, a pogođeni zrakoplov pao je u more u Šoltanskom kanalu. Oko 10.00 sati iz smjera Visa doletio je helikopter tipa MI-8 koji je pod zračnim kišobranom dvaju zrakoplova izvukao pilota. Helikopter je letio oprezno, izvan dosega naših borbenih sredstava. Također oko 10.00 sati pored položaja na Sv. Martinu prošla su dva odjeljenja vpd-a, a nekako u isto vrijeme došla su i dva pripadnika odjeljenja pdvv-a s rta Kobile te izvijestila da su svi naši pripadnici živi i neozlijeđeni. S ovom dvojicom u Milnu je otišao Pulišelić kako bi na terenu snimio situaciju i o istom izvijestio zapovjednika na položaju oab-a. Sve je bilo u redu, u Milni su oštećenja bila minimalna, a samo jedan civil lakše je ranjen gelerom neprijateljske granate. U 11.30 sati vatra je obustavljena, nakon gotovo 12 sati neprekidnog topničkog bombardiranja.

Neprijateljski brodovi teško oštećeni vatrom s oab-a Brač, Šolta i Split pobjegli su iz Bračkog kanala i time je u tijeku tih borbi osnovni cilj postignut u potpunosti; naime, deblokirana je luka Split, a akvatorij srednjodalmatinskih otoka očišćen je od agresorskih snaga. Otok Brač je u svemu tome odigrao najznačajniju ulogu time

što je prvi započeo s vatrom, što je dobio zadatak stvoriti incident i što je, konačno, neprijatelju i zadao najveće udare. Tu činjenicu znao je cijeniti i neprijatelj, tako da je Radiotelevizija Beograd (RTB) ovim događajima posvetila veliku pažnju spomenuvši da »je uništeno jako ustaško uporište u Milni na Braču«, a tzv. Srpski radio Knin u svojim emisijama stalno se vraćao ovim zbivanjima prenoseći: »Tome se nismo nadali od Bračana.« i »Drogirane ustaške horde na otoku Braču najsavremenijim protuvazdušnim raketnim oružjem oborile su dva naša aviona.« Značaj ove akcije ZO-a ne može se mjeriti brojem potopljenih i oštećenih brodova, ubijenih neprijateljskih vojnika i oborenih zrakoplova. Jer stanje na ratištima diljem Republike Hrvatske bilo je više nego zabrinjavajuće. Neprijatelj je na slavonskom ratištu vodio borbe za osvajanje Virovitice, čime bi potpuno odsjekao i opkolio brojne hrvatske obrambene snage u istočnoj Slavoniji. Istovjetna situacija vladala je i na dalmatinskom ratištu, gdje su se borbe vodile u predgrađima Zadra. Padom Zadra brojne snage hrvatske obrane istočno od Zadra ostale bi odsječene. Padom ovih gradova neprijatelj bi praktički zauzeo zamišljenu granicu tzv. Velike Srbije na liniji Virovitica – Karlovac – Karlobag. Dostizanjem te linije planirao je zaustaviti daljnje napredovanje i svoje snage preusmjeriti na osvajanje Osijeka kao težišta istočne Slavonije, odnosno Splita, kao središta obrane cjelokupne Dalmacije. U tome planu brodovi koji se nalaze pred samim Splitom trebali su odigrati značajnu ulogu podrške napada na Split s mora. U svjetlu svega ovoga, protjerivanje brodova na Vis i Lastovo te stvaranje manevarskog prostora za obranu Splita, kao i ostavljanje neprijateljskog uporišta Lora bez podrške brodova, za ukupno vođenje rata imalo je iznimam značaj, jer je ovom pobjedom snaga hrvatske obrane neprijateljev plan djelovanja potpuno poremećen, a kasnije i posve onemogućen. Naše snage nisu se opile ovim uspjesima, te je istoga dana, 15. studenoga ispred samih brodova JRM-a u bijegu, na otok dovezeno blizu 100 komada oružja i mnogo streljiva. S obzirom na to da je prilikom djelovanja na zrakoplove na PAM-u 12,7 mm »Browning« radio samo jedan automat, iste noći L. Dragičević i Burić vratili su se u Split kako bi 16. studenoga doveli topničkog mehaničara. Ovaj je izvršio pregled PAM-a i konstatirao da je riječ o minimalnom kvaru čije otklanjanje spada u dužnost posade PAM-a. Za onesposobljeni udarni mehanizam na topu 85 mm nije imao rješenje. Vod za podvodna djelovanja izvršio je smjenu i pristupio izvođenju radova na teško oštećenim položajima i instalacijama u Splitskim vratima. Ipak, nijedna granata nije pogodila vitalne instalacije ovoga položaja. Također, 16. studenoga 1991. ZO saziva konferenciju za novinare. Tom prilikom novinarima je iznesena službena verzija zbivanja, gdje je jasno rečeno da je bračka obrana spasila grad Split od bombardiranja s mora, tako što je na sebe primila udare neprijatelja i nije dozvolila prolaz nijednom brodu iz Visa u Splitski, odnosno Brački kanal.

Dana 17. studenoga 1991. zapovjednik HRM-a admiral Sveto Letica primio je članove ZO-a Markusovića, L. Dragičevića i Burića i izrazio im iskrene čestitke na bor-

benom uspjehu. Prema procjenama ZO-a, tijekom 17. i 18. studenoga po dva odjeljenja vpd-a i pdvv-a, te čitav 3. vod pušteni su svojim kućama, a ostatak postrojbi održavao je stalnu službu na svim položajima. Pripadnici vpd-a osobito su se angažirali u otklanjanju oštećenja na položaju i praćenju pokreta neprijateljskih snaga, posebno vodeći računa o podmorničkom i diverzantskom djelovanju. U tu svrhu, u akvatoriju Splitskih vrata uspostavljeno je stalno dežurstvo s podvodnim telefonom (PUT) kojim se vrlo precizno može locirati podmornica, a kojega je na otok za potrebe vpd-a donio Zoran Marinelić preko svojih kanala. Zla kob nije dopustila potpuno slavlje našoj obrani. Naime, 17. studenoga 1991. u 15.00 sati na položaju oab-a, prilikom vršenja osnovnih topničkih radova na automatima PAM-a došlo je do tragičnog događaja kada je donji lijevi automat mitraljeza sam od sebe počeo pucati ispalivši u rafalu oko 83 metka velike razorne moći. Posluga PAM-a, koja je na čelu s načelnikom za PZO Nikšom Dragičevićem poslovala oko oruđa, praktično je pokošena vatrom. Smrtonosne ozljede zadobili su Nikša Dragičević – načelnik PZO-a u ZO-u, bivši časnik JRM-a, star 28 godina, divan čovjek i suborac i Luka Martinić – borac u PZO vodu oab, star 21 godinu, omiljen i vrlo sposoban mladić koji se odmah po bijegu iz neprijateljske vojarne u Šibeniku kao dobrovoljac stavio na raspolaganje obrani domovine. Teške ozljede donjih ekstremiteta koje su završile amputacijom lijevih nogu zadobili su hrabri borci Đani Jerčić iz sela Selca (na Braču) – star 21 godinu, Frane Martinić iz Pučišća na Braču – 28 godina i Vlatko Mažar iz Borova naselja – star 34 godine, osoba rijetke hrabrosti i optimizma, kojega je rat za slobodu domovine zatekao na otoku Braču. Članovi posluge PAM-a Jurica Martinić – Cale i Blagoje Avramović ostali su neozlijeđeni, ali pod velikim psihičkim stresom. Jurica Martinić Cale sve je učinio da zaustavi rad automata, u čemu je konačno i uspio, a njemu valja zahvaliti što je svojim postupcima s automatom doprinio da žrtve ne budu i veće, jer se logor oab-a nalazio u neposrednoj blizini. Svi su vrlo brzo reagirali, počevši od boraca na položaju, do konačne sanacije ozlijeđenih, tako da je istima spašen život, iako je bila riječ o vrlo teškim ozljedama uz obilno krvarenje. Preminuli suborci prevezeni su u Supetar u Dom zdravlja, a službujući članovi ZO-a pozvali su sve odsutne članove ZO-a da dođu u Supetar. Iako teško potreseni, uspjeli smo izvršiti sve pripreme za pogrebe preminulih, povući posade oab-a zbog psihičkog stresa, te uspostaviti sustav straže na položaju prebacivanjem jednog odjeljenja pdvv-a iz Milne na Golo brdo, i vjerojatno najteže od svega, obavijestiti obitelji poginulih i ranjenih suboraca. U svemu tome veliku pomoć pružili su članovi Kriznog štaba, osobito predsjednik Juraj Krstulović na čemu mu ZO, unatoč nekim neslaganjima, najtoplije zahvaljuje.

Idućega dana pokopani su poginuli suborci Nikša i Luka u rodnom Donjem Humcu, odnosno Pučišćima. Organizacija ispraćaja posmrtnih ostataka bila je uzorno organizirana, uz počasnu stražu i plotune koje je u cijelosti, mada vidno potresen, besprijekorno izvršio pdvv na oba pogreba. Oba sprovoda bila su veličanstvena, uz

nazočnost više tisuća ljudi s otoka i iz okolice te općinskih predstavnika, a kao predstavnik ZHRM-a nazočan je bio Ante Bilić, načelnik obalnog topništva u HRM-u. Već idućega dana stručne komisije ZHRM-a, kao i istražni sudac Okružnog suda u Splitu, s balističkim vještacima obišli su mjesto tragedije, pregledali oruđe, ispitali svjedoke događaja i o svemu sastavili zapisnike iz kojih je vidljivo da u samoopaljenju automata ne postoje elementi samovoljnog, nestručnog ili nepravilnog rada, da ne postoji neposredni krivac za tragediju, da je riječ o vrlo starom oruđu i da čak i ubuduće nije isključeno da automati sami otvore paljbu prilikom napinjanja (to se u dva navrata i dogodilo). Međutim, nalazi stručnjaka nisu nas utješili, već samo olakšali težinu događaja, jer, srećom, nije bila riječ o pogrešnom postupku. Uvečer 18. studenoga 1991., neposredno nakon sprovoda u oba mjesta održan je sastanak ZO-a. Na sastanku su, pod dojmom tragedije, analizirana sva borbena zbivanja od 12. do 16. studenoga, sam tragični događaj, te su zacrtani zadaci za iduće razdoblje. Težišni zadaci u narednom periodu bili su vezani za aktivnost vpd-a, a sadržavali su obvezu pronalaženja i uništavanja neeksplodiranih neprijateljskih projektila zaostalih od prethodnih bombardiranja te službu stalnog dežurstva kako bi se spriječio ulazak neprijateljskih površinskih i podvodnih snaga i sredstava u Brački, odnosno Splitski kanal.

U noći 18./19. studenoga 1991. Mate Jakšić s nekoliko odabranih pripadnika vpd-a, i Mile Čatlak sa svojim ljudima izvršili su borbenu akciju u luci Vis na neprijateljske brodove s ciljem uznemiravanja i provociranja. Naime, prateći meteorološke prilike iskoristili su puhanje sjevernog vjetra, burina, da bi u luku Vis ubacili više eksplozivnih naprava. Postavili su se gumenim gliserima oko 3 – 4 N od luke Vis na spojnici otok Sv. Klement – luka Vis i u more pustili 12 TEP-ova, od kojih je 6 bilo dodatno opremljeno i kontaktnim upaljačem. Na sredstva su prethodno stavili mala jedra, a oko njih postavili radarske ometače. Sve naprave doplovile su do luke u raznim vremenskim razdobljima i detonirale u razmaku od oko 2 sata. Nakon toga, naši diverzanti povukli su se na otok Brač. Oštećenja brodova nisu poznata, ali je čitav flotni sastav JRM-a te noći isplovio iz luke, te vozeći lijevo – desno djelovao svojim brodskim topništvom, ne znajući koga i što gađa. Ova akcija imala je velik psihološki utjecaj kako na protivnika, tako i na naše snage potresene tragičnim događajem. Borbene akcije vpd-a nastavljene su i narednih dana bacanjem dubinskih mina improvizirane izrade na točke gdje je pomoću PUT-a locirana podmornica. Ove akcije zabilježile su uspjeh 24. studenoga 1991. poslijepodne, kada je u uvali Vela Grčka, na prijavu ribara viđena podmornica. Po prijemu prijave Jakšić sa svojim ljudima otkriva podmornicu i pušta više prethodno opisanih mina. Pojavila se velika naftna mrlja, promjera oko 300 m, koja nakon petnaestak dana potpuno nestaje. Od toga događaja pojava podmornice nije zamijećena (sve do 18. prosinca 1991.).

Dana 19. studenoga 1991. na otok je doputovala Promatračka misija EZ-a. Isti su vidjeli oštećenja na civilnim objektima u Milni, a u ZO-u su im pokazani ostaci borbenih sredstava koje je neprijatelj upotrijebio protiv naših snaga. Naime, neprijateljski zrakoplovi izbacili su više (oko 12) improviziranih bombi punjenih minobacačkim minama (zabranjeno oružje), a VPBR tipa 33 na naše položaje ispalio je više raketnih protupodmorničkih dubinskih bombi iznimno velike razorne moći. Od 20. studenoga 1991. ZO započinje s pripremama za prebacivanje položaja oaba na rt Zastup, jer u Splitskom kanalu više nije bilo neprijateljskih brodova, a naredni zadatak bila je obrana šireg sektora Splitskih vrata, te pokrivanje Hvarskog kanala. Idućega dana oab je prebačena s položaja na Golom brdu na nove uređene položaje na rtovima Zastup Veli i Mali. U doradnji ovoga položaja prethodnih dana angažirano je jedno odjeljenje pdvv-a. Dana 22. studenoga 1991. obavljeni su razgovori u ZHRM-u. Tom prilikom admiral Letica dao je usmenu zapovijed da se na otoku pristupi formiranju satnije mornaričkog pješaštva, te da se započne s pripremama za ustrojavanje bojne mornaričkog pješaštva. S tim u svezi, ZO je pozvalo zapovjednike JNZ-a u MZ, gdje su nazočni upoznati s ovim planovima, te planom da se reducira broj obveznika JNZ-a, a posebna pažnja posvećena je protudiverzantskoj obrani otoka. Pripreme za formiranje satnije su nastavljene, a 27. studenoga 1991. održan je sastanak s potencijalnim zapovjednicima satnija po pitanju borbene obuke vodova. Kasnije su sve ove radnje zaustavljene, do prispijeća konačne pisane zapovijedi o ustroju odreda mornaričkog pješaštva koja je došla iz GS HV-a tek 25. veljače 1992. godine. Formacijska knjiga postrojbe došla je 29. ožujka 1992. godine. U međuvremenu, ovo dugo razdoblje opterećeno je našim nastojanjima da dobijemo formalno odobrenje za uspostavu postrojbi. Dana 29. studenoga 1991. održan je sastanak ZO-a, koje je tom prilikom reorganizirano po resornim zaduženjima, a u ZO su imenovani Toma Vladislavić – na dužnost dozapovjednika i ujedno pomoćnika zapovjednika za operativno – nastavne poslove, Dražen Dragičević – na dužnost pomoćnika zapovjednika za logistiku, Veljko Terzić – na dužnost pomoćnika zapovjednika za mobilizacijske poslove, te Rade Ivelić – na dužnost načelnika tehničke službe. Svi radnici i članovi bivšeg štaba TO, ukazom Ministarstva obrane RH stavljeni su na raspolaganje Sekretarijatu za NO općine Brač. Navedeni djelatnici i dotad su sudjelovali u radu ZO i svojim radom bitno doprinosili uspješnoj dinamici rada. Dotadašnji zapovjednik Štaba TO Boris Krstulović nije od ostalih članova ZO-a dobio potrebno povjerenje za dužnost dozapovjednika, za koju je bio predložen, te je odlučeno da on, obzirom na dotadašnji rad i klimu u postrojbama, bude vraćen Izvršnom vijeću SO Brač na raspolaganje. S obzirom na to da B. Krstulović ovome sastanku nije bio nazočan, ova odluka potvrđena je na njegov zahtjev na sastanku ZO-a 19. siječnja 1992., kada je Krstulović napustio prostorije ZO-a nikomu ne predavši dužnost i materijalna zaduženja.

I pored završetka borbenih operacija kvaliteta naoružanja nije bila zadovoljavajuća, osobito kada se uzme u obzir predstojeće formiranje odreda mornaričkog pješaštva na otoku. Stoga 2. prosinca 1991. u Zagreb putuje grupa u sastavu Markusović, Kušeta, L. Dragičević, Burić i Medvešek sa svoja dva vozila, te vozač i vozilo HPT-a. U Zagrebu su vođeni razgovori s ministrima Gojkom Šuškom i Ivanom Vekićem, te gospodom Vukasom, Božidarom Grubišićem, Ivanom Čermakom, Mirkom Šundovom i Miroslavom Arnerićem. Ministar obrane Gojko Šušak pohvalio je sve postrojbe ZO-a Brač. Preko spomenute gospode osiguran je veliki kontingent naoružanja i opreme, između ostaloga, više od 100 automatskih pušaka. Zanimljivo je istaknuti da isto nisu uspjele osigurati osobe iz ZHRM-a i pored intervencije admirala Letice. Grupa se 8. prosinca 1991. vratila s naoružanjem, terenskim vozilom »Mitsubishi«, sa 70 maskirnih odora, mnogo lijekova i sanitetskog materijala, a sve je bilo poklonjeno od bračkih iseljenika u Njemačkoj i drugim zemljama. Sredinom prosinca nastavljeni su napori za odobrenje formacije odreda mornaričkog pješaštva, a sva nastojanja ostajala su bez uspjeha. ZO je dobilo dojam da ni sam GS HV-a još nije definirao što će se na otoku ustrojiti. Naši prijedlozi išli su za što većom formacijom uz aktivno sudjelovnje snaga pod ZO-om na linijama fronte po Dalmaciji.

Dana 17. prosinca 1991. delegacija ZO-a obišla je grobove i obitelji poginulih branitelja, a ovaj tužan zadatak postao je redovna praksa. Uz to, kad su trojica ranjenika hospitalizirana 17. studenoga 1991., ZO je preuzeo brigu o njima, pomažući im na svaki način i u svim prilikama, stalno ih vodeći na platnom spisku, sve do konačnog rješenja njihovog invaliditeta. Praktično od sredine prosinca do danas, na otoku u zoni odgovornosti ZO odvijaju se stalni i svakodnevni redovni radni zadaci i poslovi usmjereni na organizaciju života i rada postrojbi, održavanjem potrebnog stupnja bojeve spremnosti, stalnom obukom nemobiliziranih postrojbi, osobito pdvv-a, te borbom za dobivanje ustroja postrojbi i njihovu materijalnu i logističku potporu. Dana 18. prosinca 1991. predsjednik SO-a Brač Ivo Markusović i zastupnik VO u Saboru RH dr. Andrija Buljević obišli su položaje oab-a i vpd-a i braniteljima prenijeli čestitke iz GS HV-a. Istoga dana u uvali Maslinova primijećena je podmornica u površinskoj vožnji. Idućeg dana branitelje su posjetili i predsjednici svih političkih stranaka na otoku. Dana 20. prosinca 1991. za potrebe oab-a iskorišten je kabel bivše JRM koji ide preko otoka Brača na otok Vis, a istoga dana vezisti HRM-a postavili su svoj repetitor na relejnoj stanici Vidova gora.

Božićni, novogodišnji i uskrsni blagdani prigodno su obilježeni na položajima mnoštvom kolača i darova mnogih Bračana, a na sam Božić i Uskrs na položaju oab-a održana je koncelebrirana sveta misa. Početkom siječnja 1992. na položaje su instalirani PAT-ovi 20 mm/1 »Oerlikon« i PAM-ovi 12,7 mm/1 »Browning«, koji su dobiveni od HRM-a. Ova oruđa maksimalno su podigla kvalitetu PZO postrojbe oab. Krajem siječnja 1992., a zbog djelatnog angažmana u HRM-u, iz ZO-a od-

laze Zori Bonačić-Sargo i Joško Šantić. Njihova formacijska mjesta ostala su upražnjena, a njihove poslove međusobno su podijelili ostali članovi ZO-a. Zori Bonačić-Sargo vratio se u Zapovjedništvo 10. travnja 1992. godine. Dana 9. veljače 1992. položaje oab-a i vpd-a, te ZO-a obišao je Miroslav Tuđman, viši inspektor GS HV-a, a nađeno stanje ocijenio je vrlo dobrim, pohvalivši rad ZO-a i postrojbi. Tjedan dana kasnije položaje je posjetio i Antun Vujić, predsjednik SDSH, a nađeno stanje ocijenio je vrlo pozitivnim. Od 9. do 10. siječnja 1992. trajale su pripreme za svečanu prisegu branitelja Zapovjedništva obrane otoka, vpd-a, pdvv-a i oab-a, a sam čin svečane prisege obavljen je u nedjelju 12. siječnja 1992. u Milni, uz nazočnost zapovjednika HRM-a admirala Svete Letice i suradnika, predstavnika 6. OZ HV-a, te drugih civilnih gostiju. Uzorno organiziranoj svečanosti bilo je nazočno više od tisuću otočana, a potom je zapovjednik HRM-a obišao položaje oab-a. Svoje visoko mišljenje o bračkim braniteljima admiral Letica pokazao je 15. siječnja 1992. kada je pozvao gospodina Markusovića da bude njegov gost na svečanosti HRM-a u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu.

U međuvremenu, tijekom veljače borba za formalan status bračkih branitelja dosegla je svoj vrhunac, a zbog principijelnih pitanja vezanih za status postrojbi i mobilizacijski razvoj, ostavke na članstvo u ZO dali su Jakšić i Pulišelić. To je donekle ubrzalo rješavanje tih pitanja, jer je vpd kao postrojba HRM-a priznat u punoj mjeri, pa su spomenuti povukli svoje ostavke. Tijekom prosinca 1991., te siječnja, veljače, ožujka i travnja 1992. održavana je stalna razina bojne spremnosti na oab-u i u vpd-u uz stalnu mobilizaciju 80%, odnosno 60% sastava. Pdvv je također izborio svoj puni status, no nije mobiliziran već se nalazi u stanju stalne pripravnosti, a s istim je od 12. do 16. ožujka 1992. izvedena vrlo složena i zanimljiva, te vrlo uspješna vježba. Vpd je u to vrijeme angažiran na pronalaženju i uništavanju neispaljenih neprijateljskih bombi i granata na kopnu i u moru (pronađeno je i uništeno najmanje oko 350 projektila raznih vrsta i kalibara).

Dana 31. ožujka 1992. u ZO je primljena privremena formacija Mješovitog odreda mornaričkog pješaštva Brač broj 300.037, kojom se ZO kao takvo ukida, a oživljava više puta traženi MOMP. Prema istome, MOMP se sastoji od zapovjedništva, izviđačkog odjeljenja, odjeljenja veze, zaštitnog odjeljenja, 1. i 2. satnije mornaričkog pješaštva, pratećeg voda, LARV PZO-a, voda MB 82 mm, logističkog voda, inženjerijskog voda, te pdvv-a i vpd-a; u svemu 506 v/o. Od 9. travnja do 25. svibnja 1991. traje mobilizacija 2. satnije MOMP-a prema zapovijedi GS HV-a, zbog situacije na Južnome ratištu. Mobilizirana satnija nalazila se kao pričuva snaga HRM-a na sektoru bojišta kod Ploča. Dana 28. lipnja 1992. u Bolu je održana druga svečana prisega na otoku, ovoga puta 1. i 2. satnije MOMP-a. Ujedno je obavljen i čin svečane demobilizacije svih otočkih ratnih postrojbi, kojemu je bio nazočan zapovjednik HRM-a admiral Sveto Letica, kao i brojni ugledni gosti, njegova preuzvišenost msgr. Slobodan Štambuk, biskup bračko-hvarsko-viški, dopredsjednik SO-a

Split Marin Mihanović, te mnogi drugi. Tom prilikom u nadahnutim govorima istaknut je značajan doprinos otočkih postrojbi HV-a u Domovinskom ratu, kao i evokacija svih ratnih uspomena. Priznanja i zahvale HRM-a uručene su Skupštini općine Brač, Zapovjedništvu obrane otoka i Kriznom štabu MZ Milna. Pohvale za ratni doprinos dobile su postrojbe oab, vpd i pdvv sa svojim zapovjednicima, te Slobodan Caglević iz vpd-a – odjeljenje PZO oab koje je 15. studenoga oborilo zrakoplov, Nikica Maričić i Tiho Marinelić iz pdvv-a, te posebno ratni zapovjednik Ivica Vranjičić. Posebnu pohvalu dobio je i CMiO s postajama za motrenje. Proces stimulacije pojedinaca ovim nije završen, jer je veći broj pojedinaca predložen za dodjelu odličja, daljnje školovanje i dr. Od 20. lipnja 1992., nakon primitka zapovijedi zapovjednika HRM-a, obavljaju se poslovi provođenja demobilizacije na otoku.

ZAPOVJEDNIŠTVO (postrojbe na otoku Braču)

PREZIME, IME, IME OCA	MJESTO	RP	GOD.	DUŽNOST	TERENI
KATIĆ, NEVEN, Šime	Milna	01	1967.	zapovjednik	3
BOKO, ANTE, Stipan	Bol	01	1964.	dozapovjednik	3
GALETOVIĆ, NIKŠA, Mirko	Postira	01	1963.	ref. za org. mob.	3
DRAGIČEVIĆ, LUKA, Petar	Supetar	01	1954.	ref. za SIS	3
BRANKOVIĆ, LJUBIŠA, Slobodan	Postira	01	1965.	ref. za vezu	2
FRANULIĆ, ANDRO, Ivan	Nerežišća	01	1961.	ref. RBKO	1
ETEROVIĆ, TIHOMIR, Juraj	Pučišća	01	1963.	ref. za sanitet	2
ETEROVIĆ, NIKŠA, Stjepan	Pučišća	01	1960.	ref. za ONP	3
MARKOVIĆ, DASEN, Juraj	Postira	01	1961.	pom. zap. za PD	2
MIHOVILOVIĆ, PERO, Ivan	Pražnica	01	1954.	pom. zap. za log.	1
JAKŠIĆ, IVICA, Zvonko	Bol	01	1956.	pom. ref. za PD	2
GALETOVIĆ, IVAN, Ante	Postira	01	1954.	ref. za log.	0
LIPANOVIĆ, DARKO, Antun	Supetar	01	1958.	ref. opć. posl.	0
MARKUSOVIĆ, IVICA, Jerko	Milna		19	ref. onp	
BRKLJUIĆ, JOSIP, Luka	Milna	02	1961.	zap. deset. veze	3
MATULIĆ, NIKOLA	Postira			zap. deset. veze	
RESTOVIĆ, JOSIP, Dinko	Milna	03	1947.	zap. izvid. deset.	2
KALANJ, VLADO, Milan	Sutivan	04	1970.	zap. zaštit. deset.	2
JAKŠIĆ, ZDRAVKO	Supetar	05		zap. satnije	
ŠKRBIĆ, BORIS	Bol	05		dozap. satnije	
ŠANTIĆ, PERO, Juraj	Postira	05	1967.	satn. starješina	2
SALAMUNOVIĆ, PERO, Petar	Škrip	05	1962.	pom. ref. za PD	1
LETNIĆ, NIKICA, Viktor	Supetar	05/1	1960.	zap. 1. voda	1

DOMANČIĆ, FRANO, Tomislava	Mirca	05/1	1963.	zap. 2. deset.	2
KUKOČ, TONČI, Jerko	Bol	05/1	1954.	zap. 1. deset.	1
STRUJIĆ, PETAR, Marjan	Pučišća	05/1	1959.	zap. 3. deset.	1
ŠANTIĆ, STJEPKO, Nikola	Postira	05/2	1966.	zap. 2. voda	1
MARKOVIĆ, BOŽIDAR, Ljubo	Bol	05/2	1948.	zap. 1. deset.	
MATULIĆ, TONĆI, Kruno	Postira	05/2	1970.	zap. 2. deset.	2
PAVIŠIĆ, IVICA, Andrija	Nerežišća	05/2	1967.	zap. 3. deset.	1
TRITANIĆ, MLADEN, Ante	Bol	05/3	1960.	zap. 3. voda	1
JERČIĆ, DASLAV, Juraj	Bol	05/3	1960.	zap. 1. deset.	1
NIŽETIĆ, TONČI, Nikola	Selca	05/3	1963.	zap. 2. deset.	1
ŽUVIĆ, FRANO	Škrip	05/3	1962.	zap. 3. deset.	
LAZANEO, IVICA, Jerko	Postira	05/4	1963.	zap. prat. voda	2
RENDIĆ, JEROSLAV, Mate	Supetar	05/4	1966.	zap. 1. deset.	1
ŠERKA, DENIS, Mihovil	Sumartin	05/4	1964.	zap. 2. deset.	3
RAŠPERGER, STANKO, Ivan	Bol	06	1958.	zap. 2. satnije	2
BONAČIĆ-LOŠIĆ, NIKOLA, Nedo	Milna	06	1959.	dozap. satnije	2
KARMELIĆ, STIPE	Bol	06		pom. ref. za PD	
GOIĆ, VENCI, Vinko	Bol-Pražnica	06	1958.	satni starješina	1
BAUK, ĐONI, Juraj	Pučišća	06/1	1968.	zap. 1. voda	2
ŠESNIĆ, DAG, Ivan	G.Humac	06/1	1962.	zap. 1. deset.	1
NEVISTĆ, PERO, Ante	Bol	06/1	1963.	zap. 2. deset.	2
ŠTAMBUK, SINIŠA, Vladimir	Selca	06/1	1966.	zap. 3. deset.	2
MARTINIĆ, VINK, Lucija	Pučišća	06/2	1962.	zap. 2. voda	2
MIŠETIĆ, ĐANI, Mate	Splitska	06/2	1962.	zap. 1. deset.	1
GRANIĆ, IVICA, Ante	Supetar	06/2	1958.	zap. 2. deset.	1
POPOVIĆ, JURICA, Ljubomir	Postira	06/2	1957.	zap. 3. deset.	2
PAJIĆ, NIKOLA, Ivica	Sutivan	06/3	1956.	zap. 3. voda	2
BIOČINA, PERO, Miljenko	Postira	06/3	1971.	zap. 1. deset.	2
DOMINIS, ANTE, Ivica	Postira	06/3	1959.	zap. 2. deset.	2
ŠKARIĆ, ROKO, Tomislav	Postira	06/3	1965.	zap. 3. deset.	2
JURAČ, JURICA, Stjepan	Split	06/4	1953.	zap. prat. voda	2
BOROJEVIĆ, JURICA, Ivan	Sumartin	06/4	1965.	zap. 1. deset.	1
BAŠKOVIĆ, ALEN, Nikola	Splitska	06/4	1970.	zap. 2. deset.	3
JANKOVIĆ, GORDAN, Nikola	Nerežišća	09	1961.	zap. PZO	2
ETEROVIĆ, JURICA, Jakov	Pučišća	09	1969.	dozap. PZO	1
BRONZOVIĆ, TONČI, Zakarij	Selca	09	1966.	zap. 1. deset.	1
ŽUVIĆ, ŽELJAN, Nikola	Nerežišća	09	1964.	zap. 2. deset.	2
VODANOVIĆ, IVO, Nikola	Bol	09	1958.	zap. 3. deset.	2
ŠKRPACA, IVICA, Ante	Novo Selo	09	1961.	zap. deset. veze	1

BAKIJA, VINKO, Marinko	Pučišća	10	1966.	zap. prat. voda	2
ŠANTIĆ, TEO, Mate	Postira	10	1966.	zap. 1. deset.	2
VRSALOVIĆ, MARIO, Ivan	Sumartin	10	1969.	zap. 2. deset.	0
ZLATAR, ANDRIJA, Petar	Povlja	10	1964.	zap. 3. deset.	0
ŽUVINIĆ, NIKOLA	Pražnica	10	1964.	zap. 4. deset.	0
BOŠKOVIĆ, JAKŠA, Mate	Splitska	10	1963.	zap. deset.	1
BULJAN, IVAN, Ante	Bol	11	1958.	zap. log. voda	2
LJUBETIĆ, PERO, Ante	Sutivan	11	1960.	zap. tehn. deset.	2
JUGOVIĆ, IVO, Vale	D. Humac	11	1953.	zap. opskrb. deset.	1
VULETIĆ, IVICA, Josip	Supetar	11	1966.	zap. sanit. deset.	2
ANIĆ, IVAN, Vlade	Bol	11	1955.	zap. prom. deset.	2
VUKOJA, MATE, Stipan	Bol	12	1959.	zap. voda MB	2
ŠĆEPANOVIĆ, MATE, Ivan	Bol	12	1959.	dozap. voda 2	
BIŽACA, MLADEN, Petar	Postira	12	1957.	zap. 1. deset.	1
ARBUNIĆ, DASEN, Ante	Bol	12	1970.	zap. 2. deset.	3
MARINKOVIĆ, TIHOMIR, Stjepan	Bol	12	1955.	zap. 3. deset.	1
MATULIĆ, JURICA	Postira	12		zap. deset.	
ETEROVIĆ, MATKO, Ivan	G. Humac	13	1956.	zap. inž. voda	3
IVANČAN, DANIJEL, Josip	Sumartin	13	1956.	zap. 1. deset.	2
MARTINIĆ, EMIL, Nikola	Pučišća	13	1958.	zap. 2. deset.	1
ETEROVIĆ, RINO, Roko	Pučišća	14	1966.	zap. voda	
KUŠČIĆ, MATEO, Ante	Postira	14	1963.	ref. za PD	
ŠESNIĆ, VJEKOSLAV, Ivan	G. Humac	14	1969.	zap. 1. deset.	1
ARNAUTOVIĆ, SENAD, Munir	Supetar	14	1965.	zap. 2. deset.	
VOJNOVIĆ, DEAN, Duško	Splitska	14	1966.	zap. 3. deset.	
JAKŠIĆ, ZDRAVKO	Bol	15		zap. voda	
POKLEPOVIĆ, SINIŠA	Milna	15		dozap. voda	
KUŠETA, BRACO	Supetar	15		zap. deset. PD ron.	
POKLEPOVIĆ, IVICA	Milna	15		zap. deset. PMN	
TOMAS, TOMO	Milna	15		zap. deset. POMDIV	
RAVLIĆ, TONČI	Postira	15		zap. prat. deset. i pb	

ratni zapovjednik TO otoka Šolte Zoran Radman:

Otok Šolta u Domovinskom ratu 1991. godine

Na Šolti su ratna zbivanja započela relativno rano. Sredinom kolovoza 1991. u organizaciji IV. zbornog područja iz Splita, odvezena su četiri topa iz sastava JNA na kopno i predana 4. brigadi ZNG-a. Kao odgovor na ovu akciju hrvatskih snaga, JNA i JRM izvode pomorsko-zračni desant na Šoltu jačine bataljuna mornaričkog pješaštva i voda vojne policije, a sve to praćeno je odgovarajućim brojem ratnih brodova JRM-a. Tadašnje rukovodstvo obrane otoka Šolte ispravno je postupilo kada ničim nije isprovociralo sukob s pripadnicima JNA, jer je takav sukob mogao imati kobne posljedice. Blokada otoka trajala je dan i pol, a potom se postrojbe JNA povlače sa Šolte. Ono što su tražili nisu našli. Nakon ovog događaja nadležno zapovjedništvo JNA smjenjuje zapovjednika vojarne u Šolti i postavlja drugog, odvozi sa Šolte dio borbene i neborbene tehnike, a topove obalnoga topništva i PZO onesposobljava. Početkom rujna predsjednik ZMZ-a Šolte Dobroslav Elezović okuplja pričuvne časnike i dočasnike radi zajedničkog razmatranja trenutne situacije i procjene mogućnosti organiziranja obrane otoka Šolte. To je zapravo bio nastavak priprema za obranu, jer je već u travnju 1991. zapovjednik TO Split Ivo Jelić pozvao zapovjednika TO Šolta Zorana Radmana radi pripreme i davanja konkretnih zadatka Zapovjedništvu TO Šolta za slučaj uporabe postrojbi. U prvoj polovini rujna 1991. izvodi se niz aktivnosti u svrhu obrambenih priprema otoka. Na inicijativu predsjednika Kriznog stožera Šolte Dobroslava Elezovića 11. rujna Zapovjedništvo TO Šolte vrši pripremu rukovodećeg kadra TO Šolte i reorganizira se ustroj TO Šolte primjeren novim okolnostima – reorganizira se stožer Civilne zaštite (CZ), ustrojavaju se postrojbe CZ-a i izvodi nužna edukacija pripadnika CZ-a. Postrojbe 6. rajona TO Šolta preimenovane se u 6. rajon pričuvnog sastava HV-a Šolte, koji je u svom sastavu imao: stožer 6. rajona, tri samostalna pješačka voda, samostalni logistički oslonac i samostalno odjeljenje veze. Zapovjednik 6. rajona bio je Zoran Radman, a njegov zamjenik Anton Tarašić.

Zapovjednik 6. rajona TO i zapovjednik Policijske postaje Šolta (Pero Sušac) s bivšim časnicima JNA Antonom Begovićem, Ivanom Blagaićem i Vladom Sinovčićem izrađuju plan pružanja oružanog i nenaoružanog otpora na otoku Šolti. Sredinom rujna Nikica Buktenica, Pero Sušac i Ivica Blagaić započinju razgovore sa zapovjednikom vojarne na Šolti o predaji vojarne i odlasku JNA s otoka. Potom se 17. rujna vojarna »Vela straža« predaje šoltanskoj policiji, a 18. rujna uprava otoka, poli-

cija i Zapovjedništvo TO organiziraju građane i ulaze u vojarnu s prioritetnim zadatkom premještanja desetka tisuća topovskih granata kalibra 88 i 85 mm, kako bi se otklonila opasnost aktiviranja uslijed eventualnog djelovanja neprijateljskog zrakoplovstva. U 4 dana, koliko je trajala ova akcija, sudjelovalo je oko 200 građana, pripadnika TO i policije. U vrlo složenim uvjetima veći dio streljiva premješten je na Marinča rat. Također su premještene pričuve hrane koje su zatečene i uzeto je oko 100 komada pješačkog oružja bivše TO. Veći dio oružja (s minimalnom količinom streljiva) podijeljen je pripadnicima TO Šolta, a manji dio poslan je kao pomoć otoku Braču. Od 20. do 25. rujna 1991. pojačavaju se neprijateljski napadi na području tzv. splitskog bazena. U tom vremenu, pa sve do 1. listopada 1991., na otoku Šolti poduzima se niz obrambenih aktivnosti. Mobilizira se većina sastava 6. rajona pričuvnog sastava HV-a (bivše TO) i angažira se na zadacima motrenja, patroliranja i osiguranja objekata. Raznoraznim kanalima nabavlja se streljivo za pješačko naoružanje s Brača i iz Trogira. Dio automatskog naoružanja za pješačku postrojbu HV-a Šolte nabavlja se iz Splita, u vrlo složenim uvjetima kontrole plovidbe od strane okupatorske ratne mornarice. U vremenu izvršavanja ovih zadataka okupatorska RM s VPBR-a i RTOP-a vrši pomorsku blokadu otoka i time znatno otežava izvršenje potrebnih radnji. Na otok je 1. listopada 1991. došlo osoblje iz Splita, kao posada za obalnu topničku bitnicu, a šoltanske postrojbe HV-a pružaju im logističko i drugo osiguranje.

U razdoblju od 1. listopada do 1. studenoga 1991. na Šolti se uspostavlja služba motrenja i obavješćivanja (MiO), u koju se mobiliziraju građani koji nisu ili ne mogu biti uključeni u oružane postrojbe. Pripadnici službe MiO svoje zadatke obavljaju zajedno s pripadnicima HV-a na Šolti. Na ustrojavanju ove službe istaknutu ulogu imali su Ante Ruić i Nikica Buktenica. Služba MiO nalazila se pod Zapovjedništvom 6. rajona HV-a Šolte. Kao važna komponenta obrane otoka i šireg splitskog područja uspostavljen je sustav veza za potrebe motrenja i obavješćivanja te zapovijedanja. U tom smislu, pretežno vlastitim snagama, uspostavljen je Centar veze Šolta s desetak vizualnih motriteljskih stanica (»Burnji Gaj« – Maslinica , »Križice« – Donje Selo, »Strlićina« – Srednje Selo, »Vela straža« – Grohote, »Križic« – Tatinja, »Bad« – Rogač, »Pelegrin« – Stomorska, »Bazen« – Gornje Selo) i tri radarske motriteljske postaje (»Rat« – Nečujam, »Vela straža« – Grohote, »Vela straža« – Gornje Selo), te radarska stanica OTB Marinča rat. Za potrebe radarskog motrenja uzeti su radari od građana Šolte s njihovih plovila. Sve vizualne i radarske osmatračke stanice Zapovjedništvo 6. rajona povezalo je s Centrom veze u Srednjem Selu s CB, a kasnije VHF uređajima (uglavnom uzete od građana). Voditelj ovoga sustava bio je Ante Ruić, kao zapovjednik samostalne postrojbe veze. Ovako postavljenom organizacijom osmatranja i javljanja Šolta je bila dio obrambenog sustava splitskog područja i imala je u borbenom smislu veliko značenje za sigurnost splitskog akvatorija.

Skromnim mogućnostima na otoku, ali znanjem i upornošću obalni topovi dovode se u stanje uporabe. Pri tome su ključnu ulogu odigrali Ante i Renato Alajbeg, vrsni mehaničari iz Maslinice. U pogonu bivše »Jugoplastike« izrađivale su se protupješačke rasprskavajuće mine za slučaj potrebe miniranja. Obrambene pripreme i aktivnosti u ovom razdoblju stalno su koordinirane između zapovjednika 6. rajona HV-a, zapovjednika OTB-a Marinča rat Ivana Parlova, zapovjednika Policijske postaje Pere Sušca, predsjednika Kriznog stožera Dobroslava Elezovića, potom Marije Blagaić, te načelnika CZ-a Šolte Dominika Bezića. To razdoblje obilježeno je pomorskom blokadom i čestim uzbunama, što je snagama obrane otoka znatno otežalo obrambene napore. Za vrijeme blokade Šolte ipak je cijelo vrijeme održavana veza sa Splitom radi potrebne opskrbe otočkog stanovništva te nabave nužnih sredstva za potrebe obrambenih priprema. U vrlo rizičnim okolnostima blokada je »probijana« preko Trogira i Drvenika. U organizaciji i probijanju blokade istaknutu ulogu imao je Ivica Blagaić (pok. Špire). Budući da su se na Šolti nalazile znatne količine granata, one su za potrebe obrane šireg područja prebacivane na Brač i kopno. To se odvijalo u vrijeme blokade i bilo je jako rizično. Istaknutu ulogu na ovim zadacima imao je Ante Bezić (pok. Ivana) – pomoćnik zapovjednika 6. rajona HV-a Šolte za logistiku. Potpuni sastav 6. rajona pričuvnog sastava HV-a na Šolti, sastavljen od samih Šoltana, mobilizira se 3. studenoga 1991. godine. Početkom studenoga na Šoltu su u tajnosti došli predstavnici Glavnog stožera Hrvatske vojske na čelu s admiralom Davorom Domazetom. Predstavnik GS HV-a dao je zadatak zapovjedniku 6. rajona da u najvećoj tajnosti pripremi položaje uz more odakle se namjerava s »vođenim torpedima« gađati VPBR i druge brodove JRMa. Također je utvrđen način stalnog obavješćivanja GS HV-a putem punkta iz Trogira o položaju brodova okupatorske RM u Splitskom kanalu. Za ovaj osjetljivi zadatak zapovjednik HV-a na Šolti odredio je nekolicinu osoba: Dominik Bezića, Joška Braškića i Vicka Kliškinića.

Od 3. do 14. studenoga 1991. situacija u Splitskom i Viškom kanalu, a također i na području Splita, postaje sve napetija. U noći 14. studenoga 1991. djelovanjem postrojbi HV-a sa Šolte i Brača, te diverzantskih grupa HRM-a pogođen je i onesposobljen patrolni brod okupatorske RM »Mukos«. S obzirom na to da se odmah nakon ove akcije očekivala odmazda okupatorske vojske na otok, sve snage obrane stavljene su u stanje pune bojeve gotovosti. Oko 22.30 sati Služba redovnog osmatranja sa Šolte obavijestila je Zapovjedništvo otoka da je 5 (ili 6) brodova okupacijske RM isplovilo iz Visa i uputilo se prema otoku Šolti i Splitskim vratima. U to vrijeme započela je topnička paljba s VPBR-a »Split« iz Splitskih vrata prema otoku Šolti. Prema grupi brodova JRM-a iz Viškog kanala otvorena je vatra od strane OTB-a Marinča rat i u tom trenutku došlo je do naizmjenične vatre s OTB-om Marinča rat, obalnog topništva Brača, te brodova JRM-a s južne strane Šolte i VPBR-a – 31 iz Splitskog kanala. Djelovanja su trajala sve do 2 sata ujutro 15. stu-

denoga. Grupa brodova JRM-a nije probila Splitska vrata, što joj je najvjerojatnije bio cilj. Zbog mogućih djelovanja neprijateljskih brodova i ratnog zrakoplovstva naređena je evakuacija iz šoltanskih naselja. Od strane zapovjednika OTB-a Marinča rat i zapovjednika 6. rajona HV-a razmatrana je mogućnost gađanja brodova okupatorske JRM u Splitskom kanalu od strane šoltanskog topništva. Ujutro oko 6.30 sati došlo je do borbenog djelovanja VPBR-a – 31 po Splitu, koji se potom, vjerojatno zbog dometa topništva s Kašjuna povukao pod Šoltu u radarsku sjenu, te se nije mogla odrediti njegova pozicija. Međutim, pripadnici 2. voda iz Donjeg Sela s motriteljske postaje »Križic« vidjeli su VPBR, a odatle su mogli navoditi topničku vatru. S »Vele straže« – Grohote topom 85 mm pripadnici oab-a uočili su antenu VPBR-a ispod Gradine i otvorili topničku vatru prema VPBR-u, iako u to vrijeme još nisu dobili zapovijed ZHRM-a o otvaranju vatre. Radi davanja podataka o kretanju brodova za potrebe topništva u tim kritičnim trenucima na radarskoj postaji »Bad« – Nečujam nalazio se Renato Vodan. Budući da se tako brzo nisu mogli obrađivati radarski podaci o položaju VPBR-a, topnička vatra je navođena s osmatračnog punkta »Križic« preko Centra veze Šolta. Zdravko Blagaić s »Križica« je davao korekciju vatre u Centar veze, iz kojega je Ante Ruić podatke potom prenosio do posade topa. Ovako koordiniranim djelovanjem nakon većeg broja ispaljenih granata VPBR-31 je pogođen i započinje s povlačenjem.

Nedugo potom došlo je do borbenog djelovanja dva neprijateljska zrakoplova po Braču i Šolti. Upravo u to vrijeme zapovjednik 6. rajona HV-a s Mirkom Lukićem uputio se na brdo Strličinu radi motrenja brodova okupatorske JRM i procjene novonastale situacije, ali se morao skloniti i odustati uslijed naleta zrakoplova upravo preko brda Strličina. Djelovanjem postrojbi sa Šolte i Brača srušena su dva zrakoplova. U tom trenutku paljba po sanitetskom helikopteru JNA, koji je došao iz mora izvući pilota, nije dozvoljena. Istodobno, s južne strane Šolte VPBR »Kopar« otvorio je topničku vatru po Gornjem Selu. Zapovjednik OTB-a Marinča rat Ivan Parlov zapovjedio je paljbu po VPBR-u »Kopar« koji se morao udaljiti. Nakon ovih događaja brodovi okupatorske RM povukli su se iz voda Šolte i Brača izvan dometa topova obalnog topništva, iako su otoci bili pod pomorskom blokadom još mjesec dana. Sve do povlačenja JNA s otoka Visa, za otok Šoltu prijetila je potencijalna opasnost napada okupatorske RM s otoka Visa. U studenom i prosincu 1991., te u siječnju 1992. utvrđen je ustroj šoltanske postrojbe u satniju MDP, a u siječnju 1992. pripadnici satnije dali su svečanu prisegu. Prilikom povlačenja okupatorske JNA iz Lore jedna barkasa, pretpostavlja se s diverzantima, »izgubila« se s radara u vodama otoka Šolte. Odmah je dana uzbuna postrojbama HV-a na Šolti da pojačaju motrenja i patrole. Tada je zapovjednik HV-a na Šolti zapovjedio da se uputi naoružani leut »Pobjednik« u patrolu šoltanskog okružja. Ovo je također bila rizična akcija, za koju sada držim da nije bila promišljena. Nakon izvjesnog vremena na radaru je opet uočena barkasa kako se povlači prema Visu (vjerojatno se ra-

dilo o tome da je plovila uz bok većeg broda). Zbog popuštanja napetosti i smirivanja situacije od 16. ožujka 1992. dolazi do postupne demobilizacije šoltanskih postrojbi.

Napisano u Splitu, 9. studenoga 2006.; ratni zapovjednik 6. rajona HV-a Šolte, kasnije Satnije MDP Šolte Zoran Radman.

Pogođeni brod JRM-a PČ-176 »Mukos« prilikom vađenja i priprema za tegljenje u uvali Nečujam na otoku Šolti, studeni 1991.; u sastavu HRM-a brod je zaplovio pod nazivom PBR-62 »Šolta«.

brigadir u miru (pok.) Ante Bilić, zapovjednik obrane Stona (od 7. prosinca 1991. do ožujka 1992.):

Stonska bojišnica krajem 1991. godine

Vojnopolitička situacija

Kraj studenoga i početak prosinca 1991. godine

Vojnopolitička situacija u RH je vrlo složena. Vukovar je nakon nadljudskih borbi pao u ruke agresora. Dubrovnik se nalazi u okruženju. Agresor topničkim, minobacačkim, tenkovskim projektilima i raketama s brodova i iz zrakoplova svakog dana vrlo snažno (po intenzitetu i gustoći paljbe) djeluje po Dubrovniku. U dubrovačkom primorju snage agresora uspješno prodiru u smjeru zapada i istodobno zauzimaju važne taktičke objekte i sela. Poslije zauzimanja sela, pljačkaju i pale. Pučanstvo napušta područja borbenih djelovanja. Krizni štabovi zbrinjavaju prognano i izbjeglo pučanstvo. Postrojbe HV-a i razne skupine branitelja u taktičkom su povlačenju ispred snaga nadmoćnijeg neprijatelja. Pojedine postrojbe vode očajničke borbe, dok neke napuštaju borbene i paljbene položaje bez borbe. Psihičko stanje i moral kod većine postrojbi i pučanstva pali su ispod uobičajene razine. Ima pojava straha, malodušnosti i izgubljenosti te pokušaja ometanja izvedbe uspješne borbe (širenje defetizma). Zapovjednik Zapovjedništva sektora Dubrovnik, poslije pada Zamaslina i Konštara, 6. prosinca 1991. izdaje zapovijed za taktičko povlačenje postrojbama prve crte obrane Stona u dubinu p/o Pelješca, iako nema borbenih djelovanja. Isti zapovjednik izdaje zapovijed za provedbu pripreme obrane na crti Drače – Janjina – Popova Luka. Manji dio postrojbi izvršava zapovijed za taktičko povlačenje, a veći dio ostaje na prvoj crti obrane. Istoga dana HRM preuzima odgovornost za obranu p/o Pelješca i šalje zapovjednika. Zapovjednik iz HRM-a zaustavlja taktičko povlačenje i dio postrojbi odmah vraća na prve crte obrane. Postrojbama koje su ostale na prvoj crti obrane priopćava da sutra ujutro preuzima dužnost zapovjednika i zahtijeva njihov ostanak na položajima.

Ustroj postrojbi na području obrane Stona

U obrani Stona, 7. prosinca 1991. u 8 sati, postrojbe i dragovoljačke skupine prema ustroju, uporabi i organizacijskoj pripadnosti bile su vrlo raznolike, stoga se na-

brajaju prema uporabi (u zagradama je naveden broj ljudi): Zapovjedništvo (3), Krizni stožer (4), osiguranje (5), desetina veze (6), dragovoljci HPT-a (8), župska satnija mornaričkog pješaštva (žsmp) – zapovjedništvo smp-a, 3 vsmp-a (70), dragovoljačka skupina Pula (43), MUP Ston (35), obalno-topnički vod 85 mm (28), topnički vod 76 mm M-42 ZIS (22), mješovita laka topnička bitnica PZO (28), logistika (52), mobilna kirurška ambulanta (15) i vatrogasci dragovoljci (4).

Operativni raspored naših snaga

Uspostava prvih crta obrane Veljara (tt. 282) – Vresovica (tt. 200) – Mali Ston – most Bistrina – Stupa – Utrk (tt. 627) – Kičin (tt. 496) – Rujnica (tt. 496) – Klek (tt. 410) – Vjeternik (tt. 625). Uspostava p/c obrane na potezu Veljara (tt. 292) – Kobaš – Zec (tt. 158) – Supava (tt. 343) – Mali Ston. Taktičkog povlačenja nije bilo.

1. *Raspored snaga neprijatelja*

A/ Djelovanje neprijatelja na prostore Smrčevac (tt. 277), Zec (bezimeni vis), Grbljava (153).

B/ Na prostoru Smrčevac (tt. 277), Zec, Grbljava (153) brani se pješačka bojna »Ivanić Grad« pojačana vodom tenkova T-55 i vodom oklopnih transportera (BRDM). Sjeveroistočno od p/b »Ivanić Grad« borbena djelovanja izvodi laka brigada »Sava Kovačević».

Pješačka bojna »Ivanić Grad« s pojačanjima sastoji se od: zapovjedništva, postrojbe veze, voda PZO, pratećeg voda, 3 pješačke satnije, tenkovskog voda i voda oklopnih transportera i logističkih postrojbi. Postrojbe koje su mijenjale p/b »IG« bile su iste ili slične jačine i sastava.

C/ Raspored pješačke bojne »Ivanić Grad« (p/b »IG«) s pojačanjima:

– 1. pješačka satnija s 1/3 ps i 2 tenka u području: Smrčevac (tt. 277), Zaton Doli, Debeli vrh (tt. 385).
– 2. ps s vMB 82 mm i jednim tenkom u području: Zamasline, Zec, Planjak (tt. 321).
– 3. ps (-1) s 4 protuzračna topa u području: Đunta Doli, Grbljava (tt. 153).
– vod MB 120 mm u području Grgovići.
– zapovjedno mjesto u području Đunta Doli, vjerojatno sa SAM-a 65.
– topničko-paljbena potpora iz područja s. Crvanj – s. Smokovljani – s. Podimoć – Čepikuće i tt. 188 – luka Slano – Gradina.

D/ Opći cilj borbenih djelovanja snaga agresora je zauzeti poluotok Pelješac i time otok Korčulu dovesti u poluokruženje (na otocima Visu i Lastovu stacionirana agresorska JRM), odsjeći prometnu (pomorsku) vezu s Dubrovnikom i staviti Ne-

retvanski kanal pod nadzor, što južnu Dalmaciju odsijeca od ostalog dijela Republike Hrvatske. Cilj napada pb »IG« je ovladati područjem Stona i stvoriti uvjete za uvođenje svježih snaga i produžetak ovladavanja poluotokom Pelješcem.

Način djelovanja agresora nije novitet (Izraelsko – arapski rat 1967.), ali ga novija europska povijest ne pamti. U pripremi borbenih djelovanja, najprije nekoliko dana topničkom paljbom ciljaju sakralne objekte (Sv. Ilija u području Čepikuća, a u Stonu Sv. Mihovil i Sv. Ana) i naseljena mjesta te važne topografske objekte. Time se pučanstvo prisiljava na iseljavanje s područja borbenih djelovanja, a kod pojedinih postrojbi izaziva psihozu i strah od neizvjesnosti. U topničkoj pripremi napada troše se velike količine streljiva i povećava intenzitet paljbe ovisno o intervalu nastupanja pješačkih i oklopno-mehaniziranih postrojbi. Napade izvode uglavnom uz prometnice. U naseljena mjesta ulaze najčešće kad su napuštena ili branitelji dovedeni u bezizglednu situaciju, a nakon ovladavanja mjestom pristupa se pljački i paljenju mjesta. Primijećeno je da u južnoj Hrvatskoj neprijatelj nikad nije uveo nove snage u borbu dok pljačka nije bila temeljito izvedena.

E/ Moral snaga neprijatelja temelji se uglavnom na uvjeravanjima:

1. da vode oslobodilački rat i time pomažu hrvatskom narodu;
2. u nadmoćnost u topništvu i zrakoplovstvu te u ratnim brodovima;
3. u uspješnost dotadašnjih borbenih djelovanja;
4. obećanjima o izdašnom ratnom plijenu.

U slučaju zaustavljanja i prisile na obranu te uzvrata snažne i učinkovite paljbe naših topničkih postrojbi, počinju ozbiljnije sumnjati u uvjeravanja. Nakon toga svaki napad izvode novim snagama. Tijekom prosinca (23. prosinca) 1991. neprijateljske snage izvele su proboj p/c naših snaga sjeverno od uvale Bistrina na smjeru Ošlje – Štedrica, izbile ispred Štedrice, ali su istoga dana u protunapadu odbačene na polazne položaje. Na prostoru most Bistrina – Zec – Grbljava najavljuju se smjene postrojbi na položajima i svaki veći pokret. U potpunosti se poštuje primirje, osim slučajeva pojedinaca. Na tom prostoru nema se više što opljačkati pa uvjeravanja o izdašnom ratnom plijenu ostaju bez temelja. S pravom se može zaključiti da je moral neprijateljskih postrojbi na znatno nižoj razini nego što je bio dok su napredovale, a pokazalo se da su »uvjeravanja« ostala bez temelja.

F/ Stonsku bojišnicu karakterizira krško i brdovito zemljište, ispresijecano krškim oblicima (škrapama, vrtačama i pojedinačnim stijenama), uzdužnim i poprečnim kamenim zidinama i obraslo niskim mediteranskim raslinjem. Naseljeno je s više manjih zaseoka i dva mjesta – Ston i Mali Ston. Kanal Malog Stona i Stonski kanal usmjeravaju napad neprijateljskih postrojbi na dvije prometnice: Zamasline – Mali Ston – Ston i Doli – Marinica – Ston. Prometnice se pružaju uz obalni rub. Okolno zemljište nadvisuje prometnice, pošumljeno je i neprohodno, što daje prednost braniteljima. Isto tako, visina Smrčevca, Debelog vrha i Česvinice nad prometni-

com Zamasline – Mali Ston neprijateljskim postrojbama omogućuje nadzor svakog pokreta i obrane u području Mali Ston paljbom iz protuzračnih strojnica, topova i tenkova. Snagama obrane Stona zemljište pruža povoljne uvjete za pripremu i izvedbu uspješne i dugotrajne obrane. Vrijeme za provedbu pripreme obrane je vrlo kratko, što zahtijeva dopunu pripreme za vrijeme borbe. Doba kasne jeseni i početak zime, niske temperature zraka, padaline i vjetrovi ne utječu značajnije na pripremu i izvedbu borbenih djelovanja.

Pripreme za obranu

Dana 6. prosinca 1991., nakon teških borbi, između 10.00 i 12.00 sati neprijatelj je ovladao Zamaslinama (p/o Pelješac), Konštarima i istočnim padinama brijega Zec. Dio postrojbi taktički se povlači na crtu: zapadni dio brijega Zec – Vresovica – Supava – Mali Ston. Zapovjedništvo obrane Stona organizira obranu na toj crti, ali poslije toga dobiva zapovijed za novo taktičko povlačenje u dubinu p/o Pelješca. Dalje se postupa kao što je već navedeno.

Dana 7. prosinca 1991., od 7.00 do 7.40 sati zapovjednik iz HRM-a preuzima zapovijedanje obranom Stona od zapovjednika iz 6. operativne zone Split. Kod primopredaje dužnosti novi zapovjednik dobiva vrlo oskudne podatke o neprijatelju i nepotpune podatke o našim snagama. S obzirom na to da ranije nije ustrojen stožer, nije bilo kadrova za ustroj istoga. Pod navedenim okolnostima novi zapovjednik pristupa provedbi pripreme obrane.

Zadaće provedbe priprema kojima odmah pristupa:

– traži ostajanje zamjenika zapovjednika obrane Stona i skupine dragovoljaca iz Pule na bojišnici barem dva dana, na što isti pristaje;
– izviđanje područja dostignutih crta neprijatelja, da bi potvrdili da se neprijatelj izričito bavi prikupljanjem ratnog plijena;
– dovođenje dva voda iz 1. bojne ZNG-a Korčula u područje Stona;
– izviđanje neprijatelja sa zapovjednicima vodova i reorganiziranje obrane u području Mali Ston te izravno na zemljištu određivanje borbenih položaja vodovima;
– podnošenje zahtjeva 4. brigade ZNG-a za rušenje vodopropusta na Jadranskoj magistrali između mjesta Mali Voz – most Bistrina i slanje inženjerijske postrojbe u područje Stona za zaprječivanje puta između Zeca i Vrisovice. Obje zadaće su izvedene tijekom noći 7./8. prosinca;
– zaprječivanje obalnog ruba na južnim padinama Zeca i pješačke staze na Supavi;
– izdavanje kratkih zapovijedi za obranu zapovjednicima postrojbi, skupinama dragovoljaca i MUP-u, te određivanje ciljeva sa zapovjednicima topničke paljbene potpore i načina ostvarivanja paljbe;
– organiziranje sustava zapovijedanja i veza;

– izdavanje zapovijedi Kriznom stožeru za demobilizaciju vojnih obveznika iz naselja koja nisu napuštena;
– prema zapovijedi zapovjednika HRM-a, ustrojiti mješoviti odred mornaričkog pješaštva Pelješac (MOMP Pelješac);
– podnošenje zahtjeva ZHRM-u za popunu časničkim i dočasničkim zapovjednicima te za ustroj stožera.
Ostale zadaće provedbe pripreme obrane, odnosno narastanja borbene moći izvode se tijekom ustroja stožera i postrojbi MOMP-a Pelješac i tijekom izvedbe borbenih djelovanja.

Zadaće postrojbama

– Izvidnički vod organizira i postavlja motriteljske postaje u područjima Supava (tt. 343) i Bartolomija. Područje motrenja: desno Zec – Sv. Petar, lijevo Rusan – Gornji Klek. Područje osobite pozornosti: Oštrikovac i raskrižje (benzinska crpka). Zadaća: motriti postupke, radnje i pokrete neprijatelja na području motrenja. Organizirati ophodnju sastava 3 vojnika i ophoditi smjer: Mali Ston – Hodilje – Luka – Rusan sa zadaćom otkrivanja nazočnosti nepozvanih osoba i neprijatelja. Uhićene privoditi u Vojnu policiju. Zapovjedno mjesto Ston.

– 1. satnija mornaričkog pješaštva (smp) s inženjerijskom desetinom brani područja Zec, Vresovica i Ston sa zadaćom: odsudnom obranom, uz zaprječivanje i paljbenu potporu, spriječiti prodor snaga neprijatelja u smjeru Zec – Marinica – Ston. Paljbenu potporu pruža Mješoviti topničko-minobacački divizijun (MTMD). Zapovjedno mjesto Ston.

– 2. smp (-1) brani područje Mali Ston – Hodilje – raskrižje Ston – Česvinica sa zadaćom: odsudnom obranom, uz zaprječivanje i paljbenu potporu spriječiti prodor neprijateljskih snaga na smjerovima Zamasline – Mali Ston i Hodilje – Česvinica. Borbeno osiguranje jačine jedne pješačke desetine imati u području na bezimenom rtu sjeverozapadno od otoka Škarpuna. Paljbenu potporu pruža MTMD. Zapovjedno mjesto Mali Ston.

– 3. smp s 4/3 smp pričuva u području Metohija sa zadaćom: osigurati paljbeno djelovanje topničkih bitnica 85 mm i 76 mm i biti u pripravnosti za intervenciju u smjeru Metohija – Ston. Zapovjedno mjesto Gornje Selo.

– Interventni vod Slano organizira obranu u području Vilište (tt. 182) – rt Veja – Pržina sa zadaćom: nadzirati neprijatelja na području rt Pologrin – istočne padine Zeca, plažu Pržina i prolaz Mali Vratnik. Spriječiti nazočnost diverzanata i iskrcavanje neprijatelja u području obrane. Zapovjedno mjesto Pržina.

– Interventni vod Trpanj u području Kobaš: neprekidnim ophodnjama nadzirati obalni rub na odsjeku Bjelušine – Broce i spriječiti iskrcavanje neprijatelja na odsjeku. Zapovjedno mjesto Kobaš.

Zadaci Mješovitom topničko-minobacačkom divizijunu:

– Bitnica 85 mm, temeljni paljbeni položaj u mjestu Metohija, promatračnica na području Supave, naredni paljbeni položaj u području Putniković, promatračnica Ilijino brdo (tt. 468). Spriječiti prodor neprijateljskih snaga na smjeru Konštari – Vresovica – Marinica – Ston – Prapratno.

– Bitnica 76 mm ZIS, temeljni paljbeni položaj u području Metohije, promatračnica Supava, naredni paljbeni položaj Putniković, promatračnica Ilijino brdo (tt. 468). Spriječiti prodor tenkova i oklopnih transportera na smjeru benzinska crpka – Mali Ston – Ston – Prapratno. Pružiti paljbenu potporu postrojbi na smjeru Zamasline – Mali Ston – Ston – Prapratno i imati pod nadzorom područje za protudesantnu borbu Dubrava – Putniković.

– Vod MB-120 mm, temeljni paljbeni položaj Humac (južno od Stona), promatračnica Supava, naredni paljbeni položaj Metohija, promatračnica Ilijino brdo. Pružiti paljbenu potporu postrojbi na smjeru Konštari – Marinica – Ston. Pružiti paljbenu potporu postrojbi koja brani benzinsku crpku – Zamasline – Mali Ston i biti u pripravnosti za protudesantnu borbu u području Broce.

– Mješovita laka topničko-raketna bitnica PZO, paljbeni položaj u području Prapratno – Ponikve brani paljbene položaje topničko-minobacačkog divizijuna i ostalih postrojbi u području Prapratno – Ponikve. Zapovjedništvo i logističke postaje u Stonu.

– Desetina POLK 9 K 11, protuoklopni položaj u području Mali Ston, promatračnica Mali Ston. Spriječiti prodor tenkova na smjeru benzinska crpka – Zamasline – Mali Ston.

– Policijska postaja Ston: spriječiti širenje glasina, dezinformacija i curenje podataka. Od 8.00 sati 25. prosinca do 8.00 sati 27. prosinca 1991. brani područje Vresovica – Marinica, a poslije preuzima propisane policijske poslove.

– Skupina pomorskih diverzanata, naoružani gliseri i pomoćni diverzanti borbene zadaće izvode po zapovijedima nadređenih zapovjedništava (ZHRM i NGS HV).

Sigurnosne mjere

– Težište motrenja imati na prvim crtama neprijateljske obrane i područjima PDB-a. Sve postrojbe organiziraju motrenje vlastitim snagama i sredstvima u svom području odgovornosti. U području obrane izvoditi nadzor hodnje, a izvan područja odgovornosti nadzor prometa izvoditi vodom Vojne policije prema posebnoj zapovijedi. Zabranjuje se svako otvaranje paljbe izvan određene crte za samoinicijativno

otvaranje paljbe i nepotrebne hodnje po područjima obrane. Glede napuštanja položaja i paljbenih položaja i izbjegavanja odgovornosti, vod Vojne policije uhitit će i privesti vojne obveznike. Nadzor civila izvodit će policijska postaja u Stonu.
– Inženjerijsko osiguranje: težište imati na zaprječivanju. Sve postrojbe izvode utvrđivanje i zaprječivanje vlastitim snagama. 2. smp priprema za rušenje i po potrebi ruši vodopropust ispred Malog Stona.
– Protunuklearno, protukemijsko i protubiološko osiguranje: težište imati na primjeni mjera tehničke zaštite ljudi, korištenjem objekata za zaštitu i priručnih sredstava za zaštitu očiju i organa za disanje pri uporabi kemijskog oružja.
– Prikrivanje: težište imati na paljbenim položajima i pri hodnji topničko-minobacačkih postrojbi. Sve hodnje na položajima i paljbenim položajima izvoditi isključivo noću.
– Borbeni moral: sa svim zapovjedništvima, zapovjednicima i pripadnicima Odreda izvesti moralne, psihološke i borbene pripreme s težištem na upoznavanju sa situacijom i zadacima postrojbi i pojedinaca u izvedbi zadaća. Ukazati na potrebitu stegu i odgovornost u tijeku borbe i za vrijeme prekida borbenog djelovanja, a i na odmoru.

Odnos snaga

7. prosinca 1991.

NAŠE SNAGE		SNAGE NEPRIJATELJA
323	PJEŠAŠTVO	567
/	Okl. meh. sredstva	3 x T-55; 3 x OT
2 x 85 mm; 2 x 76 mm	TOPNIŠTVO	4 x 120 mm MB
/	ZRAKOPLOVSTVO	2,5 A/P

31. prosinca 1991.

NAŠE SNAGE		SNAGE NEPRIJATELJA
979	PJEŠAŠTVO	567
/	OMS	3 x T-55; 3 x OT
3 x 120 mm MB;	TOPNIŠTVO	1 x 155 mm H;
4 x 85 mm; 4 x 76 mm;		4 x 120 mm MB;
12 x 82 mm MB;		2 x 82 mm MB;
2 x Bst 82 mm		
/	ZRAKOPLOVSTVO	2,5 a/p

Tijek izvođenja borbenih djelovanja

Sva borbena djelovanja tijekom prosinca 1991. na stonskoj bojišnici odvijala su se topničkom razmjenom paljbe. Dana 7. prosinca 1991. u 13.15 sati počelo je paljbeno djelovanje po područjima Sv. Mihovil, Ilijino brdo, Prapratno, Hrasno, Bižanj i Solana; u 16.15 sati istoga dana neprijateljski izvidnici izbili su ispred položaja 2. smp-a, no snažnom paljbom streljačkim oružjem isti su odbačeni u područje Zamaslina. Tijekom 13. prosinca 1991. u 7.23 sati neprijateljsko je topništvo osulo paljbu po područjima Ošlje i Vepar; tenkovima ciljaju Mali Ston, a minobacačima 82 mm i 120 mm Vresovicu, Zec i Ston. Do 9.30 sati pratila se situacija, a potom je otvorena topnička paljba po paljbenim položajima MB 120 mm u području Grgovići i MB 82 mm istočno od brijega Zec, raskrižja Ston – Ploče i Ploče – Dubrovnik te raskrižja Konštari – Zamasline i Zamasline – Ston. Paljba je trajala do 11.15 sati. Neprijatelju je oštećen jedan oklopni transporter. Između 12.30 i 12.45 povukli su pješaštvo iz područja Zamaslina i Konštara. Položaje i raskrižje benzinska postaja – Zamasline – Konštari nadziru s vodom tenkova i dva oklopna transportera, a položaj Zec s jednim pješačkim vodom. Istoga dana na te položaje uvode novu smjenu pješaštva. U tijeku paljbenog djelovanja topnički vodovi obrane Stona (85 i 76 mm) bili su snažni i učinkoviti.

Dana 17./18. prosinca 1991. više od 12 sati vode se topničko-minobacačke borbe, uz prekide paljbe zbog režima ispaljenih projektila po cijevi. U 13.15 sati neprijateljsko topništvo otvara snažnu paljbu po područjima Stupa, Vepar, Kulina, a istu prenosi u 14.30 na Mali Ston, Bartolomiju, Supavu, Vresovicu, Ston, Bižanj, Kobaš, vrh Stari grad, Kosor (otočić kod Korčule) i Ponikve. Naizmjenično mijenja ciljeve i paljbom djeluje s kraćim prekidima do 14.40 sati. Topničko-minobacačke postrojbe MOMP Pelješac uvode se u boj u 14.40. Paljbom se djeluje po p/c obrane neprijatelja: Zec – Konštari – Zamasline – raskrižje Ston, Ploče – Česvinica – Debeli vrh – Smrčevac te paljbenim položajima Grbljava – vrtača ispred Sv. Petra (Doli) – Brštanova dolina – Zaton Doli i zapovjednom mjestu pb »IG« Đunta Doli. U 14.43 zapovjeđen je prekid paljbe, jer je nekoliko minuta ranije prestala paljba neprijateljskog topništva. Neprijatelj je djelovao učinkovito. Smrtno je pogođen jedan vojnik, a drugi teže ranjen (iz 1. smp-a); trojica su zaglušena u bitnici 85 mm i ne čuju ništa.

Dana 19. prosinca 1991. u ranim jutarnjim satima 1./53 bmdp Split zaposjeda borbeni položaj Zec – Vresovica – Marinica. U 11.00 sati smrtno je pogođen tromblonskom trenutnom minom jedan vojnik, a dvojica su ranjena. Svojevoljno su se izlagali neprijateljskim cijevima.

Tijekom poslijepodnevnih i večernjih sati 22. prosinca 1991. radiopostaje Podgorica, Nikšić, Herceg Novi, Trebinje i Nevesinje svaki sat emitiraju vijesti u kojima

stalno ponavljaju da su pripadnici jugovojske i crnogorskih postrojbi oslobodili Ston i Neum od »ustaša« i Hrvatske vojske.

Dana 23. prosinca 1991., u 7 sati i 15 minuta neprijateljsko topništvo iz područja Brštanovi Doli (s. Crvanj) – Rvač, Rudine – Čepikuće i Golić (tt. 188) – Slano – Gradina otvara paljbu po područjima: Stupa, Štedrica, Vepar, Topolo, Imotica i Goli brijeg (tt. 257). U 9.30 sati zapovjednik Zapovjedništva sektora obrane Dubrovnik zahtijeva od zapovjednika MOMP-a Pelješac topničku paljbu po neprijateljskom topništvu. Zapovjednik MOMP-a Pelješac ne dobiva odobrenje od zapovjednika HRM-a za stupanje u boj. Oko 9.40 sati neprijateljske pješačke postrojbe probijaju prve crte obrane Stupa – uvala Bistrina, a 3 tenka prolaze kroz minsko polje. Zapovjednik MOMP-a Pelješac u 10.10 sati ponovno od zapovjednika HRM-a traži odobrenje za stupanje u boj, ali ga opet ne dobiva. U 10.14 sati topničko-minobacačke postrojbe MOMP-a Pelješac otvaraju paljbu po neprijateljskim paljbenim i borbenim položajima te koloni vozila na Rudinama (tt. 334). Kolona se kretala u smjeru Slano – Rudine – Smokovljani. Na Rudinama (tt. 334) je naciljano jedno vozilo, a ostala su se vratila prema Slanom. Naciljani su paljbeni položaji Brštanova dolina i selo Grgovići. Oko 10.30 sati neprijateljski prednji dijelovi izbili su ispred Štedrice. U 10.39 neprijateljski tenkovi s pancirnim projektilima neprestano ciljaju Mali Ston. Topničko-minobacačke postrojbe ciljaju Česvinicu, pogon »Chromosa«, Ston, Bartolomiju, Supavu, Vresovicu, Zec, solanu, vinariju, paljbene položaje bitnice 85 mm i 76 mm te vod MB 120 mm. Naciljani su Zapovjedništvo, solana, vinarija i paljbeni položaj 120 mm MB iza Samostana sv. Ane, te zdravstvena postaja u samostanu Ston. Naizmjenična topničko-minobacačka paljba traje do 12.30 sati. Tada načelnik stožera Hercegovačkog korpusa traži od zapovjednika MOMP-a Pelješac prekid obostrane paljbe i primirje do daljnjega. Također nudi povlačenje svih snaga na polazne položaje, što je i prihvaćeno. Zapovjednik i poslužitelji 3. desetine voda minobacača 120 mm zadobili su kontuzije. Materijalne štete bile su ogromne, a mrtvih i teže ranjenih nije bilo. Kod neprijatelja su naciljani: zapovjedno-stožerno vozilo i vozilo na Rudinama te jedan tenk. S paljbenih položaja izbačeni su minobacači u selo Grgovići (Doli) i selo Crvanj, a topnička postrojba u Brštanovu dolinu. Tijekom prosinca bojeva više nije bilo.

Obavještajno osiguranje

Težište je na prikupljanju i obradi izvidničkih podataka. Obavještajni podaci dobivani su od središta Obavještajne službe obrane Dubrovnik, ali su često bili nepotpuni, a ponekad i neupotrebljivi.

– Izvidnički vod MOMP-a Pelješac organizira motriteljske postaje na Supavi (tt. 343) i Bartolomiji (zidina) te neprekidne ophodnje na smjeru Hodilje – M. Selo –

Luka – rt Čeljen s temeljnom zadaćom izviđanja neprijatelja i praćenja njegovog bojnog djelovanja.
– Interventni vod Slano organizira izvidničku postaju u području vrha Veljare sa zadaćom: promatrati obalni rub, otkrivati neprijatelja i spriječiti iskrcavanje u području odgovornosti.
– Interventni vod Trpanj u području Kobaš s temeljnom zadaćom: otkrivati neprijatelja i spriječiti iskrcavanje neprijatelja u području odgovornosti.
– Topnička izvidnička desetina u potpunosti osposobljena za točno određivanje mjesta ciljeva i upravljanje topničko-minobacačkom paljbom.

Ovako prihvaćeno motrenje neprijatelja omogućilo je vrlo dobre rezultate u ostvarivanju paljbenih djelovanja i otkrivanju namjera i borbenih djelovanja neprijatelja.

Inženjerijsko osiguranje

Težište inženjerijskog osiguranja bilo je na utvrđivanju motriteljskih postaja, paljbenih i borbenih položaja. Inženjerijsko osiguranje izvodi se zaprječivanjem, utvrđivanjem i osiguravanjem kretanja. Inženjerijska postrojba 4. brigade ZNG-a postavlja zapreke na Jadransku magistralu rušenjem vodopropusta između područja Mali Voz – most Bistrina, čime je spriječen prodor neprijateljskih tenkova u smjeru mosta i bočno (udar po manjim MOMP Pelješac u području Hodilje, Kuka i Čeljen). Postavu mješovitog minskog polja na putu između brjegova Zec i Vresovica izvodi 114. inž. br. HV-a, čime je zapriječen smjer Konštari – Marinica. Postavu PROM-ova na pješačkim stazama jugozapadne padine brijega Zec, Srednja – Mali Ston na smjeru Vresovica – Supava izvodi inženjerija MOMP-a Pelješac. Utvrde, zaklone i skloništa izvode pješačke postrojbe u području obrane Vresovica, Mali Ston, Stonska prevlaka. Bitnicama 85 i 76 mm utvrdu i inženjerijsko uređenje paljbenih položaja izvodi građanska osoba sa strojem iz radne obveze. Utvrdu paljbenih položaja MB 120 mm i 82 mm izvode poslužitelji minobacača. Izvidnici na motriteljskim postajama koriste utvrde iz Drugoga svjetskog rata i ranijih ratova. Zapovjedna mjesta su utvrđivana u zgradama i stambenim objektima i utvrdama iz Drugoga svjetskog rata. Kretanja se izvode izričito noću uz ophodna osiguranja. Smjene se razvode poslije pada mraka ili rano ujutro. Prikrivanje izvode sve postrojbe na motriteljskim postajama, paljbenim i borbenim položajima i pri hodnji.

Organizacija protuzračne obrane (PZO)

Težište protuzračne obrane je na protuzračnoj borbi. Protuzračnu obranu Zapovjedništva MOMP Pelješac, logističke postaje u Stonu i paljbenih položaja Mješovitog topničko-minobacačkog divizijuna izvodi mješovita laka topničko-raketna

bitnica PZO s paljbenih položaja u području: Veliki vrh (tt. 254), Stari grad (tt. 335), Debeli brijeg (tt. 252). PZO mješovite OTB 85/88 mm u području Doli. Mltrb obara dva neprijateljska zrakoplova. Sve postrojbe organiziraju i izvode PZO s osobnim i zajedničkim streljačkim oružjem. Najava naleta neprijateljskih zrakoplova dobiva se od Operativnog centra ZHRM-a.

Zaključak

Neprijatelj čini odlučujuću pogrešku kad pristupa sakupljanju ratnog plijena u mjestima Doli, Zamasline i Konštari, a ne izvedbi napada iz pokreta dok postrojbe naših snaga nisu organizirale obranu s p/c u području Zec, Mali Ston, Ston.

– Dovođenjem 1. i 2. satnije 1. bojne ZNG-a Korčula u područje Stona, reorganizacijom obrane Mali Ston i zaposjedanjem položaja vodova postiže se stabilnost i čvrstina obrane, jer su vodovi s područja p/o Pelješca;
– Organiziranjem obrane s potrebnom dubinom, određivanjem ZM-a MOMP-a Pelješac izravno iza satnija i vodova p/c i ispred topničko-minobacačkih paljbenih položaja, čvrstina i stabilnost obrane postaju znatno jači;
– Izravno zapovijedanje zapovjednika na svim razinama postrojbi omogućava potpunu izvedbu borbenih zadaća;
– Ustroj MOMP-a Pelješac veže sve postrojbe s p/o Pelješca, a djelomično i otok Korčulu u jednu cjelinu, što omogućava moralnu stabilnost i dodatnu čvrstinu obrane;
– U tijeku borbenih i paljbenih djelovanja postrojbe MOMP-a Pelješac su psihički stabilnije, odlučnije i snažnije od neprijateljskih, jer nijednom nisu prve prekinule navedena djelovanja;
– Tijekom prosinca 1991. godine postrojbe MOMP-a Pelješac zadržale su iste motriteljske postaje, borbene i paljbene položaje, logističke postaje, skladišta i zapovjedna mjesta svih razina, što znači da nije bilo taktičkih pomaka elemenata bojnog rasporeda. Uz navedeno, utvrđeni su svi elementi bojnog rasporeda;
– MOMP Pelješac prva je postrojba koja zaustavlja prodor neprijatelja na Južnom bojištu.

Logističko osiguranje

Tehnička struka

Tehnička struka izvodi osiguranje voda sastava: zapovjednik voda, desetina tehničkog održavanja i desetina tehničke opskrbe. Tehničko održavanje rješava preglede i sitne popravke streljačkog oružja. Za topničko-minobacačke postrojbe pribavlja nedostatne i oštećene dijelove te ih postavlja na oružja, ako to ne mogu poslužitelji.

Tehnička opskrba organizira se od 308. PLOB-a prema logističkoj satniji MOMP Pelješac. Logistička satnija prihvaća materijalno-tehnička sredstva i pohranjuje ih u skladišta Ston i Ponikve, a ubojito-eksplozivna u Zabrđe. Dio preuzetih sredstava izravno se spušta postrojbama. Desetina tehničke opskrbe izravno opskrbljuje postrojbe na elementima borbenog rasporeda i s istih izvlači oštećena sredstva i oružje. U tijeku izvedbe b/d bitnice 76 mm M-42 ZIS i 120 mm UB M-52 više puta ostaju s nužnom pričuvom projektila. Više vrsta oružja istog kalibra dovodi u početku do nesporazuma u opskrbi, što se kasnije učinkovito rješava. Ovakav način organiziranja tehničke struke u potpunosti zadovoljava b/d postrojbi MOMP-a Pelješac.

Opskrbna struka

Opskrbu hranom, vodom za piće, opremom i odjećom postrojbi MOMP-a Pelješac izvodi opskrbni vod. Opskrbni vod se sastoji od zapovjednika voda, desetine kuhara, desetine pekara i opskrbne desetine. Kuharska desetina priprema i kuha hranu u hotelu »Ston«. Hotel radi bez prekida cijelu 1990. i 1991. godinu. Hotel je zajedno sa svim sredstvima za pripremu i kuhanje hrane te ljudstvom mobiliziran za potrebe MOMP-a Pelješac. Popuna nedostatnim ljudstvom i sredstvima izvedena je iz hotela »Ambasador« u Slanom, poslije njegove okupacije. Nabavku namirnica regulira pomoćnik zapovjednika HRM-a za logistiku, a namirnice se također pribavljaju iz mjesnih gospodarskih organizacija, te djelomično iz 308. PLOB-a Split. Hrana i voda za piće svakog se dana odvoze na postaje, te borbene i paljbene položaje postrojbi.

Pekarska desetina priprema i peče kruh u pekari »Kuna«, koja je mobilizirana za potrebe HV-a. Brašno nabavlja uprava pekare. Opskrbna desetina nabavlja opremu i odjeću od 308. PLOB-a Split, a istu raspodjeljuje postrojbama po planu pomoćnika zapovjednika MOMP-a Pelješac za logistiku te zapovijedi nadređenih zapovjednika. Skladišta u Stonu i Ponikvama u potpunosti zadovoljavaju potrebe opskrbe postrojbi. U prosincu 1991. opskrbni vod u potpunosti izvodi sve zadaće iz svoje struke.

Zdravstvena struka

Zdravstvenu struku organizira i izvodi zdravstveni vod, koji se sastoji od zapovjednika voda, desetine opće zdravstvene pomoći i mobilne kirurške desetine. Zdravstvenu postaju organizira u Samostanu sv. Katarina – Ston. Desetina opće zdravstvene pomoći sastoji se od dva liječnika specijalizanta kirurgije, tri liječnika opće prakse i tri medicinske sestre. Uz to, ima dvoja kola hitne pomoći. Mobilna kirurška desetina sastoji se od dva liječnika specijalizanta kirurgije, anesteziologa i medicinske sestre instrumentarke. Zdravstveni vod u potpunosti izvodi sve zadaće iz djelokruga zdravstvene struke.

Prometna struka

Zadaće iz djelokruga prometne struke izvodi prometni vod, koji se sastoji od zapovjednika voda, desetine prometala i desetine za održavanje vozila. Prometni vod zadovoljavajuće izvodi sve zadaće potrebne Zapovjedništvu i postrojbama MOMP-a Pelješac. Većih prometnih nezgoda nema. Opskrba gorivom i mazivom je uredna.

Veterinarska struka

Meso i druge prehrambene namirnice za potrebe MOMP-a Pelješac pregledava Veterinarska postaja Trpanj.

Sustav veze

A/ Organizacija sustava veze MOMP-a Pelješac

Organizacija sustava veze prilagođava se potrebama b/d i imajućih sredstava. Organizirani sustav sadrži vezu zapovijedanja, suradnje, obavješćivanja i javljanja. Organizira se sustav žičanih veza sa Zapovjedništvom HRM-a i po dubini p/o Pelješca preko HPT-a, a postrojbama žičanim smjerovima preko ITC – 10. Žičani smjerovi s postrojbama od poljskog su brzoglasnog kabela M-56 i poljskih brzoglasa M-63.

Radioveza sa Zapovjedništvom HRM-a i postrojbom suradnje organizira se u mreži s RTU-100. Radioveza od Zapovjedništva prema postrojbama i unutar postrojbi organizira se s »motorolama«. Kurirska veza organizira se od Zapovjedništva do postrojbi i obrnuto. Za vezu obavješćivanja i javljanja koristi se žičana i radioveza zapovijedanja. Težište veze je na vezi zapovijedanja i to žičanom vezom.

Popis postrojbi i sudionika u b/d

Red. br.	NAZIV POSTROJBE	VRIJEME DJELOVANJA	BROJ LJUDI
1.	Dragovoljačka skupina Pula	6. – 9. 12. 1991.	43
2.	1/53. bmdp Split	19. – 22. 12. 1991.	68

1. POPIS POGINULIH

Red. br.	IME I PREZIME	DATUM I MJESTO STRADAVANJA	POSTROJBA	STATUS
1.	MIODRAG PERKUŠIĆ	5. 12. 1991. Mali Ston	pom. diverz.	zap. skupine
2.	LJUBOMIR TODOROVSKI	5. 12. 1991. Mali Ston	pom. diverz.	vojnik
3.	RANKO BONVARDO	18. 12. 1991. Zec	1. MOMP	vojnik
4.	SAMIR MUSTAFIĆ	19. 12. 1991. Zec	1./53.bmdp	vojnik

Popis stožera postrojbe

Do početka b/d obranu Stona organiziraju zapovjednik Petar Šimac, dozapovjednik Branko Bošnjak i zapovjednik Ratne luke Ston Zoran Šimić. Zapovjednik iz HRM-a Ante (Krste) Bilić i operativci: Zvonko (Stjepana) Sašek, Marinko (Ante) Bulić i Adem (Hamdije) Hamzić te zapovjednik Ratne luke Ston Zoran (Vlade) Šimić.

11.2. U b/d i ustroju MOMP-a Pelješac:

– zapovjednik Ante (Krste) Bilić,
– načelnik stožera Berivoj (Marka – Tome) Mrković (do 25. ožujka 1992.),
– pomoćnik načelnika stožera za operativno-nastavne poslove Marko (Marka) Mujan,
– referent za nastavu Zvonko (Stjepana) Sašek,
– referent za nastavu Marinko (Ante) Bulić,
– pom. načelnika stožera za obavještajnu struku Nikola (Ivana) Dvornik,
– pom. zapovjednika za SIS Siniša (Ante) Tonković,
– referent SIS-a Vlatko (Mirka) Banja,
– pom. zapovjednika za IPD Miroslav (Pave) Ivić,
– pom. zapovjednika za pomorstvo Zoran (Vlade) Šimić (do 11. ožujka 1992.),
– pomoćnik za logistiku Nenad (Vinka) Mikulić,
– referent općih poslova Vinko (Stjepana) Šutalo,
– referent financijske struke (Željko) Đanović.

Popis zapovjednika i dozapovjednika postrojbi momp Pelješac

– zapovjednik Ante (Krste) Bilić,
– dozapovjednik – načelnik stožera Berivoj (Mate-Tome) Mrković,
– zapovjednik izviđačkog voda Perica (Vinka) Mijović,
– dozapovjednik izviđačkog voda Božidar (Frane) Mekšić,
– zapovjednik interventnog voda Trpanj Bruno (Mate) Koludrović,
– dozapovjednik interventnog voda Trpanj Matko (Joze) Vodopić,
– zapovjednik interventnog voda Slano Ivan (Iva) Pavličević,
– dozapovjednik interventnog voda Slano Pero (Nike) Stijepović,
– zapovjednik skupine naoružanih glisera Milan (Jove) Grba,
– zapovjednik skupine pom. diverzanata Tihomir (Ivana) Luković,
– zapovjednik skupine opslužitelja pom. diverzanata Ante (Pere) Bulica,
– zapovjednik voda vojne policije Slaven Nikolov,
– zapovjednik 1. smp Ante (Vicka) Radović,
– dozapovjednik 1. smp Niko (Nikice) Meštrović,
– zapovjednik 2. smp Petar (Ante) Borovina,
– dozapovjednik 2. smp Toni (Marinka) Tomić,
– zapovjednik 3. smp Božidar (Antuna) Šare,
– dozapovjednik 3. smp Teo (Mladena) Bakirđija,
– zapovjednik Mješovitog topničko-minobacačkog divizijuna Željko (pok. Janka) Seretinek,
– zapovjednik zapovjednog voda MTD Ante (pok. Ivana) Curać – Raškić,
– zapovjednik obalne topničke bitnice 85 mm Nediljko (Frane) Juričević,
– dozapovjednik obalne topničke bitnice 85 mm Vitomir (Ante) Petric,
– zapovjednik voda MB 120 mm Mladen (Jerka) Grego,
– dozapovjednik voda MB 120 mm Brano (Branka) Bačić,
– zapovjednik bitnice 76 mm M-42 ZIS Vedran (Tomislava) Žanetić,
– dozapovjednik bitnice 76 mm M-42 ZIS Jozo (Petra) Milić,
– zapovjednik satnije MB 82 mm Marijan (Nedjeljka) Kaštelan,
– dozapovjednik satnije MB 82 mm Milivoj (Nede) Daničić,
– zapovjednik mješovito lake topničko-raketne bitnice PZO Mirko Branka Mamić,
– dozapovjednik mješovito lake topničko-raketne bitnice PZO Petar (Slobodana) Visković,
– zapovjednik voda veze (načelnik veze) Dragutin (Ivana) Igrec,
– dozapovjednik voda veze Duje (Svetislava) Peručić,
– zapovjednik logističke satnije (pomoćnik zapovjednika za logistiku) Nenad (Vinka) Mikulić,
– dozapovjednik logističke satnije Jozo (Mihe) Barović.

– Zapovijedi, klasifikacijska oznaka 8/91-1
– Obrambena priprema jedinica ZNG-a, prevođenje časnika, klasif. oznaka 81/91-02, 112-01/91-02
– Općenito o obuci ljudstva, izviđanje, obavještajno, klasif. oznaka 817-07/91-01, 833-05/91-03
– Općenito o financiranju, klasif. oznaka 402-01/91-01
– Općenito o sigurnosnim poslovima, narušavanju primirja, psihološko-propagandno djelovanje, promidžbe, klasif. oznaka 804-01/91-01, 804-01/91-02, 804-04/91-03
– Općenito o mob. poslovima, mobilizacija ratnih jedinica, klasif. oznaka 801-01/91-01, 801-02/91-01
– Postavljanje centralne veze, kripto-zaštita, klasif. oznaka 812-01/91-03, 812-04/91-01
– Odličja, pomoć u slučaju smrti, klasif. oznaka 060-01/91-01, 121-09/91-01
– Općenito o kadrovskoj politici i evidenciji, klasif. oznaka 119-01/91-01
– Disciplinska odgovornost i postupak – žalbe, klasif. oznaka 114-04/91-01
– Potvrde, klasif. oznaka 080-09/91-01
– Općenito o oružju, MES i ostalo, streljivo, klasif. oznaka 213-01/91-01, 213-03/91-01
– Službeno dopisivanje, klasif. oznaka 035-01/92-01
– Vojna obuka i časnički kadar, materijalno osiguranje ZNG-a, materijalno osiguranje prometa TMS, klasif. oznaka 803-04/91-02, 803-05/91-03, 803-05/91-05
– Općenito o stjecanju osobnog dohotka, klasif. oznaka 120-01/91-01.

Andrija Gerbec, dipl. ing.:

Brodoremontno poduzeće Šibenik u Domovinskom ratu

Kratka povijest poduzeća

Tragovi postojanja poduzeća sežu na početak 20. stoljeća, točnije u 1905. godinu, kada je formirana ratna luka Austro-Ugarske Monarhije. S ratnom lukom izgrađene su i radionice za popravke i održavanje brodova. To su i bili začeci održavanja ratnih brodova. Počeci aktivnijeg djelovanja ovog poduzeća datiraju od 1944. godine, kada su počeli popravci partizanskih brodova u uvali Vrulje u kornatskom okružju. Nakon završetka Drugoga svjetskog rata radnici s priručnim (uglavnom osobnim) alatom prelaze na današnju lokaciju, uvalu Sv. Petar u Šibeniku. Alat za početak rada prikupljen je od privatnih poslodavaca, iz Splita i iz pulskog arsenala. Radioničke barake sami su popravljali i dograđivali. Do 1947. pomagali su im i ratni zarobljenici iz Njemačke i tršćanskih brodogradilišta. Prve navoze izgradili su sami radnici, uglavnom dobrovoljnim radom. Industrijska škola (MIŠ) formirana je 1948., a 1950. Zavodu je dodijeljen i plutajući dok. I tako se postupno razvijao do 1955., kada ga preuzima državna uprava, i otada se vojno poduzeće, nazvano imenom narodnog heroja Velimira Škorpika, započinje naglo razvijati i modernizirati. Do travnja 1992. poduzeće nosi novi naziv Mornaričko – tehnički remontni zavod »Velimir Škorpik«, a prema odluci Vlade RH od travnja 1992. Zavod je preimenovan u »Remontno brodogradilište Šibenik d.o.o.«.

Uvod u aktivnosti radnika poduzeća prije rujanskih događanja 1991. godine

Stanje u poduzeću

Prije neposredne ratne opasnosti poduzeće je brojilo oko 900 radnika, a na dan 1. studenoga 1991. 748 radnika. Iz različitih razloga broj radnika se smanjivao. Od naoružanja, raspolagalo se samo oružjem čuvarske službe: 4 kalašnjikova koji su pronađeni u kasama referenta ORG-MOB poslova, te nekoliko samokresa i lovačkog naoružanja mještana Mandaline. U okviru poduzeća postojalo je skladište RR (ratna rezerva), no već ranije iz njega je oružje izuzeto i prebačeno u skladište na Šubićevcu. Ostala sredstva RR ostala su u poduzeću: gorivo, mazivo, hrana (suhi obro-

ci), 4 pokretna dizel-elektro agregata po 100 kW, 3 pokretna dizel-kompresora, 3 pokretna agregata za zavarivanje, alat, repromaterijal, r/d, sredstva veze, PNHBO sredstva, inženjerijska sredstva, vatrogasna sredstva, odijela, šatorska krila, sanitetski materijal i sl. Ambulanta u okviru poduzeća radila je sve dok su postojale minimalne mogućnosti komunikacije.

Snage neprijatelja, okruženje

– U samom Remontu i na Kulinama bilo je 27 brodova JRM-a djelomično popunjenih posadama, desetak brodova je moglo biti u funkciji.
– Prije oglašavanja opće opasnosti dio posade prebjegao je u bivšu vojarnu »Ante Jonić», a dio je ostao na brodovima. Komandni brod bio je spasilac PS-12.
– Komandna zgrada VPS (Palacin) udaljena je od Remonta oko 300 m, sjeveroistočno od poduzeća.
– Vojarna »Ante Jonić» istočno od poduzeća, udaljena samo širinom ceste.
– Vojarna »Rade Končar« južno od poduzeća, udaljena samo širinom ceste.
– Vojarna »Kuline« sjeverozapadno od poduzeća, graniči s poduzećem.
– Skladište goriva – maziva »Dumboka«, zapadno od poduzeća, udaljeno oko 400 m.
– Torpedna radionica, zapadno od poduzeća, udaljena oko 500 m.

I ostale vojarne bile su neposredna prijetnja, kako gradu, tako i poduzeću, jer je isto bilo u dometu lakog naoružanja. O stvarnoj snazi neprijatelja teško je govoriti s velikom preciznošću, ali sigurno je da je sa snagama na brodovima i u vojarnama bio višestruko jači od slabo naoružanih snaga poduzeća. Dakako, neprijatelj je računao i na snage Kninskog korpusa, koji je trebao prodrijeti do Jadranske magistrale, »odsjeći« gradove Šibenik i Zadar, potom ih sa snagama unutar gradova zauzeti, te produžiti sa svojim djelovanjima dalje na sjever.

Sustav zapovijedanja

Organizacijska struktura poduzeća bila je slična drugim vojnim ustanovama koje su poslovale po principu stjecanja i raspodjele osobnih dohodaka. Na bitnim rukovodećim položajima bile su djelatne vojne osobe koje su svoje zadaće obavljale u civilnoj odjeći. U okviru poduzeća djelovao je »Savjet ustanove« (radnički savjet), te radnički sindikat. Direktor poduzeća bio je puk. Krste Baljkas, koji je 9. svibnja 1991. otišao na bolovanje i više se nije vraćao u poduzeće. Na njegovo mjesto postavljen je puk. Grego Salvatore, koji je u poduzeće došao 7. lipnja 1991. i tu ostao do 13. rujna 1991. godine. U poduzeće se nije vraćao, a kasnije je prešao u ZHRM. Tadašnji tehnički direktor i zamjenik glavnog direktora puk. Pavle Crnogorac izvrijeđan je na prosvjednom skupu povicima: »Četniče!« Tako je praktički bio blokiran

u daljnjem djelovanju, a poduzeće je napustio 26. lipnja 1991. godine. Dužnost šefa proizvodnje obnašao je p.puk. Andrija Gerbec, koji je 27. ožujka 1991. predložen za promaknuće u čin pukovnika. Odlaskom puk. Crnogorca obnašao je dužnost tehničkog direktora i zamjenika glavnog direktora. Od djelatnih vojnih osoba ostali su: p.puk. Ante Anić Milić – pomoćnik direktora za MPV i rad s ostalim strukturama poduzeća; p.puk. Aleksa Peričević otišao je u Pulu, aktivirao se i dobio čin pukovnika HRM-a; p.puk Marko Marić nije se vratio u poduzeće, no kasnije se aktivirao i dobio čin puk. HV-a; p.puk. Dragan Todić rukovodio je sektorom tehničke pripreme. Iskazao je lojalnost i nastavio s radom kao civilna osoba.

Aktivnost radnika – MTRZ Šibenik je 4. svibnja 1991. digao hrvatski barjak!

Mnogi radnici su samoinicijativno radili na pripremnim radnjama za obranu poduzeća, no sve te aktivnosti nije ni moguće nabrojiti. Tako su, primjerice, postojale tri grupe radnika koji su radili relativno odvojeno, ali s istim ciljem, a kontaktirali su s Općinskim kriznim štabom, Policijskom upravom, 113. brigadom (osnovanom 19. lipnja 1991.), te s mnogim privrednim subjektima koji su tada aktivno djelovali. Potrebno je istaknuti:

a) Radnici poduzeća među prvima su digli hrvatsku zastavu – 4. svibnja 1991. godine. Šokirano zapovjedništvo VPS-a poslalo je u poduzeće specijalce koji su došli kod pok. p.puk. Marka Marića. Nakon teških razgovora i urgencija puk. Baljkasa, p.puk. Anića i p.puk. Gerbeca, zapovjednik admiral Đuro Pojer povukao je specijalce.

b) U poduzeću su i dalje održavani prosvjedni skupovi, najsnažniji nakon pogibije hrvatskih redarstvenika u Borovu Selu. Scenarij sa specijalcima ponovljen je. Ovi događaji objavljeni su u sredstvima javnog informiranja, a imali su ogroman moralni učinak, ne samo u šibenskoj općini.

c) Radnici poduzeća odugovlačili su s remontom brodova, art. sredstava i motora. To je bilo uočljivo, te je dobivena zapovijed MTU – SSNO-a da se svakodnevno šalju izvješća o stanju brodova. Ta su izvješća bila puna laži i djelovala bi smiješno da situacija nije bila vrlo ozbiljna. Kad su u poduzeću osjetili da bi mogle uslijediti osjetnije sankcije, odlučeno je da se isporuči minolovac ML-141, koji je otplovio u Ploče. I prije rujanskog rata dio radnika je bio angažiran u Policijskoj upravi i 113. brigadi. Obavljali su mnoge poslove na obrani grada, održavali topove na Žirju, Zečevu i sl. Budući da tadašnji pretpostavljeni u Beogradu nisu bili točno informirani o aktivnostima djelatnika poduzeća, njihove plaće bile su redovito isplaćivane, sve do »rujanskog rata«.

d) Grupe radnika djelomično su odvojeno djelovale i prije i tijekom naznačenih događaja. Jednu grupu sačinjavali su: Ivica Klisović – st. teh. i poslovođa mehanike,

Karmelo Mrvica – ing. i rukovoditelj pogona naoružanja, te radnici tog pogona. Prema sjećanju i zabilješkama, Ivica Klisović ističe da je već 20. listopada 1990. kao dragovoljac primio jedan od pet kalašnjikova koji su dodijeljeni mještanima Mandaline, a raspoređivao ih je Božidar Boće Brnić, pripadnik Policijske uprave (PU). U dogovoru s Kriznim štabom Šibenik, preko Davora Škugora sudjelovao je u akcijama presijecanja telefonskih kablova između Komande VPS-a – sidrišta Kuline te Komande VPO-a Split. U dva navrata izašao je s oružjem, pokazujući ga oko vojarne »Rade Končar«, kako bi vojnicima JNA dao na znanje da su radnici naoružani. Oružje je vratio Policijskoj upravi 5. lipnja 1991., kad je dobio zadaću za rad u Mandalini (predsjednik Međustranačkog vijeća) te da u Remontu organizira što više radnika i vrbuje bivše oficire (posebno na brodovima) za rad za policiju i Hrvatsku vojsku (HV).

Prema kazivanju ing. K. Mrvice, u suradnji s I. Klisovićem, Milanom i Davorom Škugorom, kroz potkop (skloniste) se ilegalno iznose sredstva:

1. komplet alata »Belzer« (500 komada),
2. 2 automata topa »Hispano« 20 mm,
3. komplet dokumentacije za top 40 mm D-70,
4. 4 kom. kolijevki za automat »Hispano«,
5. 4 kom. brodskih postolja za automat »Hispano«,
6. top »Bofors« 40 mm D-60,
7. postolje MTV-4 za strijelu 2M,
8. 2 automata BP-30,
9. 4 topa »Bofors« 40 mm D-70,
10. top »Bofi« 40 mm D-70,
11. 1 terensko vozilo – »Kampanjola«,
12. ostalo raspoloživo streljivo.

Već prije tzv. rujanskog rata top »Bofors« montiran je na vozilo TAM i prebačen u Mandalinu, odakle je i djelovao kao prvi top u sustavu PU. Top se nalazio ispred zgrade ing. Damira Penđera, pod kodnim nazivom »Puma-10«, a u njegovoj garaži bila su smještena 4 poslužioca, granate, osobno naoružanje i sl.

Druga grupa bila je uglavnom okupljena oko brodoželjeznog sklopa radionica: Marko Koštan – poslovođa bravarske radionice, Ivo Živković – poslovođa brodoželjezne radionice, Damir Penđer – načelnik sklopa radionica, i mnogi drugi. Među njima se može istaknuti Ante Prnjak, koji je u radionici izvjesio sliku predsjednika dr. Franje Tuđmana. Njihova aktivnost posebno se očitovala u dodatnom motiviranju radnika, pravovremenoj organizaciji prosvjednih skupova, kvalitetnijem ilegalnom radu. Organizirali su brojne sastanke s predstavnicima lokalne vlasti i općinskim Kriznim štabom. Prikupljali su novčana sredstva za pomoć obiteljima stradalih redarstvenika. Ilegalno su radili na izradi ručnih bombi. Bila je to improvizaci-

ja, a za osnovni materijal su korištene visokotlačne čelične cijevi. Bombe su bile namijenjene za eventualnu obranu Remonta. Počeli su i s izradom samokresa. No, više od vojnog značaja, ovakve aktivnosti imale su ogroman moralni značaj. To je jasno ukazivalo na odlučnost, želju da se po svaku cijenu pomogne obrani grada, a posebno poduzeća. Grupa je obavljala razne zadaće i utjecala na mnoge druge da se slično organiziraju. Na primjer, Damir Penđer – ing., rukovoditelj brodoželjeznih radionica, s ing. Krešimirom Rastićem djelovao je vrlo aktivno na smirivanju, organiziranju i pripremi mještana Mandaline za sljedeće događaje, te na praćenju kretanja brodova, izviđanju stanja na Kulinama i u ostalim vojarnama. Brodoremontno poduzeće iz Šibenika vrlo aktivno je sudjelovalo u svim akcijama i aktivnostima koje su vodile poboljšanju uvjeta obrane toga poduzeća. Poduzeće surađuje s tada još djelatnim potpukovnikom Andrijom Gerbecom (dipl. ing., šef proizvodnje), koji je od Kriznog štaba dobio preporuku da ne odlazi iz JRM-a, kako na njegovu dužnost ne bi došao netko drugi. P.puk. Gerbec sa svojom obitelji iz poznatih razloga nije živio u svom stanu, već je mijenjao lokacije prebivališta, jer je bio praćen od strane KOS-a JNA, no mogla mu je prijetiti opasnost i od naših neupućenih.

Radovi na pripremi potkopa (skloništa) ubrzano su se odvijali. Montirali su se tankovi pitke vode i pripadajući cjevovod, vršilo se višestruko ispiranje sustava, voda se nosila na analizu u ovlaštenu medicinsku ustanovu »SES«. Unosili su se blokovi i drveni »punti« za sjedenje i spavanje u potkopu, gorivo i mazivo za rad strojeva. Ispitivala su se i popravljala hidrografska postrojenja, kompresor, posude pod tlakom za upućivanje glavnih motora i automatski električni agregat 100 kVA, koji je u početku davao električnu energiju za rad navedenih potrošača i nužnu rasvjetu. Izvršen je popravak i kontrola glavnih električnih agregata 2 x 475 kVA, ispitan je njihov paralelni rad. Na taj način ostvarena je potpuna autonomija potkopa (skloništa). Istodobno se radilo i na zaštiti nekih vitalnih objekata, npr. sinhrolift, informacijski sektor, telefonska centrala, podmornica sa PS-12 koja se nalazila u artiljerijskoj radionici i sl. Naravno, troškove nabave vreća pijeska, drvene građe, limova i dr. snosili su sami djelatnici iz svojih vlastitih sredstava. I prije nekih ovdje naznačenih aktivnosti, strojarski tehničar Stipe Biluš u svojoj je kući u Vodicama organizirao sastanak između Andrije Gerbeca te Davora Škugora i Ante Mikulandre iz Kriznog štaba. Organiziran je i drugi sastanak kod gosp. Biluša, na koji je došao i pukovnik Grego Salvatore s ciljem uključivanja u daljnje aktivnosti. U tim aktivnostima dijelom je sudjelovao, dijelom nije htio »vidjeti« ili nije znao za njihovo provođenje. Budući da se gosp. Biluš aktivirao i djelovao u Vodicama, kontakte s Kriznim štabom, koji se nalazio u Domu ferijalnog saveza na Šubićevcu, obavljali su Andrija Gerbec i dipl. ing. Senad Nadarević, rukovoditelj sektora informatike koji je bio predsjednik savjeta ustanove. Kasniji kontakti obavljani su u sjemeništu, zgradi »Izgradnje«, na terenu. Tada je, uz Policijsku upravu, počela aktivno djelovati i 113. brigada ZNG-a. Dana 16. rujna 1991. Senad Nadarević u ime Savjeta

ustanove potpisuje predaju poduzeća sa svim njegovim resursima Republici Hrvatskoj. Istoga dana poslijepodne oglašena je opća opasnost za šibensku općinu.

Tijek »rujanskog rata« u Šibeniku s gledišta poduzeća

Nakon oglašavanja opće opasnosti u poduzeću su bile dežurne službe, nekoliko radnika je došlo iz grada, a nekoliko ih nije napuštalo poduzeće. Budući da je vojarnama bio prekinut dotok vode i električne energije, i Remont je ostao izoliran. Odmah je aktiviran potkop kao sklonište, a poduzeće je imalo osiguranu i struju i vodu. Sklonište je otvoreno za javnost, te su radnici iz skloništa i radnici Remonta koji su živjeli u Mandalini, kao i nekoliko aktivista iz Mandaline, prihvatili mještane, slučajno zatečene građane, posade pjeskara, odnosno sve koji su tražili utočište. Naravno, starijima i nemoćnima ukazivana je pomoć prilikom preseljenja. No, bilo je i takvih koji su govorili mještanima da se ne sele jer će tamo biti žrtvena janjad. Zbog takvih i sličnih nesuglasica razriješen je Krizni štab MZ Mandalina, a za povjerenika Kriznog štaba općine u tom dijelu imenovan je Andrija Gerbec. Tijekom večeri i noći svi mještani Mandaline preselili su se u sklonište (osim četiri starije osobe). Tako se u skloništu našlo oko 350 građana starosne dobi od 3 mjeseca do 92 godine. Na ulazima u sklonište organizirana su tri stražarska mjesta. Iz skladišta RR uzimana je hrana, sanitetski materijal, alat i slično. To je bilo relativno jednostavno jer je sklonište bilo odvojeno od skladišta RR samo velikim armirano-betonskim vratima PPH-9.

Da bi stvorili što normalnije uvjete boravka, organiziran je mješoviti krizni štab od radnika Remonta i mještana Mandaline u sastavu: Andrija Gerbec, Damir Penđer, Ivica Klisović, Mile Jurković, Andrija Aras, Boris Gončin i Ivica Jurković. Tako je netko bio zadužen za stražu, netko za raspodjelu hrane, netko za raspodjelu vode i brigu oko sanitarnog čvora, a netko za ophodnju Remonta i Mandaline. U početku je bilo malih problema s raspodjelom hrane, no kad su to preuzele energične žene Božena i Tanja Penđer, problemi su otklonjeni. Za ispravan rad glavnih motora bili su angažirani Andrija Gerbec i umirovljenik Frane Despot, tzv. dočasnik, kao praktični rukovodilac. Preko Radio Šibenika pozvano je nekoliko radnika poduzeća. Odazvao se ing. Željko Vračić koji je 17. rujna 1991., skrivajući se, stigao do skloništa. On je, kao rukovoditelj elektro-odjela u pogonu održavanja, bio vrlo značajan, jer je najbolje poznavao električnu instalaciju u potkopu, povezanost s trafostanicama, telefonsku centralu i sl. Ostao je trajno u poduzeću; za njega, kao i za mnoge druge dragovoljce, zatraženo je da ih Ured za obranu ne poziva jer je procijenjeno da su poduzeću potrebniji. U većini slučajeva ovakve zamolbe su poštovane. Uz mještane i radnike Remonta, u skloništu je povremeno boravilo i 5 – 6 pripadnika policije i ZNG-a (bili su to mještani ili oni koji su imali prebivalište u Mandalini).

Počela su ratna djelovanja. S jedne strane, ljudi iz skloništa vidjeli su luku kako gori, a s druge strane požar koji je izbio između vojarni »Rade Končar« – »Minerska«. Na Remont je neprijatelj otvorio vatru iz vojarni »Ante Jonić« i »Rade Končar«, a djelovale su i neke posade brodova iz Remonta. Nastavljeni su kontakti s posadama brodova JRM-a i obavljane pripremne radnje za pregovore o njihovoj predaji. Radnje su obavljali radnici samoinicijativno; najvažniju zadaću obavili su Damir Penđer i Krešimir Rastić. Pregovori su obavljeni na komandnom brodu PS-12, gdje su bili i zapovjednici ostalih brodova. Naravno, oni su bili pod punom ratnom opremom, a ljudi iz Remonta – Krešimir Rastić, Damir Penđer i Andrija Gerbec pristupili su pregovorima bez oružja i bilo kakve pratnje, 18. rujna 1991. godine. Pregovorima su pristupili tako što su izašli iz skloništa sa sjeverne strane, prošli pokraj porte Remonta i pored škarpe došli do ugla skladišta gdje je bila trafika. Tu je Krešimir Rastić skinuo gornji dio radne odjeće (da bi bio prepoznatljiv) i izašao na cestu vičući: »Ja sam, Krešo, nemojte pucati!« Pregovore je vodio Andrija Gerbec, a kao uvjet postavljena je bezuvjetna predaja svih posada, uz obećanje da svatko od njih može mirno i sigurno napustiti Šibenik u bilo kojem smjeru. Pregovori su uspjeli. Ključeve brodova (zapovjednih prostora, komora sa streljivom i sl.) preuzeo je Andrija Gerbec. Pripadnici JNA trebali su se presvući u radnu ili civilnu odjeću i bez ikakve opreme doći u sklonište. Ulazili su u sklonište s južne strane, a njihov pregled vršili su Andrija Gerbec i Željko Aras u odjeći HV-a. Pronađen je samo jedan samokres koji je oduzet, a bio je namijenjen kao poklon mještaninu Mandaline u skloništu. Tako su se bez incidenata predala 103 mornara i časnika (18 časnika i dočasnika), a potom još 5 mornara, dakle, njih 108. Dvadesetak mladića, bivših mornara u civilnoj odjeći, smješteno je skupa s mještanima, a ostali su pod stražom držani u hodniku, prostoru hidrofora i prostoru protupožarne zaštite. U skloništu su boravili skoro dva dana, dok nisu stvoreni uvjeti za njihovo prebacivanje na mol Krka, potom u »Krešimirov dom«, te dalje prema osobnoj želji. Od skloništa do mola Krka prebačeni su brodom (pjeskara) *Zajednica*, zapovjednika Ante Marosovića i Srećka Rakulića. Nakon njihove predaje obaviješten je općinski Krizni štab i PU. Odmah je s brodova iz Remonta preuzeto osobno naoružanje, eksplozivne naprave, streljivo i ostalo što je bilo potrebno hrvatskim snagama. Pristupilo se i demontaži lakog brodskog naoružanja.

Iz okolnih vojarni u više navrata otvorena je vatra po Remontu. Međutim, u toj pucnjavi najviše su stradali krovovi objekata, što tada nije snimano. Iz zraka su Remont i brodovi u njemu raketirani više puta. Prvi put pokušali su raketirati sinhrolift, no pogodili su svoje skladište (uvala Sv. Petar), vjerojatno zato što je odrazna površina aluminijskog krova njihovog skladišta bila veća. Drugi put iz zraka je pogođen brod PN-12, a treći put raketa je pala između skladišta i mehaničkog sklopa radionica, prouzročivši znatnu štetu, srećom bez žrtava. Četvrti put pogođen je minolovac ML-151 koji je bio pred završetkom modifikacijskih radova za prenamje-

nu broda u lovac mina. Budući da se radilo o drvenom brodu, odmah je izbio požar; brod je bio u četverovezu pa je zaprijetila opasnost od proširenja požara na druge brodove, direktno ili preko izlivene nafte. Gašenju požara pristupili su vatrogasci poduzeća iz skloništa, a vrlo brzo stigli su i vatrogasci iz grada s tri vozila. Trebalo im je čestitati na hrabrosti, jer su prošli i pored komandne zgrade (Palacin) i pored vojarne »Ante Jonić« i iskazali veliku požrtvovnost u sanaciji požarišta. Nakon lokaliziranja požara vatrogasci s vozilima vratili su se u grad, a vatrogasci iz poduzeća i dalje su polijevali brod i nastavili dežurati. Nadgrađe je potpuno izgorjelo, brod je bio nagnut, djelomično zbog propuštanja trupa broda koji je bio rastresen od udara, a djelomično od silne vode s kojom je bio gašen. Zbog sigurnosti, brod je postavljen bočno uz operativnu obalu, ispumpana je voda, ostavljene su uronjavajuće pumpe. Analizirajući zašto je baš taj brod pogođen i jesu li bili nestručni u toj domeni, procijenjeno je da je brod imao preveliku odraznu površinu. Brod je opet postavljen u četverovez, jer ako ga ponovno raketiraju, najbezbolnija varijanta je da ga ponovo pogode.

Prošao je »rujanski rat« i prekinuta je opća opasnost. No, nakon nekoga vremena Remont je opet raketiran iz zraka, dok su na brodu bili radnici i časnici HRM-a. Na sreću, iako je raketa pogodila isti brod, sada u pramac, nitko nije ozlijeđen. Nastala su nova materijalna oštećenja, od udarnog tlaka na okolnim objektima poispadala su stakla, a otvorila su se velika ulazna vrata na više objekata. U moru se stvorio plimni val koji je plovni dok digao više od 1 metra i stvorio bitne deformacije na konstrukciji i oplati doka. U to vrijeme iz potkopa je na napajanje el. energijom spojena »artiljerijska« radionica, kako bi bila u funkciji dizalica, te ostala oprema nužna za brzo osposobljavanje »artiljerijskih« sredstava skinutih s brodova. U noći 20./21. rujna 1991. grupa mještana predvođena Ivicom Klisovićem zauzela je brod DJČ-622, koji je napušten plutao u uvali Sv. Petar. Brod je predan hrvatskim snagama u gradskoj luci 22. rujna 1991. s kompletnim naoružanjem i streljivom.

Dakako, tijekom boravka u skloništu bilo je raznih dogodovština, no incidenata nije bilo i nitko nije ozlijeđen. Hrane je bilo dovoljno, čak je i ostalo suhih obroka koji su kasnije podijeljeni. Iz grada je dobiveno nešto svježeg kruha i voća. Goriva i maziva bilo je dovoljno. Morske vode bilo je u izobilju, rashladna voda od glavnih motora korištena je za pranje, umivanje, pranje robe, sanitarija i sl. Pitka voda bila je problematična, zalihe su se brzo trošile, ali na brodovima je bilo vode, posebno na PS-12, na kojemu su rezervoari popunjeni u pripremnom razdoblju. Nakon predaje posada i zauzeća brodova uzeti su uzorci vode iz brodskih tankova i provjereni, da bi se izbjeglo eventualno trovanje. Potom su vatrogasci polili brod i skloništе, pa daljnjih problema nije bilo. Najnužniji sanitetski materijal bio je u skladištu RR, a kako su u skloništu boravili dr. Dragan Belamarić i medicinska sestra Ana Jurković, sanitetsko osiguranje je funkcioniralo. Oprema, sanitetski materijal, instrumenti, lijekovi, tj. ono što je odredio dr. Belamarić, preuzeto je sa zarobljenog

broda PS-12 koji je imao ambulantu. I nakon prestanka opće opasnosti i tragične pogibije sina Damira Penđera, mnogi Mandalinjani su i dalje ostali u skloništu, a nekolicina ih je ostala i u narednim mjesecima.

Aktivnost radnika Remonta nakon »rujanskog rata«

Nakon prestanka najžešćih napada, zapravo već tijekom »bitke za vojarne« Brodoremontno poduzeće Šibenik počelo je dobivati velike poslovne naloge za HV i HRM kojima je trebalo udovoljiti. Naime, Brodoremontno poduzeće jedno je od rijetkih u Republici Hrvatskoj koje je imalo obučene ljude i specijalizirane alate za provedbu remonta i popravaka naoružanja i sredstava ratne tehnike. Narudžbe su se naglo gomilale i prelazile mogućnosti poduzeća. Osvajanjem mnogih vojarni HV je zaplijenio ogromne količine teže ratne tehnike, međutim, mnoga od tih sredstava bila su prilično oštećena ili su im nedostajali određeni dijelovi. A HV je u to vrijeme nužno trebao upravo težu tehniku. Odmah su počeli pristizati radnici, netko dragovoljno, netko po pozivu, a organiziran je prijevoz. Ubrzo je u poduzeću bilo oko 350 radnika. Tijekom 1991. i 1992. godine u postrojbama HV-a, HRM-a i policije bilo je angažirano između 120 i 174 radnika. Primjerice, 1. studenoga 1991. na popisu je bilo 748 radnika, 31. prosinca 1991. – 738, a 31. prosinca 1992. – 656 radnika. Broj radnika smanjio se iz sljedećih razloga:

– oko trideset radnika nije potpisalo lojalnost novoj vlasti;
– jedan dio otišao je u starosnu mirovinu;
– jednom dijelu dokupljen je radni staž, pa su po toj osnovi otišli u mirovinu;
– jedan dio radnika zbog specifičnosti djelatnosti nije ni pozivan na posao.

U prvim godinama rata poduzeće je najveći dio kapaciteta angažiralo za potrebe HRM-a, HV-a, PU, TO i Lučke kapetanije. Veći dio radnika određen je za raščišćavanje ruševina, najnužniju sanaciju objekata i uspostavu energetskog sustava. Budući da su brodovi ostali bez posada, vode i struje, sva hrana koja je ostala po stolovima, hladnjacima i škrinjama pokvarila se. Organizirano je čišćenje, pranje, dezinfekcija, deratizacija skladišta i prostorija. Hitno se pristupilo popravku naoružanja i stavljanja u funkciju svih sustava potrebnih za njihovo djelovanje. Manji dio kapaciteta poduzeća bio je angažiran na popravcima, intervencijama, remontu brodova »Brodospasa«, »Jadrolinije« i nekih civilnih brodova koji su bili u funkciji obrane. Tako je ovo poduzeće bilo najsnažnija organizirana logistička »postrojba« na Jadranu. Nakon što su komunikacije ponovno uspostavljene, došla je odluka općinskog Kriznog štaba o imenovanju Kriznog štaba Remontnog zavoda Šibenik.

Članovi Kriznog štaba bili su:

Stipe Tomičić, dipl. ing., tehnički direktor,
Ivo Lovrić, dipl. ing., rukovoditelj proizvodnje,
Ivo Klisović, st. teh., poslovođa mehanike,
Ivo Živković, VKV, poslovođa brodoželjezne radionice,
Ante Čular, dipl. ing., rukovoditelj el. pogona,
Jadran Matov, dipl. ing., rukovoditelj komercijale,
Marko Koštan, VKV, poslovođa bravarske radionice,
Karmelo Mrvica, ing., rukovoditelj art. pogona,
Josip Martinović, dipl. oec., rukovoditelj financijskog sektora.

Uslijedila je i zapovijed ZHRM-a Split, 26. rujna 1991., kojom zapovjednik za v. d. direktora imenuje dopukovnika Andriju Gerbeca. Iako se poduzeće stavilo na raspolaganje Republici Hrvatskoj, do tada nikakvo očitovanje Vlade RH nije dobiveno u smislu pojašnjenja prava i obveza poduzeća prema RH ili MORH-u za čiji je račun poduzeće najviše radilo. Već 1. listopada 1991. dano je prvo izvješće o stanju objekata na kojima je ubrzano provođena sanacija i popravci. Započela je i dislokacija nekih od brodova koji su se nalazili u Remontnom zavodu. Prema izvješćima, u Remontu i na Kulinama tada je izbrojeno 27 brodova, no kasnije je taj broj demantiran. K.b.b. Kovačić i k.f. Lukin izjavili su za tisak da su Šibenčani HRM-u predali 33 broda (Prilog br. 1.6.). U svakom slučaju, Šibenčani su HRM-u predali više od 90% ukupnog broja plovnih objekata. Predan je i samohodni obalni pokretni lanser (SOPL) koji se nalazio u Remontu.

Iz raketiranih vojnih skladišta bivše JRM u uvali Sv. Petar autodizalicom i s više kamiona izvlačena su preostala sredstva, između ostaloga:

– više komada motora, koji su kasnijom raspodjelom predani HRM-u,
– 2 topa 88 mm, 2 topa 85 mm, 1 top 76 mm; oni su bili neispravni, no za desetak dana osposobljeni su i predani Kriznom štabu,
– veća količina autoguma različitih namjena, većina je predana Kriznom štabu i PU,
– više komada akumulatora koji su također predani hrvatskim postrojbama,
– nešto sitnije opreme sanduka, polica, stalaža i dr.

Provaljena su i čuvana skladišta nasuprot porte Remonta i vojarne »Ante Jonić». Tu su bili uskladišteni r/d za topnička sredstva koja su u to vrijeme bila potrebna. Dijelovi su izneseni kroz vanjska vrata skladišta, što su promatrali vojnici iz vojarne koji su bili udaljeni samo stotinjak metara (tamo je bio top 40 mm, minobacači i vjerojatno vod vojnika). Pretpostavljalo se da je iz tih minobacača pogođen sjeverni ulaz u sklonište i više civilnih brodica u Mandalini. Prijetili su da se odmah prekine s tim aktivnostima ili će otvoriti vatru. Na razgovore je otišao Andrija Gerbec, do ograde vojarne koja je od porte Remonta bila udaljena 20-ak metara. Pristupio

je kap. Trošić pod punom ratnom opremom. Prilično ljut, rekao je: »Nemojte se igrati, za jedan minut vas mogu sve zbrisati.« Odgovoreno mu je: »Ako morate, vi izvolite, nama su ti dijelovi potrebni, a vama nisu.« Nakon daljnjeg, mirnijeg razgovora, zaključio je: »Onda dobro, uzmite najpotrebnije, ali sa suprotne strane da vas ja ne vidim.« Tako je iz skladišta uzeto ono što je bilo najvažnije, pa i jedan ispravan viljuškar kojega je dovezao Ivica Klisović.

Budući da su zrakoplovi i dalje nadlijetali Šibenik, bilo je nužno čim prije i što bolje ojačati protuzračnu obranu. Dogovori o daljnjim aktivnostima vođeni su s Kriznim štabom i Zapovjedništvom 113. brigade u zgradi GP »Izgradnja« i zgradi sjemeništa, a s PU u zgradi šibenskog suda. U Remont su iz ZHRM-a 25. rujna 1991. došli k.f. Mirko Lukin i dopukovnik Vinko Papak kako bi snimili stanje brodova. Kada je ustrojeno Zapovjedništvo HRM-a za srednji Jadran, uslijedili su brojni kontakti oko popune brodova posadama, njihove obuke, određivanja prioriteta, osiguranja r/d, streljiva i sl. Za protuzračnu obranu učinjeno je sljedeće:

– RTOP-402: izvršena su podešavanja i ispitivanja na topovima »Bofors« 57 mm i AK-630. Izvršena je popuna posadom i ukrcan borbeni komplet. Specijalisti iz poduzeća vršili su obuku posade. Brod je bio dislociran na sjevernu stranu Kulina i bio usmjeren prema vojarni »A. Jonić». Djelovali su na neprijateljske zrakoplove. Tada su na brodu bili radnici Cukrov, Čobanov i Radak. Cukrov je izjavio kako misli da su iz topa AK-630 pogodili jedan zrakoplov koji je pao oko Srime!?
– TČ-222: izvršena je ugradnja 2 topa AK-230, spojena elektrooprema, izvršeno ispitivanje, popuna borbenim kompletom. I on je iz Remonta otvorio vatru pri prelijetanju neprijateljskih zrakoplova.
– PČ-180 bio je potopljen: iz njega je izvađeno 6 strijela 2 M, 27 sanduka municije za top 20 mm, 5 sanduka municije 7,62 mm, što je predano PU.
– PČ-181: izvršena je ugradnja topa 20 mm/IV, izvršen mali remont te zamjena cijevi na topu »Bofors« 40 D70.
– HRM-u su predana 3 remontirana topa »Hispano« 20 mm sa 6 komada bubnjeva municije, te 1 BR-128 s upravljačkom kutijom.
– Na prijedlog ing. Karmela Mrvice, Kriznom štabu je predloženo da se na olupinu rashodovanog broda RČ-301 ugrade 2 topa AK-230. Prijedlog je dan 15. listopada 1991., a za 15 dana ugrađeni su topovi s potrebnom opremom za rad sustava (pomoćni motori, generatori, kompresori, elektrooprema i sl.). Dakle, u vrlo kratkom roku riješen je složen tehnički problem i stvorena snažna protuzračna baterija locirana kod Srime.
– S druge strane grada, na brdu iznad Brodaričkog mosta postavljen je brodski – automatski top »Bofors« 57 mm.

Uz već aktivna 4 topa »Bofors« 40 D70 i ostala sredstva, Šibenik je imao snažnu protuzračnu obranu. Otada su neprijateljski zrakoplovi nadlijetali Šibenik u visokom letu, izvan dometa naših oruđa. Ubrzo je osposobljeno i predano HRM-u 17

brodova, ostali su isporučivani sukcesivno, ovisno o prioritetu i obimu potrebnih radova. Osim standardnih radova, na mnogim brodovima HRM-a, policije i »Brodospasa« te koćama vršene su razne rekonstrukcije, dogradnje i modifikacija. Od tada su djelatnici poduzeća često posjećivali ministarstva za koja je poduzeće odrađivalo poslove. Posebno razumijevanje iskazivali su Ivan Čermak i predsjednik Vlade RH Franjo Gregurić, koji ih je više puta primio. Sredstva informiranja pratila su i izvješćivala javnost o aktivnostima poduzeća. Slijedili su upiti mnogih postrojbi. Mnoge postrojbe još su bile u fazi organiziranja, formiranja, te su brojne usluge i intervencije odrađene samoinicijativno, nekada samo na osnovi telefonskih poziva. Najviše intervencija bilo je na području srednje Dalmacije, u Šibeniku, Zadru, Splitu, Biogradu te Trogiru. Radnici su putovali od Pule do Dubrovnika, od Karlovca do Slavonskog Broda, od Livna, Tomislavgrada pa do Žepča. Najviše su putovali radnici artiljerijskog pogona. Nešto municije i r/d pronađeno je u Puli, Malom Lošinju, OB Molat, a nakon raketiranja skladišta i u Delnicama. Od značajnijih aktivnosti potrebno je izdvojiti:

a) Iz Pule i Malog Lošinja dovezeno je 10 topova 85 mm i 8 topova 88 mm, kojima su autogenim aparatima prepilane cijevi. Na inicijativu ing. K. Mrvice i idejne skice ing. Ante Bralića, konstrukcijski odjel razradio je varijantu spajanja topovskih cijevi. Procijenjena je složenost takvog postupka, rizičnost, broj mogućeg ispaljivanja granata, opasnost po posadu i sl., te nasuprot tome, što svaki top znači za hrvatske postrojbe, odnosno kako u moralnom smislu djeluje na vlastite snage, a kako na neprijatelja. Zaključeno je: ako svaka cijev izdrži ispaljivanje 200 granata, rizik je isplativ. Pristupilo se danonoćnom radu, ispitani su izgoreni dijelovi cijevi, izbrušeni krajevi i tako su dobiveni komadi koji su spojeni u jednu cijev. I danas postoji jedan PZO top 85 mm u školskoj bitnici Zapovjedništva za izobrazbu i obuku u Splitu u Ratnoj luci Lora. Preko unutarnjeg ožlijebljenog kalibarnika spajane su polovice cijevi, podešavana polja, žljebovi i utori. Polovica je na kraju spojena tzv. holender-spojem. Nakon ispitivanja topovi su predavani postrojbama. Kada je general Rahim Ademi vidio topove izjavio je: »A što će mi ovo, kakve su ovo cijevi, izgledaju kao kad zmija proguta žabu.« Naravno da su topovi preuzeti, uz napomenu da su, između ostaloga, dali i veliki značaj u obrani Livna i Tomislavgrada. Od svih, samo je jedna cijev pukla (vjerojatno nije bila hlađena), srećom bez posljedica, dok su neke ispalile više od 2000 granata. Slična sanacija izvršena je i na oštećenoj cijevi tenka M-55. Godinama nakon toga, kada je grupa njemačkih specijalista bila u poduzeću i vidjela top, začudili su se i rekli kako im nije poznato da je netko u svijetu izvodio takve zahvate.

b) Radnici poduzeća pronašli su i 3 komada američkih topova 57 mm, proizvedenih 1936. godine. Vrlo malen, lagan top, lako pokretljiv, dometa 5 km pravocrtne putanje, bio je vrlo pogodan za brdske uvjete ratovanja. Kako je bilo nešto streljiva ruskoga podrijetla, kalibra 57 mm, pristupilo se i tom tehničkom zahvatu i top je

modificiran. Tako je u obrani vrlo uspješno korišten američki top s ruskom municijom.

c) Od Jedinice remontne podrške 6. prosinca 1991. dobiveno je 6 komada topova 130 mm. Sredstva su predana u remont bez hidrauličnih kočnica, povratnika, izravnjača, udarnih mehanizama, dizalica, rezervnog alata i pribora (RAP). Topovi su bili upućeni kako bi bili rastavljeni i korišteni kao r/d za topove u funkciji. Krizni štab poduzeća razmatrao je novonastalu situaciju, a na prijedlog ing. K. Mrvice i mogućnost proizvodnje nedostajućih elemenata i osposobljavanja topova. Nakon analize donesena je odluka da se pristupi remontu i dovođenju topova u funkciju. O toj ideji obaviješten je MORH i zatražena je materijalna potpora. Voditelj tehničke uprave bio je Dragutin Falicio. Prijedlog je odbijen. No, verbalnu potporu dao je admiral Letica, a za jedan top dobivena je materijalna pomoć od 113. brigade. Ideju su podupirali i pomoćnici za logistiku Slamić i Ninić. S vrlo malo raspoloživih financijskih sredstava, bez ičije garancije, ušlo se u ovaj, tehnički složen i neizvjestan zahvat. Uz dopuštenje Zapovjedništva 113. brigade, s vatrenog položaja izuzet je jedan takav top, rastavljen je i za tri dana i noći snimljeno je 305 različitih elemenata (obećanje je bilo 48 sati). Otpočela je izrada dijelova. Dio materijala mogao se nabaviti u Hrvatskoj, dio cijevi nabavljen je u željezari »Ravne«, a mrežasto-kromirani dio nabavljen je u Kranju (»Rendulić«). Kod Slovenaca se tom prigodom naišlo na veliko razumijevanje (koje je bilo uredno plaćeno). Voditelj cijelog projekta bio je ing. Senad Nadarević, a koordinaciju za usluge i nabavku vodio je Ivan Bačić, dipl. oec. Uskoro je ispitan prvi top, a svakih desetak dana isporučivan je sljedeći. Tako je predano svih 6 komada osposobljenih topova TU MORH-a, koja je određivala dispoziciju upućivanja. Potom je od MORH-a dobivena narudžba za izradu još 15 kompleta hidrauličkog sustava (HPS ili HES). Ovi elementi rađeni su za topove 130 M46 i 130 M63, a rađena je i rekonstrukcija ugradnje cijevi s M46 na M63. Razrađena je i ugradnja cijevi topa 130 mm M46 na T-H »Nora«.

d) Ostali topovi i mitraljezi (rađeno je na još dvadesetak vrsta sredstava, prikazat ćemo nekoliko):

– top 100 mm T-12: izrada kočnica i povratnika (HPS).
– top 100 mm: razrađena ugradnja topa na vozilo »Tatra«.
– top »Bofors« 40 mm D60: razrađena ugradnja topa na vozilo »Praga«.
– top PAV 20 mm »Hispano«: napravljen je alat za izradu žljebova cijevi na postojećim raspoloživim strojevima. Razrađena je tehnologija izrade svih važnijih položaja.
– rekonstrukcija topa PA 20 mm »Flak«: na postolje brodskog PA-topa »Hispano«.
– mitraljez PKT-12,7 mm: izrada kompletnog postolja s oprugama, izravnjačem, kočnicom, mehanizmom za okidanje, izvlakačem čaura.

e) Ostala oruđa:

– haubica 152 mm D20: izrada HPS-a, kočnica, kompenzator, povratnik, izravnjač s polužjem, sprave elevacije i pravca, mehanička dizalica, poluge obarača.
– haubica 122 mm M38: izrada HPS-a, kočnica, povratnik, daljinar.
– MB-12M: izrada postolja, polužja za davanje pravca i nagiba, udarna igla, opruga i sl.

f) Novoizrada u kasnijoj fazi:

– granatni bacač 40 mm »Bobi« (naziv dan po prezimenu generala Janka Bobetka). Prototipno je izrađeno 16 komada. Prošli su ispitivanja, zaključno na poligonu u Zagrebu (kada je meta raznesena – radi prikaza pogođen je i držač mete). Daljnja prezentacija išla je preko »RH – Alan d.o.o.«. Serijska proizvodnja nije odobrena.
– protudiverzantska ručna bomba (PDRB), po dokumentaciji Brodarskog instituta, izrađeno je više komada bombi namijenjenih za protudiverzantsku obranu na moru i rijekama. Bombe su ispitane, no i u ovom slučaju daljnje proizvodnje nije bilo.
– top 100 mm: izvršena je konstrukcija i izrada 1 komada topa koji je ugrađen na postolju topa 88 mm. Djelovao je tijekom rata. Izvedeni su radovi rekonstrukcije tenkovske cijevi, izrada zatvarača s polužjem, izrada zadnjaka s polužjem, polužje poluautomata, izrada hidraulične i plinske kočnice, sprave za elevaciju i sl. Izvršeno je ukrućenje lafeta. Daljnje proizvodnje nije bilo.
– haubica 122 mm D-30 HR-M94 (prva hrvatska haubica). Izrađena su 3 komada prototipa (kompletno) i predana na uporabu. Daljnjih narudžbi nije bilo.
– rađeno je još desetak raznih modifikacija, rekonstrukcija, prijedloga. Veliku ulogu poduzeće je imalo i na završnim radovima na RTOP-u *Kralj Petar Krešimir IV.* u Kraljevici. Tu su radili »meštri« artiljerci, motoristi, mehaničari, električari. Kako svu potrebnu opremu nije bilo moguće uvesti zbog blokade, predloženo je da se za upravljanje GM-om ugradi uređaj »Serna«, ruske proizvodnje. Iako se predstavnici Brodarskog instituta nisu slagali, presudili su admirali Letica i Grubišić, pa je brod osposobljen i ubrzo je ušao u sastav HRM-a.

Osim radova u poduzeću na redovnim aktivnostima, za radove na terenu, popravke topovskog, raketnog, minobacačkog naoružanja, za radove motorista, električara, mehaničara, bravara i drugih, poduzeće je dobivalo pozive preko Stožera Operativne zone Split i ZHRM-a. Nakon dolaska generala Bobetka na Južno bojište, aktivnosti u tom dijelu i koordinacija sudjelovanja poduzeća u pomoći hrvatskim postrojbama odvijaju se uglavnom preko Zapovjedništva za Južno bojište.

Brojna sredstva dolazila su u Remont na popravak. U mehanici su se popravljali bageri, buldožeri, utovarivači, rovokopači, labudice, pa i tenkovi. Elektropogon je radio na popravcima i održavanju brojnih elektroagregata, ispravljača i aparata za zavarivanje. Radnici poduzeća radili su i na instaliranju i održavanju turbinskog agre-

gata za proizvodnju el. energije za potrebe Šibenika. Za potrebe poduzeća i nadalje su se povremeno koristili elektroagregati iz potkopa (skloništa). Motoristi su, između ostalog, radili na reviziji tenkovskih motora za tenk T-55, V-46-6, V-46-TK. Prema uputama BI, radilo se na modifikaciji i ispitivanju motora V-46-6 i V-46 TK BI, na kojima se snaga povećavala sa 780 KS na 1100 KS. Ovaj motor ugrađen je tijekom 1994. u prvi hrvatski tenk, pod nazivom »Goodman«. Revidirano je više od 110 komada tenkovskih motora.

Ovdje su istaknuti pogoni poduzeća koji su bili nositelji pojedinih poslova, no i sve druge radionice i službe imale su udjela u ispunjavanju zadaća. Npr. tokarska radionica je na zastarjelim strojevima i opremi izrađivala vrlo zahtjevne dijelove velike kvalitete u zadanim tolerancijama. Dio strojeva (tokarskih, glodalice, bušilice, brusilice, blanje, alat, mjerni instrumenti i sl.) iz sigurnosnih razloga preseljen je u potkop, gdje su nastavili s radom. Radnicima nije bilo ugodno raditi u potkopu, bez dnevnog svjetla i uz vrlo visoku vlagu. Bila je tu i radionica galvanizacije, varilačka radionica, alatnica s termičkom obradom, gumarom i brtvarom, radionica za popravak i ispitivanje posuda pod tlakom, cjevarska radionica, livnica, finomehanika, stolarska, jedrarska, bojadisarska, a svi oni pojedinačno i skupa imali su u to vrijeme mnogo poslova. Dakako, i prateće službe, pomorsko-transportna, vatrogasna, služba osiguranja, odjeli tehnologije, konstrukcije, informatike, tehničke kontrole, zatim upravna, pravna i financijska služba, služba zaštite na radu i sve drugo nužno za normalan rad poduzeća. Ne smije se zaboraviti ni rad restorana za društvenu prehranu.

Organizacija poduzeća

Prije rata poduzeće je funkcioniralo prema globalno usvojenoj organizacijskoj shemi. Iza »rujanskog (šibenskog) rata« poduzeće je vodio Krizni štab (od 19. listopada 1991. do 29. lipnja 1992.), koji je održao 36 sjednica. Na svakoj sjednici vođen je zapisnik, koji je ovjeravao predsjednik. To znači da se Krizni štab u prosjeku sastajao jedanput tjedno. Iz organizacije su isključeni poslovi sigurnosti, sekretara ORG-MOB-a i poslovi RR. Reorganiziran je planski odjel, sektor informatike, tehnološki i defektacioni odjel (odjel za utvrđivanje visine oštećenja i određivanje metodologije za njegovo saniranje) i sl. Skladište vojne imovine prešlo je u nadležnost ZHRM-a. No, u suštini, ostali su svi sektori i radionički kapaciteti, a djelovali su slično kao i u prikazanoj organizacijskoj shemi. Dana 8. travnja 1992. Vlada RH donosi Odluku o osnivanju poduzeća Remontno brodogradilište Šibenik (NN br. 41/90, 14/91, 52A/91 i 9/92). Tvrtka je u vlasništvu RH, financira se i iz proračuna RH (NN 52/91). Ova odluka izmijenjena je, a stavka izbrisana (NN 47/92). Tako poduzeće od vlasnika nije dobilo niti jedan tadašnji hrvatski dinar, ni kasniju kunu. Dana 24. lipnja 1992. predsjednik Vlade RH imenovao je direktora, na pri-

jedlog Ministarstva pomorstva i Ministarstva obrane. Potom su izabrani članovi Upravnog i Nadzornog odbora, a poduzeće nastavlja djelovati kao i svako drugo u vlasništvu RH.

Priznanja – zahvalnice

Od brojnih priznanja i zahvalnica potrebno je izdvojiti:

– Spomenice Domovinskog rata dobilo je 409 radnika.
– Zasluženim priznanjem može se smatrati i dobivena »Zlatna kuna«, prva dodijeljena u Dalmaciji. Priznanja su inače dodijeljena fizičkim i pravnim osobama za izuzetna dostignuća i zasluge na promicanju hrvatskog gospodarstva u 1992. godini.
– Određeno priznanje izraženo je i kroz tisak – »Slobodna Dalmacija«, »Vjesnik«, »Globus«, »Šibenski list«; članci pod nazivom: *Od beogradskog privjeska do šibenskog aduta*, *Tvornica Hrvatske ratne mornarice*, *Sve što HRM ima, mi smo joj dali*, *Remont razmontirao JRM*, *Još se uvijek na nas gleda sa sumnjom*, *Remontu se vjeruje i izvan Hrvatske* i slični tekstovi, osim izražavanja priznanja za učinjeno, imali su i promidžbeni naglasak.
– Zahvalnica ZHRM-a dodijeljena za doprinos u stvaranju i jačanju HRM-a.
– Zahvalnica Logističke baze Šibenik.
– Zahvalnica 113. brigade, u kojoj je navedeno: *Poradi vašeg doprinosa uspjesima i ustrojavanju 113. brigade*.
– Nagrada grada Šibenika.
– U jednoj od zahvalnica HVO-a navedeno je: *U trenucima patnje, očaja i boli – dokaz da nismo sami znači nam mnogo, stoga vam od srca zahvaljujemo na pruženoj pomoći i podršci – Hrvati istočno od Neretve*.

Zaključak

Radnici poduzeća i svi oni koji su surađivali s poduzećem ponosni su na ostvarene ciljeve. Svojim radom doprinijeli su stvaranju samostalne i neovisne države Hrvatske. Radnici su ponosni i zbog toga što su, iako pripadnici vojne ustanove, izvršili značajnu transformaciju i bili nositelji domoljubnih aktivnosti ne samo u poduzeću, već i u gradu, selu, gdje god su se kretali. Bili su uzor mnogim drugima. Nakon ove vremenske distance svaki objektivni kritičar može se upitati kako su ti radnici u takvom neprijateljskom okruženju uspjeli dići svoju zastavu i nastaviti primati plaću od tog i takvog poslodavca, te kako su sredstvima SSSN-a i JNA izvršili pripremne radnje za obranu upravo od njih. Nameće se i pitanje kako su ti radnici uspjeli sačuvati svu imovinu vojnog poduzeća, kako su uvećali imovinu uzimajući je od neprijatelja koji ih je neprekidno promatrao s udaljenosti od stotinjak metara. Isti neprijatelj promatrao je i zarobljavanje brodova. Odgovora je mnogo, no

snaga poduzeća bila je u visokom moralu, snažnoj želji za ostvarenjem ciljeva, ali i vrlo dobroj procjeni neprijatelja. Mnogi nisu poznavali ukupnu snagu neprijatelja, vidjeli su to tek kada su se povlačili iz Šibenika. Ponekad su ljudi u poduzeću bili na granici tolerancije i falila je iskra da se taj golemi stroj sruši na grad. I u toj su domeni bili vrlo bitni naši kontakti s njihovim zapovjednicima, kako do »rujanskog rata«, tako i nakon njega, do njihova odlaska. Dokle god je to bilo moguće, kontaktiralo se s admiralom Đurom Pojerom, p.puk. Franjom Gričarom i drugima. Dobivene informacije bile su značajne, ne samo za poduzeće, nego i za Krizni štab općine i cijelo zborno područje. Kod ovakvog razmatranja ne treba zaboraviti ni nadležnost tadašnjeg VPS-a Šibenik, kao ni činjenicu da je ovo poduzeće u bivšem sustavu održavalo skoro 80 posto plovnih objekata JRM-a, obalne baterije, sredstva mornaričkog pješaštva i slično.

Sva ta iskustva, a buduće analize to će i potvrditi, bila su preduvjet da se u to vrijeme i u takvim okolnostima stvori snažna logistička jezgra za potporu HV-u, policiji i mnogim drugim subjektima obrane. Poduzeće je zato i dobilo status poduzeća od posebnog značaja za obranu. To je satisfakcija s kojom se malo tko može pohvaliti. Pored zadovoljstva, ima razloga i za sjetu. Zašto kroz ovo razdoblje poduzeće nije moglo zaraditi sredstva za kvalitetno održavanje postojećih objekata i uređaja. U modernizaciju se nije moglo ništa uložiti. Bitka se morala nastaviti, ali sada za svaku narednu plaću. Istodobno su radnici poduzeća gledali kako se stvaraju mnoga nova poduzeća za održavanje sredstava vojne tehnike koja su po vještinama i mogućnostima bila daleko iza šibenskog poduzeća, ali su zato imala riješene mnoge druge stvari. Iz prethodnog skraćenog pregleda vidljivo je da je usvojena proizvodnja ili remont mnogih sredstava ratne tehnike. Za mnoga sredstva napravljena je radionička dokumentacija, koja je uredno predana Ministarstvu obrane. Izrađen bi bio prototip ili par komada sredstava i onda STOP! Kasnije se saznalo da su prema toj dokumentaciji neki privatnici dobili posao, kupili nove produktivnije strojeve i sl., što radnicima poduzeća nitko nije mogao objasniti. Isto tako valja napomenuti da je rukovodstvo poduzeća tražilo da se radnicima koji su neprekidno sudjelovali u ovim aktivnostima prizna beneficirani radni staž, kao i da se poduzeću ostave stanovi i njihova raspodjela, jer su radnici, između ostalog, 10 godina za stambenu izgradnju izdvajali, osim zakonskog dijela, i dodatnih 6 posto iz osobnog dohotka.

Lučki vod – Lučka garda

– kratka kronologija formiranja i djelovanja

(dijelovi intervjua s Mladenom Miloševićem – Bracom, ratnim zapovjednikom Lučke garde; cijeli intervju arhiviran je u Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata u Zagrebu, Marulićev trg 21)

Uvod

Ovaj prikaz našega sudjelovanja u općim obrambenim aktivnostima u Pločama iznosim prema sjećanju, pa je moguće da sam »ispustio« neke relevantne činjenice naših aktivnosti, a možda i poneku osobu iz toga dramatičnoga vremena, zbog čega se unaprijed ispričavam. Jednako tako, možda i termini za neke opisane događaje nisu najpreciznije navedeni. Zbog toga ostavljam otvorenom mogućnost ispravke, odnosno nadopune ovog prikaza od strane mojih prijatelja i suboraca, sudionika ovih događanja. Napominjem, također, da kod spominjanja izraza »naš vod«, »naš stari vod« i »naš lučki vod« mislim na vod koji je prvi formiran, a imao je 21 pripadnika. Istaknuo bih i da je ovaj kronološki prikaz politički potpuno neutralan, jer, osim možda dvojice-trojice naših pripadnika, ostali nisu bili članovi ni jedne stranke i nikakvog stranačkog djelovanja nije bilo.

Formiranje Lučke garde

Prisjećajući se protekloga ratnog razdoblja, uvjeren sam da je većina pripadnika naše prve oformljene grupe – voda tzv. Lučke garde, počela razmišljati o pripremama za obrambeni rat već od prvih kninskih barikada 17. kolovoza 1990. godine. U vezi s time, kontaktirali smo međusobno, svatko sa svojim poznanicima i prijateljima, isključivo s onima u koje smo imali povjerenje. Razgovarali smo i s pojedinim pripadnicima stranaka i pripadnicima policijskih snaga u koje smo imali povjerenje. Istraživali smo sve mogućnosti kako da se naoružamo. Međutim, opća situacija u Pločama bila je dosta teška i nije nam išla u prilog. U mjestu je bio garnizon JNA i brodovi 16. diviziona minolovaca, a u općinsko rukovodstvo tada nismo imali povjerenja, kao ni u rukovodstvo Policijske postaje Ploče (mali dio pripadnika policije bio je lojalan hrvatskoj vlasti). Naoružanje jedinica teritorijalne obrane Ploča, Metkovića, Makarske i Vrgorca bilo je odneseno u skladišta garnizona Ploče, KOS je bio vrlo aktivan, zapovjedništvo TO bilo je nemoćno i kao da nije ni postojalo. U to vrijeme trebalo je biti oprezan, prijetila su uhićenja, čelnici i vrhovništvo stra-

naka vodili su uglavnom akademske razgovore po kafićima, a mnogi su »spavali« i ponašali se kao da ih se sve to uopće ne tiče, kao da se to drugdje i drugima događa.

Djelovanje Lučke garde

U takvim okolnostima, oko 20. siječnja 1991. pojavila se realna mogućnost da dobijemo oružje. To je vrijeme kada HTV prikazuje film o generalu Špegelju, očekuje se vojni udar, predsjednik F. Tuđman leti u Beograd, a 24. siječnja 1991. počinjemo organizirano dežurati u baraci bivših »Rasutih tereta« u luci Ploče. Među aktivnima, s velikim udjelom u organizaciji bili smo Slavko Vitanović i ja. Donose se popisi dobrovoljaca iz Ploča i iz drugih mjesnih zajednica općine Ploče. Sve je spremno za formiranje dobrovoljačkog odreda i nestrpljivo se očekuje naoružanje. Tih dana sam intenzivno kontaktirao s gospodom Ivom Jelićem, Mladenom Bujasom i Markom Džajom iz Splita, a preko njega s gospodinom Tomislavom Biondićem u Zagrebu.

Budući da vojni puč, kao što je poznato, ipak nije proveden, te da ni nakon nekoliko dana uzaludnog čekanja nismo dobili oružje, prekinuli smo s dežurstvom, ali smo ostali u svakodnevnom kontaktu. Radili smo ilegalno. Pratili smo situaciju u mjestu, prikupljali podatke o JNA i vojnim licima, špijunima »kosovcima«, petokolonašima i sl. Nastojali smo doći do podataka o tome koja bi vojna lica mogla prijeći na našu stranu prije nego što dođe do napada na garnizon (koji smo dugo planirali), snimali smo vojne objekte, stražarska mjesta i smjene straže, pratili dolazak novih oficira i vojnika u vojarnu te, općenito, pratili raspoloženje i ponašanje uniformiranih osoba. Počinjemo kontaktirati s gospodinom Velimirom Barbirom – Velijom, nakon što sam doznao da bi on trebao postati novi zapovjednik Štaba TO općine Ploče. On je službeno 1. travnja 1991. imenovan zapovjednikom i otada smo s njim u svakodnevnom kontaktu. Slične obrambene pripreme odvijaju se u svim mjesnim zajednicama općine Ploče. Svi imamo zajednički problem – nedostatak oružja. Gospodin Boško Šiljeg (HDZ), zastupnik u Hrvatskom saboru i kasniji predsjednik Kriznog štaba općine Ploče, traži od Slavka Vitanovića i mene da se organizira sastanak s predstavnicima svih mjesnih zajednica općine Ploče, kako bi se obrambene pripreme objedinile za područje cijele općine i dobio uvid u broj raspoloživih ljudi dobrovoljaca, odnosno veličinu potencijalnih oružanih postrojbi za područje općine Ploče. Nakon sastanka bi Šiljeg, zajedno s Vitanovićem i sa mnom otišao u Zagreb nabaviti oružje. Sastanak je održan u prostorijama MZ Stablina kraj Ploča, a uz Boška Šiljega, Slavka Vitanovića, Velimira Barbira, mene i predstavnike svih mjesnih zajednica općine Ploče, prisutni su bili i gospoda Luka Šiljeg i Vedran Sršen, čelnici HDZ-a u Pločama. Njih dvojica bili su protiv naoružavanja, pa se zamišljeni plan nije ostvario. U nedostatku naoružanja, a da bi se što bolje pripremili za napad na garnizon, počinjemo s proizvodnjom ručnih bombi u tvornicama

»Azbest« i »Pneumatik« te u »Luci Ploče« (jedan sanduk je poslan u Split – 4. brigadi ZNG-a, odnosno 170 komada braniteljima Kruševa). U tom poslu ometali su nas, nažalost, pojedini članovi Kriznog štaba općine Ploče, govoreći da »ne radimo legalan posao«, te da bi »odmah trebali prekinuti proizvodnju, a postojeće bombe uništiti«. U to vrijeme općinski Krizni štab čine:

– Boško Šiljeg – predsjednik,
– Vitko Tomašević – predsjednik Skupštine općine Ploče,
– Neven Jelavić – predsjednik Izvršnog vijeća općine Ploče,
– Ante Erak – šef Policijske postaje u Pločama i
– Velimir Barbir – zapovjednik Štaba TO općine Ploče.

Ističem da smo podršku za naše obrambene pripreme imali kod Velimira Barbira.

Dana 19. srpnja 1991., na inicijativu iz »Luke«, Matko Raos i Goran Kovačević, pripadnici 4. brigade ZNG-a iz Splita, uspostavljaju kontakt s predstavnicima »Luke Ploče«. Nakon dojave o kontejnerima s oružjem u luci Ploče donosi se odluka da se iz kontejnera izvuče 10% robe (200 automatskih pušaka i 20.000 metaka). Dana 20./21. srpnja 1991. momci Ive Jelića, odnosno 4. brigade ZNG-a iz Splita, uz pomoć pripadnika Lučke garde izvršili su operaciju »Zbrojovka«. Za to vrijeme vlasnik broda preko agenta šalje proteste zbog toga što brod čeka u luci. Oružje izvlače pomoćnik direktora Zdenko Jelavić, Jure Markić i Miljenko Bogeljić sa svojim radnicima. Transport se obavlja lučkim autobusom, a vozač Pero Žderić, naoružan kalašnjikovima, prekriva oružje ceradom i po danu ga vozi u Split. Odluka je donesena u koordinaciji s vlastima u Zagrebu, a razlog zbog čega se ne odvozi sve, je veliki transport naoružanja koji je iz Mađarske upućen preko Subotice u luku Ploče. Međutim, zbog stanja u Hrvatskoj, posebno u istočnoj Slavoniji, odlučeno je da se uzme cijela količina od 5.5 milijuna metaka i dvije tisuće automatskih pušaka (150 tona), a da se pokušaju srediti dokumenti tako da izgleda kao da se kontingent »robe« ukrcao na brod, kako bi sljedeći kontingent oružja ponovno išao preko luke Ploče. Akcija je izvedena i oružje je stiglo do Splita kamionom »Razvitka«. S povjerljivim i provjerenim ljudima iz agencije, špedicije i carine učinjeno je sve da se srede papiri, međutim, prema informacijama koje je dobila luka, već je netko iz carine obavijestio Beograd o događaju, tako da je kontingent oružja iz Subotice čekao 28 dana, a nakon toga upućen je u luku Bar.

Dana 23. srpnja 1991. dobili smo 20 polovnih kalašnjikova. Zadužujemo ih u strogoj tajnosti u našoj baraci i time postajemo prva organizirana naoružana grupa – vod na području općine Ploče. Odmah vršimo i prva probna, odnosno školska gađanja u Baćini. Nakon nekoliko dana dobili smo maskirne odore, a 31. srpnja 1991. od Velimira Barbira dobivamo iskaznice kao pripadnici 115. rezervne brigade ZNG-a. Potom je gospodin Barbir naoružao četu ZNG-a općine Ploče (105 ljudi).

Pripadnici prve grupe – voda tzv. Lučke garde:

1. MILOŠEVIĆ MLADEN (Braco)
2. BARBIR BRANKO
3. BARBIR RANKO
4. BEBIĆ JOŠKO
5. BEBIĆ IVICA
6. BEGOVIĆ VICKO
7. BULE TOMO
8. BUNTIĆ ANDRIJA
9. DELIĆ NEVEN
10. FRANIČEVIĆ NEVEN
11. GLAMUZINA NEVEN
12. GRANIĆ DALIBOR
13. IVIČEVIĆ ZDRAVKO
14. KASTIĆ MIŠKO
15. KIŠ VLADO
16. MALIĆ JOSIP
17. MATAGA JOSIP
18. PEKO VELJKO
19. RAGUŽ ŽARKO
20. ŠTRBIĆ STIPE i
21. VIZINTINI RADE

Kada su se u siječnju 1991. (pred očekivani vojni udar) donosili popisi dobrovoljaca iz Carinarnice Ploče, prijavila su se četvorica dobrovoljaca: Neven Delić, Neven Franičević, Đugum i Ivan Vuksan. Prva dvojica ušla su u sastav tada oformljenog Lučkog voda, a Đugum nije ušao u sastav, jer se u međuvremenu uključio u rad oko formiranja postrojbi Narodne zaštite, a djelovao je kao pripadnik SIS-a, te ga sve vrijeme našeg djelovanja smatramo svojim pripadnikom. Zbog zrelije dobi Ivan Vuksan ostavljen je na radu u Carinarnici u Pločama, a bio je naša logistička podrška i čovjek od povjerenja, od kojega smo uvijek imali prave informacije o tome što se događa u Carinarnici i šire, te pomoć pri dobivanju i sređivanju papira za naše potrebe.

Pripadnici formiranog Lučkog voda pripadali su sljedećim radnim organizacijama: trinaest osoba iz Luke Ploče, dvije iz Carinarnice Ploče, dvije iz »Azbesta«, jedna iz »Ine«, jedna iz »Dalmacije« te jedan privatnik. Za zapovjednika ovog utemeljenog voda izabran sam jednoglasno, a budući da je vod bio podijeljen na dva dijela, zapovjednik I. odjeljenja bio je Vlado Kiš, a II. Tomo Bule. Nakon formiranja voda počinjemo s redovnim dežurstvom u luci Ploče. Gradimo bunkere i protuzračna skloništa, ukopavamo se i za obranu utvrđujemo cijelo područje luke, a ujedno ju osiguravamo od mogućih vojnih i drugih diverzantskih upada s kopna i mora. Svu moguću pomoć i podršku pruža nam generalni direktor Luke Ploče Ivan kap. Pavlović i njegova ekipa. On nam je bio najveća »logistička podrška« za vrijeme našeg djelovanja, sve do rasformiranja.

U »Energopetrolu« – terminalu tekućih tereta, koji je također smješten na području luke Ploče, formirana je jedna grupa – odjeljenje od njihovih radnika dobrovoljaca. Do napada na garnizon Ploče 14./15. rujna 1991. grupa je aktivno djelovala kao služba motrenja i javljanja, jer nije imala naoružanje, osim poneku lovačku pušku. U to vrijeme, naša glavna baza u luci bilo je jedno od skladišta »B« materije.

Tijekom kolovoza 1991., zajedno s pripadnicima 4. brigade ZNG-a Split u nekoliko navrata osiguravamo izvlačenje baruta iz skladišta luke Ploče, potrebnog za obranu Hrvatske (6. kolovoza 1991. izuzeto je 500 tona baruta) – tzv. operacija »Barut«. Barut se najprije dislocirao iz skladišta »B« materije u samoj luci Ploče do skladišta u Dračevcu, da bi pripadnici Lučke garde osiguravali transport. U Dračevcu su povjerljivi pripadnici poslovne jedinice zamjenjivali tijekom noći sve stražare na stražarskim mjestima (u stražarskoj službi bilo je dosta ljudi srpske nacionalnosti) i tako vršili osiguranje transporta. Tijekom noći izvučeno je oko 500 tona baruta i otpremljeno prema sjeveru kamionima »Jadrantransa«. U tom zadatku sudjelovalo je 30 »šlepera«, a prolazili su pored vojnih objekata koji su u to vrijeme bili u višem stupnju borbene pripravnosti. Odmah nakon što je uspješno izvedena operacija »Barut«, stupam u kontakt s čovjekom iz SIS-a pri HRM-u Mirom Lozinom i cijeli naš vod ulazi u sastav SIS-a pri HRM-u, kao i dio policajaca iz Policijske postaje Ploče u koje smo imali puno povjerenje i koji su bili naši suradnici (Begović, Proleta, Kežić, Ante Marić, Ante Žderić, Robert Lulić i Nikola Vištica).

Ohrabreni uspješnim akcijama »Zbrojovka« i »Barut«, 12. kolovoza 1991. iz skladišta rasutih tereta dobro organizirani radnici, domoljubi Luke Ploče, uz osiguranje našeg voda, poduzimaju novu akciju izvlačenja 4.500.000 tona pšenice – akcija »Pšenica« (korištena je za vrijeme embarga međunarodne zajednice oko nabave naoružanja za potrebe obrane Republike Hrvatske, kao sredstvo razmjene).

Nekako u to vrijeme, kod popa Ljube Pavića na Vlaki kod Opuzena održan je sastanak na kojemu je trebalo postići načelan dogovor oko zauzimanja skladišta oružja i streljiva Male Bare, odnosno vojarni u Pločama. Prema tom planu nije bilo planirano napasti i brodove 16. dML u luci Baćina; prioritetni cilj bio je priskrbiti oružje iz Malih Bara, a naš lučki vod trebao je sudjelovati u tom napadu. Sastanku su prisustvovali:

1. Mladen Milošević, zapovjednik Lučkog voda,
2. Ivica Pavlović, generalni direktor Luke Ploče,
3. Goran Kovačević i Matko Raos – 4. brigada ZNG-a Split,
4. Petar Šimac iz Splita,
5. Vinko Pulić – inspektor iz Policijske postaje Ploče,
6. Mate Bezer – zapovjednik Policijske postaje Metković i
7. Zvonko Kaleb, predstavnik postrojbe ZNG-a Metković.

Akcija je trebala biti izvedena pod šifrom »Zelena tabla«. U ime pločanske i metkovićke policije Ante Erak i Mate Bezer složili su se da policijske postrojbe iz njihovih postaja sudjeluju u napadu, tj. zauzimanju predviđenih objekata, nakon dobivanja dozvole od Ministarstva unutarnjih poslova iz Zagreba. Sukladno zaključcima sastanka, iz Splita su u Ploče stigla dva čovjeka, bivša vojna lica – Dario i Mladen. Oni su svojim prislušnim uređajima snimali, prisluškivali i ometali razgovore,

koje su oficiri iz pločanskog garnizona vodili s drugim garnizonima i komandama, te s brodovima JRM-a prije akcije. U Pločama su ostali sve do zauzeća garnizona Ploče. Zajedno sa svojim uređajima bili su smješteni u mojemu stanu, a pripadnici našeg voda danonoćno su ih osiguravali (o njihovom radu svjedoči audiokaseta snimljena za vrijeme napada na garnizon).

Dana 13. rujna 1991., nakon dogovora i objave da se ide u akciju »Zelena tabla«, kod popa Ljube na Vlaki kod Opuzena zakazan je sastanak u 12.00 sati, u istom sastavu kao i prvi put. Na sastanak je zakasnio Ante Erak, zapovjednik Policijske postaje Ploče, jer se zadržao na sastanku Kriznog štaba općine Ploče. Odmah je izvijestio prisutne da je Krizni štab donio odluku da će svatko tko bude izazivao vojsku biti ustrijeljen. Petar Šimac mu je odgovorio da on preuzima zapovjedništvo i odgovornost za izvođenje akcije »Zelena tabla«, tj. zauzimanje garnizona u Pločama i da će biti strijeljan onaj tko bude ometao akciju. Gospodin Erak je ponovno telefonom razgovarao sa Zagrebom, a nakon što je dobio pozitivan odgovor za provođenje akcije, prihvatio je suradnju. Ujedno je djelomično izmijenjen plan, tako što je odlučeno da se izvrši napad na cijeli garnizon, uključujući i ratne brodove koji su bili vezani u luci Baćina. Za naš lučki vod također se promijenio plan, pa smo umjesto napada na skladišta Male Bare dobili zadaću kontrolirati i štititi ulazno-izlazni kanal na rtu Višnjica, kod morskog prolaza u luku Ploče, te zajedno s gardistima ZNG-a Ploče sudjelovati u zauzimanju skladišta goriva i minsko-eksplozivnih tvari u lukama Tatinja i Portini. U trenutku napada na vezovima u luci Ploče nalazili su se sljedeći civilni brodovi: *Crikvenica* – u vlasništvu »Jugolinije« iz Rijeke, *Erria* – Danska, *1. februar* – poduzeće »Jugooceanija« Kotor, *Arberia* iz Albanije, *Astoria* – bila je na vanjskom sidrištu ispred luke.

U samom lučkom akvatoriju, u napadu na vojna skladišta u Tatinji, odnosno sidrištu ratnih brodova u Portini – Baćina, gdje se u trenutku napada na vezu nalazilo šest ratnih brodova – minolovaca (4 mala i 2 velika), s naše strane, može se reći u prvoj pomorskoj bitci za slobodnu Hrvatsku i Jadransko more u Domovinskom ratu, 14. rujna 1991. sudjelovali su sljedeći brodovi:

1. »Brodospasov« remorker *Trudbenik* – kapetan Pero Macan,
2. »Brodospasov« remorker *Kastor* – kapetan Dario Bojić,
3. lučka plovna dizalica *Birina* s posadom: Miro Živković, Zlatko Andrijašević, Ratko Čupić, Nedjeljko Pećar i Slavko Milanović;
4. Trajekt *Pelješčanka* – brod »Jadrolinije« Rijeka, koji inače održava stalnu liniju Ploče – Trpanj – Ploče, te je večeri zadržan u Pločama za potrebe napada. Posadu su sačinjavali: Slobodan Mićunović – zapovjednik, Stipe Jakir – vođa palube, Mario Volarević – kormilar, Mirko Željko – kormilar, Ante Burica – upravitelj stroja, Nikola Modrinić – vođa stroja, Mate Tomaš – konobar i Branimir Babić – kuhar.
5. lučka pilotina s posadom: Ante Gujinović i Ivan Bantić.

Na trajekt, pilotinu i remorkere prethodno su ukrcane vreće s pijeskom da posluže kao grudobrani, a iza njih su se sklonili pripadnici postrojbe ZNG-a iz Ploča.

Sudjelovanje našeg voda u akciji »Zelena tabla«

Vod je bio podijeljen tako da je šest pripadnika (Štrbić, Franičević, Bebić, Vizintini, Malić i Raguž) zauzelo položaje u bunkerima koji su izgrađeni na dnu operativne obale broj 3 i obale broj 5 u luci, kako bi spriječili ulazak, odnosno izlazak ratnih brodova u luku i iz luke, i da bi zategnuli čelične sajle koje su prethodno postavljene preko ulaza, kako bi se otežao bijeg brodovima JRM-a iz vojnog dijela luke tj. Portina. Između pripadnika našeg voda bilo je raspoređeno 10-15 gardista iz čete ZNG-a Ploče. Drugi dio voda je lučkim pilotinama prevezen preko ulaznog kanala, kako bi zajedno s gardistima sudjelovali u akciji za osvajanje skladišta u luci Tatinja. Za ovaj dio akcije predviđeno je 14 pripadnika našeg voda: Begović, Kiš, Peko, Granić, Bule, Bebić Ivica, Katić, Delić, Barbir Ranko, Barbir Branko, Glamuzina, Ivičević, Buntić i Mataga. Poslije uspješno izvedene akcije i obavljene zadaće ova grupa se nije mogla prevesti pilotinom natrag preko kanala, jer su u međuvremenu na sama vrata luke doplovili ratni brodovi JRM s Visa i otvorili topničku vatru po lučkim instalacijama. Zbog toga su se preko brda morali probijati do magistrale, gdje su u kafiću Nebojše Katića – Čihe (koji ih je počastio) dočekali lučki autobus s vozačima Zdenkom Jelavićem i Miljenkom Bogeljićem, koji su ih odvezli u bazu Dračevac. Ja sam se nalazio na plovnoj dizalici *Birina* u svojstvu zapovjednika Lučkog voda.

Spomenuta grupa, a riječ je o dragovoljcima, radnicima »Energopetrola«, cijelo je vrijeme sa svog područja – terminala vršila službu motrenja i javljanja. U oružanom dijelu akcije nisu mogli sudjelovati, jer nisu imali oružje. Članovi ove grupe bili su: Stipe Vodanović, Hrvoje Barbir, Zvonko Marić, Milenko Ivičević, Tomislav Ivičević, Zoran Ljuban, Stipe Vučković, Miro Kušurin, Ante Nikolac, Željko Erak, Tomislav Bevanda i Nedo Krilić. Osim već spomenutog direktora »Luke Ploče« kap. Ivice Pavlovića, koji je sa svojom rukovodećom ekipom odigrao značajnu ulogu u operacijama »Zbrojovka« i »Barut«, te unaprijed organiziranih i angažiranih ljudi, i mnogi lučki radnici koji su se tih večeri zatekli na poslu, na razne načine doprinijeli su uspjehu akcije. Posebno je bio aktivan ing. Milenko Bogeljić, koji nam je stalno bio na raspolaganju. Puno nam je pomogao kada je trebalo pogasiti svjetla u luci, koja su se iznenada palila od onih koji nisu sudjelovali u akcijama, i to baš u vrijeme naleta zrakoplova. Uvijek je na vrijeme reagirao i pogasio svjetla, tako da je pri naletu zrakoplova luka bila u potpunom mraku.

Dana 15. rujna 1991. u zoru, odmah nakon zauzimanja garnizona, dio našeg voda koji se prikupio na području luke, dobio je obavijest da su četnici došli do Opuzena i da hitno trebamo poći u Rogotin braniti most. Nakon provjere kod direktora

Pavlovića, koji je cijelu noć dežurao, koordinirao svojim suradnicima i bio na raspolaganju u upravnoj zgradi luke, ustanovljeno je da je dojava lažna. Uzimamo streljivo i preostalu opremu iz »našeg« skladišta na »B« materiji i odlazimo u novu sigurniju bazu u Dračevac. Četa ZNG-a Ploče (105 naoružanih pripadnika) i naš vod (21 pripadnik) u to su vrijeme bile jedine vojne hrvatske postrojbe na području općine Ploče.

Iz toga vremena u sjećanju mi je ostalo dovođenje pet zarobljenih vojnika JNA u našu bazu na »B« materiji (dva Hrvata – iz Slavonije i Rijeke, Srbin iz Višegrada i dva Albanca). Mladi Srbin toliko se tresao od straha da nije mogao prinijeti ustima sendvič koji smo mu dali. Pričali su nam kako su oficiri s njima održavali sastanke i govorili im da se ne smiju predati, jer će ih »ustaše« odmah zaklati. Neki od oficira su im prijetili pištoljima. Eh, kad bi danas znali njihova imena, pa da posvjedoče koji su im to oficiri prijetili; možda su danas u našim redovima?!

Vijest o napadu na garnizon Ploče i osvajanju naoružanja TO Makarske, Vrgorca, Ploča, Metkovića i Opuzena iz skladišta Male Bare iznimno je pozitivno odjeknula diljem Hrvatske. Narod je s veseljem i radošću hvalio hrabre gardiste i dragovoljce doline Neretve. Sljedećih dana pristižu novi dragovoljci i naš vod prerasta u četu – satniju koja se sastoji od 4 voda.

– Sastav I. voda (naš vod, pojačan novim dragovoljcima); 40 ljudi: Ivica Zloić, Joško Bebić, Ivica Stanković, Neven Delić, Markan Nižić, Josip Mataga, Ivan Petrušić, Neven Franičević, Veljko Peko, Dalibor Granić, Petar Vlahović, Milivoj Erak, Vladimir Kiš, Stipe Štrbić, Miško Katić, Marinko Pehar, Vjeko Begović, Zdravko Ivičević, Branko Barbir, Luka Kežić, Andrija Buntić, Bogoslav Đorđević, Amadeo Macan, Zdravko Nižić, Ranko Barbir, Ivica Bebić, Vasilije Suvajac, Tonći Penava, Josip Malić, Rade Vizintini, Tomo Bule, Boško Suvajac, Stipe Pranjić, Dino Mrdali, Ranko Stamenković, Dragan Kiš, Nedjeljko Slako, Miljenko Bajić, Nino Marinović i Ante Bjeliš.
– Sastav II. voda (već formiran od radnika »Energopetrola«, ali su sada bili naoružani); 18 ljudi: Tomislav Ivičević, Hrvoje Barbir, Stipe Vodanović, Nedo Krilić, Miro Kušurin, Tihomir Mateljak, Milenko Ivičević, Tonči Bulat, Mirko Čulum, Stipe Vučković, Ante Nikolac, Željko Erak, Zvonko Marić, Zoran Nuić, Radovan Kužet, Tomislav Bevanda, Zoran Gradac i Zoran Ljuban.
– Sastav III. voda (formiran od radnika »Luke Ploče«, uglavnom vatrogasaca i radnika Službe sigurnosti); 27 ljudi: Zoran Šetka, Dragan Azinović, Mladen Tomašić, Zoran Uršić, Josip Ereiz M., Željko Uršić, Enverko Zekaj, Sjeverko Šunjić, Josip Čančar, Mirko Radić, Pero Žderić, Jozo Ereiz, Ante Vlahović, Ivo Bartulović, Tihomir Šetka, Milivoj Šimić, Jurica Rončević, Frane Ćosić, Srećko Barbir, Branko Stojanov, Stipe Barbir st., Semil Marinović, Josip Medak, Damjan Krešić, Branislav Kulidžan i Špiro Lončar.

– Sastav IV. voda (formiran od dobrovoljaca iz tvornice »Azbest« Ploče, tzv. »azbestni vod«); 16 ljudi: Joze Bebić, Ivica Kvesić, Jurica Katić, Željko Kežić, Renato Marević, Mladen Družijanić, Miljenko Cvitanović, Našid Demirov, Goran Žderić, Velimir Rončević, Joze Pacaj, Veseli Pacaj, Vinko Gradac, Gordan Bogunović, Albin Osti i Darko Ćupić.

Zapovjednik čete – satnije bio je Mladen Milošević, a zamjenik Igor Tomašević, također radnik »Luke Ploče«.

Dok je satnija još bila u fazi formiranja, u noći 15./16. rujna 1991. očekivao se pomorski desant na područje luke Ploče. Informacije su govorile da bi se trebalo iskrcati oko 690 četnika. Te noći, naš stari vod od 21 pripadnika odlazi iz baze Dračevac na područje luke, u blizinu »đige«, da bi im se pripremila »dobrodošlica«. Srećom, do desanta nije došlo, ali mi smo bili spremni postignuto obraniti. U nekoliko navrata odlazili smo u Male Bare pokušavajući spriječiti nekontrolirano raznošenje naoružanja i municije, ali je to zbog važnijih zadaća u to vrijeme bilo nemoguće spriječiti.

Na traženje direktora Luke Ploče gospodina Pavlovića, odlazimo na osiguranje »Luke« kao prioriteta. Na kapijama nema carinika, lučkih stražara, policajaca. Osobito je bilo »gusto« 15. rujna 1991. u 15.00 sati pred najavljeno bombardiranje Ploča. U noći 19./20. rujna 1991. poslužili smo se ratnom varkom. Na sam kraj »đige» postavljena je ploča upozorenja na kojoj je pisalo da je ulaz u luku miniran kontaktnim minama, iako nije bio miniran. I dok je »oficir« Janković (zapovjednik 16. dML-a) s jednog od ratnih brodova JRM-a tražio pregovore s općinskim Kriznim štabom u vezi razminiranja ulaza u luku, kako bi njihovi ratni brodovi mogli uploviti i iz svojih skladišta nadolijevati gorivo, naši ljudi iz skladišta izvlače topove i odvoze ih u skladište »B« materije u luku Ploče: 24 topa 40 mm i 18 topova 20 mm.

Izvučena je i jedna »kampanjola« (tzv. štabna kola) s već ugrađenim sustavima veze zapovijedanja, antenama i drugim potrebnim sredstvima veze zapovijedanja u pokretu. Napominjemo da smo ovu akciju izveli unatoč zabrani općinskog Kriznog štaba, jer im je vojska zaprijetila da ako postrojbe ZNG-a bilo što uzmu iz skladišta i vojarni, oni će bombardirati i sravniti grad Ploče sa zemljom. Međutim, mi se na to nismo obazirali, imali smo prevlast u gradu, a oni su se, uplašeni događajima, vrtjeli ratnim brodovima ispred luke tražeći pomoć zrakoplovstva i topovsku potporu veće udarne topovske moći borbenih sastava RTOP-a i RČ-a. Topove nađene u skladištu predali smo postrojbi PZO-a pod zapovjedništvom Živka Žderića i Gorana Mušćeta preko Bernarda Vuletića, koji je u to vrijeme obnašao dužnost prvog čovjeka PZO-a za Dalmaciju. Oružar Jozo Zmijarević, uz pomoć vojske, izvršio je dekonzerviranje topova, koji su potom osposobljeni za djelovanje.

Dana 21. rujna 1991. Ploče su proglašene ratnom lukom, a zapovjednikom je imenovan kapetan fregate Zvonimir Franjković, s pomoćnicima p.b.b. Martinom Ku-

lišem, por.freg. Draganom Stipkovićem i por.b.b. Zoranom Šimićem. Dovodi se u ratni režim cijeli sustav koji je funkcionirao nakon akcije »Zelena tabla – Male Bare« i stavljaju pod vojnu kontrolu sva skladišta, vojarne i formiranje postrojbi, odnosno uključivanje već oformljenih postrojbi: Lučke satnije, satnije ZNG-a Ploče, PZO-a Ploče, te postrojbe Službe osmatranja i javljanja (prisluškivanja) Željka Žderića u Starom domu. Tako naša četa (satnija) ulazi u sastav HRM-a, a »stari« pripadnici našeg privremenog voda u okviru ove čete formiraju vod za sigurnost, tj. postajemo pripadnici SIS-a pri HRM-u za područje južne Dalmacije. Aktivnosti satnije bile su sljedeće:

1. Vod odlazi u luku Tatinja i vrši razminiranje bivših vojnih skladišta i tunela u kojima su bile pohranjene kontaktne i »na dnu ležeće« mine, te davanjem straže započinje s osiguravanjem cijeloga područja.
2. »Energopetrolov« vod osigurava područje svoje radne organizacije i danonoćno vrši službu motrenja i javljanja te dojave o pokretima ratnih brodova JRM-a koji su plutali ispred luke Ploče u Neretvanskom kanalu, a čiji se broj mijenjao (znalo ih je biti i do 13). Neki pripadnici ovoga voda kasnije se kao dobrovoljci uključuju u postrojbe na dubrovačkoj bojišnici.
3. Tzv. »vod vatrogasaca« odlazi u Metković radi pregleda vagona te da bi bili naoružana pratnja vlaka, jer šef metkovićke željezničke postaje nije želio puštati teretne vlakove koji su išli u luku Ploče. Pločansko gospodarstvo nije više poslovalo, jer je sve ovisilo o radu »Luke Ploče«, a blokada pomorskog prometa potpuno je zaustavila funkcioniranje te glavne žile kucavice ovoga dijela RH u dolini Neretve. Pripadnici ovog voda obavljali su pregled željezničkih kompozicija i nakon toga puštali vlak do odredišta. Vodu je priključen Ivica Zloić u svojstvu zapovjednika. Ovu zadaću obavljali su uz neznatne organizacijske izmjene s istim sastavom ljudi do 15. veljače 1992. godine.
4. »Azbestov vod« preuzima cjelokupno osiguranje luke Ploče. Ove zadaće obavljaju sve do rasformiranja čete (satnije) krajem veljače 1992. godine.

Dana 24. rujna 1991. zapovjednik HRM-a admiral Sveto Letica – Barba pismeno traži od Mladena Miloševića da se otkrije gdje je nestalo 26 topova iz Ploča, u koja mjesta i u koje postrojbe su odneseni, te da se ubuduće nikakvo naoružanje ni vojna oprema ne izdaje i ne iznosi bez odobrenja zapovjednika RL Ploče Z. Franjkovića. To je bio admiralov odgovor na pismo koje sam mu uputio kao zapovjednik satnije, a u kojemu ga obavještavam da pojedinci iz susjednih općina odvoze naoružanje i opremu (26 topova i drugo) na osnovi ovlaštenja koja su potpisali admiral Letica i Mate Viduka, te da Ploče to više neće dozvoliti, jer će pločanske postrojbe ostati bez potrebnog naoružanja.

Krajem rujna i početkom listopada jedan dio našeg »starog« voda sigurnosti (pripadnika SIS-a) napušta osiguranje u luci Tatinja i smješta se u bivši Dom JNA, kako bi se u potpunosti mogli posvetiti poslovima SIS-a. Njima se priključuje još 10 po-

licajaca iz Policijske postaje Ploče, povjerljivih ljudi, naših starih i stalnih suradnika (Delić, Glamuzina, Peko, Ivičević, V. Kiš, R. Barbir, B. Barbir, Katić, Stanković i Buntić). Kasnije se još priključuju H. Slako, Franičević, J. Bebić, Dino Mrdalj i M. Pehar. Aktivnosti su bile sljedeće:

– prikupljanje informacija s terena,
– privođenje na informativne razgovore nekih vojnih lica i sumnjivih građana,
– otkrivanje otuđenog oružja i vojne opreme po okolnim selima,
– pokušaj izvlačenja dva tenka ispred vojarne u Čapljini (neuspješno),
– s otoka Korčule dopremaju se dva topa,
– druge aktivnosti (snajperisti, suradnja signalima između suradnika vojske JNA iz stanova i ratnih brodova ispred luke, hvatanje rada radiostanica po stanovima – veza s ratnim brodovima, isključivanje telefona onim osobama za koje se znalo da su suradnici KOS-a).

Zapovijeđu zapovjednika RL Ploče Z. Franjkovića od 15. listopada 1991. pismeno sam postavljen za zapovjednika čete (satnije) i ujedno za načelnika sigurnosti u Ratnoj luci Ploče, te su mi dane sve ovlasti u vezi s tim. Nekako u isto vrijeme, na poziv Ede Unkovića, zapovjednika Specijalnog voda pri 4. brigadi ZNG-a, kompletan naš vod sigurnosti prvi put odlazi u Ston. Edo Unković, koji se nalazio u Stonu sa svojom postrojbom, imao je nekih nesporazuma s Daidžom i njegovim borcima koji su u to vrijeme djelovali na području Čepikuća i Stona. Daidža odlazi u Metković, ali prijeti da će se vratiti i da će biti problema. Mi odlazimo u Ston kao pojačanje Unkovićevoj postrojbi i radi konsolidiranja obrane Stona. Noć nam prolazi u napetom iščekivanju sukoba, do kojega ipak nije došlo. Puhala je jaka bura i bilo je hladno. Ujutro smo se morali vratiti u Ploče kako bi malo odspavali, jer nas dežurni u tamošnjem hotelu nije želio pustiti u hotelske sobe da prenoćimo. Poslije smo ustanovili da nas je prevario i da su sobe bile prazne, a on je od nekoga dobio zadaću da nas makne iz područja Stona. Tijekom poslijepodneva opet se vraćamo u Ston s istom zadaćom. Dolazi do smjenjivanja stonskog Kriznog štaba, formira se mornarička policijska postrojba i Ston postaje područje u nadležnosti Zapovjedništva HRM-a, a zapovijeđu admirala Letice Zoran Šimić iz RL Ploče preuzima zapovijedanje Stonom. Admiral Letica 1. studenoga 1991. pismeno me imenovao koordinatorom između zapovjednika obrane grada Dubrovnika i ZHRM-a. Ovlast je vrijedila za područje Ploča, Metkovića, Stona i Dubrovnika.

Nakon što je u Stonu uspostavljeno zadovoljavajuće stanje, Lučki vod SIS-a vraća se u Ploče, a ja nekoliko puta odlazim gliserom iz Broca u Dubrovnik. Tamo održavam sastanke s lokalnim zapovjednicima postrojbi obrane grada, nastojeći objediniti rascjepkanu obranu; u to vrijeme Dubrovnik su branile postrojbe policije i garde – svega oko 230 ljudi pod oružjem. Nakon razgovora sa zapovjednikom obrane Dubrovnika Nojkom Marinovićem, formiran je mješoviti odred HRM-a (zapovjednik Želimir Čizmić), s oko 400 boraca za obranu Dubrovnika, ne računajući

Odred naoružanih brodova Aljoše Nikolića i Rudija Butkovića. Međutim, oružja je bilo svega za 50 boraca. Admiralu Letici predloženo je da zapovjedništvo odreda – bataljuna sačinjavaju:

– zapovjednik Želimir Čizmić,
– dozapovjednik za pozadinu Edi Bulić,
– dozapovjednik sigurnosti Miro Čutura,
– IPD Željko Filičić i
– zapovjednik Vojne policije Siniša Tkalec.

Budući da su očekivane količine oružja i vojne opreme trebale biti dopremljene do Stona, pa gliserima iz Broca preko Šipana transportirane u Dubrovnik, naš vod 4. studenoga 1991. ponovno odlazi na zadatak u Ston, odnosno na otoke Šipan i Lopud, kako bi osiguravao transporte za Dubrovnik i spriječio otuđenje ili šverc oružja. Jedan dio pripadnika našeg voda (Begović, B. Barbir, Ivičević, Zlojić, Penava, Mrdalj, Stanković, Buntić, Erak, D. Kiš, D. Petrušić, Nižić i Kežić) iz Broca se prebacuje na otok Šipan, odnosno Lopud. Očekujući transport oružja koje će osigurati da nesmetano stignemo u Dubrovnik, organiziraju lokalno stanovništvo koje otoke utvrđuje za obranu. Na istim poslovima zajedno s našim ljudima bila je i grupa od desetak pripadnika 4. splitske brigade ZNG-a.

Drugi dio našeg voda (R. Barbir, V. Kiš, Franičević, Štrbić, Peko, Bule, Katić, Pehar, V. Suvajac i dvojica pripadnika »Azbestnog« voda) nalazi se u Stonu na sličnim zadaćama: dočekivati transporte oružja i iz Broca oružje slati na Šipan, gdje ga opet čekaju naši ljudi, a gliserima Odreda naoružanih brodova Dubrovnik isto stiže za potrebe obrane grada. Čim je planirano oružje stiglo, na stonskom području provedena je opća mobilizacija, jer se pojavila potreba za formiranjem interventnog voda pri mornaričkoj policiji u Stonu, čiji je zapovjednik bio pok. M. Perkušić, kojega smo zatekli u Stonu. Za vrijeme našeg boravka i osiguranja transporta na Šipan i dalje otpremljeno je oko 250 »cijevi« s pripadajućim streljivom. Za naše ljude situacija na Šipanu i u Stonu postala je neugodna, jer su na pitanja kada će stići oružje stalno odgovarali »sutra, sutra«, a oružje nikako nije stizalo, iako smo ga očekivali svake noći. Nakon petnaestak dana boravka na ovoj zadaći osiguranja, naše grupe iz oba voda sa Šipana i iz Stona vraćaju se u Ploče.

Budući da je s dopremanjem oružja bilo puno problema, 24. studenoga 1991. pomoćnik načelnika Glavnog stožera HV-a general Petar Stipetić ovlastio me da iz svojih izvora, odnosno preko svojih veza nabavljam i transportiram naoružanje i vojnu opremu za pojačavanje obrane Dubrovnika i toga dijela krajnjeg juga Hrvatske. U međuvremenu, nakon početne obuke satnija mornaričkoga desantnog pješaštva (mdp) – tzv. mlada vojska, sastavljena od ročnika općine Ploče (prva takva postrojba u RH), krajem listopada preuzima osiguranje RL Ploče te svih vojnih

objekata i skladišta. Dio naših ljudi koji je davao stražu tada odlazi na ispomoć pregledu vagona u Metković.

Prvu polovinu prosinca 1991. provodimo uglavnom na osiguravanju zgrade Zapovjedništva i ostalih vojnih objekata od posebnog značaja (bivši Dom JNA, »Luka Ploče«, »Energopetrol« i drugi objekti). Dio našeg voda koji se isključivo bavio poslovima SIS-a stalno je stacioniran u bivšem Domu JNA. Tzv. »specijalci« krajem listopada preseljavaju u zgradu Zapovjedništva RL Ploče (bivša Komanda garnizona). Do tada se u zgradu još nitko nije uselio, a unutra je izgledalo kao da je pala bomba. Sve prostorije bile su provaljene, razbacane, a ono što je vrijedilo bilo je otuđeno. Bivši zapovjednik Jovanov rekao nam je da je dva dana nakon akcije u Malim Barama zgradu Policije i ZNG-a Ploče predao netaknutu.

Postrojbe ZNG-a i druge dobrovoljačke postrojbe postepeno prerastaju u HV, a u Pločama se obavljaju pripreme za formiranje bataljuna 116. brigade. Nas se zaobilazi i ne nudi nam se ulazak u sastav iste. Odlazimo na razgovore s admiralom Leticom i šefom za sigurnost pri ZHRM-u Krunom Ivančićem u Split (B. Barbir, Delić, Franičević i ja). Nakon što su rekli da će primiti samo dvojicu, razgovor dalje vode Delić i Franičević. Oni nas informiraju da je vrijeme improvizacija prošlo, da se formira redovna i regularna HV, a time i HRM, i da ćemo mi kao postrojba biti rasformirani, te da će se u te redovne postrojbe pozvati ljudi koji zadovoljavaju starosne i zdravstvene kriterije, kako to već ide u redovitoj vojsci. Mijenja se i uloga službe osiguranja (SIS), smanjuje se broj ljudi, formira se mornarička vojna policija i sl. Nakon ovih razgovora u ZHRM-u, još neko vrijeme osiguravamo zgradu Zapovjedništva RL Ploče, dok osiguranje nije preuzela novoformirana Vojna policija u Pločama.

Sredinom prosinca 1991. satnija je rasformirana, a 22. prosinca 1991. pripadnici našeg novoformiranog Lučkog voda dobili su mobilizacijske pozive. Na pozive se javljamo u sportsku dvoranu škole u Pločama. Ulazimo u sastav novoformirane I. domobranske satnije i dobivamo službene iskaznice. Formiranje satnije obrazložio nam je tadašnji zapovjednik TO Ploče Vlaho Orepić. Zapovjednikom satnije imenovan je Sergije Krilić, a dozapovjednikom Branko Đugum.

Naš stari Lučki vod, na čelu sa mnom, sada pripada I. domobranskoj satniji. Opet se vraćamo u luku Ploče i počinjemo s osiguranjem. Dana 10. veljače 1992. zapovjednik Štaba TO Ploče Vlaho Orepić sazvao je sastanak u luci, u našoj staroj bazi na »B« materiji. Prenio nam je obavijest da je satnija rasformirana, a 24. veljače 1992. bili smo dužni javiti se na posao u svoje radne jedinice u luci Ploče, što smo i učinili. To je ujedno i bio službeni kraj Lučkog voda tj. Lučke garde, kako su nas svi nazivali, nakon trinaestomjesečnih obrambenih zadaća i aktivnosti u obrani domovine (od toga sedam mjeseci s oružjem). Nekoliko pripadnika našeg starog Lučkog voda pozvano je u novoformirani bataljun, odnosno domobransku satniju, a

većina nas koja je svojevremeno u bivšoj JNA bila oslobođena rezerve, ili zbog dobnih granica ili zdravstvenih problema, nije pozvana nigdje. Ostali smo u svojim radnim organizacijama, odnosno u radnoj obvezi.

Nakon toga na sve moguće načine nastojali smo se ponovno organizirati kao Lučki vod i uključiti u obranu domovine, ali bez uspjeha. Urgirali smo kod zapovjednika TO Ploče Vlahe Orepića, sekretara za NO općine Ploče Nevena Vicića, Velimira Barbira, direktora »Luke Ploče« kap. Ivana Pavlovića, koji je urgirao preko generala Bobetka, zapovjednika Južnog bojišta, odnosno pomoćnika u Pomorskom zapovjedništvu za južni Jadran S. Bernadića, jer je sve vrijeme rata na jugu luka Ploče bila nezaštićena, ali sve je bilo uzalud. Nismo se uspjeli opet oformiti kao regularna postrojba HV-a.

kapetan bojnog broda u miru Zvonimir Franjković, prvi zapovjednik RL Ploče:

Uspostava Ratne luke Ploče

(tekst je napisan uz konzultaciju i očitovanje prvog Zapovjedništva Ratne luke Ploče: Dragana Stipkovića, Zorana Šimića i Martina Kuliša)

Već od 1990., a posebice od 24. siječnja 1991. grupa domoljuba iz Splita pod vodstvom Miroslava Lozine, Gorislava Jurina, Mladena Bujasa, Marka Džaje, Ive Jelića, Ede Unkovića i drugih, obavljala je određene tajne aktivnosti, pripremajući se za predstojeće velike događaje u Hrvatskoj: motrenje vojarni, prikupljanje podataka o nakanama, pokretima i drugim aktivnostima JNA i JRM-a, te razna prikupljanja oružja i streljiva, organiziranje manjih grupa koje su izvršavale gore navedene zadaće, itd. Organizirali su i prvu izradu lansera i raketnog oruđa uz pomoć M. L. i I. D. iz Viteza, koji su tajno dovezli raketno gorivo i barut te detonatore.

Ipak, početak velikosrpske agresije na Republiku Hrvatsku hrvatske obrambene snage dočekale su slabo naoružane. Stoga je iznimnu važnost, može se reći i prekretnicu, imalo osvajanje vojarni JNA u rujnu 1991., posebice uspješno izvedena napadna akcija »Zelena tabla – Male Bare« (14./15. rujna 1991.) i osvajanje velike količine oruđa, oružja, streljiva, minsko-eksplozivnih sredstava i materijala, vozila, velike količine goriva – dizel (D-2) i benzina, te druge vojne opreme i tehnike. Akcija je izvedena pod zapovjedništvom i koordiniranjem Zbora narodne garde i Hrvatske ratne mornarice, uz odobrenje ministra obrane Luke Bebića i generala Antona Tusa, te sudjelovanje policijskih snaga iz Metkovića, Vrgorca, Makarske i Ploča, dijelova 4. brigade ZNG-a i iznimnu suradnju pomorskih snaga iz sastava poduzeća »Luka Ploče«. S obzirom na ishod spomenute akcije, jedna od prvih zadaća zapovjednika HRM-a admirala Letice nakon utemeljenja HRM-a (12. rujna 1991.) bila je staviti pod vojnu kontrolu i materijalizirati vojnu pobjedu osvajanja bivšeg garnizona Ploče, sa svom njegovom opremom, naoružanjem, radionicama, vojnim i ljudskim potencijalom. Stanje u gradu bilo je napeto i neizvjesno. Mnogi su se bojali povratka jedinica jugovojske s brodovima 16. dML i jedinice VP 4747 Ploče, koja je, osim logističkih elemenata, imala i svoj borbeni dio.

Dragovoljnim napuštanjem JRM-a 16. rujna 1991., nakon poziva admirala Letice, javljam se u Zapovjedništvo HRM-a 18. rujna 1991., gdje sam zatekao časnike pf Dragana Stipkovića, pf Zorana Šimića i pbb Martina Kuliša. Od admirala Letice dobili smo zadaću (zapovijed broj 1-1, 20. rujna 1991.) da uspostavimo Ratnu luku Ploče, prvu službenu postrojbu HRM-a. Naša je zadaća bila da zajedno s Kriznim

štabom općine Ploče što je moguće prije osiguramo zaštitu stanovništvu grada i općine Ploče, te organiziramo obranu.

Nas četvorica časnika u Ploče smo došli 21. rujna 1991., u civilnoj odjeći, s dva pištolja dobivena u ZHRM-u prilikom primanja zapovijedi o postavljanju na dužnosti u Ratnoj luci Ploče. Javili smo se tek formiranom Kriznom štabu općine Ploče i njegovom predsjedniku Nevenu Jelaviću, te predsjedniku općine Ploče Vitku Tomaševiću. Primili su nas vrlo ljubazno, u nadi da će im naša vojna znanja i smisao za dobru organizaciju, te djelovanje na terenu omogućiti da se dosta kaotično i neizvjesno stanje nakon pobjedničkog preuzimanja garnizona u Pločama konsolidira. Osigurana nam je jedna prostorija u zgradi Policijske postaje Ploče, gdje smo se u vrlo kratkom vremenu uspješno organizirali i djelovali. Sukladno izdanim zapovijedima i napucima zapovjednika HRM-a, stavili smo pod vojnu kontrolu cijeli bivši garnizon Ploče, sa svim njegovim zatečenim resursima, kako vojnim, tako i gospodarskim.

U gradu smo zatekli već formirane postrojbe:

– oko 100 dragovoljaca ZNG-a općine Ploče (zapovjednik pf Velimir Barbir),
– postrojbu Specijalne policije u sklopu Policijske postaje (zapovjednik Milan Rezo),
– naoružanu postrojbu nazvanu »Lučka garda« s 22 radnika (zapovjednik Mladen Milošević-Braco),
– nakon osvajanja malokalibarskih PZO topova formirana je PZO postrojba za obranu luke i grada, ali i šireg područja doline Neretve, od napada neprijateljskih zrakoplova koji su intenzivno nadlijetali, izviđali i napadali u više navrata (Rota) širi rajon doline Neretve (zapovjednik Živko Žderić, a zamjenik zapovjednika Goran Mušćet). Postrojbu smo, dobro organiziranu, zatekli nakon akcije u Malim Barama i stavili ju pod svoju nadležnost, prema zapovijedi zapovjednika HRM-a. U svom sastavu imala je 163 pripadnika, a osobno naoružanje za 118 ljudi, te oruđe – 10 topova 40/60 mm »Bofors«, 9 komada 20/3 mm A-4 »Hispano«, 1 20/1 mm »Flack« i 1 12,7 mm »Browning«, s 24 vozila. Zapovjednik I. baterije bio je Zoran Šutić, a njegov zamjenik Žarko Dropulić; zapovjednik II. baterije bio je Joško Karamatić, a njegov zamjenik Ante Medvidović. Tijekom 1991. u postrojbi PZO-a Ploče dužnost jednog od zapovjednika vodova primio je Vedran Pavić. Nakon što je Živko Žderić preuzeo zapovijedanje 3. bojnom Ploče 116. brigade HV-a, dužnost zapovjednika postrojbe PZO-a Ploče preuzeo je Goran Mušćet. Postrojba je bila stalno raspoređena na borbenim položajima, braneći najvitalnije dijelove gospodarstva i stanovništvo, a prema potrebi i zapovijedi sudjelovala je u podršci 4. brigadi ZNG-a u zaleđu Neuma. Zbog nesposobnosti pojedinih zapovjednika, često se znala naći i na prvim borbenim linijama, umjesto da se koristi za podršku i zaštitu.

– Željko Žderić i grupa vrsnih stručnjaka – vezista je u zgradi Starog doma JNA prisluškivala neprijateljske veze te prikupljala vrlo korisne i potpune informacije o neprijatelju; davano je svakodnevno operativno dežurstvo, koje smo po dolasku odmah organizirali u zgradi policije. Uspostavljanjem stalne službe motrenja i obavješćivanja u svakom trenutku bili smo upoznati s pokretima neprijateljskih jedinica na kopnu, moru i zraku (i do 11 ratnih brodova znalo je biti stacionirano u Neretvanskom kanalu pod punom ratnom spremom). Imali smo informacije i o polijetanju neprijateljskih zrakoplova s mostarskog (puk. Hrvatskog vijeća obrane Miro Lovrić redovito nam je slao podatke s mostarskog aerodroma) i titogradskog aerodroma, što nam je omogućilo pravovremeno podizanje borbene spremnosti postrojbi te obavješćivanje pučanstva za odlazak u skloništa, zamračivanje grada, prekid rada škola i druge neophodne radnje koje smo poduzimali za sigurnost stanovništva općine Ploče. U prvim mjesecima posjedovali smo šifre neprijateljske mornarice te smo u svakom trenutku znali sve njihove zapovijedi i pokrete koji su predstavljali ugrozu našeg teritorija, a ostale značajne informacije slane su žurno u Operativni centar ZHRM-a na daljnju obradu, dok nisu prešli na novu vrstu šifriranih poruka. Prikupljene informacije slali smo u Operativni centar ZHRM-a u Split, kao redovita dnevna izvješća, a izvanredne informacije telefonom ili faksom odmah. Centar motrenja i obavješćivanja (CMiO) bio je smješten u podrumu zgrade starog Doma JNA Ploče, a u njegovu sastavu bili su dragovoljci: Željko Žderić – načelnik, Toni Krilić – zamjenik (ujedno i djelatnik kriptozaštite), Stipe Zmijarević, Ljubo Plečaš, Niko Glamuzina, Domagoj Damir Franić, Zoran Cvijanović, Zdenko Pažin, Slobodan Glamuzina, Teo Marinović, Boris Barbir, Duško Gašpar, Zoran Gašpar, Vlady Petrović, Stipe Kraljević, Mario Maleta, Dragan Barbir, Ivan Mikulić, Dragan Čupić – Žuna, Nikša Bogunović, Duško Grgurinović, Joe Vlahović i Vladimir Škarica. Oni su bili raspoređeni po specijalnostima i grupama, tako da se 24 sata pratilo i javljalo sve što je bilo značajno za obranu. Od sredstava imali su: primopredajni uređaj R-609 M, radio-teleprinterski uređaj RTU-100, radiouređaj RT-66/17 FM i radiouređaj pokretni RUP-12 M.

Dana 2. listopada 1991. utemeljeno je Zemaljsko topništvo RL Ploče, topnički vod pod zapovijedanjem Ive Andrijaševića, s 15 ljudi i 2 ZIS-a 76 mm (jedan nabavljen u Biogradu od Darka Banića, a drugi od 112. brigade HV iz Zadra, od gospodina Šimića u zamjenu za veću količinu streljiva). Od 20. studenoga 1991. priključuju se 4. brigadi, gdje su davali topničku podršku i držali položaje Imotica – Ošlje.

Potom je 5. listopada 1991. od 47 novaka općine Ploče, mobiliziranih u Uredu za obranu općine Ploče, prema zapovijedi ZHRM-a osnovana prva službena postrojba mornaričko-desantnog pješaštva, pod zapovjedništvom potp. Vlahe Orepića. Dakako, postrojba mdp nije još bila dovoljno borbeno spremna za ratne zadaće, te je kroz obuku vršila i zadaću osiguranja vojnih objekata u bivšem garnizonu Ploče. Dana 4. studenoga 1991. 19-godišnji ročnik Zvonko Dropulić poginuo je nesret-

nim slučajem prilikom smjene straže; 7. studenoga 1991. pokopan je uz sve vojne počasti na Gradskom groblju Lanište u Pločama. Zbog potreba za ojačavanjem obrane Dubrovnika i Čepikuća, u dva navrata bili su upućeni na ta područja. Osim ranjavanja u nogu dr. Marina Volarevića, nije bilo drugih problema.

Tijekom studenoga 1991. zbog potrebe za kontrolom nad tolikim postrojbama koje su djelovale u sklopu RL Ploče i svih onih koje su prolazile ka jugu, sjeveru i zapadu, formiran je vod mornaričke vojne policije, a za prvog zapovjednika postavljen je kapetan Jozo Ivanković (kasnije je zapovjednik bio Mijo Zovko). Zapovjednici odjeljenja bili su Martin i Željko Nikolac, a Stipu Šunjića mijenja zastavnik I. klase Marijan Ivanović. Ivica Medak također je bio jedan od zapovjednika u mornaričkoj VP.

Spomenute postrojbe, kojima treba pridodati logistiku i policijske snage općine Ploče, držale su pod kontrolom veliki teritorij formirane RL Ploče. Uz to, u RL Ploče organizirane su vojna ambulanta, stacionar i ljekarna na čelu s dr. Mišom Lojpurom, kao i odjel stomatologije s dr. Zdravkom Hajvazom. U skladištu je sačuvano dosta lijekova i sanitetskog materijala, a sanitetski tehničar Vlado Ranogajac vodio je stacionar za lakše ranjene i bolesne. Početkom veljače (10. veljače) 1992., nakon odlaska dr. Miše Lojpura na specijalizaciju u Split i Zagreb, ambulantu je preuzeo dr. Tomislav Matković.

Velikoga kapaciteta i stručno osposobljena bila je tehnička radionica, koja je nakon odlaska JRM-a ostala gotovo netaknuta. Ljudi koji su do tada u njoj radili, organizirani su, uz našu pomoć, za rad u ratnim uvjetima. Tako smo i taj vrlo značajan logistički segment uspjeli dovesti u funkciju, zajedno sa stručnim kadrom koji se dragovoljno vratio na svoja radna mjesta, svjestan da prvi puta svoja znanja i rad ulaže za dobrobit domovine, za koju se tek trebalo izboriti. Popravci vozila, tenkova, bojnih kola i nesmetana opskrba potrošnim materijalom iz skladišta tehničke opreme bila je dragocjena. Popravak oružja i oruđa izvodio se u prostorijama artiljerijske radionice, a mineri su također imali puno obaveza radeći prema zapovijedima na terenu: razminiranje potkopa u kojima su se nalazile protupodmorničke i protubrodske mine, pripreme mina (sidreno antenska galvanoudarna mina) SAG-2 za prijevoz prema Splitu i Livnu. U sastavu grupe minera koju je vodio Saša Baković, bili su: Ranko Delić, Jurica Jelavić, Ivica Bogunović, Hrvoje Tomljenović i Goran Musulin. Artiljerijsku radionicu vodio je Jozo Zmijarević – oružar, Vlado Ponjević vodio je brigu oko opskrbe i podjele goriva i maziva postrojbama i zapovjedništvima, Miošić je bio automehaničar, a načelnik mornaričko-tehničke radionice bio je Frane Marinović.

Dana 27. listopada 1991. otvorena je i kuhinja. Šef kuhinje bio je mr. kulinarstva Markiša Majstrović, a u njezinom stalnom sastavu bili su: Branko Glamuzina, Ivica Šunjić, Goran Šunjić, Zdravko Žderić, Vlaho Kuzman i Dražen Marević, te po

smjenama: Ante Vučković, Ante Nikolac, Ante Alač i Marinko Golemac. Ivo Marević-Blažić vodio je skladište prehrane, a Marko Erceg skladište intendantske opreme, kao i ostale uslužne djelatnosti: pekara, servisi, pranje rublja i dr. (Dedo Šiljdedić, Goran Divić, Arif Zlomušica, Radoslava Karinja, Marija Barbir). Za već postojeće i novoutemeljene postrojbe omogućena je sustavna logistička potpora, jednako kao i za sve postrojbe koje su prolazile ili su se kratko zadržavale u RL Ploče. U skladišta hrane stizale su redovite kamionske pošiljke donacija iz Njemačke, koje su slali Luka Kraljević, Budislav Jelčić i Mili Ostojić. Uz hranu, povremeno su stizale i pošiljke oružja, streljiva, snajpera, odjeće i obuće. Lenko Krstičević bio je profesionalni vozač, Tiho Granić vodoinstalater, Josip Budiša električar, a pomagao mu je Petar Raić, koji je bio u stalnoj vezi s Berislavom Šumanom iz »Elektre«. Kada je zbog naleta neprijateljskih zrakoplova trebalo izvršiti gašenje javne rasvjete i dati uzbunu pučanstvu, to bi odmah bilo učinjeno, jer su djelovali 24 sata.

Dakako, velik broj građana – domoljuba javljao se nudeći svoje znanje i želju za obranom domovine. Osobito nakon uspješno izvedene akcije oduzimanja, zapravo vraćanja oruđa, oružja i streljiva postrojbama Teritorijalne obrane Makarske, Vrgorca, Metkovića i Ploča iz skladišta Male Bare, kada se cijelom hrvatskom narodu pokazalo kako se s dobrom organizacijom i hrabrošću može istjerati tada još borbeno dobro ustrojenog neprijatelja. Organiziranje obrambenih snaga u Pločama započelo je već 24. siječnja 1991. kada je Mladen Milošević – Braco utemeljio postrojbu »Lučka garda« od 20-30 ljudi, koji su, kao i on, radili u »Luci Ploče«. Zadaća im je bila osiguravanje teritorija, prikupljanje podataka o neprijatelju, ali i pripadnicima JNA i JRM-a na koje se moglo računati u slučaju zauzimanja garnizona, sprječavanje diverzantskih djelovanja, prikupljanje i naoružavanje postrojbi. U prvo vrijeme sve su to radili u tajnosti, a tijekom svoga djelovanja imali su, kao i naše Zapovjedništvo, pomoć najvišeg rukovodstva »Luke Ploče«: Ivana kap. Pavlovića – generalnog direktora Luke, kap. i ing. Zdenka Jelavića – njegova zamjenika, Ivana Miličevića, Miljenka Bogeljića, Srećka Eraka i drugih domoljuba. Oni su, primjerice, danonoćno pomagali ljudstvom i voznim parkom, kako bi se što je prije moguće pod punu kontrolu stavila sva vojna imovina osvojena u akciji »Zelena tabla«. Jednako tako, pomagali su i u organizaciji obrane općine i grada Ploča te doline Neretve. Vrlo sposoban bio je don Petar Mikić, koji je organizirao pastoralnu službu, ali i bilježio sva događanja u stvaranju hrvatske države na području doline Neretve. Na skromnoj svečanosti 31. siječnja 1992., u nazočnosti ministra vanjskih poslova dr. Mate Granića i ministra pomorstva dr. Davorina Rudolfa, generalnom direktoru »Luke Ploče« dodijeljeno je unikatno priznanje – plaketa za herojsko djelo svih pripadnika »Luke Ploče« tijekom 1991./92. godine. Na plaketi je pisalo: »HRABRIMA U LUCI PLOČE 1991., Ministarstvo pomorstva Republike Hrvatske«. Manji primjerak uručen je osobno generalnom direktoru Ivanu Pavloviću.

Ne smije se zaboraviti ni veliki doprinos trajekta *Pelješčanka* i njegove posade: Mate Jelavić, Stipe Nakir, Mirko Željko, Mario Volarević, Nikola Modrinić, Blaženko Škrobica i Ivan Mamić, s kapetanom Slobodanom Mićunovićem. Izvršavali su sve postavljene zadaće prijevoza ljudi i dobara, a sudjelovali su u akciji »Zelena tabla – Male Bare« prilikom zauzimanja luke Tatinja, zajedno s drugim brodovima iz sastava »Luke Ploče« te 2 remorkera »Brodospasa« koji su u luci Ploče bili stacionirani za pomoć pri privezu trgovačkih brodova: *Trudbenik* (zapovjednik kap. Pero Macan) i *Kastor* (zapovjednik kap. Dario Bojić). Za potrebe ZHRM-a iz minskog skladišta u Pločama prevezli su u Split 20 komada SAG-2 mina, koje su kasnije korištene za miniranje morskog područja ispred Ratne luke Lora.

U Zapovjedništvu RL Ploče uspostavljene su službe i postavljeni djelatnici: načelnik stožera bio je por. freg. Velimir Barbir, pomoćnik zapovjednika za pozadinu poručnik bojnog broda Martin Kuliš, pomoćnik zapovjednika za operativno-nastavne poslove poručnik korvete Ivica Skejić, referent za minsko-protuminska sredstva i zaprječivanje Saša Baković, za vezu Davor Družijanić, za intendanturu Marko Erceg, za prehranu Ivan Marević-Blažić, tehnički referent zastavnik I. klase Jozo Brljević, glavni ured vodio je zastavnik I. klase Petar Letica, za organizacijsko-mobilizacijske poslove bio je zadužen zastavnik I. klase Ante Boban, a za protupožarnu zaštitu brinuo se zastavnik I. klase Lucijan Burul. Za zapovjednika vojarne postavljen je poručnik bojnog broda Jakša Jerkunica, koji se javio na dužnost 21. prosinca 1991. godine. Minska i protuminska skladišta vodio je zastavnik I. klase Adam Doboš, a ostala tehnička skladišta zastavnik I. klase Mario Modrušan. Voditelji skladišta bili su Ivo Dugandžić, Dedo Šiljdedić, Gordan Divić, Mile Načevski i Stipe Šunjić.

Zadaće koje je trebalo realizirati:

– Uvođenje vojnog ratnog režima na cijelom teritoriju luke Ploče – garnizona Ploče, sa svim postojećim mjesnim zajednicama i stanovništvom, te gospodarskim resursima.
– Staviti pod kontrolu svu zatečenu vojnu imovinu koja se nakon pobjedonosne akcije 14./15. rujna počela otuđivati i nekontrolirano raznositi diljem Hrvatske i Hercegovine (to je za to doba bilo normalno, ali štetno za ukupan dojam stvaranja hrvatske države): skladišta streljiva Male Bare, uvala i luka Tatinja s ostavljenim količinama goriva dizel (D-2) i benzina u podzemnim i nadzemnim tankovima, velikim količinama eksploziva, minama (sidrena antenska galvanoudarna mina – SAG-1 i SAG-2, akustično-indukcijska mina AIM-70, »na dnu ležeća« mina – KMD-500 i 1000 S), minskim zaštitnicima, velikom količinom topova raznih kalibara (40 mm, 20 mm) i mitraljeza 12,7 mm, jednocjevnih i trocijevnih protuzračnih topova, specijalnih vozila kamiona i druge vojne opreme i vojne imovine neprocjenjive vrijednosti unutar skladišta u više vojarni u garnizonu Ploče.
– Zbog stalne opasnosti od napada na grad Ploče i njegovo stanovništvo, već prvoga dana ustroja RL Ploče radilo se na što je moguće bržem odvoženju i disperziji

opasnih bojnih sredstava iz neprijatelju poznatih lokacija. Naime, odmah nakon akcije »Zelena tabla – Male Bare« i istjerivanja brodova 16. diviziona minolovaca (dML) JRM-a iz luke Baćine, tijekom noći JRM je topništvom gađala skladišta u Malim Barama, te grad i postrojenja u luci Ploče. Napadu na grad pridružili su se i zrakoplovi jugovojske. Istodobno se u kamione »Jadrantransa« ukrcavalo oružje i streljivo te odvozilo na sigurne lokacije. Gorivo D-2 i benzin iz luke Tatinje dislocirano je tako što su tankovi goriva na svim brodovima koji su pripadali pomorskoj operativi »Luke Ploče« popunjeni do vrha, jednako kao i tankovi goriva »Brodospasovih« remorkera, a ostatak goriva distribuiran je noću po skladištima i benzinskim postajama »Ine« u Opuzenu, Metkoviću i Rogotinu. Dakako, uz dokument o pohrani i vlasništvu za potrebe postrojbi HRM-a. Iz skladišta mina izvučene su sve mine i minsko-eksplozivne materije i prebačene u podzemna skladišta, a sva ostala eksplozivna sredstva i bojevo streljivo raznih kalibara dijeljeno je postrojbama ZNG-a, odnosno HV-a, za potrebe na drugim ratištima. Velike količine streljiva raznih kalibara gotovo svakodnevno su pod okriljem noći ukrcavane na kamione i odvožene iz skladišta u Malim Barama i Suvavcu prema Vukovaru, Vinkovcima, Osijeku, Karlovcu, Gospiću, Petrinji, Sisku, Zadru, Dubrovniku i drugim mjestima. Pomagalo se i susjednoj BiH, a radi zaštite hrvatskog stanovništva. Zapovijed za ovu aktivnost mi u Zapovjedništvu RL Ploče dobivali smo telefonski, a sadržavala je ime osobe kojoj treba predati tražene vrste streljiva, te vrijeme njezina dolaska.

– Osiguranje općine Ploče od ugrožavanja iz zraka, mora i kopna sa snagama koje su zatečene tih dana, te što je moguće brže formiranje novih postrojbi od dragovoljaca ovog kraja, vojno organiziranje i zapovijedanje istima pod zapovjedništvom Ratne luke Ploče, preko Zapovjedništva HRM-a u Splitu.

– Na samom početku sukoba i osvajanja garnizona Ploče, grupa dragovoljaca pripadnika postrojbe Lučka garda postavila je čelične sajle na najužem dijelu ulaska s mora u luku Ploče (13./14. rujna 1991.), kako neprijateljski brodovi ne bi mogli isploviti, jer je uz osvajanje skladišta Male Bare bilo planirano i osvajanje brodova koji su se tijekom akcije zatekli u vezu u luci Baćina: ML-152 (pogođen »zoljom« u pramac, oštećen, zapalio se, požar ugasila posada), ML-161, ML-141 (za ovaj brod nismo sigurni da je bio u luci s ostalima), ML-142, ML-143, ML-144, BRM-88 i BM-82, koji su prilikom bijega uzeti u tegalj. Sajle su ipak nategnute nakon njihova odlaska iz luke, da se ne bi mogli vratiti natrag i stvoriti borbenu prevagu s još nedefiniranim snagama u gradu (obitelji vojnih lica i drugi istomišljenici). Ujedno je objavljeno da je ulaz na rtu Višnjica miniran. Uz to, postrojba PZO-a svojim topovima osiguravala je cijelo područje luke s mora od eventualnog upada i napada neprijateljskih brodova.

– Izvršiti sanaciju skladišta Male Bare nakon neprijateljskog granatiranja, te prikupiti i uništiti nestabilno i oštećeno streljivo.

– U tako osjetljivim okolnostima i pomalo nedefiniranom stanju u kojemu se nalazila vlast i stanovništvo, trebalo je odlučnim mjerama dati do znanja da je formi-

ranjem Ratne luke Ploče uveden ratni režim života i rada, pa i reda, i uz već formirane postrojbe održavati isti, odnosno poboljšati ga do pune borbene gotovosti, radi odvraćanja neprijatelja od njegovih nakana da zauzme poluotok Pelješac, nakon čega bi lako zauzeo luku i grad Ploče (dijelovi 114. brigade branili su poluotok Pelješac – brigadir Ante Bilić).
– Vođenje povremenih pregovora s neprijateljskom stranom, radi saznanja o njihovom stanju i namjerama. Tijekom rada Zapovjedništva RL Ploče, prema zapovijedi zapovjednika HRM-a admirala Letice, kao zapovjednik RL Ploče nekoliko puta pregovarao sam s predstavnikom komande neprijateljskih brodova kapetanom fregate Čavićem (28. rujna, te 1. i 2. listopada 1991.), o bezuvjetnoj predaji svih brodova i posada JNA. Nažalost, taj značajni cilj nismo postigli. U razgovoru sam mu poručio: *Razgovarate sa zapovjednikom RL Ploče kapetanom fregate Zvonimirom Franjkovićem, prema ovlaštenju i u ime zapovjednika HRM-a admirala Svete Letice. Spasite časno ljude i njihove obitelji, a samim time i sebe, i uplovite u luku Ploče spuštenih zastava, uz naše pilotiranje, i to brod po brod. Topovi moraju biti u početnom položaju i pokriveni navlakama. U slučaju da ne želite uplovljavanje, svim časnicima i dočasnicima omogućite nesmetan iskrcaj s brodova i povratak svojim obiteljima. One koji to žele ukrcajte na barkasu i iskrcajte u luci Gradac. Mi ćemo ih preuzeti i poslati obiteljima. Sa sobom ne smiju imati oružje.* Bilo je i kraćih poruka, odnosno prijedloga: *Predlažemo da zbog vaših obitelji, žena i djece, te dojučerašnjih susjeda i prijatelja pređete na stranu HRM-a, jer brodovi, kao i posade (ljudi), ne mogu bez obala.* Budući da smo imali popis vojnih osoba koje su prije ovih događaja tražile prestanak aktivne službe u JRM-u, predlagali smo sastanak u luci Gradac, gdje bi dotične osobe mogle nesmetano napustiti JRM. Međutim, nakon tih telefonskih razgovora iz Lučke kapetanije Ploče, pregovori su prekinuti. Nakon toga je i do 11 ratnih brodova znalo plutati Neretvanskim kanalom, prekidajući sav pomorski promet tim okružjem, uz stalnu prijetnju nasilnoga povratka u luku Ploče i preuzimanja vlasti.
– Dovođenje u funkciju svih sustava koji mogu iz mirnodopskog odmah prijeći na ratni režim proizvodnje (tehnička radionica, artiljerijska radionica, minska radionica, »Luka Ploče«, »Plobest«, »Pločetrans«, »Razvitak«), te ostalih radnih organizacija i ustanova od vitalnog značaja za funkcioniranje grada i šire okolice (škole, pošta, vodovod, odvoz smeća i dr.). Srećom, velike unutarnje ljudske i materijalne rezerve omogućile su, s obzirom na uvjete, dobru i solidnu organizaciju postupnog dovođenja u funkciju svih resursa koji su radili za ratnu proizvodnju: »Plobest« (prigušivači, razne vrste bombi – tzv. »pijani ustaša«, kako su ih zvali neprijateljski vojnici), »Pločetrans« (prijevoz postrojbi do borbenih crta i natrag), i drugi entuzijasti koji su svojim radom i dobrom organizacijom omogućili proizvodnju i relativno bezbrižnu prehranu stanovništva i vojske, dali su svoj neprocjenjiv obol u tim prvim ratnim danima.
– Osiguranje svih značajnih gospodarskih resursa (»Luka Ploče«, »Plobest«, »Pločetrans«), te željezničkog i cestovnog prometa, jer je morski bio blokiran.

– Kontrola ulaza i izlaza ljudi i robe iz općine Ploče, kroz formirane kontrolno-propusne punktove na svim prometnim prilazima gradu.
– Prijem deset praznih stanova koje su napustile obitelji onih koji više nisu željeli živjeti u Pločama. Isti su podijeljeni najugroženijim obiteljima, pripadnicima ZNG-a, HRM-a, ali je zapovijeđu Zapovjedništva HRM-a to kasnije stavljeno izvan snage (Zapovjedništvo RL Ploče i Krizni štab općine Ploče zajedno su radili na podjeli praznih stanova).
– Ispomoć u ustrojavanju 3. bojne Ploče 116. brigade HV-a tijekom studenoga 1991. (u sastavu 116. brigade bila je 1. bojna Metković i 2. bojna Opuzen).
– Stalna vojnopolitička procjena i poduzimanje odgovarajućih mjera nakon dobivanja povjerljivih informacija linijom zapovijedanja i organiziranom službom obavješćivanja i javljanja u Pločama, kako bi se održalo postojeće sigurnosno stanje u RL Ploče (procjena neprijateljskih zračnih desanata u zaleđu Ploča, moguće lokacije njihova iskrcavanja, poduzimanje protumjera, osiguranje sa snagama i kontrola istih), te potpuna saznanja o stanju na okolnim ratištima.
– Preuzeti u cijelosti bivši Dom JNA i brigu o njegovim materijalnim i tehničkim dobrima. Dom JNA preuzet je pod novim nazivom – Časnički dom Ploče, s dosta sačuvanih sadržaja: kinodvorana, kuglana, restoran s terasom, knjižnica i radionice. Dužnost rukovoditelja Doma preuzeo je Krešimir Žilić, a pomagali su mu gđa Katica Zeman, Mira Barbir i Ivan Galić. Vođa glazbenika bio je Zoran Parmač, a profesori Kaleb i First pomagali su u što boljem funkcioniranju i revitalizaciji Časničkog doma u Pločama.
– Staviti pod kontrolu Ratne luke Ploče bivšu Vojno-ugostiteljsku ustanovu »Mornar«, zajedno s kuhinjskim i restoranskim inventarom.
– Urediti zgradu Zapovjedništva RL Ploče i useliti sve potrebne službe, odrediti raspored po uredima, te utemeljiti i staviti u funkciju Operativni centar za potrebe Zapovjedništva Južnog bojišta.
– Organizirano je i izvršeno gađanje s bojevim streljivom u zoni Peračkog blata za postrojbu PZO-a i satniju mornaričko-desantnog pješaštva (mdp) – novacimornari.
– Izrađen je operativni plan obrane općine Ploče i prezentiran na Skupštini općine Ploče, pred svim zastupnicima; jednoglasno je usvojen. Od ZHRM-a je stiglo odobrenje da zapovjednik RL Ploče obnaša dužnost zapovjednika obrane svih postrojbi formiranih u općini Ploče.
– Organizirana je proizvodnja i postavljanje zaklona od armiranog betona za sve postrojbe raspoređene na teritoriju općine Ploče i šire.
– Zapovjeđeno je blokiranje izdavanja nafte i benzina iz skladišta »Energopetrola« iz luke Ploče (terminal) prema BiH, zbog otimanja cisterni od strane Srba u BiH.
– Organiziran je život i rad pučanstva općine Ploče u ratnom režimu.
– Održana je prisega vojnika, dočasnika i časnika.
– Uzimanje udjela u svim crkvenim aktivnostima i proslavama blagdana.

Zapovjedništvo RL Ploče izvršavalo je zapovijedi ZHRM-a i koordinirano pratilo stanje u zaleđu (Hercegovini) i na jugu Hrvatske, gdje je grad Dubrovnik proživljavao najteže trenutke u svojoj povijesti (Slano je spaljeno, a Cavtat i južna Dalmacija bili su odsječeni i okupirani). Tako se štitilo od ugrožavanja sa svih strana, posebice nakon prodora četnika u luku Slano i presijecanja magistrale Split – Dubrovnik, te pada sela Ravno u BiH, borbi za Čepikuće i uspostavljanja crte obrane u zaleđu Neuma. Na prikupljanju informacija radili su Velimir Barbir, Braco Milošević i Ivica Stanković. Mladen Milošević je tijekom listopada 1991. postavljen za načelnika SIS-a u RL Ploče, a kada su potrebe to zahtijevale, zapovijeđu admirala Letice imenovan je koordinatorom za sigurnost za Južno bojište, gdje sa sobom vodi 15-ak ljudi iz Lučke garde, sa zadaćom pratnje oružja i streljiva i sigurnosne službe na relaciji Ploče – Ston – otok Šipan – opkoljeni Dubrovnik. Početkom 1992. na dužnosti načelnika SIS-a je Ivica Stanković.

Mnogo je osoba djelovalo kontraproduktivno, nastojeći svoje privatne interese staviti ispred postojeće ratne situacije, pa su samo ometali rad u RL Ploče. Bilo je i čestih krađa, upadanja i provala u stanove, opijanja po kafićima s osobnim naoružanjem, blokada rada »Luke Ploče«, pa samim time i prekida posla (blokada luka, željezničkog prometa Ploče – Metković – Mostar). Za sve ove negativne radnje odmah su poduzimane odgovarajuće mjere.

Dana 18. prosinca 1991. u Zapovjedništvu RL Ploče organizirana je i izvršena prisega časnika i dočasnika RL Ploče, pripadnika HRM-a (19 osoba), uz blagoslov don Petra Mikića. Tijekom 1992. u Ratnoj luci Ploče, kasnije Pomorskom zapovjedništvu za južni Jadran Ploče, dužnosti su preuzimali: pukovnik Vice Batoš, bojnik Ivica Blažeković, poručnik korvete Ivo Jutrović i bojnik Ivo Dominiković. Ante Nikolac radio je na brizi i redovnoj kontroli i punjenju vatrogasnih sredstava zajedno s Lucijanom Burulom.

Ratna luka Ploče početkom veljače 1992. temeljem zapovijedi ZHRM-a prerasta u Pomorsko zapovjedništvo za južni Jadran Ploče. Dužnost zapovjednika preuzima kap. bojnog broda Dževad Beširević, a ja, kao posljednji iz prvog zapovjednog sastava RL Ploče, vraćam se u Split – u Loru, u Zapovjedništvo HRM-a. Prije toga Dragan Stipković odlazi u Split, u Minsko-protuminski divizijun, a Zoran Šimić preuzima zapovjedništvo obrane Pelješca, na važnom punktu opskrbe blokiranog Dubrovnika, u Stonu. Martin Kuliš prvo je premješten u Split kao instruktor roniocima i diverzantima, potom je poslan u opkoljeni Dubrovnik, pa opet vraćen u Ploče, da bi krajem 1991. definitivno napustio RL Ploče. Svi oni, zajedno sa mnom, u prvim počecima konsolidacije i uspostave RL Ploče više nego uspješno materijalizirali su rezultate iz akcije »Zelena tabla – Male Bare«, sačuvavši gotovo sva zatečena materijalna dobra. Mislim da smo pružili svoj maksimum, uz pomoć snaga i sredstava zatečenih u luci Ploče te u startu dali značajan obol obrani domovine Hrvatske. Trebalo je imati političke i vojničke mudrosti i hrabrosti, koju smo

imali u vrhovniku dr. Franji Tuđmanu i zapovjedniku HRM-a admiralu Sveti Letici, te brojnim dragovoljcima, da bi se s onako slabo naoružanim braniteljima obranila domovina i do kraja rata stvorila snažna hrvatska vojna sila.

Suradnja s drugim postrojbama odvijala se prema konkretnoj potrebi ili zahtjevima Zapovjedništava na terenu. Mnogo toga u liniji zapovijedanja nije još funkcioniralo, ali se nije moglo izbjeći, jer se određene osobe nisu uklapale u ratnu zbilju, pa je bilo dosta neusuglašenih aktivnosti, praznog hoda, neoperativnosti, koje srećom nisu imale veće posljedice za opću stvar – obranu domovine. Zapovijedanje i svakodnevne povratne informacije koje su mnogo značile u sustavu zapovijedanja, bitno su određivane samom osobom koja ih je davala i ciljem davanja. Zbog toga smo imali značajnih problema prilikom obrade ili provjere istih, kako ne bi doveli sustav zapovijedanja u nedoumicu ili na krivi trag. Puno puta zbog nedostatka vremena nije se mogla izvršiti provjera, pa su onako »sirove« informacije odlazile u ZHRM, što se često odrazilo i na sudbinu pojedinaca, iako je bilo naglašeno da informacije koje se šalju nisu sigurne.

Nakon pada Slanoga 2. listopada 1991., u luci Ploče pojavili su se dr. Jure Burić, Neven Mimica i Petar Kriste, koji su tražili pomoć u oružju i streljivu za spas ugroženog i opkoljenog Dubrovnika. Dobili su tražene količine i onoliko koliko smo im od srca mogli dati, ali one nisu stigle do Dubrovnika zbog blokade Jadranske magistrale (zbog pomorskih blokada u to vrijeme još nije bila uspostavljena veza s okupiranim Dubrovnikom morskim putem). Tek 12. prosinca 1991., dolaskom desantnog jurišnog čamca DJČ-624 (zapovjednik Jerko Bošnjak) s Dubrovnikom je morem preko Elafitskih otoka uspostavljena stalna pomorska veza većih prijevoznih kapaciteta. Kasnije u luku Ploče pristižu i DJČ-615 i DJČ-602.

Ratna luka Ploče odradila je temeljne zadaće i ostvarila ciljeve koji su joj bili zadani, jer je uspjela osigurati osnovu za razvoj novih postrojbi i obranu teritorija za koji je bila zadužena, te funkcioniranje vlasti i svih njezinih segmenata, ratnu proizvodnju, promet, kako-tako normalnu opskrbu vodom i električnom energijom, logističku potporu svim postrojbama koje su se ili formirale na postojećim temeljima RL Ploče (Pomorsko zapovjedništvo za južni Jadran Ploče i Zapovjedništvo Južnog bojišta pod zapovijedanjem generala Bobetka), ili su u prolazu bile logistički oslonjene na vojnu bazu u Pločama, koja i sada egzistira. Može se reći da smo upornim i dosljednim radom, dobrom organizacijom, vojničkom disciplinom i stalnim djelovanjem svih uspostavljenih struktura ostvarili zadane ciljeve. Svi zajedno dali smo doprinos obrani doline Neretve, te općoj pobjedi i oslobođenju RH od okupatora.

Ratna djelovanja postrojbi Ratne luke Ploče
(nakon akcije »Zelena tabla – Male Bare«)

• Satnija ZNG-a sudjelovala je u borbama za Čepikuće i držala je crtu s drugim postrojbama HV-a, kao i crtu u zaleđu Neuma.
• Postrojba PZO djelovala je na prostoru Rudina, a dio snaga bio je stalno razmješten na širem području općine Ploče i u zračnoj zaštiti postrojenja »Luke Ploče«, te od eventualnog napada s mora iz smjera Neretvanskog kanala.
• Postrojba Lučka garda u više je navrata djelovala kod Stona i na otoku Šipanu, a djelovala je kao cjelovita postrojba za zaštitu postrojenja »Luke Ploče«, u otkrivanju unutrašnjeg neprijatelja koji je zaostao u Pločama i šire, u policijskim poslovima (do osnutka Vojne policije) i zaštiti vitalnih objekata od općeg interesa za općinu Ploče (vodovod, pošta, benzinske crpke, skladišta goriva i tzv. »B« materije u »Luci Ploče«), te obavještajnim i kontraobavještajnim zadaćama za potrebe ZHRM-a i Zapovjedništva RL Ploče.
• Dragovoljci mdp-a koje je vodio zapovjednik voda Matković 21. listopada 1991. dobili su zadaću pojačati obranu Dubrovnika (19 vojnika). U granatiranju Dubrovnika dijelom minobacačke granate pogođen je u nogu dr. Marin Volarević, koji je, da bi zaštitio svoje vojnike, stajao na vratima skloništa dok su oni trkom ulazili i sklanjali se. Vratili su se 28. listopada 1991. godine.
• Uspostavljen je redovni pomorski promet i prijevoz ljudi i sredstava s DJČ-624 (zapovjednik Jerko Bošnjak) i DJČ-615 (zapovjednik S. Tomić), te »Jadrolinijinim« trajektom *Pelješčanka* (zapovjednik Slobodan Mićunović). Ovim brodovima prevoženi su ranjenici, osobe, oruđe i oružje te ostali ratni materijal.
• Miniranje mosta na Bistrini (zadaću izvršio Ranko Delić sa svojom grupom minera iz sastava RL Ploče) za slučaj prodora neprijateljskih snaga prema Pločama (to se nije dogodilo zbog obrane Pelješca).
• Utemeljena je domobranska bojna iz postrojbi Narodne zaštite (13 mjesnih zajednica općine Ploče), zapovjednik zastavnik Vlaho Orepić – prosinac 1991. godine.
• Nakon preuzimanja svih vojarni od postrojbi ZNG-a i Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) Ploče odmah nakon utemeljenja RL Ploče, Zapovjedništvo RL Ploče preuzima zgradu bivšeg garnizona Ploče, odakle je u puno boljim uvjetima ostvarivalo zapovjedne zadaće. U nju se useljavaju sve zapovjedne strukture: zapovjednik stožera, veza, logistika, topništvo, mineri, personalna služba, tehnička služba i druge službe, koje se razvijaju kako se širio djelokrug rada i obveza Zapovjedništva za južni Jadran Ploče. Tijekom studenoga 1991. u dio prostorija useljava se tek utemeljeno Zapovjedništvo bojne Ploče 116. brigade HV-a sa Živkom Žderićem kao zapovjednikom. U travnju 1992. stiže general Janko Bobetko koji preuzima zapovijedanje Južnim bojištem, a u podrumu zgrade formira se Operativni centar ZHRM-a kao pomoć Zapovjedništvu Južnog bojišta. U mnogim značajnim elementima rada stožera pojavljuje se kvalitetno jak kadar iz ZHRM-a. Zapovjedniš-

tvo Pomorskog zapovjedništva za južni Jadran Ploče pružalo je svu logističku potporu postrojbama na Južnom bojištu, dok je ratna situacija to zahtijevala. U podrumu hotela »Jadran« u Pločama formirana je Ratna bolnica.

Neki statistički pokazatelji

Gorivo u luci Tatinja zatečeno i zabilježeno dana 26. rujna 1991.	154.316 lit.
Izdano:	
– Remorker »Brodospasa« *Trudbenik*	4340 lit.
– Plovni bager *Graborica*	3100 lit.
– Dizalica plovna *Birina*	9000 lit.
– za potrebe postrojbe ZNG-a	4200 lit.
UKUPNO IZDANO:	20.640 lit.
OSTALO D-2	143.576 lit.

Ostale količine goriva D-2 predane su u skladišta »Ine« u Metkoviću, Opuzenu i Rogotinu, uz potvrdu o pohrani prema zapovijedi ZHRM-a (primila gospoda Jurišić i Šiljeg), a 2136 litara benzina (MB-98) korišteno je za potrebe transportnih vozila RL Ploče i podčinjenih postrojbi; prema zapovijedima ZHRM-a izdavano je i drugim postrojbama izvan RL Ploče.

Iz skladišta u luci Baćina otuđena je ronilačka oprema nakon napuštanja neprijateljskih brodova JRM-a u vrijednosti od 1.000.000 DM, a što je ustanovljeno nakon uspostave RL Ploče (počinitelji nikada nisu otkriveni).

Minolovna oprema

– mehanička divergentna lovka (MDL-3) – 2 kompleta (kpl) za popisne minolovce (novo i ispravno),
– 4 kpl za minolovce (novo i ispravno),
– mehanička divergentna lovka (MDL-4) – 4 kpl za minolovce (novo i ispravno).

Mine

- Akustično-indukcijska mina (AIM – 70) – 50 komada u potkopu,
- SAG-2 – 350 komada (izdano 20 »oštrih« za potrebe ZHRM-a 20. rujna 1991.),
- Minski zaštitnik (MZ – 2) – 10 komada,
- Tempirno-eksplozivni priljepak (TEP) – 912 komada,
- Mala dubinska bomba (DB) – 29 komada,
- Brzotonuća bomba – 87 komada,

• Akustično-eksplozivne (AEL) bombice – 2500 komada,
• Protudiverzantska ručna bomba (PDRB), M – 65 – 5 komada (12 sanduka preuzeo Split tijekom rujna 1991.).

Minska grupa u sastavu: zapovjednik Saša Baković, Ranko Delić, Ivica Bogunović, Hrvoje Tomljenović i Goran Musulin djelovala je vrlo dobro i aktivno. Ova grupa minera odradila je veliki posao iz svoje domene za potrebe Ratne luke Ploče i HRM-a.

– U skladištima navigacije zatečeno je dosta ispravnih sredstava koja su uglavnom sva odmah predana u ZHRM za njihove potrebe (navigacijske karte, publikacije, satovi, kronometri, navigacijski pribor i dr.).
– U skladištu intendantske opreme zatečene su kompletne odore s kacigama, što je omogućilo opremanje kompletnih postrojbi do dolaska maskirnih odora.
– Preuzeta su i skladišta sanitetskog materijala, brodske opreme i veze te je dio sredstava podijeljen postrojbama ZNG-a, HV-a i HRM-a, a ostatak u zalihama prema zapovijedima ZHRM-a, odnosno potrebama postrojbi na terenu.
– Kamioni razni: 89 komada (TAM, FAP, »kampanjole«, »pinzgaueri«, furgoni, kamioni za odvoz smeća, vatrogasna vozila, zapovjedna vozila s radiostanicama, sanitetska vozila).
– Izrađeno je 2500 komada prigušivača u »Plobestu« (nositelj zadaće Damir Zeman).

Brojno stanje postrojbi pod Zapovjedništvom RL Ploče (na dan 14. siječnja 1992. godine):

• 1. satnija mdp 54
• PZO 177
• Vojna policija 16
• Zemaljsko topništvo 20
• Zapovjedništvo RL Ploče 10
• Pozadinska baza 16
• Mornaričko-tehnička radionica (MTR) Ploče 23
• Ambulanta 3
• Veza 1
• Časnički dom 4
• Ukupno 324

• Časnika 20
• Dočasnika 16
• Vojaka 240
• Građanskih osoba 48
• UKUPNO 324

Napomena: Tijekom formiranja postrojbi dolazilo je do promjena brojnih stanja, odlazaka pojedinaca ili grupa vojnika u druge postrojbe prema određenim zadaćama, ili su se pridodavali određeni specijalisti prema vojno-evidencijskom broju, da bi popunili pojedino mjesto u borbenim ili uslužnim postrojbama, kako časnika, dočasnika i vojnika, tako i građanskih osoba koje su svojim znanjem puno doprinijele uspješnoj logističkoj podršci postrojbama. Zbog toga se može dogoditi da pojedini podaci o brojnom stanju postrojbi u dijelu teksta nisu jednaki.

Osnivanje Ratne luke Pula

(pripremio S. Bernadić na temelju izvješća Zapovjedništva RL Pula o borbenoj spremnosti RL Pula za 1991. godinu)

Tijekom povijesti u Puli je bilo dosta vojnih instalacija, vojarni i vojske. Tu su bile zastupljene sve grane OS JNA, od zrakoplovstva, kopnene vojske do ratne mornarice koja je bila dominantna. U samom gradu Puli nalazilo se Zapovjedništvo Vojnopomorskog sektora Pula, vojarna »Muzil«, vojna luka »Katarina« i mnoštvo drugih manjih vojarni, Komanda garnizona, bolnica i sl. U blizini grada nalazio se i vojni i civilni aerodrom kojega su većinom koristili pripadnici JRZ-a, a na njemu su bazirali najmoderniji jugolovci MIG – 21 BIS. Osim velikog broja pripadnika JNA koji su bili angažirani u ovim objektima, u samom gradu bilo je dosta umirovljenih časnika jugovojske srpske nacionalnosti, koji uglavnom nisu bili naklonjeni uspostavi Republike Hrvatske, što su javno govorili i pokazivali. U relativno mirnoj sredini kultivizirane Istre, prevladavale su odore kopnene vojske i mornarice i naglasak kakav nije bio uobičajen među Istrijanima. Luka Pula bila je značajno središte na koje su se oslanjali planeri JNA. Istina je da Pula nije bila u planovima srpskih političara kao područje unutar njihovih granica, ali zbog svojih transportnih mogućnosti i geografskog položaja to je bilo idealno mjesto za potporu snaga JNA u Hrvatskoj, kao i za njihovo eventualno izvlačenje. Stoga im je bilo jako stalo da garnizon u Puli bude i ostane jak te da ima mogućnost manevra i da može odgovoriti na situaciju koja bi se mogla nametnuti.

U takvim okolnostima valjalo je utemeljiti ratnu luku sa zadaćom izolacije vojarni JNA i JRM-a i omogućiti uspostavu organa hrvatske vlasti i njihovo nesmetano funkcioniranje. Osim toga, u Puli su se nalazila skladišta u kojima su se čuvale tzv. rezerve federacije, tj. ogromne količine oružja i streljiva koje je čuvano za slučaj rata. U pulskim vojarnama čuvalo se i oteto naoružanje TO Pule i istarskih gradova, koje je JNA prethodno otela, uz obrazloženje da u skladištima civilne komponente to oružje nije sigurno. Zapovjedniku HRM-a dodijeljena je zadaća da se i u Puli poduzmu mjere nadzora nad ovim vojarnama JNA kako bi se onemogućilo provođenje agresivne politike JNA prema stanovništvu i gradu Puli te Istri općenito. Osnivanje ratne luke provodilo se temeljem zapovijedi zapovjednika HRM-a od 15. listopada 1991., kad je i određena skupina časnika i dočasnika iz sastava Zapovjedništva HRM-a radi odlaska u Pulu i ustroja Ratne luka Pula. Skupina je krenula iz Splita 21. listopada 1991., a 23. listopada 1991. stupila je u kontakt s Kriznim štabom općine Pula. Započelo je prvo prikupljanje časnika koji su napustili JNA i stavili se na raspolaganje Uredu za obranu Pula, Kriznom štabu ili policiji. Do kraja li-

stopada, od dragovoljaca prijavljenih u Uredu za obranu ili Kriznom štabu (oko 400 osoba) formira se prva postrojba HV-a u Puli. Naoružanje za ovu prvu skupinu dragovoljaca dobiveno je od policije, a sastojalo se od 40-ak lovačkih pušaka i karabina, svojevremeno oduzetih po raznim osnovama od građana. Također, krajem listopada (točnije 28. listopada 1991.) ovoj skupini dragovoljaca priključena je i skupina dragovoljaca iz Rovinja (njih 30-ak), zajedno s naoružanjem koje je prikupljeno na razne načine. Ova skupina dragovoljaca bila je dobro naoružana suvremenim puškama (oko 40 komada), zatim s 10 komada samokresa te ovećom količinom streljiva. Zajedno s ovom skupinom i skupinom dragovoljaca iz Pule, formirana je postrojba od oko 70 ljudi zadovoljavajuće naoružanih osobnim naoružanjem. Neadekvatno lovačko naoružanje vraćeno je policiji. Ovako naoružana i opremljena postrojba nakon samo nekoliko dana osnovne izobrazbe bila je sposobna izvršiti i prve akcije u gradu ili na njegovim prilazima. Postavljeni su i prvi blokadni i kontrolni punktovi radi praćenja postrojbi JNA i njihovih priprema za odlazak – povlačenje s prostora Istre i sjevernih jadranskih otoka (Lošinj, Unije, Premuda, Ilovik i Molat).

Tijekom 28. i 29. listopada 1991. izvedena je prva akcija – zauzimanje vojarne »Zonka« – stanice za gorivo i ulje JNA. Manji dio ove skupine osiguravao je akciju blokirajući prilazne putove prema selu Štinjan od strane Pule. Akcija je izvedena uspješno i bez uporabe oružja. Osiguranje u vojarni – vojnici i dočasnici dragovoljno su se predali nakon poziva hrvatske strane. Vojnici JNA odvezeni su u grad, dana im je civilna odjeća, zbrinuti su i upućeni svojim kućama. Prikupljenim streljivom i oružjem dodatno je popunjena postrojba dragovoljaca, čime je ista dobila na ubojitosti, tako da su formirana tri voda. Ova akcija može se smatrati i prvom oružanom akcijom u Puli odnosno na cijelom području Istre u Domovinskom ratu. Zauzimanjem vojarne »Zonka« u uvali Žunac i zaposjedanjem rta Proština (Krišto) s tvrđavom na ulazu u luku omogućena je potpuna kontrola ulaska i izlaska brodova JNA-JRM iz Pule. Brodovi JRM-a tada su bazirali u luci Vargarola, Fižela ili na vezu u uvali Podstine (Muzil). Narednih nekoliko dana slijede organizirane pojedinačne akcije po gradu i okolici. Presretanje i oduzimanje motornih vozila i kamiona, kontrola i blokada vojarni JNA, provokativne akcije usmjerene prema postrojbama JNA na Muzilu i zrakoplovnoj bazi Pula, koju su osiguravali specijalci iz Niša.

Dana 4. studenoga 1991. Zapovjedništvo Ratne luke Pula zapovjedilo je aktiviranje 1. voda za podvodna djelovanja i dijelove Zapovjedništva Samostalnog odreda za podvodna djelovanja. Za aktiviranje ovog Odreda i njegovo priključenje postrojbama HV-a, bolje rečeno stavljanju na raspolaganje Kriznom štabu Pula, uzet je datum 17. kolovoza 1991. godine. Naime, toga dana na sastanku Zapovjedništva Odreda odlučeno je da se sva ronilačka oprema skloni, zajedno s opremom iz ronilačkih klubova, a da se ljudstvo upozori i bude u pripravnosti za trenutno prikupljanje. Tijekom rujna 1991. izvršena je bojna provjera postrojbe. Provjerom je

utvrđeno da je ista u potpunosti spremna i sposobna za izvršenje namjenskih zadaća. Krajem listopada 1991. (23. listopada) sa spremnošću i osposobljenošću postrojbe upoznato je Zapovjedništvo RL Pula, bolje rečeno, upoznato je Zapovjedništvo RL Pula u formiranju. Na tom prvom sastanku zapovjednika SOzPD-a (Samostalni odred za podvodna djelovanja) sa zapovjednikom RL Pula dogovoreno je da će se postrojba aktivirati prema potrebi i trenutnom stanju, a da za sada pripadnici postrojbe budu u pripravnosti kod svojih kuća, da se oprema pregleda i bude ispravna. Zapovjednikom Odreda imenovan je Ivan Franinović. Zapovijed za aktiviranje SozPD-a stigla je iz Zapovjedništva RL Pula 4. studenoga 1991., pa se taj datum može uzeti kao datum aktivnog angažiranja ove postrojbe pod Zapovjedništvom RL Pula. Postrojba je najprije razmještena u taborište 119. brigade HV-a, a kasnije je izvučena i disperzirana iz sigurnosnih razloga. Dana 7. studenoga 1991. postrojba je dobila prvu konkretnu zadaću. Naime, budući da su postrojbe JNA napustile vojarnu »Barbariga«, prethodno potopivši svo topničko streljivo od 30 do 130 mm u more na pozicijama zapadno od otoka Brijuni, trebalo je pristupiti vađenju istog i pokušati ga delaboracijom i sušenjem baruta osposobiti za uporabu. Istoga dana pretraženo je 64.000 kvadratnih metara obale i dna mora u području vojarne »Barbariga«. Prve količine streljiva 85 i 130 mm izvađene toga dana iz mora kod Barbarige mogu se smatrati i početkom rada – formiranja tehničke radionice za remont streljiva (na Fiželi). Do kraja 1991. iz mora je izvađeno nekoliko stotina granata raznog kalibra. Isto je odmah predano u radionicu na daljnji postupak.

Dana 8. studenoga 1991. Zračnu luku Pula napuštaju postrojbe JRZ-a i PVO-a, odvozeći sa sobom sve što su mogli ponijeti. Istoga dana Zračnu luka Pula od članova Kriznog štaba Pula preuzimaju djelatnici HV-a, a Zapovjedništvo RL Pula preuzima pronađene i ostavljene, ali ispravne avio-bombe od 250 i 500 kg. Iste su upotrijebljene već narednog dana, 9. studenoga 1991., za blokadu luke i zabranu svakog uplovljavanja ili isplovljavanja u ili iz luke svim brodovima JRM-a. To je učinjeno iz razloga iskazivanja prijetnje prema JNA i našeg zahtjeva da brodovi JRM-a deblokiraju luke Rijeka, Split i Dubrovnik, koje su blokirane neposredno prije toga. Ova prijetnja urodila je plodom jer su brodovi »Jadrolinije«, jedan trajekt pod stranom zastavom i jedan trajekt (*Sv. Stefan*) iz Bara čekali na ukrcaj i evakuaciju naoružanja, opreme, ljudstva i članova obitelji oficira JNA i JRM-a s Muzila za Boku kotorsku. Blokada luka Rijeka, Split i Dubrovnik skinuta je kako bi se deblokirala luka Pula od strane postrojbi RL Pula i dozvolilo isplovljavanje navedenim brodovima iz luke Pula, vez Podstine. Postrojbe JNA u narednih su nekoliko dana trajektima napustile Muzil.

Navedenih nekoliko dana u radu Ratne luke Pula zaista je bilo burno. Iz sastava dragovoljaca formirala se prva postrojba vojne policije sa zadaćom osiguranja svih vojnih objekata preuzetih od bivše JNA. S narastanjem broja postrojbi uslijedio je svečani čin polaganja prisege. U organizaciji Zapovjedništva Ratne luke Pula pristupi-

lo se polaganju prisege za prve postrojbe formirane od strane Zapovjedništva RL Pula, tj. postrojbi koje su u njezinom formalnom ustroju (admiral Budimir kao datum prisege navodi 14. prosinca 1991.). Prisegu su položile postrojba mornaričko desantnog pješaštva – jedna satnija, vod vojne policije, SOzPD i djelatnici Zapovjedništva RL Pula. Ovim činom polaganja prisege postrojbe i Zapovjedništvo RL Pula dobili su potpuni legitimitet pred javnošću, bile su priznate i formalno uključene u sastav HRM-a. Gotovo iz svečanog stroja prisege postrojbe su otišle na izvršavanje zapovjeđenih zadaća.

Dana 25. studenoga 1991. u Kraljevicu je otišla prva skupina iz sastava SOzPD-a sa zadaćom stalnog i neprekidnog dnevnog i noćnog osiguranja u PD i VO smislu objekata u brodogradilištu u Kraljevici. Drugi dio SOzPD-a i dalje radi na razminiranju i vađenju potopljenog topničkog streljiva iz mora. Satnija MDP vrši osiguranje i razminiranje objekata preuzetih od bivše JNA, odnosno Kriznog štaba grada Pule: Barbarige, Perojske šume, vojarni »Zonka«, »Katarina«, »Valelunga«, Centralnog intendantskog skladišta, ambulante HV-a i svih objekata u bivšoj Goričkoj ulici, stare zgrade »Croatia osiguranja« u Vukovarskoj ulici, vojarne u Umagu, odmarališta u Rovinju, izbjegličkog kampa na Savudriji, vrši se prihvat i osiguranje objekata gdje su smještene izbjeglice i prognanici iz Vukovara. Zajedno s Brodarskim institutom iz Zagreba i uz pomoć tvornice »Uljanik«, Zapovjedništvo RL Pula pokrenulo je izgradnju dva eksplozivna, radio-putem vođena čamca brzine oko 70-75 čv, nosivosti 150 kg plastičnog eksploziva razmještenog u pramcu čamca. Čamac je bio dužine oko 4,5 m.

Dan ranije, 24. studenoga 1991. određen je časnik i upućen na Lošinj, kao član Kriznog štaba bivše općine Cres – Lošinj. Od 28. studenoga 1991. započinje se s praćenjem aktivnosti preostalog dijela postrojbi JNA i JRM-a na vezu i sidrištima na Lošinju i neposredno u samoj luci Lošinj. Svakodnevno se bilježe i prate brodovi JRM-a koji vrše iskrcaj streljiva u more, određuju se pozicije iskrcavanja i prikupljaju ostali podaci zanimljivi za pravovremene akcije Kriznog štaba. Dana 24. studenoga 1991. s radom započinje odjeljak Ratne luke Pula na otoku Lošinju.

Početkom prosinca 1991. preuzeto je naoružanje od JNA koje je pripadalo ŠTO Cres, ŠTO Lošinj, ŠTO Krk, ŠTO Rab i ŠTO Pag, a koje je bilo smješteno u vojarni u Kovčanju. Ista su izvučena i smještena u skladišta poduzeća »Jadranka« iz M. Lošinja. Dana 15. prosinca 1991. i posljednja jedinica JNA i JRM-a napušta Lošinj, a postrojbe HRM-a i Kriznog štaba Mali Lošinj istoga dana ulaze u iste i započinju s razminiranjem napuštenih objekata. Narednih dana izvršena je mobilizacija svih ronilaca iz ronilačkih klubova na otocima Cresu i Lošinju, sa zadaćom protuminskog pretraživanja morskog dna luka Kovčanje, Velopin i Tovar, te cijele luke Lošinj zbog prijetnji i postojanja osnovane sumnje da je JNA, odnosno JRM izvršila miniranje luke i sidrišta na Malom Lošinju. Domobilizacijom tri ribarska broda koji su pridodani ovoj skupini ronilaca, započinje i na otoku Lošinju vađenje po-

topljenog streljiva 85, 88 i 90 mm iz mora za potrebe remontne radionice streljiva u Puli. Po izvršenom remontu isto je odmah upućivano na ratišta tamo gdje je bilo najpotrebnije.

Dana 20. prosinca 1991. prikupljanjem lakog PZO naoružanja, 12,7 mm i 20 mm koje je preuzeto iz dobivenih skladišta bivše TO, formira se prva postrojba PZO HV-a u Istri. Odmah nakon formiranja dijelovi postrojbe upućuju se na zadaće PZO aerodroma Pula, gdje je u tijeku razminiranje poletno – slijetne staze i rubnih travnatih prilaza te formiranje Zrakoplovne baze Pula. Jedna skupina odlazi na zadaću PZO luke i brodogradilišta »Kraljevica«, druga skupina osigurava brodogradilište »Uljanik«, a treća skupina vrši PZO termocentrale u Plominu. Nakon napada zrakoplova JNA na aerodrom Vrsar, jedan vod PZO-a upućuje se na isti radi PZO aerodroma u Vrsaru. Krajem prosinca 1991. iz sastava Ratne luke Pula izdvojio se dio časnika i dočasnika koji čine jezgru za formiranje Zapovjedništva Nastavnog središta Muzil. Na Muzil preseljavaju 1. siječnja 1992. godine.

Zadaće Zapovjedništva RL Pula sve su mnogobrojnije. Uz ovdje navedene zadaće, koje su postale redovite, Zapovjedništvo RL Pula i njegove postrojbe izvršavaju i druge zadaće. Trebalo je osigurati svekoliku logističku potporu u formiranju NS Muzil, te prihvatiti prve generacije novaka i vojnika dosluženika. To znači, svakodnevno skrbiti o prehrani, smještaju, odjeći, obući, priboru za pisanje, nastavu i drugo. Sve ove zadaće logistički su pokrivene sklapanjem ugovora s poduzećima u Puli i Istri, pa i šire. Iz mjeseca u mjesec povećavao se broj izvađenih granata iz mora, kako iz područja zapadno od otočja Brijuni, tako i iz akvatorija otoka Lošinj. Prevoženje granata u radionicu, delaboracija, sušenje baruta, izrada upaljača i probno gađanje s tim streljivom provodi se na topničkim bitnicama na otocima Premuda i Muzil pa te djelatnosti postaju svakodnevne aktivnosti djelatnika RL Pula. Tijekom siječnja i veljače 1992., izvlačenjem oštećenih i ostavljenih topova 85 mm (15 kom.) i 88 mm (8 kom.) s otoka Lošinja i iz Muzila i njihovim prevoženjem na remont u Šibenik dobivena su 4 osposobljena obalna topa 88 mm bez ciljničkih sprava. Povratkom ovih topova u Pulu formira se Topnička bitnica Muzil.

Sredinom ožujka 1992. Zapovjedništvo RL Pula mijenja ustroj, a samim time i naziv i od tada se zove Pomorsko zapovjedništvo za sjeverni Jadran – Pula. Krajem istoga mjeseca (30. ožujka 1992.), iz tada već PZzSjJ izdvaja se dio ljudstva, časnika i dočasnika i formira Pomorska baza Pula, koja promjenom ustroja mijenja naziv u 309. PLoB.

admiral u mirovini Ante Budimir

Neki podaci o Ratnoj luci Pula (1991.)

(u razgovoru s admiralom Antom Budimirom pripremio Zvonimir Franjković)

Dana 21. listopada 1991., temeljem zapovijedi admirala Letice, kapetan fregate Ante Budimir postavljen je za zapovjednika RL Pula. Tamo je zatekao pukovnika Branka Bošnjaka, zapovjednika 119. brigade HV-a, koja je tada brojala 20-ak ljudi, kao jezgru za domobilizaciju po potrebi. Također, tamo se nalazila grupa pilota – letača sa zapovjednikom gosp. Šumanovcem (Zapovjedništvo RZ PZO).

Počinju se formirati postrojbe:

– Samostalni otočni bataljun na Lošinju,
– postrojba Civilne zaštite – ronioci.

U Puli se formira:

– Ronilački odred (80 – 90 ljudi),
– Satnija Vojne policije,
– Samostalna mornaričko-desantna satnija (oko 470 ljudi),
– Sportska četa,
– Satnija motrenja + ribarice,
– 119. brigada HV-a (zapovjedništvo preuzima Marijan Mužinić),
– Mješoviti odred PZO (40 kamiona s 20/3 i 20/1 mm),
– ustrojen je Centar za obuku Muzil (zapovjednik k.f. Vedran Antonini i dozapovjednik Vjeko Sekošek).

Sva borbena sredstva koja nisu neophodna za obranu RL Pula šalju se kamionima i trajektima prema Južnom bojištu. Dragovoljci iz Pule u prosincu su na dubrovačkom ratištu kod Stona. Organizira se borbeno osiguranje Zračne luke Pula, Zapovjedništva Ratne luke Pula, brodogradilišta »Uljanik«, Vrsara i termoelektrane Plomin, te brodogradilišta u Kraljevici, gdje je u tijeku završetak ratnog broda RTOP – 11 »Kralj Petar Krešimir IV.«. U 1992. godini utemeljena je Domobranska satnija Lošinj, zatim Krk, Pag i Rab, a formira se i PZO postrojba za zaštitu Paškog mosta, tada jedine prometne veze sa Zagrebom i ostatkom Hrvatske. Ova postrojba potčinjena je operativnom sektoru srednje Dalmacije u Zadru. Organizira se redovno vađenje municije iz mora, koju je neprijatelj prije odlaska bacio u more, a uspostavljaju se i mornaričke baze radi remonta municije i redovnog održavanja motornih i drugih bojnih sredstava HV-a i HRM-a. Postoji navoz za izvlačenje manjih

brodova i njihov remont, a isto tako vrši se deminiranje minskih polja (deaktivirano ili izvađeno iz mora u Kvarneru i u rajonu luke Pula oko 50 mina).

– 8. i 12. studenoga 1991., Barbariga: satnik Franinović – zapovjednik Odreda podvodnih ronilaca, vrši vađenje streljiva iz mora i šalje u radionicu za remont streljiva.
– 18. studenoga 1991., otočje Brijuni: čišćenje mora oko otoka Vange, vađenje topovskih granata.
– 11. prosinca 1991., Barbariga: uništavanje nađene deaktivirane mine u moru postavljenjem eksploziva na istu.
– 14. prosinca 1991., Muzil: svečana prisega pripadnika mdp-a i Ronilačkog odreda. Tekst svečane prisege: *Ja _____, prisežem da ću vjerno i časno izvršavati dužnosti koje se od mene, pripadnika Hrvatske vojske zahtijevaju i da ću se savjesno i odgovorno pokoravati službenim naredbama i zapovijedima. Prisežem da ću i uz žrtvu vlastitog života štititi i braniti svoju domovinu Hrvatsku, njezin suverenitet, teritorijalnu cjelovitost i sve njezine građane.*
– 28. siječnja 1992., Muzil: ukrcavanje ronilačke opreme na ribarice *Samy* i *Rudy*, ulazak u hodnike i prostorije koje su služile posadama obalnih baterija za smještaj i rad bivše JNA, a na moru grupe ronilaca izvlače iz mora u ribarice sanduke municije, kokere i ostalu vrstu topničke municije. Nakon iskrcavanja s brodova, izvađena municija nosila se u radionicu za remont streljiva HRM-a. Tu se vršila demontaža kapisli, vađenje baruta, delaboracija, sušenje baruta, čišćenje od hrđe i nakupina iz mora i dovođenje municije u stanje uporabe za potrebe HV-a. Tijekom tri godine izvađeno je i remontirano 14.000 komada granata raznog kalibra (40, 88, 90 i 130 mm). Zapovjednik radionice za remont streljiva bio je gosp. Miljen Martinović.
– 15. veljače 1992., Muzil: priprema odreda na čelu sa satnikom Franinovićem za počasni pozdrav, te strojeva obuka postrojbe.
– 18. veljače 1992., Zapovjedništvo PZzSjJ Pula: počasni pozdrav postrojbe, dolazak zapovjednika HRM-a admirala Svete Letice – Barbe s užim Zapovjedništvom u radni obilazak Puli. Prijavak predao zapovjednik kap. fregate Ante Budimir.
– 19. veljače 1992., uvala Budava (istočna strana poluotoka Istre): grupa ronilaca Odreda priprema se za ronjenje i vađenje municije iz mora i ukrcavanje na brodove.
– 21. ožujka 1992.: odlazak Odreda autobusom iz Pule za Kraljevicu radi davanja počasnog pozdrava predsjedniku RH dr. Franji Tuđmanu povodom porinuća ratnog broda RTOP – 11 *Kralj Petar Krešimir IV.* u brodogradilištu u Kraljevici – Specijalna proizvodnja. Na svečanosti su sudjelovali visoki vojni i politički dužnosnici: generali Martin Špegelj, Anton Tus, Imra Agotić, Velibor Kikerec, Mate Laušić, Stjepan Adanić, admiral Božidar Grubišić, k.b.b. Vid Stipetić, Franko Perković, Karlo Grbac, Niko Pezelj, Kruno Ivančić, Ante Budimir, Josip Manolić, ministar obrane Gojko Šušak, ministar pomorstva dr. Davorin Rudolf, gospodin Ivan Milas,

direktor »Jadrolinije« gospodin Anton Lenac, direktor brodogradilišta i drugi visoki gosti i uzvanici. Prijavak predsjedniku Tuđmanu podnio je admiral Sveto Letica. Nakon prijavka Predsjednik se ponaosob upoznao s posadom broda RTOP – 11 i tom prigodom održao govor: *Dame i gospodo, brodograditelji, vojnici, pomorci, časnici i dočasnici HRM i HV, štovani uzvanici i gospodo! Čin kojemu prisustvujemo danas ima veliko značenje već u samoj činjenici, kao što je rekao direktor brodogradilišta, da najstarije hrvatsko brodogradilište predaje prvi ratni brod Hrvatskoj ratnoj mornarici slobodne i neovisne države Hrvatske. Sama ta činjenica ostat će zapisana u povijesti. ...* (obraća se brodu) *Plovi s navoza u sustav HRM, dajem ti ime »Kralj Petar Krešimir IV.«, plovi sretno pod ovim imenom i pod slavnom i svetom hrvatskom zastavom, na čast i slavu HRM, na ponos i sreću hrvatskog naroda* (iz govora predsjednika RH dr. Franje Tuđmana). Nakon presijecanja konopa i udara boce šampanjca o pramac broda, brod je niz navoz krenuo u more, a posada broda, zajedno s radnicima vezala je brod uz operativnu obalu, gdje će do isporuke broda HRM-u biti nastavljeno kompletiranje borbenom opremom i tehnikom.
– 10. travnja 1992., Barbariga: teledirigirano minsko polje – izvršeno ispitivanje i verifikacija.

admiral u mirovini Ante Budimir

Neki podaci o Ratnoj luci Šibenik (1991.)

(u razgovoru s admiralom Antom Budimirom pripremio Zvonimir Franjković)

Par dana prije napada JNA na Šibenik, koji je započeo u rano jutro (5.45 sati) 16. rujna 1991., iz bivše JNA (JRM) skinuli su se časnici i dočasnici: Herman Ševerdija, Branko Čirjak, Vinko Papak, Zdravko Garić, Vlado Beneta, Sahib Imširović, Milan Đorđevski kap.I kl., Daniel Roca, Izet Bačić, Drago Lečić, Dragoje Bakavić, Kemo Glavašević, Dubravko Martinović i drugi. Krizni štab Šibenik privremeno ih je smjestio u hotelski kompleks »Solaris«, dok se ne stvore uvjeti za njihovo postavljanje na odgovarajuća mjesta u sustavu obrane. Kapetan fregate Ante Budimir postaje član Kriznog štaba Šibenik i uključuje se u rad 16. rujna 1991. godine. Zadužen je za organizaciju i preuzimanje svih ratnih brodova koji se nalaze u Šibeniku.

Na sidrištu Kuline bili su vezani sljedeći brodovi:

– PČ – 180
– PČ – 181 »Kostajnica«
– PČ »Šolta«
– DJČ – 602, 603, 607, 621, 622 (preuzela Pomorska policija Šibenik), 624, 626, 627, 631, 632 (10)
– LKB – 1
– PS – 12 »Spasioc«
– PH – 33 »Andrija Mohorovičić»
– BRM – 42, 51, 83
– PT – 71
– PN – 25
– LR – 71, 73
– DSM – 110, 713
– PV – 2 komada
– ČM (preuzela policija iz Šibenika).

Na vezu u Mornaričkom remontnom zavodu »Velimir Škorpik« u Šibeniku nalazili su se sljedeći brodovi (koje radnici i rukovodstvo Zavoda namjerno nisu remontirali odugovlačeći s isporukom JRM-u, pravdajući se teškoćama u rezervnim dijelovima i drugim opravdanjima):

– RTOP – 402
– TČ – 222
– RČ – 310
– ML – 151, 161 (2)
– VPBR.

Pravilo je bilo da posade broda popunjavaju oni časnici i dočasnici koji su na istima bili u JRM-u, a potom su se »skinuli« i prijavili se u ZHRM.

Kapetan fregate Ante Budimir bio je zadužen i za organizaciju i djelovanje na moru, i to kroz sljedeće zadaće i aktivnosti:

– povezivanje ronilačkih odreda »Narodne tehnike« i popunjavanje istih ljudstvom koje je napuštalo bivšu JRM;
– organizacija i izobrazba strijelaca protuzračne obrane za rukovanje »Strijelom«;
– pripremanje i zaprječivanje plovidbe kroz kanal Sv. Ante;
– dogovor oko prelaska uporišta Žirje sa snagama i sredstvima u sastav hrvatskih snaga;
– rad na predaji 118. OAG-a hrvatskim snagama, koji je u svom sastavu imao:
– divizion 130 mm,
– bitnicu Smokvica,
– 2 bitnice Zečevo,
– 2 bitnice Žirje,
– 1 bitnicu Drvenik Veli i
– 3 bitnice na otocima Šolti (Marinča rat i Vela straža) i Hvaru (Pelegrin);
– organizacija ometanja rada vojarni u kojima je bila stacionirana bivša JNA (voda, struja, puštanje domoljubnih i borbenih hrvatskih pjesama);
– izvlačenje i prihvat vojnika JNA, presvlačenje i organizirani odlazak kućama, a za one koji su se priključili HV-u (HRM-u) prihvat i raspoređivanje u postrojbe;
– obavještajni rad – prikupljanje podataka o stanju, pokretima i aktivnostima neprijatelja u vojarnama i van njih te skupljanje podataka i analiza u Zapovjedništvu;
– organizirano opstruiranje remontnih radova na brodovima u remontu.

Dana 15. rujna 1991., nakon uspješno obavljenih pregovora, preuzeta je 118. OAG, a njezino ljudstvo dovedeno je u sjemenište u Šibeniku.

Dana 22. rujna 1991. zauzet je bez ispaljenog metka Inženjerijski poligon u Solinu zajedno s naoružanjem i kompletnom operativom (teški građevinski strojevi), pod rukovodstvom Mire Lozine i njegove grupe.

Odred naoružanih brodova Kali

(pripremio S. Bernadić)

Početkom rujna 1991. stanovnici mjesta Kali na otoku Ugljanu kontaktiraju zapovjednika obrane grada Zadra brigadira Rodoljuba Barića o potrebi utemeljenja otočkog odreda naoružanih brodova. Na inicijativnom sastanku održanom 8. rujna 1991. (nazočni: Gorki Kurtin, Josip Dundov, Davor Rakvin, Duško Vidov, Zdenko Vidov, Stanko Jurin i Slobodan Gauta), vrši se prosudba situacije i donosi odluka o formiranju Odreda naoružanih brodova (ONB). Za prvog zapovjednika određen je Zdenko Vidov, za dozapovjednika Slobodan Gauta (od 20. prosinca 1991. zapovjednik), a za zapovjednika grupe glisera Gorki Kurtin. Na sastanku su donesene smjernice za djelovanje na planu organizacije ONB-a i podijeljeni početni zadaci. Narednih nekoliko dana radilo se na odabiru pogodnih brodova i tražila legitimnost postrojbe, odnosno njezino mjesto u okviru neke veće postrojbe.

Predsjednik Izvršnog vijeća općine Zadar 17. rujna 1991. odobrio je formiranje postrojbe, a za povjerenika je izabran Davor Rakvin. U fazi opremanja postrojbu podupiru: RO, »Adria«, Tankerska plovidba, »Tankerkomerc«, Tvornica duhana, »Zadranka«, »Croatia-osiguranje d.d.«, HPT, SAS, »Brodoremont« Zadar, Mehanička radionica Kali i PZ »Maslina« Kali. U luku i brodogradilište Lamjanu 20. rujna 1991. prebačeni su sljedeći brodovi: *Kali II*, *Jelofin* i *Ždrilo*. Noću 20./21. rujna 1991. trajektom je u Lamjanu prebačeno 5 topova »Bofors« 40 mm i određena količina streljiva. Posrednik u ovom poslu bio je Ivica Luković, načelnik za vezu 112. brigade HV-a. U pripremi za bojna djelovanja s brodova je skinuta ribolovna i druga oprema koja bi mogla smetati djelovanju oružja, a postavljeni su topovi, napravljena su pojačanja na palubi i bokovima, na određenim mjestima postavljene su vreće s pijeskom itd. Prenamjena brodova izrađena je sukladno planovima koje su ti brodovi imali u bivšoj vojsci, odnosno prema mobilizacijskim planovima o ustrojavanju i angažmanu kao popisnim brodovima. Dodatno su na brodove instalirane UHF radiostanice, radari, protupožarne pumpe, agregati, te ostala oprema za koju se smatralo da će biti od pomoći. Na kraju su brodovi obojani sivom maskirnom bojom, a dobili su i ratne oznake: *NB – 1*, *KALI – II*, *NB – 11 JELOFIN* i *NB – 17 ŽDRILO*. Spomenute oznake imale su velike sličnosti sa svojim prethodnicima iz ratne mornarice koja je vukla korijene iz Drugoga svjetskog rata. Posade brodova činili su dragovoljci, ljudi od mora, pretežno otočani. S popunom nikada nije bilo problema.

Prvo isplovljavanje upriličeno je 28. rujna 1991. kada je planirano vježbovno gađanje u Srednjem kanalu. Po povratku se na brodove ugrađuju postolja za strojnice 12,7 mm »Browning« i puško-strojnice 7,9 mm M-53. Početkom studenoga 1991., nakon dobivanja novih PZO topova, ugrađuju se topovi 20 mm »Oerlikon«, a brodovi su opskrbljeni protudiverzantskim bombama (PDRB). Dakako, ni grupa glisera nije zaboravljena. Prvi gliser dobiven u ONB-u zvao se *Maša*; ubrzo je bio opremljen s ručnim bacačem (RB) M-57, a krajem listopada i »maljutkama«. U studenome se u flotnu listu upisuju gliseri: *ZD-2666* i *Nirvana*, koji se također naoružavaju i opremaju za prepadna bojna djelovanja.

Nastojala se uspostaviti veza s HRM-om, kako bi se objedinile zadaće i zapovjedništvo. U tom smislu poslana je delegacija u Zapovjedništvo HRM-a na razgovor s admiralom Leticom, zapovjednikom HRM-a. Delegacija ONB-a obavijestila je admirala Leticu o svom viđenju stvari, opremi i naoružanju brodova, te sa zadaćama koje su brodovi izvršavali dok su bili na mobilizacijskom popisu JRM-a, kao i mogućim borbenim zadaćama u skladu s tadašnjom situacijom na terenu. Zatražena je i pomoć u časničkom kadru, koji bi mogao učinkovitije koordinirati zadaće s ostalim snagama HRM-a. Admiral S. Letica nije prihvatio postrojbu niti je dao pristanak da ona postane dio HRM-a, koja je tada bila u fazi ustrojavanja. On se složio s potrebom postojanja postrojbe i njezinog djelovanja u teritorijalnom smislu, a od suradnje s HRM-om se odustalo. Isto tako, nije se izašlo u susret ni zahtjevu da se dio časničkog kadra izmjesti u ONB na zapovjedne dužnosti.

Da je potreba postojanja ove postrojbe bila opravdana pokazalo se već 6. listopada 1991., kad je neprijateljska borbena grupa ratnih brodova ušla u Zadarski kanal i granatirala sam grad Zadar. Postrojba nije bila obaviještena na vrijeme, a kad su brodovi iz sastava ONB-a isplovili, borbena grupa brodova JRM-a već se bila povukla. Kao svakodnevne zadaće ONB-a mogu se navesti: motrenje i nadzor pomorskih komunikacija koje su bile jedina veza između sjevera i juga Hrvatske, te borbeni nadzor akvatorija na potezu od otoka Premude do Murterskog mora. Brodovi su bili stalno angažirani na prijevozu ljudi i materijalnih sredstava s otoka na kopno. Uvijek je bilo potrebe za prebacivanjem stručnjaka, radnika, liječničkih ekipa, prognanika, bolesnika, itd.

Dana 19. listopada 1991. protivnik je zaprijetio presijecanjem kopnene komunikacije kod Biograda, na što je zapovjednik obrane grada Zadra izdao zapovijed ONB-u da pod svaku cijenu zapriječi Pašmanski kanal kod Biograda. Brodovi su prebazirani u Pašmanski kanal, gdje su postavljene mreže tunare, a ostali brodovi su bili u pripravnosti za vatreni odgovor. No, zbog aktivnosti ovih brodova ili zbog nekog drugog razloga, protivnik je odustao od bilo kakvih napadnih aktivnosti prema Biogradu. U to vrijeme posada je izvršila servisiranje i opravak topničke bitnice »Bonaster« na Molatu. Zatvarači su izrađeni u tvornici »SAS« po tvorničkim nacrtima

koji su dobiveni iz Brodoremontnog poduzeća »Velimir Škorpik« iz Šibenika. Tako je ta bitnica osposobljena za bojna djelovanja.

Dana 10. studenoga 1991. ljudi s ONB-a iskrcavaju se na otok Škardu i postavljaju zasjedu brodovima JRM-a koji patroliraju tim vodama. Jednom raketom pogođen je jedan iz grupe protivničkih brodova, koji se potom uz pomoć drugog broda udaljio prema svojoj bazi na Malom Lošinju. Na pomorskom kanalu 19 čuli su se pozivi za pomoć od ostalih brodova. Nakon ovog događaja protivnički brodovi više nisu koristili unutrašnje pomorske rute za vožnju svojih brodova, niti su više ikada prišli gradu Zadru. Sljedećega dana – 11. studenoga 1991. – zamalo je došlo do tragedije. Zbog nepostojanja koordinacije između brodova HRM-a i ONB-a, posade ONB-a nisu bile obaviještene o isplovljenju brodova HRM-a iz Šibenika. Brodovi ONB-a su isplovili na vježbu ispred potkopa Dragova na Dugom otoku, a budući da su bili obojeni u sivu maslinastu boju, jednako kao i brodovi JRM-a, zamalo je došlo do izmjene »bratske« vatre.

Kada je ONB ojačao kadrovski i materijalno, krajem studenoga napravljeni su planovi za napad na brodove JRM-a, koji su bazirali u Malom Lošinju. Međutim, odobrenje za provedbu ove akcije nije dobiveno. Brodovi su sporazumno napustili ove vode odlazeći i odvozeći osoblje i vojni materijal u smjeru Crne Gore. Napuštanjem protivničke vojske iz baza u Malom Lošinju i Puli prestala je potreba za postojanjem ove postrojbe, tako da je 31. ožujka 1992. izvršena demobilizacija većine ljudi iz sastava ONB-a, a brodovi su stavljeni u niži stupanj pripravnosti. Dana 30. lipnja 1992. postrojba je definitivno rasformirana.

Odred naoružanih brodova Dubrovnik

(neki podaci o ustroju i djelovanju)

Odred naoružanih brodova Dubrovnik djelovao je od rujna 1991. do ožujka 1992. godine. U njegovu sastavu bile su 22 brodice raznih veličina, s više od sto dragovoljaca (117). Prvom naoružanom gliseru *Sveti Vlaho* pridružile su se ostale brodice nešto prisnijih mladenačkih naziva: *Rado IV*, *Baldo Kosić*, *Fucker*, *Ti*, *Boma*, *Vedrana* itd., a od carinarnice Dubrovnik preuzet je zaplijenjeni švercerski brod *Roby*. Brodice su naoružane strojnicama, minobacačima i minama usmjerenog djelovanja. Danonoćno su prkosili agresoru, vješto izmicali zamkama u dobro čuvanom priobalju, gasili požare, te po najtežim vremenskim prilikama prevozili ranjenike i poginule. U nebrojenim diverzantskim akcijama na moru prešli su oko 40.000 uzburkanih nautičkih milja, prevezli oko 6000 vojnika i civila, stotinjak ranjenika, te prenijeli više od 2000 tona ratnih »kriznih artikala« – oružja, goriva, hrane i lijekova. U znak domoljubne zahvalnosti Odredu je krajem 1992. dodijeljen momčadski trofej Plave vrpce Vjesnika. (iz članka Brune Proface »Odred naoružanih brodova obranio Grad i – ostao bez ratnih odličja«, *Vjesnik*, 2006.)

Aljoša Nikolić, zapovjednik Odreda naoružanih brodova

Odred naoružanih brodova Dubrovnik bio je u početku izravno podčinjen Glavnom stožeru HV-a; njegov zapovjednik bio je Aljoša Nikolić, a dozapovjednik dr. Vlado Onofrio; zapovjednik flote brodova bio je Vido Bogdanović, a zapovjednik Postrojbe za posebne namjene Đuka Alemani. Miljenko Bratoš je u razdoblju koje se ovom prilikom obrađuje bio načelnik za poslove obrane Dubrovnika. Tadašnji uvjeti bili su vrlo loši, veza između nadređenih i izvršitelja bila je slabo organizirana, jer se raspolagalo s vrlo malo pravih informacija, a neprijatelj je kroz svoje službe plasirao razne dramatične dezinformacije, stvarajući paniku među stanovništvom, defetizam i druge oblike specijalnog rata. General Martin Špegelj, dok je bio ministar obrane pokušao je revitalizirati Teritorijalnu obranu u Dubrovniku i to je bila zadaća Miljenka Bratoša, što je on, uz pomoć onih u koje je vjerovao, mogao i odraditi, jer je to bila garancija za nesmetano djelovanje i osobnu sigurnost ljudi angažiranih na tim zadaćama. Najkvalitetniji dio cijelog sustava obrane grada u početku je bio Centar za obavješćivanje Dubrovnik, s tri glavna nositelja posla i organizacije: Miljenko Bratoš, Rudi Butković i Marin Krile, koji su imali zadaću razvijanja civilne zaštite. General Špegelj smijenio je Miljenka Bratoša (vjerojatno mu je netko govorio protiv istoga), no dolaskom gospodina Šime Đodana za ministra

obrane, Miljenko Bratoš vraća se na istu dužnost glavnog organizatora otpora i obrane grada, zajedno sa svojim pomoćnicima. Zbog nesnalaženja i krivih (lažnih) informacija izgubljeno je dosta vremena u organizaciji obrane.

Od ožujka do lipnja 1991., u strogoj tajnosti grupa dragovoljaca roni i vadi granate na području Elafitskih otoka, radi vađenja eksploziva (uglavnom trotil) i upaljača. Stječu se saznanja i dobivaju informacije da će uskoro započeti agresija srbocrnogorskih četnika, uz pomoć JNA (JRM i JRZ) na Hrvatsku. Zato se planiraju aktivnosti za što bolju organizaciju otpora i obrane protiv neprijatelja. Grupe od 20-ak ljudi po hotelima pripremaju minsko-eksplozivna sredstva, angažirajući nekoliko inženjera i kemičara koji su svojim idejama i praktičnim djelovanjem izradili dva tipa obrambenih naprava za obranu grada. Bili su to tzv. »televizori« i »bojleri«, »pijane ustaše« i slične naprave, koje su uspješno djelovale protiv neprijateljske žive sile u slamanju napada na otporne točke branitelja Dubrovnika.

Veza je funkcionirala dobro, a organizirana je iz Centra za obavješćivanje. Bilo je mnogo motriteljskih stanica sa 24-satnim motriteljima na obali i otocima, koji su sredstvima veze i s tvrdih telefonskih veza slali redovite i izvanredne podatke o položaju, nakanama, snazi i predviđenim aktivnostima neprijatelja na kopnu i moru. Na 3 kombija postavljeni su radari – tzv. mobilna grupa Centra za obavješćivanje, koji su omogućili prikupljanje značajnih informacija o neprijatelju. Na svjetioniku Sv. Andrija montiran je radar koji je bio dometa do punte Oštro na ulazu u Boku kotorsku, pa se redovno moglo pratiti kretanje neprijateljskih brodova, njihove borbene rute i aktivnosti, što se javljalo obalnim baterijama na otocima, odnosno topničkim postrojbama HV-a i HRM-a. Postojala je i stalna satelitska veza u Sv. Ivanu s predsjednikom RH i vrhovnim zapovjednikom OS RH dr. Franjom Tuđmanom. U hotelu »Petka«, u podrumskim prostorijama i tunelu ispod hotela čuvale su se zalihe hrane, oružja, streljiva, sredstava veze, te minsko-eksplozivna sredstva za mjesec dana rata u slučaju potpunog okruženja grada i totalnog pada obrane Dubrovnika.

U prvim danima napada na Dubrovnik branitelji su onesposobili sve svjetionike na širem morskom području Dubrovnika, Cavtata i Elafitskih otoka, sve do Slanog, tako da se aktivnost brodova JRM-a, koji su bili vezani kod hotela »Osmine« u Slanom, uglavnom odvijala danju, jer nisu dobro poznavali morsko područje, pa noću nisu ni plovili. Vez brodova JRM-a po taktičkim grupama još je bio na otoku Jakljan u uvali Marčulete, na rtu Gruj na otoku Mljetu i u mjestu Zaton (uglavnom 2-3 broda). Branitelji su odmah zatvorili – zapriječili Koločepski kanal, tako da taj morski prolaz nije korišten od strane brodova JRM-a od samog početka napada na Dubrovnik i okolicu. Branitelji su imali 14-metarski brod – gliser »Sv. Vlaho« s 2 ugrađena dizel-motora. Mogao je razviti brzinu do 24 čvora, ali je bio jako glasan u vožnji, što ga je brzo otkrivalo, a zbog stavljenoga oklopa dosta je izgubio na brzini. Sada se nalazi izložen na postolju u luci Gruž, uz ploču s imenima poginulih

branitelja, kao dokaz jednog junačkog vremena u kojemu je Dubrovnik uz velike žrtve branitelja obranjen.

U mjestu Doli nalazio se kamuflažni vez (trabakul) sa streljivom i oružjem. Luka Broce (poluotok Pelješac) bila je stalna baza i plovidbena ruta Gruž – Broce – Gruž, kao i luka Prapratno. Tu su bile stacionirane naše postrojbe Specijalne policije (Bošković i Luković). U jesen 1991., kako su rasli pritisci agresora i sve žešći napadi na grad i okolna mjesta (okupacija Slanog, Cavtata i drugih mjesta na jugu Hrvatske), povećavao se i broj brodova koji su aktivno sudjelovali u obrani akvatorija oko Dubrovnika i održavali stalnu vezu s Elafitskim otocima. Tako su 22 broda – većinom gliseri, neki brzine i do 60 čvorova, te trabakuli sačinjavali Odred naoružanih brodova Dubrovnik. Bilo je tu i gumenjaka kojima su se služili uglavnom naši diverzanti. Rudi Butković i Edo Čengija formiraju 1. bojnu koja drži Srđ, a Aljoša Nikolić Zapovjedništvo, stacionirano u hotelu »Palace«, gdje vrlo često dobivaju pogotke s brodova JRM-a. Želimir Čizmić 1. studenoga 1991. formira mornaricu u Dubrovniku prema zapovijedi admirala Letice, a Tkalec, Filičić i Štampalija odlaze organizirano po oružje i streljivo te drugi borbeni materijal u osvojene vojarne po Hrvatskoj. Petar Matana preuzima HRM, sastava oko 600 ljudi. Kako bi se razriješio spor između Odreda naoružanih brodova i ZNG-a u Dubrovniku, u ZHRM je pozvan šef SIS-a Kruno Ivančić, ali nakon dobivanja informacije o nastaloj situaciji, ZHRM ništa ne poduzima za razrješenje istoga. Trebao je biti izveden vojni puč (17 potpisnika), ali na sastanku u hotelu »Neptun« situacija se smiruje i dogovara se zajedničko djelovanje svih postrojbi u borbi za obranu Dubrovnika, jer je stanje na terenu iziskivalo takvo rješenje. Odred naoružanih brodova tada nema logističku potporu od ZHRM-a, pa se snalazi na razne načine, održavajući kontinuirano snabdijevanje, prevoženje i druge aktivnosti. Na brodovima je svakodnevno plovilo između 40 i 116 ljudi, a samo za nekoliko mjeseci rata prijeđeno je oko 52.000 nautičkih milja u borbenim uvjetima.

Rudi Butković, jedan od organizatora obrane Dubrovnika

Gospodin Miljenko Bratoš, tadašnji sekretar za Narodnu obranu općine Dubrovnik, 24. siječnja 1991. formira i prikuplja grupu istomišljenika, vrši pripreme i razgovara o obrani i načinu obrane Dubrovnika. Beograd je toga dana dao naslutiti da se mirnim putem neće riješiti kriza u Jugoslaviji. U Centru za obavješćivanje djelatno su radili: Paškal Zaharije, Jozo Delaš, Ante Beloč, Željko Crnogorac, Branko Butković, Niko Bogdanović i Ljubo Milinković, te u Uredu za obranu Dubrovnik Zdenko Zorić (operativni dio). Glavna zadaća grupe okupljenih osoba iz Centra za obavješćivanje bila je uspostava veze s mjesnim zajednicama, otocima, Splitom, Zagrebom, itd. Tu aktivnost financirala je izvršna vlast Dubrovnika te osiguravala određeni broj pokretnih radiostanica.

Budući da se u podmorju Dubrovnika nalazio velik broj neeksplodiranih granata iz II. svjetskog rata, u dogovoru s grupom ronilaca, od ožujka 1991. snimaju se pojedini lokaliteti podmorja (Aljoša Nikolić i Rudi Butković – zajednički dogovor). Nakon snimljenog terena pod morem, pristupa se vađenju granata, pa je nakon nekog vremena izvađena veća količina eksploziva. Isti je pohranjen, pa je trebalo naći osobe koje svojim stručnim znanjem mogu od eksploziva učiniti eksplozivne naprave (tehnička strana problema). U tvornici ugljenografitnih proizvoda »Nikola Mašanović», kod hotela »Petka«, radili su ing. Šeren Ćatović (prva žrtva, poginuo prilikom testiranja eksplozivne naprave) i još jedan inženjer, a direktor firme bio je D. Vukić, koji je sve to odobrio unutar tvornice. Zapravo, izrađena je eksplozivna naprava popularno zvana »televizor« napunjena čavlima, dijelovima metalnih otpadaka, a djelovala je usmjereno prema napadačima – živoj sili s dosta eksplozivnog punjenja. Izrađivane su i ručne granate i protutenkovske granate, te tzv. »bojleri«, također punjeni eksplozivom, uglavnom građevinskim i onim od izvađenih granata, a paljenje je bilo daljinsko, vremensko ili putem broja – šifre iz radio-sredstava. U izradu naprava uključen je bio i kolektiv »Brodoremonta« iz Mokošice (radili su sve do pada Mokošice). Istodobno se radilo i na osnivanju službe motrenja i javljanja. Glavni sabirni centar svih važnih informacija bio je Centar za obavješćivanje, a po otocima i duž obale uz Dubrovnik i Cavtat formirane su postaje za motrenje (6), koje su vršile motrenje kopna i mora. Bile su povezane pokretnom vezom i telefonom, jer je u pošti radio Nikola Obuljen – Čičo, koji je organizirao i osiguravao tajnost tih veza.

Kako su se intenzivirali nasrtaji agresora na hrvatski prostor, tako se sve više povećavao i broj ljudi, jer je trebalo osigurati 24-satni rad u Centru za obavješćivanje, a isto tako i na motriteljskim postajama. U Centar se slijevaju sve informacije s punktova. Već u svibnju 1991. bojna ZNG-a broji oko 200 ljudi i stacionirana je u odmarალištu »Rašica«, gdje se vrši kontinuirana obuka branitelja. Organizirana je i prislušna služba (vodi ju Matija Vierda), ali se neprijatelj ne ometa. Sve prikupljene informacije o neprijatelju (snage, nakane, pokreti, predislokacija i drugo) javljaju se u Centar za obavješćivanje. Korčulani (Ivan Varenina, zapovjednik ZNG-a) su donijeli oružje i streljivo za postrojbu ZNG-a Dubrovnik. U svibnju 1991. postrojbi se priključuje Jadran Delaš radi nabavke i vođenja financija.

Dana 24. kolovoza 1991. formira se postrojba osiguranja Centra za obavješćivanje, jer je on prerastao u vrlo značajnu, središnju obrambenu strukturu obrane Dubrovnika i šire. Do početka rata brojao je 77 ljudi. Zadaća ove postrojbe bila je da osigura lokalitete značajne za obranu grada. Primjerice, tunel ispod »Petke« popunjen je hranom, streljivom, gorivom, oružjem, vodom, sanitetskim materijalom, sredstvima veze i drugim potrepštinama potrebnim za dugotrajan rat u okruženju, kao značajna rezerva braniteljima. U špilju na Srđu (bivši talijanski bunker podno Srđa), svaki branitelj je penjući se na položaje na Srđu morao donijeti i pohraniti

nešto potrebno za odsudnu obranu. Jedna od zadaća bila je izrada »kontejnera« s eksplozivom i upaljačima, te redovna cjelodnevna zaštita Centra. Ova postrojba početkom borbenih djelovanja neprijatelja na grad zauzima prve crte u Župi dubrovačkoj, a kasnije je prema zapovijedi zapovjednika obrane grada Nojka Marinovića upućena na područje gdje je, prema njegovoj procjeni, trebalo pojačavati crte obrane (Mokošica).

Dana 13. rujna 1991. gospodin Miljenko Bratoš piše zapovjedniku HRM-a admiralu Letici o namjeri formiranja grupe brzih naoružanih brodova za obranu akvatorija Dubrovnika i Elafita, ali mu nikad nije odgovoreno. Ne čekajući odgovor od ZHRM-a (admirala Letice), nekolicina ljudi otišla je u ACI marinu Dubrovnik »snimiti« koji bi brodovi mogli odgovarati obrambenim potrebama. Izabrani brodovi napunjeni su gorivom i potrebnim sredstvima za plovidbu, a usput se formiraju posade za iste i vrši se priprema za eventualnu uporabu. Iz dubrovačke carinarnice (gospodin Luka Obradović) dobiva se informacija da je zaplijenjen brod *Roby* (dužine 9,5 m) te 15 osobnih i terenskih vozila. Dana 19. rujna 1991. preuzeti su i brod i sva vozila. Brod pod okriljem noći odlazi u »Brodoremont« u Mokošicu, na njemu se vrše preuređenja za borbene potrebe (stavljen je mitraljez »Bren« s 807 metaka, dobiven od postrojbe iz Ćilipa za 7 pušaka M-48), a 23. rujna izvršena je prva probna vožnja Rijekom dubrovačkom. Istovremeno nam Izvršno vijeće općine svojom odlukom dodjeljuje brod *Baldo Kosić* (istraživački brod dužine 15 metara). U to vrijeme počinju pomorske blokade. Prva posada glisera *Sv. Vlaho*: Vlado Merkeš – zapovjednik, Mario Medi i Joško Koprivec – Četka.

U marini se nalazio još jedan brod na suhom vezu, oštećen od granate i udaljen od prvih neprijateljskih crta oko 600 metara. Ekipa dragovoljaca odlazi u marinu, začepljuje rupe na oplati i podvodnom dijelu broda, dizalicom ga spušta u more i običnom barkom tegli u luku Gruž. Tu je opet izvađen na suho, da bi se odradili svi poslovi vezani za njegovu ispravnost i borbenu spremnost te plovidbu. Dobio je ime »Fucker«, a bio je najbrži brod u ONB-u Dubrovnik. Posadu su činili Periša Stražičić – zapovjednik i Tomo Uroš. Povremeno, prema zadaćama koje su brodovi obavljali, pridodavani su pojedini ljudi-specijalisti, a potom iskrcavani po obavljenoj zadaći. U Trstenom je organizirana postrojba mještana za obranu mjesta, koju je vodio Ante Beloč s 10-ak ljudi, a organizacijski i zapovjedno pripadala je Centru za obavješćivanje.

Dana 1. listopada 1991. raketirana je tvrđava Srđ. Prema pisanim izvorima brodovi ONB-a Dubrovnik od 1. listopada do 31. prosinca 1991. prevalili su 30.000 N. Centar za obavješćivanje raketiran je 2. listopada 1991. iz zraka (2 MIG-a); srušen je gornji dio zgrade, srećom bez ljudskih žrtava. Stjecajem okolnosti, nekoliko dana prije ovog događaja, izvršeno je premještanje na rezervnu lokaciju, gdje su montirani svi potrebni uređaji, tako da se nakon rušenja Centra ljudstvo samo preselilo i nastavilo s radom. ZHRM-u u Splitu javljeno je da će doći do 48-satne šutnje, kako

bi se neprijatelj zavarao da je Centar uništen. Za tih 48 sati Centar je samo bio na slušanju. Na tvrđavi Sv. Ivan montirana je satelitska stanica – telefon s posadom, koja je bila u funkciji, i preko te stanice održavane su daljnje veze s postrojbama i Zapovjedništvima u Splitu i Zagrebu, dok se Centar u potpunosti nije vratio u funkciju koju je imao prije raketiranja.

Svakodnevno se vrši plovidba do Broca i Šipana probijanjem blokade neprijateljske jugomornarice. Gliser pun »televizora« i eksplozivnih punjenja 5. listopada 1991. predan je gospodinu Mili Šari za potrebe »Daidžinih« postrojbi.

Dana 10. listopada 1991. formira se mobilna radarska služba na kombiju, koji se kretao od Orašca do Lapada – hotel »Palace« i obavljao motrenje akvatorija. Kombi je pogođen ispred hotela »Palace« i potpuno uništen, no srećom bez ljudskih žrtava.

Prvi veći transport odrađen je 13. listopada 1991. na relaciji luka Šipan – luka Dubrovnik, a u više je navrata prevezeno 7 tona streljiva i opreme. Prvo je 7 bojovnika iz postrojbe osiguranja otišlo na Šipan izvidjeti stanje na otoku i osigurati nesmetano prebacivanje streljiva za Dubrovnik, a potom su, nakon dojave da je sve pod kontrolom, krenula dva broda u izvršenje zadaće (prva akcija). U to vrijeme grupu NB-a čini 7 brodova. Primjerice, brod *Ti* – s posadom Vlado Pale i Joško Koprivica, zatim brod *Boma*, kojega je vozio Vido Bogdanović (13. listopada 1991. uključuje se u postrojbu), a u posadi su još bili Aljoša Nikolić, Mile Radojević i Željko Raguž – Raga.

Dana 25. listopada 1991. Dubrovnik i Dubrovčani doživjeli su jedan od svojih najtežih dana u obrani grada (Čengija se sa svojom postrojbom morao povući s Brgata). Postavlja se nova crta obrane grada na predjelu tzv. Orkanskih visova – magistrala do priključne ceste za ulazak u grad. Nakon par dana crta obrane produžena je do hotela »Belvedere«. Od »Belvederea« do Sustjepana crtu je branilo 167 ljudi, sve do 15. studenoga 1991. godine. Postrojba je bila naoružana, uz streljačko naoružanje s 2 bitnice MB 82 mm, 1 bitnicom MB 120 mm, 2 PZO topa 20/3 mm na kamionima i 3 ZIS-a 76 mm s pripadajućim granatama. Edo Čengija je s 30-ak ljudi 25 dana držao crtu obrane na Brgatu, koji je bio ključna točka obrane grada. Neki nisu izdržali i napustili su svoje postrojbe i Dubrovnik u okruženju; M. K. (25. listopada 1991.) i V. P. (13./14. studenoga 1991.).

Na crti obrane u Župi dubrovačkoj 21. listopada 1991. poginuo je Mario Vuković, a Miljenko Bratoš poginuo je 25. listopada 1991. prilikom obilaska crte bojišnice okupiranog grada. Rudi Butković zamijenio je poginulog Bratoša na mjestu sekretara Sekretarijata za poslove Narodne obrane do 31. prosinca 1991., uz svoju redovnu dužnost. Nakon razgovora između Aljoše Nikolića i Rudija Butkovića ONB Dubrovnik prelazi pod nadležnost ZHRM-a, logistički pod Centar za obavješćivanje, a zapovjedno brigadiru Nojku Marinoviću, zapovjedniku obrane Dubrovnika.

Na čelu logistike bio je Đuka Alemani, osoba za logističku potporu svim postrojbama i brodovima. Zapovjedništvo postrojbe 2. satnije 1. bojne bilo je smješteno u ženskom učeničkom domu, a zapovjedništvo ONB-a u hotelu »Palace«, potom u hotelu »Vis«.

Kapetan bojnog broda Petar Matana

Na sastanku grupe građana 1. studenoga 1991. (nazočni: Siniša Tkalec, Zdenko Baričević, Željko Filičić, Goran Štampalija, Željko Čizmić, Miro Čutura, Dubravko Čikor, gospoda Bilobrk, Mišić i Braco, te pukovnik Nojko Marinović, zapovjednik obrane grada Dubrovnika) formirana je mornarička postrojba – Mornarički odred Dubrovnik, ili kako se s ponosom znalo reći HRM Dubrovnik. Uz pripadnike 163. br. HV-a i MUP-a RH, Mješoviti odred mornaričkog pješaštva (Momp), kako je dobio ustrojbeni naziv, branio je i obranio grad Dubrovnik i stvorio uvjete za konačno oslobađanje Dubrovnika i dubrovačke općine. Od 90 pripadnika Narodne zaštite i domoljuba stvorena je postrojba dragovoljaca, čija je prva zadaća bila protudesantna obrana grada Dubrovnika i motriteljska služba. Pristupanjem pripadnika Odreda naoružanih brodova (ONB) Momp-u, mobilizacijom žitelja otoka, te razvojem potrebitih službi, mornarička postrojba brojila je uskoro 850 ljudi, raspoređenih u tri satnije (»Grad«, »Elafiti« i »Mljet«), ONB, Obalno topništvo, mornaričku policiju i prateće službe: motriteljsku, tehničku, opskrbnu, obavještajnu i službu za propagandno djelovanje (OPI-IPD).

Dijelovi govora Petra Matane na obilježavanju 10. obljetnice mješovitog odreda mornaričkog pješaštva (MOMP-a) Dubrovnik

Prisjećajući se pojedinaca, događaja, radosti i tuge, a prije svega radi zahvale svim pripadnicima Odreda koji su srčano i zdušno izvršavali sve zadaće, osjećam obavezu i ponos da spomenem sljedeće:

Mornarička policija

Odmah nakon formiranja Odreda uslijedile su prve ratne zadaće mornaričke policije. Na Strinčjeri je, u borbi »prsa u prsa« poginulo pet naših policajaca: Siniša, Zdenko, Tomislav, Ivan i Božo. Rat je, mornari nose u srcu svoje prijatelje, no imaju i snagu i volju da izvrše svaku zadaću. Milan i Neven zapovijedali su svojim momcima u osiguranju obale i otoka, objekata i pojedinaca, pratili su svaki važniji transport. Danju i noću bili su prisutni među nama, građanima, da pomognu, priskoče i zaštite imovinu i čovjeka.

Satnija »Grad«

Njih 90 prijatelja i poznanika, pod zapovjedništvom Željka Čizmića, stali su 4. studenoga 1991. na obalni rub grada Dubrovnika, od Kantafiga, Lapada, Pila do Ploča da čuvaju i sačuvaju svaku uvalu, kamen i žal od diverzanata i mogućeg desanta neprijateljske mornarice. Na Bosanci je bilo teško, u pomoć je upućen vod »Pilari« pod zapovjedništvom Vlahe Obradovića. Sutradan, 9. studenoga, poginuo nam je prvi mornar, Franci Lazibat. Granatiranja su bila svakodnevna, a 6. prosinca trajala su skoro čitavog dana. Tresle su se drevne zidine i prkosile topovima, topovnjačama, haubicama, minama i »maljutkama«. Grad je gorio, hotel »Libertas« se rušio! S položaja su krenuli Bruno Glanz i Ante Jablan s grupom mornara da pomognu nastradalim građanima. Oba su poginula, a više ih je ranjeno. No, satnija je iz dana u dan bila brojnija, iskusnija i opremljenija. Tu su bile i nove zadaće, složenije i odgovornije: obrana otoka Šipana, Lopuda, Koločepa, Lokruma, novi položaji, napredovanje prema Kuparima i Cavtatu, zaštita topničkih bitnica, a po rasformiranju Odreda i borbena djelovanja u sastavu dubrovačke 163. br. HV-a.

Satnija »Elafiti«

Grad Dubrovnik je u okruženju jugovojske. Grad živi, tu je Hrvatska mornarica. Od Stona do Lapada, preko otoka tekla je rijeka života, ljudi, hrane i ratnog materijala. Znali smo, niti jedan otok ne smije pasti. Formirana je satnija »Elafiti«. Mještana nije bilo puno, ali zdušno su se odazvali braniti svoje otoke zajedno s Dubrovčanima. Koločep, Lopud, Šipan i mornari! Svaka je uvala bila branjena, polja minirana, svi morski prolazi i kanali bili su pod budnim okom lakog topništva i minobacačkih postaja. A nije nas bilo puno, tek po pedesetak na Koločepu i Lopudu, nešto više na Šipanu. Titogradska »Pobeda« je pisala da »500 ustaša brani Koločep«. Jugoslavenski vojnici nisu imali hrabrosti doći na otok. U tri navrata su pretukli mještane Zatona, prijetili da se otok Koločep mora predati, a da mještanima garantiraju sigurnost. Odgovor sigurno pamte! Prvi obalni top stavljen je u bojnu uporabu, zatim drugi, treći... Dopremili smo nešto oruđa čak iz Karlovca. Obrana je bila stabilna i trajna. Zapovjednici Rino Murati i Zoran Šimić sa Šipana, zajedno sa svojim otočnim zapovjednicima i mornarima budno su pratili svaki pokret na moru i na prilazima otocima. Na žalost, na Šipanu je pri izvršenju zadaće miniranja poginuo Mario Krstičević, mornar-topnik iz Dubrovnika.

Satnija »Mljet«

Granate do ovog otoka nisu stigle, samo eho bojnih djelovanja na kopnu po Dubrovniku i susjednim otocima. No, neizvjesnost i napetost bila je stalno prisutna

zbog prisutnosti ratnih brodova i postrojbi JNA na istočnom dijelu otoka Mljeta. Mještani su se uz pomoć Kriznog štaba organizirali i njih 174, prvi u dubrovačkoj općini, dali su prisegu sebi i hrvatskom narodu za obranu svog otoka, mora i domovine, uz prisutnost ministra obrane Gojka Šuška. Stalnim motrenjem, patrolama, uspostavom radarske postaje, brzom opravkom i stavljanjem u funkciju napuštene topničke bitnice, pod zapovjedništvom Nikole Matane, Nike Sršena i nešto kasnije Lasla Komende por. boj. broda, satnija Mljet dobiva svoj ustroj i taktičku zadaću. Prisutnost topničke bitnice JNA s radarskom postajom na rtu Gruj bila je stalna prijetnja ne samo Mljetu, nego i njegovom okružju. Istinitost prisege dokazali su žitelji Mljeta u brzoj pripravi i spremnosti za napadno djelovanje na topničku bitnicu i radarsku postaju. Neprijatelj je procijenio situaciju, ponudio predaju svog položaja i izvlačenje svojih snaga uz prisutnost promatrača EZ-a. Noć je protekla u neizvjesnosti, ali mještani nisu bili sami, s njima su bili mještani Šipana sa svojom OTB, ONB Dubrovnik i diverzanti iz Splita spremni za trenutno djelovanje. Otok je sutradan bio slobodan. Mljet je formirao i drugu topničku bitnicu, učvrstila se obrana otoka, a sigurnost se vratila među otočane.

ONB Dubrovnik

Znaju ih Dubrovčani! Pravi hrvatski mornari, nosioci Vjesnikove »Plave vrpce«. Aljoša, Vlado, Vido, Đuka, Karlo i još njih 75, zapovjednici, skiperi, mineri, diverzanti, mornari, zaplovili su sa *Sv. Vlahom* 23. rujna 1991. pod hrvatskim barjakom. Postrojba pronalazi način i izvlači dio brodovlja i glisera iz ACI marine Dubrovnik. U sastavu Momp-a Dubrovnik dobili su punu fizionomiju, broj plovila doseže brojku 22 (gliseri, trabakule, manji putnički brodovi, razvijaju se specijalne snage). Svaku noć zadaća. Broce, Prapratno, Šipan, Lapad i Gruž. U početku Suđurađ – Lapac, gdje su pomogli Splićani, do šipanske luke. Na Šipanu noć i mrak. Čuju se motori traktora, stenju, voze ratnu opremu, materijal, hranu i ljude do Suđurađa. Tonći Goravica stokira, broji i piše. Ruke mornara žurno na gliserе (*Ti*, *Bom*, *Faker*, *Gonzales* i drugi) ukrcavaju sve za branitelje, žitelje i obranu grada Dubrovnika. Prvo samo noću, a zatim i danju. Otoci su sigurni, a naše topništvo spremno na djelovanje po stalno prisutnoj blokadi. Bezbroj je zadaća i obveza izvršeno:

– prevoženje raznog materijala i tereta (više od 4000 tona), ljudi (više od 5000 vojnika i civila, sanitetskog osoblja, ranjenih, poginulih i umrlih),
– kurirska služba, prijevoz pošte, novca, novina,
– patroliranje, izviđanje, fizičko osiguranje akvatorija, spasilačka služba,
– osiguranje dijela obale i otoka Jakljan, Daksa, Sv. Andrija,
– minsko zaprječivanje na kopnu i otocima, razminiranje, prikupljanje i uništenje neeksplodiranih granata, izrada eksplozivnih naprava,
– djelovanje specijalnih snaga na Bobari, u Slanom, Platu...

I tako do kraja 1992. godine. Sada su tu na Stradunu, Lapadu i u Mokošici spremni ponovno se organizirati i zaploviti ako zatreba. Sjećaju se oni i mi, i žale za našim Goranom i Đurom.

Obalno topništvo

Puška ne može protiv oklopa, broda i njegovih topova i raketa. A tako je počelo, oni brodovlje ratne mornarice, a mi pušku i srce. Ostaviše nam samo tone željeza. Ipak, nisu svugdje dospjeli, duga je i lijepa ova naša obala, otoci. I puče naš prvi obalni top, pa drugi ... Šipan, Mljet, Petka, Trapit. Ranko, Nikola, Stjepo i Pero zapovijedaju i računaju elemente, promatraju i prate, radari im pomažu. Zvoni telefon, s »Petke« javljaju: »U sektoru djelovanja topovnjača, na krajnjem dometu.« Uslijedila je zapovijed: »Prati, na daljini 7 milja otvori vatru.« Poslije deset minuta čuje se top, neizvjesnost i ... pogodak! Prvom granatom u krmu topovnjače, lanser s raketom je u moru. Uskoro, van dometa, topovnjaču 2 PČ tegle u Boku. Precizni su bili naši topnici sa Šipana, Petke i Trapita. Djelovali su i na moru i na kopnu. Trpjeli su izravne pogotke iz topništva, minobacača, a ni zrakoplovstvo ih nije zaboravilo. Žilavi su to momci i oruđa. Nije bilo druge, brodovi jugomornarice su se udaljili od obale, a zatim nestali iz vidokruga.

Prateće službe

Bez njih nije bilo moguće opstati i djelovati. Dale su izuzetan doprinos i bile prisutne na svakoj radnoj i ratnoj zadaći Odreda.

– Motrioci sa zidina i otoka budno su pratili svaki pokret na obali i moru. Ustrojavanjem radarskih postaja, pokretnih i stacionarnih od Korčule do Cavtata, u potpunosti smo imali informaciju o stanju na moru i prilazima otocima i obali. Topnici su imali početne elemente za bojno djelovanje. Sustavom veza, posebno kodiranih karata, pratili su pokrete svih plovila na moru. Odred je opremu nabavljao sam, s glisera, brodova i Pomorskog fakulteta. Poslužioci su bili naši pomorci i djelatnici kontrole letenja »Ćilipi«. Tehničko održavanje i zapovijedanje znalački su obavljali Vlaho Lonza i Pero Pamuklić.

– Tehnička služba, vrsni znalci svih profila, njih 17 najboljih. Motori, plastika, dizalice, cijevi, pumpe, elektronika. Dan i noć, za postrojbu svoju i druge, za građane Dubrovnika. Dan i noć, masni, znojni, sretni. Plovi se stalno, popravlja, krpi, improvizira i pomaže svima.

– Pašteta, mesni narezak i obratno. Kupanje poslije tri mjeseca. I prvi topli obrok. Dubrovkinja, humanitarna pomoć, Split i Zagreb za branitelje Dubrovnika. Prva odora i čizma, puška, top, municija. Štefi je znao i obavio svoju zadaću.

– Obavještajna služba i propagandni odjel zasebno su djelovali. Prvi na radiovalovima i dostupnim frekvencijama, a drugi među građanima i mornarima. Granatiranja, mobilizacija i pjesma hrvatska, domoljubna. Umjetnici, dubrovačko kazalište, klape i sastavi, Đelo, Raguza, Maestrali, na Koločepu, Šipanu, Mljetu i u Dubrovniku. Program »Od srca dar« za sve vojnike, građane, djecu i žitelje dubrovačke općine. Granate, rana, cvijet, pjesma i prkos! Goran, Željko, Silva, Antonijo i Marija i poslovnica »Atlas«, hrvatski barjak i ratna mornarica. Bili smo prepoznatljivi i susretljivi prema svima.

Brojne su bile zadaće koje su pripadnici Odreda i njegovo Zapovjedništvo obavili tijekom osam mjeseci djelovanja. Osim vojnih zadaća, bitno je spomenuti suradnju s privrednim organizacijama, ustanovama i građanima.

– Neposredan i stalan kontakt Odred je imao s Lučkom kapetanijom Dubrovnik, Centrom za obavješćivanje i »Jadrolinijom«. Ostvarili smo sigurnost plovidbe u akvatoriju Dubrovnika, skrbili za sigurnost putnika i brodovlja na lokalnoj i dužobalnoj plovidbi. U više navrata, pod prijetnjom uporabe topništva, spriječena je kontrola i zaustavljanje plovnih jedinica. U najkritičnijim danima ratna mornarica iz Dubrovnika preuzela je obvezu besplatnog prevoženja ljudi i tereta iz Dubrovnika za Elafite.
– Osigurano je višemjesečno napajanje strujom iz agregata za radiopostaju Dubrovnik, staračkI dom, za žitelje Koločepa, Lopuda i Šipana.
– Mornarički odred Dubrovnik organizirao je gašenje požara u gradu 6. prosinca, uz pomoć »Brodospasa« iz Splita, vatrogasaca s Korčule i žitelja grada Dubrovnika, i tehničku potporu s otoka Lopuda. Ministar Rudolf na našu je zamolbu osigurao angažiranje zrakoplovnih snaga iz Italije u slučaju nemogućnosti ovladavanja vatrenom stihijom. Mornari i Dubrovčani ponovno su pobijedili, grad je spašen!
Zapovjedništvo Odreda znalački je i uz samoprijegor obavilo svoju zadaću. Pero, Tomo, Tomislav, Janko, Edi, Štefi, Vlaho, Neven, Milan, Suzi, Ana, Ani, Nives..., zapovjednici, logističari, Dubrovčani, hrvatski mornari! Uz bojna djelovanja, skrbili smo za naš grad, svakog žitelja i obitelji nastradalih, tu smo bili i tu ostajemo zauvijek! Ponos je biti hrvatskim mornarom!

PRILOZI

Neki od brodova Flote HRM-a koji su djelovali 1991.

(priredio S. Bernadić, na temelju izjava članova posada navedenih brodova)

U rujnu 1991. godine radnici brodoremontnog poduzeća »Velimir Škorpik« iz Šibenika i posade brodova na vezu u remontu otimaju ili zarobljavaju od tadašnje JRM dio ratnog brodovlja koji se tu zatekao, oko tridesetak brodova različite veličine, namjene i kvalitete. Najveći dio brodovlja se nalazio u remontu, u raspremi, tako da nisu bili funkcionalno upotrebljivi, a jedan dio je namjerno pokvaren pri povlačenju od strane JRM-a (izvađene su visokotlačne cijevi iz glavnih brodskih motora i sl.). Na zahtjev prvog zapovjednika HRM-a admirala Svete Letice, 15. rujna oformljena je jezgra od dvadeset ljudi koji će tvoriti okosnicu Flote u nastanku. Formiranjem dijela posade brodova i njihovim dolaskom u luku Šibenik težište je bilo na što žurnijem remontu brodova u suradnji s djelatnicima Remontnog zavoda Šibenik. Također se pristupilo opremanju brodova potrebnim uređajima i naoružanjem, kao i popuni brodova ljudstvom. Prijem, kao i popunu posade u gradu Šibeniku vršili su Ivan Bakavić i Vinko Papak, a ona se uglavnom sastojala od dragovoljaca koji su napustili JRM i tadašnjih radnika Remontnog zavoda i splitskog brodogradilišta. Veliku pomoć u stvaranju Flote HRM-a i logistički i u bilo kojem smislu pružao je MUP Šibenik i 113. brigada ZNG-a.

Privremeno zapovjedništvo Ratne luke Šibenik ustrojeno je 24. rujna 1991. godine. U listopadu 1991. od navedenog brodovlja formiraju se dva divizijuna, izravno podređena Zapovjedništvu HRM-a, pod nazivom: Mješoviti divizijun RTOP, RČ, TČ i PČ i Divizijun desantnih i pomoćnih brodova.

Prvi zapovjednik Mješovitog divizijuna bio je pbb. Marin Stošić, kojega je uskoro naslijedio kapetan fregate Ivan Šarinić sa zamjenikom pbb. Petrom Perkovićem. Mješoviti divizijun RTOP, RČ, TČ i PČ sastojao se od:

RTOP-402 (u HRM-u RTOP-21),
RTOP-410 (u HRM-u RTOP-11),
RČ-310 (u HRM-u OBM-41),
TČ-222 (u HRM-u TB-51),
PČ-171 (u HRM-u PB-61),
PČ-180 (u HRM-u PB-63),
PČ-181 (u HRM-u PB-64) te

PČ 176 »Mukos« (u HRM-u PB-62 »Šolta«), koji je u napadu diverzanata HRM-a pogođen vođenim minitorpedom i zarobljen.

Divizijun desantnih i pomoćnih brodova sastojao se od odreda desantnih brodova i odreda pomoćnih brodova. Njegov zapovjednik bio je Ivan Bakavić. Odred desantnih brodova dijelio se na grupu desantnih brodova i grupu desantno-jurišnih čamaca, a odred pomoćnih brodova na grupu brodova za spašavanje i opskrbu i grupu barkasa.

Skupinu desantnih brodova sačinjavali su:

DTM-219 (u HRM-u isto DTM-219),
DTM-217 (otpisan),
DSM-110 (DSM-110),
DBM-242 (u HRM-u DBM-81),
PDS-713.

U skupini desantno-jurišnih čamaca bili su:

DJČ-602 (u HRM-u DBM-101),
DJČ-603 (u HRM-u DBM-102),
DJČ-612 (u HRM-u DBM-103),
DJČ-613 (u HRM-u DBM-107),
DJČ-615 (u HRM-u DBM-104),
DJČ-623 (u HRM-u DBM-105),
DJČ-624 (u HRM-u DBM-106).

Skupina brodova za spašavanje i opskrbu:

PS-12,
PT-71,
LR-71,
LR-73,
LKB-01,
PH-33 (u HRM-u školski brod »Andrija Mohorovičić«).

Grupa barkasa:

BRM-83,
BRM-42 (potopljena na ulazu u Ratnu luku Lora),
BRM-51.

Bojevo spreman, ali bez odgovarajuće količine streljiva i cijevi 20 mm bio je samo jedan PČ (PB – 64).

Odred logističkih brodova ustrojen je početkom 1992. razdvajanjem Mješovitog divizijuna desantnih i logističkih brodova.

Brodovi Flote Hrvatske ratne mornarice

TB – 51 VUKOVAR *(bivši TČ-222 »Partizan«)*

Početkom Domovinskog rata brod je zatečen u raspremi u RB Šibenik u fazi malog remonta. Za »rujanskog rata« u Šibeniku posada ga je napustila, a brod nije pretrpio značajnija oštećenja. Bio je u sastavu bivše JRM s oznakom TČ-222, a izgrađen je u Kraljevici. Od četrnaest jugoslavenskih torpednih čamaca tipa »211«, prva dva kupljena su u Sovjetskom Savezu, a ostali brodovi te klase građeni su u Kraljevici. Bivši TČ-222 »Partizan« stupio je 28. rujna 1991. u službu HRM-a pod imenom *Vukovar*. Prva posada na brod je došla 20. rujna 1991., kad se na brodu razvio hrvatski stijeg. Na početku u mješovitom sastavu – odredu HRM-a, a od dolaska u RL Lora u sastavu pomorskih snaga HRM-a. Po dolasku posade, na brodu su nastavljeni intenzivni radovi na osposobljavanju, tako da je 3. listopada 1991. ukrcano topničko streljivo i brod je stavljen u funkciju PZO grada Šibenika. Do 11. listopada 1991. zamijenjena su mu sva tri glavna stroja, tako da je brod od tada potpuno u funkciji zahvaljujući izvanrednom zalaganju radnika RB Šibenik i posade broda. Ime *Vukovar* dobio je na prijedlog posade broda i zapovjednika mješovitog odreda, a u vrijeme najjače agresije na grad Vukovar, u čast borbe njegovim braniteljima. Prvi zapovjednik broda bio je p.b.b. Vojko Marelić, a od 1. prosinca 1992. brodom zapovijeda p.b.b. Nadomir Kodžoman.

Prva posada:

1. Vojko Marelić, zapovjednik:	28. 09. 1991. – 1. 12. 1992.
2. Nadomir Kodžoman, dozapovjednik:	28. 09. 1991.
3. Križan Lendić, zapovjednik BO:	28. 09. 1991.
4. Ivan Gudelj, topnik:	28. 09. 1991.
5. Dinko Jakub, I. motorist:	28. 09. 1991. – 14. 12. 1992.
6. Đorđe Rodić, električar:	03. 10. 1991.
7. Ivan Vučemilović-Grgić, torpedist:	03. 10. 1991.
8. Slaviša Serafimovski, radiotelegrafist:	28. 09. 1991. – 04. 10. 1991.
9. Ante Kuzmanić, posl. MR-104:	28. 09. 1991. – 08. 10. 1991.
10. Ivica Prebeg, risist:	10. 10. 1991.
11. Dragutin Bete, posl. MR-102:	10. 10. 1991.
12. Pavle Kaloci, RTB:	28. 10. 1991. – 08. 03. 1994.
13. Tomislav Zupčić, II. motorist:	28. 10. 1991.
14. Mario Jakus:	15. 10. 1991.

RB-41 DUBROVNIK *(bivši RČ-310)*

Bivša jugoslavenska mornarica u Sovjetskom Savezu kupila je 10 raketnih čamaca tipa »Osa I«. Predani su JRM-u u razdoblju od 1965. do 1969. godine i nazvani tipom »301«. Početkom Domovinskog rata brod je zatečen u RB Šibenik u fazi velikog remonta. Brod je od bivše JRM imao oznaku RČ-310. Prva posada došla je na brod 28. rujna 1991., kada se na njemu prvi puta zavijorio hrvatski stijeg i otada je u sastavu mješovitog odreda brodova HRM-a, a od uplovljenja u luku Lora u sastavu Divizijuna RTOP u PS HRM-a. Dolaskom posade na brod, nastavljeni su radovi na završetku velikog remonta, tako da je 10. studenoga 1991. osposobljeno topničko naoružanje i ukrcano streljivo te je brod uključen u PZO grada Šibenika. Ime *Dubrovnik* dobio je na prijedlog posade broda i zapovjednika mješovitog odreda brodova HRM-a, za vrijeme najžešće agresije na grad Dubrovnik, a u čast herojske borbe njegovih branitelja. Prvi zapovjednik bio je k.k. Ante Jurjević, do 10. travnja 1992., a od tada brodom uspješno zapovijeda p.b.b. Miljenko Crljen.

Prva posada:

1. p.b.b. Ante Jurjević, zapovjednik:	28. 09. 1991. – 10. 04. 1992.
2. p.f. Miljenko Crljen, zamj. zap.:	28. 09. 1991.
3. p.f. Ivan Vuković, zapovj. II. BO:	28. 09. 1991.
4. Ivan Krčmar, posl. rak. ramp.:	28. 09. 1991. – 28. 01. 1994.
5. Josip Vitanović, zapovj. V BO:	05. 11. 1991. – 10. 08. 1993.
6. Goran Posarić, II. strojar:	03. 12. 1991.
7. Boris Dimčevski, radiotelegrafist:	03. 12. 1991.
8. Petar Žitko, posl. MR-104:	05. 12. 1991.
9. Dušan Marasović, I. strojar:	05. 12. 1991. – 03. 03. 1993.
10. Petar Matić, električar:	14. 02. 1991.
11. Salih Ajkić, posl. rangout-a:	09. 03. 1992.
12. Leonid Knez:	29. 03. 1992. – 24. 05. 1993.
13. Petar Mutak:	07. 04. 1992. – 29. 12. 1992.
14. Zoran Karolj:	16. 03. 1992. – 03. 08. 1993.
15. Branko Marušić:	14. 10. 1992.
16. Ante Tvrdeić:	12. 11. 1992. – 05. 03. 1993.

17. Duško Radić: 01. 02. 1993.
18. Jozo Radeljić: 04. 02. 1993.
19. Alen Marković: 08. 02. 1994.

Važnije zadaće:

– 5. listopada 1991.: otvorena je vatra po neprijateljskom zrakoplovu MIG-21, zajedno s TB-om. Zrakoplov je srušen, a pilot uhićen.
– 10. prosinca 1991.: prvo uplovljavanje u Gradsku luku Split.
– 11. ožujka 1992.: prebaziranje iz luke Šibenik u luku Lora u sastavu PS HRM-a.
– od 18. do 31. ožujka 1992.: plovidba u cilju kontrole međuotočnog akvatorija, za vrijeme nazočnosti neprijateljske mornarice na otocima Visu i Lastovu.
– od 15. travnja 1992.: prva topnička gađanja s brodova RTOP-21, TB-51 i RB-41 u metu »R« na poligonu S. O. Šolta; za to vrijeme neprijateljska mornarica bila je na otocima Visu i Lastovu.
– od 18. do 20. svibnja 1992.: PZO grada Splita (RTOP-21, RB-41, TB-51, PB-64).
– 31. svibnja 1992.: plovidba l. Lora – l. Vis radi prevoženja 2. satnije HDP-a na o. Vis, nakon odlaska JRM-a s Visa i Lastova – prvo uplovljavanje broda HRM-a na te otoke.
– 16. lipnja 1992.: prvo uplovljenje sastava ratnih brodova HRM-a u l. Gruž (RTOP-21, TB-51, RB-41).
– 28. i 29. listopada 1992.: osiguranje prevoženja predsjednika RH zajedno sa RTOP-om 11 i TB-om 51 na ruti l. Lora – l. Hvar – l. Vis – l. Ubli.
– stalna zadaća osiguranja državne granice RH na moru.
– od 10. do 14. veljače 1993.: sudjeluje u PZO Zadra nakon akcije »Maslenica«.

DEPLASMAN, puni (t): 210
DIMENZIJE (m): 38,6 x 7,6 x 2,7
GLAVNI STROJEVI: 3 diesel M503 A, 12.000 KS 3 osovine
BRZINA (čv) : 39, daljina plovljenja 800 s 30čv
POSADA: 25 (4 časnika)
RAKETE: brod – brod 4 SS – N-2A Styx; radarsko navođenje do 48 km 0,9 maha, bojeva glava 480 kg
TOPOVI: 2 x II 30 mm/65 85 elevacija, 500 granata/min do 4 km, a težina zrna 0,54 kg.
RADARI: za vođenje i upravljanje vatrom – MR-104 H/I band
Navigacijski: RANGOUT

RTOP – 21 ŠIBENIK *(bivši RTOP – 402 »Vlado Četković«)*

Građen je prema projektu Brodarskog instituta u Zagrebu 1977., a opremljen je švedskom elektronskom opremom. Zatečen je u RB Šibenik u fazi rekonstrukcije. Ime *Šibenik* dobio je na prijedlog čelništva istoimenog RB-a i tadašnje posade broda, na osnovu zasluga šibenskih boraca, radnika RB-a Šibenik i njihovih zasluga u PZO-u grada Šibenika. Prva posada došla je na brod iz Splita 28. rujna 1991., kada se prvi puta podiže hrvatski stijeg. Istog dana na brod je ukrcano topničko streljivo, nakon čega se uključuje u PZO grada Šibenika, da bi već 5. listopada 1991. srušio neprijateljski zrakoplov, koji je prije toga pogodio minolovac ML-151 i skladište Sv. Petar. Dana 10. listopada 1991. osposobljavanjem glavnih strojeva brod je praktički bio spreman za funkcionalnu uporabu te je uvršten u sastav Mješovitog divizijuna.

Prvi zapovjednik broda bio je p.b.b. Robert Hranj.

DEPLASMAN, puni (t): 242
DIMENZIJE (m): 45 x 8,4 x 2,5
GLAVNI STROJEVI: CODAG, 2 plinske turbine 9000 KS; 2 diesel stroja MTU 20 V 538 TB92 7200 KS, 4 osovine
BRZINA (čv): 39, daljina plovljenja (M) 500 s 32 čv, 1000 s 20 čv
POSADA: 30 (5 časnika)
RAKETE: brod – brod 4 (2 x II) SAAB RBS 15, aktivno radarsko navođenje do 80 km, 0,8 maha, bojeva glava 150 kg
TOPOVI:

– 1 Bofors 57 mm/70, 75 elevacija, 2000 granata/min, dometa 12 km, težine zrna 2,4 kg
– 1 30 mm/65 AK – 630, 6 cijevi, 85 elevacija, 3000 granata/min, domet 4 km

PROTUELEKTRONSKA BORBA: Lanser WALLOP BARICADE
SUSTAV ZA UPRAVLJANJE VATROM: PEAB 9LV 200 GFCS
RADAR: navigacijski – DECCA 1226, I band,
motrilački i upravljanje vatrom: PHILIPS TAB, I/J band

RTOP – 11 KRALJ PETAR KREŠIMIR IV.

Bivši RTOP-410 (trebao se zvati »Sergej Mašera«) se u trenutku agresije na Hrvatsku zatekao na navozu brodogradilišta u Kraljevici. Trebao je biti porinut već 1. svibnja 1991., ali su djelatnici brodogradilišta namjerno odugovlačili dovršenje, stoga je brod spašen i nakon povlačenja JRM-a dovršen za HRM. Topovnjača je nosila radno ime *Ban Jelačić*, a nakon porinuća odlukom GS HV-a dobiva ime *Kralj Petar Krešimir IV.*, koji je pri dovršenju znatno ojačao hrvatsku mornaricu. Prva posada je prema zapovijedi formirana 28. rujna 1991., a upotpunjena 11. listopada iste godine. Nakon toga je nastavljeno intenzivno opremanje broda, da bi 21. ožujka 1992. bio svečano porinut u more. Kum pri porinuću bio je predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman. Dana 25. svibnja 1992. brod obavlja svoju prvu samostalnu plovidbu u akvatoriju Riječkog zaljeva, kada je ujedno izvršeno ispitivanje pogona i topničkog naoružanja. Nakon uspješnog završetka navedenih ispitivanja brod ulazi u operativnu uporabu, a 7. lipnja 1992. uplovljava u matičnu luku Lora.

Prvi zapovjednik broda bio je pbb Tonči Vidan.

DEPLASMAN, puni (t): 382
DIMENZIJE (m): 53 x 8,5 x 2,9
GLAVNI STROJEVI: 3 M 504 diesel 15 000 KS, 3 osovine
BRZINA (čv): 36, daljina plovljenja 1500 Nm s 18 čv
POSADA: 32 (5 časnika)
RAKETE: brod-brod 8 (4 x II) SAAB RBS 15, aktivno radarsko navođenje do 80 km, 0,8 maha, bojeva glava 150 kg

TOPOVI: 1 Bofors 57 mm/70, 75 elevacija, 200 granata/min, domet 12 km, težina zrna 2,4 km, 1-30 mm/65 AK 630, 6 cijevi, 85 elevacija, 3000 granata/min, dometa 4 km
MINE: 4 AIM-70 magnetne ili 6 SAG-1 akustične
PROTUELEKTRONSKA BORBA: Lanser WALLOP BARICADE
SUSTAV ZA UPRAVLJANJE VATROM: BEAB 9LV 249 MK2
RADARI: Navigacijski – Racal BT 502: E/F band,
motrilački i upravljači vatrom: BEAB 9LV 249 MK2 I/J band

PBR-62 ŠOLTA *(bivši PČ-176 »Mukos«)*

Početkom Domovinskog rata brod PB-62 je u bivšoj JRM na zadaći blokade splitske luke, u akvatoriju Bračkog kanala. Dana 14. studenog 1991. diverzanti HRM-a pogodili su brod navođenim diverzantskim torpedom te ga onesposobili. Sutradan su ga stanovnici otoka Šolte dotegli-li u uvalu Nečujam, a noću 17. na 18. studenoga 1991. otegljen je u Šibenik, u Remontu bazu. Pod hrvatskim stijegom brod prvi put plovi 23. travanja 1992., a u operativnu uporabu ulazi 15. svibnja 1992. godine. Dana 31. svibnja 1992., nakon što je JRM napustila otok Vis, uplovljava u luku Vis, gdje mu je priređen svečani doček. U znak zahvalnosti stanovnicima otoka Šolte za spašavanje broda, brod nosi ime *Šolta*.

Prvi zapovjednik broda bio je kap. kor. Mile Tomas.

PBR-64 HRVATSKA KOSTAJNICA *(bivši PČ-181 »Durmitor«)*

Kao gotovo sve brodove HRM-a, tako i ovaj brod Domovinski rat zatiče u Šibeniku u Remontnom brodogradilištu (RB). Budući da je bio u završnoj fazi velikog remonta, preuzet je od radnika RB-a 26. rujna 1991., a već 28. rujna 1991. spušten je u more. Prema zapovijedi Vinka Papka u remont su upućeni Davor Valdec i Šimun Aščić, glede preuzimanja broda od strane HRM-a. Oni pregledavaju brod i zadužuju dvije automatske puške, te na brodu ostaju do 28. rujna 1991. godine. Istoga dana na brodu se zavijorio hrvatski stijeg, kojega je kupio Davor Valdec. To je bio prvi brod HRM-a u RB-u Šibenik. Dana 1. listopada 1991. na Kulinama je u potpunosti opremljen i naoružan PZ topovima (20 mm M-71 sa 7000 kom. streljiva 20 mm), a već 6. listopada na brod stižu prvi pričuvni mornari (8). U vremenu od 10. do 26. listopada 1991. postrojba se popunjava časničkim i mornarskim kadrom, a 10. i 11. listopada 1991. brod je prebaziran u potkop na Dugom otoku, zbog opasnosti od zračnog napada. Dana 15. listopada 1991. dobiva ime *Hrvatska Kostajnica*, u čast gardistima i stradalnicima Hrvatske Kostajnice. Tijekom Domovinskog rata brod obnaša zadaće nadzora i čuvanja državne granice na moru. Vrši osiguranje tijekom predsjednikova boravka na Brijunima. Nema bojnih djelovanja s neprijateljskim postrojbama.

Prvi zapovjednik broda bio je por. freg. Davor Valdec.

DTM-219

Ratni brod DTM-219 (desantni) porinut je u more 1955., a rekonstruiran 1968. u desantni brod minopolagač. Svoju revitalizaciju dočekao je tijekom Domovinskog rata u najtežim danima rađanja hrvatske države i stvaranja HRM-a. Veteran mora, zbog svoje starosti i tehnološkog napretka od strane bivše JRM predviđen je za stavljanje u raspremu. Svoju posljednju vožnju pod zastavom JRM-a, ne izvršivši zadaću, obavio je 24. kolovoza 1991. godine. U predjelu svjetionika Mulo došlo je do kvara na glavnim strojevima, pa je brod vraćen u Šibenik. Kvar na strojevima namjerno je izazvao Jozo Penić spriječivši tako prevoženje streljiva iz Kruščice (kraj Rogoznice) za vojarne u Šibeniku. Zapovjednik Sahit Gaši i posada bivše JRM po povratku u Šibenik brod su nasukali na vezu vojarne Kuline i u cijelosti ga napustili. Časnici i vojnici JNA iz vojarne s napuštenog su broda skinuli kormilarsko kolo, oštetili glavne strojeve i porazbijali brodski inventar. Tijekom »rujanskog rata« u Šibeniku, iako u zoni ratnog djelovanja, brod je ipak ostao gotovo netaknut, izuzevši par oštećenja na zapovjedničkom mostu. Padom vojarne »Kuline« 22. rujna 1991., dragovoljci HV – HRM-a Sahit Gaši, Jozo Penić i Boško Škrabić preuzimaju brod. Svojim elanom, stručnim radom i vještinom nasukani brod bez ikakve opreme opremaju rashodovanim dijelovima i osposobljavaju ga za plovidbu. Već sljedeći dan, 23. rujna 1991. na jarbolu broda zavijorio se hrvatski stijeg i to samo stotinjak metara nedaleko od vojarne »Dumboka«, koja je još bila u rukama JNA.

Dana 27. rujna 1991. u bivšoj zgradi ONO u Šibeniku ustrojeno je Zapovjedništvo HRM-a za RL Šibenik. Za prve djelatnike na brodu imenovani su: Sahit Gaši za zapovjednika, Jozo Penić za glavnog strojara i Boško Škrbić za minera. Prva ratna zapovijed za vožnju izdana je 30. rujna 1991. godine. U noći na 30. rujna, oko 23 sata, uz pomoć djelatnika MUP-a na brod su ukrcani protudesantni ježevi na

lučkom gatu Krka. Uz pomoć pet tribunjskih ribara brod je neopaženo isplovio kroz kanal Sv. Ante do uvale Muna na otoku Žirju. Do ustroja cjelovite posade izvršene su još četiri plovidbe s tribunjskim ribarima, prevozeći na Žirje hranu, vodu i streljivo. S otoka Žirja se prevozilo streljivo, kojim su se opskrbljivala bojišta diljem Hrvatske u presudnim trenucima za opstojnost novonastale države.

Dana 4. listopada 1991. na brod se ukrcava dozapovjednik p.k. Alen Marković iz Šibenika. Potom je 14. listopada 1991. ustrojena prva borbena posada od dragovoljaca pričuve iz Šibenika: Nikica Gulin, Renato Mrđen, Ante Vrcić, Drago Birman, Tonči Bolanča, Ivica Ljubić, Željko Aleksić, Nikola Lemac, Ivica Bujas, Drago Kuničić i Ivica Kalauz. Svečana prisega posade, u tim teškim ratnim uvjetima dana je 5. prosinca 1991. u teretnoj luci, kada se grad svakodnevno granatirao. Ta noć 5. prosinca zapamćena je po tome što je iz jednog trocijevnog topa 20 mm otvorena žestoka vatra iz vojarne »Dumboka«. Srećom, nisu pogodili niti jedan brod i to je ostao jedini slučaj da je brod DTM-219 bio izložen izravnoj vatri. Prva ratna posada pričuvnih mornara raspuštena je 15. ožujka 1992., izuzev topnika – kuhara Drage Birmana, koji je ostao na brodu do kolovoza 1992. godine. Za novog zapovjednika broda postavljen je p.f. Dario Jurković, a na mjesto glavnog strojara č. namjesnik Ivan Majić. Stari zapovjednik i strojar otišli su na novu dužnost. Sa smanjenim brojnim stanjem posade brod je nastavio izvršavati zadaće prevoženja još intenzivnije.

Uplovljavao je na sve otoke srednje Dalmacije, a u neka mjesta na otocima uplovljavao je odmah nakon povlačenja JNA s otoka. Dana 21. listopada 1992. brod je prvi put uplovio u luku Gruž. Iste noći brod je uplovio u netom oslobođeni Cavtat. Dana 27. listopada iz Gruža se vratio u Split, a odmah drugi dan uputio se za Šibenik u MTRZ na dokovanje. Tako je završena prva polovica ratne povijesti broda koji je punih 13 mjeseci bio bez ijednog kvara u operativi. Dana 21. siječnja 1993., uoči početka akcije »Maslenica«, brod je služio kao baza logističke podrške snagama HV-a na kopnu. U akciji »Maslenica« doprinos broda i posade je sljedeći: izvršeno je 18 vožnji, 62 pogonska sata s prevaljene 423 milje. Sveukupno od 30. rujna 1991. do 28. ožujka 1994. (ukupno 31 mjesec u operativi Flote HRM-a) brod je imao 116 vožnji, 700 pogonskih sati, prevalivši ukupno 4082 milje.

Prvi zapovjednik bio je Sahit Gaši, a krajem 1991. zamijenio ga je por. freg. Dario Jurković.

DEPLASMAN (t): 237/458
DIMENZIJE (m): 49,80 x 9,02 x 3,07
POGON: diesel, 3 x 191 KW
BRZINA (čv): 7/10
DALJINA PLOVLJENJA: 360 M

NAORUŽANJE: 1 x 20/IV M – 75, 2 x 20 M – 71, 1/IV lanser MTU – 4 »Za strijelu – 2 M«, tračnice za mine.

DJČ-101

Zaplijenjen je u luci Šibenik (Kuline) kao neispravan. Pod zapovijedanjem nar. Jerka Bošnjaka izvršio je 4. listopada 1991. prvu ratnu zadaću na ruti Šibenik – Žirje – Šibenik. Dana 15. studenoga 1991. brod preuzima por. trg. mornarice Dražen Slavica sa strojarom Ivanom Čovićem. Sredinom prosinca, zajedno s DJČ-103 bazira se u Stobreču te 21. veljače 1992. uplovljava u Loru. Ubrzo nakon toga prebaziran je u luku Ploče, gdje je izvršavao zadaće prevoženja do sredine travnja 1992., kada se ponovo vraća u Loru. Kasnije brod preuzima novi zapovjednik, narednik Tonći Munitić.

Prva posada:

1. Dražen Slavica, zapovjednik
2. Ivan Čović, strojar
3. Igor Grubišić

DEPLASMAN (t): 32/38, stakloplastika
DIMENZIJE (m): 21,30 x 80,4 x 60
POGON: diesel,1 x 993 KW
BRZINA (čv): 16/21
DALJINA PLOVLJENJA: 200 M
BROJ ČLANOVA POSADE: 6
NAORUŽANJE: 1 x 20 mm M-71; 1 x ABG – 30 mm

DJČ-102

Zaplijenjen je u luci Šibenik (Kuline) kao neispravan. Ubrzo biva popravljen te je pod zapovijedanjem čas. nam. Vaska Timovskog – Dunda 7. studenoga 1991. sudjelovao u pokušaju spašavanja ranjenika u Prokljanskom jezeru. Nakon uplovljenja u luku Lora 6. travnja 1992., brod preuzima novi zapovjednik por. trg. mornarice Ivan Bota. Otada brod izvršava zadaće prevoženja materijala i tehnike na srednjem i povremeno na južnom Jadranu.

Prva posada:

1. Vasko Timovski – Dundo, zapovjednik (kasnije Ivan Bota)
2. Matko Tolj, strojar
3. Mladen Zorčić

DEPLASMAN (t): 32/38, stakloplastika
DIMENZIJE (m): 21,30 x 80,4 x 4,60
POGON: diesel, 1 x 993 KW
BRZINA (čv): 16/21
DALJINA PLOVLJENJA: 200 M
BROJ ČLANOVA POSADE: 6
NAORUŽANJE: 1 x 20 mm M-71; 1 x ABG – 30 mm

DJČ-103 CETINA

Prvi brod HRM-a koji je podigao hrvatski stijeg. U noći napada na luku Ploče 14./15. rujna 1991. preuzet je u Veloj Luci, pod zapovjedništvom por. Ante Franičevića i por. Ivana Matića te je prebaziran u Omiš i skriven na rijeci Cetini, u Radmanovim Mlinicama. Brod je iste noći obojen u maskirne boje, a osobno ga je dočekao zapovjednik HRM-a. Dana 26. rujna 1991. stož. vodnik Ante Ivanović preuzima brod, te na osobni zahtjev, kao vrstan strojar, prepušta zapovijedanje stož. vodniku Agimu Gagici. Sredinom listopada 1991. brod je u nazočnosti brojnih uglednika grada Omiša blagoslovljen i kršten imenom *Cetina*. Dana 4. studenoga 1991. prebaziran je u Split, a 13. studenoga 1991. prilikom prebaziranja iz uvale Stinice u Kaštelanskom zaljevu prema Institutu na Marjanu na njega je otvorena jaka topnička vatra iz smjera Lore. Snalažljivošću posade brod nije pogođen, već je sklonjen u lučicu ispred Instituta. Dana 21. veljače 1992. uplovio je kao prvi brod HRM-a u luku Lora. Dana 21. travnja 1992. brod je prebaziran u luku Ploče, gdje je izvršavao zadaće logističke potpore snagama HV-a na Elafitskim otocima (Šipan), prevozeći topove, streljivo i ljudstvo. Od 10. do 23. lipnja 1993. izvršava zadaće na zadarskoj bojišnici.

Prva posada:

1. Agim Gagica, zapovjednik
2. Ante Ivanović, strojar
3. Dražen Perkušić, mornar
4. Denis Paradžina, mornar
5. Ivica Jaklenović, mornar

DJČ-104

Zaplijenjen je u luci Šibenik (Remontno brodogradilište). Dana 22. prosinca 1991. prebaziran je u luku Ploče, gdje je izvršavao zadaće prevoženja. Dana 12. veljače 1992. brod je preuzeo novi zapovjednik čas. nam. Nikola Raičković. Prvi je brod HRM-a koji je uplovio u luku Gruž u Dubrovnik pod zapovijedanjem nar. Jerka Bošnjaka (29. veljače 1992.) i tamo dovezao top i streljivo, iako je grad Dubrovnik praktički bio u okruženju. Dana 18. listopada 1992. ponovo je u Dubrovniku, zajedno s DJČ-om 106, u pripravnosti za izvršenje desanta. Sudjeluje u središnjoj proslavi oslobođenja Južnog bojišta u luci Gruž (29. listopada 1992.), odakle se 2. studenoga 1992. vraća u Ploče. Pet mjeseci izvršava zadaće logističke potpore na zadarskoj bojišnici. Dana 12. svibnja 1993. brod je preuzeo novi zapovjednik čas. nam. Vasko Timovski – Dundo.

Prva posada:

1. Zvonimir Tomić, zapovjednik (zamijenio ga je Nikola Raičković)
2. Branko Čirjak, strojar
3. Dejan Čandrljić, mornar
4. Željan Rakovčić

DEPLASMAN (t): 32/38
DIMENZIJE (m): 21,30 x 4,80 x 4,60
POGON: diesel, 2 x 993 KW
BRZINA (čv): 21/25
DALJINA PLOVLJENJA: 300 M
BROJ ČLANOVA POSADE: 6
NAORUŽANJE: 1 x 20 mm M-71; 1 x ABG – 30 mm

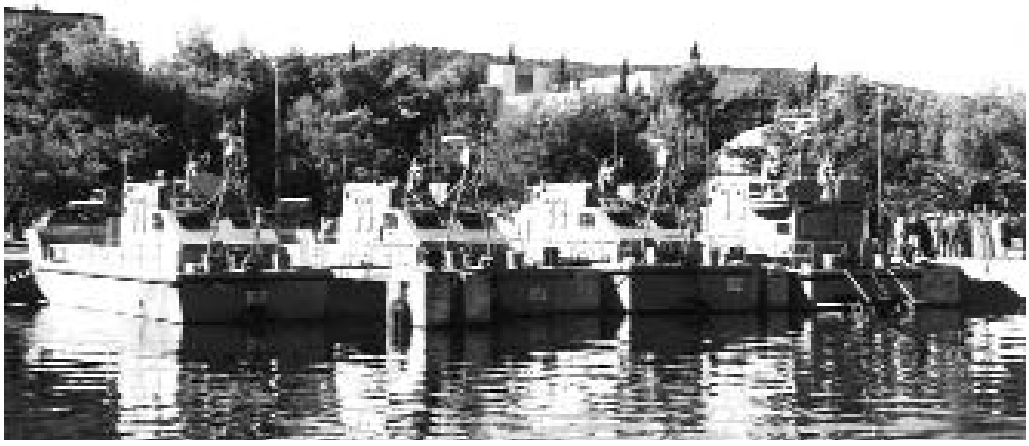

DJČ-105

Zaplijenjen je u luci Šibenik. Od 25. listopada 1991., kada je prvi puta zaplovio, izvršava zadaću logističke potpore po srednjodalmatinskim otocima i sjevernom Jadranu. Dana 8. travnja 1992. prebazirao se u luku Ploče, gdje izvršava zadaće logističke potpore snagama HV-a na Elafitskim otocima, prevozeći topove, streljivo i ljudstvo. Od 21. siječnja 1993. sudjeluje u akciji »Maslenica« prevozeći opremljeni MOMP na Ugljan za razvoj kopnenih snaga. Nakon toga prevozi razne postrojbe HV-a te izvršava zadaće logističke potpore snagama HV-a na kopnu u okviru zadarske bojišnice, gdje je, osim povremenih dolazaka u remont, ostao određeno vrijeme. Na kraju je brod otpisan.

Prva posada:

1. Marko Kokeza, zapovjednik
2. Vladimir Španović, strojar
3. Joško Škugor, mornar
4. Mario Bošković, mornar

DEPLASMAN (t): 32,7/42
DIMENZIJE (m): 22,20 x 4,80 x 7,40
POGON: diesel, 2 x 640 KW
BRZINA (čv): 25/30
DALJINA PLOVLJENJA: 350 M
BROJ ČLANOVA POSADE: 6
NAORUŽANJE: 2 x 20 mm M-71; 1 x ABG – 30 mm

DJČ-106

Zaplijenjen je u luci Šibenik (Kuline), gdje ga 25. rujna 1991. preuzimaju nar. Jerko Bošnjak i strojar vod. Vladimir Šabić. Dana 28. rujna 1991. u teglju odlazi u Remontni zavod Šibenik. Od 18. listopada do 5. prosinca 1991. izvršavao je zadaće u luci Šibenik (polaganje telefonskog kabela, prevoženje MS i davanje dopune PZO grada), a potom je prebaziran u Split, do 12. prosinca 1991. kada je prebaziran u Ploče, čime postaje prvi brod HRM-a koji je uplovio u luku Ploče. Izvršava logističku potporu naših postrojbi na Pelješcu i Elafitskim otocima. Dana 18. listopada 1992. nalazi se u Dubrovniku, zajedno s DJČ-om 104, u pripravnosti za izvršavanje desanta. Sudjeluje u središnjoj proslavi oslobođenja Južnog bojišta u luci Gruž (29. listopada 1992.), a 2. studenoga 1992. vraća se u Ploče. Od 21. siječnja 1993. sudjeluje u akciji »Maslenica«. Dana 24. ožujka 1993. na ruti Starigrad – Paklenica – Ražanac brod je pogođen s 4 projektila tipa »Orkan«. Ranjena su dva mornara i strojar Vladimir Turk. Brodom je u tom trenutku zapovijedao stož. vodnik Kokeza. Brod je uskoro popravljen, nastavljajući s izvršenjem zadaća.

Prva posada:

1. Jerko Bošnjak, zapovjednik
2. Vladimir Šabić, strojar
3. Ivica Krečak
4. Miroslav Barbir
5. Jakov Korljan

DEPLASMAN (t): 32,7/42 (stakloplastika)
DIMENZIJE (m): 22,20 x 4,80 x 7,40
POGON: diesel, 2 x 640 KW
BRZINA (čv): 25/30
DALJINA PLOVLJENJA: 350 M
BROJ ČLANOVA POSADE: 6
NAORUŽANJE: 2 x 20 mm M-71 i 1 x ABG – 30 mm

Spisak časnika i građanskih osoba privremeno zaposlenih u HRM-u prema organizacijskim cjelinama

Napomena: Navedeni spisak zapravo je prijepis platnog popisa djelatnika Zapovjedništva HRM-a koji su primili plaću za rujan i listopad 1991. godine; moguće je da u spisku iz raznih razloga nisu navedene pojedine osobe, iako su tada već bile u HRM-u. Jednako tako, neke od navedenih osoba u HRM su došle prije nego što to pokazuju ovdje navedeni datumi stupanja u HRM.

Red. br.	IME I PREZIME	ČIN – ZVANJE (stručna sprema)	Dan stupanja u HRM
1.	SVETO LETICA	Admiral	12.09.1991.
2.	ANTE BUDIMIR	Kapetan fregate	17.09.1991.
3.	KARLO GRBAC	Kapetan fregate	17.09.1991.
4.	DŽEVAD BEŠIREVIĆ	kap. boj. broda	24.09.1991.
	OPERATIVNO-NASTAVNI ODSJEK		
5.	AUGUSTIN KONTREC	Kapetan fregate	17.09.1991.
6.	FRANKO PERKOVIĆ	Kapetan fregate	25.09.1991.
7.	ANTE BILIĆ	potpukovnik	18.10.1991.
8.	SLOBODAN JELIĆ	Kapetan fregate	24.09.1991.
9.	MIRKO ŠTROK	Kapetan korvete	03.10.1991.
10.	JOSIP MACANIĆ	Kapetan korvete	17.10.1991.
11.	IVAN ANIĆ	por. boj. broda	22.09.1991.
12.	ADEM HAMZIĆ	por. boj. broda	01.10.1991.
13.	VATROSLAV CAREV	poručnik fregate	28.09.1991.
	SIGURNOSNO – INFORMATIVNI ODSJEK		
14.	KRUNO IVANČIĆ	Kapetan korvete	19.09.1991.
15.	RADOJKA ŠEVO	sred. struč. sprema	25.09.1991.

OPĆI ODSJEK

16.	IVAN BARČOT	kap. I. klase	16.09.1991.
17.	MEHO SKELIĆ	zastavnik I. kl.	24.09.1991.
18.	INGRID GAMULIN	sred. struč. sprema	20.09.1991.
19.	SVJETLANA KROLO	visoka struč. sprema	19.10.1991.
20.	ANĐELKA BUBIĆ	viša stručna sprema	28.09.1991.

KADROVSKI ODSJEK

21.	NIKO PEZELJ	Potpukovnik	17.09.1991.
22.	MIRO-DRAGAN JURIĆ	por. boj. broda	19.09.1991.
23.	ANTE ŠTEVANJA	zastavnik I. kl.	19.09.1991.
24.	DUNJA ERCEGOVIĆ	viša struč. sprema	

POZADINA

25.	PETAR CINDRIĆ	pukovnik	24.09.1991.
26.	FRANE REIĆ	potpukovnik	18.09.1991.
27.	DANE VIDOŠEVIĆ	pukovnik	17.09.1991.
28.	ANTE NJEGOVAN	pukovnik	21.09.1991.
29.	ŠIME OMRČEN	pukovnik	21.09.1991.
30.	FRANE PAPAK	potpukovnik	22.09.1991.
31.	MARKO PAUK	potpukovnik	21.09.1991.
32.	LOVRE KORDA	major	27.09.1991.
33.	GRGO MIŠIĆ	kap. I. klase	21.09.1991.
34.	HRVOJE UJEVIĆ	kapetan	23.09.1991.
35.	MATE MILETIĆ	kapetan	23.09.1991.
36.	ŽELJKO GIZDIĆ	poručnik	22.09.1991.
37.	IVAN MARKOVIĆ	zastavnik	25.09.1991.
38.	LJUBO DŽULA	VSS	23.09.1991.
39.	DAVOR PERKUŠIĆ	SSS	10.09.1991.
40.	ZORAN BENDIĆ	kvalificiran	21.09.1991.
41.	DANICA MARKOVIĆ	polukvalificirana	03.10.1991.
42.	MARIJA LAUTAR	polukvalificirana	25.09.1991.

MORNARIČKO-TEHNIČKA I TEHNIČKA SLUŽBA

43.	DAVOR MATANOVIĆ	pukovnik	16.09.1991.
44.	SALVATORE GREGO	pukovnik	20.09.1991.

45.	PAVAO SAMARDŽIĆ	pukovnik	20.09.1991.
46.	MATE GRUBIŠIĆ-ČABO	pukovnik	20.09.1991.
47.	VESELJKO TOLJ	pukovnik	14.10.1991.
48.	ZLATKO GABERC	potpukovnik	19.09.1991.
49.	MIRKO OPLANIĆ	potpukovnik	20.09.1991.

VEZA I KRIPTOZAŠTITA

50.	DUŠAN VLASTELICA	potpukovnik	01.10.1991.
51.	ŠIME MARASOVIĆ	kapetan fregate	20.09.1991.
52.	DAMIR GULIN	major	20.09.1991.
53.	DINKO MAJIĆ	kapetan	08.10.1991.
54.	FRANKO GRGAT	zastavnik	20.09.1991.
55.	GORAN MAGUŠIĆ	star. vod. I. kl.	24.09.1991.
56.	NIKŠA PENSA	star. vodnik	01.10.1991.
57.	BRANKO MARENTIČ	star. vodnik	01.10.1991.
58.	AGIM RUSTEMAJ	potporučnik	08.10.1991.
59.	JOSIP VIDAN	zastavnik I. kl.	
60.	GORAN STIPIŠIĆ	sred. struč. sprema	
61.	DUŠAN JOVANOVIĆ	zastavnik	19.09.1991.
62.	DRAGUTIN IGREC	star. vodnik	

PZO, INŽENJERIJA I OBALNE BATERIJE

63.	NIKOLA BOKŠIĆ	potpukovnik	21.09.1991.
64.	NIKO NINČEVIĆ	potpukovnik	19.09.1991.
65.	BORIS PREDOVAN	kapetan I. kl.	18.09.1991.
66.	PATAR BANDALO	star. vod. I. kl.	12.10.1991.
67.	KADRO KULAŠIN	stariji vodnik	21.09.1991.
68.	DAMIR VALČIĆ	visoka struč. sprema	21.09.1991.
69.	IVAN PARLOV	por. boj. broda	05.10.1991.
70.	ZDRAVKO BAKOVIĆ	por. fregate	05.10.1991.
71.	JOŠKO PLEŠKO	por. fregate	03.10.1991.
72.	NEDILJKO JURIČEVIĆ	star. vodnik	02.10.1991.

ODRED ZA DIVERZANTSKA DJELOVANJA I PODVODNE AKTIVNOSTI

73.	STJEPAN BERNADIĆ	kapetan fregate	18.09.1991.
74.	SAKIB IMŠIROVIĆ	por. fregate	

75.	DUBRAVKO MARTINOVIĆ, dr.	poručnik	
76.	ROZARIJO LOVRIĆ	zastavnik I. kl.	18.09.1991.
77.	BRANKO ZEMLJARIĆ	star. vod. I. kl.	01.10.1991.
78.	MILE ČATLAK	por. fregate	04.10.1991.
79.	ZORAN MARINELIĆ	poručnik korv.	03.10.1991.
80.	MIHAJLO VICELIĆ	poručnik korv.	03.10.1991.
81.	DRAŽEN FEHER	star. vod. I. kl.	04.10.1991.
82.	NEVEN KATIĆ	poručnik korv.	04.10.1991.

RATNA LUKA ŠIBENIK

ZAPOVJEDNIŠTVO

83.	MIRKO LUKIN	kapetan fregate
84.	VINKO PAPAK	por. boj. broda
85.	KEMO GLAVAŠEVIĆ	por. boj. broda
86.	MILAN SMODLAKA	major
87.	NIKO ČULJAK	zastavnik I. kl.

I. BORBENA GRUPA BRODOVA

88.	IVAN ŠARINIĆ	kapetan fregate
89.	PETAR PERKOVIĆ	por. boj. broda

RTOP – 402

90.	ROBERT HRANJ	poručnik fregate
91.	TIHOMIR ERCEG	poručnik fregate
92.	PREDRAG STIPANOVIĆ	poručnik fregate
93.	TONĆI LUKŠIĆ	zastavnik
94.	TONĆI RAZMILIĆ	vodnik
95.	PETAR KERUM	poručnik
96.	ZDRAVKO MARIĆ	stariji vodnik
97.	ANTO MIŠURA	stariji vodnik
98.	MARKO STJEPANOVIĆ	vodnik I. klase
99.	PETAR BARIŠIĆ	zastavnik I. kl.
100.	MARIO POJER	vodnik I. kl.
101.	IVAN STANIĆ	Poručnik
102.	BORIS JELOČNIK	stariji vod. I. kl.
103.	VINKO ČULO	stariji vodnik

TČ – 222

104.	VOJKO MARELIĆ	por. boj. broda
105.	NADOMIR KODŽOMAN	poručnik fregate
106.	KRIŽAN LENDIĆ	zastavnik I. kl.
107.	DRINO JAKUB	zastavnik
108.	ĐORĐE RODIĆ	stariji vodnik I. kl.
109.	IVAN GUDELJ	prič. star. vod.
110.	DRAGUTIN BETI	stariji vodnik
111.	IVICA PREBEG	vodnik I. kl.
112.	IVAN VUČEMILOVIĆ	stariji vod. I. kl.

RČ – 310

113.	ANTE JURJEVIĆ	por. boj. broda
114.	MILJENKO CRLJEN	poručnik fregate
115.	IVAN VUKOVIĆ	poručnik fregate
116.	IVAN KRČMAR	stariji vod. I. kl.

II. BORBENA GRUPA BRODOVA

117.	IVICA BAKAVIĆ	por. boj. broda

PČ – 181

118.	DAVOR VALDEC	poručnik freg.
119.	MARIN SIĆ	poručnik korvete
120.	ŠIMUN AŠČIĆ	stariji vod. I. kl.
121.	BERNARDO ŽUPANAC	vodnik
122.	VLADIMIR BUNETA	sred. str. sprema

PČ – 180

123.	BORIS KATIČIN	poručnik freg.
124.	LUKA KOKAN	stariji vodnik

PT – 71

125.	IVICA TOLIĆ	potporučnik
126.	IVO VODANOVIĆ	vodnik I. kl.

DTM – 219

127.	SAHIT GAŠI	poručnik freg.	
128.	ALEN MARKOVIĆ	poručnik korvete	
129.	JOSIP PENIĆ	stariji vodnik	
130.	BORIS DIMČEVSKI	zastavnik I. kl.	
131.	BOŠKO ŠKRBIĆ	zastavnik I. kl.	

DSM – 110

132.	DŽEVAD KAJAN	poručnik freg.	
133.	BORIS BOGDANIĆ	stariji vod. I. kl.	
134.	IVO GOIĆ	stariji vod. I. kl.	

LR – 73

135.	AGUM GAGICA	vodnik I. kl.	
136.	PAVAO MAŠIĆ	stariji vodnik	

LR – 71

137.	ZORAN VISKOVIĆ	sred. str. sprema	
138.	MIRKO BORIS	prič. vod. I. kl.	

DJČ – 602

139.	SLAVKO ŽENTILJ	sred. str. sprema	
140.	ZDRAVKO PLENČA	sred. str. sprema	

DJČ – 603

141.	VASKO TIMOVSKI	zastavnik	
142.			

DJČ – 612

143.	ANTE IVANOVIĆ	vodnik I. kl.	28.09.1991.
144.	BRANKO ČIRJAK	stariji vodnik	28.09.1991.

DJČ – 615

145.	ZVONIMIR TOMIĆ	stariji vodnik	11.10.1991.
146.	BRANKO PENOVIĆ	sred. str. sprema	11.10.1991.

DJČ – 623

147.	MARKO KOKEZA	vodnik I. kl.	28.09.1991.
148.	VLADIMIR ŠPANOVIĆ	stariji vodnik	28.09.1991.

DJČ – 624

149.	JERKO BOŠNJAK	stariji vodnik	28.09.1991.
150.	VLADIMIR ŠABIĆ	stariji vodnik	28.09.1991.

PDS – 713

151.	AVDO IBRAHIMOVIĆ	zastavnik	28.09.1991.
152.	SLAVEN BOBAN	sred. str. sprema	11.10.1991.

LKB – 1

153.	MIRKO LAZOR	zastavnik I. kl.	

BRM – 83

154.	BRANKO KOVAČEVIĆ	zastavnik I. kl.	28.09.1991.
155.	VLADE ZDELIČAN	star. vod. I. kl.	28.09.1991.

PH – 33

156.	RENATO ŽARKOVIĆ	por. korvete	28.09.1991.
157.	ANTE BUBLE	vodnik I. kl.	28.09.1991.
158.	VITOMIR ČOVIĆ	vodnik I. kl.	28.09.1991.
159.	ŽELJKO TRAMPA	zastavnik	28.09.1991.
160.	MIRKO ŠKUBONJA	star. vod. I. kl.	28.09.1991.

PS – 12

161.	MIRO VUKASOVIĆ-LONČAR	por. boj. broda	28.09.1991.

162.	NEVEN ŠIMIČIĆ	stariji vodnik	28.09.1991.
163.	JOSIP VULETIN	sred. str. sprema	28.09.1991.
164.	TONĆI JAKŠIĆ	star. vod. I. kl.	28.09.1991.

BRM – 42

165.

BRM – 51

166.	MIRKO BORIS	prič. vod. I. kl.	28.09.1991.
167.	MINKO LAZOR	zastavnik I. kl.	28.09.1991.

RTOP – 410 KRALJEVICA

168.	TONĆI VIDAN	por. boj. broda	28.09.1991.
169.	PREDRAG MARTINOVIĆ	poručnik fregate	11.10.1991.
170.	MILAN BLAŽEVIĆ	poručnik korvete	11.10.1991.
171.	NENAD ŽITKOVIĆ	poručnik	11.10.1991.
172.	BORIS VERONIKA	vodnik I. kl.	11.10.1991.
173.	VINKO ČULO	zastavnik I. kl.	11.10.1991.
174.	RADOŠ RAJČEVIĆ	zastavnik I. kl.	11.10.1991.
175.	NERMIN ČATIĆ	stariji vodnik	11.10.1991.
176.	EDUARD LAZARUŠIĆ	stariji vodnik	21.10.1991.
177.	IVAN KOLJANIN	stariji vodnik	11.10.1991.
178.	IGOR SPICIJARIĆ	vodnik I. kl.	11.10.1991.
179.	ZLATAN LIZDE	vod. I. kl.	11.10.1991.
180.	GORAN BOBAN	sred. str. sprema	11.10.1991.
181.	DAMIR SOŽA	stariji vodnik	11.10.1991.
182.	BORIS ŠKOKIĆ	vodnik	11.10.1991.

RATNA LUKA PLOČE

ZAPOVJEDNIŠTVO

183.	ZVONIMIR FRANJKOVIĆ	kapetan fregate	21.09.1991.
184.	ŠIMIĆ ZORAN	por. boj. broda	21.09.1991.
185.	DRAGAN STIPKOVIĆ	poručnik fregate	21.09.1991.
186.	MARTIN KULIŠ	por. boj. broda	21.09.1991.
187.	SAŠA BAKOVIĆ	potporučnik	11.10.1991.

I. ČETA MORNARIČKE PJEŠADIJE

188.	VLADO OREPIĆ	prič. potporučnik	10.10.1991.
189.	ŽELJKO DOKO	prič. vod. I. kl.	10.10.1991.
190.	ŽELJKO MATKOVIĆ	sred. str. sprema	10.10.1991.
191.	MARTIN NIKOLAC	sred. str. sprema	10.10.1991.
192.	IVICA MEDAK	viša str. sprema	10.10.1991.
193.	DENIS JELČIĆ	sred. str. sprema	10.10.1991.
194.	STIPE ŠUNJIĆ	sred. str. sprema	10.10.1991.

MORNARIČKA RAKETNA BAZA ŽRNOVNICA

195.	DRAGAN BUKTENICA	major	29.09.1991.
196.	BORIS UDOVIČIĆ	kapetan	29.09.1991.
197.	VICKO ROCA	kapetan I. kl.	29.09.1991.
198.	ANTE BANDALO	zastavnik	29.09.1991.
199.	ZVONKO RADONIĆ	stariji vodnik	29.09.1991.
200.	JAKUB SUŠA	vodnik I. kl.	29.09.1991.
201.	DAMIR SUHAN	stariji vodnik	29.09.1991.
202.	ANTUN MATKOVIĆ	sred. str. sprema	29.09.1991.
203.	JOSIP ROCA	sred. str. sprema	29.09.1991.

ARTILJERIJSKI ORUŽARI

204.	MIRKO ANĐELIĆ	viša str. sprema	28.09.1991.
205.	LJUBO ZAJC	sred. str. sprema	18.09.1991.
206.	VLADO ŽEKKO	sred. str. sprema	28.09.1991.
207.	ALAN GRUBELIĆ	sred. str. sprema	28.09.1991.

STANICA ZA RAZMAGNETIRANJE BRODOVA – MARJAN

208.	MARTIN GRGIĆ	kapetan I. kl.	28.09.1991.

MORNARIČKO SKLADIŠTE SEGET

209.	ALEN VUKMAN	poručnik	02.10.1991.
210.	SRETAN PAVLINOVIĆ	zastavnik	02.10.1991.
211.	JOSIP LUDVAJIĆ	zastavnik	02.10.1991.
212.	MARIJA KLARIĆ	sred. str. sprema	02.10.1991.

MORNARIČKO SKLADIŠTE POGONSKOG GORIVA – BRIŽINE

213.	ZVONKO BATIĆ	zastavnik	16.10.1991.
214.	ZORAN VALERIJEV	sred. str. sprema	16.10.1991.

I. MORNARIČKA ČETA HRM – SPLIT

215.	VUKOSLAV ŠEGAVČIĆ	major	
216.	IVAN BUDIMIR	vodnik I. kl.	24.09.1991.
217.	NEDJELJKO STANIĆ	kapetan I. kl.	24.09.1991.

Popis dijela hrvatskih branitelja na otoku Hvaru

Popis pripadnika voda pričuvnog sastava ZNG na letjelištu Stari grad ustrojenog 16. 07. 1991.g.

Redni broj	IME I PREZIME, očevo ime	God. rođ.	Mjesto stanovanja	Dužnost
1.	LUKIN PERONJA, Juraj	1948.	Jelsa	Zapovjednik voda
2.	VELJKO DUBOKOVIĆ, Slavko	1955.	Jelsa	Zam. zapov. voda
3.	SENKO BUCAT, Ante	1955.	Vrisnik	Zapov. desetine
4.	MARIO BUNČUGA, Petar	1969.	Jelsa	"
5.	DRAŽEN DRINKOVIĆ	1966.	Jelsa	"
6.	TADIJA PLENKOVIĆ, Generož	1958.	Svirče	"
7.	LUKA PERISUTTI, Prošper	1947.	Jelsa	Instruktor
8.	TONČI BELIĆ, Prošper	1960.	Jelsa	Strijelac
9.	VICKO BILIČIĆ, Prošper	1958.	Vrisnik	"
10.	TONKO BIŽACA, Šimun	1957.	Stari Grad	"
11.	BORIVOJ BOJANIĆ, Ivan	1966.	Vrisnik	"
12.	MARINKO BOJANIĆ, Abraham	1965.	Jelsa	"
13.	PJER DEŠKOVIĆ, Ivan	1970.	Jelsa	"
14.	MARINKO DUŽEVIĆ, Petar	1953.	Dol	"
15.	MARKO DUŽEVIĆ, Luka	1947.	Dol	"
16.	IVO FRANIČEVIĆ, Ante	1965.	Vrisnik	"
17.	BOGOSLAV FRANIČEVIĆ, Nikola	1969.	Vrbanj	"
18.	MILAN GRABIĆ, Milan	1964.	Jelsa	"
19.	RINO IVANIŠEVIĆ, Luka	1963.	Jelsa	"
20.	VJEKOSLAV KREZO, Luka	1955.	Stari Grad	"
21.	ŽELJKO MATKOVIĆ, Juraj	1962.	Vrboska	"
22.	JOŠKO MILAN, Ivica	1966.	Vrboska	"
23.	TOMI MOŠKATELO, Ivan	1955.	Dol	"
24.	TEO PALAVERSIĆ, Nikola	1962.	Jelsa	"
25.	DINKO-PAVIČIĆ IVELJA, Nikola	1970.	Vrbanj	"
26.	ANTUN PLENKOVIĆ, Andrija	1959.	Svirče	"

27.	LJUBOMIR REMETIĆ, Ivan	1959.	Vrbanj	"
28.	IGNACIJO ZANINOVIĆ, Juraj	1965.	Jelsa	"
29.	STJEPKO HULJIĆ, Bartul	1972.	Jelsa	"
30.	BARTUL HULJIĆ, Stjepan	1948.	Jelsa	Vozač

Popis pripadnika voda pričuvnog sastava ZNG Sućuraj ustrojenog dana 20. 08. 1991.g.

Redni broj	IME I PREZIME, očevo ime	God. rođ.	Mjesto stanovanja	Dužnost
1.	GRGO JELIČIĆ, Josip	1949.	Sućuraj	Zapovjednik voda
2.	IVICA VUJNOVIĆ, Juraj	1949.	Sućuraj	Zam. zap. voda
3.	MARIO KUMARIĆ, Frane	1963.	Sućuraj	Zapov. desetine
4.	EMIL KAČIĆ-BARTULOVIĆ, Ivan	1956.	Sućuraj	"
5.	DRAGAN JELIČIĆ, Stjepan	1962.	Sućuraj	"
6.	DUŠAN GRGIČEVIĆ, Antun	1933.	Sućuraj	"
7.	BOGOSLAV FRANIČEVIĆ, Frane	1971.	Sućuraj	Strijelac
8.	IVAN FRANIČEVIĆ, Mate	1955.	Sućuraj	"
9.	KRUNOSLAV FRANIĆ, Krunoslav	1973.	Sućuraj	"
10.	TONČI FRANIĆ, Krunoslav	1966.	Sućuraj	"
11.	ANTE JELIČIĆ, Stjepan	1954.	Sućuraj	"
12.	IVAN JELIČIĆ, Josip	1957.	Sućuraj	"
13.	MILAN JOVIN, Milan	1959.	Sućuraj	"
14.	ZORAN JURIČEVIĆ, Stipe	1969.	Sućuraj	"
15.	ZORAN KAČIĆ-BARIŠIĆ, Metoda	1967.	Sućuraj	"
16.	STIPE KAČIĆ-BARTULOVIĆ, Tomislav	1956.	Sućuraj	"
17.	DARIJO KUJUNDŽIĆ, Ivan	1968.	Sućuraj	"
18.	IVAN KUMARIĆ, Tugomir	1947.	Sućuraj	"
19.	MARTIN MODRIĆ, Ivan	1965.	Sućuraj	"
20.	STIPE MODRIĆ, Frane	1970.	Sućuraj	"
21.	IVAN MUCALO, Ante	1953.	Sućuraj	"
22.	VESELJKO PIJACUN, Stipe	1952.	Sućuraj	"
23.	ZORAN PIJACUNNikola	1952.	Sućuraj	"
24.	IVO ROSANDIĆ, Pave	1966.	Sućuraj	"
25.	ANTE FRANIČEVIĆ, Ivan	1957.	Sućuraj	"

Popis pripadnika voda pričuvnog sastava ZNG Hvar ustrojenog dana 01. i 07. 09. 1991.g.

Redni broj	IME I PREZIME, očevo ime	God. rođ.	Mjesto stanovanja	Dužnost
1.	MATE BRACANOVIĆ, Kuzma	1948.	Hvar	Zapovjednik voda
2.	JOŠKO ROSSO, Božidar	1948.	Hvar	Zam. .zap. voda
3.	BRANKO VISKOVIĆ, Vicko	1961.	Hvar	Zapov. desetine
4.	ANDRIJA HULJIĆ, Mate	1953.	Hvar	"
5.	MARIN LACMAN, Ferdinand	1964.	Hvar	"
6.	NATE PLENKOVIĆ, Frane	1960.	Hvar	"
7.	NIKŠA MILIČIĆ, Ivica	1963.	Hvar	Strijelac
8.	HRVOJ DOMANČIĆ, Jakov	1965.	Hvar	"
9.	ANTE ZANINOVIĆ, Luka	1965.	Hvar	"
10.	FRANE NOVAK, Josip	1962.	Hvar	"
11.	DINKO TUDOR, Ivan	1969.	Milna	"
12.	NIKŠA BUDROVIĆ, Danko	1970.	Hvar	"
13.	DIRK MILATIĆ, Ivan	1970.	Hvar	"
14.	IVICA TUDOR, Ante	1966.	Hvar	"
15.	NIKŠA VUKIĆ, Ivan	1969.	Hvar	"
16.	FRANO BRNIĆ, Ivan	1970.	Hvar	"
17.	TONČI KALINIĆ, Lenko	1070.	Hvar	"
18.	MLADEN LUČIĆ, Ivan	1966.	Hvar	"
19.	BORISLAV MARKOVIĆ, Matija	1970.	Hvar	"
20.	MIĆO PLANČIĆ, Nikola	1966.	Hvar	"
21.	STJEPAN BARIŠIĆ, Zorko	1969.	Hvar	"
22.	ŠIME DRAGOJEVIĆ, Ante	1965.	Hvar	"
23.	DINO NOVAK, Ante	1970.	Hvar	"
24.	PJERINO ŠIMUNOVIĆ, Dionizije	1962.	Hvar	"
25.	NIKOLA BUZOLIĆ, Mate	1949.	Hvar	Vozač

Popis pripadnika zapovjedništva obrane otoka Hvara ustrojenog 16. 09. 1991.g.

Redni broj	IME I PREZIME, očevo ime	God. rođ.	Mjesto stanovanja	Dužnost
1.	NIKOLA ŠIMUNOVIĆ, Ivo	1944.	Stari Grad	Zapovjednik
2.	TOMO BUZOLIĆ, Nikola	1960.	Hvar	Zamjenik zapovjednika
3.	PANAJOTI GILVE, Miljenko	1955.	Hvar	Načelnik zapovjedništva
4.	JEROSLAV PETRIĆ. Andrija	1952.	Stari Grad	Vozač

	Organ za kadrovske poslove			
5.	TONČI KUZMIČIĆ, Dragomir	1964.	Jelsa	Načelnik organa
6.	MARINKO BOJANIĆ, Abraham	1965.	Jelsa	Ref. za popunu i kadrove
7.	NEDILJKA KOVAČEVIĆ, Bartul	1952.	Hvar	Ref. za admin.poslove
	Organ za operativno-nastavne poslove (ONP)			
8.	PERONJA STJEPAN, Vicko	1949.	Jelsa	Načelnik organa
9.	JERKO DOMANČIĆ, Ante	1935.	Hvar	Pomoćnika za ONZ
10.	ZORAN DOMANČIĆ, Srećko	1953.	Hvar	Referent za NP
11.	ŽELJKO NOVAK, Mate	1959.	Hvar	Referent za operat.posl.
12.	PAULO PERONJA, Juraj	1959.	Jelsa	Referent za ABKO
	Organ za politički rad i informiranje			
13.	MARIN MILETA, Ivan	1959.	Pitve	Načelnik organa
14.	MATE HRASTE, Marin	1958.	Hvar	Referent za IPD
	Organ inžinjerije			
15.	ANTUN TRBUHOVIĆ, Ante	1962.	Gdinj	Načelnik organa
16.	ZDRAVKO BLAŽEVIĆ, Mato	1955.	Hvar	Referent inžinjerije
	Organ za pomorstvo			
17.	ANTE MALJKOVIĆ, Ante	1963.	Hvar	Načelnik organa
	Organ za vezu			
18.	EDI RADOVANOVIĆ, Vinko	1960.	Hvar	Načelnik organa
	Organ za obavještajno sigurnosne poslove			
19.	IVICA PAZARAC, Ragib	1947.	Hvar	Načelnik organa
20.	NIKO HANČEVIĆ, Jakov	1947.	Hvar	Ref. obavj. sig. poslova
	Organ za logistiku			
21.	MILIVOJ BARBARIĆ, Ivan	1955.	Hvar	Načelnik organa
22.	MATE JELIČIĆ, Šime	1959.	Hvar	Referent intedanske sl.
23.	PERO DUJMOVIĆ, Nikola	1963.	Hvar	Referent tehničke sl.
24.	PERO KOLUMBIĆ, Juraj	1953.	Hvar	Skladištar
25.	dr. MATKO MILIČIĆ, Šimun	1948.	Hvar	Referent sanitetske sl.
	Organ za pristožerne poslove			
26.	ANDRIJA TADIĆ, Mate	1947.	Stari Grad	Zap. pristožernih postrojbi

Popis pripadnika pristožerne desetine zapovjedništva obrane

Redni broj	IME I PREZIME, očevo ime	God. rođ.	Mjesto stanovanja	Dužnost
1.	JURE ZANINOVIĆ, Ante	1956.	Stari Grad	Zapovjednik
2.	DAVOR NOVAK, Mate	1957.	Hvar	Zamjenik zapovjednika
3.	SLAVKO ŠARIĆ, Milan	1960.	Hvar	Vojnik
4.	DORO ABDULMAR, Nikica	1959.	Hvar	Vojnik

5.	RENATO JURČEVIĆ, Stanko	1963.	Hvar	Vojnik
6.	TONČI NOVAK, Grgo	1956.	Hvar	Vojnik
7.	RIKI NOVAK, Juraj	1970.	Hvar	Vojnik
8.	VISLAV ZANINOVIĆ, Antun	1963.	Hvar	Vojnik
9.	ANTE DUJMOVIĆ, Jozo	1958.	Hvar	Vojnik
10.	BORUT NOVAK, Ante	1956.	Hvar	Vojnik

Popis pripadnika izvidničke desetine zapovjedništva obrane (Ustrojena u studenom 1991.g.)

Redni broj	IME I PREZIME, očevo ime	God. rođ.	Mjesto stanovanja	Dužnost
1.	JEROSLAV PETRIĆ, Andrija	1952.	Stari Grad	Zapovjednik
2.	BARTUL PETRIĆ, Prošper	1944.	Selca	Vojnik
3.	NIKO BELIĆ, Luka	1955.	Jelsa	"
4.	ANTUN VRANJKOVIĆ, Jakov	1951.	Svirče	"
5.	ANTE NOVAK, Ante	1956.	Hvar	"
6.	IVICA FISTONIĆ, Ivan	1959.	Stari Grad	"

Popis pripadnika pješačkih satnija u periodu listopad – prosinac 1991.g.

I/ 1. Pješačka satnija – Hvar

Redni broj	IME I PREZIME, očevo ime	God. rođ.	Mjesto stanovanja	Dužnost
1.	ANTUN ŠĆEPANOVIĆ, Ivan	1946.	Hvar	Zapovjednik satnije
2.	JURICA DOMANČIĆ, Ante	1959.	Hvar	Zam. zapov. satnije
3.	PROŠPER CARIĆ, Juraj	1960.	Hvar	Satnijski logističar
4.	IVICA ŠARIĆ, Milan	1962.	Hvar	Vezist
5.	IVICA MATIJEVIĆ, Darko	1958.	Hvar	"
6.	MARKO PAVIČIĆ, Ivan	1969.	Hvar	Izviđač ABKO
7.	JURAJ MARUŠIĆ, Petar	1963.	Brusje	Teklič
8.	DRAGI DULČIĆ, Cvjetko	1957.	Brusje	Bolničar
9.	JURAJ ZANINOVIĆ, Vide	1959.	Hvar	Vozač
10.	MATE BRACANOVIĆ, Kuzma	1948.	Hvar	Zap. 1. pješ. voda
11.	JOŠKO ROSSO, Božidar	1948.	Hvar	Zapovj. desetine
12.	ANDRIJA HULJIĆ, Mate	1953.	Hvar	"
13.	MLADEN ŠIMAC, Ante	1963.	Hvar	"
14.	NIKOLA BUZOLIĆ, Mate	1949.	Hvar	Vozač
15.	BRANKO VISKOVIĆ, Vicko	1961.	Hvar	Vojnik

16.	BORISLAV MARKOVIĆ, Matija	1970.	Hvar	"
17.	ŠIME NOVAK, Mario	1963.	Hvar	"
18.	NIKŠA MILIČIĆ, Ivica	1965.	Hvar	"
19.	HRVOJ DOMANČIĆ, Jakov	1965.	Hvar	"
20.	ANTUN ZANINOVIĆ, Luka	1965.	Hvar	"
21.	MATKO DOMANČIĆ, Kuzma	1966.	Hvar	"
22.	STJEPAN BARIŠIĆ, Zorko	1969.	Hvar	"
23.	NIKI ZANINOVIĆ, Vicko	1959.	Hvar	"
24.	FRANE NOVAK, Josip	1962.	Hvar	"
25.	DINKO TUDOR, Dinko	1969.	Milna	"
26.	NIKŠA BUDROVIĆ, Danko	1970.	Hvar	"
27.	DIRK MILATIĆ, Ivan	1970.	Hvar	"
28.	GRGO KOVAČEVIĆ, Stjepan	1970.	Hvar	"
29.	IVICA TUDOR, Ante	1966.	Hvar	"
30.	MARKO VISKOVIĆ, Vicko	1948.	Hvar	"
31.	JURKO DOMANČIĆ, Jozo	1966.	Hvar	"
32.	NIKŠA BARIŠIĆ, Zorko	1971.	Hvar	"
33.	NIKŠA VUKIĆ, Ivan	1969.	Hvar	"
34.	FRANO BRNIĆ, Ivan	1970.	Hvar	"
35.	MIRKO PRIMI, Frane	1967.	Hvar	"
36.	NIKŠA BUDROVIĆ, Ivan	1964.	Hvar	Zap. 2. pješ. voda
37.	MIKI GABELIĆ, Stjepan	1962.	Hvar	Zapovj. desetine
38.	ANTE PLENKOVIĆ, Frane	1960.	Hvar	"
39.	DRAGOSLAV HULJIĆ, Mate	1963.	Hvar	"
40.	TONČI RADIĆ, Kuzma	1961.	Hvar	Vozač
41.	NINO ŠIMUNOVIĆ, Čedomir	1970.	Hvar	Vojnik
42.	MATE TUDOR, Dujko	1971.	Milna	"
43.	JURKO PADUAN, Juraj	1966.	Hvar	"
44.	IVAN BARIĆ, Ante	1969.	Hvar	"
45.	KUZMA TUDOR, Stjepan	1958.	Hvar	"
46.	PROŠPER BARBARIĆ, Benko	1969.	Hvar	"
47.	IVO TUDOR, Josip	1972.	Hvar	Vojnik
48.	IVAN LUKIĆ, Stjepan	1971.	Hvar	"
49.	BERT BARIŠIĆ, Prošper	1968.	Hvar	"
50.	PETAR ŠKARE, Marko	1967.	Hvar	"
51.	IVICA VUČETIĆ, Ambroz	1965.	Hvar	"
52.	MLADEN LUČIĆ, Ivo	1966.	Hvar	"
53.	MARIN PAVLOVIĆ, Jerko	1971.	Hvar	"
54.	SINIKŠA PAVLOVIĆ, Marin	1963.	Hvar	"
55.	AMBROZ TUDOR, Nikola	1966.	Hvar	"

56.	ANTE BRACANOVIĆ, Cvjetko	1963.	Hvar	"
57.	EUSTAZIO HAILO, Jakov	1968.	Brusje	"
58.	NIKOLA PETRIĆ, Nikola	1959.	Hvar	"
59.	ANTONIO HACKEL, Ivan	1968.	Hvar	"
60.	IVICA BILANDŽIĆ, Marko	1964.	Hvar	"
61.	STEVICA ILIŠKOVIĆ, Rade	1967.	Hvar	Zap. 3.pješ. voda
62.	DINO NOVAK, Ante	1970.	Hvar	Zapovj. desetine
63.	MARIN LACMAN, Ferdinand	1964.	Hvar	"
64.	ŠIME DRAGOJEVIĆ, Ante	1965.	Hvar	"
65.	MLADEN CVITANIĆ, Miroslav	1957.	Hvar	Vojnik
66.	JOŠKO ROSSO, Mićo	1971.	Hvar	"
67.	GEORGES BUJ, Miroslav	1968.	Hvar	"
68.	ŽELJKO MILOŠ, Ante	1961.	Hvar	"
69.	ŠEGO DUŠAN, Božo	1964.	Hvar	"
70.	MIRO STIPKOVIĆ, Ante	1970.	Hvar	"
71.	TONČI KALINIĆ, Lenko	1970.	Hvar	"
72.	KARLO TROGRLIĆ, Mate	1959.	Hvar	"
73.	PJERINO ŠIMUNOVIĆ, Dionizije	1962.	Hvar	"
74.	DINKO TUDOR, Ivan	1969.	Milna	"
75.	ZORAN FISTONIĆ, Jakov	1968.	Hvar	"
76.	MIĆO PLANČIĆ, Nikola	1966.	Hvar	"
77.	ZVONIMIR BAKOVIĆ, Nikola	1960.	Hvar	"
78.	MIRALEM TANJIĆ, Alaga	1961.	Hvar	"
79.	IVAN ŠĆEPANOVIĆ, Antun	1966.	Hvar	"
80.	JURICA BARIĆ, Ante	1966.	Hvar	"
81.	DRAŽEN BONKOVIĆ, Milko	1966.	Hvar	"
82.	STIPE VUČETIĆ, Jozo	1966.	Hvar	"
83.	MIĆO ROSSO, Juraj	1966.	Hvar	"
84.	IVO MATIJEVIĆ, Ante	1966.	Hvar	"
85.	RINO MATIJEVIĆ, Ante	1965.	Hvar	"
86.	DAVOR ROIĆ, Ivan	1966.	Hvar	Zap.pratećeg voda
87.	MARKO KARKOVIĆ, Milan	1958.	Hvar	Vozač
88.	DINKO HAILO, Jakov	1962.	Hvar	Zapov.desetine MB
89.	IVICA BOŽDAR, Ivan	1958.	Hvar	Zap.deset.strojnica
90.	IVO ŽUANIĆ, Vinko	1958.	Hvar	Vojnik
91.	DEAN BUTOROVIĆ, Prošper	1968.	Hvar	"
92.	MARINKO ŠKILJO, Prošper	1960.	Hvar	"
93.	DRAGAN BARIŠIĆ, Drago	1957.	Hvar	"
94.	VALERIJ GRKOVIĆ, Čedomir	1969.	Hvar	"

95.	DAMIR HRNIĆ, Ramiz	1967.	Hvar	"
96.	DAVOR TALIJANČIĆ, Davor	1958.	Hvar	"
97.	TOMISLAV TUDOR, Maksim	1966.	Hvar	"
98.	IVAN BUZOV, Luka	1958.	Hvar	"
99.	ANTE RADNIĆ, Nikola	1963.	Hvar	"
100.	ROKO MATKOVIĆ, Nikola	1962.	Hvar	"
101.	JURICA TUDOR, Marinko	1966.	Milna	Vojnik
102.	NIKŠA BARIŠIĆ, Stjepana	1963.	Hvar	"
103.	JOSIP BIBIĆ, Ante	1962.	Hvar	"
104.	IVAN ĐAJA, Ante	1957.	Hvar	"
105.	IVO ŽUVELA, Frane	1967.	Hvar	"

II/ 2. Pješačka satnija – Stari Grad

Redni broj	IME, PREZIME, očevo ime	God. rođ.	Mjesto stanovanja	Dužnost
1.	ANTUN PETRIĆ, Vinko	1947.	Stari Grad	Zapovjednik satnije
2.	VIDO STANČIĆ, Vinko	1948.	Stari Grad	Zam. zapov. satnije
3.	PAVETO PETRIĆ, Mićo	1958.	Stari Grad	Satnijski logističar
4.	ANTUN BOJANIĆ, Jure	1946.	Stari Grad	Vezist
5.	VISKO HALADIĆ, Nikola	1966.	Stari Grad	"
6.	MISLAV ŠOLJIĆ, Dragomior	1959.	Stari Grad	Izviđač ABKO
7.	VINKO FRANIČEVIĆ, Josip	1963.	Stari Grad	Teklič
8.	IVICA REPANIĆ, Andrija	1964.	Stari Grad	Bolničar
9.	ŽOZEF FRANETOVIĆ, Joško	1967.	Stari Grad	Vozač
10.	MARIO BAKOTIN, Marin	1968.	Stari Grad	Zap. 1. pješ. voda
11.	IVICA PETRIĆ, Vinko	1951.	Stari Grad	Zapovj. desetine
12.	TONČI FRANETOVIĆ, Juraj	1954.	Stari Grad	"
13.	RANKO KOVAČEVIĆ, Abdon	1963.	Stari Grad	"
14.	TEO VICEIĆ, Jure	1959.	Vrbanj	Vozač
15.	LUKA RADONIĆ, Ivan	1963.	Dol	Vojnik
16.	DENIS MILATIĆ, Ivan	1970.	Stari Grad	"
17.	JAKŠA STANČIĆ, Ivan	1971.	Dol	"
18.	MARIO MATKOVIĆ-MIKULČIĆ, Šimun	1960.	Vrbanj	"
19.	SEAD HAJDARBAŠIĆ, Refik	1960.	Stari Grad	"
20.	MILIVOJ LUČIĆ-LAVČEVIĆ, Berti	1964.	Stari Grad	"
21.	MIHO SILIĆ, Mate	1963.	Stari Grad	"
22.	VINKO DUŽEVIĆ, Juraj	1968.	Dol	"

23.	MARINO DULČIĆ, Krešimir	1966.	Stari Grad	"
24.	MARIO RAČIĆ, Juraj	1965.	Vrbanj	"
25.	KRIŽAN TRESIĆ, Ivan	1957.	Vrbanj	"
26.	JURKO DRAGIČEVIĆ, Petar	1969.	Stari Grad	"
27.	DRAGAN SILIĆ, Miho	1966.	Stari Grad	"
28.	SREĆKO DELIĆ, Aleksandar	1969.	Stari Grad	"
29.	NIKŠA VODANOVIĆ, antun	1966.	Vrbanj	"
30.	IVO MATKOVIĆ-DRAŽICA, Ljubo	1962.	Vrbanj	"
31.	GORAN FAZLIĆ, Salih	1972.	Stari Grad	"
32.	PREDRAG BOGDANIĆ, Vicko	1965.	Stari Grad	"
33.	VJEKOSLAV KREZO, Luka	1955.	Stari Grad	"
34.	TONČI STANČIĆ, Mate	1960.	Dol	"
35.	TONČI ŠURJAK, Petar	1968.	Stari Grad	"
36.	TONČI CARIĆ, Bartul	1966.	Stari Grad	"
37.	ANDRO PAVIČIĆ, Juraj	1969.	Vrbanj	"
38.	JURICA FRANETOVIĆ, Vinko	1970.	Stari Grad	Zap. 2. pješ. voda
39.	TADIJA PLENKOVIĆ, Generož	1958.	Stari Grad	Zapovj. desetine
40.	MARIO ŠKARPA, Juraj	1963.	Stari Grad	"
41.	ANTUN PLENKOVIĆ, Andija	1959.	Stari Grad	"
42.	ZORAN KUNIČIĆ, Marko	1960.	Dol	Vozač
43.	TONKO BIŽACA, Šimun	1957.	Vrbanj	Vojnik
44.	MARINKO DUŽEVIĆ, Petar	1953.	Dol	"
45.	MARKO DUŽEVIĆ, Luka	1947.	Dol	"
46.	DUŠKO BURATOVIĆ, Antun	1954.	Vrbanj	"
47.	JULIJAN STIPIŠIĆ, Juraj	1956.	Vrbanj	"
48.	STJEPKO STANČIĆ, Vinko	1967.	Dol	"
49.	DUJKO VIDOŠEVIĆ, Nikola	1968.	Vrbanj	"
50.	IGOR DUŽEVIĆ, Toma	1966.	Stari Grad	"
51.	MIĆO SILIĆ, Miho	1959.	Stari Grad	"
52.	MLADEN BRATANIĆ, Juraj	1962.	Vrbanj	"
53.	ANTUN STANČIĆ, Kuzma	1960.	Dol	"
54.	VINKO MOŠKATELO, Prošper	1960.	Dol	"
55.	NIKŠA RADONIĆ, Fabijan	1968.	Dol	"
56.	ANDRO PAVIČIĆ-DONKIĆ, Juraj	1963.	Vrbanj	"
57.	NIKŠA PRGOMET, Nikola	1967.	Vrbanj	"
58.	JURICA MOŠKATELO, Ivo	1970.	Dol	"
59.	BERTI KOVAČEVIĆ, Franko	1969.	Stari Grad	"
60.	CEZAR KURTOVIĆ, Josip	1969.	Stari Grad	"

61.	DEAGAN DUŽEVIĆ, Juraj	1969.	Dol	"
62.	DINKO VIDOVIĆ, Ilija	1970.	Stari Grad	"
63.	TONI VLAHOVIĆ, Prošper	1962.	Stari Grad	"
64.	NIKŠA MAROJEVIĆ, Tadija	1970.	Stari Grad	"
65.	DINKO FREDOTOVIĆ, Mate	1970.	Vrbanj	"
66.	DAVOR PERIĆ, Vinko	1968.	Stari Grad	"
67.	ADO ALEŠI, Juroslav	1962.	Stari Grad	Zap. Pratećeg voda
68.	IVICA MIŠURA, Stjepan	1967.	Stari Grad	Zapov. desetine MB
69.	ĐONI LUČIĆ-LAVČEVIĆ, Pavle	1964.	Stari Grad	Zap. deset. strojnica
70.	LUKI LJUBIĆ, Cvjetko	1965.	Vrbanj	Vozač
71.	MARIO LAZANEO, Nikola	1957.	Stari Grad	Vojnik
72.	MARKO DABRO, Boško	1964.	Stari Grad	"
73.	VINKO PETRIĆ, Ante	1959.	Stari Grad	"
74.	ZDESLAV ŠKARPA, Jurko	1961.	Stari Grad	"
75.	ŽELJKO PLENKOVIĆ, Lovro	1964.	Stari Grad	"
76.	ZOLTAN LOGO, Ladislav	1965.	Stari Grad	"
77.	JUSUF GLUŠĆEVIĆ, Avdo	1961.	Stari Grad	"
78.	TONČI RUŽEVIĆ, Vinko	1963.	Stari Grad	"
79.	MARINKO LUŠIĆ, Marko	1958.	Vrbanj	"
80.	JAKŠA DULČIĆ, Mate	1970.	Stari Grad	"
81.	KUZMA VICEIĆ, Jure	1962.	Vrbanj	"
82.	JURICA LUŠIĆ, Natko	1969.	Vrbanj	"
83.	VLADIMIR MATIJEVIĆ, Kuzma	1966.	Dol	"
84.	DAMIR ČAVIĆ, Radoš	1962.	Stari Grad	"
85.	LUKA ŠURJAK, Toma	1961.	Dol	"

III/ 3. Pješačka satnija – Jelsa

Redni broj	IME, PREZIME, očevo ime	God. rođ.	Mjesto stanovanja	Dužnost
1.	LUKA PERONJA, Juraj	1948.	Jelsa	Zapovjednik satnije
2.	ĐURO CARATAN, Mate	1961.	Zavala	Zam. zapov. satnije
3.	NIKO IVANIŠEVIĆ, Mate	1959.	Jelsa	Satnijski logističar
4.	TEO PALAVERSIĆ, Nikola	1962.	Jelsa	Vezist
5.	NIKŠA GAMULIN, Marinko	1964.	Jelsa	"
6.	ŠIME LUČIĆ, Petar	1959.	Svirče	Izvidač ABKO
7.	TEO HULJIĆ, Dinko	1970.	Jelsa	Teklič
8.	BOŽIDAR CARIĆ, Antun	1957.	Svirče	Bolničar
9.	MIKI MAKJANIĆ, Ivica	1959.	Jelsa	Vozač
10.	BARTUL HULJIĆ, Stjepan	1948.	Jelsa	Zap. 1. pješ. voda

11.	DRAŽEN DRINKOVIĆ, Milivoj	1966.	Jelsa	Zapovj. desetine
12.	SENKO BUCAT, Ante	1955.	Vrisnik	"
13.	DINKO PAVIČIĆ-IVELJA, Nikola	1970.	Vrbanj	"
14.	STIPE MAKJANIĆ, Ivica	1953.	Jelsa	Vozač
15.	MIŠO GRABIĆ, Milan	1964.	Jelsa	Vojnik
16.	PJER DEŠKOVIĆ, Ivan	1970.	Jelsa	"
17.	ANTE MILATIĆ, Juraj	1966.	Sv. Nedjelja	"
18.	RINO IVANIŠEVIĆ, Luka	1963.	Jelsa	"
19.	JOSIP FRANETOVIĆ, Bartul	1961.	Svirče	"
20.	IGNACIJO ZANINOVIĆ, Juraj	1965.	Jelsa	"
21.	VJEKOSLAV BOGDAN, Ivan	1968.	Vrisnik	"
22.	TEO SARJANOVIĆ, Juraj	1968.	Jelsa	"
23.	GRGO SARJANOVIĆ, Ivo	1967.	Jelsa	"
24.	MARKO TEŠIJA, Josip	1964.	Jelsa	"
25.	IVO MILETA, Mate	1970.	Pitve	"
26.	JURICA GURDULIĆ, Nikola	1969.	Vrisnik	"
27.	TONI MATULIĆ, Kruno	1963.	Jelsa	"
28.	ZORKO LUČIĆ, Novica	1964.	Jelsa	"
29.	MIKO BARBIĆ, Jurko	1969.	Jelsa	"
30.	PERO RADONIĆ, Jakova	1969.	Jelsa	"
31.	ŽELJKO MATKOVIĆ, Juraj	1962.	Vrboska	"
32.	STIPE LUČIĆ, Mate	1961.	Svirče	"
33.	JOŠKO MILAN, Ivica	1966.	Vrboska	"
34.	JAKOV FRANIČEVIĆ, Ante	1967.	Vrisnik	"
35.	STJEPKO HULJIĆ, Bartul	1972.	Jelsa	"
36.	GRGO VISKOVIĆ, Nikola	1965.	Jelsa	"
37.	SANIBOJ KURTOVIĆ, Josip	1967.	Jelsa	"
38.	VELJKO DUBOKOVIĆ, Slavko	1955.	Jelsa	Zap. 2. pješ. voda
39.	IVICA MILEVČIĆ, Stjepan	1958.	Jelsa	Zapovj. desetine
40.	IVO GRGIČEVIĆ, Prošper	1962.	Vrisnik	"
41.	MIKI GAMULIN, Tonko	1962.	Jelsa	"
42.	BARTOL SARJANOVIĆ, Maro	1955.	Jelsa	Vozač
43.	MARINKO BOJANIĆ, Antun	1957.	Vrisnik	Vojnik
44.	AURELIO VRANKOVIĆ, Ivo	1968.	Svirče	"
45.	NIKI LUČIĆ, Ivo	1964.	Jelsa	"
46.	TONČI RUBINIĆ, Ivan	1958.	Vrisnik	"
47.	VICKO BILIČIĆ, Prošper	1958.	Vrisnik	"
48.	BOGOSLAV FREDOTOVIĆ, Nikola	1969.	Vrbanj	"
49.	JOSIP CARIĆ, Josip	1969.	Svirče	"

50.	DRAGAN IVANIŠEVIĆ, Stjepan	1971.	Jelsa	"
51.	JURICA CARIĆ, Ivan	1965.	Svirče	"
52.	MIRO VARKAŠ, Marko	1967.	Vrboska	"
53.	IVO CARIĆ, Ljubo	1964.	Svirče	"
54.	BORIVOJ BOJANIĆ, Ivan	1966.	Vrisnik	"
55.	NIKOLA JAKAS, Blaž	1966.	Zavala	"
56.	PERO GURDULIĆ, Petar	1971.	Jelsa	"
57.	MARIO BUNČUGA, Petar	1969.	Jelsa	"
58.	ANTE HULJIĆ, Stipe	1966.	Jelsa	"
59.	NIKICA MATIJAŠEVIĆ, Miro	1956.	Jelsa	"
60.	ANTUN KNEŽEVIĆ, Božo	1944.	Jelsa	"
61.	TONČI BELIĆ, Prošper	1960.	Jelsa	"
62.	IVAN CARIĆ, Alfonso	1964.	Svirče	"
63.	MARINO MARJAN, Kruno	1968.	Jelsa	"
64.	NIKI ZENČIĆ, Nikola	1968.	Jelsa	"
65.	TOMISLAV BARBIĆ, Ante	1972.	Jelsa	"
66.	TONČI BELIĆ, Prošper	1960.	Jelsa	"
67.	IVO FRANIČEVIĆ, Ante	1965.	Vrisnik	"
68.	NIKI RADOVANI, Petar	1955.	Vrboska	Zap. Pratećeg voda
69.	FRANE CARIĆ, Ivan	1959.	Svirče	Zapov. desetine MB
70.	IVICA GABELIĆ, Vinko	1958.	Vrboska	Zap. deset. strojnica
71.	ZLATAN GABELIĆ, Ivo	1948.	Vrboska	Vozač
72.	RAJKO FISTONIĆ, Jure	1970.	Jelsa	Vojnik
73.	ZLATAN GRGIČEVIĆ, Ambroz	1962.	Vrisnik	"
74.	IVICA HULJIĆ, Jurko	1961.	Jelsa	"
75.	TOMISLAV KOVAČIĆ, Juraj	1965.	Vrboska	"
76.	NIKO ŽUPANOVIĆ, Mate	1959.	Jelsa	"
77.	VINKO CARIĆ, Ante	1960.	Svirče	"
78.	MIĆE ARBUNIĆ, Petar	1969.	Jelsa	"
79.	STIPE MILATIĆ, Ivan	1957.	Jelsa	"
80.	IVICA KERŠIĆ, Ivan	1961.	Vrboska	"
81.	MARIJO FRANIČEVIĆ, Ante	1967.	Vrisnik	"
82.	DAMIR GRGIČEVIĆ, Mateo	1966.	Vrisnik	"
83.	ČEDOMIR ANTIČEVIĆ, Mate	1966.	Zavala	"
84.	NIKI VILIČIĆ, Josip	1966.	Vrboska	"
85.	TONČI PLENKOVIĆ, Josip	1960.	Jelsa	"
86.	STIPE GRANIĆ, Mijo	1959.	Jelsa	"

IV/ 4. Pješačka satnija – Sučuraj

Redni broj	IME, PREZIME, očevo ime	God. rođ.	Mjesto stanovanja	Dužnost
1.	BRANKO FRANIČEVIĆ, Ivan	1962.	Sućuraj	Zapovjednik satnije
2.	IVICA VUJNOVIĆ, Juraj	1949.	Sućuraj	Zam. zapov. satnije
3.	DRAGAN JELIČIĆ, Stipe	1962.	Sućuraj	Satnijski logističar
4.	DARIO KUJUNDŽIĆ, Ivan	1968.	Sućuraj	Vezist
5.	MATE PIJACUN, Ante	1952.	Sućuraj	Teklič-vezis
6.	FAUŠTIN KAČIĆ-BARTULOVIĆ, Tomislav	1959.	Svirče	Izviđač ABKO
7.	NEVEN FRANIČEVIĆ, Mate	1969.	Sućuraj	Bolničar
8.	IVAN JELIČIĆ, Josip	1957.	Sućuraj	Vozač
9.	EMIL KAČIĆ.BARTULOVIĆ, Ivan	1956.	Sućuraj	Zap. 1. pješ. voda
10.	MARIO KUMARIĆ, Frane	1963.	Sućuraj	Zapovj. desetine
11.	BOGOSLAV FRANIČEVIĆ, Frane	1971.	Sućuraj	"
12.	DOBRENKO MIHALJEVIĆ, Mate	1949.	Sućuraj	"
13.	ANTE FRANIČEVIĆ, Ivan	1957.	Sućuraj	Vozač
14.	ZORAN JURIČEVIĆ, Stipe	1969.	Sućuraj	Vojnik
15.	IVICA KUMARIĆ, Tugomir	1947.	Sućuraj	"
16.	ZORAN KAČIĆ-BARIŠIĆ, Metoda	1967.	Sućuraj	"
17.	TONČI FRANIĆ, Krunoslav	1966.	Sućuraj	"
18.	IVAN MUCALO, Ante	1953.	Sućuraj	"
19.	LOVRO MIHALJEVIĆ, Zoran	1971.	Sućuraj	"
20.	IVICA PAVLOVIĆ, Josip	1968.	Sućuraj	"
21.	STIPE MODRIĆ, Frane	1970.	Sućuraj	"
22.	MARTIN MODRIĆ, Ivan	1965.	Sućuraj	"
23.	ANTE PIJACUN, Nikola	1952.	Sućuraj	"
24.	VESELJKO PIJACUN, Stipe	1952.	Sućuraj	"
25.	IVICA ROSANDIĆ, Pavo	1966.	Sućuraj	"
26.	MILAN JOVIN, Milan	1959.	Sućuraj	"
27.	MATE PAVLOVIĆ, Stjepan	1956.	Sućuraj	"
28.	MATE JELIČIĆ, Stjepan	1954.	Sućuraj	"
29.	ANTE JELIČIĆ, Stjepan	1954.	Sućuraj	Vojnik
30.	ZORAN PIJACUN, Nikola	1952.	Sućuraj	"
31.	FRANE FISTONIĆ, Grgo	1963.	Zastražišće	Zap. 2. pješ. voda
32.	NIKOLA RUBIN, Bogoslav	1953.	Zastražišće	Zapovj. desetine
33.	JURICA VISKOVIĆ, Danijel	1968.	Gdinj	"

34.	ZVONIMIR RUDAN, Ante	1969.	Bogomolje	"
35.	JURICA TRBUHOVIĆ, Frane	1958.	Gdinj	Vozač
36.	STJEPKO FISTONIĆ, Juraj	1964.	Zastražišće	Vojnik
37.	BORIS BARBARIĆ, Ivan	1958	Bogomolje	"
38.	VICE VISKOVIĆ, Ante	1965.	Gdinj	"
39.	TONČI SRHOJ, Andrija	1957.	Gdinj	"
40.	IVO MATIJAŠEVIĆ, Juraj	1952.	Poljica	"
41.	ZDRAVKO BOŽIKOVIĆ, Nikola	1952.	Poljica	"
42.	TOMISLAV DRAGIČEVIĆ, Stjepan	1967.	Zastražišće	"
43.	STIPE MATELJAN, Andrija	1967.	Zastražišće	"
44.	TONČI VISKOVIĆ, Ivan	1961.	Gdinj	"
45.	KONSTATIN RUDAN, Stjepan	1955.	Bogomolje	"
46.	BORIS BOROVIĆ, Stjepan	1956.	Poljica	"
47.	MILIVOJ RADOVANČIĆ, Ivan	1952.	Bogomolje	"
48.	MARTINKO RUDAN, Dare	1959.	Bogomolje	"
49.	VOJKO VISKOVIĆ, Srećko	1965.	Gdinj	"
50.	VLADIMIR RUDAN, Miroslav	1954.	Bogomolje	"
51.	MARKO MATIJAŠEVIĆ, Prošper	1960.	Poljica	"
52.	MILIVOJ RADOJKOVIĆ, Milan	1958.	Bogomolje	"
53.	DUŠAN ĆURIN, Ivan	1961.	Gdinj	"
54.	STIPE KAČIĆ-BARTULOVIĆ, Tomislav	1956.	Sućuraj	Zap. Pratećeg voda
55.	MILE PIJACUN, Nikola	1956.	Sućuraj	Zapov. deset. RBR
56.	MARKO KAČIĆ-BARTULOVIĆ, Ivan	1967.	Sućuraj	Zapov.desetine MB
57.	IVICA FRANIČEVIĆ, Josip	1955.	Sućuraj	Vozač
58.	MATE MIHALJEVIĆ, Pavle	1958.	Sućuraj	Vojnik
59.	SERGIJE VUJNOVIĆ, Nikola	1971.	Sućuraj	"
60.	LJUBO PETRIČEVIĆ, Juraj	1955.	Sućuraj	"
61.	DINKO SLAVIĆ, Ivan	1951.	Sućuraj	"
62.	VJEKOSLAV VUJNOVIĆ, Juraj	1954.	Sućuraj	"
63.	ZORAN MIHALJEVIĆ, Ante	1946.	Sućuraj	"
64.	FABIJAN PAVLOVIĆ, Josip	1965.	Sućuraj	"
65.	KLEMENT VULJAN, Stjepan	1963.	Sućuraj	"
66.	LJUBOMIR KAČIĆ-BARIŠIĆ, Stjepan	1962.	Sućuraj	"
67.	JOSIP VULJAN, Stipe	1955.	Sućuraj	"

Popis pripadnika zapovjedništva bataljuna mornaričkog pješaštva – Hvar preustrojenog 17. 12. 1991.g.

Redni broj	IME I PREZIME, očevo ime	God. rođ.	Mjesto stanovanja	Dužnost
1.	NIKOLA ŠIMUNOVIĆ, Ivo	1944.	Stari Grad	Zapovjednik
2.	PANAJOTI GILVE, Miljenko	1955.	Hvar	Zamjenik zapovjednika
3.	RIKI NOVAK, Juraj	1970.	Hvar	Vozač
	Odjel za ratnu popunu i kadrove			
5.	MARINKO BOJANIĆ, Abraham	1965.	Jelsa	Voditelj odjela
6.	NEDILJKA KOVAČEVIĆ, Bartul	1952.	Hvar	Ref.za op. i admin.posl.
	Operativni odjel			
7.	ŽELJKO NOVAK, Mate	1953.	Hvar	Voditelj odjela
8.	ZORAN DOMANČIĆ, Srećko	1961.	Hvar	Referent za ONP
9.	ANTUN TRBUHOVIĆ, Ante	1962.	Gdinj	Referent inžinjerije
10.	PAULO PERONJA, Juraj	1959.	Jelsa	Referent za ABKO
11.	JURICA BEROŠ, Ivo	1947.	Stari Grad	Ref. topništva i PZO
12.	EDI RADOVANOVIĆ, Vinko	1960.	Hvar	Referent veze
	Odjel za obavještajno-sigurnosne poslove			
13.	IVICA PAZARAC, Ragib	1947.	Hvar	Voditelj odjela
14.	NIKO HANČEVIĆ, Jakov	1947.	Hvar	Referent za ob.-sig. posl.
	Odjel za informativno-propagandnu djelatnost			
15.	MATE HRASTE, Marin	1958.	Hvar	Pomoćnik zap. za IPD
	Odjel za logistiku			
16.	FABIJAN BRLUŠIĆ, Tomislav	1964.	Hvar	Voditelj odjela
17.	MATE JELIČIĆ, Šime	1959.	Hvar	Referent intedanske sl.
18.	MILIVOJ BARBARIĆ, Ivan	1955.	Hvar	Referent tehničke sl.
19.	dr. MATKO MILIČIĆ, Šimun	1948.	Hvar	Referent sanitetske sl.

II/ Zapovjedni kadar postrojbi bataljuna mp

Redni broj	IME I PREZIME, očevo ime	God. rođ.	Mjesto stanovanja	Dužnost
	1) Pristožerne postrojbe			
1.	ANDRIJA TADIĆ, Mate	1947.	Stari Grad	Zap. zapovjednog voda
2.	JURE ZANINOVIĆ, Ante	1956.	Stari Grad	Zapov. zaštitne deset.
3.	DAVOR NOVAK, Mate	1958.	Hvar	Zapov. desetine veze
4.	JEROSLAV PETRIĆ, Andrija	1952.	Stari Grad	Zapov. izvidničke des.
5.	PERO DUJMOVIĆ, Nikola	1963.	Hvar	Zapov. logističkog voda
6.	PERO KOLUMBIĆ, Juraj	1953.	Hvar	Zam. zapov. logist. voda

2) Pješačke satnije

7.	ANTUN ŠĆEPANOVIĆ, Ivan	1946.	Hvar	Zapovjednik 1. satnije
8.	JURICA DOMANČIĆ, Ante	1959.	Hvar	Zamj. zapovj. 1. satnije
9.	ANTUN PETRIĆ, Vinko	1947.	Stari Grad	Zapovjednik 2. satnije
10.	VIDO STANČIĆ, Vinko	1948.	Stari Grad	Zamj. zapovj. 2. satnije
11.	STJEPAN PERONJA, Vicko	1949.	Jelsa	Zapovjednik 3. satnije
12.	ĐURO CARATAN, Mate	1961.	Zavala	Zamj. zapovj. 3. satnije
13.	BRANKO FRANIČEVIĆ, Ivan	1962.	Sućuraj	Zapovjednik 4. satnije
14.	IVICA VUJNOVIĆ, Juraj	1949.	Sućuraj	Zamj. zapovj. 4. satnije

NAPOMENA:

Osim manjih prebacivanja ljudi, sastav postrojbi nije se bitno mijenjao tako da je raspored po postrojbama manje-više odgovarao popisu ljudstva iz listopada 1991.g

Dio ljudstva odgovarajućih VPD-ova, točnije 35 pripadnika bataljuna, zadnjih dana 1991.g. premješteno je u novoustrojenu 7. OTB »Pelegrin«.

U postrojbe ustrojavane na otoku Hvaru u vremenu od srpnja do kraja 1991.g. ukupno je bilo uključeno 394 dragovoljaca.

Popis korištenih kratica:

AIM – Akustičko-indukcijska mina
AO – Armijska oblast
BDČ – Brzi desantni čamac
bei – Bataljon za elektroničko izviđanje
BG – Borbena grupa
b/g – Borbena gotovost
BH – Barkasa, hidrografska
BI – Brodarski institut
b/k – borbeni komplet
BM – Barkasa, motorna
BMT – Barkasa motorna, transportna
Br – Brigada
BRM – Barkasa ronilačka, motorna
brmp – Brigada mornaričke pješadije
BROM – Baterija raketa obala-more
BSO – Brodogradnja specijalnih objekata
bVP – Bataljun Vojne policije
CAOP – Centar za automatsku obradu podataka
CV – Centar veze
ČH – Čamac hidrografski
ČM – Čamac motorni
ČMP – Čamac motorni patrolni
čOSOJ – Četa OSOJ
ČPZ – Četa za podvodna zaprječavanja
ČS – Čamac za spašavanje
D – Divizion
DBM – Desantni brod minopolagač
DDBR – Divizion desantnih brodova
DJČ – Desantni jurišni čamac
DML – Divizion minolovaca
DR – Divizion razarača
DRML – Divizion riječnih minolovaca
DSA – Desantna splav artiljerijska
DSM – Desantna splav, minopolagač

DSNO – Državni sekretarijat za narodnu obranu
DTK – Desantni tenkonosac
DTM – Desantni tenkonosac minopolagač
EU – Europska unija
F – Flotila
FPBR – Flotila patrolnih brodova
GBR – Gardijski brod
GL – Građansko lice (na službi u JNA)
GMO – Granični mornarički odred
GPČ – Granični patrolni čamci
GS OS – Glavni stožer oružanih snaga
GŠ – Generalštab
GTrCV – Glavni tranzitni centar veze
He – Helikopter
HRM – Hrvatska ratna mornarica
HV – Hrvatska vojska
JA – Jugoslavenska armija
JNA – Jugoslavenska narodna armija
JPV – Jadransko pomorsko vojište
JRM – Jugoslavenska ratna mornarica
K – Korpus
KIS – Komandno-informacijski sustav
KoV – Kopnena vojska
KVPO – Komanda Vojnopomorske oblasti
lad PVO – Laki artiljerijski divizion PVO
larp PVO – Laki artiljerijski puk PVO
LM – Lovac mina
LR – Lučki remorker
LV – Lansirno vozilo
map – Mješoviti artiljerijski puk
mdbr – Mornaričko-desantna brigada
MDDBR – Mješoviti divizion desantnih brodova
MES – Minsko-eksplozivna sredstva
MIOzPD – Mješoviti inženjerijski odred za podvodna djelovanja
ML – Minolovac
MORH – Ministarstvo obrane Republike Hrvatske
MP – Minopolagač
MPB – Mornarička pozadinska baza
mpoap – Mješoviti protuoklopni artiljerijski puk
MS – Materijalna sredstva
MT – Mornaričko-tehnički-a-o

MTMS – Mornaričko – tehnička materijalna sredstva
MTOP – Motorna topovnjača
MTRB – Mornaričko-tehnička raketna baza
MTRZ – Mornaričko-tehnički remontni zavod
MTS – Materijalno-tehnička sredstva
MTTRR – Mornaričko-tehnička torpedna remontna radionica
MUP – Ministarstvo unutrašnjih poslova
MZO – Mornarički združeni odred
NATO – Sjeverno-atlantski pakt
NIR – Naučno istraživački rad
NO – Narodna obrana
NOB – Narodno-oslobodilačka borba
NOVJ – Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije
NVO – Naoružanje i vojna oprema
OA – Obalna artiljerija
OAG – Obalna artiljerijska grupa
OGBR – Odred gardijskih brodova
OO – Obalna obrana
OPOMBR – Odred pomoćnih brodova
OPS – Obalske pomorske snage
ORD – Obalni raketni divizion
ORDBR – Odred riječnih desantnih brodova
OROČ – Odred riječnih oklopnih čamaca
OS – Oružane snage
OSOJ – Obalna služba osmatranja i javljanja
P – Podmornica
PAT – Protuavionski (top)
PB – Pomoćni brod, pozadinska baza
PBR – Patrolni brod
PČ – Patrolni čamac
PDRB – Protudiverzantska ručna bomba
PDS – Pomoćna desantna splav
PEL – Podvodni električni lokator
PH – Peniša, hidrografska
PJ – Pomoćni (brod), jahta
PLD – Plovna lučka dizalica
PO – Peniša oružja
PS – Pomorske snage
PPd – Protupodmornički
PR – Pomoćni (brod), remorker
PT – Peniša (pomoćni brod) transportna

PV – Peniša (pomoćni brod) vodonosac
PVO – Protuvazdušna odbrana
PZO – Protuzračna obrana
R – Razarač
RAP – Rezervni alat i pribor
rb/K – Rezervni borbeni komplet
RČ – Raketni čamac
RH – Republika Hrvatska
RM – Ratna mornarica
RPČ – Riječni patrolni čamac
RR – Radio relejna
RRF – Riječna ratna flotila
RTOP – Raketna topovnjača
RV – Ratno vazduhoplovstvo
RZ – Ratno zrakoplovstvo
SAG – Sidrena, akustična galvano-udarna (mina)
SAGA – Sidrena, akustična galvano-udarna antenska (mina)
SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SR – Socijalistička Republika
SSNO – Savezni sekretarijat za narodnu obranu
SUVOA – Sustav za upravljanje vatrom obalne artiljerije
TČ – Torpedni čamac
TG – Taktička grupa
TMS – Tehnička-materijalna sredstva
TO – Teritorijalna obrana
TR (Tr) – Torpedo
UBS – Ubojna borbena sredstva
UN – Ujedinjeni narodi
UPS – Udarne pomorske snage
VIZ – Vojno-izdavački zavod
VOJIN – Vazdušno osmatranje, javljanje i navođenje
VP – Vojna pošta
VPBR – Veliki patrolni brod
VPO – Vojnopomorska oblast
VPS – Vojnopomorski sektor
VPU – Vojnopomorsko uporište
ZNG – Zbor narodne garde

Literatura:

D. Najman – I. Posilović – M. Dujić, *Blokade i osvajanje vojarni i vojnih objekata JNA u Hrvatskoj 1991*., Tisak, Zagreb, 2004.

J. Kaleb, *Zadar u Domovinskom ratu 1990. – 1991*., Plantak graf d.o.o., Zadar, 1999.

I. Jurić, *Kulturom protiv rata*, Hercegtisak Široki Brijeg, Metković, 2001.

Radosavljević – T. Stanišić – B. Visković – B. Antić, *Ratna mornarica*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1988.

G. Radivojević, *Nepokoreni Jadran 1991/2, Kronika jednog bezumlja*, Dušević&Kršovnik, p.o. Rijeka, 1993.

DOKUMENTI

Obrana

REPUBLIKA HRVATSKA
OKUPŠTINA OPĆINE PLOČE
izvršno vijeće

Kriz.ni štab Općine Ploče
KLASA:804-03/91-01/05
UBROJ:2165-04-91-3
Ploče, 24. rujna 1991. godine

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
n/r Predsjednika
Z A G R E B

Nakon uspješne operacije oružanih snaga Općine Ploče potpomognutih snagama susjednih općina, na području Općine Ploče zapovjedništi su ili napušteni slijedeći vojni objekti:

- komanda Garnizona sa Garnizonom Ploče,
- skladište oružja i municija Male Bare gdje je bilo smješteno naoružanje teritorijalne obrane Općina Makarska, Metković, Ploče i Vrgorac.
- Dom armije,
- Stožište gdje su bili na vezu vojni brodovi,
- skladišta goriva i municija u predjelu Tatinja koja je minirana i radi se na razminiranju.

Sve pomenute ovlše vojne objekte te opremu i sredstva vaše vrijednosti koja se našla u objektima povjerili smo na čuvanje snagama Policijske stanice Ploče i Zboru narodne garde.

Zadnjih dana imamo neprimjerene pritiske čak i prijetnje od pojedinaca i grupa iz susjednih i okolnih općina u vezi sa raspodjelom sredstava, što nam prouzrokuje velike poteškoće.

Prema uputi potpredsjednika Vlade gospodina Ćosića stupili smo u kontakt sa gospodinom dr. Šuricem i dogovorili da i dalje objekte sa opremom i materijalnim sredstvima osigurava Općina Ploče, a da se izdavanje sredstava i opreme vrši samo preko osoba koje odredi Vlada Republike Hrvatske. Molimo da se ovaj prijedlog prihvati te da se primjenjuje dok se ne uspostavi vojno zapovjedništvo na ovom području.

Ujedno Vas obavještavamo da se pred lukom Ploče još uvijek nalazi vojno pomorska formacija koja još više usložnava stanje i opasnost na ovom području.

S poštovanjem,

Predsjednik
Neven Jelavić

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE
ZAPOVJEDNIŠTVO HRVATSKE
RATNE MORNARICE

Klasa: Š-31/01-Lo
Ur.br.: 512/01-91
Split, 04. listopada 1991.

GLAVNOM STOŽERU HRVATSKE VOJSKE
- Sektor PZO

Molimo da za potrebe RPT, odašiljača i veza HRTV na objekte Tehničnica, Biokovo, Vidova Gora, Ujjanc i Dračevac kod Zadra, te telekomunikacijskih centara i TV objekata u Splitu osigurate PZO sredstva (stinger, strela 2M).

BM/MS

ZAPOVJEDNIK MRM
admiral
Sveto Letica

REPUBLIKA HRVATSKA

MINISTARSTVO OBRANE
ZAPOVJEDNIŠTVO HRVATSKE
RATNE MORNARICE

Klasa: Pov. 8-91/01-27
Ur.br.: 512/01-91
Split, 12.10.1991.

Raspodjela PA topova 40 mm "Bofors".-

KRIZMOM ŠTABU OPĆINE TROGTR

T R O G I R

Za potrebe organizacije i izvođenja PZO hidroelektrane Omiš, izdajte TO općine Omiš dva PA topa 40 mm "Bofors" i dva pastolja za PA mitraljez.
Za potrebe organizacije i izvođenja PZO brodogradilišta "Split" Split izdajte još dva PA topa 40 mm "Bofors".
Preostale PA topove izdvojiti samo po mom odobrenju.

NB/AB

ZAPOVJEDNIK HRM
admiral
Sveto Letica

REPUBLIKA HRVATSKA
GLAVNI STOŽER HRVATSKE VOJSKE
ZAGREB

KLASA: 855-05/91-03
URBROJ: 5120-30-91-39
14.10.1991.g.

Predmet: Molba za izuzimanjem sredstava za Ei na objekta Rota-Poljeŝac

Sb — VLADA RE...
P... 15 -10- 1991
Klas: 804-05/91-02/05 JUDP
Ur.br.: 6-91-10030
15

VLADI REPUBLIKE HRVATSKE

Molim, da se objekat na Roti-Poljeŝac sa kompletnom opremom stavi na raspolaganje Zapovjedništvu 6. Operativne Zone.
Objekat Rota bi bio u sastavu Centra za Ei 1 PZO Split.

NAČELNIK GS HV
Gen.-puk.
Anton Tus

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE
ZAPOVJEDNIŠTVO HRVATSKE
RATNE MORNARICE

Kl. Pov. 8-51/01-60
Ur.br. 512/01-91
Split, 15.10.1991.

Izdavanje PAT
40 mm "BOFORS".-

KRIZNOM ŠTABU OPĆINE TROGIR

Na zahtjev Zapovjedništva HRM izdajte zapovjedniku TVRĐAVAN BORISU 4 (ČETIRI) PAT 40 mm "BOFORS".

Izuzimanje će se obaviti dana 15. listopada 1991. godine u večernjim satima.
Po navedenog vremena izvršite sve neophodne pripreme.

AU/MS

ZAPOVJEDNIK HRM
Ante Letica

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO POMORSTVA

41 000 ZAGREB, MESNIČKA 23
Telefon: 041 444-000 - Telefax: 041 451-408

Klasa: 010-01/91-01/04
Ur. broj: 530-01-91-5
Zagreb, datum: 16.listopada 1991.

MINISTARSTVU ZA SAOBRAĆAJ I VEZE SR BOSNE I HERCEGOVINE
- ministru Tomislavu Krstičeviću -

S A R A J E V O

U vezi Vašeg telefaxa 04-1-6-700/91 od 15.listopada 1991. želim Vas izvijestiti slijedeće:

Usuprot svim sporazumima o prekidu oružanih borbi u Hrvatskoj - a potpisao ih je i savezni sekretar za narodnu obranu - koji podrazumijevaju i prekid vojnopomorske blokade, još uvijek su blokirana dvije luke u Republici Hrvatskoj: Dubrovnik i Ploče.

Molimo Vas da od saveznog sekretara za narodnu obranu ponovno energično zahtijevate prestanak blokada tih dviju luka, kako bi se omogućio transport tereta preko luke Ploče za industrijska središta u SR Bosni i Hercegovini.

Nažalost, brodari u Republici Hrvatskoj ne mogu dati nalog za uplovljenje svojih brodova, uključujući brodove "Sisak" i "Molat" u luku Ploče, jer je ta luka još uvijek blokirana. Prema izvješću Lučke kapetanije Ploče (16.listopada o.g. u 8,00 sati) pomorski promet se ne odvija zbog blokade a pred lukom se nalaze dva minolovca i jedna raketna topovnjača zastave JRM.

Nikakvu obavijest o deblokadi Ploča dosada nismo dobili (usput, nismo dobili ni obavijest o propuštanju kroz blokadu brodova "Sisak" i "Molat").

Želim Vam, dalje, saopćiti i slijedeće:

Prema Uputstvu o primjeni pravila medjunarodnog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ ("Službeni vojni list", broj 10 od 10. lipnja 1988.)u t.438. nalaže se "dejstvo blokade prema svim zastavama", tj. podjednako i na isti način prema brodovima svih država, a u t.439. predvidjaju se samo dva izuzetka od toga pravila, tj. u slučaju više sile i iz humanitarnih razloga.

Blokada mora biti, dakle, u cijelosti ukinuta.

Da bi se to postiglo i otklonile sumnje u pogledu tereta, mi smo izrazili spremnost da se postigne dogovor o pregledu tereta u luci Ploče, s tim da se obje luke, Ploče i Dubrovnik, deblokiraju.

U odgovoru generala V.Kadijevića koji je uputio Vama, stoji da istodobno deblokiranje luke Dubrovnik ne može prihvatiti "pošto smo od strane hrvatskih organa već imali nepoštovanje dogovora pri davanju odobrenja da u luku Dubrovnik uplovi brod "Marina". Naime, umesto da izvuče navodne ranjenike iz Dubrovnika, brodom "Marina" je preuzeto i prevezeno 200 pripadnika MUP-a na Mali Lošinj".

Dao sam provjeriti taj nalog i dobio slijedeći odgovor.

a) M/b "Marina" od 24.rujna 1991. niti jednom nije plovio sjevernije od Splita, pa tako ni u luku Mali Lošinj;

b) svaki put kada je "Marina"isplovila iz Dubrovnika prema sjeverozapadu,bila je pregledana od JRM.

Spreman sam da zajedno s Vama i admiralom Brovetom odmah direktno utvrdimo istinitost ovoga navoda (provjera brodskih knjiga, izvještaja lučkih kapetanija, u direkciji "Lošinjske plovidbe" i sl.).

Primite izraze moga poštovanja,

dr. Davorin Rudolf

REPUBLIKA HRVATSKA
GLAVNI STOŽER HRVATSKE VOJSKE
ZAGREB

KLASA: 804-01/91-03/60
URBROJ: 5120-03-91-41
16.10.1991. godine

EVROPSKOJ MISIJI - ZAGREB

U vezi sporazuma iz Haaga od 4.10.1991. godine, dostavljamo Vam Plan deblokade vojarni i premještanje jugoslavenske armije van teritorije R Hrvatske.

IA/SF

p u k o v n i k
Imre Agotić

P L A N

DEBLOKADE I NAPUŠTANJA TERITORIJE RH OD STRANE JA I TO SRBIJE

1. Povlačenje jedinica JA i TO Srbija koje su sa teritorija Srbije i BiH ušle u R Hrvatsku na dubinu 15 20 km od granice i snaga RV - razdvajanje snaga - 20-25.10.

- 12.K i 1.gmd iz Istočne Slavonije i Baranje
  Užički korpus i Titogradski - iz Južne Dalmacije
- 4.K iz Posavine
- 5.VO i ojačanja sa Banije, Korduna i Like
- 9.K iz Srednje Dalmacije

Povlačenje JA i TO sa cjelokupnom tehnikom OMJ i AMJ i MP12O

2. Napuštanje vojarni - aerodroma

Zagreb - kasarna "M.Tito"	- 26.10.
a. Plesо	- 26.10.
Jastrebarsko - 4.oKbr	- 25.10.
Karlovac	- 26.10.
Dugo Selo	- 30.10.
5.VO (Zagreb i Slunj)	- 05.11.
622.mtbr (Petrinja)	- 05.11.
Vukovar	- 04.11.
Zadar	- 30.10.
Šibenik	- 30.10.
Split	29.10.
Knin (9.K)	- 30.10.
Zagreb (TSSC, Karlovac)	- 30.10.
Žerinа i Slatina (5.KoRV i PVO)	- 05.11.
Rijeka - Delnice	- 10.11.
Ostale jedinice	- 15.11.

Aerodromi: Pula, Zadar i Bihać napustiti u vremenu od 25.-30.10.1991. godine.

3. Pravci izvlačenja

Za garnizone Rijeka, Delnice, Jastrebarsko i Zagreb - magistralni put prema Beogradu i željeznica.

Za garnizone sa teritorija Like i Srednje Dalmacije prema Kninu i Bosanskom Grahovu i Drvaru.

Za ostale garnizone najkraćim pravcima za teritorije Hrvatske.

4. DEBLOKADA

Mjere deblokade koje su već provedene, a ostale po mjeri napuštanja teritorija R Hrvatske.

REPUBLIKA HRVATSKA

MINISTARSTVO OBRANE
ZAPOVJEDNIŠTVO HRVATSKE
RATNE MORNARICE

Klasa: 8-91/01-91/78.
Ur.br.: 512-/01-91
Split, 17.10.1991.g.

Izuzimanje PAT 40 mm "Bofors"

KRIZNOM ŠTABU OPĆINE VRGORAC

Za potrebe HRM izdajte 6 PA topove 40 mm "Bofors".

Topove će preuzeti predstavnik ovog Zapovjedništva Mucalo Ivo, 17.10.1991 godine oko 17,00 sati.

Do navedenog vremena pripremite sredstva i osposobite njihovo brzo izuzimanje.

NB/AB/

ZAPOVJEDNIK HRM
admiral
Davorko Letica

REPUBLIKA HRVATSKA

MINISTARSTVO OBRANE
ZAPOVJEDNIŠTVO HRVATSKE
RATNE MORNARICE

Klasa: 8-31/01-91/101
Ur.br.: 512/01-91
Split, 18.10.1991.

Raspodjela PA topova
40 mm "BOFORS"

KRIZNOM ŠTABU OPĆINE
TROGIR

Za potrebe organizacije i izvođenja PZO trafo sistema "Konjsko" izdajte Zapovjedništvu TO općine Solin dva (2) PA topa 40 mm "Bofors".

Od preostala četiri (4) PA topa formirajte tim PZO za zadatkom PZO brodogradilišta "Joso Lazovina-Mosor" Trogir i dopunskim zadatkom PZO aerodroma "Resnik".

ND/AD

ZAPOVJEDNIK
admiral
Sveto Letica

REPUBLIKA HRVATSKA
GLAVNI STOŽER HRVATSKE VOJSKE
ZAGREB

KLASA: 8/91-01/142
URBROJ: 5120-01/22-91-1
Zagreb, 19.10.1991. god.

SVIM ZAPOVJEDNIŠTVIMA
OPERATIVNIH ZONA I

ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKE
RATNE MORNARICE

Z A P O V I J E D

1. Dostavljamo vam zapovijed Predsjednika Republike Hrvatske Vrhovnog zapovjednika oružanih snaga, koju odmah u cjelini sprovesti u svim nižim zapovjedništvima i jedinicama.

2. U svim jedinicama oružanih snaga zadržati potpunu bojnu spremnost i spriječiti bilo kakvo iznenađenje.

3. U slučaju otvaranja vatre od strane snaga JNA (oružanih snaga) u cilju ugrožavanja života ljudi i gospodarskih vrijednosti Republike Hrvatske, odgovoriti istom mjerom i odlučno spriječiti zauzimanje objekata i bilo kojeg dijela teritorija.

4. Realizacija deblokada vojarni i drugih objekata koja su pod kontrolom JNA i povlačenje sa teritorija Republike Hrvatske vršiti će se isključivo prema dogovoru tripartitetne komisije (1) - Europske zajednice, (2) - Glavnog stožera Hrvatske vojske i (3) - JNA.

N A Č E L N I K
[illegible]-pukovnik
[illegible] Tus

Prilog:
Zapovijed Predsjednika
Republike Hrvatske
od 19.listopada 1991.g.

FF/JB
TELEFAXOM
DOSTAVLJENO:
1. Naslovu
2. Arhivi

REPUBLIKA HRVATSKA

PREDSJEDNIK

U skladu s odlukom Konferencije o Jugoslaviji u Haagu od 18.listopada 1991, i u svezi s tim naređenja Predsjedništva SFRJ Saveznom sekretaru za narodnu obranu od ittog datuma, o bezuvjetnom prekidu vatre, u svojstvu vrhovnog zapovjednika oružanih snaga Republike Hrvatske

N A R E Đ U J E M

1. Oružanim snagama Republike Hrvatske (Zboru narodne garde i Ministarstvu unutarnjih poslova) da danas 19. listopada 1991. godine u 12,00 sati uspostave apsolutni prekid vatre.

2. Deblokiranje svih vojarni i objekata pod kontrolom JNA na teritoriju Republike Hrvatske.

Provedba gore spomenutih naredbi, u duhu postignutih sporazuma Konferencije o Jugoslaviji u Haagu od 4, 10. i 18. listopada 1991. podrazumijeva deblokadu vojarni i vojnih objekata JNA od strane hrvatskih oružanih snaga, uz istovremenu deblokadu naselja, luka, promenada i značnog prometa od strane JNA, dotično oružanih snaga SFRJ, kao prvu fazu procesa njihova povlačenja iz Hrvatske prema dinamici koja će biti dogovorena između predstavnika Hrvatske i JNA uz sudjelovanje promatračke misije Europske zajednice.

Zapovjednici hrvatskih oružanih snaga i krizni štabovi vlasti trebaju stupiti u vezu s lokalnim predstavnicima JNA (oružanih snaga SFRJ) radi provedbe ove naredbe i osiguranja trajnog primirja.

U Zagrebu, 19. listopada 1991.

Predsjednik Republike Hrvatske i vrhovni zapovjednik oružanih snaga

Dr. Franjo Tuđman

REPUBLIKA HRVATSKA
GLAVNI STOŽER HRVATSKE VOJSKE
ZAGREB

KLASA: 804-01/91-03/76
URBROJ: 5120-03/22-91-5

21.10.1991.godine

EVROPSKOJ MISIJI - ZAGREB

Na temelju do sada postignutih sporazuma u Haagu dostavljamo plan evakuacije jedinica Jugosavnske armije iz Republike Hrvatske po slijedećem:

1. Evakuacija dovedenih jedinica

Izmjestiti sve dovedene sastave oružanih snaga Jugoslavije čiji mirnodopski garnizoni nisu bili na teritoriju Republike Hrvatske, van Republike Hrvatske na dubinu najmanje 25 km od granice.

Rok: realizirati do 25.10.1991.godine.

II Jedinice kopnene vojske - ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane iz mirnodopskih garnizona

- Zagreb- kasarna"Maršal Tito" i aerodrom "Pleso" 26.10.91.
- Garnizon Jastrebarsko 26.10.91.
- Garnizon Karlovac 27.10.91.
- Garnizon Dugo Selo 30.10.91.
- Komanda 5. vojne oblasti (Zagreb i Slunj) 05.11.91.
- Garnizon Petrinja 05.11.91.
- Garnizon Vukovar i Beli Manastir 05.11.91.
- Garnizon Zadar 30.10.91.
- Garnizon Šibenik 30.10.91.
- Garnizon Split 31.10.91.
- Garnizon Knin, Benkovac 30.10.91.
- Garnizon Zagreb (TŠC, Krestinec) 30.10.91.
- Žažina i garnizon Slatina 05.11.91.

- Garnizon Rijeka i Delnice 10.11.91.

- Ostale jedinice 10.11.91.

- Aerodromi Pula, Zadar, Bihać, Split 31.10.91.

Pravci izvlačenja:

Za garnizone Rijeka, Delnice, Jastrebarsko i Zagreb željeznicom i autocestom prema Beogradu.

Za garnizone sa teritorije Like i srednje Dalmacije, prema Kninu za Bosnu i prema Drvaru.

Za ostale garnizone najkraćim pravcima sa teritorija Republike Hrvatske.

III Jedinice vojno pomorske oblasti

1. Napušta teritoriju - akvatoriju Republike Hrvatske:

a) 139.mtbr/5.VPS pravcem Pula-Rijeka, a odatle zajedno sa 15.[illegible]/5.VPS, u periodu 09.-10.11.;

b) 11.phrmp/8.VPS pravcem: Šibenik-Ploče (morem) - zatim Metković i dalje van teritorije RH, u periodu 20.-30.listopad 1991.godine;

c) sva sredstva i oprema dovezena na otok Vis, a ne pripada formacijskom sastavu Vojnopomorskog uporišta Vis, pravcem Vis-Boka (morem), u periodu 20.listopad-05.studeni 1991.godine

d) snage i sredstva sa o. Mljet i iz vojarne Privlaka (Boka) na preostali dio teritorije 9.VPS, u periodu 25.listopad-10.studeni 1991.godine;

e) dio flote pod komandiranjem JNA, pravcem teritorijalno more RH - Boka Kotorska, do 10.studeni 1991.godine;

f) ljudstvo JNA sa ličnim naoružanjem i opremom, prema već utvrđenim kriterijima, a shodno osobnom izboru, do 10.studeni 1991.godine.

NAPOMENA: prijedlog pod (1e) uskladiti sa stavom Zapovjedništva I RM Split.

2. Ostaje konzervirano na teritoriji RH u dosadašnjim garnizonima, vojarnama i objektima, pod zajedničkim nadzorom:

a) sredstva i brodovi jedinice 5.VPS;

b) svi objekti u garnizonima 5.VPS;

c) sredstva i brodovi jedinica RVPS pod zapovjedništvom JNA u garnizonima Šibenik, Drniš, Vis i Lastovo, kasarnama Trbounje i Žitnić;

d) objekti i sredstva u vojarnama JNA: LUKA, Obrilje, Drašnac i Zrmanica, te svi objekti CVVŠ RM, Komande VPO, Mornaričkog elektronskog zavoda i RRĆ Knežak;

e) ostali objekti i sredstva u garnizonima i izdvojenim vojarnama pod kontrolom JNA.

DA/SH

pukovnik
IMRO ACOTIĆ

Kurirom
Dostaviti:
- Evropskoj misiji Zagreb
- generalu Rašeti
- arhiva

TUMAČENJE

TAČKE 2. I 3. SPORAZUMA KOJI JE POSTIGNUT U HAGU 18.10.1991. I ODLUKE PREDSEDNIŠTVA SFR JUGOSLAVIJE OD ISTOG DANA

Na osnovi proučavanja navedenih dokumenata i nekoliko sastanaka održanih u vezi sa istim na nivou Tripartitne komisije i do sada ne usaglašenog tumačenja i realizacije navedenih odredbi dajemo naše shvatanje i tumačenje navedenih tačaka:

1. Shvatanje i tumačenje tačke broj 2;

Pod deblokadom svih kasarni JNA i objekata u Republici Hrvatskoj podrazumevamo:

- da se obezbedi bez ograničenja snabdevanje strujom, vodom, hranom i drugim komunalnim potrebama;
- da se obezbede PTT veze i rad poštanske službe i usluga;
- da se obezbedi prilaz kasarnama i radnim mestima bez ograničenja i kontrole;
- da se otklone prepreke i druga obezbeđenja i ograničenja oko vojnih objekata;
- da se dozvoli kretanje vojnih m/v bez ograničenja i bez najave do 3 m/v, a preko 5 m/v da se najavljuju na 24 časa unapred. Lica u pojedinačnim m/v mogu nositi lično naoružanje;
- kretanje jedinica sa naoružanjem potrebno je najaviti 24 časa unapred, kako organima vlasti tako i misiji EZ radi sticanja uvida na kretanje istih;
- da se dozvoli nesmeten rad vojnim ustanovama, dolazak na posao i odlazak sa posla građanskim licima na službi u JNA bez ograničenja;
- da se dozvoli slobodno kretanje članovima porodica aktivnih vojnih lica i građanskih lica na službi u JNA;
- da se ne vrši uzurpacija stanova i druge vojne imovine do konačnog sporazuma i rešenja u dvobroj bilansi;
- deblokada žiro-računa i ličnih računa kako ustanova tako i svih lica u vezi sa JNA (aktivna vojna lica, građanska lica, vojni penzioneri);
- da se vojni objekti i prazni stanovi komisijski pregledaju i predaju na čuvanje organima MUP, što treba da rade posebne komisije određene po garnizonima i mestima lociranja.

Sva druga pitanja treba rešavati po meri njihovih ispoljavanja.

2. Shvatanje i tumačenje tačke broj 3.

Pod tačkom broj 3. podrazumeva se izmeštanje svih blokiranih jedinica, komandi i ustanova sa celokupnom pokretnom imovinom JNA i onih porodica koje žele da se isele iz Republike Hrvatske.

Spiskove navedenih sastava dajemo vam u prilogu.

P R E G L E D

JEDINICA KOJE SE PREMEŠTAJU

Red. br.	GARNIZON	JEDINICA I SKLADIŠTA U GARNIZONU	PRAVAC IZMEŠTANJA
1	2	3	4
1	Zagreb - Dugo Selo	VP 0066, 3027, 2556, 5431, 5678, 1947, 9078, 1261, 4401, 3969	Zagreb - Karlovac - Bihać
2	Jastrebarsko	VP 2465	Jastrebarsko-Glina B. Novi
3	Karlovac	VP 5517, 3795	Karlovac - Bihać
4	Karlovac	VP 5008	Karlovac - B. Novi
5	Zagreb	VP 7543	Zagreb-Sisak-B. Dubica
6	Zagreb	VP 6708, 6610, VIPAJ "Petrova Gora", VU "Crvena zvijezda"	Zagreb - Karlovac - Bosanski Novi
7	Karlovac	VP 7940	Karlovac - Knin
8	Zadar	VP 4954	Zadar - Knin - Titograd
9	Zadar	VP 4913	Zadar - Benkovac
10	Šibenik	V P 8561, 4470, 6500, 2605, 2407, 3430	Šibenik-Drniš-Knin
11	Zagreb	VP 6888, 7660, 6765	Pleso-Zagreb-Karlovac-Vojnić-Glina-Bosanski Novi
12	Zagreb	VP 3875 (Pleso), VP 3319 (Lučko)	Pleso-Zagreb-Karlovac-Bihać
13	Zagreb	VP 9400 Velika Buna	Velika Buna-Zagreb-Slunj-Rijeka (Velika Buna-Zagreb-Karlovac-Bihać)
14	Zagreb	VP 3319/2 Šiljakovina	Šiljakovina-Zagreb-Karlovac-Bihać
15	Zagreb	VZ "Zmaj" Pleso	Pleso-Zagreb-Karlovac-Vojnić-Glina-Bosanski Novi
16	Zagreb	VP 5850 Kerestinec	Zabok (Kerestinec)-Zagreb-Karlovac-Vojnić-Glina-B. Novi
17	Zagreb	VP 5050-9 Žažina	Zabok (Kerestinec)-Zagreb-Karlovac-Vojnić-Glina-B. Novi
18	Zagreb	5050-10 Zabok	Zabok (Kerestinec)-Zagreb-Karlovac-Vojnić-Glina-B. Novi

1	2	3	4
19	Zagreb	VP 5050 Karestinec	Zabok (Karestinec) Zagreb-Karlovac-Vojnić-Glina-B. Novi
20	Pula	VP 0060, 2975, 3875-10/7, 9400/2	Pula-Rijeka Sonj-Otočac-Vrhovine-I. Kamenica
21	Pula	VP 6537	Pula-Rijeka-Karlovac-Bihać
22	Pula	VP 3607	Pula - Bar
23	Pula	VP 3875-10/5	Pula-Bihać-Sarajevo-Mostar-Nevesinje
24	Split	VP 9868 Mostar	Divulje-Split-Makarska-Metković-Mostar
25	Split	VP 0972-4/3 Divulje	Divulje-Split-Makarska-Metković-Mostar
26	Zadar	VASk PgMS Gašnica	Zadar - Bihać (Železn.) Zadar - Bar (brod)
27	Split	VASk PgMS Solin	Split - Bar
28	Zadar	VMC Zadar	Zadar - Zemunik
29	Zagreb	Vojna bolnica Zagreb sa apotekom i VMC Zagreb	Zagreb - Sarajevo
30	Zagreb	20. ZpMK	Zagreb - Banja Luka
31	Zagreb	Vojnoknjigovodstveni centar Zagreb	Zagreb - Banja Luka
32	Zagreb	Vojnoknjigovodstveni center	Zagreb - Banja Luka
33	Karlovac	Vojnoknjigovodstveni center	Karlovac - Bihać
34	Zagreb	Dom JNA sa vojnom bibliotekom	Zagreb - Banja Luka
35	Zagreb	Ustanova za gazdovanje VSO	Zagreb - Banja Luka
36	Zagreb	Vojna muzika Zagreb	Zagreb - Sarajevo
37	Zagreb	Vojna ustanova "Topčider"	Zagreb - Sarajevo
38	Zagreb	Vojnougostiteljska ustanova "Crvena zvezda"	Zagreb - Banja Luka

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE
ZAPOVJEDNIŠTVO HRVATSKE
RATNE MORNARICE

Klasa: 8-91/01-11/133
Ur.br.: 512/01-91
Split, 20.10.1991.g.

GRO "I.L.LAVČEVIĆ" SPLIT

Zahtjev za dogradnju vatrenih položaja PZO.-

Na osnovu stečenog uvida u izgradnju vatrenih položaja protivzračne odbrane, zahtjeva jedinica te ukazane potrebe za duži boravak ljudstva na položajima, neophodno je po lokacijama urediti još slijedeće:

1. Položaj za PZO Turska kula

- Ovršiti radove na dva amplasmana za top PZO (4. amplasman naknadno određen).
- Izraditi jedan zaklon za zapovjednika baterije i dva zaklona za zapovjednike voda.
- Saniranje i dogradnja do sada izgrađenih objekata (amplasmana za top PZO i skloništa za ljude i municiju).
- Potrebna su još 5 (pet) kontejnera (po mogućnosti veća i praznija) za smještaj ljudi.
- Obezbjediti četiri kamiona šljunka (žala) za nasipanje amplasmana, saobraćajnica i staza.

2. Položaji za PZO Visoka

- Potrebno je izraditi još jedan amplasman za četvrti top PZO (naknadno određen).
- Obezbjediti još dva metalna kontejnera za smještaj ljudi (po mogućnosti veća i praznija).
- Obezbjediti 150 komada vreća sa pijeskom.
- Obezbjediti 2 kamiona šljunka (žala) za nasipanje amplasmana i saobraćajnica.

3. Položaji za PZO na Stinicama

- Potrebno je dovršiti jedan amplasman za treći PZO top.
- Obezbjediti 200 komada vreća za pijeskom.
- Obezbjediti 2 kamiona šljunka (žala) za nasipanje amplasmana i saobraćajnica.

4. Položaji za PZO na aerodromu "Resnik" Split

- Neophodno je obezbjediti još tri kontejnera za smještaj ljudi (po mogućnosti veće i praznija).

5. Položaji OA na Kažunima

- Izraditi 8 (osam) komada željeznih vrata na skloništima za municiju i ljude.
- Dovršiti izradu jednog amplasmana za četvrti obalni top.
- Dovršiti izradu dva amplasmana za PZO top.
- Saniranje i dogradnja do sada izgrađenih objekata (amplasmana i skloništa za ljude i municiju), po zahtjevu zapovjednika Bakovića.
- Obezbjediti 2 (dva) kamiona šljunka (žula) za nasipanje amplasmana, skloništa i staza.
- Obezbjediti još dva kontejnera za smještaj ljudi (veći i prazan).
- Izrada zaklona za komandno mjesto zapovjednika baterije (mikrolokacija određena).

Sve navedene potrebe po lokacijama usaglasiti sa korisnicima i zapovjednicima na položajima.

Za nejasna pitanja obraćati se gospodi Bokšić Nikoli i Ninčević Niki na tel. 365-509.

NN/AR/

ZAPOVJEDNIK HRM
admiral
Sveto Letica

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO POMORSTVA

41 000 ZAGREB, MESNIČKA 23
Telefon: 041 444-000 - Telefax: 041 451-408

Klasa:
Ur. broj:
Zagreb, dana: 23. listopada 1991.

VRHOVNI STOŽER
G.Agotić Imre

U vezi telefonskog razgovora želim Vas izvijestiti slijedeće:

Jugoslavenska ratna mornarica još uvijek provodi vojnu blokadu hrvatskih luka Ploče i Dubrovnik.

Blokada nema utemeljenja u vojnoj potrebi i u očigledno je suprotnosti sa sporazumom o apsolutnom prekidu vatre u Republici Hrvatskoj. Nanosi patnje isključivo civilnome pučanstvu i ogromne ekonomske štete, osobito Republici Bosni i Hercegovini (obustavljena je dobrim dijelom proizvodnja u Lukavcu i Zenici, a nekoliko desetaka tisuća željezničkih vagona blokirano je zbog zatvaranja luke Ploče). Suprotna je slobodi plovidbe i komunikacija, pogađa strane brodare.

JNA je, preko Sarajeva,izrazila sumnju da se u Ploče može uvoziti oružje i zatražili su organiziranje kontrole tereta. Mi smo izrazili spremnost da se o tome postigne dogovor, s tim da se obje luke, Ploče i Dubrovnik, deblokiraju (kontrolu u Pločama obavljao bi u ime JNA, predstavnik EU europske oblasti).

U pismu broj 694-27 od 15.10.1991. general Kadijević izvještava predsjednika Vlade Bosne i Hercegovine Juru Pelivana da deblokiranje luke Dubrovnik, istodobno s lukom Ploče "ne možemo prihvatiti, pošto smo od strane hrvatskih organa već imali nepoštovanje dogovora pri davanju odobrenja da u luku Dubrovnik uplovi brod "Marina". Naime, umjesto da izvuče navodne ranjenike iz Dubrovnika, brodom "Marina" je preuzeto i prevezeno 700 pripadnika MUP-a na Mali Lošinj.

Dao sam provjeriti taj navod i dobio slijedeći odgovor:

a) M/b "Marina" od 24.rujna 1991. niti jednom nije isplovio sjevernije od Splita, pa tako ni u luku Mali Lošinj;

b) svaki put kad je "Marina" isplovila iz Dubrovnika prema sjeverozapadu, bila je pregledana od JRM.

U telefaksu upućenom ministru Kratiševiću (ministru za saobraćaj u Vladi Bosne i Hercegovine) predložio sam da ja osobno, od mirul Drovet i ministar iz Bosne i Hercegovine provjerimo i utvrdimo što je točno. Nikakav odgovor nisam dobio.

Nakon toga iz JNA je dato obrazloženje da se blokada Dubrovnika provodi zbog "ratnih dejstava" u tome području, a istoga dana uvečer savezni sekretar za narodnu obranu odgovorio je predstavniku glavnoga tajnika Ujedinjenih Naroda da borbenih dejstava u području Dubrovnika nema.

Potpuno kontradiktornih izjava JRM bilo je u nekoliko navrata. Komanda VPO na primjer,dala je svojedobno obvijest lučkoj kapetaniji u Splitu da je luka Dubrovnik deblokirana čak u tri navrata, a kada je na temelju tih obvještenja trajekt upućen u Dubrovnik, ratni brod JRM ga je zaustavio i vratio u Korčulu.

Navod da JNA obavlja blokadu radi izvršavanja odluke (rezolucije) Vijeća sigurnosti Ujedinjenih Naroda o zabrani izvoza oružja u Jugoslaviju ne stoji, jer se zabrana odnosi na sve strane u sukobu podjednako, pa prema tome i na JNA. Ne može JNA obavljati kontrolu pošto je i sama podvrgnuta spomenutom embargu. Ako se JNA želi pozivati na rezoluciju Vijeća sigurnosti, predložio bih Vladi Republike Hrvatske da o tome odmah izvijesti predsjednika Vijeća sigurnosti UN prije sjednice Vijeća koja će se održati u petak.

Ministarstvo pomorstva Republike Hrvatske nije primilo nikakvu obavijest od strane JRM ni o prvoj ni o drugoj blokadi.

U prilogu Vam dostavljam dopis Ministarstvu za saobraćaj i veze SR BiH i pismo generala Kadijevića g.Juri Pelivanu.

M I N I S T A R

dr Davorin Rudolf

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO POMORSTVA

41 000 ZAGREB, MESNIČKA 23
Telefon: 041 414-000 - Telefax: 041 451-408

KLASA: 022-03/91-01/08
UR. BROJ: 530-01-91-10
Zagreb, dana 24. listopada 1991.

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
- Koordinacija za unutarnju politiku -

Z A G R E B

Predmet: Stavljanje Hidrografskog instituta iz Splita na raspolaganje Vladi Republike Hrvatske

Svojim telefaksom preko Općine Split od 30. rujna 1991. godine Hidrografski institut je zatražio prihvaćanje od strane Vlade Republike Hrvatske s obzirom da je još 16. rujna 1991. izrazio svoju lojalnost Zapovjedništvu Ratne mornarice Republike Hrvatske i ovom Ministarstvu.

Shodno članku 3. Uredbe o preuzimanju sredstava JNA i SSNO na teritoriju Republike Hrvatske u vlasništvo Republike Hrvatske ("Narodne novine" br. 62 od 8. 10. 1991. godine) i razmatranja na Koordinaciji za unutarnju politiku dne 22. listopada 1991. godine predlažemo da Vlada Republike Hrvatske donese zaključak:

1. Prihvaća se izjašnjenje djelatnika Hidrografskog instituta na čelu s Privremenim zapovjedništvom o stavljanju na raspolaganje Vladi Republike Hrvatske od 16. rujna 1991. godine. S tim u svezi svim potpisnicima izjave o lojalnosti osigurava se zaposlenje u Hidrografskom institutu, te pravna i profesionalna sigurnost.

2. Potvrđuje se imenovanje mr.Ivice Marčića za privremenog ravnatelja Hidrografskog instituta kako je to određeno Zapovjedbom zapovjednika Ratne mornarice Republike Hrvatske od 16. rujna 1991. godine.

3. Zadužuje se Ministarstvo pomorstva da zajedno s Ministarstvom znanosti , Ministarstvom obrane, Upravom za geodetske i katastarske poslove i s Privremenim zapovjedništvom Hidrografskog instituta,a shodno citiranoj Uredbi čl. 5. i 6. organizira rad u prelaznom periodu i pripremi prijedloge općih akata instituta po novom ustrojstvu i po propisima Republike Hrvatske.

4. Financiranje će institut osiguravati iz svoje proizvodne djelatnosti na kartografskim poslovima i poslovima sigurnosti plovidbe.Do sklapanja ovih ugovora određuje se jednokratna pomoć iz Fonda republičkih rezervi u visini od 1.200.000,00 dinara, što odgovara jednomjesečnim brutto plaćama zaposlenih.

5. Privremeno zapovjedništvo dužno je u roku od 20 dana sređiti cjelokupnu financijsku i materijalnu dokumentaciju i izvršiti komisijski pregled zatečenog stanja pokretne i nepokretne imovine instituta, te utvrditi gubitke i oštećenja na istraživačkom, proizvodnom i materijalnom fondu.

MINISTAR

Dr. Ivan Rudolf

Dostaviti:
1. Ministarstvo obrane
   - dr. Valerević
2. Ministarstvo znanosti tehnologije i informatike
   - dr.Bendić
3. Uprava za geodetske i katastarske poslove
   - ing. Gujčeta

REPUBLIKA HRVATSKA
GLAVNI STOŽER HRVATSKE VOJSKE
ZAGREB

KLASA: 804-01/91-03/88
URBROJ: 5120-52-91-65
24.10.1991. godine

EUROPSKOJ MISIJI
n/r gospodina Rajtor Vladimir

U 06,00 otpočela [illegible] vatra na Dubrovnik, uz istovremeni pomorski desant 6 brodova u predjelu uvale Kupari i prodorom tenkovske čete i cete oklopnih transportera na pravcu Mlini Dubac.

Grad je pod stalnom vatrom topništva zemaljskog i brodskog svih kalibara.

Molimo za hitnu pomoć : [illegible] intervenciju.

JČ/ČT

[illegible] ZNR ZAPOVJEDNIŠTVA HRVATSKE RSHV
[illegible] pukovnik 1 klase
[illegible] Anđelković Antun

Telefaksom

Dostaviti:
- naslovu
- arhiva

KOMANDA
5. VOJNE OBLA
Inf Br. 1930-695
26. 10. 1991.

VLADI REPUBLIKE HRVATSKE
Na ruke dr. Gregurić Franji

Zagreb, 26 oktobra 1991. god.

Obzirom na sve veći protest preko sredstava javnog informisanja i "odluke JNA" za razaranje grada Dubrovnika, a u cilju sagledavanja prave istine, jedan broj vojnih izaslanika akreditovanih u Jugoslaviji, sa stranim i domaćim novinarima, želi da poseti Dubrovnik.

Ovom prilikom molimo Vas da dozvolite i obezbedite ovu posetu, a Jugoslovenska Narodna Armija će sa svoje strane obezbediti njihov nesmetan dolazak do istog.

Ako se sa navedenim slažete, molim Vas da nas obavestite kako bi upoznali Beograd sa Vašim stavom

OPUNOMOĆENIK JNA
General potpukovnik
Andrija Rašeta

Radi jednom pratnjom;

REPUBLIKA HRVATSKA
GLAVNI STOŽER HRVATSKE VOJSKE
ZAPOVJEDNIŠTVO HRVATSKE
RATNE MORNARICE

Klasa: 8-91/01-91-250
Ur.br.: 512 101-91
Split, 30.10.1991.g.

Zahtjev za popunu
jedinica HRM

SKUPŠTINA OPĆINE SPLIT
Sekretarijat za NO

Za potrebe jedinica PZO izvršite popunu po slijedećem:
- VES 11520 ..... 60 vojnika
- VES 11514 ..... 10 vojnika.

Napriječ navedeni treba da se jave na Turaku kulu dana 01.11.1991 godine u 08,00 sati i da se jave gospodinu Predovan Borisu.

BP/AH/

ZAPOVJEDNIŠTVO HRM
Karlo Grbac

KOMANDA 9. KORPUSA
Strogo pov. br. 673-1 - 1
08.11.1991. godine

VOJNA TAJNA
STROGO POVJERLJIVO

Komandi 8. VPS Šibenik

Preko Komande VPO dobili smo telegram - naredjenje GŠOS SFRJ - I uprava, koje vam prosledjujemo u celini:

SAVEZNI SEKRETARIJAT ZA NARODNU ODBRANU
GENERALŠTAB ORUŽANIH SNAGA SFRJ
1. UPRAVA
Operativni centar
Str. pov. br. 135-1
07.11.1991. godine

Na ličnost komandanta /NŠ/

Komandi 5. VO, VPO i KV i PVO

U vezi sa situacijom u blokiranim garnizonima, a u cilju preduzimanja mera da što manji deo tehnike i ubojnih sredstava padne u ruke oružanim formacijama Republike Hrvatske,

N A R E Đ U J E M

1. Odmah izvršiti totalnu blokadu svih luka i vazdušnog prostora.

2. Sva borbena vozila i oružja odmah onesposobiti do te mere da ne mogu biti upotrebljena protiv snaga JNA. To učiniti: zaribavanjem motora, razaranjem najvitalnijih delova, švejsovanjem i proširivanjem, naduvavanjem cevi upotrebom eksploziva, uništavanjem hidraulike i elektronike kao i paljenjem /polivanjem benzinom i paljenjem/.

3. Pešadijsko naoružanje i streljačku municiju, gde nema eksplozivnih materija, uništavati paljenjem, pošarima.

4. Sva skladišta municije većih kalibara od 12,7 mm i MMS uništiti miniranjem, uz preduzimanje mera zaštite /zaklanjanja ili izvlačenja ljudi/.

5. Neborbena m/v i druga tehnička sredstva /agregate, inž. mašine i dr./ uništiti onesposobljavanjem za pokret /zaribavanje, uništavanjem elektroinstalacija i vitalnih sklopova i paljenjem/.

6. Od borbene tehnike i naoružanja zadržati samo onoliki broj borbenih vozila i sistema, kao i ličnog naoružanja koliko ima ljudi, posluga i posada. Sa ovim sredstvima izvoditi b/d u cilju odbrane od napada u zo-ni dometa-istih. U tom slučaju što brže uzvratiti na svaki napad. Ova sredstva takodje pripremiti za uništavanje - onesposobljavanje na odgo-varajući način.

7. U toku izvršavanja ovih zadataka svim raspoloživim sredstvima spreči-ti izdajnike da ljude i TMS /oštećena/ predaju u ruke neprijatelju.

8. Borbene sisteme većih efekata dejstva, kao što su raketni sistemi PVO, takodje staviti u funkciju pratnje i odnazda, izvršiti ciljeve i zapre-titi njihovim sigurnim uništenjem, što i učiniti ako se ne ispune naši zahtevi ili budu ugrožени životi naših ljudi.

9. Skladišta sa većim količinama ubojnih, pogonskih i MES koja mogu imati veća razarajuća dejstva, takodje, staviti u funkciju pratnja i izvlačenja dela tih sredstava. Ako se u tome ne uspe ista uništavati bez obzira na posledice.

10. U garnizonima koje je moguće deblokirati spolja - što proceniti ili se probiti, onesposobljavati samo TMS koja se ne mogu izvući, o čemu poslati odluku GŠ OS SFRJ.

11. Početak rušenja /onesposobljavanja/ odmah a najkasnije do 02.00. 9. novembra 1991. godine.

Komandanti svih nivoa preduzeća strogu mere izvršenja ovih zadataka i lično mi odgovaraju za izvršenje ovog naredjenja.

Nesmo se dozvoliti da zbog neodgovornog ponašanja ili izdaje TMS padaju u ruke neprijatelju. Prema onima koji to pokušaju da učine preduzeti energične mere.

NAČELNIK GENERALŠTABA
ORUŽANIH SNAGA SFRJ
general-pukovnik
Blagoje Adžić

U garnizonu Šibenik pripremiti sva vojna objekta i efektive za rušenje i onesposobljavanje, kako je regulisano naredbom GŠ OS SFRJ a izvršavati po mom odobrenju.

KOMANDANT
general-major
Vladimir Vukorić

KOMANDA 9. KORPUSA
Str. pov. br. 678-1
11.11.1991. godine

VOJNA TAJNA
SILNOGO POVERLJIVO

Naredenje.-

KOMANDI 8. VPS Šibenik

Od OS OS SFRJ - I UPRAVA dobili smo naredjenje sledeće sadržine.

1.- Nastaviti sa izvlačenjem NVO KM i KV i PVO iz Pule i Lošinja. Biti u gotovosti za angažovanje brodova za izvlačenje 13. korpusa iz Rijeke.

2.- Mine iz luke Pule i Lošinja po mogućnosti izvući, a od mina u Šibeniku uništiti paljbene mehanizme i koristiti kao sredstvo ucene za deblokadu kasarne.

3.- Pomorske snage u deblokadi Šibenika angažovati u blokadi luka Zadar i Šibenik, neutralisanje ciljeva u zoni dejstva, vatrenoj podršci snaga na obali, u spremnosti za raketne udare po vitalnim ciljevima RH u široj zoni borbenih dejstava.

NAČELNIK GENERALŠTABA OS
general-pukovnik
Blagoje Adžić s.r.

1.- Naredjenje GŠNO, OS OS SFRJ - I UPRAVA, Str. pov br. 135-1 od 07.11. 1991. godine dostavljamo vam u celini.
Za postupke i radnje iz naredjenja odmah izvršiti neposredna priprema, a realizaciju zadataka isključivo vršiti po mom naredjenju.

KOMANDANT
general-major
Mladjenko Vuković

VOJNA POŠTA
Br. 7280
Ipt Br. 2223-248
03.12.91 19__ god.
KNIN

Dana 21. 11. 1991. godine u selu Žitnić dr DAVORIN RUDOLF, ministar pomorstva u Vladi Republike Hrvatske i general-majori VLADIMIR VUKOVIĆ, Komandant kninskog korpusa i NIKOLA MLADENIĆ, zamenik Komandanta Vojno pomorske oblasti, zaključili su sledeći

S P O R A Z U M

I

Vlada Republike Hrvatske se obavezuje da će omogućiti sigurno i potpuno izmeštanje svih materijalnih, tehničkih i borbenih sredstava i opreme u vlasništvu JNA iz garnizona Split, Šibenik i Divulje, sa područja Republike Hrvatske, kao i sve pokretne imovine pripadnika JNA, članova njihovih porodica, penzionisanih vojnih lica i građanskih lica na službi u JNA i građana koji su u rodbinskoj ili u drugoj vezi sa pripadnicima JNA. Ova odredba se odnosi i na porodice navedenih lica u luci Ploče, koji žele da se isele sa područja Republike Hrvatske.

II

Pripadnicima OS SFRJ, koji ne žele napustiti garnizone koji se izmeštaju i kojima je prestala aktivna služba u OS SFRJ, organi vlasti Republike Hrvatske garantuju ličnu sigurnost, privatnu svojinu i pravo na stan koji koriste, kao i ostala građanska prava koja pripadaju svim građanima Republike Hrvatske. Sve ove garancije odnose se na članove porodica aktivnih vojnih lica i građanskih lica na službi u JNA, koji sa jedinicama odlaze iz garnizona u Hrvatskoj, a čije porodice ostaju u Hrvatskoj, kao i penzionisana vojna i građanska lica i članove njihovih porodica.

Vlada Republike Hrvatske neće praviti nikakve smetnje pripadnicima JNA koji ne izmeštaju sa jedinicama i ustanovama da posećuju porodice na teritoriji Republike Hrvatske, kao i članovima porodica da posećuju pripadnike u JNA u novim prebivalištima.

Licima koja iz bilo kojih razloga ne isele iz Republike Hrvatske sa komandama, jedinicama i ustanovama JNA, vlada Republike Hrvatske omogućiće iseljavanje, ili zamenu stanova, kad god oni zatraže, bez pravljenja bilo kakvih smetnji.

VOJNA POŠTA Br. 7280 KNIN

III

Komanda Vojno pomorske oblasti i kninskog korpusa se obavezuju da će izmještanje komandi, jedinica, ustanova i privatne imovine iz garnizona Split, Divulje i Šibenik izvršiti u roku od 30 dana, od dana potpisivanja ovog sporazuma, ukoliko im, u skladu sa tačkama sporazuma, bude omogućeno nesmetano upućivanje motorizovanih kolona, željezničkih kompozicija, brodova i ljudstva za utovar u garnizone koji se izmještaju.

IV

Vlada Republike Hrvatske se obavezuje da motorizovane kolone JNA tokom prevoženja neće biti napadane. Preduzeće će obezbediti da kolone prate motorizovane patrole MUP-a, koje će spriječiti bilo kakve oružane i druge provokacije. Na čelu, sredini i začelju motorizovanih kolona JNA kretaće se patrole vojne policije.

Prihvat odlazećih i dolazećih motorizovanih kolona JNA od strane patrola MUP-a vršiće se na izlazu iz vojnih objekata i liniji dodira.

U motorizovane kolone komandi, jedinica i ustanova JNA uključiće se i privatna vozila pripadnika JNA , članova njihovih porodica i građana sa pokretnom imovinom.

V

Vlada Republike Hrvatske se obavezuje da će radi izmještanja komandi, jedinica i ustanova JNA iz garnizona Split, Divulje i Šibenik raščistiti i u potpunosti razminirati sva minska polja koja su postavili oko vojnih objekata i deblokirati komunikacije: Šibenik-Drniš; Split-Divulje Drniš; Split-Makarska-Ploče, željezničke pruge Split-Drniš i Šibenik-Drniš kao i luke i izlaze iz luka na otvoreno more.

VI

Komanda Vojno pomorske oblasti i kninskog korpusa se obavezuje da će razminirati sva minska polja koja su jedinice JNA postavile za obezbeđenje vojnih objekata u garnizonima Split, Divulje i Šibenik. Također će nakon izmještanja ljudstva, tehničkih i borbenih sredstava, komisijski predati organima Vlasti Republike Hrvatske, sve vojne objekte u stanju u kakvom se sada nalaze, o čemu će sastaviti zapisnik.

VII

Komanda Vojno pomorske oblasti se obavezuje da će nakon potpisivanja sporazuma zapovjedništvu 6. operativne zone oružanih snaga Republike Hrvatske, 12 sati unaprijed, dostavljati obavještenje o smjeru, vremenu polaska i broju vozila u kolonama, da bi organi MUP Republike Hrvatske mogli planirati snage za praćenje i obezbeđenje kolona i komunikacija.

VIII

Komanda Vojno pomorske oblasti i kninskog korpusa se obavezuju da se oružje i oprema jedinica JNA koje se izmeštaju, neće upotrebljavati protiv oružanih snaga Republike Hrvatske ukoliko ne budu napadnute u toku izmeštanja.

IX

Obe strane se obavezuju da neće vršiti nikakve oružane aktivnosti na kopnu, s mora i iz zraka na području od opštine Crikvenica uključno opština Ploče, uključujući otoke južno od otoka Cres-Lošinj.

Obe strane se obavezuju da će striktno poštovati prekid svih međusobnih vojnih operacija u područjima srednje i sjeverne Dalmacije i sprečavati svaku oružanu akciju na tim područjima uključujući čitavu dubinu fronta. Strogo će nadgledati poštovanje ovog sporazuma, kažnjavati prekršioce koji su njima odgovorni i dogovoriti mehanizam uzajamnog obaveštavanja vojnih komandi i načina efikasnog suzbijanja oružanih incidenata, uključujući uspostavu direktne radio veze.

X

Komanda Vojno pomorske oblasti obavit će primopredaju celokupnog oružja i opreme i drugih pripadajućih sredstava na čuvanju u vojnim skladištima u Šibeniku i Splitu, a koja pripadaju Teritorijalnoj odbrani Republike Hrvatske. Predaja će se izvršiti organima koje Vlada Republike Hrvatske odredi.

U roku od 7 dana od dana potpisivanja ovog sporazuma predstavnici Vojno pomorske oblasti i predstavnici Skupštine opštine Split i Šibenik obavit će uvid, sačiniti popis sredstava TO, zapečatiti skladišta počatom predavaoca uz prisustvo posmatrača EZ, a primopredaju obaviti 25.12.1991. godine u 08,00 časova.

XI

Komanda Vojno pomorske oblasti predaje Vlastima Republike Hrvatske objekte Mornaričkog školskog centra "Maršal Tito". u Splitu zajedno sa instalacijama i nepokretnom imovinom, sve građevinske objekte u Splitu, Šibeniku i Divuljama u stanju u kakvom se sada nalaze, zajedno s okolnim zemljištem i nepokretnom imovinom.

XII

Obe strane se obavezuju da će otvoriti promet jadranskom magistralom u području Maslenićkog mosta i Zelenog Hrasta

s tim da se sa sjeverozapadne strane duž toga djela magistrale povuku jedinice kninskog korpusa, a sa jugoistočne strane povuku jedinice oružanih snaga Republike Hrvatske na udaljenost najmanje 1km od magistrale.

Ovo će se realizovati u roku od 5 dana.

XIII

Pitanja koja sporazumom nijesu rečena uključujući povlačenje jedinica JNA sa otoka Vis i Lastovo, razmatraće se u daljnjim pregovorima između potpisnika Sporazuma, direktno ili uz prisustvo posmatrača EZ ili misije UN.

XIV

Realizaciju ovog sporazuma vršiće zajednička komisija od 4 člana u svakom garnizonu.

XV

Komisije i eksperti obiju strana utvrđivaće datume, redoslijed, pravac i vrstu transportnih sredstava, snaga za obezbeđenje i pratnju prilikom izmještanja jedinica JNA prema ovom sporazumu.

XVI

Komanda Vojno pomorske oblasti će drugog dana nakon početka izmještanja ukinuti blokadu luka i obalno more, a hrvatska strana se obavezuje da za vreme izmještanja jedinica JNA neće vršiti prevoz naoružanja, vojne opreme i municije morem.

U slučaju ometanja izmještanja jedinica, materijalnih i borbenih sredstava i opreme JNA iz Splita, Divulja i Šibenika kopnom i morem i ukoliko za vreme izmještanja hrvatska strana bude transportovala vojni i ubojni materijal morem blokada će se ponovo uspostaviti.

XVII

Ovaj sporazum stupa na snagu na dan potpisivanja, a deblokada svih vojnih objekata i ukidanja kontrole nad njima, kao i početak izmještanja jedinica JNA u okviru i iz garnizona Šibenika, Divulja i Splita započet će u 06,00 časova 22. 11. 1991. godine. Uz ispunjenje obaveze hrvatske strane deblokada luka će se izvršiti u 06,00 časova 23. 11. 1991.g

Svaki dan produženja neizvršenja obaveza hrvatske strane prema kasarnama i jedinicama JNA produžava za jedan dan deblokadu luka

XVIII

Ratna mornarica Republike Hrvatske objaviće do 06,00 časova 23. 11. 1991. godine da je izvršila razminiranje luke Lora, a izlaza iz luka Šibenik i Split na otvoreno more, ako su minirani.

XIX

Obe strane će omogućiti posmatračima EZ da prate ostvarivanje ovog sporazuma.

XX

Ovaj sporazum potpisuju u ime Vlade Republike Hrvatske ministar Davorin Rudolf, a u ime štaba Vrhovne komande OS SFRJ, komandant kninskog korpusa general-major Vladimir Vuković i general-major Nikola Mladenić zamenik komandanta VPO.

XXI

Ovaj sporazum je napisan u četri primerka od kojih svaka strana zadržava po dva.

Žitnić, 21. 11. 1991. g

ZA VLADU REPUBLIKE HRVATSKE
dr. Davorin Rudolf, ministar

ZA ŠTAB VRHOVNE KOMANDE
KOMANDANT KNINSKOG KORPUSA
general-major
Vladimir Vuković

ZAMENIK KOMANDANTA VPO
general-major
Nikola Mladenić

U skladu sa zaključcima Mirovne konferencije o Jugoslaviji u Hagu, odlukama Vlade Republike Hrvatske o izmeštanju sa teritorije Republike Hrvatske od strane jedinica Jugoslovenske Narodne Armije (u daljem tekstu JNA), te naredjenja Štaba Vrhovne Komande Oružanih snaga SFR Jugoslavije, u Zagrebu su dana 22. novembra 1991. godine ovlašćeni predstavnici Vlade Republike Hrvatske i JNA zaključili sledeći

S P O R A Z U M

I

Vlada Republike Hrvatske garantuje slobodan i siguran odlazak, izvan područja Republike Hrvatske, svih pripadnika vojnih jedinica, ustanova i komandi JNA navedenih u Pregledu jedinica, komandi i ustanova JNA koje se izmeštaju sa područja Republike Hrvatske (brojevi od 1 do 15), koji je sastavni deo ovog Sporazuma. Pod pripadnicima jedinica, ustanova i komandi JNA podrazumevaju se oficiri, mladji oficiri, vojni službenici, građanska lica na službi u JNA, vojnici, pitomci i učenici vojnih škola. Identične garancije daju se i članovima porodica navedenih kategorija pripadnika JNA.

II

Jedinice, ustanove i komande JNA (navedene u Pregledu pod brojevima od 1 do 15) izmestiće se sa teritorije Republike Hrvatske sa naoružanjem, municijom, opremom i drugom pokretnom imovinom koju jedinice, ustanove i komande JNA mogu poneti vlastitim transportnim sredstvima, kao i dodatnim transportnim sredstvima koje će JNA angažovati sa teritorije Republike Hrvatske ili iz drugih delova SFR Jugoslavije. Vlada Republike Hrvatske omogućiće ulazak na teritoriju Republike Hrvatske angažovanih sredstava, pratećeg osoblja i vozača bez naoružanja.

Tehničkim ekipama JNA biće omogućeno da u toku transporta otkloni borbenu tehniku i materijalno-tehnička sredstva oprave na licu mesta i da se naknadno pridruže marševskoj koloni. Ove radnje obaviće se u saradnji i uz kontrolu Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Hrvatske.

III

Jedinice, ustanove i komande JNA koje se na osnovu ovog Sporazuma izmeštaju sa teritorije Republike Hrvatske, izvršiće izmeštanje u roku od najmanje 5 (pet) do najviše 15 (petnaest) dana od dana potpisivanja ovog Sporazuma, a što je definisano u Pregledu koji čini sastavni deo ovog Sporazuma. U slučaju nastupanja više sile, vreme za izmeštanje se produžava. Bilo koji slučajevi više sile biće utvrđeni od strane odbora, kako je navedeno u članu XV ovog Sporazuma

IV

Vlada Republike Hrvatske garantuje ličnu sigurnost, nepovredivost privatne svojine i pravo na nesmetano korišćenje stanova pripadnicima jedinica, ustanova i komandi JNA koji ne žele napustiti područje Zagreba, ili teritoriju Republike Hrvatske, pošto im prestane služba u JNA i članovima njihovih porodica. Garantuju im se i ostala građanska prava koja pripadaju i svim građanima Republike Hrvatske.

Iste garancije daju se i članovima porodica pripadnika jedinica, ustanova i komandi JNA, navedenih u Pregledu (brojevi od 1 do 15), koji sa jedinicama, ustanovama i komandama JNA napštaju teritoriju Republike Hrvatske, ali se po prestanku službe u JNA, nameravaju vratiti u Republiku Hrvatsku.

V

U skladu sa prethodno dogovorenim, Vlada Republike Hrvatske neće praviti bilo kakve smetnje pripadnicima JNA da posećuju svoje porodice na teritoriji Republike Hrvatske i da članovi porodica JNA posećuju pripadnike JNA u mestima novog prebivališta.

Pitanje zamene stanova, onih pripadnika JNA koji to žele, rešavaće zajednička komisija za imovinsko pravne poslove koju će ustanoviti Vlada Republike Hrvatske i Savezni sekretarijat za narodnu odbranu.

Vlada Republike Hrvatske će obezbediti da pripadnici JNA mogu, bez smetnji, da upućuju članovima svojih porodica na teritoriji Republike Hrvatske novac i druge pošiljke putem pošte, železnice, broda ili aviona, kako porodice pripadnika JNA ne bi pocele socijalni problemi Republike Hrvatske.

VI

U motorizovanu kolonu jedinica, ustanova i komandi JNA uključiće se i privatna vozila pripadnika JNA i članova njihovih porodica, sa pokretnom imovinom (pokućstvo i dr.), te se zbog toga neće praviti bilo kakve smetnje od strane organa vlasti Republike Hrvatske.

Pripadnicima JNA, koji zbog bilo kakvih razloga, ne mogu da sele iz Republike Hrvatske sa jedinicama, ustanovama i komandama JNA, omogućiće se iseljavanje kad god oni to zatraže, bez pravljenja bilo kakvih smetnji

VII

Jedinice, ustanove i komande JNA koje se izmeštaju sa teritorije Republike Hrvatske, na osnovu ovoga Sporazuma, predaće ovlašćenim organima Republike Hrvatske sve građevinske objekte koje su koristile u stanju u kakvom se nalaze, zajedno sa opremom, instalacijama, zemljištem, neispravnom ili oštećenom vojnom tehnikom, kao i ispravnom tehnikom koja se ne izmešta, a o čemu svaka jedinica, ustanova i komanda JNA treba da sačini poseban zapisnik. Ovako predata nepokretna i pokretna imovina biće uzeta u obzir prilikom sačinjavanja konačnog obostranog bilansa. Jedinice JNA obavezuju se da neće namerno oštećivati objekte i sva ostala sredstva koja se predaju. Eventualna oštećenja biće zapisnički konstatovana.

Promatračka Misija Evropske Zajednice vršiće nadzor nad odlaskom, tranzitom i nekorištenjem izmeštenih jedinica JNA prema Republike Hrvatske.

VIII

Predaja vojne bolnice na korišćenje Republici Hrvatskoj izvršiće se na osnovu posebno zaključenog Sporazuma. Ovaj sporazum će regulisati specifičnosti vezane za ovu instituciju. Sve odredbe ovoga Sporazuma primeniće se i na Sporazum o vojnoj bolnici. Sporazum o predaji vojne bolnice će se načiniti u roku od sedam (7) dana od dana potpisivanja ovog Sporazuma

Deo Centra vojno tehničkih škola "I. Gošnjak" u Zagrebu predaće se, kompletjak, na korišćenje organima Republike Hrvatske u roku od pet (5) dana od stupanja na snagu ovog Sporazuma.

Status VJ "Imaj" biće regulisan aneksom uz ovaj Sporazum.

IX

Jedinice, ustanove i komande JNA koje se izmeštaju sa teritorije Republike Hrvatske, na osnovu ovog Sporazuma, vratiće organima Republike Hrvatske, u roku njihovog izmeštanja, celokupno oružje, opremu i sredstva TO Republike Hrvatske koje se nalazi kod njih na čuvanju ili korišćenju po odluci bivših Štabova teritorijalne odbrane.

X

Jedinice, ustanove i komande JNA biće izmeštene sa teritorije Republike Hrvatske u odredišta koja moraju biti udaljena najmanje 20 km. od granice Republike Hrvatske. Ove jedinice, ustanove i komande JNA neće biti upotrebljene u borbenim dejstvima protiv Republike Hrvatske. Kontrolu događanja vršiće Posmatračka misija Evropske zajednice u skladu sa smernicama PMEZ koje su sastavni deo ovoga Sporazuma

XI

Jedinice, ustanove i komande JNA koje se izmeštaju sa teritorije Republike Hrvatske na osnovu ovog Sporazuma obavezuju se da će razminirati sva minska polja koja su postavljena za obezbeđenje vojnih objekata. Kontrolu vršće primopredajne komisije , u skladu sa PMEZ

4

XII

Vlada Republike Hrvatske će omogućiti jedinicama, ustanovama i komandama RV i PVO, koje se izmeštaju na osnovama ovog Sporazuma, upotrebu transportne avijacije (uz prethodnu najavu nadležnim organima Republike Hrvatske).

XIII

Vlada Republike Hrvatske će obezbediti da jedinice, ustanove i komande JNA tokom prevođenja neće biti napadane, a posebno će obezbediti da kolone prate motorizovani pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Hrvatske i to u broju koji će garantovati sprečavanje bilo kakvih oružanih provokacija. Organi MUP-a će dovesti marševske kolone JNA do linija razdvajanja sa oružanim formacijama Republike Hrvatske.

Na celu, u sredini i na začelju kolone JNA kretaće se i patrole vojne policije JNA koje će saradjivati sa organima MUP-a i posmatračkim timovima ECMM.

XIV

Za rešavanje tehničkih pitanja oko primopredaje objekata na nivou pojedinih kasarni obe strane će formirati jednu ili više komisija radi izvršenja tih poslova i zadataka.

XV

Za praćenje sprovodjenja ovog Sporazuma formiraće se odbor u koji će obe strane odrediti po dva (2) člana, a peti član će biti predstavnik iz Posmatračke Misije Evropske Zajednice. Odluke će se u odboru donositi većinom glasova.

XVI

Posmatrački Tim Evropske Zajednice vršiće nadzor nad realizacijom ovoga Sporazuma, učestvovaće u radu odbora navedenog u članu 15 i biće supotpisnik ovog Sporazuma.

XVII

Ovaj Sporazum stupa na snagu danom njegovog potpisivanja, a njegova realizacija počeće narednog dana, po potpisivanju istog

U Zagrebu, na dan 22.novembra 1991. god.

OPUNOMOĆENIK OS SFRJ
General potpukovnik
Andrija Rašeta

ZA VLADU REPUBLIKE
HRVATSKE

SUPOTPISNIK
ZA POSMATRAČKU MISIJU
EVROPSKE ZAJEDNICE

PREGLED

JEDINICA, KOMANDI I USTANOVA KOJE SE PREMEŠTAJU SA PODRUČJA REPUBLIKE HRVATSKE

Redni broj	Naziv jedinice VP	Mesto ukrcavanja	Pravac premeštanja	Novo mesto ukrcavanja	Potrebno angažovanje	Potrebno vreme za premeštanje	Primedba
1	151. vb 111 avbr 151. lard	"Pleso"	Zagreb - Karlovac - Bosanski Novi	Banja Luka	250 m/v 50 šlepera	15 dana	Alternativno preko Petrinje
2	5.p VOJIN	"Pleso"	Zagreb - Karlovac - Bosanski Novi	Banja Luka	40 m/v	7 dana	Alternativno preko Petrinje
3	155. rp PVO	Kerestinec Zelok., Žožino	Zagreb - Bosanski Novi Prijedor	Prijedor	70 m/v 40 šlepera	10 dana	
4	VZ "ZMAJ"	Vrhnika Gornja	Zagreb - Karlovac - Banja Luka	Betajnica	190 m/v 50 vučnih vozova 100 ljudi	15 dana	Vrši prenos
5	149.sap PVO	"Pleso"	Zagreb - Karlovac - Bosanski Novi	Banja Luka	10 m/v 30 vozača	7 dana	Alternativno preko Petrinje
6	CVTŠ "I Gušnjak"	Crnomerec	Zagreb Bosanski Novi Banja Luka	Beograd	30 šlepera 100 voj./v	10 dana	
7	639.PoB	Crnomerec	Zagreb - Karlovac - Bosanski Novi	Banja Luka	10 m/v 15 spec. m/v	7 dana	
8	K-da 10.K sa prišt. jedinicama	Zagreb - Dugo Selo	Zagreb - Bihać	Bihać	15 vozača 10 m/v	5 dana	Alternativno preko Petrinje
9	140.mbr	Zagreb I Dugo Selo	Zagreb Bosanski Novi Banja Luka	Banja Luka	50 vozača 30 m/v	10 dana	

Redni broj	Naziv jedinice - VP	Mesto lociranja	Pravac premeštanja	Novo mesto lociranja	Potrebno angažovanje	Potrebno vreme za premeštanje	P r i m e d b a
10	55. gorth	Daruvarske	Zagreb - Bihać - Mrkonjić Grad	Mrkonjić Grad	20 m/v 10 vozila	10 d a n a	Alternativno preko Petrinje
11	125. gomb	Zagreb	Zagreb - Bosanski Novi Dobrl	Novi Sad	20 m/v 20 vozila	15 d a n a	Aleti railroad autoputem Zagreb - Beograd
12	65. zmtp	Zagreb	Zagreb Bihać - Sarajevo	Sarajevo	10 m/v i 20 vozila	5 dana	
13	K-da 5. VO Zagreb 20. ZPM/ i KIC	Zagreb	Zagreb - Bihać - Sarajevo	Sarajevo	50 m/v 30 vozila	10 d a n a	
14	YMC YSP Apoteke	Zagreb	Zagreb - Bosanski Novi Banja Luka	Banja Luka	20 m/v 10 vozila	10 d a n a	
15	VU "Tupčider" VIRI "C. Zvezda"	Zagreb	Zagreb - Banja Luka - Beograd	Beograd	50 m/v 20 vozila	10 d a n a	

NAPOMENA:
Dinamiku izmeštanja jedinica koje su navedene u ovom pregledu pripremiće operativni saobraćajni organ Jugoslovenske Narodne Armije
Eventualne promene pravaca kretanja jedinica, komandi i institucija navedenih u ovom Pregledu regulisaće se posebnim sporazumom
Bezbedno izmeštanje jedinica, komandi i ustanova JNA sprovešće se pod kontrolom operativnog saobraćajnog organa JNA, nadležnih organa MUP-a i nadzorom Posmatračke Misije EZ.
U okviru kasarni i između garnizona može se vršiti manevar sa vozilima i ljudstvom uz prethodnu najavu MUP-u Republike Hrvatske i PMEZ.

ANNEX

Dolje potpisani suglasili su se:

(a) Hrvatska će odmah deblokirati sve vojarne i objekte JNA u Hrvatskoj;

(b) JNA će odmah započeti s povlačenjem ljudstva, naoružanja i vojne opreme iz tih vojarni i objekata iz Hrvatske, a završiti će taj postupak u skladu s rasporedom o kojem su se stranke već suglasile;

(c) oni će odmah uputiti svim jedinicima pod njihovom komandom, kontrolom ili političkim utjecajem da poštuju bezuvjetan prekid vatre koji stupa na snagu sutra, 24. studenog 1991. godine, te će osigurati da sve paravojne ili neregularne jedinice koje nisu formalno pod njihovom komandom, kontrolom ili političkim utjecajem također poštuju prekid vatre od tog dana;

(d) oni će olakšati dostavu humanitarne pomoći osobama zahvaćenim nedavnim neprijateljstvima.

Lord Carrington će nastojati osigurati da međunarodna Promatračka misija učini sve što je u njenoj moći i ovlaštenju da se osigura održanje prekida vatre.

Ženeva
23. studenog 1991. godine

T E L E F A X 23.XI.1991.

ORS Dubrovnik

Pošaljite Komandi VPS Boka slijedeću poruku:

NAVOD

Komandi VPS Boka

Za kapetana fregate gospodina Gofroniju Jeremića

Veze Vaš današnji radiogram, primljen u 0957.

U sastavu Oružanih snaga Općine Dubrovnik ne nalaze se, niti su ikada bile paravojne formacije.

Snage obrane Općine Dubrovnik čine sastavni dio ustrojstva Oružanih snaga Republike Hrvatske i iste su pod punom kontrolom Zapovjedništva obrane.

Evidentno je da je naše jedinice sa položaja u Gustjepenu odgovorile na provokacije Vaših jedinica iz Ture Mokošice i Pobrežja kada je vjerojatno uslijedilo i ranjavanje vojnika.

U funkciji striktnog poštivanja primirja ni sami u toku noći 22./23.11.1991. izvršili zamjenu jedinice sa izričitim zadatkom da ne otvaraju vatru do eventualnog pokreta Vaših sastava.

Krizni štab Općine Dubrovnik

KRAJ NAVODA

c.c. 1) Ured Europske misije u Dubrovniku
2) Europske misije u Splitu
3) Europske misije u Zagrebu

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Zagreb, 24. studenog 1991.

Gospodin
IMRE ACOTIĆ, pukovnik
Glavni stožer Hrvatske vojske

Z a g r e b

Molimo Vas da predstavnike Štaba vrhovne komande OS SFRJ i šefa Misije promatrača EZ obavijestite o slijedećem:

1. Dana 23. studenog 1991. u 18,00 sati potpisani Sporazum između Vlade Republike Hrvatske i Štaba vrhovne komande OS SFRJ kojega su predstavljali komandant Kninskog korpusa general major Vladimir Vuković i zamjenik komandanta VPO u Splitu general major Nikola Mladenić o odlasku iz Republike Hrvatske jedinica JNA iz garnizona Split, Šibenik i Divulje. Sporazum je stupio na snagu odmah, a dva dana prije, 19. studenog 1991. u 12,00 sati bio je postignut sporazum o striktnom poštivanju prekida vatre.

   U spomenutom sporazumu potvrđen je prekid vatre, osobito u području Srednje i Sjeverne dalmacije, a jedinice tako zaboravljene su sve vojne akcije s mora, kopna i iz zraka.

   Nakon stupanja tog sporazuma na snagu jedinice Kninskog korpusa izvršile su napadaj u području Jadranske magistrale i okupirale nova područja između sela Islam Latinski i Posedarje, zatvorivši tako Hrvatska sela uz obalu Novigradskog mora pod vlašću i nadzoru Hrvatskih snaga.

   Vlada Republike Hrvatske ocjenjuje navedenu akciju grubim kršenjem postignutog sporazuma i zahtijeva, da bi se sporazum mogao realizirati, povlačenje trupa Kninskog korpusa na one položaje na kojima su se nalazile u trenutku prekida vatre.

2. Prema sporazumu jedinice JNA dužne su napustiti područja Republike Hrvatske. Pošto su se prema članu 19. objje strane sporazumjele omogućiti promatračima EZ praćenje usklađivanja sporazuma molimo da promatrači EZ prate jedinice i naoružanje, da izvrše popis oružja, kako bi doista bilo preniješto na područje izvan Republike Hrvatske.

Spomenuto oružje prema sporazumu, nesmije se upotrijebiti protiv oružanih snaga Republike Hrvatske.

MINISTAR

dr. Davorin Rudolf

2 /20.11/18.5ϕ

REPUBLIKA HRVATSKA
GLAVNI STOŽER HRVATSKE VOJSKE
HRVATSKA RATNA MORNARICA
ZAPOVJEDNIŠTVO

Klasa: 8-91/01-91/[illegible]
Ur.br.: 512/01-91
Split, 24.11.1991.

MONITOR MISIJE EUROPSKE ZAJEDNICE

U S P L I T U

1. U vezi sa našim obavezama iz SPORAZUMA za osiguranje plovidbe u Kaštelanskom zaljevu slobodan sam Vas obavijestiti o slijedećem:

- osigurena je slobodna plovidba u Kaštelanskom i iz Kaštelanskog zaljeva, osim manjeg morskog prostora pred ulazom u luku Lora, a prema priloženoj šemi.

2. Jugo mornarica može slobodno prometovati navedenim morskim prostor sa lukama Divulje i Mornaričkog Školskog centra i otpočeti sa evakuacijom.

3. 24.11.91. godine otpočeli smo sa razminiranjem mina ispred luke Lora, ali smo morali prekinuti zbog loših meteo uvjeta.

Da nije došlo do pogoršanja meteo uvjeta osigurali bi slobodnu komunikaciju u L. Lora i iz l. Lora u toku današnjeg dana.

Čim se poboljšaju meteo uvjeti odmah ćemo nastaviti sa radom.

Molim da upoznate predstavnike Komande Vojnopomorske oblasti.

S osobitim štovanjem,

ZAPOVJEDNIK

Prilog: - karta (nacrt).

[illegible]ral Sveto Letica

HRVSKA PREPREKA u KASTELU
Loka Lora
Loka Polfud
Polfud
Hrvatska linija obrane
20 SAGE 1

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE

Zagreb, 26. studenoga 1991.

ŠTABU VRHOVNE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA JUGOSLAVIJE
Na ruke generalu Ratetu

PROMATRAČKOJ MISIJI EUROPSKE ZAJEDNICE

Z a g r e b

U vezi s ostvarivanjem Sporazuma postignutog u Žitniću 21. studenoga 1991. o napuštanju jedinica JA iz gornjeg toka Spile, Šibenik i Divulje područja Republike Hrvatske i kršenja sporazuma zbog toga jer Promatračka misija EZ nije do krajnjeg odredišta pratila konvoj koji se uputio iz Šibenika 25. studenoga 1991. ministar u Vladi Republike Hrvatske Davorin Rudolf izvijestio me da je telefonski razgovarao s generalom Vukovićem, komandantom Kninskog korpusa i postigao sljedeći sporazum:

Misija promatrača EZ poći će u Bosnu i Hercegovinu i utvrditi da je konvoj upućen iz Šibenika 25. studenoga 1991. stigao na odredište unutar područja Republike Hrvatske. Nakon što utvrdi to činjenicu i potvrdi je, uputit će se sljedeći, drugi konvoj iz Šibenika.

Molim šefa Promatračke misije Europske zajednice u Zagrebu da još jednom da uputstva članovima Misije u Splitu i Šibeniku da postupaju strogo u skladu sa smjernicama usvojenim u Sporazumu između Vlade Republike Hrvatske, Vrhovne komande JA i Promatračke misije EZ 22. studenog 1991. u Zagrebu.

PREDSJEDNIK VLADE

Dr. Milan Ramljak

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE

Zagreb, 26. studenoga 1991.

ŠTABU VRHOVNE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA JUGOSLAVIJE
na ruke generalu Raseti

PROMATRAČKOJ MISIJI EUROPSKE ZAJEDNICE

Z A G R E B

U skladu sa točkom 1. sporazuma zaključenog u Žitniću između Vlade Republike Hrvatske i Štaba Vrhovne komande oružanih snaga Jugoslavije od 21. studenoga 1991. izmještanje materijalnih, tehničkih i borbenih sredstava i opreme u vlasništvu JA iz garnizona Split, Šibenik i Divulje vrši se izvan područja Republike Hrvatske, a obje su strane obvezne, prema čl. 19. Sporazuma, omogućiti promatračima Europske zajednice praćenje ostvarivanja sporazuma.

Prema sporazumu o smjernicama za rad misije promatrača EZ o nadziranju izmještanja vojne opreme JA od [illegible] studenog 1991., koju su potpisali predstavnici Vrhovne komande OS Jugoslavije, Vlade Republike Hrvatske i misije promatrača EZ, promatrači EZ nadziru izmještanje oružja i opreme radi osiguranja da neće biti vraćeno u područja sukoba u Hrvatskoj.

Prilikom izmještanja oružja i opreme, jučer 25. studenog 1991. iz garnizona Šibenik, misija promatrača EZ pratila je kolonu vozila samo do mjesta Žitnića, na granici Šibenske općine, tj. do mjesta gdje prestaje područje pod kontrolom oružanih snaga Republike Hrvatske a započinje područje pod kontrolom snaga JA a ne do odredišta u Bosni i Hercegovini, pa nije utvrdila da se oružje i oprema izmještaju izvan teritorija Republike Hrvatske i da se neće upotrijebiti protiv oružanih snaga Republike Hrvatske.

Istodobno, komanda Vojno-pomorske oblasti u Splitu nije dozvolila predstavnicima Skupštine općine Split uvid u oružja i opremu teritorijalne obrane u Divuljama, a za uvid u vojarnu Lora u Splitu dozvolila je ulazak samo dvije osobe, premda su stranke dužne, prema čl. 10. Sporazuma, u roku od 7 dana od potpisivanje sporazuma izvršiti uvid i obaviti popis i zapečatiti sredstva uz prisustvo promatrača EZ. Dakako, da s obzirom na stajalište komande VPO to sada nije praktički moguće obaviti, jer je do isteka

roka od 7 dana ostao još samo 1 dan.

Zbog svega toga Vlada Republike Hrvatske oštro prosvjeduje i zahtijeva (1) da promatrači Evropske zajednice odmah utvrde vojna sredstva JA koja su 25. studenoga 1991. prevezana iz Šibenika te da jasno ustanove da su iznijeta iz područja Republike Hrvatske u skladu sa sporazumom o djelovanju promatračke misije EZ od 22. studenoga 1991, (2) da promatrači EZ obave nužne radnje radi nadzora da se vojna sredstva izmještena sa područja Republike Hrvatske neće upotrijebiti protiv oružanih snaga Republike Hrvatske, (3) da komanda VPO u Splitu dozvoli uvid u stanje i popis oružja opreme i popratnih sredstava teritorijalne obrane u svim skladištima dovoljnom broju osoba tako da se posao obavi u roku od 3 dana i da se nakon toga ta sredstva stave pod stalni nadzor promatrača Evropske zajednice, (4) da komanda Kninskog korpusa i Vojno-pomorske oblasti u Splitu pismeno izjave da će ubuduće striktno poštivati sporazum o smjernicama za rad misije promatrača EZ potpisan između Vlade, Jugoslavenske armije i promatrača EZ 22. studenog 1991. u Zagrebu.

Vlada Republike Hrvatske želi vas obavijestiti da se, dok se ne ispune navedeni zahtjevi, obustavlja primjena sporazuma o izmještanju jedinica iz garnizona Split, Šibenik i Divulje sa područja Republike Hrvatske u dijelu koji se na to izmještanje odnosi, zbog kršenja odredbi sporazuma od strane JA.

O svemu ovome Vlada Republike Hrvatske obavijestila je komandu Vojno-pomorske oblasti u Splitu, a preko nje i komandu Kninskoga korpusa.

POTPREDSJEDNIK
VLADE REPUBLIKE HRVATSKE

dr. Milan Šamija

Zagreb, 26. studenog 1991.

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO POMORSTVA

41 000 ZAGREB, MESNIČKA 2/II
Telefon: 041 444-000 - Telefax: 041 451-408

KLASA:
UR. BROJ: 81-02-1991
Zagreb, datum: 27.studenoga 1991.

PROMATRAČKA MISIJA EZ
hotel "I"

Z A G R E B

Od blokade Dubrovnika prekinut je pomorski putnički i trajektni promet s otocima dubrovačkog područja (Mljet, Šipan, Lopud i Koločep).

U posebno teškoj situaciji je otok Mljet koji je najugroženiji i najudaljeniji od obale i već je više od 50 dana odsječen od kopna, tako da primamo sve alarmantnije pozive od pojedinaca i stanovništva da im se dotura hitna pomoć u hrani i lijekovima i omogući liječnička pomoć.

Već smo vas o ovom problemu izvijestili ranije, kada je dozvoljen dotur hrane i lijekova na Vis i Lastovo. Međutim, upozoravamo da su svi otoci u teškom stanju budući da je promet moguć jedina komunikacija s kopnom te se hitno, usiljeno nastaječe lijekove i hranu, za zdravstveno stanje stanovnika na otocima.

Davorin Rudolf

(4)

REPUBLIKA HRVATSKA
GLAVNI STOŽER HRVATSKE VOJSKE
Z A G R E B

Klasa: 8/91-01/325
Ur.br.: 5120-01-91-1
28.11.1991.godine

U cilju rješenja problema raketne baze Žrnovnica, a u svezi sa neizvršenjem moje Zapovijedi od 26.studenog 1991.godine o njenoj primopredaji

Z A P O V I J E D A M

1. Odmah formirati komisiju u sastavu

- kapetan fregate mr KUZMA PECOTIĆ, GSHV, predsjednik
- kapetan fregate GRBAC KARLO, HRM, član
- pukovnik GABERC ZLATKO, HRM, član
- kapetan bojnog broda MATULOVIĆ VLADO, OZ Split, član
- pukovnik JELIĆ IVO, 4.br ŽNG, član

2. Komisija će od 30.11. do 01.12.1991.godine (po dolasku predstavnika GSHV u Split) ispitati navode Zapovjednika samostalne čete Žrnovnica iznesene u njegovim prosvjedima (Predsjedniku Republike i meni osobno).

3. Predsjednik komisije može po potrebi pozivat svako lica iz sastava OZ Split i HRM, za koje ocjeni da može doprinijeti razrješenju problema.

4. Po završenom utvrđivanju činjeničnog stanja predsjednik komisije će mi sa lica mjesta predložiti rješenje koje će po mom ovlašćenju sprovesti u djelo.

Republika Hrvatska – Glavni stožer hrvatske vojske

A Č E L N I K
general pukovnik
Anton Tus

Dostaviti:
- Predsjedniku komisije
- Zapovjedništvu OZ Split
- Zapovjedništvu HRM
- Zapovjedniku samostalne čete ŽNG-Žrnovnica
- arhivi

KABINET PREDSJEDNIKA REPUBLIKE
HRVATSKE

NA RUKE GOSPODINA ŠUŠNJIĆA

Od Komande Vojnopomorske oblasti Split dobili smo slijedeće informacije:

1. Nije u potpunosti izvršeno razminiranje Kaštelanskog zaljeva, niti ulaza u Ratnu Luku Lora, a tom stepenu da je plovidba svim plovilima potpuno sigurna.

2. Naoružanje TO Republike Hrvatske, koje je bilo uskladišteno u kasarne JNA, a koje je isporučeno, nije moguće preuzeti, pa predlažemo da se zapisnički konstatira i problem riješi u procesu dioba bilanse.

3. U garnizonu Split se dozvoljava se iznošenje ličnih stvari starješina i time ne pojačavaju dodatni problemi.

Molimo Vašu intervenciju kako bi se ovi problemi prevazišli.

ZAMJENIK KOMANDANTA
kontra-admiral-potpukovnik
Ratko [illegible]

REPUBLIKA HRVATSKA
GLAVNI STOŽER HRVATSKE VOJSKE
ZAGREB

KLASA: 8o4-o1/91-o3/195
URBROJ: 517o-55/22.91-1GG
3o.11.1991.godine

- EUROPSKOJ MISIJI-ZAGREB
- KOMANDI 5.VO
  osobno g.NAŠETI

Dana 29.11.1991.godine ronilačka jedinica Hrvatske RM izvršila je pretraživanje morskog prostora i vađenje kontaktnih mina u Kaštelanskom zalivu, koje je položila u rujnu ove godine.

Odmah nakon napadaja motorne barkase jugomornarice na minu, protivminske snage JRM iz ratne luke Lora izvršile su obilježavanje svake mine, a zatim su u više navrata vršili uklanjanje nakupina mina (onemogućavanje uklanjanjem satnih mehanizama ili naplivljivanjem mina i njenim potapanjem u mulj.).

U okviru pregovora oko iseljavanja vojarni na Splitskom području pripadnici pregovaračke strane JNA priznali su protivminsko djelovanje, a navodno nisu bili upoznati sa točnim brojem ovako uklonjenih mina. Predstavnici JNA prihvatili su usmenu obavezu pismenog izvješća o navedenim aktivnostima, ali zaustuju u pregovorima traženo izvješće nisu dostavili.

Na osnovu traženog izvješća, a obzirom da se radi o kontaktnim minama, usmjerili su svi napori ronilaca HRM da pronađu nepostojeće mine.

Stoga molimo da Misija KE utiče na što hitnije dobijanje traženog izvješća, kako bi Zapovjedništvo HRM moglo oglasiti Kaštelanski zaliv slobodnim za plovidbu, čime bi prestali argumenti za odugovlačenje iseljenja vojarni u Splitu i Divuljana.

U IME GLAVNOG STOŽERA HV
kapetan bojnog broda
Stipetić Vid

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO POMORSTVA

41 000 ZAGREB, MISNIČKA 25
Telefon: 041/444-000 centrala
Direktni: 041/460-844
Telefax: 041/451 408

DATUM / DATE : 3.prosinca 1991.

FAX BR. / FAX NO. :

ZA / FOR : MISIJA EUROPSKIH PROMATRAČA

OD / FROM :

UKUPAN BROJ STRANICA UKLJUČUJUĆI I OVU
NUMBER OF PAGES INCLUDING THIS PAGE

AKO NISTE PRIMILI SVE STRANICE, IZVJESTITE NAS ODMAH TELEFONOM ILI TELEFAKSOM

IF YOU HAVE NOT RECEIVED ALL THE PAGES, PLEASE PHONE US, OR FAX IMMEDIATELY

PORUKA / MESSAGE

Dana 3.prosinca 1991. u 12,13 sati ručke kapetanija Split primila je obavijest od Komande VPO (jugovojska) slijedećeg sadržaja:

"Deblokirane sve jadranske luke osim Dubrovnika."

Kao što se vidi iz obavijesti jugovojska nije deblokirala luku Dubrovnik i otoke dubrovačkog okružja. S obzirom na teško stanje stanovništva, posebno glede opskrbe hranom i lijekovima, molimo vas da intervenirate kod jugovojske u cilju ukidanja pomorske blokade luke Dubrovnik.

Uz poštovanje,

POMOĆNIK MINISTRA
dr. Ivica Tomić

Vlada Republike Hrvatske koju zastupaju ministri Davorin Rudolf, Ivan Cifrić i Petar Kriste s jedne strane i Vrhovna komanda Oružanih snaga SFRJ (dalje u tekstu:JNA), koju zastupaju vice admiral Miodrag Jokić s druge strane,

u skladu sa sporazumom u Ženevi 23.11. 1991. koju su potpisali i Predsjednik Republike Hrvatske dr Franjo Tuđjman i Savezni sekretar za narodnu obranu general Veljko Kadijević,

složili su se da zaključe slijedeći

SPORAZUM

1.

Obje strane su suglasne da u djelosti strogo poštuju prekid oružanih borbi na čitavom području općina Metković i Dubrovnik i da neće poduzimati nikakve oružane napadaje, ni bilo kakva kretanja prema protivnoj strani niti djelovanja na kopnu, na moru i sa mora te iz zraka. U tom cilju će odgovarajuće komande odmah dati precizna naređenja najkasnije do 18 sati sedmog prosinca 1991.

Odmah će se imenovati zajedničke komisije za pojedine sektore koje će nadzirati provođenje ovog sporazuma i poduzimati hitne, djelotvorne mjere radi suzbijanja bilo kakvih oružanih borbi ili incidenata u koje su uključene bilo jedinice bilo pojedinci pod kontrolom strane u sukobu. Te su komisije nadležne i za utvrđivanje činjenica.

Uspostaviti će se stalna veza između odgovarajućih komandi oružanih snaga radi uzajamnog obavještavanja i hitnih intervencija u cilju ostvarivanja ovog sporazuma.
Protiv prekršitelja ovog sporazuma svaka će strana, u okviru svoje nadležnosti odmah otvoriti postupak radi njihova kažnjavanja i o tome obavijestiti drugu stranu.
U slučaju spora u izvršavanju obveza iz ovog članka obje strane prihvaćaju arbitražu misije promatrača Europske zajednice.

2.

Radi osiguranja sigurnog i trajnog prekida oružanih sukoba u području grada Dubrovnika i radi smanjenja napetosti na objema stranama teškće postupno smanjivati oružane snage i sredstva. O tome će se strane uzajamno dogovarati i obavještavati o načinu i putovima smanjivanja oružanih snaga u gradu Dubrovniku i njegovu okruženju, a kod izmještanja snaga mogu zatražiti prisutnost promatrača Europske zajednice.

3.

Od sedmog decembra 1991. godine u 18,00 sati JNA je suglasna s uplovljavanjem i isplovljavanjem brodova u luku Gruž sa prometom putnika i tereta uz pretbodnu najavu i kontrolu tereta u luci Gruž.
O načinu i mjestu pregleda tereta, u skladu sa st. 1. o v o g č l a n odmah će se dogovoriti predstavnici lučkih vlasti u Dubrovniku i predstavnici JNA.

4.

Strane su suglasne da se u skladu s raspoloživim brodskim kapacitetima otvori svakodnevna brodska linija Dubrovnik-Cavtat i obratno, te Gruž-Mokošica-Zaton i obratno. Istovremeno se uspostavlja brodska veza Dubrovnika s otocima Koločep, Lopud, Šipan i Mljet.

5.

Obje strane su složne da uloţe napore radi otvaranja cesta. U tom cilju imenovati će se po dva člana mješovite komisije koje će razmotriti i dogovoriti način i vrijeme ostvarivanja ove odredbe.

6.

Obje strane garantiraju nesmetani rad, prijevoz do mjesta rada i zajamčuju osobnu sigurnost ekipama za popravak dalekovoda 35 KW i 110 KW između Stona i Komolca, a jednako tako i za popravak rasklopnog postrojenja u Komolcu.

7.

JNA zajamčuje nesmetani rad, dolazak na mjesto rada i osobnu sigurnost ekipama za popravak vodovodnih instalacija na području Komolca.

8.

Pitanja koja su ostala otvorena strane će razrješavati daljnjim pregovorima

9.

Provodjenje ovog sporazuma pratit će promatrači Europske zajednice. Obje strane garantiraju misiji Evropske zajednice uvid u sve situacije, uključujući osobnu sigurnost i kretanje na cijelom području

10.

Ovaj sporazum bit će snagu imao dok se ne postigne novi sporazumi o ostalim pitanjima ili aranţmani o provodjenju već postignutih sporazuma odnosno do dolaska mirovnih snaga Ujedinjenih naroda.

11.

Obje strane su suglasne da će se na slijedećem sastanku razmotriti pitanje razmjene zarobljenika.

12.

Ovaj sporazum napisan je u dva istovjetna primjerka od kojih svaka strana zadržava po jedan.

Cavtat, 7.XII 1991. u 15,30h.

za Vrhovnu komandu oružanih snaga SFRJ

vice admiral Miodrag Jokić

za Vladu Republike Hrvatske

Davorin Rudolf, ministar

Ivan Cifrić, ministar

Petar Kriste, ministar

Zaključivanju ovog sporazuma prisustvovali su članovi promatračke misije Evropske zajednice, što se potvrđuje potpisom gospodina T.B. Hvalkofa.

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE
GLAVNI STOŽER

Klasa: 804-01/91 03/244
Ur.broj: 5120-01/22-91-1

08.12.1991.godine

KOMANDI 5.VOJNE OBLASTI
ŽUPOVSKOJ MISIJI - ZAGREB

Na osnovu Sporazuma u Cavtatu postignutog 07.prosinca 1991.godine između Viceadmirala Miodraga Jokića i predstavnika Vlade Republike Hrvatske ministara Davorina Rudolfa, Ivana Cifrića Petra Krsteta, jugoslovenske armije je po točki 3. bila dužna obavijestiti Lučku kapetaniju u Dubrovniku o deblokadi luke Gruž za promet putnika i tereta.

Prema našim saznanjima do 20,00 sati dana 08.12.1991. godine to nije učinjeno.

Tražimo hitnu realizaciju preuzetih obaveza u cilju striktnog sprovođenja u život postignutog Sporazuma.

NAČELNIK
[illegible]-general-zbora
[illegible] TUS

IA/SU

Telefaxom

Dostaviti:
- naslovu
- arhivi

(B)

...BLIKA HRVATSKA
...PŠTINA OPĆINE SPLIT
...RIZNI ŠTAB OPĆINE SPLIT
Klasa: 814-04/91-01-04
Urbroj: 2181-01-91-01
Split, 8.12.1991. godine

Radi realizacije Sporazuma iz Žitnića od 21.11.1991. godine, a u smislu preuzimanja i čuvanja objekata bivše JNA, postignut je dogovor između predstavnika Hrvatske vojske admirala Svete Letice, zapovjednika Hrvatske ratne mornarice i pukovnika Luke Djanka, dozapovjednika 6. operativne zone, te predstavnika Skupštine općine Split Zvonimira Puljića, predsjednika Izvršnog vijeća, te je tom prilikom sročen ovaj

Z A P I S N I K

1. Objekt KOZJAK - Radio relejni čvor koristit će se i dalje za istu namjenu . Preuzimanje i čuvanje objekta dužan je osigurati samostalni kašteloanski bataljun.

2. Objekt DRAČEVAC- Preuzimanje i čuvanje 4. brigada

3. Kompleks LORA - Preuzimanje i čuvanje Hrvatska ratna mornarica

4. Bazeni u ŠPINUTU - Preuzima u vlasništvo Općina, upravlja Športski savez, a posebnim ugovorom HRM-u se omogućava korištenje streljane

5. HIDROGRAFSKI INSTITUT - Bit će registriran kao samostalna znanstvena ustanova

6. MEZ - Preuzeti će HRM , pokrenut postupak za registraciju kao društvenog poduzeća

7. SLUŽBA ZA ODRŽAVANJE STANOVA – Izvidit će stanje Poljanić, Bujas i Roje

8. DIVULJE – Preuzima i osigurava čuvanje HRM, te će riješiti smještaj 141. brigade i 114. brigade

9. KOMANDA GARNIZONA – 4. brigada , Zapovjedništvo 6. operativne zone

10. DOM JNA – Općina (do nacionalizacije)

11. GRIPE – Općina

12. DEPADANSA – Općina

13. FX BANOVINA – Općina (za Županiju)

14. VOJNI SUD –Općina

15. KASARNA VISOKA – Nakon završetka rata pripast će Općini. Do tada na korištenje 114. brigadi

16. CENTAR VEZA NA KILI – Na korištenje četi veze

17. STANICA ZA RAZMAGNETIZIRANJE – HRM

18. VOJNA BOLNICA

19. CENTAR VEZA NA BALKANSKOJ

20. GRAĐEVINSKA DIREKCIJA u Mrduljaševoj ulici – Općini (do denacionalizacije) , HRM će čuvati objekt i dokumentaciju

21. ŽRNOVNICA I – HRM

22. ŽRNOVNICA II – HRM

PREDSJEDNIK TV
Zvonimir Šulić

DOZAPOVJEDNIK 6. OP.ZONE
puk. Luka Đanko

ZAPOVJEDNIK HRM
admiral Sveto Letica

(9)

REPUBLIKA HRVATSKA
GLAVNI STOŽER HRVATSKE VOJSKE
HRVATSKA RATNA MORNARICA
ZAPOVJEDNIŠTVO
SPLIT

Klasa: 8-91/01-91/321
Ur.br.: 512/01-91
Split, 9.12.1991.g.

GLAVNOM STOŽERU HRVATSKE VOJSKE
MINISTARSTVU OBRANE RH

1. Bivši Vojnomedicinski centar Split je od prelaska na stranu Hrvatske vojske konstituiran u Vojnu bolnicu Hrvatske ratne mornarice.

   U ovom periodu došlo je do znatnih promjena u personalu svih profila. S tim u vezi odredjeno je da se popuni minimalnim brojem odgovarajućih profila ljekara i drugog osoblja da bi bolnica mogla normalno raditi.
   Odlučeno je da se popuna izvrši preko natječaja što je konsultovan i ministar zdravlja gospodin Hebrang.

2. Sa gospodinom Hebrangom smo dogovorili da sadašnja bolnica Hrvatske ratne mornarice ostane u ovakvom svojstvu do završetka rata, a da se poslе toga odluči o njenom daljem statusu između Ministarstva obrane i Ministarstva zdravlja Hrvatske Vlade.
   Medjutim, ravnatelj bolnice HRM je izložen pritisku raznih civilnih struktura iz samog zdravstva Split po nizu pitanja što negativno utiče na njen rad i stanje u bolnici.

3. Smatram da bi trebalo da Ministarstvo obrane i Glavni stožer odredi status Bolnice HRM, do završetka rata i da ona ostane u sastavu HV. Isto tako predlažem i smatram da bi HV trebala imati u svom sastavu jednu ovakvu medicinsku ustanovu i poslije rata.

   Molim Vaš stav.

ZAPOVJEDNIK
admiral
Zvonko Jelića

(12)

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE
GLAVNI STOŽER

KLASA: 803-05/91-03/369
URBROJ: 5120 01 91-1
11.12.1991. godine

ZAPOVJEDNIKU HRVATSKE
RATNE MORNARICE
S p l i t

U svezi sa Vašom molbom urbr. 512/01-01 od 09.12.1991. godine, za naš stav oko statusa Vojne bolnice Hrvatske ratne mornarice, izvještćujemo Vas da je naš stav slijedeći:

1. Da u nadležnosti Hrvatske vojske treba da ostanu dvije vojne bolnice i to u Zagrebu i Splitu, a to znači da bi Vojna bolnica Hrvatske Ratne mornarice trebala i dalje to ostati, i u ratu i poslije rata.

2. Da treba zadržati sav Republici Hrvatskoj lojalni, medicinski kadar i poduzeti ove raspoložive mjere za postizanje potrebne vojne pomorske usmjerenosti.

VK/SV

N I K
Admiral-zbora

Dostaviti:
- naslovu
- Ministarstvu obrane
  Ministarstvu zdravlja
- IV općine Split
- arhiva

(11)

REPUBLIKA HRVATSKA
GLAVNI STOŽER HRVATSKE VOJSKE
HRVATSKA RATNA MORNARICA
ZAPOVJEDNIŠTVO
SPLIT

Klasa: 8 3/01-9/1-93
Ur.broj: 512-/01-91
Split, 11.12.1991.god.

GLAVNI STOŽER HRVATSKE VOJSKE
Z A G R E B
n/r kbb Vladimir Kovešić
načelnik GSHV generał-zbora
Anton Tus - na znanje

Prijedlog stavljenja u nadležnost HRM objekata bivše JUGO RM.-

Predlažemo da se u nadležnost Hrvatske ratne mornarice stave slijedeći objekti bivše "JRM" ("KVPO"):

1. PULA

1.1. Zgrada "Komande 5.VPS" u trajno vlasništvo HRM.
Namjena: - Pomorsko zapovjedništvo sjeverni Jadran-Pula (dio objekta)
- Zapovjedništvo Hrvatske vojske u Puli (preostali dio objekata)
- postrojba mornaričke policije

1.2. Objekti "Šandalj" - u trajno vlasništvo HRM (iznad aerodroma)
Namjena: - Osnovno zapovjedničko mjesto Zapovjedništva sjeverni Jadran - Pula (dio objekta)
- Preostali dio objekta za ZM hrvatskog zrakoplovstva.

1.3. Vojarna "Muzil" sa uvalama Muzil i Pod Stine i pripadajućom infrastrukturom u trajno vlasništvo HRM;
Namjena: - Nastavni center za obuku mornara novaka;
- Smještaj i obuka (kamp) postrojbe mornaričko-desantne pješadije;
- OBU - center za obuku obalskog topništva;
- minsko skladište;
- ratna luka - operativni dio obale;

- radionica za održavanje mornaričke tehnike i tehnike Kopnene vojske,
- elementi logističke baze
- radarska motrilačka postaja.

1.4. "Dom JNA" - ostaje u trajno vlasništvo HRM
Namjena: - Časnički dom HRM i HV

1.5. Vojarna "Premantura" - ostaje u vlasništvu HRM, a ustupa se dio kapaciteta na uporabu HPT uz njihovu obvezu održavanja.
Namjena: - centar veze za sjeverni Jadran.

1.6. Poligon na rtu Kamenjak - u trajno vlasništvo Hrvatske vojske.
Namjena: - poligon za art.-raketna gađanja Hrvatske vojske (zrakoplovstva, PZO i HRM).

1.7. Kompleks objekata "Duga Uvala", "Zonka" i "Katarina" - privremeno do konačnog dimenzioniranja obrambenih snaga Hrvatske staviti u vlasništvo Hrvatske vojske.

Skladište pogonskog goriva "Zonka" iznajmiti ili ustupiti organizaciji JNA uz njihovu odgovarajuću obvezu opskrbe Hrvatske vojske pogonskim gorivom.

Namjena: - smještaj, osiguranje i opskrba postrojbi Hrvatske vojske u Puli.

1.8. Vojarna "Karlo Reje" - otuditi iz vlasništva HV i HRM

1.9. Vojarna "V.Gortan" - otuditi iz vlasništva HV i HRM.

1.10. Vojarna "Vitomir Širola-Pajo" - otuditi iz vlasništva HV i HRM.

1.11. Vojarna "Mlini" - otuditi iz vlasništva HV i HRM.

1.12. Šijana uvala - sportski centar, ustupiti općini Pula uz obvezu slobodnog korištenja dijela kapaciteta za potrebe HV i HRM.

1.13. Por Kašimler s skladištem municije - otuditi iz vlasništva HV i HRM.

1.14. Obalske baterije (vatrene položaje i skladišta municije) za sada zadržati u vlasništvu HRM, prema slijedećem:

- Barbarига
- Muzil
- Svetica

1.15. Strelište "Valdebek" - zadržati trajno u vlasništvu HV.
Namjena: - otraljanje za pripadnike HV.

1.16. Objekat "Valmarin" (utvrde i skladišta municije) - otuditi iz vlasništva HV i HRM.

1.17. Objekat "Bradamante" (utvrde i skladište) - otuditi iz vlasništva HV i HRM.

1.18. Kompleks "Brijuni" otuditi iz vlasništva HV i HRM.

1.19. Položaje i infrastrukturu motriteških poslova, za sada, a do konačnog definiranja dimenzija i strukture službe motrenja i obavještavanja, zadržati u vlasništvu HRM prema slijedećem:

- "Municima"
- "Kampi".

1.20. Vojna bolnica i garnizonska ambulanta - prema odluci Ministarstva obrane.

---

2. LOŠINJ

2.1. Vojarna "Kovačenje" s kompletnim sadržajima - privremeno do definiranja obrambenih snaga Hrvatske zadržati u vlasništvu HRM.

2.2. "Velopin" - potkop sa skladištem mina privremeno zadržati u vlasništvu HRM, a skladište pogonskog goriva otuditi.

2.3. Dom JNA - otuditi iz vlasništva HRM.

2.4. Ambulanta - otuditi iz vlasništva HRM.

2.5. "Tovere" - obalna baterija, skladište municije i rederska motrilačke postaje - zadržati u trajnom vlasništvu HRM.

3.OSTALI OTOCI U SJEVERNOM JADRANU:

3.1. Premuda - obalna baterija i skladište municije zadržati u trajnom vlasništvu HRM.

3.2. Ilovik - obalna baterija i skladište municije zadržati u trajnom vlasništvu HRM.

3.3. Unije - obalna baterija i skladište municije zadržati u trajnom vlasništvu HRM.

3.4. Ist - obalna baterija i skladište municije zadržati u trajnom vlasništvu HRM.

3.5. Molat - obalnu bateriju i skladište municije zadržati u trajnom vlasništvu HRM.

- vojarnu otuditi iz vlasništva HRM.

4. ŠIBENIK:

4.1. "Komanda 8.VPO- Palocin" zadržati u trajnom vlasništvu HRM.
Namjena: - Pomorsko zapovjedništvo srednji Jadran-Šibenik.

4.2. Objekt "Šupljak" - zadržati u trajnom vlasništvu HRM.
Namjena: - osnovno zapovjedničko mjesto Pomorskog zapovjedništva srednji Jadran - Šibenik.

4.3. Vojarna "A.Jonić" zadržati u trajnom vlasništvu HRM.
Namjena: - smještaj i obuku (kamp) postrojbe mornaričko-desantne pješadije,
- smještaj postrojbe mornaričke policije.

4.4. Kompleks "kuline" do sidrištima br.1 i 2 zadržati u vlasništvu HRM.
Namjena: - ratna luka s objektima za održavanje brodova i smještaj posada.

4.5. "Panikovac", torpedna postaja s radionicom i skladištem torpeda zadržati u trajnom vlasništvu HRM.
Namjena: - torpedna postaja, skladište s radionicom za torpeda.

4.6. Objekt "Dubrava", centar veze - zadržati u trajnom vlasništvu HRM, a dio kapaciteta ustupiti na uporabu HPT uz njihovu obavezu održavanja kompleksa.
Namjenat - Centar veze.

4.7. Vojarna "Rade Končar" - staviti u nadležnost HV.

4.8. Remontni zavod "V.Škorpik" - otuditi iz vlasništva HRM i preltvoriti u privrednu organizaciju.

4.9. Uvala "Sv.Peter" - otuditi iz vlasništva HRM.

4.10. Uvala "Duboka" skladište pogonskog goriva - ustupiti uz naknadu RO INA.

4.11. "Jemnjek" skladište municije - staviti u nadležnost HV.

4.12. "Režine" skladište municije i intendantske opreme - otuditi iz vlasništva HRM.

4.13. "Minerska" skladište mina i minska radionica - otuditi iz vlasništva HRM.

4.14. "Dom JNA" - zadržati u trajnom vlasništvu HRM.
Namjena: - Časnički dom.

5.OBJEKTI NA OTOCIMA I OBALI OD DUGOG OTOKA DO o.VISA:

5.1. Dugi Otok:

- potkopi Rožava, Paprenica i Dragove - zadržati u vlasništvu HRM.
Namjena: - vez brodova.

- "Crpešak" ili "Vela straža" - radarske motrilačke postaje - zadržati u vlasništvu HRM.

5.2. Žirje:

- Dvije obalne baterije - zadržati u vlasništvu HRM.
- Radarsko motrilačka postaja - zadržati u vlasništvu HRM.

5.3. Rogoznica:

- Vojarna - otuditi iz vlasništva HRM.
- oab Zečevo i Smokvica - zadržati u vlasništvu HRM.
- o.Smokvica - opitni poligon Brodarskog instituta - zadržati u vlasništvu Ministarstva obrane.

5.4. o.Šolta:
- oab "Marinča rat" - zadržati u vlasništvu HRM.
- vojarna "Vela straža" - otuditi iz vlasništva HRM.

4.5. o.Brač:
- Potkope Maslinova, Smreka i Krušica - zadržati u vlasništvu HRM.
Namjena: vez brodova.

6. OTOK VIS

6.1. Obalne baterije i skladišta municije zadržati u vlasništvu HRM prema slijedećem:

- asb "Barjaci"
- asb "Velika glava"
- asb "Stupišće"
- asb "Smokovo"

6.2. "Hum" - radarska meteorološka postaja - zadržati u vlasništvu HRM.

6.3. Polkop "Nova Pošta" - zadržati u vlasništvu HRM kao vez brodova.

6.4. "Češka vila" - u vlasništvu HRM zadržati za sada samo skladište nina - potkope. Ostale objekte na lokaciji "Češka vila" otuditi iz vlasništva HRM.

6.5. Vojarna "M.Bilić" - otuditi iz vlasništva HRM

6.6. Vojarna "Ravno" - otuditi iz vlasništva HRM.

6.7. Dom JNA u 1.Vis - otuditi iz vlasništva HRM.

6.8. Dom JNA u 1.Komiža - otuditi iz vlasništva HRM.

6.9. Vojarna "Stončica", otuditi iz vlasništva HRM.

6.10. Uvala "Stonac",skladište pogonskog goriva - otuditi iz vlasništva HRM.

6.11. Vojarna "Kogači" u Komiži - privremeno zadržati u vlasništvu HRM.

6.12. Objekt "Korita" skladište municije - otuditi iz vlasništva HRM.

6.13. Ratno zapovjedničko mjesto, zadržati privremeno u vlasništvu HRM.

7. SPLIT

7.1. Kompleks "CVVS JHM" i "Lora" - zadržati u vlasništvu HRM.

Namjena:
- Zapovjedništvo Hrvatske ratne mornarice,
- Pomorska baza Lora,
- Mornaričke škola za obuku časnika,
- Postrojbe mornaričke policije,
- Časnički dom HRM.

7.2. Objekat 152 Žrnovnica: Osnovno zapovjedničko mjesto - ostaje u vlasništvu HRM.

7.3. Potkop "Žrnovnica" - objekat mornaričke raketne baze - ostaje u trajnom vlasništvu HRM.

7.4. Postaja za razmagnetiziranje brodova, Rt Marjan - ostaje u trajnom vlasništvu HRM.

7.5. Kontrolno magnetska postaja "Kaštelanski zaljev" - ostaje u trajnom vlasništvu HRM.

7.6. Divulje - ostaje u vlasništvu HRM.
Namjena:
- smještaj i obuka (kamp) postrojbe mornaričko-desantne pješadije,
- smještaj i obuka (kamp) pomorskih diverzanata,
- zrakoplovna baza (mornaričko zrakoplovstvo).

7.7. ATC "Balkanska" - ostaje u vlasništvu HRM.

7.8. Dom JNA - otuditi iz vlasništva HRM (denacionalizirati).

7.9. Vojarna "Visoka" - privremeno ostaje u vlasništvu HV.

7.10. Vojarna "Dračevac" - ostaje trajno u vlasništvu HV.

7.11. Skladište goriva "Brižine" privremeno ostaje u vlasništvu HRM.

7.12. Mornaričko skladište "Seget" ostaje u trajnom vlasništvu HRM.

7.13. "Komanda garnizona" s VRC ostaje u vlasništvu HV.

7.14. "Komanda VTO" - otuditi iz vlasništva HRM - predati gradu Splitu.

7.15. Vojni muzej "Gripe" privremeno ostaje u vlasništvu HRM.

7.16. Vojna bolnica, privremeno ostaje u nadležnosti HRM.

7.17. Oraspin otok u Solinu (ex inž. poligon) privremeno ostaje u nadležnosti HV.

7.18. Kompleks sabirno-prodajnog centra K.Sućurac - otuditi iz vlasništva HRM.

8. PLOČE

8.1. Vojarna "Stanko Parmač" - zadržati u vlasništvu HRM i HV.
Namjena:
- Pomorsko zapovjedništvo južni Jadran - Ploče.
- Zapovjedništvo postrojbe HV.

8.2. "Potkop Račine" - zadržati u vlasništvu HRM.
Namjena: Osnovno zapovjedničko mjesto Pomorskog zapovjedništva južni Jadran.

8.3. Sigrišta Račine s objektima i operativnom obalom - zadržati u vlasništvu HRM.
Namjena:
- Za smještaj i obuku postrojbe mdp.
- Vez brodova.

8.4. Uvala Tetinje - zadržati u vlasništvu HRM.
Namjena:
- Skladište pogonskog goriva
- Minsko skladište s radionicom.

8.5. Objekat "Pod cestom" - privremeno zadržati u vlasništvu HRM.
- radionički kapaciteti za potrebe HRM i HV (minolovna oprema i održavanje MTS-oružja).

8.6. Skladište "Male Bare" - otuditi iz vlasništva HRM.

8.7. "Dom JNA" - privremeno zadržati u vlasništvu HRM.

8.8. Potkop Duba, Soline i Brijesta - zadržati u vlasništvu HRM.

9. o.KONČULA

9.1. oab Ražnjić - zadržati u vlasništvu HRM.
9.2. oab Privala - zadržati u vlasništvu HRM.
9.3. Vojarna "Dom Svjetioničara" - otuditi iz vlasništva HRM.
9.4. Uvala Uš - skladište intendantsko - otuditi iz vlasništva HRM.

10. LASTOVO

10.1. oab Velje more - zadržati u vlasništvu HRM. Vojarnu uz oab - otuditi iz vlasništva HRM.
10.2. oab Mrčara- zadržati u vlasništvu HRM.
10.3. Hum, radarska motrilačka postaja - zadržati u vlasništvu HRM.
10.4. Potkop Sito i Kremena - zadržati u vlasništvu HRM.
Namjena: vez brodova.
10.5. "Jurjeva luka" - zadržati u vlasništvu HRM potkope-skladišta mina,ostale objekte otuditi iz vlasništva HRM.
10.6. Dom JNA s Hotelom u Ublima - otuditi iz vlasništva HRM.
10.7. Višno polje - skladište intendantske opreme i municije - otuditi iz vlasništva HRM.

11. RADARSKE MOTRILAČKE POSTAJE

1. Savudrija
2. Muzil (Pula)
3. Tover (Lošinj)
4. Crpaščck ili Vela Straža (Dugi otok)

5 Žirje
6. Šupljak (Hogoznica)
7. Hum (o.Vis)
8. Hum (o.Lastovo)
9. Rt Cruj (o.Mljet)

Napomena:
Nabrojane motrilačke postaje s pratećim objektima zadržati u slučaju da će formira obalna motrilačka radarska služba (bivši OBOJ) i staviti u nadležnost HRM.

12. RADIO-RELEJNA ČVORIŠTA

- Muzil
- Učka
- Tovar
- Kamenar
- Kozjak
- Vis
- Lastovo
- Čilipi
- Kuk-1
- Panos
- Rota

13. STACIONARNI CENTAR VEZA

- Savudrija	- Mali Lošinj	- Šolta	- Kupari
- Umag	- Ilovik	- Split	- Lastovo
- Pula	- Premuda	- Trnovnica	
- Pazin	- Zadar	- Korčula	
- Rijeka	- Žirje	- Sinj	
	- Šibenik	- Ploča	
	- Hogoznica	- Vis	

14. Pčot

- Selej o.Cres
- Mastinićina o.Cres
- Silba
- Molunat
- Mlini
- Hvar
- Privala o.Korčula
- Zlato
- Rakitje
- Ploče
- Metković
-Capljina

Napomena:
Točka 12,13 i 14 ulaze u vlasništvo HRM i bit će sastavni dio integralnog sustava HTP-HRM. HRM je u ovom sustavu samo korisnik. Cjelokupno održavanje pada na teret HTP.

15. Vojna odmarališta koje predlažemo za zadržavanje u vlasništvu HRM:

-"BAŠKO POLJE" hotelski kompleks s autokampom,
- Vojno odmaralište Crikvenica.

Ostala odmarališta na Jadranu - otuditi iz nadležnosti HRM.

NAPOMENA:

- Predlažemo da Ministarstvo obrane donese Odluku o objektima koji će biti stavljeni u nadležnost HRM i HV u skladu s našim prijedlozima i s planiranom strukturom, dimenzijama i zadacima Hrvatske ratne mornarice.

- U prijedlogu su navedeni položaji svih baterija. U miru će biti aktivne samo 2-3 aob na kojima će se obučavati posada aktivnog i pričuvnog sastava.

- Dio objekata veze navedeni su po područjima i ponovno u točkama 11,12,13 i 14 radi njihove preglednosti u jedinstvenom zustavu.

OVJERNIK

AK/VI

(13)

REPUBLIKA HRVATSKA
OPERATIVNA ZONA
R I J E K A
Ur.broj: 400/272-120
Dana 19.12.1991.godine

PULA 14
[illegible] - 3
[illegible] - 3
[illegible] - 6
[illegible] - 2
[illegible] - 1
16

Ažuriran pregled objekata,
dostavlja.-

GLAVNI ŠTOŽER HRVATSKE VOJSKE
- Operativni centar -

Dostavljamo vam ažuriran popis primljenih objekata na teritoriji Operativne zone Rijeka:

Red. broj	Vrsta objekta	Naziv objekta	Mjesto
1.	vojarna	Ž.Petranović-Jastreb	Delnice
2.	vojarna	V.Gortan	Pula ✓
3.	vojarna	Mlin	Pula ✓
4.	vojarna	Kadu Rojc	Pula ✓
5.	ambulanta	Istarski brigade	Pula ✓
6.	vojarna	Vitomir Širola-Pajo	Pula ✓
7.	vojarna	Mali Brijun	Mali Brijun
8.	vojarna	Veljko Vlahović	Veliki Brijun
9.	vojarna	Joakim Rakovac	Pazin
10.	vojarna	Boris Kidrič	Umag
11.	vojarna	Premantura	Pula ✓
12.	skladište	Velebit 1,2,3	Delnice
13.	skladište	Monvidal	Pula ✓
14.	skladište	RLKdrište 3	Pula ✓
15.	skladište	Zonha	Pula ✓
16.	skladište	Mala Bukva	Pula ✓
17.	skladište	Bertoši	Pazin
18.	skladište	Marina	Poreč
19.	skladište	Petrona	Umag
20.	skladište	Kaštelir	Pula ✓
21.	skladište	Valmarin	Pula ✓
22.	skladište	Barbariga	Pula ✓

Red. broj	Vrsta objekta	Naziv objekta	Mjesto
23.	skladište	Fondamente	Pula
24.	skladište	Turtijan	Pula
25.	skladište	Senjak	Pula
26.	dom JNA	Trg Revolucije	Pula
27.	dom JNA	Matka Laginje	Pazin
28.	bolnica	Alda Negri	Pula
29.	strelište	Valdebeli	Pula
30.	poligon	Linder	Pazin
31.	aerodrom	Valturske	Pula
32.	osmat.st.	Muntižina	Pula
33.	osmat.st.	Kottpi	Pula
34.	svjetionik	Rt Kršto	Pula
35.	nivelska baz.	Svetlje	Pula
36.	rad.pol.	Rt Savudrija	Umag
37.	RRČ	Gaslinx	Rijeka
38.	autocamp	13. maj	Fažana
39.	skladište	Drage	Rijeka
40.	strelište	Kovačevo	Rijeka
41.	skladište	Studena	Klana
42.	skladište	Grobničko polje	Rijeka
43.	skladište	Pulac	Rijeka
44.	dom JNA	Radićeva	Delnice
45.	vježbalište	Javornik	Delnice
46.	strelište	Stari Drgomalj	Delnice
47.	vježbalište	Vučnik	Delnice
48.	vojarna	Mala Blažina	Klana
49.	vojarna	Klana br.7	Klana
50.	strelište	Borić	Klana
51.	garaža	Lisac	Klana
52.	vojarna	Španjolskih dobrovoljaca	Rijeka
53.	vojarna	Nikole Car - Crni	Rijeka
54.	uprava	Žrtava fašizma 9	Rijeka
55.	ambulanta	Gundulićeva 5	Rijeka
56.	dom JNA	Korzo 28	Rijeka
57.	k-da garnizona	B.Đakovića bb	Rijeka

Red. broj	Vrsta objekta	Naziv objekta	Mjesto
58.	vježbalište	Torčovo selo	Rijeka
59.	vježbalište	Kukuljanovo	Rijeka
60.	smještaj posada	Štrossmajerova 5	Kraljevica
61.	skladište	Anđeli bb	Matulji
62.	odmaralište	h. Beograd	Crikvenica
63.	odmaralište	vila Istranka	Crikvenica
64.	odmaralište	h. Istra	Crikvenica
65.	autocamp	Uvala Slana	Selce
66.	ljetilište	Dječje ljetilište	Strad
67.	gr. sekcija	Gavrilska 5	Pula ✓
68.	k-da garnizona	Gortičke 7	Pula ✓
69.	vojna trgovina	A. Šantića	Pula ✓
70.	vojna trgovina	B.Đakovića bb	Rijeka
71.	k-da korpusa	Šipilova 16	Rijeka
72.	ambulanta	obala JNA 56	Mali Lošinj
73.	dom JNA	Zagrebačka 2	Mali Lošinj
74.	vojarna	obala JNA 102	Mali Lošinj
75.	vojarna	Tovar	Mali Lošinj
76.	vojarna	Veliqan	Mali Lošinj
77.	vojarna	Kovčanje	Mali Lošinj
78.	vježbalište	Otok Andrija	Pula ✓
79.	vojarna	1. maj	Pula ✓
80.	skladište	KAstion	Pula ✓
81.	skladište	Slana Uvala	Pula ✓
82.	vojarna	Sergej Mašera (Muzil)	Pula ✓
83.	vila	Mešala Tita	Opatija
84.	skladište	Borič	Šepjane
85.	rad. nam.	Monte copê	Pula ✓
86.	rad. vojn.	Kavran	Pula ✓
87.	vježbalište	Rt Kamenjak	Pula ✓
88.	vježbalište	Uvuljanik	Pula ✓
89.	vježbalište	Vrh Nikolaia	Pula ✓
90.	vježbalište	Loborika	Pula ✓
91.	vježbalište	Marlera	Pula ✓
92.	k-da VPS	Vlade Rogeta	Pula ✓

Red broj	Vrsta objekta	Naziv objekta	Mjesto
93.	Tel. centrala	B. Kidriča	Pula ✓
94.	Uprava (VU Istra)	Đ.Đakovića 25-75	Rijeka

Navedeni popis je sačinjen prema nazivima lokacija iz vojnog katastra bivše JNA, a pod tim se nazivima vode i u općinama. Isti ovi podaci nalaze se kod Odjela za građevinske, geodetske i stambene poslove logistike HSHV, te vas molimo da se za slične podatke ubuduće obratite kod njih.

MŠ/SJ

NAČELNIK UU
pukovnik
Vladen Šerić

REPUBLIKA HRVATSKA
GLAVNI STOŽER HRVATSKE VOJSKE
HRVATSKA RATNA MORNARICA
ZAPOVJEDNIŠTVO

Kbeo: S-91/01 33/10
Ur.br.: 511-12-01-8[illegible] 91
Split, 21.12.1991.

- ZAPOVJEDNIŠTVU BRIGADE LAKE PLOČE
- ZAPOVJEDNIŠTVU G.OZ (na znanje)

Temeljem zahtjeva Zapovjednika sektora Dubrovnik, a u vezi potrebe ojačanja PZO u zoni djelovanja 115.brigade

Z A P O V I J E D A M

1. Radi ojačanja PZO na području djelovanja 115.brigade, pridati joj jedan vod PZO 20/3 mm M1 (ZPA tara 20/3 mm M4) iz sastava Zapovjedni Stuva ratne luke Ploče.

2. Prije upućivanja na zadatak vod PZO kompletirati ljudstvom i PVO, te jednim b/k M1 municije.

3. Vod PZO se borbeno može koristiti samo za izvršavanje zadataka PZO.

4. Zapovjednik voda PZO će se javiti zapovjedniku Sektora Dubrovnik u s. Duboka dana 22.12.1991.godine do 0500 sati.

MR/VT.

ZAPOVJEDNIK MRH
[illegible]
[illegible]

REPUBLIKA HRVATSKA
SKUPŠTINA OPĆINE SPLIT
IZVRŠNO VIJEĆE
KOMISIJA ZA PROVEDBU
S P O R A Z U M A

KOMANDI VOJNOPOMORSKE OBLASTI

Dana 28.12.1991. godine na sastanku Komisije Vlade Republike Hrvatske za provođenje Sporazuma zaključeno je slijedeće:

1. Prihvatamo da se za primopredaju prikupa svu cijelukupne količine naoružanja i streljiva TO i predaju u Splitu.
2. Zahtjevamo da se dobave svi nedostajući i oštećeni dijelovi već predatog oružija (udarne igle, zatvarači, nišanske sprave i RAP-ovi).
3. Nemamo mogućnosti vlastitim sredstvima prevoziti i prikupljati naoružanja i streljivo TO sa otoka Vis i Lastovo, te zahtjevamo da se ista prikupa i predaju predstavnicima Republike Hrvatske u Splitu.
4. Zahtjevamo da se, prema postignutom Sporazumu, vrate agregati i kompresori za hlađenje u vojarni "Drašnare".
5. Zahtjevamo da se dovrši potpuno raseljavanje u kruga vojarni Žrnovnica i kompleksu Lora.
6. Rok (krajnji) za ispunjenje ovih zahtjeva je dva dana prije konačnog napuštanja JA luke Lora, u suprotnom biti ćemo prisiljeni da ponovno izvršimo potpunu blokadu pomorskog prometa u luci Lora i istu provodimo do potpunog ispunjenja svih obaveza od strane JA.

Očekujemo vaš pismeni odgovor do 1/XX sati.

KOMISIJA ZA PROVOĐENJE
S P O R A Z U M A

Miroslav Ukrop

Ivan Anić

25/12/91 14:58 KUPO SPLIT + 30 58 45154 P01

KOMANDA VPO
Int. br. 5494
28.12.1991. godine

Na: KOMISIJI ZA REALIZACIJU SPORAZUMA KŠ SO Split

Na znanje: PROMATRAČKOJ MISIJI EZ SO Split
VLADI REPUBLIKE HRVATSKE Zagreb

U vezi sa vašim ultimatumom od 28.12.1991.godine izveštavamo Vas:

- Vaše uslove pod rednim brojem 1, 2, 3, 4, i 6 prihvatamo bez primedbi,

U vezi sa tačkom 5 a odnosi se na nastavak radnova razminiranja u objektu Žrnovnica ne možemo prihvatiti.
Razlog: u objekt ste ušli pre nego je razminiran i predat vlastima Hrvatske što je suprotno sporazumu iz Zitnića od 21.11.1991.godine. Samo potpisnici sporazuma su bili ovlašteni da menjaju njegove odredbe. Isto tako, poznato Vam je da je u tom objektu došlo do tragedije pod nerazjašnjenim okolnostima. Naši učesnici u razminiranju u svojim izjavama su kategorični da je izvršeno namerno podmetanje mina od strane pripadnika ZNG.
Ukoliko insistirate da mi izvršimo razminiranje objekta Žrnovnica do kraja uslov je, da svi pripadnici oružanih snaga RH napuste objekat, za ovo vreme trajanja radova na razminiranju /uključujući i stražarsko obezbeđenje/ istovremeno tražimo da članovi promatračke misije EZ budu prisutni za celo vreme ovih aktivnosti.

U vezi sa Vašim stavom navedenim pod tačkom 6. treba kazati da vi jednostrano kršite odredbe Sporazuma, po našoj oceni blokadu luke može izvršiti samo potpisnik Sporazuma. Do sada je od vaše strane bilo onemogućeno uplovljavanje-isplovljavanje brodova u trajanju od 16 dana. To znači da ste sporazum produžili za 16 dana od dana potpisivanja i njegovog stupanja na snagu

ZAMENIK KOMANDANTA
general major
Nikola Mladenić

TRANSMISSION REPORT

DEC-28 91 SAT 15:01 P.01

DATE START	SENDER	RX TIME	PAGES	NOTE
DEC 28 14:59	46858	1'19"	1	OK

REPUBLIKA HRVATSKA
SKUPŠTINA OPĆINE SPLIT
IZVRŠNO VIJEĆE

KOMISIJA ZA PROVEDBU SPORAZUMA
Split, 30.12.91.

KOMANDI VOJNO POMORSKE OBLASTI

Obzirom da su istekli svi do sada utvrdjeni rokovi,

1. Molimo da odredite točan datum i vrijeme predaje cjelokupnog naoružanja i streljiva TO koje do sada niste predali predstavnicima Republike Hrvatske, zajedno s nedostajućim, oštećenim i neispravnim dijelovima već predatog naoružanja.

2. Izvjestite nas o datumu i vremenu definitivnog napuštanja-isseljavanja bare Lora.

3. Prihvaćamo da se izvrši raminiranje kruga vojnog objekta Žrnovnica uz nazočnost samo predstavnika Evropske misije koji će biti garant potpunog izvršenja te radnje. U tu svrhu vaše ekipe će im staviti na raspolaganej potrebnu dokumentaciju omogućiti zorno praćenje uklanjanja mina.

ZA KOMISIJU:

Miroslav Skoko

31/12/91 [illegible] 49

K O M A N D A
VOJNOPOMORSKOG ODJELJENJA
Int. broj 167-1/47-7504
31. 12. 1991. godine

HRTSKOM ŠTABU - SPLIT
- na ruke gosp.PULJIĆA -

Vezi Vaš telefax od 31.12.1991. godine:

Ova komanda još jednom potvrđuje da je spremna do u ponoć 01. i 02. januara 1992. godine izvršiti predaju preostalog naoružanja MO.

Naš brod MO će uploviti u luku Lora u ponoćnim satima 31.12.1991. ili u jutarnjim satima 01.01.1992. godine nakon okončanog manevrisanja na otoku Vis.

Molimo da se uklone poteškoće iskrcavanja brodova iz Lore i da brod "ALGA" odmah otplovi.

Ova komanda u kriznim žitkovima smo spremni u svako vrijeme i na bilo kojem mjestu da rješavamo, o čemu ga obijem da se jedinice JNA u gornjonom Splitu predislociraju on miran i bezbjedan način.

Svaka druga jednostrana odluka može imati nesagledive posljedice obostrano.

ZA KOMANDU VOJNOPOMORSKOG ODJELJENJA
Admiral
Mirko Đjelanović

TRANSACTION REPORT DEC-31-91 TUE 10:58 P.01

DATE	START	SENDER	RX TIME	PAGES	NOTE
DEC-31	10:57	46050	57"	1	OK

Kazalo imena

A

Ademi, Rahim, 338
Adžić, Blagoje, 183, 212
Agotić, Imra, 290, 379
Alač, Ante, 362
Alajbeg, Renato, 308
Alemani, Đuka, 386, 392
Alibašić, Vinko, 85, 225
Andrijašević, Ivo, 360
Andrijašević, Zlatko, 349
Anđelić, Ivan, 229
Anić Milić, Ante, 329
Anić, Ivan, 21, 45, 239, 305
Antončić, Ivica, 223
Antonini, Vedran, 378
Anzulović, Branko, 34
Anzulović, Enisej, 40
Anzulović, Krešo, 34
Anzulović, Žarko, 39
Aralica, Darko, 36, 228
Aras, Andrija, 332
Aras, Željko, 333
Arbunić, Dasen, 305
Arnautović, Senad, 305
Arnerić, 301
Avramović, Blagoje, 298
Azinović, Dragan, 351

B

Babić, Branimir, 228, 349
Bačić, Brano, 325
Bačić, Ivan, 339
Bačić, Izet, 381
Bačić, Petar, 178
Baća, Ivica, 174
Bagarić, Miljenko, 100
Bajić, Miljenko, 351
Bakalar, Zoran, 131, 142
Bakavić, Dragoje, 381
Bakavić, Ivan, 48, 52, 399, 400
Bakija, Vinko, 305
Bakirđija, Teo, 325
Baković, Saša, 361, 363, 371
Balić, Branko, 230
Baljkas, Krste, 328, 329
Banić, Darko, 360
Bantić, Ivan, 349
Banja, Vlatko, 324
Baras, Ante, 230
Barbir, Boris, 360
Barbir, Branko, 347, 350, 351, 354, 355, 356
Barbir, Dragan, 360
Barbir, Hrvoje, 350, 351
Barbir, Marija, 362
Barbir, Mira, 366
Barbir, Ranko, 347, 351, 354, 355
Barbir, Srećko, 351
Barbir, Stipe, 351
Barbir, Velimir, 345, 346, 357, 359, 363, 367,
Barčot, Ivo, 45
Barćot, Ivan, 244
Baričević, Zdenko, 392
Barić, Gregorije, 38
Barić, Rodoljub, 383
Barović, Jozo, 325
Bartulović, Ivo, 351
Bartulović, Željko, 21
Bašković, Alen, 304
Batinica, Vicko, 22

Batoš, Vice, 367
Bauk, Đoni, 304
Baždarić, Ante, 39
Baždarić, Davor, 34
Bebić, Ivica, 347, 350, 351
Bebić, Joško, 347, 351, 354
Bebić, Joze, 352
Bebić, Luka, 358
Begonja, Dragan, 228
Begonja, Drago, 36
Begović, 348, 350, 355
Begović, Anton, 306
Begović, Vicko, 347
Begović, Vjeko, 351
Belamarić, Dragan, 334
Beloč, Ante, 388, 390
Beneta, Vlado, 381
Bernadić, Stjepan, 2, 5, 9, 12, 21, 45, 46, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 110, 112, 128, 143, 152, 155, 168, 193, 235, 244, 250, 275, 285, 292, 357, 373, 383, 399
Beširević, Dževad, 367
Bevanda, Tomislav, 350, 351
Bezer, Petar, 348
Bezić, Ante, 308
Bezić, Dominik, 308
Bilić, Ante, 2, 49, 174, 180, 239, 285, 290, 299, 311,324, 325, 365
Bilić, Niko, 174
Bilobrk, Miroslav, 392
Biluš, Stipe, 331
Biočina, Pero, 304
Biondić, Tomislav, 345
Bižaca, Mladen, 305
Bjelančić, Ante – Bjelko, 174
Bjelančić, Stijepo, 174
Bjeliš, Ante, 351
Blagaić, Ivan, 306
Blagaić, Ivica, 306, 308
Blagaić, Marija, 308
Blagaić, Zdravko, 309
Blaškić, Mate, 41
Blašković, Branko, 34, 39
Blašković, Mate, 32, 40
Blažeković, Ivica, 367
Boban, Ante, 363
Bobetko, Janko, 181, 243, 340, 357, 368, 369
Bocinov, 111
Bofor, Fransis, 16
Bogdanović, Niko, 388
Bogdanović, Vido, 386, 391
Bogeljić, Miljenko, 346, 350, 362
Bogunović, Gordan, 352
Bogunović, Ivica, 361, 371
Bogunović, Nikša, 360
Bojić, Dario, 349, 363
Boko, Ante, 303
Bokšić, Nikola, 2, 45, 201, 239, 250, 254, 285
Bonačić, Goran, 24
Bonačić, Zori-Sargo, 287, 302
Bonačić-Lošić, Nikola, 304
Bondioli, 217
Bonvardo, Ranko, 324
Borojević, Jurica, 304
Bošković, 388
Bošković, Jakša, 305
Bošnjak, Branko, 324, 378
Bošnjak, Jerko, 181, 368, 369, 418
Božić, Čedomir, 169
Božić, Tihomir, 169
Bralić, 338
Branko Vlatković, 40
Branković, Ljubiša, 303
Braškić, Joško, 308
Bratoš, Miljenko, 386, 387, 388, 390, 391
Bratović, Damir, 34
Brizić, Tadija, 278, 285, 287
Brkljuić, Josip, 303
Brljević, Jozo, 363
Brnić, Božidar Boće, 330
Bronzović, Ivan, 154
Bronzović, Tonči, 304
Brovet, Stane, 78
Borovina, Petar, 325
Budanović, Jure, 225

Budimir, Ante, 2, 5, 6, 45, 52, 101, 282, 283, 376, 378, 379, 381, 382
Budiša, Josip, 362
Bujas, Mladen, 45, 106, 345, 358
Buktenica, Nikica, 306, 307
Bulat, Tonči, 351
Bule, Tomo, 347, 350, 351, 355
Bulica, Ante, 174, 325
Bulić, Alda, 46
Bulić, Edi, 355
Bulić, Ivan, 135
Bulić, Marinko, 324
Bulić, Tonči, 46, 169, 170
Buljan, Ivan, 305
Buljević, Andrija, 301
Buntić, Andrija, 347, 350, 351, 354, 355
Burica, Ante, 228, 349
Burić Ante, 280, 281, 283, 285, 286, 290, 291, 292, 297, 301
Burić, Jure, 368
Burul, Lucijan, 363, 367
Bušelić, Igor Goran, 55, 56, 134, 135
Buterin Žilić, Željko, 39
Buterin, Ivica, 34
Buterin, Roman, 39
Butigan, Milivoj, 191
Butković, Branko, 388
Butković, Rudi, 2, 355, 386, 388, 389, 391
Buzolić, Tomo, 268, 270, 282, 291

C

Caglević, Slobodan, 303
Carev, Vatroslav, 45, 49, 239, 282
Castex, 212
Clausewitz, Carl von, 202
Crnogorac, Pavle, 83, 328, 329
Crnogorac, Željko, 388
Cukrov, 337
Cvijanović, Zoran, 360
Cvitanović, Miljenko, 352

Č

Čad, Marijan, 89
Čajić, 79
Čančar, Josip, 351
Čatlak, Mile, 21, 23, 24, 46, 128, 134, 146, 147, 292, 294, 299
Čavić, 365
Čelić, Vedran, 229
Čengija, Edo, 388, 391
Čerimagić, Muhared, 229, 230
Čermak, Ivan, 301, 338
Čikor, Dubravko, 392
Čimić, Denis, 82, 225, 230
Čirić, Predrag, 20
Čirjak, Branko, 381, 416
Čizmić, Željko, 392, 393
Čobanov, 337
Čosić, Marija, 38
Čovo, Tonči, 110
Čular, Ante, 336
Čulina, Marko, 168
Čulum, Mirko, 351
Čuljak, Božo, 259
Čupić, Dragan – Žuna, 360
Čupić, Ratko, 349
Čupin, Boris, 7, 11, 24
Čutura, Miro, 355, 392

Ć

Ćatović, Šeren, 389
Ćosić, Frane, 351
Ćupić, Darko, 352

D

Dabelić, Stjepo, 230
Damjanović, Hari, 174, 180
Daničić, Milivoj, 325
Delaš, Jadran, 389
Delaš, Jozo, 388
Delić Nikić, Radomir, 21
Delić, Neven, 347, 350, 351, 354, 356
Delić, Ranko, 99, 101, 361, 369, 371

Delić, Srećko, 437
Demirov, Našid, 352
Despot, Frane, 332
Divić, Goran, 362
Divić, Gordan, 363
Doboš, Adam, 363
Domaćin, Mate, 230
Domančić, Frano, 304
Domančić, Jerko, 270, 273
Domazet – Lošo, Davor, 242, 308
Dominiković, Ivo, 367
Dominis, Ante, 304
Dovijanić, Slobodan, 230
Dragičević, Dinko, 169, 170
Dragičević, Dražen, 300
Dragičević, Luka, 113, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 285, 286, 290, 291, 292, 293, 294, 297, 301, 303
Dragičević, Nikša, 261, 283, 291, 296, 298
Dragičević, Ozren, 277
Dragičević, Stiv, 281, 293
Dropulić, Zvonko, 360
Dropulić, Žarko, 359
Družijanić, Davor, 363
Družijanić, Mladen, 352
Dugandžić, Ivo, 363
Duje, Peručić, 325
Dukić, Damir, 38
Dunatov, Miljenko, 38
Dundov, Josip, 383
Duplančić, Edo, 110, 219
Dvornik, Nikola, 324

Dž

Džaja, Marko, 345, 358

Đ

Đanović, Željko, 324
Đodan, Šime, 386
Đorđević, Bogoslav, 351
Đorđevski, 381
Đugum, Branko, 347, 356
Đurović, Krsto, 83

E

Elezović, Dobroslav, 280, 306, 308
Erak, Ante, 346, 348, 349, 355
Erak, Milivoj, 351
Erak, Srećko, 362
Erak, Željko, 350, 351
Erceg, Marko, 362, 363
Erceg, Tihomir, 21, 24
Ercegović, Nikola, 20, 212
Ereiz , Josip, 351
Eterović, Jurica, 304
Eterović, Matko, 305
Eterović, Nikša, 278, 283, 285, 303
Eterović, Rino, 305
Eterović, Tihomir, 303

F

Falicio, Dragutin, 339
Feher, Dražen, 128, 294
Filičić, Željko, 355, 388, 392
Filipić, A., 290
First, 366
Franičević, Ante, 45, 48, 246, 248
Franičević, Branko, 269
Franičević, Neven, 347, 350, 351, 354, 355, 356
Franić, Domagoj Damir, 360
Franić, Jakiša, 21, 24
Franinović, 379
Franinović, Ivan, 375, 379
Franulić, Andro, 303
Franjković, Zvonimir, 2, 52, 101, 110, 352, 353, 354, 358, 365, 378, 381

G

Gabričević, 243
Galetović, Ivan, 303
Galetović, Nikša, 303
Galić, Ivan, 366
Galović, Mario, 287
Gamulin, Ingrid, 45
Garić, 381
Gašpar, Duško, 360

Gašpar, Zoran, 360
Gauta, Slobodan, 383
Gerbec, Andrija, 2, 327, 329, 331, 332, 333, 336
Gilve, Panajoti, 2, 262, 268, 272
Glamuzina, Branko, 361
Glamuzina, Neven, 347, 350, 354
Glamuzina, Niko, 360
Glamuzina, Slobodan, 360
Glanz, Bruno, 393
Glavan, Vilim, 38
Glavašević, Kemo, 52, 381
Glavinić, Ante, 276
Glavinić, Boris, 286
Glušević, Pero, 284
Goić, Venci, 304
Golemac, Marinko, 362
Goleš, Damir, 38
Gončin, Boris, 332
Goravica, Antun, 55
Goravica, Tonći, 394
Gorinšek, Karl, 279
Grabovac, Nikša, 128
Gradac, Vinko, 352
Gradac, Zoran, 351
Granić, Dalibor, 347, 350, 351
Granić, Ivica, 304
Granić, Mate, 362
Granić, Tiho, 362
Grassi, Petar, 230
Grba, Milan, 45, 56, 72, 130, 169, 174, 175, 178, 179, 303, 325, 359, 381, 392, 396
Grbac, Karlo, 24, 45, 193, 239, 285, 292, 294, 379
Grbin, Boris, 57
Grego, Mladen, 325
Grego, Salvatore, 328, 331
Gregurić, Franjo, 87, 227, 338
Grgat, Franko, 45
Grgurinović, Duško, 360
Gričar, Franjo, 343
Grubišić, 301, 340, 379, 413
Gujinović, Ante, 349
Gulin, Damir, 45

H

Hajdić, Herman, 54
Hajvaz, Zdravko, 361
Hamzić, Adem, 177, 239, 324
Hart, Liddel, 184
Hranj, Robert, 21, 45, 405
Hromin, Zvonko, 36, 228
Hrušt, Cvijeto, 174
Hrženjak, Đuro, 45

I

Igrec, Dragutin, 325
Ilić, Srećko, 228
Imširević, Sakib, 46, 381
Ivančan, Danijel, 305
Ivančić, Edo, 229
Ivančić, Kruno, 45, 135, 356, 379, 388
Ivanišević, Frano, 257
Ivanković, Jozo, 361
Ivanović, Marijan, 361
Ivčić, Boris, 40
Ivić, Miroslav, 324
Ivčić, Tješimir, 34
Ivčić, Zdenko, 34, 38
Ivelić, Rade, 300
Ivičević, Milenko, 350, 351
Ivičević, Tomislav, 350, 351
Ivičević, Zdravko, 347, 350, 351, 354, 355

J

Jablan, Ante, 393
Jakir, Marin, 228
Jakir, Stipe, 228, 349
Jakšić – Ćumeta, Mate, 113, 275, 276, 278, 279, 283, 284, 285, 287, 288, 292, 293, 294, 299
Jakšić, Ivica, 303
Jakšić, Mate, 113, 276, 278, 280, 281, 282, 283, 285, 286, 287, 288, 290, 291, 292, 299, 302
Jakšić, Nikica, 283
Jakšić, Zdravko, 303, 305
Janković, 352
Janković, Gordan, 304

Janković, Vladimir, 24, 57
Jelavić, Jurica, 361
Jelavić, Mato, 228, 363
Jelavić, Neven, 101, 346, 359
Jelavić, Zdenko, 346, 350, 362
Jelčić, Budislav, 362
Jelčić, Niko, 230
Jelić, Ivo, 7, 22, 23, 35, 41, 239, 306, 345, 346, 358
Jerčić, Daslav, 304
Jerčić, Đani, 298
Jerković, Andrej, 293
Jerkunica, Jakša, 363
Jokić, Miodrag, 72, 212
Jovanov, Velin, 98
Jovanov, Veselin, 356
Jovanović, Dušan, 45
Jovin, Dragan, 217
Jovović, Savo, 155
Jugović, Ivo, 305
Jurač, Jurica, 304
Juras, Dragan, 165, 166
Jureško, Krsto, 36, 228
Jurin, Goran, 45, 130
Jurin, Gorislav, 358
Jurin, Stanko, 383
Juričević, Nediljko, 325
Jurišić, 370
Jurišić, Ante, 110
Jurković, Ana, 334
Jurković, Ivica, 332
Jurković, Mile, 332
Jusić, Đelo, 396
Jutrović, Ivo, 367

K

Kadijević, Veljko, 78
Kalanj, Vlado, 303
Kaleb, 366
Kaleb, Zvonko, 348
Kalebić, Rina, 143
Kalebić, Robert, 21, 45, 110, 143, 348, 405
Kaliterna, Zdravko, 7, 108, 109, 110, 383
Kalpić, Jure, 195, 201, 226, 229
Kandić, Mile, 72, 84, 95, 187, 188, 193, 200, 244
Karamatić, Joško, 359
Kardum, Zdravko, 243, 282
Karinja, Radoslava, 362
Karmelić, Stipe, 304
Kastić, Miško, 347
Kaštelan, Marijan,325
Katić, Jurica, 352
Katić, Miško, 351
Katić, Mladen, 42
Katić, Nebojša – Čiho, 350
Katić, Neven, 128, 275, 303, 350, 354, 355
Katić, Tomislav, 53
Kekez, Ivan, 46
Kežić, 348, 355
Kežić, Luka, 351
Kežić, Željko, 352
Kinkela, Miljenko, 230
Kiš, Dragan, 351, 355
Kiš, Vlado – Vladimir, 347, 350, 351, 354, 355
Klarić, Ante, 50
Klisović, Ivica – Ivo, 329, 330, 332, 334, 336, 337
Kliškinić, Dragan, 110
Kliškinić, Vicko, 308
Knežević, Sveto, 34
Kodžoman, Nadomir, 24, 401, 402
Koludrović, Bruno, 325
Komar, Nediljko, 229
Komenda, Laslo, 394
Kontrec, Augustin, 2, 24, 45, 112, 193, 239, 240, 258, 285, 286
Koprivica, Joško, 391
Korda, Lovre, 45, 170, 420
Kordić, 283, 289
Koštan, Marko, 330, 336
Kovačević, Goran, 346, 348
Kovačić, Vladimir, 242, 243, 336
Kovčo, Marko, 174
Kraljević, Luka, 362
Kraljević, Stipe, 360

Kramarić, Robert, 110
Krasnić, Igor, 229
Krešić, Damjan, 351
Krile, Marin, 386
Krilić, Nedo, 350, 351
Krilić, Sergije, 356
Krilić, Toni, 360
Kriste, Petar, 368
Krpina, Drago, 262
Krstičević, Lenko, 362
Krstičević, Mario, 393
Krstulović, Boris, 277, 279, 282, 283, 290, 300
Krstulović, Juraj, 279, 282, 290, 298, 300
Kučija, Marin, 229
Kukić, Miljenko, 229
Kukoč, Tonči, 304
Kulašin, Kadro, 250
Kulidžan, Branislav, 351
Kuliš, Martin, 52, 358, 363, 367
Kumajić, Antun, 174
Kurić, Tomislav, 36
Kurić, Tomo, 228
Kurtin, Gorki, 38, 383
Kuščić, Mateo, 305
Kušeta, 290, 301
Kušeta, Braco, 305
Kušurin, Miro, 350, 351
Kuzman, Vlaho, 361
Kuzmanić, Ante, 158, 402
Kuzmanić, Mario, 261, 296
Kuzmanić, Milan, 258
Kuzmić, Mario, 198
Kužet, Radovan, 351
Kvesić, Ivica, 352

L

Ladišić, Emanuel, 223
Lang, Slobodan, 180
Lapačina, Ante, 174
Lapačina, Baldo, 174
Lazaneo, Ivica, 304
Lazibat, Franci, 393
Lazo, Ivo, 230
Lečić, 381
Legati, Ivan, 38
Letica, Sveto, 43, 44, 45, 53, 55, 97, 98, 101, 107, 112, 114, 126, 128, 129, 152, 155, 158, 173, 187, 188, 192, 193, 194, 198, 199, 200, 201, 207, 217, 220, 233, 235, 239, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 250, 254, 272, 283, 292, 297, 300, 301, 302, 339, 340, 353, 354, 355, 356, 358, 363, 365, 367, 368, 378, 379, 380, 384, 388, 390, 399
Letnić, Nikica, 303
Lipanović, Darko, 303
Livajić, Neven, 50
Loina, Ivan, 230
Lojpur, Mišo, 361
Lončar, Špiro, 351
Lonza, Vlaho, 395
Lovrić, Ivo, 336
Lovrić, Miro, 360
Lovrić, Rozario, 45, 98, 99, 101, 108, 110, 118, 159, 163, 285, 286
Lovrinov, Mladen – Krešo, 38
Lozina, Milan, 45, 130
Lozina, Miro, 45, 348, 382
Lozina, Miroslav, 244, 245, 358
Lučić, Ivo, 174
Lučin, Ante, 159
Lukić, Mirko, 309
Lukin, Mirko, 52, 262, 269, 336, 337
Luković, 388
Luković, Ivica, 383
Luković, Tihomir, 46, 174, 175, 325
Lukšić, Jere, 113
Lulić, Robert, 348

Lj

Ljuban, Zoran, 350, 351
Ljubetić, Pero, 305

M

Macan, Amadeo, 351
Macan, Pero, 349, 363
Macanić, Josip, 49, 191, 239

Mačela, Mato, 228
Majer, Zvonko, 24, 239
Majstrović, Markiša, 361
Maleta, Mario, 360
Malger, Antun, 131, 142
Malić, Josip, 347, 350, 351
Mamić, Ivan, 363
Mamić, Mirko, 325
Mamula, Branko, 232, 245
Manolić, Josip, 379
Maras, Dejan, 110
Maras, Dinko, 195, 201, 226, 229
Marasović, Šime, 45
Maravić, Stipe, 228
Marelić, Vojko, 21, 24, 401, 402
Marević, Dražen, 361
Marević, Renato, 352
Marević-Blažić, Ivan – Ivo, 362, 363
Maričić, Nikica, 261, 275, 278, 296, 303
Marić, Ante, 348
Marić, Marko, 329
Marić, Zvonko, 350, 351
Marinelić, Tiho, 261, 296, 303
Marinelić, Zoran, 128, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 291, 294, 298
Marinković, Smiljan, 46
Marinković, Tihomir, 305
Marinović, Frane, 361
Marinović, Nino, 351
Marinović, Nojko, 243, 354, 390, 391, 392
Marinović, Semil, 351
Marinović, Teo, 360
Markić, Jure, 346
Marković, Ante, 78
Marković, Božidar, 304
Marković, Dasen, 303
Markusović, Ivica – Ivo, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 283, 285, 286, 290, 291, 295, 296, 297, 301, 302, 303
Maroja, Augustin, 34
Marosović, Ante, 333
Martinić, 280, 283, 286, 290, 298
Martinić, Boženko, 279
Martinić, Emil, 305
Martinić, Frane, 298
Martinić, Jurica Cale, 261, 296, 298
Martinić, Luka, 298
Martinić, Stjepan, 276, 278, 283, 285, 293
Martinić, Vink, 304
Martinović, Dubravko, 46, 381
Martinović, Josip, 336
Martinović, Miljen, 379
Maruš, Ante, 229
Mataga, Josip, 347, 350, 351
Matana, Nikola, 394
Matana, Petar, 2, 388, 392
Matanović, Davor, 5, 45
Mateljak, Tihomir, 351
Matić, Antun, 82, 224, 225, 226, 230, 246, 248
Matić, Ivan, 45, 48, 224, 225, 244, 246, 247, 248, 403, 415
Matijević, Božo, 55
Matković, 369
Matković, Tomislav, 361
Matov, Jadran, 336
Matulić, Jurica, 305
Matulić, Nikola, 303
Matulić, Tonći, 304
Matulović, Vlado – Vladimir, 45
Mažar, Vlatko, 298
Medak, Ivica, 361
Medak, Josip, 351
Medi, Mario, 390
Medić, Goran, 36
Medić, Vinko, 36
Medvešek, Ivan, 278, 283, 286, 290, 291, 294, 301
Medvidović, Ante, 359
Mekišić, Ivo, 174
Merkeš, Vlado, 390
Mekšić, Božidar, 325
Mesić, Stjepan, 87, 227
Meštrović, Niko, 325
Meštrović, Žarko, 229
Mićunović, Slobodan, 228, 349, 363, 369

Mihanović, Marin, 303
Mihovilović, Petar – Pero, 174, 175, 303
Mijović, Perica, 325
Mikić, Petar, 362, 367
Mikulandra, Ante, 331
Mikulić, Ivan, 360
Mikulić, Nenad, 324, 325
Milanović, Slavko, 349
Milas, Ivan, 379
Milić, Božidar, 85, 225
Milić, Frane, 246
Milić, Jozo, 325
Milinković, Ljubo, 388
Miliša, Boris, 110
Milošević, Mladen – Braco, 2, 100, 101, 344, 347, 348, 352, 353, 359, 362, 367, 392
Milošević, Slobodan, 60, 189
Miošić, 361
Mišetić, Đani, 304
Mišić, 392
Mišić, Grgo, 45
Mišković, Denis, 230
Mišković, Donald, 230
Mitrov, Đorđe, 101
Mladenić, Nikola, 111, 155, 157, 158, 197, 200, 217
Modrinić, Nikola, 229, 349, 363
Modrušan, Mario, 363
Moretti, Fridrih, 111, 155, 158
Mrčelja, Mate, 55, 173
Mrdalj, Dino, 354, 355
Mrduljaš, Duško, 24
Mrgudić, Ivo, 228
Mrković, Berivoj, 324, 325
Mrvica, Karmelo, 330, 336, 337, 338, 339
Mucalo, Ivo, 258
Mujan, Marko, 324
Murati, Marin, 55, 57, 87, 361
Murati, Rino, 393
Murati, Vlaho, 57
Murtić, Edi, 174
Mustafić, Samir, 324
Musulin, Goran, 361, 371
Muščet, Goran, 259
Mužinić, Marijan, 378

N

Načevski, Mile, 363
Nadarević, Senad, 331, 339
Nakir, Stipe, 363
Naletilić, Vladimir, 46, 137, 140, 143, 294
Nemet, Damir, 284
Nikolac, Ante, 350, 351, 362, 367
Nikolac, Martin, 52, 261, 293, 296, 361, 363, 367, 379, 386
Nikolac, Željko, 361
Nikolić, Aljoša, 2, 355, 386, 388, 389, 391
Nikolov, Slaven, 325
Ninčević, Niko, 45, 239, 257
Ninić, 339
Ninković, Špiro, 202, 261
Nižetić, Tonči, 304
Nižić, 355
Nižić, Markan, 351
Nižić, Zdravko, 351
Nodilo, Niko, 82, 224, 225, 226, 230
Nuić, Zoran, 351

O

Obradović, Emilijano, 55, 134
Obradović, Luka, 390
Obradović, Vlaho, 393
Omrčen, Šime, 45
Ondini, Ante, 57, 118, 120, 165, 174, 175, 178, 181
Onofrio, Vlado, 386
Orepić, Vlaho, 356, 357, 369
Osti, Albin, 352
Ostojić, Mili, 362
Oštrić, Jerko, 39
Oštrić, Joso, 34, 38
Oštrić, Roko, 39
Oštrić, Ivo, 169, 170

P

Pacaj, Joze, 352
Pacaj, Veseli, 352
Pajić, Nikola, 304
Pale, Vlado, 391
Pamuklić, Pero, 395
Panajoti, Gilve, 210
Papak, Vinko, 52, 337, 381, 399
Paparella, 56, 174
Parlov, Ivan, 308, 309
Parmač, Zoran, 366
Pauk, Goran, 50
Paut, Nenad, 169
Pavić, Ljubo, 348, 349
Pavić, Vedran, 359
Pavišić, Ivica, 304
Pavlić, Lovorko, 34, 38
Pavličević, Ivan, 325
Pavlović, Ivan – Ivica , 290, 348, 350, 351, 352, 357, 362
Pavlović, Željko, 56
Pažin, Zdenko, 360
Pecotić, Bogdan, 95
Pecotić, Kuzma, 45, 242
Pećar, Nedjeljko, 349
Pehar, Marinko, 351, 354, 355
Peko, Veljko, 347, 350, 351, 354, 355
Penava, Tonči, 351, 355
Penđer, Damir, 330, 331, 332, 333, 335
Penđer, Tanja, 332
Perak, Joško, 128, 152, 161
Peričević, Aleksa, 329
Perković, 242, 283, 399
Perković, Davor, 110
Perković, Franko, 45, 49, 239, 379
Perković, Petar, 20, 21, 24
Perkušić, Miodrag, 55, 134, 139, 324, 355
Perleta, Nikola, 165, 166
Peronja, Kruno, 272
Peronja, Lukin, 262, 269
Peronja, Stjepan, 268, 270
Peručić, Duje, 325
Peša, Pjer, 290
Petar, Visković, 325
Petric, Vitomir, 325
Petrić, Antun, 269
Petrov, Stipe, 229
Petrović, Vlady, 360
Petrušić, D., 355
Petrušić, Ivan, 351
Pevcin, Janez, 291
Pezelj, Igor, 169
Pezelj, Niko, 45, 97, 379
Plečaš, Ljubo, 360
Pleško, Joško, 198
Ploskonosov, Aleksandar, 90
Pocrnja, Josip, 24, 276, 277
Pojer, Đuro, 73, 329, 343
Poklepović, Ivica, 277, 280, 284, 291, 305
Poklepović, Siniša, 305
Poljak, Siniša, 23, 24, 141
Ponjević, Vlado, 361
Popović, Jurica, 304
Pranjić, Stipe, 351
Pražen, Tiho, 45
Predovan, Boris, 250, 255, 256, 258
Predovan, Ivan, 201
Pripuz, Stipe, 135
Prizmić, Nikola, 24
Prkić, Branko, 201
Prnjak, Ante, 330
Proleta, 348
Pulić, 348
Pulišelić, Joško, 275, 276, 277, 278, 279, 281, 283, 285, 286, 289, 290, 291, 292, 293, 295, 296, 302
Pušić, Ivica, 140

R

Radak, 337
Radić, Ante, 230
Radić, Blaž, 229
Radić, Ivica, 281
Radić, Mirko, 351
Radinović, Radovan, 13
Radivojević, Gradimir, 11

Radman, Zoran, 2, 54, 306, 310
Radojević, Mile, 391
Radović, Ante, 325
Radović, Milan, 169
Rafaneli, Ivo, 21
Raguž, Žarko, 347, 350
Raguž, Željko – Raga, 391
Raić, Petar, 362
Rakić, Dušan, 84
Rakulić, Srećko, 333
Rakvin, Davor, 383
Ramljak, Mladen, 279
Ranogajac, Vlado, 361
Raos, Matko, 346, 348
Rastić, Krešimir, 331, 333
Rašeta, Andrija, 85
Raškić, Ante, 325
Rašperger, Stanko, 304
Rathman, Maroje-Maro, 174, 175, 178, 439
Ravlić, Tonči, 305
Razmilić, Tonči, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282
Ražanj, Stjepan Smoljan, 289
Rebić, Marin, 45
Rendić, Jeroslav, 304
Restović, Josip, 303
Rezo, Milan, 359
Ribičić, Božo, 141, 291, 293
Roca, Daniel, 381
Rodin, Zvonimir, 20
Rogošić, Veljko, 128, 153
Roje, Nenad, 173
Rončević, Jurica, 351
Rončević, Velimir, 352
Roso, Ante, 242
Rudolf, Davorin, 78, 223, 362, 379, 396
Ruić, Ante, 307, 309
Rustemaj, Agim, 52
Rušić, Željko, 229

S

Salamunović, Pero, 303
Salvatore, Grego, 328, 331
Sardelić, Dalibor, 104, 105, 108, 110
Sašek, Zvonko, 324
Sekošek, Vjeko, 378
Seretinek, Željko, 11, 325
Simičić, Zdenko, 20, 21, 24, 243
Sindik, Tripo, 173
Sinovčić, Vlado, 306
Skejić, Ivica, 363
Skelić, Meho, 45
Skoko, Miroslav, 20, 22
Skurla, Miho, 174
Slako, H., 354
Slako, Nedjeljko, 351
Slamić, 339
Srček, Zdravko, 279
Sršen, Niko, 394
Sršen, Pero, 82, 224, 225, 226, 230
Sršen, Vedran, 345
Staglečić, Božo, 36
Stanić, Nedjeljko, 21, 24
Stanković, Ivan – Ivica, 21, 24, 242, 351, 354, 355, 367
Stijepović, Pero, 325
Stipčević, Matko, 278
Stipe (svjetioničar), 286
Stipetić, Petar, 355
Stipetić, Vid, 2, 5, 7, 242, 379
Stipičić, Ivo, 277
Stipković, Dragan, 46, 52, 161, 177, 353, 358, 367
Stojanov, Branko, 351
Stošić, Marin, 21, 45, 47, 399
Stražičić, Periša, 390
Strugar, Pavle, 255
Strujić, Petar, 304
Sučić, Božidar, 239
Supić, Ivica, 21, 243
Sušac, Pero, 306, 308
Suvajac, Boško, 351
Suvajac, Vasilije, 351, 355
Svetac, Duško, 55

Š

Šantić, Joško, 283, 289, 290, 302
Šantić, Pero, 303
Šantić, Stjepko, 304
Šantić, Teo, 305
Šare, Božidar, 325
Šare, Mile, 391
Šarinić, Hrvoje, 279
Šarinić, Ivan, 47, 399
Šarlija, Mate – Daidža, 56, 354, 391
Šćepanović, Mate, 305
Šćepanović, Tonči, 269
Šegarić, Ivica, 223, 226
Šerka, Denis, 304
Šesnić, Dag, 304
Šesnić, Vjekoslav, 261, 296, 305
Šetka, Tihomir, 351
Šetka, Zoran, 351
Ševerdija, Herman, 381
Ševo, Radojka, 45
Šiljdedić, Dedo, 362, 363
Šiljeg, Boško, 345, 346, 370
Šiljeg, Luka, 345
Šimac, Petar, 7, 20, 277, 324, 348, 349
Šimić, Milivoj, 351
Šimić, Zoran, 52, 56, 177, 324, 353, 354, 358, 360, 367, 393
Šimunović, Nikola, 210, 267, 268, 272, 431, 443
Škaljac, Nenad – Neno, 281, 284
Škarica, Vladimir, 360
Škarić, Roko, 304
Škorić, Tonči, 135
Škorpik, Velimir, 327
Škrbić, Boris, 303
Škrbić, Boško, 108, 411
Škrobica, Blaženko, 363
Škrobica, Marin, 229, 230
Škrpaca, Ivica, 304
Škugor, Davor, 330, 331
Šoletić, Luko, 55
Šore, 281
Šore, Ive, 113, 280, 281
Špegelj, Martin, 345, 379, 386
Šperanda, Ante, 174
Štambuk, Siniša, 304
Štambuk, Slobodan, 302
Štampalija, 388
Štampalija, Goran, 392
Štrbić, Stipe, 347, 350, 351, 355
Štrok, Mirko, 239
Šuman, Berislav, 362
Šumanovac, 378
Šundov, Mirko, 33, 279, 301
Šunjić, Goran, 361
Šunjić, Ivica, 361
Šunjić, Sjeverko, 351
Šunjić, Stipe, 361, 363
Šurjak, Ivica, 178
Šušak, Gojko, 301, 379, 394
Šutalo, Vinko, 324
Šutić, Zoran, 359
Švragulja, Davor, 169

T

Taraš, Budislav, 38
Tarašić, Anton, 306
Terzić, Veljko, 300
Tićinović, 260
Tkalec, Siniša, 355, 388, 392
Todić, Dragan, 329
Todorović, Mladen, 36
Todorovski Ljubomir, 324
Tolj, Vinko, 228
Tomas, Tomo, 305
Tomaš, Mate, 80, 224, 228, 349
Tomaš, Slobodan, 293
Tomašević, Igor, 352
Tomašević, Omer, 36, 228
Tomašević, Vitko, 346, 359
Tomašić, Mladen, 351
Tomičić, Miće, 293
Tomičić, Stipe, 336
Tomić, 325, 369
Tomić, Ante, 229
Tomić, Toni, 325

Tomljenović, Hrvoje, 361, 371
Tonković, Siniša, 324
Tritanić, Mladen, 304
Trošić, 337
Tucak, Jure, 108
Tudor, Nenad, 230
Tuđman, Franjo, 20, 43, 44, 189, 243, 330, 345, 368, 379, 380, 387, 407
Tuđman, Miroslav, 302
Tukidid, 27
Tulić, Nevenko, 229
Tus, Anton, 63, 242, 358, 379

U

Unković, Edo, 354, 358
Urlić, Ante, 21, 45
Uroš, Tomo, 390
Uršić, Zoran, 351
Uršić, Željko, 351
Usmiani, Josip, 230

V

Vaglević, Slobodan, 293
Valčić, Damir, 250
Varenina, Ivan, 389
Vasić, Nebojša, 46, 166
Vegar, Nedjeljko, 144
Vekić, Ivan, 301
Velić, Ivan, 139
Velić, Tomo, 57
Vicelić, Mihailo, 55, 128, 134, 142, 192
Vicić, Neven, 357
Vidošević, Dane, 45, 170
Vidov, Duško, 383
Vidov, Zdenko, 383
Vidović, Ante, 195, 201, 229
Viduka, Mate, 353
Vierda, Matija, 389
Visković, Petar, 325
Vištica, Nikola, 348
Vitanović, Slavko, 345
Vizintini, Rade, 347, 350, 351
Vladislavić, Toma, 300
Vlahović, Ante, 351
Vlahović, Joe, 360
Vlahović, Petar, 351
Vlašić, Srećko, 230
Vlatković, Jakov, 34
Vlatković, Šime, 39, 40
Vlatković, Željko, 34
Vodan, Renato, 309
Vodanović, Ivo, 304
Vodanović, Stipe, 350, 351
Vodopić, Matko, 325
Vojnović, Dean, 305
Volarević, Marin, 361, 369
Volarević, Mario, 228, 363
Vračić, Željko, 332
Vranić, Josip, 81, 107, 252, 253, 256
Vranjičić, Ivica, 275, 279, 281, 283, 286, 287, 290, 291, 293, 296, 303
Vrdoljak, Ivan, 248
Vrsalović, Mario, 305
Vučković, Ante, 362
Vučković, Stipe, 350, 351
Vujević, Anđelko, 38
Vujić, Antun, 302
Vukas, Jerko, 279, 290, 301
Vukić, D., 389
Vukoja, Mate, 305
Vuković, Mario, 391
Vuksan, Ivan 347
Vuletić, Bernard, 352
Vuletić, Ivica, 305

Z

Zaharije, Paškal, 388
Zec, Milan, 72
Zec, Milovan, 212
Zekaj, Enverko, 351
Zeman, Katica, 366
Zemljarič, Branko, 128
Zlatar, Andrija, 305
Zloić, Ivica, 351, 353
Zlojić, 355

Zlomušica, Arif, 362
Zmijarević, Jozo, 352, 361
Zmijarević, Stipe, 360
Zokić, Damir, 246
Zorić, Zdenko, 388
Zovko, Mijo, 361
Zulin, Dubravko, 52
Zupčić, Davor, 38
Zvjerković, Niko, 230

Ž

Žanetić, Vedran, 325
Žderić, Ante, 348
Žderić, Goran, 352
Žderić, Pero, 346, 351
Žderić, Zdravko, 361
Žderić, Željko, 353, 360
Žderić, Živko, 352, 359, 369
Željko, Mirko, 228, 229, 349, 363
Žilić, Krešimir, 366
Živković, Dragan, 246, 248
Živković, Ivo, 330, 336
Živković, Miro, 349
Žunić, Bruno, 40
Žuvela, Zdravko, 53, 207
Žuvić, Frano, 304
Žuvić, Željan, 304
Žuvinić, Nikola, 305

Kazalo mjesta

A

Abruzzi, 15
Adige (rijeka), 14
Adria (antička luka), 14, 383
Albanija, 14, 15, 349
Apeninski poluotok, 14
Aržano, 259
Austro-Ugarska Monarhija, 327

B

Bačvice, 239, 254
Baćina, 346, 348, 349, 364, 370
Baćine, 77, 79, 98, 100, 364
Bad (rt), 288, 292, 293, 307, 309
Baljenica (rt), 29
Banovina, 61, 63
Bar, 88, 90, 227, 346, 348, 375
Baranja, 61, 63
Barbariga, 375, 376, 379, 380
Bartolomija, 315, 318, 319
Baška Voda, 269
Batrt Bezdanj (rt), 82
Beli Manastir, 61
Bene (rt), 166
Bene (uvala), 159, 160, 161, 163, 166
Beograd, 13, 27, 45, 60, 61, 72, 77, 81, 94, 111, 182, 183, 187, 188, 248, 297, 329, 345, 346, 388, 449
Bezdija, 207
Bihać, 254
Biograd, 35, 62, 85, 218, 226, 257, 338, 360, 384
Bisko, 201
Bistrina, 312, 313, 314, 319, 320, 369
Bistrina (most), 312, 313, 314, 320
Bistrina (uvala), 313, 319, 369
Bižanj, 318
Bjelovar, 242
Bjelušine, 316
Blace, 207, 208, 209, 211, 216, 228
Bobara, 394
Bobovišća, 193, 261, 286, 289, 293, 296
Bogomolje, 442
Boka kotorska, 21, 26, 65, 72, 74, 76, 82, 83, 84, 88, 93, 94, 115, 181, 189, 190, 212, 213, 217, 220, 222, 375, 387, 395
Bokokotorski zaljev, 88
Bol, 204, 280, 291, 295, 302, 303, 304, 305
Bonaster, 49, 384
Borovo Selo, 329
Bosna i Hercegovina, 6, 15, 63, 242, 364, 366, 367
Brač, 14, 48, 49, 50, 53, 69, 74, 78, 86, 89, 104, 105, 106, 113, 134, 135, 142, 153, 168, 171, 172, 191, 192, 193, 194, 195, 200, 202, 203, 204, 215, 216, 225, 247, 259, 261, 275, 276, 279, 280, 281, 282, 283, 285, 286, 287, 290, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 307, 308, 309
Brački kanal, 86, 204, 247, 275, 286, 296, 297, 409
Brestova, 84, 224
Brgat, 391
Brijuni, 375, 377, 379, 410
Brižine, 58, 73, 428
Broce, 55, 56, 135, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 316, 354, 355, 388, 391, 394
Brštanova dolina, 318, 319
Brštanovi Doli, 319
Brusje, 265, 433, 435
Budava (uvala), 379
Butrint, 14

C

Cavtat, 15, 62, 222, 228, 367, 387, 388, 389, 393, 395, 412
Cetina, 15, 18, 48, 247, 415
Cres, 83, 226, 376
Crna Gora, 15, 55, 62, 75, 76, 164, 184, 190, 200, 208, 211, 385
Crvanj, 312, 319

Č

Čapljina, 354
Čeljen (rt), 320
Čepikuće, 312, 313, 319, 354, 361, 367, 369
Česvinica, 313, 315, 318, 319
Čiovo, 101, 102, 105, 106, 159, 195, 198, 252, 293
Čiovo (rt), 6, 102, 109, 160

Ć

Ćilipi, 395

D

D. Humac, 305
Daksa, 394
Dalmacija, 7, 13, 18, 53, 58, 61, 78, 84, 85, 88, 89, 91, 94, 106, 217, 218, 224, 225, 232, 233, 239, 241, 250, 256, 262, 269, 277, 297, 301, 313, 338, 342, 352, 353, 367, 378, 412
Dalmatinska ploča, 18
Dalmatinska zagora, 204
Danska, 349
Daruvar, 271
Debeli brijeg, 321
Debeli vrh, 312, 313, 318
Delnice, 89, 242, 338
Derventa, 242
Dinaridi, 18
Dinjiška (uvala), 88
Divulje, 21, 22, 23, 82, 91, 92, 106, 109, 124, 128, 190, 194, 250, 251, 254, 255, 281
Dol, 429, 436, 437, 438
Doli, 313, 318, 319, 321, 388
Donje Selo, 307, 309
Donji Humac, 281, 298
Drače, 243, 311
Dračevac, 62, 77, 194, 221, 348, 350, 351, 352
Dračevica, 281, 295
Dragovo, 385
Drniš, 61, 91, 128
Drvar, 111
Drvenik, 86, 115, 142, 170, 172, 186, 192, 193, 200, 204, 213, 269, 308, 382
Drvenik Veli, 172, 213, 382
Duboka (uvala na Hvaru), 207
Duboki dolac, 284
Dubrava, 316
Dubrovnik, 7, 18, 25, 55, 56, 57, 62, 63, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 94, 115, 117, 118, 120, 121, 134, 135, 139, 140, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 186, 191, 212, 218, 222, 224, 225, 226, 227, 230, 232, 239, 240, 243, 249, 260, 290, 311, 312, 318, 319, 338, 354, 355, 361, 364, 367, 368, 369, 375, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 403, 416, 418
Dugi otok, 20, 385, 410
Duilovo, 49, 201
Dumičina, 30, 31
Dunav, 63

Đ

Đunta Doli, 191, 312, 318

E

Elafitski otoci, 55, 56, 57, 74, 134, 180, 368, 387, 388, 390, 392, 393, 396, 415, 417, 418
Etiopija, 90
Europa, 13, 197, 275

F

Fižela, 374, 375
Fortica, 85, 88, 225

G

Galera (svjetionik), 172
Galija (otočić), 162, 166
Galijola (plićina), 106
Gargano, 14, 15
Gariful (otočić), 163
Gariful (plićina), 106
Gaženica, 219
Gdinj, 210, 271, 432, 441, 442, 443
Glavica, 265
Goli (rt), 54, 179
Goli brijeg, 319
Golić, 319
Golo brdo, 191, 261, 292, 293, 294, 296, 298, 300
Gomilica (rt), 171, 259, 261, 283, 289, 290, 292, 293, 296
Gornje Selo, 307, 309, 315
Gornji Humac, 304
Gornji Klek, 315
Gorski kotar, 63
Gospić, 62, 80, 364
Gradac, 87, 98, 205, 365
Gradina, 309, 312, 319
Grbljava, 312, 313, 318
Grčka, 14
Grebeni (svjetionik), 82
Grgovići, 312, 318, 319
Gripe, 249
Grohote, 191, 216, 307, 309
Gruj (rt), 387, 394
Gruška luka, 222
Gruž, 57, 91, 226, 227, 249, 387, 388, 390, 394, 404, 412, 416, 418

H

Herceg Novi, 318
Hercegovina, 55, 363, 367
Hodilje, 315, 319, 320
Hrasno, 318
Hrvatska Kostajnica, 61, 410
Hum, 66, 67, 93, 292, 293, 295
Humac, 305, 316
Hvar, 49, 53, 76, 84, 146, 168, 170, 193, 200, 204, 207, 208, 209, 210, 216, 217, 224, 247, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 280, 291, 382, 404, 429, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 443, 444
Hvarski kanal, 201, 206, 264, 295, 296, 300

I

Ilijino brdo, 316, 318
Ilovik, 374
Imotica, 259, 319, 360
Imotski, 277
Irak, 151
Istra, 16, 18, 77, 94, 185, 218, 222, 232, 373, 374, 377, 379
Italija, 14, 15, 20, 89, 396

J

Jablanac, 85, 225
Jabučka kotlina, 14
Jadransko more, 7, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 27, 46, 64, 65, 73, 74, 76, 77, 82, 86, 87, 88, 91, 92, 97, 107, 111, 123, 127, 139, 149, 153, 168, 180, 181,183, 184,185, 186, 205, 211, 212, 216, 219, 220, 221, 225, 227, 232, 235, 239, 240, 242, 243, 259, 280, 335, 336, 337, 349, 357, 367, 368, 369, 370, 377, 389, 414, 417, 449
Jakljan, 387, 394
Janjina, 311
Jelsa, 210, 262, 263, 268, 269, 274, 429, 430, 432, 433, 438, 439, 440, 443, 444
Jova (rt), 6, 101, 195
Jugoslavija, 6, 13, 33, 60, 64, 72, 75, 76, 78, 94, 183, 189, 245, 275, 388, 447
Jurjeva luka, 66, 93

K

Kalamota, 57
Kali, 7, 109, 168, 383
Kamena (rt), 204
Kanal Malog Stona, 313
Kanal Nova Povljana, 30

Kantafig, 393
Karin, 31
Karinsko more, 28, 29
Karinsko ždrilo, 29, 30
Karlobag, 62, 63, 80, 227, 297
Karlovac, 242, 297, 338, 364, 393
Kašjuni, 48, 49, 51, 81, 82, 102, 107, 191, 198, 199, 201, 203, 204, 205, 216, 250, 251, 252, 253, 255, 257, 259, 283, 309
Kaštel Sućurac, 73
Kaštela, 24, 74, 76, 89, 101, 102, 105, 106, 111, 115, 117, 127, 130, 134, 145, 168, 186, 191, 193, 194, 200, 206, 207, 244, 251, 255
Kaštelanski zaljev, 23, 24, 74, 77, 82, 92, 101, 102, 106, 112, 123, 150, 152, 153, 157, 194, 245, 250, 251, 252, 415
Katalinića brijeg, 195, 196, 201, 256, 258
Kerkira (otok), 14
Kičin, 312
Klek, 312
Klis, 257
Kljucavica, 265
Knin, 15, 26, 27, 68, 297
Knježeravan, 278, 283, 284
Kobaš, 173, 174, 312, 316, 318, 320
Kobila (rt), 283, 285, 289, 290, 291, 292, 293, 296
Koločep, 55, 82, 393, 396
Koločepski kanal, 120, 134, 176, 177, 387
Komiža, 67, 87
Komolac, 222
Konavle, 62, 226
Konštari, 311, 314, 316, 318, 320, 321
Konjsko, 51, 256, 257, 258
Kopar, 84, 88, 193, 196, 200, 295, 309
Korčula, 13, 14, 18, 48, 49, 53, 54, 57, 71, 73, 74, 76, 82, 87, 88, 95, 178, 183, 186, 206, 207, 208, 209, 213, 216, 217, 224, 226, 227, 245, 259, 260, 312, 314, 318, 321, 354, 395, 396
Korčulanski kanal, 50, 54, 74, 94, 207, 216
Kordun, 61, 63
Kosor (otočić), 318
Kosovo, 61
Kotor, 349
Kovčanje (luka), 376
Kozjak, 159
Kraljevica, 7, 48, 340, 376, 377, 378, 379, 401, 407
Kranj, 339
Krk, 376, 378
Krka, 333, 412
Kruščica, 411
Kruševo, 7, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 40, 41, 42, 43, 222, 224, 346
Krušica (uvala), 291
Kuka, 320
Kuline, 47, 231, 318, 328, 330, 331, 336, 337, 381, 410, 411, 413, 414, 418
Kumbor, 65, 76, 83, 232
Kuna, 56, 322
Kupari, 393
Kuvajt, 151
Kvarner, 74, 91, 379
Kvarnerski zaljev, 77

L

Lamjan, 383
Lanište, 361
Lapac, 394
Lapad, 57, 391, 393, 394, 395
Lastovo, 14, 18, 66, 74, 83, 84, 87, 91, 92, 93, 94, 112, 114, 115, 117, 127, 130, 141, 142, 144, 145, 146, 148, 181, 186, 200, 203, 205, 211, 213, 215, 217, 220, 232, 234, 297, 312, 404
Lido (ulaz), 14
Lika, 61, 62, 63
Livka, 203
Livka (rt), 293
Livka (uvala), 287
Livno, 338, 361
Lokrum, 222, 393
Lopud, 55, 56, 57, 173, 222, 260, 355, 393, 396

Lora, 14, 20, 21, 22, 23, 45, 46, 58, 62, 73, 76, 77, 79, 81, 82, 86, 92, 93, 101, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 123, 124, 126, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 186, 190, 194, 195, 200, 203, 219, 221, 224, 240, 250, 251, 252, 255, 262, 265, 288, 294, 297, 309, 338, 363, 367, 400, 401, 403, 404, 407, 413, 414, 415
Lošinj, 49, 74, 374, 376, 377, 378
Lovište, 207, 208, 209, 211, 216, 247
Ložišća, 286
Lučica, 169
Luka, 315, 320
Luka (Šipan), 175, 177
Lukavka, 246

Lj

Ljubačka vrata, 28, 30, 36
Ljubački zaljev, 88
Ljubljana, 242

M

M. Smokovnik, 265
Mađarska, 346
Makarska, 77, 84, 204, 224, 247, 344, 351, 358, 362
Makarska rivijera, 247
Male Bare, 7, 13, 46, 62, 79, 98, 99, 130, 205, 224, 247, 248, 250, 254, 348, 349, 351, 352, 353, 356, 358, 359, 362, 363, 364, 367, 369
Mali brod (morski prolaz), 146
Mali Lošinj, 65, 93, 338, 376, 385
Mali Ston, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 324
Mali Voz, 314, 320
Mali Vratnik, 55, 140, 179, 315
Mali Ždrelac, 226
Malo Selo, 319
Mandalina, 7, 327, 330, 331, 332, 333, 336
Manfredonia, 89
Marčulete, 387
Marinča rat, 48, 49, 54, 72, 191, 245, 259, 307, 308, 309, 382
Marinica, 313, 315, 316, 318, 320
Marjan, 102, 109, 197, 251, 252, 415
Marjan (rt), 6, 101, 102, 109
Marjanska vrata, 250
Maslenica, 54, 62, 218, 404, 412, 417, 418
Maslenički most, 42, 62, 85, 91, 221, 222, 224
Maslenički prolaz, 28
Maslinica, 307, 308
Maslinica (uvala), 172
Maslinova (uvala), 280, 301
Mediteran, 151
Meka Draga, 30
Merag, 85, 224
Metković, 84, 224, 344, 348, 351, 353, 354, 356, 358, 362, 364, 366, 367, 370, 449
Metohija, 315, 316
Miletići, 88
Miletići (uvala), 85, 225
Milna, 89, 113, 114, 118, 170, 172, 177, 204, 216, 261, 275, 281, 282, 283, 284, 285, 289, 290, 291, 293, 295, 296, 297, 298, 300, 302, 303, 304, 305, 431, 434, 435, 436
Mimice, 113, 170, 172, 281, 284, 285, 294, 368
Minerska, 90
Mirca, 286, 295, 304
Mišnjak, 85, 225
Mljet, 53, 54, 55, 74, 82, 87, 88, 139, 140, 144, 179, 185, 387, 392, 393, 394, 395, 396
Mljetski kanal, 74, 87, 115, 116, 140
Mokošica, 82, 389, 390, 395
Molat, 49, 338, 374, 384
Mornar (lučica u Splitu), 169, 200
Mostar, 21, 69, 72, 74, 95, 187, 194, 201, 202, 213, 254, 261, 281, 367
Movaštica, 293
Mrčara (otok), 66, 93
Mrduja (otočić), 287, 293
Muna (uvala), 412
Murter, 49
Murtersko more, 168, 384
Mutnik (uvala), 276
Muzil, 373, 374, 375, 377, 378, 379

N

Nečujam, 171, 307, 309
Nečujam (uvala), 143, 216, 295, 409
Neretva, 6, 18, 55, 266, 342, 351, 353, 359, 362, 368
Neretvanski kanal, 74, 98, 200, 203, 205, 206, 207, 243, 247, 265, 266, 267, 268, 271, 313, 353, 360, 365, 369
Nerežišća, 281, 291, 303, 304
Neum, 319, 359, 367, 369
Nevesinje, 318
Nikšić, 318
Niš, 374
Nižno polje, 93
Novigrad, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 222, 224, 228, 274
Novigradski zaljev, 30
Novigradsko more, 28, 29, 30, 36, 42, 168, 222
Novigradsko ždrilo, 36, 226
Novo Selo, 304
Novsko ždrilo, 29, 30, 42

Nj

Njemačka, 301, 327, 362

O

Okučani, 61, 63
Olipa, 135, 139, 140, 144, 178
Omiš, 7, 14, 48, 51, 144, 146, 153, 160, 170, 171, 246, 247, 256, 257, 258, 280, 285, 415
Opuzen, 348, 349, 350, 351, 364, 366, 370
Orašac, 391
Orkanski visovi, 391
Osibova, 204
Osijek, 111, 242, 243, 297, 364
Ošišac, 288
Ošlje, 313, 318, 360
Oštrikovac, 315
Oštro (rt), 18, 387
Otrantska vrata, 14

P

Pag, 62, 85, 88, 225, 376, 378
Pakleni kanal, 246
Pakleni otoci, 264, 265, 268
Palagruža, 14
Paninkovac, 192
Pariz, 90
Parja (uvala), 67, 266
Paški most, 84, 85, 88, 224, 225, 226, 378
Pašmanski kanal, 35, 384
Pelegrin, 49, 204, 260, 265, 273, 307, 382, 444
Pelegrin (poluotok), 264, 265
Pelegrin (rt), 82, 264, 265, 267, 270, 272, 274
Pelegrinska, 266
Pelješac, 14, 48, 54, 55, 56, 57, 71, 82, 134, 140, 177, 178, 180, 191, 200, 206, 207, 211, 213, 217, 243, 271, 311, 312, 313, 314, 315, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 365, 367, 369, 388, 418
Pelješki kanal, 115, 117
Perojska šuma, 376
Petka, 387, 389, 395
Petrinja, 61, 364
Pile, 393
Pitve, 432, 439
Plano, 250, 255
Planjak, 312
Plat, 394
Pleševo brdu, 93
Plitvice, 276
Pločanski kanal, 79
Ploče, 13, 16, 18, 24, 25, 44, 45, 48, 51, 52, 56, 58, 59, 62, 74, 76, 77, 79, 80, 84, 89, 91, 92, 98, 99, 100, 101, 110, 113, 115, 117, 124, 130, 181, 197, 205, 206, 209, 222, 224, 228, 231, 241, 243, 247, 248, 250, 254, 255, 256, 259, 261, 267, 272, 302, 318, 329, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 393, 413, 415, 416, 417, 418
Ploče (rt), 15, 16
Plomin, 377, 378
Po (rijeka), 14

Podgorica, 318
Podimoć, 312
Podstine, 375
Podstine (uvala), 374
Pologrin (rt), 315
Poljica, 442
Poljud, 24
Poljud (luka), 82
Pomorac (svjetionik), 195, 196
Ponikve, 316, 318, 322
Popova Luka, 311
Porozina, 84, 224
Portina, 349, 350
Postira, 222, 276, 277, 291, 303, 304, 305
Potoci, 72, 95, 187
Pounje, 61
Povlja, 170, 172, 281, 284, 294, 305
Prapratno, 57, 316, 318, 388, 394
Pražnica, 303, 304, 305
Preko, 29, 85, 172, 225, 301, 332, 338
Premuda, 49, 168, 374, 377, 384
Prevlaka, 62, 132
Primošten, 49
Privala, 48, 49, 53, 71, 73, 183, 206, 207, 216, 245, 259
Privlački gaz, 30
Prizna, 85, 224, 225
Proizd (rt), 246
Prokljansko jezero, 414
Proština (rt), 374
Prugovo, 257
Pržina, 315
Pučišća, 105, 113, 285, 298, 303, 304, 305
Pula, 17, 26, 44, 51, 52, 53, 54, 58, 59, 65, 74, 77, 80, 83, 84, 90, 91, 92, 93, 141, 147, 184, 213, 219, 221, 224, 227, 231, 259, 312, 314, 324, 329, 338, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 385
Putniković, 316

R

Rab, 80, 227, 376, 378
Radmanove Mlinice, 415
Rašeljka, 259
Ravni kotari, 16, 32, 88
Ravno, 67, 367
Ražanac, 418
Ražanj, 48, 49, 171, 191, 203, 204, 289
Ražnjić, 48, 49, 53, 260
Republika Hrvatska, 5, 6, 7, 11, 13, 15, 18, 36, 38, 42, 43, 44, 53, 58, 60, 61, 62, 63, 65, 74, 75, 77, 78, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 89, 94, 95, 96, 111, 129, 132, 145, 147, 149, 159, 166, 173, 174, 181, 182, 189, 190, 192, 207, 218, 221, 222, 224, 227, 231, 232, 233, 235, 240, 241, 243, 250, 253, 256, 262, 263, 267, 269, 270, 275, 277, 278, 290, 297, 300, 301, 311, 313, 327, 332, 335, 336, 338, 339, 340, 341, 342, 346, 348, 349, 351, 353, 355, 358, 362, 363, 367, 368, 373, 378, 379, 380, 384, 387, 388, 392, 404, 407, 410, 412, 446, 448, 449
Resnik, 101, 201, 250
Ribnica, 28, 30, 31, 36, 222, 224
Riječki zaljev, 407
Rijeka, 24, 35, 38, 62, 74, 77, 80, 84, 87, 88, 90, 108, 115, 141, 180, 184, 192, 219, 224, 225, 227, 239, 242, 349, 351, 375, 449
Rijeka dubrovačka, 390
Rogač, 307
Rogotin, 350, 364, 370
Rogoznica, 48, 49, 62, 260, 411
Rota, 359
Rovinj, 374, 376
Rudine, 319, 369
Rujnica, 312
Rusan, 315
Rusija, 187
Rvač, 319

S

Salbunara (uvala), 286
Santa Maria di Leuca (rt), 14
Sarajevo, 242
Savudrija, 132, 376
Seget, 58, 160, 162, 164, 256
Selca, 291, 293, 295, 298, 304, 433
Sinj, 283

Sisak, 243, 364
Skoplje, 111
Skradin, 128
Slano, 55, 82, 115, 116, 117, 120, 172, 175, 176, 177, 179, 180, 191, 222, 230, 312, 315, 319, 320, 322, 325, 367, 368, 387, 388, 394
Slatine, 159, 160
Slavonija, 61, 63, 297, 346, 351
Slavonski Brod, 121, 338
Slovenija, 6, 15, 20, 61, 221, 276
Slunj, 63
Smokovljani, 312, 319
Smokovnik, 265
Smokvica, 48, 260, 382
Smokvica (Korčula), 95
Smokvica (otok), 13, 14, 49
Smrčevac, 312, 313, 318
Smrka (uvala), 281
Solana, 318
Solin, 51, 193, 257
Sovjetski Savez, 187, 401, 403
Split, 6, 7, 11, 13, 14, 15, 18, 20, 22, 24, 25, 44, 45, 46, 48, 49, 51, 57, 58, 62, 68, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 84, 86, 89, 90, 91, 92, 93, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 106, 110, 112, 129, 130, 132, 135, 143, 145, 147, 149, 152, 153, 154, 157, 159, 164, 165, 166, 169, 170, 171, 172, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 181, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 200, 201, 202, 203, 204, 206, 209, 211, 216, 217, 218, 219, 221, 222, 224, 226, 227, 229, 233, 239, 241, 242, 243, 246, 248, 249, 250, 251, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 271, 272, 273, 277, 279, 280, 282, 283, 285, 287, 293, 294, 295, 296, 297, 299, 303, 304, 306, 307, 308, 309, 310, 314, 318, 322, 324, 327, 330, 336, 338, 340, 345, 346, 348, 356, 358, 360, 361, 363, 364, 367, 371, 373, 375, 388, 390, 391, 394, 395, 396, 404, 405, 412, 415, 418
Splitska vrata, 14, 74, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 124, 127, 130, 134, 135, 136, 140, 141, 167, 172, 186, 191, 193, 194, 200, 202, 203, 204, 216, 246, 261, 264, 265, 271, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 300, 308, 309
Splitski kanal, 54, 74, 77, 89, 94, 102, 106, 109, 111, 112, 115, 117, 136, 141, 142, 171, 172, 186, 191, 195, 197, 202, 203, 244, 251, 261, 283, 286, 295, 299, 300, 308, 309
Srbija, 60, 61, 63, 75, 189, 297
Srđ, 388, 389, 390
Srednja, 201, 320
Srednje Selo, 307
Srednji kanal, 384
Sredozemno more, 14, 211
Srijem, 63
Srime, 337
Stablina, 345
Stari dom, 353
Stari Grad, 262, 263, 266, 267, 268, 269, 271, 274, 429, 432, 433, 436, 437, 438, 443, 444
Stari grad (vrh), 318, 321
Starigrad (Paklenica), 418
Starine, 93
Stinice, 201, 256, 415
Stipanska (uvala), 294
Stobreč, 255, 413
Stolac, 135
Stomorska, 89, 114, 143, 194, 307
Ston, 7, 16, 54, 55, 56, 76, 117, 118, 139, 173, 174, 176, 177, 191, 226, 259, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 324, 354, 355, 367, 369, 378, 393
Ston Mali, 118
Stonca (uvala), 93
Stonska prevlaka, 180, 181, 320
Stonski kanal, 313
Stonski zaljev, 56
Stradun, 395
Strinčjera, 392
Strličina, 309
Stupa, 312, 318, 319
Subotica, 346

Sućuraj, 210, 264, 266, 267, 268, 269, 270, 274, 430, 441, 442, 444
Sućuraj (rt), 206, 247, 264
Suđurađ, 55, 56, 175, 177, 394
Sumartin, 285, 291, 304, 305
Supava, 312, 314, 315, 316, 318, 319, 320
Supetar, 204, 278, 281, 282, 285, 290, 293, 296, 298, 303, 304, 305
Sustjepan, 391
Sušac, 204, 308
Sutivan, 284, 289, 290, 295, 303, 304, 305
Suvavac, 364
Sv. Ana (kanal), 90, 313
Sv. Andrija (otok), 175, 394
Sv. Andrija (svjetionik), 387
Sv. Ante (kanal), 382, 412
Sv. Galija, 163
Sv. Ivan, 387, 391
Sv. Klement (otok), 265, 299
Sv. Martin (brdo), 261, 293, 296
Sv. Mihovil, 313, 318
Sv. Nedjelja, 439
Sv. Nikola (rt), 30
Sv. Petar, 315, 318
Sv. Petar (skladište), 405
Sv. Petar (uvala), 327, 333, 334, 336
Sveti Kajo (skladište goriva), 58, 73, 245
Svilaja, 23
Svirče, 429, 433, 438, 439, 440, 441

Š

Šćedro, 247, 265
Šibenik, 6, 7, 13, 15, 18, 21, 24, 44, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 57, 58, 59, 61, 62, 65, 69, 73, 76, 78, 84, 85, 90, 91, 92, 93, 108, 143, 155, 160, 173, 181, 184, 185, 192, 221, 222, 226, 231, 243, 248, 298, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 335, 337, 338, 341, 342, 343, 377, 381, 382, 385, 399, 401, 403, 404, 405, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 416, 417, 418
Šibenski zaljev, 61
Šipan, 49, 55, 56, 57, 135, 175, 177, 178, 181, 222, 260, 355, 367, 369, 391, 393, 394, 395, 396, 415
Široki Brijeg, 449
Škabrnja, 223, 226
Škarda, 385
Škarpun (otok), 315
Škrip, 303, 304
Šolta, 13, 14, 48, 49, 53, 54, 62, 71, 72, 73, 76, 78, 89, 91, 105, 106, 113, 115, 134, 142, 143, 168, 170, 171, 172, 191, 192, 193, 194, 195, 198, 200, 202, 203, 204, 215, 216, 224, 226, 227, 245, 259, 261, 276, 280, 281, 282, 283, 285, 287, 288, 289, 292, 293, 294, 295, 296, 306, 307, 308, 309, 310, 381, 382, 400, 404, 409
Šoltanski kanal, 261, 296
Špinut, 169
Štedrica, 313, 319
Štinjan, 374
Šubićevac, 327, 331

T

Tatinja, 13, 46, 79, 98, 99, 102, 110, 113, 118, 124, 130, 307, 349, 350, 353, 363, 364, 370
Tkon, 35, 226
Tomislavgrad, 338
Topolo, 259, 319
Torac, 208, 210, 216, 271
Torac (uvala), 208, 210, 216, 271
Tovar (luka), 376
Trapit, 395
Trebinje, 68, 318
Tremiti (otoci), 15
Trogir, 51, 58, 86, 102, 153, 160, 164, 170, 172, 193, 257, 258, 307, 308, 338
Trpanj, 98, 176, 316, 320, 323, 325, 349
Trst, 221, 227
Trstenik, 46, 88, 226
Trsteno, 390
Turska kula, 201, 256
Tuškanac, 242

U

Ubli, 91, 93, 404
Ubli (uvala), 93, 146

Ublina, 266
Udbina, 194, 201, 213
Ugljan, 7, 383
Umag, 376
Unije, 374
Utrk, 312

V

Valbiska, 85, 224
Valdan, 141
Vanga, 379
Varaždin, 242
Vargarola (luka), 374
Varoš, 197
Vasto, 14
Veja (rt), 315
Vela Grčka (uvala), 299
Vela Luka, 48, 91, 244, 246, 415
Vela straža, 49, 191, 198, 280, 306, 307, 309, 382
Velebit, 275
Velebitski kanal, 29, 42
Veli Grabalj, 263, 264, 266
Veli Vratnik, 55, 117, 120, 121, 124, 134, 139, 140, 167, 174, 175, 178, 179
Velika vrata, 99, 120, 175
Veliki vrh, 321
Velo Dance, 48, 53
Velo Dance (rt), 206
Velopin (luka), 376
Velja glava, 67
Veljara, 312
Velji (uvala), 146
Venecija, 16, 17
Venecijanska laguna, 14
Vepar, 318, 319
Vidikovac, 263, 266
Vidova gora, 278, 280, 301
Vilište, 315
Vinkovci, 364
Vira (luka), 85, 88, 225, 265, 266
Virovitica, 63, 297
Vis, 16, 18, 21, 67, 74, 83, 84, 87, 89, 91, 92, 93, 94, 112, 114, 115, 117, 127, 130, 136, 141, 142, 144, 145, 146, 148, 181, 186, 193, 196, 200, 203, 204, 205, 206, 211, 213, 215, 216, 217, 222, 224, 232, 234, 261, 263, 264, 265, 266, 268, 274, 275, 288, 289, 292, 294, 295, 296, 297, 299, 301, 308, 309, 312, 350, 392, 404, 409
Visoka, 256, 261
Višegrad, 351
Viška luka, 265
Viški kanal, 74, 142, 264, 268, 308
Višnjica (rt), 349, 364
Vitez, 358
Vjeternik, 312
Vlaka, 348, 349
Vodice, 90, 226, 331
Vrbanj, 429, 430, 436, 437, 438, 439
Vrboska, 429, 439, 440
Vresovica, 312, 314, 315, 316, 318, 319, 320
Vrgorac, 344, 351, 358, 362
Vrisnik, 429, 439, 440
Vrlika, 128
Vrsar, 377, 378
Vrulje (uvala), 327
Vukovar, 121, 182, 311, 364, 376, 401

Z

Zabrđe, 322
Zadar, 13, 18, 20, 26, 28, 29, 34, 35, 36, 37, 38, 42, 62, 76, 80, 84, 85, 121, 147, 184, 218, 221, 222, 224, 225, 227, 243, 297, 328, 338, 360, 364, 378, 383, 384, 385, 404, 449
Zadarski kanal, 384
Zaglav, 284
Zaglav (rt), 135, 141, 283, 285, 286, 288, 289, 292, 293, 294
Zagreb, 2, 3, 56, 61, 63, 90, 142, 164, 224, 232, 242, 243, 278, 279, 290, 301, 302, 340, 344, 345, 346, 348, 349, 361, 376, 378, 388, 391, 395, 405, 449
Zamasline, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 318, 321
Zaostrog, 247
Zastražišće, 441, 442

Zastup (rt), 283, 292, 300
Zastup Mali (rt), 300
Zastup Veli (rt), 300
Zaton, 120, 312, 318, 387, 393
Zaton Doli, 312, 318
Zavala, 55
Zavala (Hvar), 438, 440, 444
Zec, 72, 212, 312, 313, 314, 315, 318, 319, 320, 321, 324
Zečevo, 13, 14, 48, 49, 50, 62, 90, 255, 260, 268, 329, 382
Zelenika, 84, 88, 91, 94, 226, 227, 232
Zenta, 24, 165, 169, 170
Zrmanja, 15, 18, 30

Ž

Žepče, 338
Žigljen, 224
Žirje, 13, 14, 48, 50, 61, 76, 90, 260, 329, 382, 412, 413
Žitnić, 91, 160
Žrnovnica, 427
Žuljane (uvala), 191
Žunac (uvala), 374
Župa dubrovačka, 390, 391
Župski zaljev, 16, 74

Sadržaj

Riječ urednika 5

Kapetan bojnog broda Stjepan Bernadić: STUDIJA O USTROJAVANJU I DJELOVANJU HRVATSKE RATNE MORNARICE U 1991. GODINI

Uvod (riječ autora) 11

Okruženje stvaranja HRM-a 13
Vojno-politička situacija 13
Oblik i veličina Jadranskog mora (prostor na kojemu se izvode borbena djelovanja) .14
Prostor Republike Hrvatske 18
Prostor na kojemu su vođena borbena djelovanja (b/d) 18

Organiziranje pomorskih časnika u okviru 4. brigade ZNG-a 20
Civilne strukture 24

Potpora mornaričke komponente u djelovanjima 4. brigade ZNG-a na području Kruševa (kolovoz – rujan 1991. godine) 26
Uvodne napomene 26
Prebacivanje dijelova 4. brigade ZNG-a morskim putem iz Novigrada prema Kruševu 28
Uvjeti hidrogeografskog i hidrometeorološkog okruženja 29
Organizacija rada pomorske komponente 32
Potpora bojnim djelovanjima 4. brigade ZNG-a – prijevoz pomorskim putem 34
Trajekt *Klimno* 35
Ljudi na brodovima 36
Krizni štab Novigrad 40
Zapovijedanje 40
Zaključno razmatranje 41

Snage Hrvatske ratne mornarice 44
Utemeljenje Hrvatske ratne mornarice 44
Zapovjedništvo HRM-a 44
Ustrojavanje Odjela za podvodna djelovanja 46
Pomorske snage 47

Obalno topništvo 48
Pregled obalnih topničkih bitnica ustrojenih na području Šibenika, Splita i otoka Korčule (do 1. studenoga 1991.) 50
Postrojbe PZO 51
Mornaričko pješaštvo i policija 51
Ustrojavanje ratnih luka (Ratna luka Ploče, Ratna luka Šibenik, Ratna luka Pula) . . 51
Snage obrane na otocima srednje Dalmacije (Hvar, Brač, Korčula, Šolta, Mljet) . . . 53
Svrha djelovanja postrojbi na otocima 54
Satnija momp Elafiti 55
Ustrojavanje Zapovjedništva obrane poluotoka Pelješca 56
Praćenje operativno-taktičke situacije 57
Logističko osiguranje HRM-a 58

Jugoslavenska ratna mornarica 60
Domovinski rat i uloga JRM-a 60
Operacije na jugu i na zapadu 62
Mirnodopska struktura i sastav JRM-a 1990.-1991. 64
Važeće postavke doktrine JRM-a 68
Bojna djelovanja JRM-a na Jadranskom pomorskom vojištu (JPV) 72
Prva pomorska blokada 75
Druga pomorska blokada 81
Treća pomorska blokada 87
Planiranje povlačenja JRM-a s prostora teritorija RH 92
Zaključak o neprijateljskoj ratnoj mornarici 94

Minska djelovanja Hrvatske ratne mornarice 96
Uvodne napomene 96
Zadaća minskih djelovanja u početnom razdoblju rata na moru 96
Kako je počelo? 97
Miniranje Kaštelanskog zaljeva ispred Ratne luke Lora 101
Miniranje Splitskih vrata 111
Miniranje prolaza Mali i Veli Vratnik 117
Značenje minskih djelovanja – Zaključak 120
Stečena iskustva iz miniranja mora 122

Diverzantska djelovanja Hrvatske ratne mornarice (1991. godina) 128
Izbor ljudi 128
Oprema i naoružanje 129
Početne temeljne zadaće pomorskih i podvodnih diverzanata 132
Borbena djelovanja diverzanata 134

Zaključno razmatranje 147

Protuminska djelovanja HRM-a 150
Ustrojavanje protuminera 151
Uvjeti u kojima je stvarana postrojba protuminera 152
Razminiranje minske zapreke u Kaštelanskom zaljevu ispred RL Lora 153
Iskustva 167

Pomorski promet 168
Pomorski promet na srednjem Jadranu 1991. 168
Pomorski promet za Dubrovnik 172

Pomorski boj 14. do 16. studenoga 1991. godine – Operacija za razbijanje blokade JRM-a 182
Uvod u boj 182
Koncepti zaraćenih strana 182
Koncept djelovanja snaga JRM-a 183
Koncept uporabe snaga HRM-a 184
Organizacija zapovijedanja 187
Visoki časnici 189
Odnos snaga 189
Pripremanje pozornice 191
Boj u Korčulanskom i Neretvanskom kanalu 205
Situacija prije bitke 205
Iskustva iz boja HRM-a i JRM-a 211
Rezultati boja 216

Bijela flota u Domovinskom ratu 218
Razdoblje do 1991. godine 220
Ratno doba 221
Trajekti i brodovi »Jadrolinije« u ratnom djelovanju (Tablice) 224

Zaključak 231

SJEĆANJA SUDIONIKA

komodor Augustin Kontrec: Operativno-nastavni odjel Zapovjedništva HRM 239

admiral u mirovini Vid Stipetić: Odjel Hrvatske ratne mornarice Glavnog stožera Oružanih snaga RH u Zagrebu 242

Brod koji je prvi razvio hrvatski barjak (sjećanje Ivana Matića; priredio S. Bernadić) . 244

Prva žrtva u redovima HRM-a (pripremio S. Bernadić, na temelju razgovora s načelnikom PZO HRM Nikolom Bokšićem, zapovjednikom bitnice PZO Borisom Predovanom i topnikom Leom Keglevićem) 250

Nikola Bokšić, Protuzračna obrana u HRM-u 254

pukovnik Panajoti Gilve: Otok Hvar u Domovinskom ratu 1991. 262

Snage obrane na otoku Braču (pripremio S. Bernadić, na temelju izvješća članova Kriznog štaba: Ivica Markusović, Neven Katić, Zoran Marineli, Luka Dragičević) 275

Zoran Radman, ratni zapovjednik TO otoka Šolte: Otok Šolta u Domovinskom ratu 1991. godine 306

brigadir u miru (pok.) Ante Bilić: Stonska bojišnica krajem 1991. godine 311

Andrija Gerbec, dipl. ing.: Brodoremontno poduzeće Šibenik u Domovinskom ratu 327

Lučki vod – Lučka garda – Ploče (sjećanje Mladena Miloševića – Brace; priredio Z. Franjković) 344

kapetan bojnog broda u mirovini Zvonimir Franjković: Uspostava Ratne luke Ploče 358

Osnivanje Ratne luke Pula 1991. (pripremio S. Bernadić na temelju izvješća Zapovjedništva RL Pula o borbenoj spremnosti RL Pula za 1991. godinu) 373

admiral u mirovini Ante Budimir: Neki podaci o Ratnoj luci Pula (1991.) 378

admiral u mirovini Ante Budimir: Neki podaci o Ratnoj luci Šibenik (1991.) 381

Odred naoružanih brodova Kali (priredio S. Bernadić) 383

Odred naoružanih brodova Dubrovnik 386

Aljoša Nikolić, zapovjednik Odreda naoružanih brodova 386

Rudi Butković, jedan od organizatora obrane Dubrovnika 388

kapetan bojnog broda Petar Matana, zapovjednik Odreda MDP Dubrovnik 392

PRILOZI

Prilog o brodovima HRM-a 399

Spisak časnika i građanskih osoba privremeno zaposlenih u HRM-u prema organizacijskim cjelinama (prema platnom popisu djelatnika Zapovjedništva HRM-a koji su primili plaću za rujan i listopad 1991.) 419

Popis dijela hrvatskih branitelja na otoku Hvaru 429

Popis korištenih kratica 445

Literatura 449

Dokumenti (1-47) 453-539

1. Dopis Kriznog štaba općine Ploče Vladi Republike Hrvatske, 24. rujna 1991. 453
2. Dopis zapovjednika HRM-a admirala Svete Letice GS HV-a za osiguranje PZO sredstava, 4. listopada 1991. 454
3. Dopis zapovjednika HRM-a admirala Svete Letice GS HV-a za raspodjelu PA topova za organizaciju PZO hidroelektrane Omiš i PZO brodogradilišta »Split«, 12. listopada 1991. 455
4. Molba načelnika GS HV-a general-pukovnika Antona Tusa Vladi RH za izuzimanje sredstava za EI s objekta Rota-Pelješac, 14. listopada 1991. 456
5. Dopis zapovjednika HRM-a admirala Svete Letice Kriznom štabu općine Trogir za izdavanje PAT 40 mm »Bofors«, 15. listopada 1991. 457
6. Dopis ministra pomorstva RH dr. Davorina Rudolfa Ministarstvu za saobraćaj i veze SR BiH, 16. listopada 1991. 458-459
7. Dopis pukovnika Imre Agotića Europskoj misiji – Zagreb, 16. listopada 1991. 460
8. Plan deblokade i napuštanja teritorija RH od strane JA i TO Srbije, listopad 1991. 461
9. Dopis zapovjednika HRM-a admirala Svete Letice Kriznom štabu općine Trogir za izuzimanje PAT 40 mm »Bofors« za potrebe HRM-a, 17. listopada 1991. 462
10. Dopis zapovjednika HRM-a admirala Svete Letice Kriznom štabu općine Trogir za raspodjelu PAT 40 mm »Bofors« za potrebe organizacije PZO trafostanice »Konjsko«, PZO brodogradilišta »Jozo Lozovina-Mosor« u Trogiru i PZO aerodroma »Resnik«, 18. listopada 1991. 463
11. Zapovijed načelnika GS HV-a general-pukovnika Antona Tusa svim zapovjedništvima OZ i Zapovjedništvu HRM-a, 19. listopada 1991. 464
12. Zapovijed predsjednika RH dr. Franje Tuđmana OS RH o apsolutnom prekidu vatre, 19. listopada 1991. 465
13. Dopis pukovnika Imre Agotića Europskoj misiji – Zagreb o evakuaciji OS Jugoslavije, 21. listopada 1991. 466-468
14. »Tumačenje tačke 2. i 3. sporazuma koji je postignut u Haagu 18. listopada 1991. i odluke Predsjedništva SFRJ od istog dana« 469
15. Pregled jedinica JNA koje se premještaju iz Hrvatske 470-471
16. Zahtjev zapovjednika HRM-a admirala Svete Letice GRO-u »I. L. Lavčević« Split za dogradnju vatrenih položaja PZO 472-473
17. Dopis ministra pomorstva dr. Davorina Rudolfa pukovniku Imri Agotiću o blokadi hrvatskih luka Ploče i Dubrovnik koju provodi JRM, 23. listopada 1991. . 474-475
18. Dopis ministra pomorstva dr. Davorina Rudolfa Vladi RH o stavljanju Hidrografskog instituta iz Splita na raspolaganje Vladi RH, 24. listopada 1991. . . . 476-477
19. Dopis upućen iz GS HV-a Europskoj misiji o napadu JNA na Dubrovnik, desantu na uvalu Kupari i prodoru na pravcu Mlini – Dubac, 24. listopada 1991. 478
20. Dopis general-potpukovnika JNA Andrije Rašete predsjedniku Vlade RH dr. Franji Greguriću, 26. listopada 1991. 479
21. Zahtjev Zapovjedništva HRM-a Sekretarijatu za NO Skupštine općine Split za popunu jedinica HRM-a, 30. listopada 1991. 480

22. Zapovijed zapovjednika 9. korpusa JNA general-majora Vladimira Vukovića Komandi 8. VPS Šibenik o blokadi svih luka i zračnog prostora, te uništavanju MTS-a, 7. studenoga 1991. 481-482
23. Zapovijed zapovjednika 9. korpusa JNA general-majora Vladimira Vukovića Komandi 8. VPS Šibenik, 11. studenoga 1991. 483
24. Sporazum potpisan 21. studenoga 1991. u Žitniću između predstavnika Vlade RH dr. Davorina Rudolfa i predstavnika JNA (general-majora Vladimira Vukovića – zapovjednika Kninskog korpusa i Nikole Mladenića – zamjenika zapovjednika VPO), dostavljen Vojnoj pošti br. 7280 Knin 3. prosinca 1991. 484-488
25. Sporazum između predstavnika Vlade RH i JNA o odlasku JNA iz RH, 22. studenoga 1991. 489-497
26. Telefax Kriznog štaba općine Dubrovnik upućen Komandi VPS Boka preko Europske misije u Dubrovniku, Splitu i Zagrebu, 23. studenoga 1991. 498
27. Dopis ministra pomorstva dr. Davorina Rudolfa pukovniku Imri Agotiću o kršenju sporazuma o prekidu vatre, koji je počinila JNA u zaleđu Zadra, 24. studenoga 1991. 499-500
28. Dopis zapovjednika HRM-a admirala Svete Letice monitoru misije EZ u Splitu o ispunjenju obveza iz Sporazuma za osiguranje plovidbe u Kaštelanskom zaljevu i skica minske prepreke, 24. studenoga 1991. 501-502
29. Dopis potpredsjednika Vlade RH dr. Milana Ramljaka Štabu Vrhovne komande OS Jugoslavije i Promatračkoj misiji EZ-a o ispunjenju Sporazuma od 21. studenoga 1991., 26. studenoga 1991. 503
30. Dopis potpredsjednika Vlade RH dr. Milana Ramljaka Štabu Vrhovne komande OS Jugoslavije i Promatračkoj misiji EZ-a o ispunjenju Sporazuma od 21. studenoga 1991., 26. studenoga 1991. 504-505
31. Dopis ministra pomorstva dr. Davorina Rudolfa Promatračkoj misiji EZ-a u hotelu »I« u Zagrebu o problemima koje zbog blokade JRM-a imaju otoci na dubrovačkom području, 27. studenoga 1991. 506
32. Zapovijed načelnika GS HV-a general-pukovnika Antona Tusa za rješenje problema raketne baze Žrnovnica, 28. studenoga 1991. 507
33. Dopis general-potpukovnika JNA Andrije Rašete Uredu predsjednika RH 508
34. Dopis GS HV-a Europskoj misiji – Zagreb i Komandi 5. VO JNA o problemu razminiranja Kaštelanskog zaljeva, 30. studenoga 1991. 509
35. Obavijest o deblokadi svih jadranskih luka osim Dubrovnika, 3. prosinca 1991. 510
36. Sporazum između predstavnika Vlade RH (ministri Davorin Rudolf, Ivan Cifrić i Petar Kriste) i Vrhovne komande OS SFRJ (viceadmiral Milan Jokić) o prekidu oružanih borbi na području općina Metković i Dubrovnik, 7. prosinca 1991. 511-512
37. Dopis načelnika GS HV-a general-pukovnika Antona Tusa Komandi 5. VO i Europskoj misiji – Zagreb zbog neispunjavanja obveza JRM-a o deblokadi Dubrovnika, 8. prosinca 1991. 513
38. Zapisnik između predstavnika HV-a admirala Svete Letice – zapovjednika HRM-a i pukovnika Luke Đanka, dozapovjednika 6. OZ, te predstavnika Skupštine općine Split Zvonimira Puljića, predsjednika Izvršnog vijeća o preuzimanju objekata bivše JRM, 8. prosinca 1991. 514-515

39. Dopis iz Zapovjedništva HRM-a GS HV i MORH-u o prelasku bivšeg Vojnomedicinskog centra Split na stranu Hrvatske vojske, 9. prosinca 1991. 516
40. Odgovor načelnika GS HV-a general-pukovnika Antona Tusa na prethodni dopis i stav da u nadležnosti HV-a trebaju ostati vojne bolnice u Zagrebu i Splitu, 11. prosinca 1991. 517
41. Prijedlog Zapovjedništva HRM-a GS HV-a o stavljanju u nadležnost HRM-a objekata bivše JRM, 11. prosinca 1991. 518-530
42. Ažurirani popis primljenih objekata na teritoriju OZ Rijeka, 19. prosinca 1991. . . 531-534
43. Zapovijed zapovjednika HRM-a admirala Svete Letice nakon zahtjeva zapovjednika sektora Dubrovnik za potrebom pojačavanja PZO u zoni djelovanja 116. brigade HV-a, 21. prosinca 1991. 535
44. Zaključci sastanka Komisije Vlade RH za provođenje Sporazuma upućeni Komandi VPO (JNA), 28. prosinca 1991. 536
45. Dopis zamjenika komandanta VPO general-majora Nikole Mladenića Komisiji za realizaciju sporazuma KŠ SO Split te Promatračkoj misiji EZ i Vladi RH, 28. prosinca 1991. 537
46. Dopis Komisije Vlade RH za provođenje sporazuma Komandi VPO, 30. prosinca 1991. 538
47. Dopis Komande VPO Kriznom štabu Split, 31. prosinca 1991. 539

Kazalo imena 541

Kazalo mjesta 555

NAKLADNIK
HRVATSKI MEMORIJALNO-DOKUMENTACIJSKI CENTAR
DOMOVINSKOG RATA

Urednik *Ante Nazor*
Lektorica *Julija Barunčić*
Priprema za tisak *Kolumna d.o.o.*
Tisak *Stega tisak d.o.o.*
Autor studije *Stjepan Bernadić*
Sjećanja sudionika
Augustin Kontrec, Vid Stipetić, Nikola Bokšić, Panajoti Gilve, Zoran Radman, Ante Bilić (pok.), Andrija Gerbec, Mladen Milošević – Braco, Zvonimir Franjković, Ante Budimir, Aljoša Nikolić, Rudi Butković, Petar Matana
Priloge prikupio *Stjepan Bernadić*